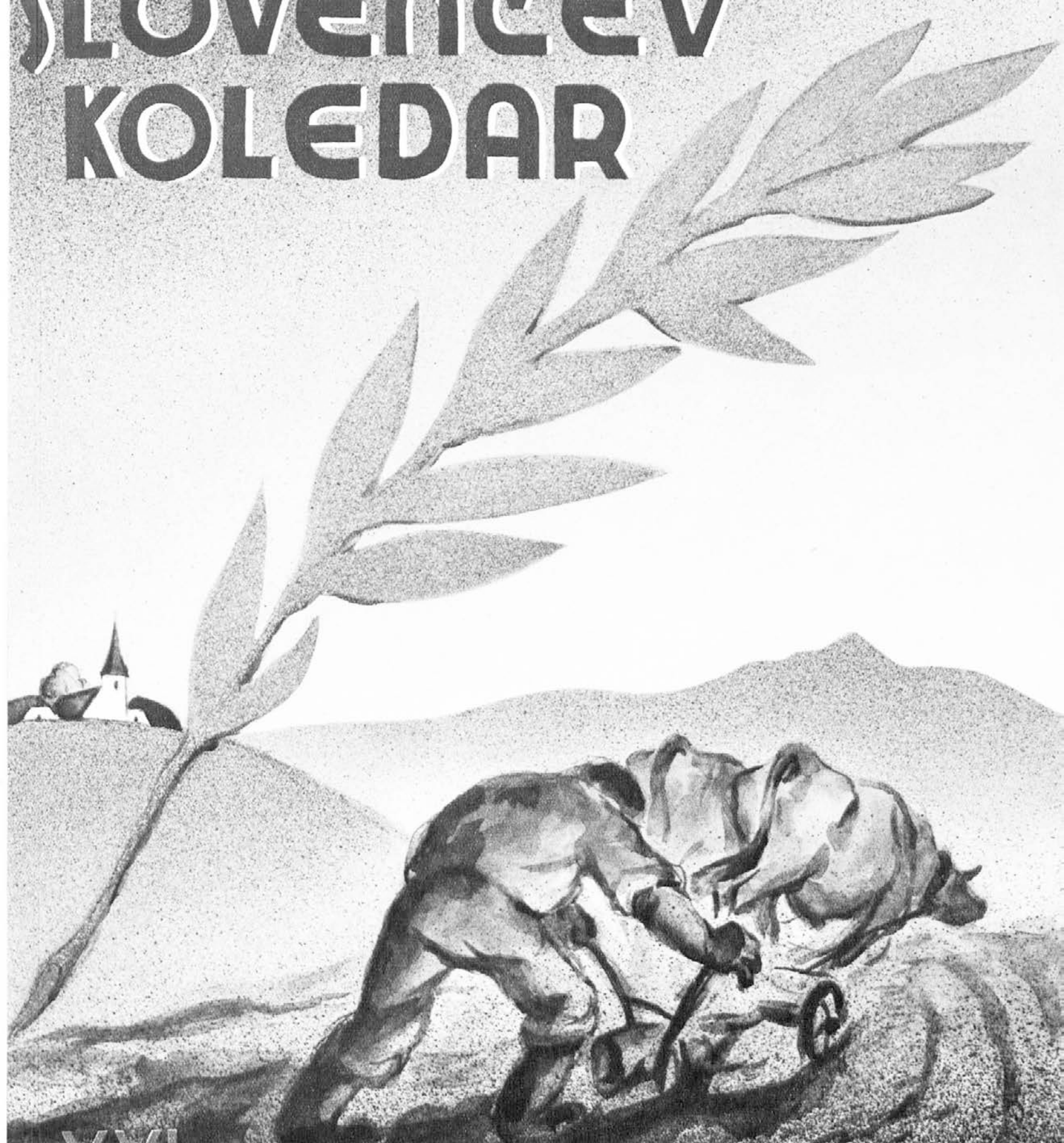

SLOVENČEV KOLEDAR

SPEDIZIONE IN ABBONAMENTO POSTALE
POSTNINA PLACANA V GOTOVINI

XXI
XXII

1943

30
LIR

PODRUŽNICA LJUBLJANA

HRVATSKA
DEŽELNA
BANKA D. D.

Izvršuje vse bančne posle v
tuzemstvu in v inozemstvu

Delniška glavnica in rezerve
Kun 140,000.000.—

Centrala: Zagreb - Podružnice:
Beograd - Crikvenica - Karlovac -
Osijek - Sušak - Ujvidék - Zemun

NAJSTAREJŠE ŠPEDICIJSKO POD-
JETJE V LJUBLJANSKI POKRAJINI

USTANOVLJENO L. 1876

Brzjavni naslov: Ranzinger — Telefon številka 20-60 in 31-60

R. RANZINGER
LJUBLJANA

PREVOZ POHIŠTVA S POHIŠTVE-
NIMI VOZOVI IN AVTOMOBILI

Lastno konces. carinsko posredništvo. Konces. javna skladi-
šča z direktno zvezo s progo državnih železnic. Zastopstvo
v vseh trgovskih in industrijskih centrih tu- in inozemstva

KOLENDAR

SLOVENCA
SLOVENSKEGA DOMA
SLOVENČEVE KNJIŽNICE
DOMOLJUBA
BOGOLJUBA
OBISKA

UREDILI

DR. T. DEBELJAK, J. HAFNER, M. JAVORNIK,
R. JURČEC, L. KLAKOČER, D. POTOČNIK,
INŽ. J. SODJA

1943
XXI - XXII

63431

SLOVENČEVA KNJIŽNICA ŠT. 7a

Izdal in založil konzorcij »Slovenca«, »Slovenskega doma« in »Domoljuba«.
Koledar je posebna izdaja »Slov. knjižnice«. Velja 20 lir za naročnike listov
»Slovenec«, »Slov. dom«, »Domoljub«, »Bogoljub«, »Slov. knjižnica« in »Obisk«.

Kazalo

Kazalo	2	* Zdrav kmečki dom, zdrav rod, zdrav narod. Ing. arch. Rado Kregar	105—112
Navadno leto 1943-XXI/XXII	3	* Čolnarji na Ljubljani. Alojzij Potočnik	113—115
Koledar	4—15	Dom. Stana Vinšek	115
Slika Vladařa	16	* Resnična pravljica o skrivnostni koruzi. Janko Hafner	116—125
Slika Mussolinija	17	Upokojenec. Stane Kranje	125—126
Kolednica	18	Očistimo jezik peg! Prof. France Jesenovec	127—129
* Leto dni življenja Ljubljanske pokrajine	19—28	* Leseni petelin. Jože Dular. Ilustriral Lojze Perko	130—135
Papeževa beseda o komunizmu	29	Na žeganje v Jeruzalem. Stanko Janežič	136
* Zarja slovenske zgodovine. Dr. Fran Grivec	30—35	* Zdrav ko dren — samo če hočeš! Drago Ulaga	137—140
Pot k uspehu in sreči	36—37	* Delaj, delaj, dekle, pušelj! Jože Plot	141
* Štiriperesna. Jože Cvelbar	37	Če številkar po svetu hodi... Drago Potočnik	142—146
Ob petdesetletnici prvega slovenskega katoliškega shoda. Dr. K. C.	38—40	Stari Vuk. Franc Prelog	146
* Naši narodni običaji — naš najlepši zaklad. Miklavž Kuret	41—42	* Zdravilne zeli v starih vražah. Marjan Juvan	147—150
* Naš kmet v okrilju svetega drevesa. Boris Orel	43—52	Obcestni razbojnik. Janez Jalen	150—151
* Iz mladosti. Jan Plestenjak	53—54	Kosec. † Silvin Sardenko	151
* Materina bolečina. † Silvin Sardenko	54	* Moje prijateljice čebele. Janko Hafner	152—161
* Bela Ljubljana stoji na zgodovinskih tleh. Janez Veider	55—63	Nekaj temeljnih načel za trgovce	162—163
* Spomini na Ivana Cankarja. † Silvin Sardenko	64	Segavost naših Dolenjcev. Narte Velikonja	163
* Cankar je govoril in še govori... 65	65	Koledar umnega vrtnarja. Marjan Juvan	164—169
Zveza med italijansko in slovensko kulturo	66—67	Kako se kličemo po imenu. Stanko Bunc	170—173
Družinske doklade	67—68	Anekdote. Narte Velikonja	173
Kako besede izgublamo. Dr. Anton Breznik	69—70	* Ureditev gnojišč in gnojničnih jam. Ing. agr. dr. iur. Suhadolc Jože	174—179
Sedemdesetletnica »Slovenca«	71—73	Dober svet je zlata vreden	180—182
* Rast in delo »Slovenca«	73—78	* Orehi in lešniki za staro in mlado. Uganke	184—188
* Legenda o Mariji Pomagaj. Dr. Joža Lovrenčič. Risbe: Bara Remeč	79—81	Rešitve ugank	190
* Lionardo da Vinci — največji veleum vseh časov	82—86	* Na sredi te Ljubljan'ce je lip'ca zelena... Povest. Spisala Lea Fatur. Ilustriral akadem. slikar France Godec	191—207
* Svet v letu dni	87—91	Božični triptih. Dušan Ludvik	207
Sindikalno-korporativna ureditev v Ljubljanski pokrajini	92—93	Poštna pristojbine in kolkovine	208
* Jurij Vega — slovenski velikan matematične znanosti	94—95	Izreki modrih mož o čtivu	28, 35, 40
Kmetova molitev. Zdravko Oevirk	95	Priloga v barvah: Igra »Ženimo na pašo!« Risala Tatjana Hafner.	
* Svatba dveh bratov. Enodejanka. Cvetko Golar	96—103	Ovitek narisal Lojze Perko. — Bakrotisk Ljudske tiskarne.	
Anekdote. Narte Velikonja	104	Z zvezdico (*) zaznamovani članki so ilustrirani.	

Kaj bi brali v koledarju?

Številka za naslovom pomeni stran, na kateri se članek začne.

Nekaj načelnih misli

Papeževa beseda o komunizmu 29, Pot k sreči in uspehu 36, Nekaj temeljnih načel za trgovce 162.

Veliki možje

Cankar je govoril in še govori... 65, Lionardo da Vinci — največji veleum vseh časov 82, Jurij Vega, slovenski velikan matematične znanosti 94.

Narodopisno blago

Naši narodni običaji — naš največji zaklad 41, Naš kmet v okrilju svetega drevesa (stari običaji v vseh letnih dobah) 43, Zdravilne zeli v starih vražah 147.

Politično-kulturna zgodovina

Leto dni življenja Ljubljanske pokrajine 19, Ob 50 letnici prvega slovenskega katoliškega shoda 38, Zveza med italijansko in slovensko kulturo 66, 70 letnica »Slovenca« 71, Rast in delo »Slovenca« 73.

Naš jezik

Kako besede izgublamo 69, Očistimo jezik peg 127, Kako se kličemo po imenu 170.

Življenje davnih dni

Zarja slovenske zgodovine (kaj so in kaj za nas pomenijo frisinški spomeniki) 30, Bela Ljubljana stoji na zgodovinskih tleh 55, Čolnarji na Ljubljani 113.

Razgled po zemeljski obli

Svet v letu dni (pregled vojn in političnih dogodkov v preteklem letu) 87, Če številkar po svetu hodi (koliko ljudi živi na zemlji?) 142, Koliko ljudi lahko preživi zemlja 145.

Iz žitja narave

Resnična pravljica o skrivnostni koruzi (kako so iskali najboljšo semensko koruzo in kako odkrili njeno skrivnost) 116, Moje prijateljice čebele (čebele tudi na paši dokazujejo izredno bistrost in so sposobne reševati prave skrivalnice) 152.

Za vrtnarja in gospodarja

Zdrav kmečki dom, zdrav rod, zdrav narod (pregleden članek o kmečkem stavbarstvu z osnutki, črtiči in navodili za zgraditev novih in popravilo starih kmeč. dvorov) 105, Koledar umnega vrtnarja (delo v cvetličnem in zelenjadnem vrtu ter sadovnjaku po mesecih za meščana in deželana) 164, Ureditev gnojišč in gnojničnih jam (natančna navodila, mere in načrti) 174.

Javna uprava in socialno skrbstvo

Družinske doklade 67, Sindikalno-korporativna ureditev Ljubljanske pokrajine 92.

Za zdravje

Zdrav ko dren — samo če hočeš! 137.

Pesmi

Kolednica 18, Štiriperesna 37, Materina bolečina 54, Legenda o Mariji Pomagaj 79, Kmetova molitev 95, Dom 115, Kosec 151, Božični triptih 207.

Koledarska povest

Na sredi te Ljubljan'ce je lip'ca zelena 191.

Ljudska igra

Svatba dveh bratov (enodejanka) 96.

Črtice

Iz mladosti 53, Spomini na Ivana Cankarja 64, Upokojenec 125, Leseni petelin 130, Na žeganje v Jeruzalem 136, Delaj, delaj, dekle, pušelj! 141, Stari Vuk 146, Obcestni razbojnik 150.

Za smeh in kratek čas

Anekdote 104, 163, 173, Uganke 184, Rešitve ugank 190.

Družabna igra

»Ženimo na pašo!« Priloga v barvah.

NAVADNO LETO 1943-XXI/XXII

ima 365 dni, se prične s petkom in konča s petkom.

Državni prazniki, praznični dnevi in narodni prazniki.

Državni prazniki:

9. maja: Obletnica ustanovitve Imperija. — Prva nedelja v mesecu juniju: Proslava Zedinjenja Italije in njene ustave. — 28. oktobra: Obletnica pohoda na Rim. — 4. novembra: Obletnica Zmage.

Praznični dnevi z vsemi pravnimi učinki:

Vse nedelje.

1. januarja: Novo leto. — 6. januarja: Sv. Trije kralji. — 19. marca: Praznik sv. Jožefa. — 21. aprila: Ustanovitev Rima. — 9. maja: Obletnica ustanovitve Imperija. — Kristusov Vnebohod. — Praznik Sv. Rešnjega Telesa. — 29. junija: Praznik sv. apostolov Petra in Pavla. — 15. avgusta: Vnebovzetje bl. Dev. Marije. — 28. oktobra: Obletnica pohoda na Rim. — 1. novembra: Vsi sveti. — 4. novembra: Obletnica Zmage. — 8. decembra: Praznik Brezmadežnega spočetja. — 25. decembra: Božič.

Narodni prazniki:

11. februarja: Obletnica sklenitve pogodbe in konkordata s Sveto stolico. — 23. marca: Obletnica ustanovitve fašijev. — 21. aprila: Ustanovitev Rima. — 25. aprila: Obletnica rojstva Viljema Marconija. — 24. maja: Obletnica vojne napovedi. — 12. oktobra: Obletnica odkritja Amerike. — 11. novembra: Rojstni dan Nj. Vel. Kralja in Cesarja.

Za ves čas, dokler traja vojna, se odloži praznovanje državnih praznikov, prazničnih dni in narodnih praznikov z vsemi pravnimi učinki, izvemšji:

Vse nedelje.

1. januarja: Novo leto.
6. januarja: Sv. Trije kralji.
19. marca: Praznik sv. Jožefa.
Kristusov Vnebohod.
Praznik Sv. Rešnjega Telesa.
29. junija: Praznik sv. apostolov Petra in Pavla.
15. avgusta: Vnebovzetje bl. Device Marije.
1. novembra: Vsi sveti.
8. decembra: Praznik Brezmadežnega spočetja.
25. decembra: Božič.

Premakljivi prazniki in godovi.

Sedemdesetnica (1. predpostna) 21. februarja.
Pepelnica 10. marca.
Velika noč 25. aprila.
Križev teden 31. maja, 1. in 2. junija.
Vnebohod 3. junija.
Binkošti 13. junija.
Sv. Trojica 20. junija.
Sv. Rešnje Telo 24. junija.
Srce Jezusovo 2. julija.
Angelska nedelja 5. septembra.
Zegnanska nedelja 10. oktobra.
Misijonska nedelja 24. oktobra.
Kristus Kralj 31. oktobra.
Zahvalna nedelja 7. novembra.
1. adventna nedelja 28. novembra.

V l. 1943. nam bo Luna nagodla zanimivo okolnost: v vsem 20. stoletju (od 1900 do 2000) po Kristusu bo letos velika noč padla na najpoznejši dan, ki ga sploh more doseči, na 25. april! Velika noč se ravna po Luni: prva nedelja po prvi pomladni polni Luni! Prvi ščip po 21. marcu (pomlad) bo letos šele v torek 20. aprila.

Med božičem 1942 in pepelnico 1943 je 73 dni ali 10 tednov 3 dnevi. Predput traja 62 dni. Nedelj po razglašnju je 6, nedelj po binkošti 23.

Prazniki (6): svečnica, Marijino oznanjenje, veliko-nočni ponedeljek, binkoštni ponedeljek, Marijino rojstvo in sv. Štefan niso več cerkveno zapovedani, zato te dni nismo dolžni iti k sveti maši in smemo opravljati tako imenovana hlapčevska dela. Zapovedanih praznikov je samo 10, nedelj 52, vseh zapovedanih prazniških dni (nedelj in praznikov) torej 62, a leta 1943. samo 61 (ker pade na nedeljo Marijino Vnebovzetje).

Posti.

Zdaj po številnih olajšavah razlikujemo tri vrste posta:

1. Zdržek (od mesnih jedi), ko ne smemo uživati mesnih jedi, a se smemo večkrat na dan nasititi; ti dnevi so označeni s črno zvezdico (*).

2. Pritrganje (v jedi), ko smemo uživati mesne jedi, a se smemo samo enkrat na dan nasititi; ti dnevi so označeni s križcem (†).

3. Strogi post, ko je zapovedano oboje zgornje obenem, ko torej ne smemo uživati mesnih jedi niti se več ko enkrat na dan nasititi; zato imajo dnevi strogega posta obojno oznako: zvezdico in križec (*†).

1. Pomladne (postne) kvatre so 17., 19., 20. marca.

2. Poletne (binkošne) kvatre so 16., 18., 19. junija.

3. Jesenske kvatre (po 14. sept.) so 15., 17., 18. sept.

4. Zimske (adventne) kvatre so 15., 17., 18. dec.

Mrki sonca in meseca.

Leta 1943. bo sonce mrknilo dvakrat in mesec dvakrat.

1. Popoln sončni mrk bo med 4. in 5. februarjem v Evropi neviden.

2. Delni meščev mrk bo 20. februarja v Srednji Evropi viden; začne se 20. februarja ob 5. uri 3 minute, konča ob 8. uri 12 minut.

3. Obročasti sončni mrk bo 1. avgusta v Srednji Evropi neviden.

4. Delni meščev mrk bo 15. avgusta v Srednji Evropi viden; začne se ob 18. uri 58 minut, konča ob 21. uri 57 minut.

Meščeva mrka 20. II. in 15. VIII.

Astronomski letni časi.

Pomlad se prične 21. marca ob 13. uri in 3 minute.

Poletje se začne 22. junija ob 8. uri 13 minut.

Jesen se začne 23. septembra ob 23. uri 12 minut.

Zima se začne 22. decembra ob 18. uri 30 minut.

Kratice v koledarskem seznamu:

Pri godovih svetnikov stoji črka, ki pove, kaj je bil tisti svetnik v svojem življenju ali s kakšnim naslovom ga je odlikovala Cerkev: a = apostol, c = cesar(ica), d = devica, e = evangelist, f = fundator ali ustanovitelj reda, k = kralj(ica), m = mučenec(nka), o = opat(ica), p = papež, s = spoznavalec, š = škof, u = cerkveni učenik, v = vdova, ž = sveta žena, pr = prerok, pušč = puščavnik; enako se berejo vezave teh črk: ae = apostol in evangelist, pmu = papež, mučenec in učenik itd.

Vremenski ključ.

Po tem ključu lahko vsakdo zvé za vreme celega leta naprej, ako vé, kdaj je lunina mena (t. j. ob kateri uri nastopi prvi krajec ☾, ščip ☽, zadnji krajec ☾ in mlaj ☽). — Ta vremenski ključ je napravil slavni zvezdoslovec J. W. Herschel. Kadar se izpremeni luna ob določenem času (uri), je verjetno vreme poleti, oziroma pozimi označeno v naslednji tabeli:

O b u r i	od 15. IV. do 16. X.	od 19. X. do 14. IV.
od 24. do 2.	lepo	mrzlo, če ni jugozapadnik
od 2. do 4.	mrzlo in dež	sneg in vihar
od 4. do 6.	dež	sneg in vihar
od 6. do 10.	spremenljivo	dež ob severozapadniku, sneg ob vzhodniku
od 10. do 12.	veliko dežja	mrzlo in mrzel veter
od 12. do 14.	veliko dežja	sneg in dež
od 14. do 16.	spremenljivo	lepo in prijetno
od 16. do 18.	lepo	lepo
od 18. do 22.	lepo ob severu ali zapadniku, dež ob jugu ali jugozapadniku	dež in sneg ob jugu ali zapadniku
od 22. do 24.	lepo	lepo

Januar

Prasinec

Teden			Dan v letu
1.	1	P Novo leto, obrezovanje Gospodovo, Odilo o	1
	2	S Makarij o, Izidor šm, Štefanija d, Gerard s	2
	3	N Ned. po nov. letu, Ime Jezus, Antér pm	3
2.	4	P Angela Fol. v, Rigobert š, Izabela k	4
	5	T Telesfor pm, Emilijana d, Tebajski m	5
	6	S Sv. Trije kralji, razgl. Gospod., Makra dm	6
3.	7	Č Valentin š, Krispin š, Teodor s, Adrih š	7
	8	P * Severin o, Apolinar š, Teofil m, Erhard š	8
	9	S Vital m, Julijan m, Bazilisa dm, Peter š	9
4.	10	N 1. po razglasenju, Sv. družina, Agaton p	10
	11	P Higin pm, Pavlin II. Oglejski š, Honorata d	11
	12	T Alfred o, Ernest š, Tacijana m, Modest m	12
5.	13	S Veronika Mil. d, Juta v, Leoncij š	13
	14	Č Hilarij šu, Feliks Nolski s, Makrina ž	14
	15	P * Pavel Puščavnik, Maver o, Makarij Vel. o	15
6.	16	S Marcel I. pm, Berard m, Priscila ž, Oton m	16
	17	N 2. p. r., Anton Puščav., Leonila m, Sulpicij š	17
	18	P Petrov stol v R., Priska dm	18
7.	19	T Kanut km, Marij m, Pija m, Germanik m	19
	20	S Fabijan pm, Sebastijan m, Evtimij Vel. o	20
	21	Č Neža dm, Fruktuoz šm, Patrokles m	21
8.	22	P * Vincencij m, Anastazij m, Irena v	22
	23	S Marijina zaroka, Rajmund Penjafort sf	23
	24	N 3. p. r., Timotej šm, Felicijan šm, Suran o	24
9.	25	P Pavel a spreobrnjen, Ananija m, Popon o	25
	26	T Polikarp šm, Pavla v, Alberik o, Batilda k	26
	27	S Jan. Zlatoust šu, Vitalijan p, Dativ m	27
10.	28	Č Peter Nolask s, Neža drugič, Odorik s	28
	29	P * Franc Salski šu, Valerij š, Barbea m	29
	30	S Feliks IV. p, Martina dm, Savina ž, Hipolit m	30
11.	31	N 4. p. r., Jan. Bosko st, Ludovika Albertoni v	31

»Slovenčeva knjižnica«

je največja založnica romanov in povesti iz književnosti vseh narodov. Stopi tudi tu od številnih naročnikov in boš dobil 36 knjig po 6 lir, dve knjigi pa brezplačno.

6. mlaj ob 13.37 (sneg in veter), 13. prvi krajec ob 8.48 (sneg in veter), 21. ščip ob 11.48 (mrzlo, veter), 29. zadnji krajec ob 9.13 (sneg). Dan zraste za 58 minut.

Dan v letu			Teden
32	1	P Ignacij Antij. šmu, Brigita Škot. d, Sever š	6.
33	2	T Svečnica, darovanje G., očiščevanje M.*	
34	3	S Blaž šm, Oskar š, Celerina m, Remedij š	
35	4	Č Andrej Korsini š, Raban Maurus š, Evtihij m	
36	5	P * Agata dm, Germin in Albuin š	
37	6	S Doroteja dm, Tit š, Amand š, Silvan šm	
38	7	N 5. p. r., Romuald of, Julijana v, Rihard s	7.
39	8	P Jan. Matski sf, Štefan of, Kojinta m	
40	9	T Ciril Aleksandrijski šu, Apolonija dm	
41	10	S Sholastika d, Sotéra dm, Silvan š, Viljem s	
42	11	Č Lurška Marija, Adolf š, Deziderij šm	
43	12	P * Evlalija dm, 7 ustanovnikov, Melecij š	
44	13	S Katarina Riči d, Gregor II. p, Fuska dm	8.
45	14	N 6. p. r., Valentin m, Ivana Valoa žf, Antonin o	
46	15	P Favstin m, Jovita m, Georgija d, Jordan o	
47	16	T Julijana dm, Onezim šm, Filipa d, Selevk m	
48	17	S Franc Kle m, Silvin š, Romul m, Fintan s	
49	18	Č Simeon šm, Flavijan š, Prepedigna m	
50	19	P * Konrad s, Mansuet š, Gabin m, Julijan m	9.
51	20	S Sadot šm, Elevterij šm, Nil šm, Leon š	
52	21	N 1. predpostna - 70 nica, Irena d, Feliks šm	
53	22	P Petrov stol v Antijohiji, Marjeta Kort. spok.	
54	23	T Peter Damijan šu, Romana d, Siren m	
55	24	S Matija a, Sergij m, Primitiva m, Lucij m	
56	25	Č Valburga do, Feliks III. p, Cezarij s	10.
57	26	P * Matilda d, Viktor s, Aleksander š	
58	27	S Gabriel žal M. B. s, Leander š	
59	28	N 2. pp. - 60 nica, Roman of, Antonija Fl. vo	

5. mlaj ob 0.29 (mrzlo), 12. prvi krajec ob 1.40 (mrzlo, sneg), 20. ščip ob 6.45 (dež, sneg), 27. zadnji krajec ob 19.22 (dež, sneg). Dan zraste za 1 uro 25 minut.

Vsakdo jo pozna!

Našo domačo
Uzajemno zavarovalnico v Ljubljani

namreč ki ima svoje zastopnike po vseh župnijah in občinah. V zavarovalnih zadevah se obračajte le na njene zastopnike!

Teden			Dan v letu
10	1	P Albin š, Svitbert š, Antonina m, David š	60
	2	T Simplacij p, Neža Praška m, izvol. Pija XII.	61
	3	S Kunigunda c, Marin m, Marcijan m	62
	4	Č Kazimir s, Lucij I. pm, debeli četrtek	63
	5	P * Janez od Križa s, Evzebij m, Foka m	64
	6	S Perpetua in Felicita m, Koleta d	65
11	7	N 3. pp. - 50 nica, Tomaž Akv. su, Gaudios s	66
	8	P Janez od Boga s, Beata m, Kvintil šm	67
	9	T Pust, Frančiška Rimska v, Gregor iz Nise š	68
	10	S * † Pepelnica, 40 mučencev, Makarij š	69
	11	Č † Sofronij š, Krištof Mil. s, Evlogij šm	70
	12	P * † Gregor I. Vel. pu, kronanje Pija XII.	71
	13	S † Kristina dm, Nicefor š, Arabija m	72
12	14	N 1. postna - pepelnična, Matilda Nemška k	73
	15	P † Klemen Dvořak s, Ludovika Marijak žf	74
	16	T † Hilarij in Tacijan m, Heribert š, Agapit š	75
	17	S † I. kvatre, Patrik š, Jedert d, Jan. Sark. m	76
	18	Č † Ciril Jeruzal. šu, Narcis šm, Edvard km	77
	19	P Sv. Jožef, ženin D. V., Kvartila m	78
	20	S † Kvatre, Kutbert š, Aleksandra m	79
	21	N 2. p. - kvatrna, Benedikt of, Serapijon š	80
13	22	P † Lea v, Katar. Genovska v, Katar. Šved. v	81
	23	T † Jožef Oriol s, Pelagija m, Oton š	82
	24	S † Gabriel nadangel, Simon otrok, Latin š	83
	25	Č Oznanjenje Marijino*, Dula m, Irenej šm	84
	26	P * † Emanuel m, Ljudgar š, Tekla m, Didak s	85
	27	S † Jan. Damaščan su, Rupert š, Lidiya m	86
	28	N 3. p. - brezimna, Jan. Kapistran s, Sikst III. p	87
14	29	P † Ciril m, Bertold of, Pastor m	88
	30	T † Jan. Klimak s, Kvirin m, Amadej s	89
	31	S † Gvidon o, Modest Krški š, Balbina d	90

Domačo knjižnico

si ustvariš najhitreje in najceneje, ako se naročiš na
»Slovenčevo knjižnico«

Vsako leto izide 38 knjig z roman, povestmi in
novelami. Naročila sprejemata Uprava Slovenca in
Ljudska knjigarna v Ljubljani, Pred škofijo šte. 5

Mlaj 6. ob 11.34 (mrzlo, vetrovno), prvi krajec 13. ob 20.30
(deževno, oblačno), ščip 21. ob 23.08 (lepo, jasno), zadnji krajec
29. ob 2.52 (sneg in vihar). Dan zraste za 1 uro 41 minut.

Den v letu			Teden
91	1	Č † Venancij šm, Hugon š, Teodora m	14.
92	2	P *† Franc Pavelski sf, Teodozija dm	
93	3	S † Rihard š, Hijonija dm, Pankracij šm	
94	4	N 4. p.-sredpostna, Izidor Seviljski šu ●	15.
95	5	P † Vincenc Fererij s, Irena dm, Julijana d	
96	6	T † Sikst I. pm, Celestin I. p, Krescencija d	
97	7	S † Herman Jožef s, Hegezip s, Donat m	
98	8	Č † Albert šm, Koncesa m, Dionizij š, Edezij m	
99	9	P *† Mar. Klefova ž, Tomaž Tolentinski m	
100	10	S † Ezekiel pr, Domnij šm, Apolonij m	
101	11	N 5. p.-tiha, Leon I. Vel. pu, Antipa m, Filip š	16.
102	12	P † Julij I. p, Visija dm, Saba Gotski m	
103	13	T † Hermenegild m, Agatonika m, Karp šm	
104	14	S † Justin m, Domnina dm, Tiburcij m	
105	15	Č † Helena k, Peter Gonzalez o, Bazilisa m	
106	16	P *† Benedikt Laber s, Bernarda Subiru d	
107	17	S † Štefan of, Anicet pm, Rudolf m, Robert o	
108	18	N 6. p.-evetna, Apolonij m, Jakob Oldo o	17.
109	19	P † Leon IX. p, Sokrat m, Galata m	
110	20	T † Neža Montepulčanska d, Božidar s ●	
111	21	S † Anzelm šu, Simeon šm, Apolon m	
112	22	Č † Vel. četrtek, Soter pm, Tarbula dm	
113	23	P *† Vel. petek, Vojteh (Adalbert) šm	
114	24	S *† Vel. sobota, Jurij m, Fidel Sigmarin. m	
115	25	N Velika noč, vstajenje Gosp., Marko e	18.
116	26	P Velikonočni poned., Klet pm, Marcellin pm	
117	27	T Hozana Kotorska d, Peter Kanizij su €	
118	28	S Pavel od Križa sf, Vital m, Valerija m	
119	29	Č Robert of, Peter Šanel m, Tertula dm	
120	30	P * Katarina Sienska d, Zofija dm	

Mlaj 4. ob 22.53 (vetrovno, jasno), prvi krajee 12. ob 16.04 (lepo, stanovitno), ščip 20. ob 12.11 (oblačno, deževno), zadnji krajee 27. ob 8.51 (spremenljivo). Dan zraste za 1 uro 30 minut.

Vaša poslopja so preniko zavarovana

zoper požar. Ali se zavedate škode, ki bi Vas zaradi tega lahko doletela? Zato se za primerno zavarovanje takoj dogovorite z zastopnikom domače

Vzajemne zavarovalnice v Ljubljani

Teden			1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	Day of the year
18.			S	N	P	T	S	Č	P	S	N	P	T	S	Č	P	S	N	P	T	S	Č	P	S	N	P	T	S	Č	P	S	N	121	
19.																																	122	
																																	123	
																																	124	
																																	125	
																																	126	
																																	127	
																																	128	
20.																																	129	
																																	130	
																																	131	
																																	132	
																																	133	
																																	134	
																																	135	
21.																																	136	
																																	137	
																																	138	
																																	139	
																																	140	
																																	141	
																																	142	
22.																																	143	
																																	144	
																																	145	
																																	146	
																																	147	
																																	148	
																																	149	
23.																																	150	
																																	151	

Mlaj 4. ob 10.43 (oblačno, dež), prvi krajee 12. ob 10.52 (veter, jasno), ščip 19. ob 22.18 (lepo), zadnji krajee 26. ob 14.33 (spremenljivo). Dan zraste za 1 uro 13 minut.

Zimske večere

si najlepše krajšaš in sadiš ako se zatopiš v branje romanov in povesti, ki jih izdaja

Slovenčeva knjižnica

skozi vse leto po trikrat na mesec. Naroči se nanjo in knjige ti bodo prinesle sproti v hišo

Dan v letu			Teden
162	1	T Križev teden, Fortunat s, Kaprazij o	23.
153	2	S Križev teden, Marcellin m, Evgen I. p ●	
154	3	Č Vnebohod Gospodov, Klotilda k, Zdislava d	
155	4	P * Fr. Karačolo sf, Saturnina dm, Arcelij m	
156	5	S Kraljica apostolov, Bonifacij šm, Valerija m	
157	6	N 6. pv., Norbert šf, Mehtilda df, Kandida ž	24.
158	7	P Robert o, Ana Garzia d, Pavel šm	
159	8	T Medard š, Kaliopa m, Klodulf š, Viljem š	
160	9	S Mati milosti božje, Primož in Felicijan m	
161	10	Č Bogumil š, Marjeta Škotska kv, Mavrin om	
162	11	P * Barnaba a, Parizij s, Marcijal m	
163	12	S * † Jan. Fakund s, Leon III. p, Bazilid m	
164	13	N Binkošti, Anton Padovski s, Akvilina dm	25.
165	14	P Binkoštni poned. * Bazilij Vel. šu, Digna dm	
166	15	T Vid m, Modest m, Landelin o, Libija m	
167	16	S † II. kvatre, Fr. Regis s, Ludgarda d	
168	17	Č Adolf š, Nikander m, Gundulf š, Sabel m	
169	18	P * † Kvatre, Mark in Marcelijan m	
170	19	S † Kvatre, Julijana Falkonieri df, Mihelina v	
171	20	N 1. pobink, sv. Trojica, kvatr., Silverij I. pm	26.
172	21	P Alojzij s, Evzebij šm, Marcija m, Alban m	
173	22	T Ahacij m, Pavlin Nolski š, Inocenc V. p	
174	23	S Agripina dm, Ediltruda kždo, Eberhard š	
175	24	Č Sv. Rešnje Telo. Rojstvo Jan. Krstnika	
176	25	P * Henrik Zdik š, Viljem Vel. of, Prosper š	
177	26	S Jan. in Pavel m, Perseveranda d, Salvij šm	
178	27	N 2. pb., Mar. vedne pomoči, Ema Krška v	27.
179	28	P Irenej šm, Pavel I. p, Potamijena dm	
180	29	T Sv. Peter in Pavel a, Marcel m, Benedikta d	
181	30	S Pavel a, Lucina ž, Emilijana m, Ostijan s	

Mla: 2. ob 23.33 (lepo, jasno), prvi krajez 11. ob 3.35 (oblačno, dež), ščip 18. ob 6.14 (spremenljivo), zadnji krajez 24. ob 21.08 (lepo ob severu, dež ob jugu). Dan zraste do 21. za 17 minut, upade do konca za 3 minute.

Ali kdaj pom slite na škodo,

ki bi Vam jo lahko povzročil požar na pohištvu, obleki, zalog hrane in krme, na vozovih, živini, orodju itd.? Posvetujte se glede tega takoj z zastopnikom naše domače

Uzajemne zavarovalnice v Ljubljani

Teden			Dan v tedi
27	1	Č Jezusova Rešnja Kri, Oliver š, Teodorik s	182
	2	P * Srce Jezusovo, Marij. obisk., Proces m	183
	3	S Srce Marijino, Hijacint m, Leon II. p	184
28.	4	N 3. pb., Prokop o, Urh š, Berta d	185
	5	P Ciril in Metod slovan. ša, Ant. Zakarija sf	186
	6	T Bogomila ž, Dominika dm, Riksij m	187
	7	S Vilibald š, Benedikt XI. p, Edilburga d	188
	8	Č Elizabeta Portugal. kv, Hadrijan III. p	189
	9	P * Kraljica miru, Gorkumski m, Veronika do	190
	10	S Amalija d, 7 bratov m, Rufina dm	191
29.	11	N 4. pb., Pij I. pm, Olga k, Savin m	192
	12	P Mohor in Fortunat m, Jan. Gvalbert of	193
	13	T Joel in Ezdra pr, Miropa m, Ernest o	194
	14	S Groznat s, Bonaventura šu, Fokas šm	195
	15	Č Henrik I. c, Vladimir k, Ignacij Azevedo m	196
	16	P * Karmel. Marija, Rajnelda dm, Valent. šm	197
	17	S Mar. ponižnost, Aleš s, Januarija m	198
30.	18	N 5. pb., Kamil sf, Simforoza m, Marina dm	199
	19	P Vincenc Pavelski sf, Simah p, Arsenij s	200
	20	T Česlav s, Marjeta dm, Hieronim Emil. sf	201
	21	S Prakseda d, Julija dm, Angelina v	202
	22	Č Mar. Magdalena spok., Menelej v	203
	23	P * Apolinar šm, Liborij š, Romula d	204
	24	S Mati usmiljenja, Fr. Solan s, Kristina dm	205
31.	25	N 6. pb., Jakob a, Krištof m, Valentina d	206
	26	P Marijina mati Ana, Valent š, Erast šm	207
	27	T Pantaleon m, Bertold o, Lilljoza m	208
	28	S Viktor I. pm, Inocenc I. p, Nazarij m	209
	29	Č Marta d, Feliks II. pm, Urban II. p	210
	30	P * Abdon in Senen m, Julita m	211
	31	S Ignacij Lojolski sf, Helena Šved. m	212

»Deselja dom«

so tri knjige, ki prinašajo ogromno množino družinskih iger in zabav za otroke in odrasle, za eno ali več oseb, za učene in nenučene ljudi. Izšle so v

»Slovenčevi knjižnici«

Naroči se na celotni letnik, pa jih dobiš vse tri za 18 ltr. V knjigarni so knjige dražje.

Mlaj 2. ob 13.44 (oblačno, dež), prvi krajec 10. ob 17.29 (veter, lepo), ščip 17. ob 13.21 (oblačno, dež), zadnji krajec 24. ob 5.38 (nestanovitno). Dan upade za 50 minut.

Dan v letu				Teden
213	1	N	7. pb., Vezi Petra a, Makabejci m ●	32.
214	2	P	Porcijunkula, Alfonz Ligvorski šfu	
215	3	T	Lidija v, Najdba sv. Štefana, Peter Emar sf	
216	4	S	Dominik sf, Ija m, Agabij š, Protazij m	
217	5	Č	Mar. Snežna, Ožbalt km, Emigdij šm	
218	6	P	* Gospod. spremenjenje, Sikst II. pm	
219	7	S	Kajetan sf, Donat šm, Favst m, Kasij m	
220	8	N	8. pb., Avguštin Kazotič š, Cirijak m	33.
221	9	P	Jan. Vianej s, Roman m, Pet. Faber s	
222	10	T	Lavrencij m, Asterija dm, Domicijan š	
223	11	S	Tiburcij m, Suzana dm, Aleksander šm	
224	12	Č	Klara df, Evnomija m, Herkulan š	
225	13	P	* Pribežališče grešnikov, Hipolit m	
226	14	S	*† Evzebij s, Atanzija v, Marcel šm	
227	15	N	9. pb., Mar. vnebovzetje, Jedert do	34.
228	16	P	Marijin oče Joahim, Rok s, Serena ž	
229	17	T	Hiacint s, Julijana m, Mamant m, Rogat m	
230	18	S	Helena cv, Agapit m, Krisp s, Flor m	
231	19	Č	Jan. Eudes sf, Ludovik Tuluški š, Tekla m	
232	20	P	* Bernard ou, Filibert o, Manecij sf	
233	21	S	Ivana Šantalska v, Bernard Ptolomej of	
234	22	N	10. pb., Hipolit šm, Timotej m €	35.
235	23	P	Srce Mar., Filip Benicij s, Teonila m	
236	24	T	Jernej a, Ptolomej š, Avrea dm, Tacijon m	
237	25	S	Ludovik k, Lucila dm, Geruncij š, Menas š	
238	26	Č	Zefirin pm, Bernard Ofiški s, Abundij m	
239	27	P	* Jožef Kalasanški sf, Evtalija dm	
240	28	S	Zdravje bolnikov, Avguštin šn, Hermet m	
241	29	N	11. pb., Jan. Krstnik obglavljen, Sebus k	36.
242	30	P	Bronislava d, Roza Limska d, Feliks m ●	
243	31	T	Rajmund Nonat s, Pavlin Trierski š	

Mlaj 1. ob 5.06 (deževno), prvi krajec 9. ob 4.36 (nestalno), ščip 15. ob 20.34 (lepo ob severu, dež ob jugu), zadnji krajec 22. ob 17.04 (lepo), mlaj 30. ob 20.59 (lepo, nestalno). Dan upade za 1 uro 30 minut.

Vlomi so na dnevnem redu!

Ali ste že pomislili, da lahko pridejo vlomilci tudi k Vam in kaj vse Vam lahko odnesejo in poškodujejo? — Pametno napravite, če takoj sklenete primerno vlomsko zavarovanje pri naši domači

Uzajemni zavarovalnici v Ljubljani

Teden			Dan v letu
36.	1	S Egidij o, Verena d, 12 bratov m, Ana pr	244
	2	Č Štefan Ogrski k, Elpidij š, Kalista m	245
	3	P * Mati božjega Pastirja, Evfemija dm	246
	4	S Rozalija d, Irmgarda d, Roza Vit. d	247
37.	5	N 12. pb., angelska, Lavrencij Justinijan š	248
	6	P Zaharija pr, Donacijan šm, Petronij š	249
	7	T Marko Križevčan m, Melhijor Grod. m	250
	8	S Marijino rojstvo*, Hadrijan m, Amon m	251
	9	Č Peter Klaver s, Gorgonij m, Sergij p	252
	10	P * Nikolaj Tolentinski s, Pulherija c	253
	11	S Prot in Hijacint m, Milan š, Teodora ž	254
38.	12	N 13. pb., Mar. ime, Gvidon s, Avtonom š	255
	13	P Notburga d, Filip m, Mavriliš š, Evlogij š	256
	14	T Povišanje Križa, Rozula m, Matern š	257
	15	S † III. kvatre, Mar. 7 žalosti, Melitina m	258
	16	Č Kornelij pm, Ciprijan šum, Evfemija m	259
	17	P * † Kvatre, Rane Fr. Asiškega, Lambert šm	260
	18	S † Kvatre, Jožef Kupertinski s, Riharda c	261
	19	N 14. pb., kvatrna, Januarij šm, Konstancija	262
39.	20	P Agapit I. p, Evstahij m, Favsta dm, Filipa m	263
	21	T Matej ae, Ifigenija d, Aleksander šm	264
	22	S Tomaž Vilanovski š, Mavricij m, Digna dm	265
	23	Č Linus pm, Tekla dm, Ksantipa ž, Sozij m	266
	24	P * Mar. Rešiteljica jetnikov, Gerard šm	267
	25	S Kleofa m, Tata m, Pacifik s, Firmin šm	268
	26	N 15. pb., Ciprijan m, Evzebij p, Justina dm	269
40.	27	P Kozma in Damijan m, Hiltruda d, Kaj š	270
	28	T Venceslav km, Lioba d, Evstohija d	271
	29	S Mihael nadangel, Gudelija m, Plavt m	272
	30	Č Hieronim su, Zofija v, Honorij š, Urzus m	273

Najcenejše knjige

so romani in povesti, ki jih izdava trikrat na mesec

»Slovenceva knjižnica«

Naročniki jih dobijo po 6 ur, d. e. knjigi pa brezplačno. Obsegajo 200–300 strani. Mnoge so bogato oskrbljene s slikami.

Prvi krajec 7. ob 13.33 (oblačno, dež), ščip 14. ob 4.40 (nestalno), zadnji krajec 21. ob 8.06 (spremenljivo), mlaj 29. ob 12.29 (nestalno). Dan upade za 1 uro 38 minut.

Dan v letu			Teden
274	1	P * Remigij š, Jan. iz Dukle s, Maksima m	40.
275	2	S Angeli varuhi, Leodegar šm, Teofil s	
276	3	N 16. pb., rožnovenska, Terezija D. Jezusa d	41.
277	4	P Franc Serafski sf, Avrea d, Edvin k	
278	5	T Placid om, Majnolf s, Gala v, Palmacij m	
279	6	S Brunon of, Fides dm, Franč. od Jez. ran d	
280	7	Č Kraljica rožnega venca, Marko p, Sergij m	
281	8	P * Brigita Švedska vf, Simeon starček	
282	9	S Dionizij šm, Ludovik Bertrand s, Publija om	
283	10	N 17. pb., žegnanska, Franc Borgia s	42.
284	11	P Mar. materinstvo, Filonida ž, Tarak m	
285	12	T Maksimilijan š, Domnina m, 4966 afr. m	
286	13	S Edvard III. k, Venancij o, Simpert š	
287	14	Č Kalist I. pm, Fortunata dm, Burhard š	
288	15	P * Terezija Vel. do, Avrelija d, Bruno šm	
289	16	S Mar. čistost, Viktor III. p, Hedvika Poljska	
290	17	N 18. pb., Marjeta Alakok d, Andrej m	43.
291	18	P Luka e, Trifonija ž, Asklepijad šm	
292	19	T Peter Alkantarski sf, Etbin o, Lucij m	
293	20	S Jan. Kancij s, Savla dm, Irena dm, Sindulf s	
294	21	Č Uršula dm, Hilarijon o, Malh s	
295	22	P * Kórdula dm, Vendelin o, Melanij š	
296	23	S Zavetnica umirajočih, Klotilda dm, Ignacij š	
297	24	N 19. pb., misijonska, Rafael nadangel	44.
298	25	P Krizantin Darija m, Bonifacij I. p, Minias m	
299	26	T Evarist pm, Demeter Sremski šm, Fulk š	
300	27	S Frumencij š, Sabina m, Antonija d	
301	28	Č Simon in Juda a, Cirila dm, Remigij š	
302	29	P * Narcis š, Ida d, Hijacint m, Teodor o	
303	30	S Alfonz Rodrigez s, Lukan m, Evtropija m	
304	31	N 20. pb., Kristus Kralj, Volbenk š, Krištof m	45.

Prvi krajec 6. ob 21.10 (lepo ob severu), ščip 13. ob 14.23 (deževno), zadnji krajec 21. ob 2.42 (mrzlo, dež), mlaj 29. ob 2.59 (mrzlo, veter). Dan upade za 1 uro 40 minut.

Resnična samopomoč

je za vsakogar v ljudskem zavarovanju KARITAS, ki je oddelek največje slovenske

Uzajemne zavarovalnice v Ljubljani

zavarovanja posmrtnine, otroške dote in starostne preskrbe. Nizke mesečne prispevke tudi Vi zmorete!

Teden			Dan v letu
45.	1	P Vsi sveti, Cezarij m, Cirenija m, Vigor š	305
	2	T Verne duše, Viktorin šm, Tobija m	306
	3	S Hubert š, Ida Togenburška ž, Flor šm	307
	4	Č Karel Boromejski š, Vital in Agrikola m	308
	5	P * Zaharija in Elizabeta, Svetinje škofije	309
	6	S Mar. priprošnjica, Lenart o, Sever šm	310
46.	7	N 21. pb., zahvalna, Jan. Gabriel m	311
	8	P Deusdedit p, Bogomir š, 4 venčani m	312
	9	T Božidar m, Posvečenje Odreš. cerkve	313
	10	S Andrej Avelinski s, Nimfa dm, Trifon m	314
	11	Č Martin š, Menas m, Veran š, Bartolomej o	315
	12	P * Martin I. pm, Kunibert š, Emilijan s	316
	13	S Stanislav Kostka s, Nikolaj I. p, Didak s	317
47.	14	N 22. pb., Mar. varstvo, Jozafat Kunčevič šm	318
	15	P Leopold k, Albert Vel. su, Saloma m	319
	16	T Otmar o, Jedert Vel. d, Edmund k	320
	17	S Gregor Čudodelnik š, Dionizij Vel. š	321
	18	Č Odon o, Posveč. cerkva sv. Petra in Pavla	322
	19	P * Elizabeta Tirinška kv, Poncijan pm	323
	20	S Feliks Valoá sf, Edmund km, Agapij m	324
	21	N 23. pb., Mar. darovanje, Gelazij p, Albert šm	325
48.	22	P Cecilija dm, Filemon m, Pragmacij š	326
	23	T Klemen I. pm, Felicita m, Lukrecija dm	327
	24	S Jan. od Križa su, Hrizogon m, Flora dm	328
	25	Č Katarina Aleks. dm, Merkur m, Erazem m	329
	26	P * Silvester o, Peter Aleks. šm, Siricij p	330
	27	S Čudodelna svetinja, Virgilij š, Ahacij m	331
	28	N 1. adventna, izseljenska, Gregor III. p	332
49.	29	P Saturnin šm, Illuminata d, Paramon m	333
	30	T Andrej a, Justina dm, Mavra dm, Trojan š	334

Mesečno

ali četrletno lahko plačujete naročilno na najcenejše slovenske knjige, ki jih izdaja po trikrat na mesec

»Slovenčeva knjižnica«

ako ne zmoreš cele naročilne enkrat. — Mesečno samo 18 lir, četrletno 54 lir. Naročila sprejema Uprava Slovencev ali Ljudska knjigarna v Ljubljani.

Prvi krajez 5. ob 4.22 (vihar, dež), ščip 12. ob 2.26 (sneg, vihar), zadnji krajez 19. ob 23.43 (lepo), mlaj 27. ob 16.23 (lepo).
Dan upade za 1 uro 14 minut.

Dan v letu			Teden
335	1	S Eligij š, Natalija ž, Nahum pr, Kandida m	49.
336	2	Č Bibijana dm, Evazij š, Blanka k, Adrija m	
337	3	P * Franc Ksaverij s, Sofonija pr, Birin š	
338	4	S Barbara dm, Peter Hrizolog šu	50.
339	5	N 2. adv., Sabas o, Krispina m, Pelin šm	
340	6	P Nikolaj š, Leoncija m, Pashazij m, Azela d	
341	7	T Ambrozij šu, Urban š, Fara d, Martin o	
342	8	S Mar. brezmadežno spočetje. Evtihijan pm	
343	9	Č Peter Furié š, Gorgonija d, Restitut šm	
344	10	P * Loretska Marija, Miltiad p, Julija dm	51.
345	11	S Damaz I. p, Hugolin s, Trazon m	
346	12	N 3. adv., Aleksander m, Vicelin š, Justin	
347	13	P Lucija dm, Otilija d, Orest m, Evstracij m	
348	14	T Spiridion š, Agnel o, Evtropija dm	
349	15	S † IV. kvatre, Kristina d, Favstin m	
350	16	Č Evzebij šm, Adelajda c, Albina dm, Adon š	
351	17	P * † Kvatre, Lazar obujeni, Vivina d	
352	18	S † Kvatre, Pričakovanje Mar. poroda	52.
353	19	N 4. adv., kvatrna. Urban V. p, Favsta v Ć	
354	20	P Evgen in Makarij m, Ingen m, Dominik š	
355	21	T Tomaž a, Severin š, Temistokles m, Fest m	
356	22	S Demetrij m, Ishirijon m, Heremon šm	
357	23	Č Viktorija dm, Servul s, Mardonij m	
358	24	P † Adam in Eva, Hermina d, Tazila d	
359	25	S Rojstvo Gospodovo, božic. Anastazija m	53.
360	26	N Štefan, prvi mučenec. Cozim p, Dionizij p	
361	27	P Jan. Evangelist ae, Fabiola v, Teofan š ●	
362	28	T Nedolžni otroci, Teofila dm, Kastor m	
363	29	S Tomaž Kantrberski šm, David k, Trofim š	
364	30	Č Evgen š, Anizij š, Liberij š, Anizija m	
365	31	P * Silvester I. p, Melanija ž, Donata m	

Prvi kraj. 4. ob 12.03 (oblačno, sneg), sčip je 11. ob 17.24 (jasno, lepo), zadnji krajev 19. ob 21.03 (megla, sneg), mlaj 27. ob 4.50 (sneg, vihar). Do 21. dan upade za 19 minut, do konea zraste za 3 minute.

Življenje je lepo in dragoceno!

Ali misliš na to, ko zavaruješ poslopja, živino in pohištvo, svojega življenja pa ne? — Vedi! Res primerno in ugodno življenjsko zavarovanje raznih vrst lahko skleneš pri domači

Uzajemni zavarovalnici v Ljubljani

NJ. VEL. VIKTOR EMANUEL III., KRALJ IN CESAR

NJ.EKS. BENITO MUSSOLINI, VODJA FAŠIZMA, PREDSEDNIK VLADE

KOLEDNICA

J O Ž E D U L A R

Bog blagoslovi v novem letu
slemena naših hiš in kašč,
čez vse razpni, o Mati božja,
svoj varni in dobrotni plašč!

Obvaruj Bog nam hleve, njive,
obstani sredi bivališč,
obstani in ne daj, da ugasne
od vekov zvesti žar ognjišč!

Ta zvesti žar, ki nas ogreva,
ki večno kliče nas domov,
ki zdaj po nas že vnukom našim
od dedov nosi blagoslov!

O daj, da bodo ta ognjišča
speč svetle priče bratskih sprav,
o daj, da sleherni med nami
bo dober in kot zemlja zdrav!

Da bosta z nami mir, ljubezen,
da bosta z nami sol in kruh –
Bog Oče varuj nam ognjišča,
naj branita jih Sin in Duh!

Leto dni življenja Ljubljanske pokrajine

Dne 11. aprila 1942 je minilo leto dni, odkar so zmogovite italijanske čete prispele v Ljubljano in jo zasedle. V zasedenih krajih so povsod postavile vojaško upravo, katero je pa kmalu zamenjala civilna z ustanovitvijo Civilnega komisariata v Ljubljani. Vlada v Rimu je upravo v novo pridobljenih krajih zaupala Ekscelenci Grazioliu, kateri je vse svoje organizatorične sposobnosti že bil pred tem dokazal na svojem prejšnjem visokem službenem položaju v Triesteju. Civilni komisariat je kmalu zamenjal Visoki komisariat, katerega od ustanovitve uspešno vodi prav tako Ekscelenca Grazioli kot Visoki komisar.

Italijanska vlada, posebno pa njen predsednik in voditelj fašizma Mussolini sta novi pokrajini in ljudstvu, ki je prišlo pod zaščito fašistične Italije in njenega imperija, izkazala takoj v začetku svojo veliko naklonjenost. Že 3. maja lanske leto je bil, kakor znano, objavljen Kraljev ukaz o ustanovitvi Ljubljanske pokrajine. Z njim je bilo po italijanski vojski zasedeno slovensko ozemlje priključeno Kraljevini Italiji. Pokrajina je po lanskoletnih aprilskih vojnih dogodkih, ki so našim krajem in ljudstvu bili prizanesli in so šli dalje kot kratka nevihta, zaživela zopet svoje normalno življenje.

Takšno je bilo stanje pred začetkom vojne med državami Osi in Sovjetsko Unijo. Po nastopu tega dogodka, se je pa dotedanje stanje v Ljubljanski pokrajini bistveno spremenilo. Pojavila se je namreč skupina elementov, ki jim mirno vedenje ljudstva in delo ni šlo v račun. Pod krinko »osvobodilne fronte« so se pojavile prve sabotaže, prvi umori italijanskih vojakov. Resni in trezni krogi, ki jim je nadaljnji obstoj in razvoj našega ljudstva res na srcu, so takoj uvideli nevarnost, ki s te strani grozi ljudstvu ter so ga zato pričeli svariti, naj ne naseda z raznimi vabljenimi narodnimi gesli zakriti komunistični propagandi. Bes odmetnikov se je zato z vsem strupom, krvoločnostjo ter podivjanostjo zlil na te poštene rodoljube. Pričele so padati prvi slovenske žrtve. Najprej predstavniki laične inteligence, zatem je pa morala slovensko zemljo namočiti tudi kri njenih duhovnikov. S tem so se člani te morilske skupine docela razkrinkali. Potem, ko so nalovili dovolj kalinov na svoje limanice, tudi ni bilo treba več nastopati pod krinko nacionalizma, temveč so kar odkrito povedali kdo so: partizani, komunisti. In da jim koristi ljudstva kot celote niso prav nič mar, so dokazali z neštetiimi svojimi zločini. Niti najmlajšim otrokom niso prizanašali in so klali tudi ta nedolžna bitja. Umore nedolžnih ljudi so povsod stalno spremljali ropi in požiganje. Prizanašali niso niti nosečim ženam in materam. Kjer so le mogli so uničevali tudi gospodarske naprave.

Partizansko divjanje, njihovi zločini in nasilja so seveda prisilili oblasti, da so pričele izdajati vedno ostrejše ukrepe in odredbe, ki so imele za cilj popolno uničenje partizanstva in njihovih pomagačev. Sem spada nastop italijanske vojske, ki je s svojo akcijo popolnoma razpršila in strla prekucuske skupine. Redki partizanski voditelji se sedaj skrivajo še tu in tam, toda tudi njihova usoda je zapečateni in jih bo prej ali slej zadela zaslužena kazen in plačilo za vsa grozodejstva. Po vseh teh morijah, ropih, požigih in nasiljih, s katerimi so nas »osrečili« s svojo »osvobodilno fronto« razni španski prostovoljci in ostali komunisti, so končno spregledali tudi njihovi pomaganci in simpatizerji ter danes z grozo gledajo na njihovo razdejavanje po slovenski zemlji ter se s prezirom in studom obračajo od njih.

V ostalem je bilo to leto izpolnjeno s prilagovanjem naših razmer in življenja italijanskemu, ki ga je ustvarila fašistična Italija. Zato je bila veljavnost zadevnih italijanskih zakonov raztegnjena tudi na novo pokrajino. Tako se sedaj že na celi črti čuti duh, ki ga je ustvarila fašistična Revolucija. V celoti se že izvaja korporativni sistem. V ta namen se je preusmerilo delovanje raznih dosedanjih stanovskih organizacij. Zaradi vključitve našega gospodarstva v življenje in ustroj italijan-

skega gospodarskega delovanja, je Visoki komisar izdal v smislu pooblastil, ki jih ima od vlade v Rimu, celo vrsto zakonskih naredb in ukrepov, ki so zajemali in obsegali vse panoge in veje naše domače dejavnosti. Z eno besedo: vsi Slovenci so se v tem letu lahko seznanjali s pridobitvami in dobrinami fašistične zakonodaje in kulture, ki jo nosijo v svet in z njo nastopajo njeni predstavniki, uveljavljajoč dvatisočletno izročilo ter povsod izpričujejoč in jačajoč vero v rimsko pravičnost, ki bdi nad vsemi.

Najvažnejši dogodki zadnjih štirih mesecev lanskega leta in prvih devet v letošnjem letu, so se pa vrstili in razvijali tako-le:

1941:

Mesec september:

Ekscelenca Visoki komisar je pričel tiste dni z obiskovanjem posameznih slovenskih občin. Ljudstvo ga je povsod lepo sprejemalo. Visoki komisar se je s svojimi najožjimi sodelavci na licu mesta zanimal za potrebe ljudstva in njihovih občin ter posameznih krajev. Krajevnim oblastem je dajal striktna navodila za hitro reševanje perečih vprašanj, predvsem prehranjevalnih problemov.

Dne 8. septembra, na praznik Marijinega rojstva, so bili pri cerkvi Božjega groba v Štepanji vasi slovesno umeščeni oo. kapucini. Dne 11. septembra je oblast izdala ukrepe za zaščito javne varnosti, katere smo objavili že v lanskem Koledarju.

Dne 15. sept. je bil v Rimu objavljen dekret, s katerim je bil predsednik Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani poklican za člana nacionalnega sveta znanstvenih akademij v Italiji.

Mesec oktober:

Dne 3. oktobra je dobila Ljubljana visok obisk. Tega dne se je pripeljal v naše mesto bivši korporacijski minister Ekscelenca Renato Ricci, ki je naslednjega dne odprl 20. ljubljansko velesejmsko prireditve. Ta je bila skrbno pripravljena in organizirana, za kar se je zelo zanimal Ekscelenca Visoki komisar. Na njej je sodelovalo 1318 raznih slovenskih, italijanskih in drugih tvrdk.

Dne 5. okt. so bila izdana določila o podelitvi 100 študijskih podpor po 4000 lir letno za slovenske akademike za študij na italijanskih vseučiliščih v letu 1941-42.

Dne 7. okt. je bila objavljena odredba o ustanovitvi izrednega sodišča v smislu določil naredb o zaščiti javne varnosti in reda.

Dne 10. oktobra je v Ljubljani umrl plodoviti slovenski znanstvenik, vseuč. profesor, bivši dekan in rektor ljubljanske univerze, dr. Metod Dolenc, član Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani.

Tiste dni je bila v Ljubljani tudi prva razprava pred izrednim vojaškim sodiščem. Na zatožni klopi so sedeli obtoženi Cestnik Slavko, Vode Marjan in Balasi Arpad. Obsojeni so bili na smrt, Duce jim je pa smrtno kazen spremenil v 25 letno zaporno kazen.

Dne 17. okt. je prispel v Zagreb na dvodnevni obisk k Poglaviniku NDH Visoki komisar Ekscelenca Grazioli z gospo soprogo. V Zagrebu je bil slovesno sprejet. Ob vrnitvi se je nato dva dni mudil v Beli Krajini ter je obiskal več krajev in občin, kjer ga je ljudstvo toplo pozdravljalo.

Dne 18. okt. je bil objavljen sporazum med Visokim komisarjem in nemškim pooblaščencom za preseljevanje o selitvi Nemcev iz Ljubljanske pokrajine.

Dne 27. okt. je bila izdana odredba o ustanovitvi začasnega oddelka višje pedagoške šole pri filozofski fakulteti Kr. vseučilišča v Ljubljani.

Eksc. Visoki komisar Grazioli je bil na obisku Bele Krajine v oktobru slovesno sprejet v Metliki.

Mesec november:

Prve dni tega meseca se je vseučiliška knjižnica v Ljubljani preselila v svoje nove prostore, v monumentalno in prelepo palačo za vseučiliščem, s katero je naš arhitekt-umetnik Josip Plečnik zopet obogatil ljubljansko mesto.

Dne 5. novembra je poklical Visoki komisar v vladno palačo na zasedanje člane sosveta Ljubljanske pokrajine. Eksc. Visoki komisar je začel z nagovorom na člane sosveta in s poročilom o že izvršenih delih v Ljubljanski pokrajini in o pripravah za bodoče delo. Med drugim je poudaril, da se je politični položaj v pokrajini od zadnjega zasedanja sosveta poslabšal zaradi komunističnega rovarjenja in njihovih zločinov. Člane sosveta je obvestil, da je zaradi vpostavitve reda in miru že pričel izdajati potrebne ukrepe, ki bodo po njegovem zatrdilu vedno hujši in ostrejši, dokler komunistični prevratniki in njihovi pomagači ne bodo určeni.

V nadaljnjih svojih izvajanjih se je Visoki komisar ustavil ob vprašanju ljubljanskega vseučilišča. Dejal je, da je Italija držala vse svoje obljube, ki jih je dala za nadaljnji razvoj in obstoj najvišjega slovenskega učnega zavoda. Vseučiliške oblasti pa naj zato upoštevajo dejstvo, da oblast ne bo nikdar dopustila, da bi se na univerzi negoval in širil komunizem. Če bi oblasti bile iz teh razlogov prisiljene vseučilišče zapreti, naj vsi vedo, da vseučilišče potem ne bo več odprto.

Močan poudarek v poročilu Visokega komisarja so dobila tudi njegova izvajanja o gospodarskem položaju pokrajine. V njih je Visoki komisar poudarjal, da ta položaj za pokrajino ni zadovoljiv in nič preveč ugoden. Pokrajina sama ne more kriti svojih potreb z lastno proizvodnjo ter je zato navezana na gospodarsko pomoč Italije.

Tudi uradniško vprašanje je Visoki komisar omenjal v svojem poročilu ter naglašal, da je tudi tu dala Italija svoj delež za njegovo ugodno rešitev.

Veliko pozornost je Visoki komisar posvetil socialnemu polju in vprašanju prehrane ljudstva. Naglasil je, da zaloge živil, ki so bile v pokrajini ob njeni zasedbi, niso zadoščale za prehrano ljudstva za daljšo dobo. Zato je pričela Italija pošiljati v novo pokrajino vse vrste živil, ki so bila nato pravično in enakomerno razdeljena med ljudstvo.

Dne 5. nov. je Visoki komisar s svojim odlokom razpustil vsa akademska društva na ljubljanskem vseučilišču. Služatelji Kr. vseučilišča v Ljubljani bodo v bodoče včlanjeni v novi vseučiliški organizaciji.

Dne 6. nov. je bil na ljubljanskem magistratu sestanek odbora za zimsko pomoč. Vodil ga je župan dr. Jure Adlešič. Ljubljanci so za Zimsko pomoč nabrali 453.741 lir. Z ostankom iz prejšnjega leta je občina porabila za javna dela, ki jih je izvajala v obliki podpirancev Zimske pomoči, 509.123 lir.

Dne 14. nov. je v Ljubljani umrl vseučiliški profesor dr. Stanko Lapajne.

Dne 16. nov. je bila objavljena poslanica ljubljanskega škofa prevzvišenega dr. Rožmana k veliki narodni spravi pobožnosti deveterih prvih petkov z začetkom v petek, 5. decembra.

Dne 17. nov. je bila z naredbo Visokega komisarja ustanovljena »Pokrajinska zveza delodajalcev«. Za predsednika je bil imenovan dr. Ivan Slokar.

Dne 17. nov. je bilo objavljeno tudi sporočilo, da je tajnik stranke kot glavni poveljnik Italijanske liktorske mladine raztegnil delavnost te italijanske mladinske organizacije tudi na Ljubljansko pokrajino ter odločil, da dobi nastajajoča mladinska organizacija naziv »Gioventù Italiana del Littorio di Lubiana«.

V zvezi z ustanovitvijo te organizacije v Ljubljanski pokrajini je Visoki komisar sprejel v vladni palači ravnatelje srednjih šol, šolske nadzornike in upravitelje ljudskih šol ter jim govoril o nalogah, ki jih bo izvrševala nova mladinska organizacija v naši pokrajini. Objasnil je, da bo nova mladinska organizacija med doraščajočo slovensko mladino razvijala moralni in kulturni, telovadno-športni in podporni del svojega programa, ne pa političnega in vojaške ter predvojaške vzgoje, kar tvori jedro delovanja med italijansko mladino. Tudi uniforma članov te organizacije v Ljubljanski pokrajini ne bo takšna, kakor je predpisana za italijansko mladino ter ne bo imela tistih oblik, ki so značilne za italijansko fašistično mladino in odrasle člane P. N. F. Vstop v organizacijo ni obvezen, temveč prostovoljen.

Dne 18. nov. so bila objavljena pravila nove vseučiliške organizacije.

Dne 20. nov. je Visoki komisar po zaslišanju mnenja prizadetih strokovnih organizacij izdal odredbo, s katero je neposredno določil minimalne mezde za delojemnike, zaposlene pri javnih stavbnih delih, ki jih izvršujejo bodisi zasebni podjetniki ali pa državne in samoupravne ustanove v lastni režiji. (Sl. l. 24. decembra 1941.)

Dne 23. nov. je prispel v Ljubljano minister in Tajnik stranke Ekscelenca Adelchi Serena.

Dne 30. nov. je Visoki komisar izdal odredbo o odgoditvi spopolnitve medicinske fakultete Kr. vseučilišča v Ljubljani. (Sl. l. 6. dec. 1941.)

Konec novembra je bil v Ljubljani ustanovljen Kmetijski nepremičninski zavod »Emona« z osnovno glavnico 30 milijonov lir.

Mesec december.

Dne 3. dec. je Visoki komisar izdal naredbo o omejitvi prometa motornih vozil s pogonom na domače gorivo. (Sl. l. 6. dec. 1941.)

Tega dne je tudi praznoval 90 letnico rojstva duhovni svetnik Josip Lavtižar.

Dne 4. dec. je prispel v Ljubljano Ekscelenca Parenti, član Nacionalnega direktorija P. N. F. in predsednik Dopolavora.

Kot žrtev zahrbtnega in podlega atentata komunistov je tega dne padel inž. mon. Fanouš Emmer.

Dne 9. dec. je Visoki komisar izdal naredbo o imenovanju članov odbora za preureditev zasebnega zavarovanja.

Dne 9. dec. je Zvezni tajnik na predlog zaupnika vseučiliške organizacije in po posvetu z rektorjem imenoval tudi direktorij za to organizacijo. V direktorij so bili imenovani zastopniki vseh prejšnjih akademskih društev, izvzemši komunistov.

Dne 10. dec. je Eksc. Grazioli odprl šolsko kuhinjo GILLA za siromašno šolsko mladino za Bežigradom v tamošnji šoli. V celi pokrajini je GILL organiziral 262 takšnih kuhinj. V njih je dobivalo dnevno toplo hrano 6420 učencev.

V soboto dne 13. decembra je Visoki komisar sprejel člane direktorija nove vseučiliške organizacije v Ljubljani. Ob tej priliki jim je poudarjal, da je od vseučilišnikov samih odvisno, če si bodo znali ohraniti ljubljansko univerzo ali pa ne.

Dne 15. dec. je bila podpisana uredba o ureditvi prodaje in potrošnje mesa. (Sl. l. 17. dec. 1941.) Porazdelitev mesa uredi in racionira Prevod. Istega dne je bila objavljena tudi prepoved dostavljanja na dom vseh racioniranih živil in mesa. (Sl. l. 17. dec. 1941.) Tega dne je Visoki komisar tudi odobril pravilnik o upravljanju in poslovanju medicinske in kirurške univerzitetne klinike pri Ljubljanski bolnišnici, danih v uporabo Kr. univerzi. (Sl. l. 14. jan. 1942.) Na proračunski seji mestne občine ljubljanske je pa bil tega dne sprejet tudi proračun za mestno občino Ljubljano v višini 69 milijonov lir.

Dne 17. dec. je Visoki komisar podpisal naredbo o ustanovitvi »Pokrajinskega podpornega zavoda« za podpiranje posameznikov in rodbin, ki so v posebno težavnih življenjskih razmerah. (Sl. l. 20. dec. 1941.)

Dne 20. dec. je Visoki komisar izdal predpise o ureditvi kreditnega poslovanja v Ljubljanski pokrajini. Vsi v Ljubljanski pokrajini delujoči zavodi, ki zbirajo prihranke in dajejo posojila, so podrejeni nadzorstvu Visokega komisariata, ki ga opravlja »Nadzorstveni urad za zaščito štednje in dajanje posojil« pri podružnici »Banca d'Italia« (Sl. l. 20. dec. 1941). Družbi Standard Vacuum Oil Company of Jugoslavia in Singer Machine Company sta bili istega dne stavljeni pod sekvester. Tega dne je bila objavljena tudi naredba o spremembi mezdnih razredov v socialnem zavarovanju. Istega dne je bila razveljavljena kategorizacija strežnega osebja v gostinskih obratih v socialnem zavarovanju in uvedena nova. Določena je bila tudi kategorizacija hišnih pomočnic in hišnic (Sl. l. 27. dec. 1941).

Dne 23. dec. je bil imenovan z odredbo Visokega komisarja major De Nakie Nobile di Osliak cav. Anton za nadzornika pri Rdečem križu v Ljubljani.

Dne 26. dec. je bila v Rimu objavljena Kr. uredba o razširitvi osnovnih zakonov Kraljevine na ozemlje, priključeno s Kr. ukazoma z dne 3. maja 1941 in z dne 18. maja 1941 Italiji. (Sl. l. 15. aprila 1942.)

Dne 30. dec. je bil z naredbo Visokega komisarja zvišan delež za obvezno oddajo goveje živine na 25% (Sl. l. 3. jan. 1942).

Dne 31. dec. je Visoki komisar podpisal naredbo o koncentraciji zavarovalnega poslovanja v Ljubljanski pokrajini.

Tega dne je Visoki komisar tudi potrdil ljubljanski mestni proračun in pravilnik za njegovo izvrševanje. Proračun mestne administracije znaša 41.517.913 lir, mestnih podjetij 25.095.326 lir in proračun specialnih fondov in posebnih občinskih ustanov 4.462.705 lir.

1942:

Mesec januar:

Že prve začetke partizanske akcije v Ljubljanski pokrajini je slovensko dnevno ter tedensko časopisje pravilno

ocenilo ter zavzelo napram njim kot akciji, ki je našemu ljudstvu škodljiva in za njegov nadaljnji obstoj lahko naravnost usodna, takoj odločno odklonilno stališče, kar je ob nastopu novega leta poudaril »Slovenec« v svoji številki z dne 1. januarja z naslednjim pozivom:

SLOVENC!

V resnem času se ob novem letu z resno besedo obratamo do Vas. Gre za to, da naše ljudstvo ohrani sebe in svoje duhovne in gmotne dobrine, ki si jih je s stoletnim trudom in žilavo vztrajnostjo pridobilo. Zategadelj je vse, kar slabi in izpodjeda ljudsko moralno moč in duhovno kulturo, kar ogroža življenje in imetje rojakov, pravi zločin nad ljudstvom.

Z globokim obžalovanjem in bridko skrbjo opažamo, da so se v zadnjih mesecih dogajala dejanja, ki ljudstvu niso ne v čast, ne v korist, pač pa so povzročila mnogo zla. Zlasti so obsodbe vredni umori, ki so jih izvršili posamezniki, ki si prisvajajo celo oblast nad življenjem in smrtjo. Umor je zločin. Zdravemu npravnemu čutu našega ljudstva je bil in je umor gnusoba.

Ko stopamo v novo leto, želeč si sreče in božjega blagoslova, se ovedimo: Resno in vztrajno delo, ki ga vsak vrši na svojem mestu in v svojem poklicu, je pravo junaštvo. Z jasnim pogledom in trezno mislijo presoajmo, kaj je ljudstvu v pravo in trajno korist, in ne dajmo se zvoditi raznim vabljivim, a slepivim sirenskimi glasovom!

Dne 1. januarja je v Ljubljani umrl v visoki starosti kanonik in apostolski protonotar Ivan Sušnik, predsednik Vzajemne zavarovalnice ter zaradi svoje splošne delavnosti za ljudstvo zelo zaslužen mož.

Tiste dni je bila objavljena tudi druga skupina javnih del v Ljubljanski pokrajini. Visoki Komisar je odredil njihovo izvedbo v znesku 12.710.000 lir.

Dne 4. jan. je v Ljubljani praznoval 70 letnico rojstva plodoviti slovenski slikar Matija Jama, kateri ima za razvoj slovenske moderne upodabljajoče umetnosti velike zasluge.

Dne 6. jan. je bila v Ljubljani kakor tudi v ostalih pokrajinskih središčih proslava fašistične Befane. Ob tej priliki je bilo oddarovanih 2000 otrok.

Visoki komisar je 12. jan. odobril pravila »Pokrajinske delavske zveze« (Sl. l. 21. jan. 1942) ter imenoval upravni odbor Pokrajinskega podpornega zavoda.

Dne 13. jan. je Visoki komisar s posebno naredbo ustanovil posebno blagajno za izplačevanje rodbinskih doklad, ki jo upravlja Zavod za socialno zavarovanje Ljubljanske pokrajine pod nadzorstvom Visokega komisariata. (Sl. l. 17. jan. 1942.)

Dne 15. jan. je praznoval zlatomašniški jubilej Jožef Brešar.

Dne 21. jan. je Visoki komisar izdal naredbo, s katero je ustanovil naseljitveno komisijo, ki ima nalogo urediti vsa vprašanja za zopetno naselitev tistih krajev v Ljubljanski pokrajini, iz katerih so se izselili Nemci. (Sl. l. 4. februarja 1942.)

Dne 23. jan. je slavil v Ljubljani 70 letnico rojstva graditelj nove Ljubljane, slavni slovenski arhitekt Josip Plečnik. Mestna občina ljubljanska je ob tej priliki izdala monumentalno delo o najvažnejših umetnikovih delih.

Dne 24. jan. je Visoki Komisar izdal naredbo o uvedbi osebnih izkaznic. (Sl. l. 28. jan. 1942.) Tega dne je bila tudi objavljena naredba o uvedbi županov in občinskih sosvetov. (Sl. l. 31. jan. 1942.)

Dne 25. jan. je Visoki komisar odobril pravila »Pokrajinske zveze delodajalcev Ljubljanske pokrajine«. (Sl. l. 11. febr. 1942.) Tega dne je bilo tudi objavljeno zvišanje prejemkov biv. jugoslov. uradnikov in uslužbencev. (Sl. l. 28. jan. 1942.)

Dne 29. jan. je Visoki komisar izdal naredbo, s katero je uredil proizvodnjo in porabo papirja. Po določilih te odredbe so morale papirnice znižati svojo proizvodnjo papirja na 75%. Delovne izmene se ne smejo izvršiti. Dnevnik smejo po tej naredbi izhajati največ na šestih straneh, dvakrat na teden pa samo na štirih straneh. Periodične publikacije so morale zmanjšati število strani od 32 na 24, od 24

Slavje italijanske vojske na Kongresnem trgu v Ljubljani na dan Vojske in ustanovitve imperija.

na 16, od 16 na 12 in od 12 na 8. Revijam z več kot 32 strani se je znižalo število strani za eno tretjino. (Sl. l. 4. febr. 1942.)

Mesec februar:

Dne 1. februarja je bilo v Ljubljani kakor tudi v vseh ostalih pokrajinskih središčih praznovanje obletnice ustanovitve fašistične milice.

Dne 4. febr. je v Ljubljani umrla dolgoletna ravnateljica meščanske šole v Lichtenturnu s. Metodija Šušteršič.

Dne 5. febr. so bili izdani predpisi za mletje žita. (Sl. l. 7. febr. 1942.) Istega dne je bila izdana odredba, s katero je bila prepovedana uporaba mask in preoblek. (Sl. l. 11. febr. 1942.)

Dne 6. febr. je Visoki komisar izdal kot posledico komunističnega rovarjenja nove predpise za promet in javne obrate. Z naredbo je bila od 7. do 16. februarja razširjena prepoved prometa v vsej Ljubljanski pokrajini na čas od 17.30 do 6.30 zjutraj. (Sl. l. 7. febr. 1942.) Istega dne je bila objavljena tudi naredba o uvedbi potne dovolilnice za občino Ljubljano. To dovolilnico morajo imeti za prihod in odhod iz Ljubljane od 20. februarja vse osebe,

starejše od 14. leta. (Sl. l. 7. II. 1942.) Tega dne je bila izdana tudi naredba o razpustu upravnega odbora Rdečega križa v Ljubljani. Uprava ljubljanskega Rdečega križa je bila zaupana majorju komisarju De Nakic Nobile di Osliak cav. Antonu. (Sl. l. 11. febr. 1942.)

Dne 7. febr. je Visoki komisar objavil za kmetovalce v Ljubljanski pokrajini nagradno tekmovanje za najboljši pridelek semenskega krompirja. — (Sl. l. 11. febr. 1942.)

Istega dne sta umrla v Ljubljani profesor na klasični gimn. Rudolf Grošelj in vseučil. profesor Vasilij Nikotin.

Dne 8. febr. je v Vižmarjih pri Ljubljani umrl v visoki starosti 82let za gibanje kat. delavstva na Slovenskem zaslužni Jože Gostinčar, biv. minister.

Dne 12. febr. je novi Zvezni tajnik v Ljubljani Orlando Orlandini prevzel svoje poble od svojega predhodnika Ekse. Graziolija.

Dne 17. febr. je bil s posebno naredbo preložen začetek veljavnosti potnih dovolilnic od 20. februarja na 1. marec. (Sl. l. dne 18. febr. 1942.)

Dne 19. febr. je Visoki komisar izdal naredbo o ustanovitvi »Pokrajinske Zveze svobodnih poklicev in umetnikov« ter preureditev zbornic in društev svobodnih poklicev in umetnikov Ljubljanske pokrajine. (Sl. l. 21. febr. 1942.) Istega dne je bila objavljena tudi naredba o ureditvi telesne vzgoje v šolah pokrajine. Po tej naredbi je strokovno vodstvo telesne vzgoje po šolah vseh vrst in stopenj poverjeno Italijanski liktorski mladini. (Sl. l. 21. febr. 1942.)

Dne 20. febr. je bila izdana naredba o ustroju športa v Ljubljanski pokrajini. Po tej naredbi se »Slovenska športna zveza« preosnuje v »Pokrajinski odbor Italijanskega olimpijskega odbora — CONI«. Temu odboru so podvržene vse športne zveze Ljubljanske pokrajine, in to: Lahkoatletska zveza, Nogometna zveza, Zimsko-športna zveza, Kolesarska zveza in Lovska zveza. Tega dne je bila objavljena tudi odločba Visokega komisarja o nedeljskem delu v premogovnikih. (Sl. l. 14. marca 1942.) Kot žrtev partizanov je padel v Tavčarjevi ulici v Ljubljani slovenski industrialec Avgust Pra-protnik.

Dne 21. febr. je v Ljubljani umrl po krajši bolezni znani slovenski pesnik dr. Alojzij Merhar — Silvín Sardenko.

Dne 23. febr. je Visoki komisar izdal naredbo o prepovedi izhoda iz mesta Ljubljane. Po tej naredbi je do nadaljnje odredbe od 15. ure istega dne dalje prebivalstvu Ljubljane prepovedano odhajati iz mesta. Vstop v mesto je dovoljen samo dobaviteljem družin in osebam, ki imajo za to iz razlogov javnih koristi utemeljen vzrok in to iz krajev: Brezovica, Dravljje, Št. Vid, Kleče, Ježica, Tomačevo, Hrastje, Zalog, Dobrunje, Škofljica in Studenec-Ig. (Sl. l. 25. febr. 1942.) Istega dne so v vojaški bolnišnici blagoslovili novo kapelico.

Mesec marec:

Dne 2. marca je umrla na Ježici pri Ljubljani znana gostilničarka Marjeta Vilfanova — Alešova mama, po širni okolici znana kot mati revežev in sirot.

Dne 5. marca je bila objavljena naredba Visokega komisarja, s katero je bil uveden enoten obed v gostinskih obratih in ureditev prodaje in potrošnje mesa. (Sl. l. 7. marca 1942.)

Dne 9. marca je Visoki komisar izdal nove določbe za prihajanje v mesto Ljubljano in odhajanje iz mesta. Z njimi je zadevne predpise vzporedil in izdal v skupnem besedilu in po ustreznem sporazumu s vojaškim oblastvom ter je odredil, da morajo vse osebe v starosti nad 14 let imeti za odhod z ozemlja občine Ljubljane, kolikor ga zajema po vojaški oblasti postavljena kontrolna črta, ali za prehod v to ozemlje, redno propustnico in smejo prihajati edinole preko nadzornih postaj ob cestah in železniških progah, ki vodijo proti Brezovici, Dravljam, Št. Vidu, Klečam, Ježici, Tomačevemu, Hrastju, Dobrunjam, Škofljici in Studencu-Igu. (Sl. l. 14. marca 1942.)

Dne 11. marca je v Ljubljani umrl ravnatelj Vzajemne posojilnice Rado Šturm, vnet delavec v raznih katoliških organizacijah, predvsem pa v pevskem društvu »Ljubljana«.

Dne 12. marca je bila objavljena naredba o sestavi pokrajinske komisije za policijsko konfiniranje. Po tej naredbi je član te komisije tajnik Zveze bojevnških fašijev Ljubljanske pokrajine. (Sl. l. 14. marca 1942.) Istega dne je bila tudi izdana naredba, ki prepoveduje promet avtonajemščkom, promet avtoizvoščkom pa dovoljuje samo v mejah občinskega ozemlja. (Sl. l. 18. marca 1942.)

Dne 16. marca je v Ljubljani padel kot žrtev komunističnih zločincev sin siromašnih slovenskih staršev, akademik Franjo Župec. Kot sin slovenskega delavca in poštenega slovenskega ljudstva je bil umorjen samo zato, ker ni odobral komunističnega zločinskega početja. Nesrečna mlada slovenska žrtev je bila slovesno pokopana na Jožefovo na pokopališču pri sv. Križu. V pogrebnem sprevedu je bila večtisočglava množica ljudstva.

Ogorčenje poštene slovenske javnosti zaradi umora akademika Frančka Župca se niti še ni bilo poglobilo, ko so komunistični krvniki položili dne 18. marca zopet svojo roko na drugo slovensko dijaško žrtev, na tovariša pok. Župca, prav tako akademika Jaroslava Kiklja, predsednika Akademске Kat. akcije. Ljubljanske ulice je poškopila zopet nedolžna kri poštenega in značajnega fanta, ki je s pokojnim Župcem zagrešil samo to, da je ostal veren sin svojega ljudstva in da se je ves žrtvoval ne za svoje koristi, temveč za koristi svojih tovarišev.

Dne 21. marca je v Ljubljani podlegel zadobljenim ranam župnik Hubert Leiler, na katerega so bili partizani prav tako izvršili atentat v enem ljubljanskih javnih lokalov. Pokojni Hubert Leiler je prva duhovniška žrtev partizanov v Ljubljani.

Po umoru teh nedolžnih slovenskih žrtev je vstal prevzvišeni g. škof dr. Rožman ter je s posebno poslanico z verskega stališča obsodil zločinsko početje tako imenovane »osvobodilne fronte« in vsako sodelovanje z njo. Poslanica je bila dne 22. marca prebrana pri vseh cerkvenih opravilih v vseh ljubljanskih cerkvah ter se glasi:

»Že drugič v enem tednu je morilčeva krogla ubila katoliškega akademika na ulicah našega mesta. Drugič je bilo uničeno življenje mladega dijaka, ki ni nikomur žalega storil, ni nikogar izdal, ni sebe ne nikogar drugega prodal, ki je v vzorni ljubezni služil Bogu in svojemu narodu in zato jemal nase težke žrtve. Zakaj je neki skrivni sodni zbor obsodil ta dva sinova slovenskih mater na smrt? Zakaj se je dvignila bratska roka zoper njiju? Ne v zaščito narodove koristi, ne v blagor ljudstva, ne za lepšo njegovo bodočnost, ampak da dosežejo svoje brezbožne cilje, ki so narodu v časni in večni pogin.

Bratomor je vnebovpijoč greh in temu grehu se pridružuje še drugi, ko se skuša z lažjo omadeževati svetla čast dveh mučnikov. Vsak kristjan in zaveden Slovenec mora take zločine obsojati kot greh pred Bogom in zločin pred narodom. So-

udeležuje pa se na teh grehah vsak, ki jih odobrava in s kakršno koli podporo pomaga, da se morejo vršiti.

Ko obžalujemo nedolžne žrtve in sočustvujemo z obupanimi starši teh žrtev, in ko obsojamo te vnebovpijoče grehe, prosimo Boga, ki vidi nedolžno prelito kri, naj opere s slovenskega naroda madež bratomornega boja, naj omehča srca morilcev, da v kesanju rešijo svoje duše večnega prokletstva.

Molimo za duše ubitih žrtev, da najdejo v Bogu mir in večno blaženost in da sprosijo od Boga milost, da bo njihova mučeniška kri seme novih navdušenih kristjanov med nami.«

S temi besedami predstavnika cerkvene avtoritete je dovolj jasno izražen protikatoliški značaj tako imenovane »osvobodilne fronte«. Za katoličane je s tem določno povedano, da je njihovo katoliško prepričanje nezdržljivo s kakršnim koli sodelovanjem s to organizacijo.

Istega dne popoldne je bil pogreb umorjenega akademika Jaroslava Kiklja. Ob veličastni udeležbi ljudstva in javnih oblasti je bila nedolžna žrtev položena k večnemu počitku poleg groba pok. Župca. Žalni spreved je vodil sam prevzvišeni g. škof, ki se je od mučenca Katoliške akcije pred odprtim grobom poslovil s pretresljivo molitvijo.

Dne 23. marca je bila v Ljubljani in po vsej pokrajini proslava 23. obletnice ustanovitve bojevnških fašijev.

Dne 24. marca je Visoki komisar izdal odredbo o oddaji žitnega pridelka. (Sl. l. 28. marca 1942.)

Dne 25. marca je bila izdana naredba Visokega komisarja o predpisih za kolesarski promet. Z njo je bila na področju mesta Ljubljane, ki ga je določila vojaška kontrolna črta, od 1. aprila prepovedana vožnja s kolesi ali pa tudi prevoz koles. Na ostalem področju pokrajine so pa stopila določila te odredbe v veljavo dne 11. aprila ter je tam dovoljena vožnja s kolesi samo s posebnim dovoljenjem. (Sl. l. 25. marca 1942.)

Dne 26. marca je bila objavljena obvezna oddaja radijskih sprejemnih aparatov in odstranitev anten. (Sl. l. 1. aprila 1942.)

Dne 29. marca je slavil 75 letnico rojstva dr. Karel Čerin. Na cvetno nedeljo je v Ljubljani tudi umrl gasilski veteran Ivan Perme.

Mesec april:

Dne 4. aprila je bila objavljena odredba Poveljnika armadnega zbora o prepovedi postajanja ob železniških progah in javnih poslopih. — V Mačkoveu pri Novem mestu so partizani ubili zavednega kat. fanta in posestnika Jerneja Mirtka, v Prečni pa zverinsko pobili Janeza Murglja.

Dne 11. apr. je bila v Ljubljani, pa tudi po vseh ostalih krajih pokrajine, spominska slavnost ob obletnici prihoda italijanskih čet v Ljubljano, kjer se je slavnost vršila na Kongresnem trgu.

Dne 13. aprila je bila na Visokem komisariatu seja odbora za javna dela. Visoki komisar je odredil, da se takoj obnovne vsa državna in pokrajinska javna dela, predvsem melioracijska dela na Barju, za kar je Italija dala v prvih devetih mesecih 2.170.000 lir, za naprej je pa redno določenih 7 milijonov.

Dne 14. aprila je bila objavljena naredba Visokega komisarja, s katero so bili določeni predpisi za prenočevanje v zasebnih hišah. (Sl. l. 18. apr. 1942.) Tega dne je bila tudi izdana naredba o vključitvi železničarskih združb »Hermesac in »Sloge« v Dopolavoro železničarjev Ljubljanske pokrajine. (Sl. l. 22. apr. 1942.)

Dne 16. aprila je bil v Ljubljani blagoslovljen sedež fašistične zveze.

Dne 17. aprila je bila izdana naredba o spojitvi Kmetijske zbornice z Združenjem kmetovalcev. (Sl. l. 18. apr. 1942.) Tega dne je v Škofji Loki umrl dolgoletni tamošnji župan Jože Hafner.

Dne 21. aprila je Visoki komisar podpisal naredbo o preureditvi Borze dela.

Dne 22. aprila je bil ustanovljen pri Visokem komisariatu »Pokrajinski odbor za vzporeditev preskrbe, porazdeljevanja in cen industrijskih in kmetijskih proizvodov ter storitev«. (Sl. l. 25. aprila 1942.)

Dne 23. aprila je bila izdana naredba o ureditvi racioniranja živil, ki določa, da je za nakup racioniranih živil in za potrošnje živil v restavracijah, gostilnah in podobnih javnih obratih treba uporabljati živilske nakaznice. (Sl. l. 2. maja 1942.) — Partizani so tega dne ustrelili pri Sv. Vidu nad Cerknico župana Sterleta, posestnika A. Tekavca, občinskega tajnika Sterleta, v Brakovem pri Velikih Laščah kat. fanta Tadanoviča, v Kostanjevici pri Novem mestu pa vnetega delavca v kat. društvih Iv. Štiha.

Dne 24. aprila sta civilna in vojaška oblast izdali razglas o streljanju za izvršene atentate ali druga sabotažna dejanja, če oblasti v določenem roku ne bi mogle izslediti pravih storilcev in zločincev. Naredba se glasi:

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino

in
Poveljnik XI. Armadnega zbora

glede na to, da se na ozemlju pokrajine še vedno ponavljajo kruta zločinstva po morileh v službi komunizma, in smatrajoča za neogibno potrebno, da se taki zločinski pojavi zatrejo z vsemi sredstvi v zaščito in obrambo javnega reda ter življenjskega miru prebivalstva,

dajeta na znanje:

Če bi se od danes dalje dogodil še kak umor ali poskus umora zoper pripadnike oboroženih sil, policijskega zbora ali državnih oblastev, italijanske državljanke ali slovenske civilne osebe, ki kakor koli zvesto sodelujejo z oblastvi in se pokoravajo njihovim ukazom, kakor tudi zoper državljane drugih, zaveznških ali prijateljskih držav,

bodo, če se ugotove glede zgoraj omenjenih zločinov nagibi politične narave ali kakor koli škodljivi ugledu države, in se v 48 urah po zločinskem dejanju ne izsledijo krivci, ustreljene — po možnosti na kraju, kjer se je zločinstvo zgodilo — osebe, o katerih se je ugotovilo, da so pristaši komunizma, ali je ugotovljeno, da gotovo podpirajo državnim oblastvom protivno delovanje.

Obseg represalij se določi v razmerju s težo izvršenega zločinstva in se objavi z lepakom.

Ljubljana, dne 24. aprila 1942-XX.

General poveljnik XI. Armadnega zbora Mario Robotti
Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino Emilio Grazioli

Dne 25. aprila je bila objavljena naredba o novih določbah za uvedbo in voditev registra prebivalstva v občinah Ljubljanske pokrajine (anagrafski uradi). (Sl. l. 23. maja 1942.)

Dne 26. aprila je v Ljubljani umrl profesor Ernest Tomec, ideolog katoliških mladinskih organizacij, neumorni delavec in voditelj Katoliške akcije in neustrašeni borec proti brezbožnemu komunizmu.

Dne 27. aprila je bila objavljena sprememba naredbe o oddaji radijskih aparatov v tem smislu, da se sme odložiti izročitev radijskih aparatov, dokler se ne rešijo prošnje, vendar ta rok ne sme biti daljši kakor 10. maj. (Sl. l. 24. aprila 1942.)

Dne 28. aprila so vojaške oblasti izdale sporočilo, da so na podlagi odredbe o streljanju z dne 24. aprila ustrelile 6 oseb zaradi napada na vojaški vlak pri Radohovi vasi.

Dne 30. aprila je bila izdana naredba o ustanovitvi »Zavoda za združništvo Ljubljanske pokrajine«.

Mesec maj:

Dne 2. maja je bilo z naredbo Visokega komisarja ustanovljeno »Združenje javnih uslužbencev Ljubljanske pokrajine« ter »Združenje poštno-telefonskih uslužbencev Ljubljanske pokrajine«. (Sl. l. 22. avgusta 1942.) Tega dne je bilo v Ljubljani ustanovljeno tudi »Društvo uslužbencev državnih industrijskih podjetij«. (Sl. l. 15. jul. 1942.) Z naredbo Visokega komisarja je bilo ta dan ustanovljeno tudi »Združenje šolnikov Ljubljanske pokrajine«. (Sl. l. 1. avg. 1942.) Sekcije prejšnjih osrednjih strokovnih organizacij se spoje z novo ustanovljenim Združenjem šolnikov. Istega dne je bila tudi objavljena naredba o ustanovitvi »Društva železničarjev

Ljubljanske pokrajine«. Istega dne je Visoki komisar podpisal tudi naredbo o ustanovitvi »Pokrajinskega korporacijskega sveta« in »Pokrajinskega korporacijskega urada«. (Sl. l. 24. aprila 1942.) Istega dne je bila tudi objavljena finančna preureditev Pokrajinskega prehranjevalnega zavoda. (Sl. l. 20. maja 1942.)

Dne 3. maja je bila v Ljubljani in po vseh ostalih pokrajinskih središčih proslava obletnice Ustave Ljubljanske pokrajine. V slavnostni dvorani vladne palače so se ob tej priliki zbrali vsi sodelavci Visokega komisarja, generaliteta in ostali vojaški zastopniki, funkcionarji Narodne fašistične stranke z zveznim tajnikom Orlandinijem na čelu, vse krajevne vidnejše osebnosti, vsi župani posameznih občin v pokrajini, zastopniki tiska ter ostali.

Ekscelenca Visoki komisar Grazioli je pred zbranimi dostojanstveniki najprej pozval vse navzoče, da naj bo prva misel tega sestanka posvečena Nj. Vel. Kralju in Cesarju ter Duceju. Zatem je pa vsem navzočim priklical v spomin Antona Tekavca in Franca Sterleta, župana, ki so ju ubili partizani. Oba sta bila umorjena samo zato, ker sta izpolnjevala svoje naloge v korist ljudstva. Navzočemu armadnemu poveljniku Eksc. Robottiju je nato sporočil najtoplejše pozdrave vsej italijanski vojski, nakar je podal poročilo o enoletnem delovanju oblasti v pokrajini. Predvsem je bilo izvršeno veliko delo na polju prehrane ljudstva. Obnovljeno je bilo delovanje Prevoda, uvedeno in izvedeno racioniranje živil, urejen dovoz živil iz Italije v pokrajino. Izvršena je bila organizacija uprave, izvedeno štetje prebivalstva ter uvedeno poslovanje anagrafskih uradov. Oblast je polagala posebno važnost na javna dela v pokrajini ter je bilo od 7. avgusta razdeljenih javnih del v višini 81,443.000 lir, ljubljanska občina pa je z deležem, ki ga je dala država, pričela s prvim načrtom javnih del v višini 7,553.000 lir. Dne 1. januarja se je pričel izvajati drugi del načrta javnih del v višini 12,710.000 lir. Dne 3. maja, t. j. na dan same proslave obletnice Ustave, je pa Visoki komisar odredil izvajanje javnih del v višini 10,825.000 lir. V pokrajini se je pričel izvajati korporativni sistem, kar je zahtevalo gospodarsko življenje pokrajine. Važna ustanova, ki je bila priklicana v življenje, je »Pokrajinski korporacijski svet«, ki je najvišja ustanova za gospodarsko vzporeditev. V razne socialne svrhe je bilo določenih nad 10 milijonov lir. Veliko in dobro delo je vršila tudi zdravstvena kolona, ki hodi iz kraja v kraj in brezplačno zdravi ljudi. Oblasti so mnogo storile tudi na polju kulture in šolstva. Vse šole v pokrajini so delale, od ljudskih šol do vseučilišča, prav tako gledališča. Visoki komisar je omenil tudi udeleževanje P. N. F., zatem Liktorske mladine, organizacije, ki šteje v pokrajini že približno 6000 vpisanih članov. Omenil je tudi ustanovitev organizacije kmečkih gospodinj. Svojo plemenito delavnost je pa v polni meri razvijal tudi Dopolavoro.

Svoja izčrpna izvajanja je Ekscelenca Grazioli zaključil z naslednjimi besedami:

Ukrepi za obrambo in zaščito javnega reda so postajali čedalje trši in brezpogojni z znanimi vam neizogibnimi posledicami moralnega in gospodarskega značaja, ki pa padajo v celoti na one dobro- ali zlonamerne ljudi, ki so ustvarili tako stanje.

Medtem ko vam izjavljam, da se utegnejo s povratkom normalnega miru taki ukrepi postopno ukiniti, vam na najodločnejši način izjavljam tudi, da se bodo, če bo potrebno, izvajali brez oklevanja drugi, še bolj drakonični ukrepi, da se bo tu v imenu velikega Rima čimprej zopet vzpostavil red.

Znano mi je, da mnogi mladi ljudje, ki so šli bolj ali manj prostovoljno med komuniste, danes žele samo to, da bi se mogli vrniti.

Pooblaščam vas, da javno objavite, da lahko tisti, ki se bodo do 10. tekočega meseca javili policijskim organom ali pa oboroženi sili, če le niso bili vodje ali zarotniki tolpa in če še niso sodelovali pri zločinskih dejanjih, računajo na dobrohotnost oblastev in fašistične pravici.

Kdor bo vztrajal v zmoti, ve, kakšen bo njegov konec, ki je že neizprosno določen.

Gotovo je, da se bo politični položaj pokrajine tudi glede pojavov, ki sem jih omenil in ki nam nikakor ne morejo in ne bodo mogli delati skrbi, razjasnil v teku pomladi.

Potem ko bodo po zaslugi armad Osi in njenih zaupnikov v pokrajini sami zaradi vedno strožjega postopanja naših oboroženih sil izginile utopije glede nekkih namišljenih ruskih zmag, se bo zopet nudila možnost plodnega dela in popolnega miru v mnogo obetajoči bodočnosti, katero bo delovnemu ljudstvu dala zmaga proletarskih narodov.

Zelim vam pojasniti še:

1. da je izrecen pogoj avtonomiji, ki je bila priznana tej pokrajini, popolna lojalnost slovenskega naroda in njegova volja za sodelovanje.

2. Da mora tvoriti spoštovanje kulture, običajev in jezika vedno silnejše sredstvo za sodelovanje z italijanskim narodom.

3. Da bi bilo skrajno smešno misliti, da vzdržuje Italija z velikodušnimi prispevki vaše kulturne ustanove in šole na splošno zato, da bi one postale žarišče protiitalijanstva in torej protifašizma, namesto da bi bile sredstvo za uspešno sodelovanje.

4. Predvsem oni, ki so semkaj prišli iz inozemstva in so tukaj našli velikodušno pribežališče in podporo, naj se izkažejo vredne, kajti v nasprotnem primeru naj se ne čudijo, če bodo po oblastvu napadeni tja, od koder so prišli.

5. Kdor je v službi italijanske države, mora služiti lojalno, kajti samo na ta način si bo zajamčil svoj obstanek.

Vodilne smernice za novo leto so naslednje:

1. Kdor ima čast vršiti javno službo, mora izpolnjevati svojo nalogo v edinem interesu množice državljanov in biti zgled v vsakršnem udejstvovanju svojega javnega in zasebnega življenja.

2. Normaliziranje gospodarskega življenja pokrajine na vseh področjih in pospeševanje produktivne delavnosti, zlasti kar se tiče poljedelstva, ki tvori hrbtnico gospodarstva te dežele.

3. Čedalje večji razmah dela za pomoč delovnemu ljudstvu.

4. Izvršitev načrta javnih del, s čimer bi bila podana možnost dela za vse.

Dne 6. maja je civilna in vojaška oblast izdala poostrena določila glede streljanja kot posledico nadaljevanja sabotažnih dejanj komunistov in umorov nedolžnih žrtev. Tozadavna naredba se glasi:

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino

in

Poveljnik XI. Armadnega zbora

na podlagi razglasa z dne 24. aprila 1942-XX, glede na to, da se je zločinska delavnost komunistov povečala z grožnjami in z izvajanjem terorističnih in sabotažnih dejanj, z ugrabljanjem oseb ter na splošno z dejanji, ki omejujejo osebno svobodo,

dajeta na znanje:

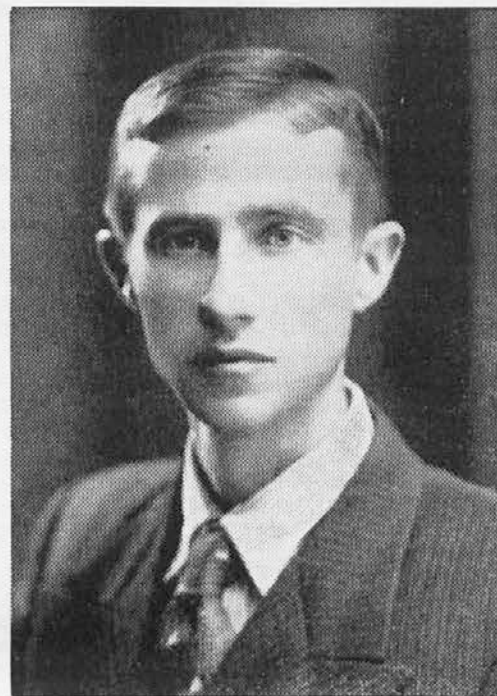
Če bi se od danes dalje zagrešila teroristična ali sabotažna dejanja kakršne koli vrste ali zločini proti osebni svobodi,

in bi se v 48 urah po zločinskem dejanju ne izsledili krivci, bodo ustreljene osebe, o katerih se je ugotovilo, da so pristaši komunizma ali da za gotovo podpirajo državnim oblastvom protivno delovanje.

Prav tako se bo postopalo, ako bi se osebe, v primerih zločinov proti osebni svobodi, ne izpustile tekom 48 ur po izvršenem zločinu.

Univ. prof. dr. Lambert Ehrlich, padel pod komunističnimi streli v Streliški ulici dne 26. maja.

Akademik Viktor Rojic je spremljal dr. Ehrlicha in padel prav tako kot žrtev komunističnega terorja.

Obseg represalij se določi v razmerju s težo izvršenega zločinstva in se objavi z lepakom.

Ljubljana, dne 6. maja 1942-XX.

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino Emilio Grazioli
General Poveljnik XI. Armadnega zbora Mario Robotti

Dne 7. maja so bile objavljene določbe o učnih knjigah. (Sl. l. 9. maja 1942.)

Dne 8. maja je bila izdana odredba o spremembi predpisov o prenočevanju v zasebnih hišah. Določila te odredbe se ne nanašajo na pripadnike oboroženih sil. (Sl. l. 13. maja 1942.) Tega dne so bili izdani predpisi o poseku določenih gozdnih pasov vzdolž važnejših prometnih poti v pokrajini. Posek je bil določen v globino 150 m. (Sl. l. 13. maja 1942.)

Dne 9. maja je prevzel posle na svojem novem službenem mestu v Ljubljani novi ljubljanski kvestor gr. uff. dr. Dominik Ravelli, dotedanji kvestor v Cuneu, ki je v Ljubljani zamenjal prejšnjega kvestorja Messano. — Istega dne je bila objavljena naredba, s katero je oblast oddajo radijskih aparatov podaljšala do 20. maja. (Sl. l. 9. maja 1942.)

Dne 11. maja je bila izdana naredba o prijavi površin, zasejanih in posajenih z žitom, krompirjem, fižolom in lanom. (Sl. l. 13. maja 1942.)

Dne 21. maja je umrl v Mostah bivši dolgoletni moščanski župan in za razvoj tega dela mesta Ljubljane zelo zaslužni Josip Oražem st.

Dne 23. maja je bila objavljena odredba o prijavi in zapori goveje živine. (Sl. l. 6. jun. 1942.)

Dne 26. maja je v zgodnjih dopoldanskih urah pretresla ljubljansko prebivalstvo novica, da so partizanski zaslepljenci in morilci položili roko tudi na zaslužnega sina našega ljudstva, neumornega karitativnega delavca, voditelja katoliškega dijaštva in znanstvenika, vseučiliškega profesorja dr. Lamberta Ehrlicha, ko je po opravljeni sveti maši zapuščal dijaški dom v Streliški ulici. Skupno z njim je bil tedaj od istih morilcev ubit tudi akademik Viktor Rojic, v palači Vzajemne zavarovalnice je pa bil skoraj ob istem času izvršen atentat tudi na Iva Peršuha, znanega prosvetnega organizatorja in delavca v mladinskih organizacijah, ki je zadobljenim poškodbam tudi podlegel. Ob ogromni udeležbi ljudstva so bile žrtve komunistične morije pokopane na pokopališču pri

Sv. Križu. Ivo Peršuh v soboto 30. maja, vseuč. prof. dr. L. Ehrlich in akademik Rojic pa v nedeljo 31. maja. V odsotnosti prevz. g. škofa je vodil žalni sprevod generalni vikar Ignacij Nadrah, ki je ob odprtem grobu v poslovnem govoru znova obsodil morije in ostale zločine partizanov ter poudarjal, da sta krščanstvo in komunizem dva nespravljiva sovražnika. Če zmaga krščanstvo, mora izginiti komunizem, če pa komunizem, bo njegova zmaga konec krščanstva. Tega se je pokojni prof. dr. Ehrlich živo zavedal in je zato napovedal komunizmu neizprosni boj, ki ga je bojeval z občudovanja vrednim pogumom.

Dne 26. maja je bila izdana tudi naredba o začasni vojni dokladi biv. jugosl. civilnim nameščencem. (Sl. l. 30. maja 1942.)

Tiste dni so partizani ubili Ivana Povšeta iz Male vasi pri Ježici, v Šmihelu pri Novem mestu pa gimnazijca Mihaela Turka.

Mesec junij:

Dne 1. junija je bila izdana naredba o prepovedi medkrajevnega telefonskega prometa in sprejemanju brzozavk. (Sl. l. 3. jun. 1942.) — V Ljubljani je bil zavrato umorjen fašist Nicola Zito.

Dne 2. junija je bil z odločbo Visokega komisarja postavljen general Leon Rupnik za župana mesta Ljubljane. Za podžupana pa je bil imenovan dr. com. Salvatore Tranchida. (Sl. l. 3. jun. 1942.)

Tega dne so bili izdani predpisi o disciplinskem sodišču za javne nameščence. (Sl. l. 10. junija 1942.)

Dne 5. junija je bila izdana naredba o uvedbi obvezne civilne službe, ki traja pri moških od 19. do 60. leta, pri ženskah pa od 19. do 50. leta. (Sl. l. 6. jun. 1942.)

Tega dne je Visoki komisariat tudi odobril ustanovitev nove r. kat. župnije v Zgornji Šiški, ki obsega okoliš sledečih vasi in naselij: Toško čelo, Ceplja, Glinica, Dolnice, Podutik, Kamna gorica, Preženj, Trata, Zapuže, Koseze, Zgornja Šiška, Dravlje in Polana. (Sl. l. 20. jun. 1942.)

Dne 10. junija je bil v popoldanskih urah izvršen atentat na italijansko restavracijo v Ljubljani. Pri tej priliki je bila ubita vnet delavka fašistične organizacije Ariella Rea. Tega dne je bila objavljena nova raztegnitev posekov gozdov ob novih prometnih poteh. (Sl. l. 13. jun. 1942.)

Dne 13. junija je bila v Ljubljani otvoritev prostorov bojevniškega fašija.

Dne 19. junija so na Brezovici pri Ljubljani partizani ubili učiteljsčnika Vinka Mravljeta, v Horjulju pa tamošnjega župana Bastiča in njegovo ženo.

Dne 20. junija je bila izdana naredba o omejitvi avtomobilskega prometa. (Sl. l. 20. jun. 1942.)

Dne 22. junija je bil v Ljubljani z naredbo Visokega komisarja ustanovljen »Šolski patronat Ljubljanske pokrajine«, kateri skrbi za obvezno šolsko pomožno službo v korist učencev, vpisanih v javnih ljudskih šolah pokrajine.

Visoki komisar je 24. junija izdal nove predpise glede najema stanovanj in poslovnih prostorov, s katerimi se lahko na zahtevo najemnikov dovoli revizija najemnin. (Sl. l. 1. jul. 1942.)

Dne 24. junija je bila objavljena sprememba predpisov za promet v času nočne prometne zapore, ureditev prejemkov osebja, ki je odsotno iz službe brez opravičenega vzroka ali zaradi policijskega ukrepa ter raztegnitev predpisov za kolesarski promet na triciklje. (Sl. l. 24. jun. 1942.) Istega dne je bila izdana tudi naredba o uvedbi vojaških služnosti. (Sl. l. 27. jun. 1942.)

Dne 25. junija je Visoki komisar imenoval predsednika, podpredsednika in strokovnjaka za »Pokrajinski korporacijski svet«. Za predsednika je bil imenovan comm. dr. Edvard Bisia podprefekt, za podpredsednika biv. minister Ivan Mohorič, za strokovnjaka pa dr. Attilio Apollonio. (Sl. l. 27. junija 1942.)

Dne 27. jun. je bil z odlokom Visokega komisarja imenovan na predlog predhodnega obnega zbora za predsednika Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani dekan tehniške

fakultete dr. Milan Vidmar na mesto dr. Nahtigala, ki je bil prvi predsednik slovenske znanstvene in umetnostne akademije.

Dne 29. junija je na Ježici padel kot žrtev zahrbtnega in podlega napada komunistov slovenski časnikar Fr. Strah.

Dne 30. junija je bila objavljena sprememba predpisov za promet v času nočne prometne zapore. Z njo je bila veljavnost dovolilnic podaljšana do 7. julija. (Sl. l. 1. jul. 1942.)

Mesec julij:

Dne 1. julija sta v Ljubljani umrla dr. Gustav Gregorin in dr. Fran Ilešič.

Dne 2. julija je Vis. komisar Eksc. Grazioli obiskal v Celovcu Gauleiterja za Koroško in Gorenjsko dr. Rainerja. Tiste dni so partizani ubili v novomeški okolici Alojzija Hrovata, podžupana občine Šmihel-Stopiče, Antona Misjaka, krojača na Boričevem, in Antona Škedlja, posestnika na Vrhu.

Dne 3. julija je bil v Ljubljani slovesno pokopan nemški generalni konzul dr. Brosch, ki je umrl zadet od kapi.

Dne 7. julija je v Ljubljani umrl zdravnik dr. Pavle Avramovič. Partizani so pa ubili zavednega katol. fanta Šaleharja.

Dne 8. julija je bila objavljena Kr. odločba o ustanovitvi Kr. gimnazije v Ljubljani. Visoki komisar je tega dne izdal tudi naredbo, s katero je objavil predpise o rekviziciji nepremičnin v uporabo za vojaške namene.

Dne 11. julija so člani Akademije znanosti in umetnosti izvolili za tajnika Akademije vseuč. profesorja in člana Akademije dr. Franca Ramovša.

Dne 12. julija je prispela v Ljubljano novica, da je v Lemontu v Ameriki umrl zlatomašnik p. Benigen Snoj.

Dne 15. julija sta Visoki komisar Eksc. Grazioli in armadni poveljnik Eksc. Robotti izdala važen razglas o ukrepih za popolno uničenje partizanstva in njihovih pomagalcev v pokrajini. Naredba se glasi:

Vis. komisar za Ljubljansko pokrajino Poveljnik XI. Armadnega zbora

Slovenci!

Ob priliki aneksije vam je zmagujoča Italija priznala skrajno človeške in povoljne pogoje.

Od vas je bilo odvisno in edinole od vas živeti popolnoma mirno in v redu.

Namesto tega pa je mnogo Slovencev vzelo v roke orožje ter ga namerilo proti italijanskim oblastem in italijanskim četam, dvignilo komunistično zastavo in tako poleptalo verska in človeška načela.

Oblasti in italijanske čete, katere imajo pravi pojem človekoljubja, so se omejile na akcije vojaškega značaja, opustivši mere, ki bi bile škodile prebivalstvu, duševnemu in gospodarskemu življenju v deželi.

Samo tedaj, ko so komunisti prešli na grozna ubojstva napram posameznim Italijanom, napram mirnim vašim državljanom in celo napram duhovnikom, ženam in otrokom, so bile italijanske oblasti primorane vzeti odporne mere ter proglasiti nekatere ukrepe o omejitvah, za katere — zaradi upornikov — trpite vsi skupaj.

Z ozirom na komunistično nadaljnje delovanje in ker en del prebivalstva — tudi če malenkosten — podpira upor, Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino in Poveljnik XI. Armadnega zbora

odrejata:

1. V vsej Ljubljanski pokrajini, od danes naprej: so ustavljeni vsi lokalni potniški vlaki; je slehernemu prepovedano potovati v tranzitnih vlakih; izvzete so osebe, ki so v posesti potnega lista za inozemstvo ali propustnice za druge pokrajine Kraljevine; je prekinjen ves avtobusni promet; je prepovedano vsakršno gibanje s kakršnim koli prevoznim sredstvom ali peš z enega v drugo naselje; je prepovedano ustavljati in kretati se — izvzemši v mestih — v prostoru enega kilometra na obeh straneh železniških prog (na kršitelje se bo brez nadaljnega streljalo);

je ustavljen ves telefonski, telegrafski in poštni promet v mestu in izven njega.

2. V vsej Ljubljanski pokrajini bodo od danes naprej takoj ustreljeni:

vsi oni, ki bodo kakor si bodi sovražno delovali napram italijanskim oblastem in italijanskim četam;

vsi oni, pri katerih se bo našlo orožje, municija ali eksplozivni material;

vsi oni, ki bodo na kakršen koli način pomagali upornikom;

vsi oni, ki se bodo našli v posesti ponarejenih potnih listov, osebnih izkaznic in propustnic;

vsi sposobni moški, ki se bodo nahajali — brez opravičnega vzroka — v sumljivem držanju v vojni zoni.

3. V vsej Ljubljanski pokrajini bodo od danes naprej popolnoma porušene:

vse stavbe, iz katerih se bodo žalile italijanske čete;

vse stavbe, v katerih se bo našlo orožje, municija, eksplozivni in vojaški material;

vsa stanovanja, katerih lastniki bodo prostovoljno dali gostoljubnost upornikom.

Ker je znano, da se med uporniki nahajajo tudi poedinci, ki so bili primorani slediti upornikom v gozdove, in drugi, ki se kesajo, da so zapustili domove in družine, Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino in Poveljnik XI. Armadnega zbora jamčita življenje vsem onim, ki se bodo — pred začetkom borbe — prijavili italijanskim četam in predali orožje.

Prebivalstvo, ki bo ostalo mirno ter se korektno obnašalo napram oblastem in italijanskim četam, je lahko brez vsake skrbi za svoje življenje in za svoje imetje.

Ljubljana, dne 15. julija 1942-XX.

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino Emilio Grazioli
General Poveljnik XI. Armadnega zbora Mario Robotti

Dne 16. julija je bila objavljena naredba o spremembi pokojninskega zavarovanja nameščencev. (Sl. l. 25. jul. 1942.)

Dne 18. julija so komunisti ubili na Trati pri Ljubljani zavednega kat. fanta Ivana Zwölfra.

Dne 19. julija je bila izdana naredba o obvezni oddaji smuči. (Sl. l. 25. jul. 1942.) Tega dne je praznoval v Ljubljani zlatomašniški jubilej misijonar Mihael Klančnik. Istega dne so v Ljubljani še praznovali zlatomašniške jubileje: dr. Alfonz Levčnik, konzistorialni svetnik in gimn. prof. v p., Janez Meršol, župnik v p., duhovni svetnik Matej Rihar, dekan in mestni župnik ter častni kanonik, stolni kanonik Alojzij Stroj in katehet v p. ter kurat Viktor Šega. Kanonik Stroj je ob tej priliki postal tudi papežev prelat. Tega dne je umrl črneški župnik Alojzij Drvodol.

V noči od 26. na 27. julija so partizani ubili v Zaplani pri Vrhniku domačega župnika Jožefa Geohelija. Istega dne je padel kot žrtev partizanskih zločincev tudi župan občine Šmihel-Stopiče France Brule.

Dne 28. julija je Visoki komisar odobril pravila »Združenja industrijcev in obrtnikov Ljubljanske pokrajine« (Sl. l. 8. avg. 1942) ter pravila »Združenja trgovcev Ljubljanske pokrajine« (Sl. l. 12. avg. 1942), zatem pravila »Združenja kmetovalcev Ljubljanske pokrajine« (Sl. l. 15. avg. 1942) ter pravila »Združenja denarnih in zavarovalnih zavodov« (Sl. l. 19. avgusta 1942.) Tega dne so bili izdani tudi novi predpisi o rabi zvonov. (Sl. l. 19. avg. 1942.)

Dne 29. julija je bila objavljena naredba o upravnih preureditvi Pokojninskega zavoda za nameščence Ljubljanske pokrajine. (Sl. l. 5. avg. 1942.)

Dne 31. julija je prispel nenadoma v Gorizio Duce ter je imel posvet z vrhovnimi poveljniki iz Slovenije, Dalmazije in Hrvaške. Duce je sprejel njihova poročila, kakor tudi poročila ostalih državnih in strankinih funkcionarjev, in jim dal potrebna navodila za nadaljnje delovanje. V svojem govoru, ki ga je ob tej priliki imel na navdušeno ljudstvo, ki mu je prirejalo stalne manifestacije, je Duce poudaril, da imajo Os in trojna zveza sredstva za doseg zmage. Poudarjal je tudi, da so se kraji ob Isonzi in dolini Carsa za vedno pridružili Italiji. Proti vsem tistim, tako

je Duce ob stalnem odobravanju ljudstva nadaljeval svoja izvajanja, ki se tostran in onstran stare meje še vda-jajo bolnim sanjam, bo izvajan, kakor se že izvaja, neupogljivi zakon Rima.

Mesec avgust:

Dne 5. avgusta je v Ljubljani umrl gimnazijski profesor Rudolf Pregelj.

Dne 11. avgusta je bila izdana naredba, s katero so organizacije biv. jugoslov. vojnih invalidov postavljene pod nadzorstvo. (Sl. l. 29. avg. 1942.)

Dne 15. avgusta sta praznovala v Stični na Dolenjskem zlatomašniški jubilej dekan Franc Lom in župnik Anton Kocjančič. Eksc. Visoki komisar je pa odšel na obisk pokrajinskih središč v kočevskem okraju.

Dne 17. avgusta je bila izdana naredba o razpustu občinskega odbora v Tomišlju.

Dne 18. avgusta sta Visoki komisar Eksc. Grazioli in armadni poveljnik Eksc. Robotti izdala razglas o zaplembi premičnega in nepremičnega premoženja upornikov. Naredba se glasi:

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino
in

Poveljnik XI. Armadnega zbora

glede na svoj razglas z dne 15. julija 1942-XX in na navodila pristojnih višjih oblastev,
objavljata:

1. Premična in nepremična imovina upornikov se zapleni in izroči v last:

rodbinam vojakov in drugih državnih uslužbencev pomožnih ustanov, ki so padli v bojih ali postali žrtev napadov v Ljubljanski pokrajini;

pohabljenecem in invalidom navedenih vrst.

2. Za imovino upornikov se smatra:

imovina, ki je last ubitih v bojih, ustreljenih ali po sodnem postopku usmrčenih;

imovina, ki je last za orožje sposobnih moških v starosti od šestdesetega 18. do šestdesetega 60. leta, pa so brez opravičenega vzroka odsotni iz njihovega rednega bivališča.

3. Zaplemba se razteza tudi na imovino rodbinskih članov upornikov, če bi bil upornik po veljavnih civilnih zakonih zakoniti dedič lastnikov imovine, in to v razmerju, v katerem bi bil deležen zakonitega nasledstva.

4. Prednje določbe se ne uporabijo proti osebam, ki se do 15. septembra t. l. pred bojem vdajo italijanskim oboroženim silam ali se povrnejo na svoja redna bivališča in se zglasijo pri italijanskih oblastvih. Tem osebam je poleg tega zajamčeno življenje.

5. Proti nasovateljem, sokrivcem, podpirateljem in vobče proti osebam, ki bi kakor koli dajale zavetje ali pomoč storilcem katerega izmed kaznivih dejanj, kakor:

a) napad na edinstvo, neodvisnost ali neokrnjenost države;

b) napad na varnost države;

c) oborožena vstaja;

d) prevratna združbe;

e) prevratna propaganda ali hvaljenje prevratnih dejanj;

f) zločinstva zoper notranjo državno ureditev;

g) napad na telesno varnost ali osebno svobodo oseb, ki pripadajo oboroženim silam;

h) napad na javno varnost ali na javni promet, se uporabijo, čeprav gre za bližnje sorodnike, iste kazni, ki veljajo za dejanske storilce zadevnih zločinov.

Ta razglas stopi takoj v veljavo in se objavi z nabitjem.

Ljubljana, dne 18. avgusta 1942-XX.

Visoki komisar za Ljubljansko pokrajino Emilio Grazioli
General Poveljnik XI. Armadnega zbora Mario Robotti

Dne 18. avgusta so bila tudi objavljena navodila za vpis na Kr. univerzo v Ljubljani ter določene univerzitetne takse in izpitne pristojbine. (Sl. l. 22. avgusta 1942.)

Dne 22. avgusta je prišlo v Ljubljano sporočilo, da so partizani umorili v Suhorju tamošnjega dobrega župnika Janeza Raztresena.

Dne 24. avgusta je obhajal v križniškem samostanu 70-letnico rojstva inž. dr. p. Stanislav Dostal.

Visoki komisar je z naredbo razpustil občinske odbore v občinah Črnomelj-okolica, Stari trg ob Kolpi, Stari trg pri Ložu in Fara pri Kočevju.

Dne 25. avgusta je v opoldanskih urah padel kot žrtev partizanov znani karitativni delavec Fortunat Majdič, upravitelj Rokodelskega doma.

Dne 29. avgusta so bili objavljeni predpisi o pridelku in razdelitvi krompirja in suhega fižola. (Sl. list 29. avg. 1942.)

Dne 31. avgusta so bile določene začasne vojne doklade biv. jugosl. drž. nameščencem.

Mesec september:

Visoki komisar je 1. septembra izdal naredbo o razpustu občinskih uprav v Dev. Mar. v Polju in v Mozlju.

Dne 1. septembra je v Ljubljani umrl vseuč. prof. in član Akademije znanosti in umetnosti dr. Gregor (Gojmir) Krek, med Slovenci dobro znan kot odličen pravnik in glasbenik. Kot tak je bil dolga leta tudi urednik »Novih akordov«.

Dne 2. septembra je Visoki komisar izdal naredbo o ureditvi proizvodnje, trgovine in porabe premoga ter predpise o proizvodnji, razdeljevanju in porabi oglja in drv.

V dnevem časopisju je bilo tega dne objavljeno tudi poročilo o uničenju komunističnega gnezda v Ljubljani, kjer so oblasti odkrile večjo količino skritega orožja, pripravljene za partizane. V smislu določil objavljene naredbe so bili na mestu ustreljeni trgovec Rudolf Medvešček, Franc Hribernik, lastnik mehanične delavnice, ter Josip Kropar, Milan Karpan in Anton Mihelčič. Premoženje vseh je oblast zaplenila.

Dne 2. septembra je bila izdana tudi odredba, s katero je postavljena Glasbena Matica pod nadzorstvo.

Dne 3. septembra je Eksc. Grazioli sprejel v vladni palači poročila komisarjev okrajnih načelstev Pokrajine ter jim dal neposredna navodila za delo na zaupanih področjih. Družbo Istituto Agricolo Immobiliare »Emono« je pa Visoki komisar pooblastil za nakup posestev nemških izselnikov.

Dne 4. septembra je bila zaključena pobožnost prvih deveterih petkov.

Dne 6. septembra je časopisje objavilo sporočilo, da je poveljnik II. armadnega zboru Ekscelencja Mario Roatta obiskal Ljubljano ter je v spremstvu poveljnika XI. armadnega zboru Eksc. Robottija obiskal župana generala Rupnika in mu ob tej priliki izročil 50.000 lir za mestne reveže.

Dne 14. septembra je praznoval 90 letnico svojega rojstva nestor slovenskih botanikov prof. Alfonz Paulin.

♦

Dne 8. oktobra se je pod komunističnimi krogli zgrudil smrtno zadet višji policijski uradnik v Ljubljani Kazimir Kukovič ter je sledil v lepše življenje svojemu zvestemu spremljevalcu Jožetu Habjanu, katerega so partizani ubili teden dni prej.

Dne 13. oktobra, pet dni po umoru Kazimirja Kukoviča, vestnega slovenskega uradnika in zglednega družinskega očeta ter agilnega delavca v katoliških vrstah, je v dopoldanskih urah Ljubljano presunila novica, da je kot žrtev komunističnih morilcev padel bivši ban dr. Marko Natlačen. Morilec ga je ustrelil na njegovem stanovanju, kamor je prišel preoblečen v duhovnika. Truplo pokojnega dr. Natlačena, ki je imel na sebi samo ta »greh«, da je ves čas svojega življenja zvesto in nesebično služil svojemu narodu, se za njegov blagor ves žrtvoval in na vseh svojih visokih položajih z vsemi silami in sredstvi podpiral vsa njegova kulturna, gospodarska in socialna stremjenja in ga ni bilo stanu na Slovenskem, ki bi ne bil občutil njegove plemenite naklonjenosti in ljubezni, so prepeljali v kapelo na Žale, kamor so ga hodile kropit nepregledne množice ljudstva. V petek, dne 16. oktobra so ga prepeljali v stolnico in položili na mrtvaški oder, prevzvišeni g. škof je pa zanj opravil slovesno zadušnico. Pogreb je bil istega dne popoldne v lepem in mogočnem žalnem sprevodu. Poleg najviš-

jih predstavnikov oblasti je korakalo nad deset tisoč slovenskih mož in fantov ter izkazalo čast največji slovenski žrtvi, ki je moral v teh dneh doprinesiti naš narod. Smrt dr. Natlačena je globoko zadela vse sloje našega ljudstva ter je končno predramila tudi samo Ljubljano iz dotedanega nečastnega slepomišnja in ji v vsej strahoti prikazala komunistično nevarnost, ki resno grozi nadaljnemu obstoju našega naroda. Od pokojnega dr. Natlačena se je na Žalah poslovil v imenu Slov. kat. akad. starešinstva gimn. ravnatelj v p. Bogumil Remeč, pred

Dr. Marko Natlačen — žrtev komunističnega terorja.

odprtim grobom mu je pa spregovoril v slovo ginljive besede prevzvišeni g. škof dr. Rožman, ki je na vse še žive Slovence naslovil naslednji očetovski in ljubezni polni nasvet in poziv, navodila, ki jih je stalno dajal pokojni dr. Natlačen in ki so njegova še z onega sveta:

1. Narod, zavrni, odkloni od sebe brezboštvo, to največje nevarnost, ki te tira v časno in večno pogubo. Nobenega sodelovanja, nobene zveze z brezboštvom in tistimi, ki jim je brezboštvo vodilni nazor. Trdno stoj v veri v Boga, zidaj prihodnost svojo na božje zapovedi, ki so edini trdni temelji zdravega razvoja vsakemu narodu, velikemu in malemu.

2. O s t a n i ž i v — narod moj — ne ubijaj samega sebe in ne izzivaj ukrepov, ki te morajo zadeti v tvoji življenjski sili. Združite se vsi, ki verujete v Boga ter sebi in potomcem želite življenje, lepše in boljše kakor ga ponuja brezbožni komunizem — združite se in preprečite, da tisti, ki so z vami sicer iste krvi, a s tujo blodno miselnostjo zaslepljeni, ne bodo mogli več pokončavati najboljših in najplemenitejših bratov in sestra, ki bi bili najbolj sposobni graditi pravičnejšo bodočnost.

Takšno bi bilo Tvoje sporočilo.

Razumemo ga in sprejmemo.

Nihče naj si ne drzne, oziroma naj ne bo tako zakrknjen, da bi zanikal, da bi slabo branje v 99 odstotkih ne bilo prvi vzrok ali vsaj spremljevalec raznih zablod ali moralnega propada. Vzgojitelj Jacques Herbé.

Papeževa beseda o komunizmu

Nauk, ki ga širijo dandanes komunisti, včasih pod vabljivim in zapeljivim videzom, sloni dejansko na načelih tako imenovanega dialektičnega in historičnega materializma, kakor ga je učil Marx in ki ga teoretiki boljševidizma, kakor samozavestno trdijo, edino pravilno razlagajo.

Ta nauk uči, da je vse, kar je, ena sama stvarnost, namreč snov s svojimi slepimi in tajnimi silami. Ta, ko se razvije, postane rastlina, žival, človek.

Tudi človeška družba ni nič drugega kakor neka oblika stvari, ki se je tako razvila in ki teži z nepremagljivo nujnostjo v neprestani borbi sil h končnemu cilju: k brezrazredni družbi.

Jasno je, da v takšni zamisli ni mesta za božjo idejo; jasno, da ni razlike med duhom in snovjo, med dušo in telesom; da ni duša neumrljiva in da ni posmrtnega življenja.

Opirajoč se na dialektični materializem mislijo nadalje komunisti, da je mogoče tisti boj nasprotij, ki žene razvoj do dokončnega stanja, s človeškim naporom pospešiti. Zato si prizadevajo:

da nasprotja med družabnimi razredi poostre;

da zadobi razredni boj, ki je, žal, poln sovraštva in razdejanja, videz svete vojske za napredek človeštva;

da se vse moči, ki se tem sistematičnim nasilnim poskusom upirajo, kot človeškemu rodu sovražne uničijo.

Komunizem tudi jemlje človeku svobodo, ki je počelo duhovnega življenja;

prav tako jemlje človeški osebi nje dostojanstvo in tisto pravno umerjenost, ki se more z njo upirati slepim nagonom strasti.

Ker ni človeška oseba po njegovem nauku nič drugega kakor, da tako rečemo, kolesce v celokupnem stroju, zato komunizem zanikuje poedincev tudi vse naravne pravice in jih prideva občestvu.

V odnosih med državljani izpoveda popolno enakost, zato zanikuje vsako oblast in avtoriteto, ki bi izhajala od Boga, tudi avtoriteto staršev; vsa oblast in podrejenost mu izvira iz družbe kot prvega in edinega vira.

Poedincem ne priznavajo komunisti nobene pravice do zemlje in proizvodnih sredstev, češ, ker le-ta proizvajajo nove dobrine, bi njih posest imela za nujno posledico gospodstva enih ljudi nad drugimi. Zato zahtevajo, da se vsaka takšna zasebna lastnina docela zatere, ker je po njihovem poglavitni vir gospodarske sužnosti.

Ker komunizem zanikuje in zavrača vse, kar je v človeškem življenju svetega, je le dosledno, da ima zakon in rodbino za zgolj svetno ustanovo, ki je le tvorba gospodarskih razmer.

Zato zanikuje tudi vse zakonske pravne in pravne vezi, katere bi ne

bile odvisne od samovolje poedincev ali družbe, in dosledno tudi nerazvezljivo stalnost zakona.

Še posebej po nauku komunizma ni ničesar, kar bi vezalo ženo z družino in domom.

Po načelu popolne osamosvoje od mozeve oblasti odtegujejo komunisti ženo od domačega življenja in skrbi za otroke ter jo peljajo kakor moža v nemirno javno življenje in skupno industrijsko delo, ognjišče in otroke pa prepuščajo družbi v skrb.

Staršem odrekajo pravico do vzgoje otrok, češ, da pristoji ta pravica družbi in da se mora izvrševati le v njenem imenu in po nje pooblaščenju.

Kaj bi bilo s človeško družbo, če bi se osnovala na take materialistične temelje?

Bila bi neka skupnost brez druge vezi in oblasti kakor tiste, ki bi izhajala iz gospodarskih odnosov. Edina nje naloga bi bilo proizvajati s kolektivnim delom gospodarske dobrine, edini smoter uživati pozemeljske dobrine v nekem »raju«, kjer bi »vsak proizvajal po svojih močeh, prejemal pa po svojih potrebah«.

Opomniti je tudi, da komunizem daje družbi tudi pravico ali bolje neomejeno samovoljo, obvezovati poedince za kolektivno delo ne glede na njih osebno blaginjo, da, jih proti njih volji tudi prisiliti.

V komunistični družbi bi pravo in pravost izvirala le iz časovnih gospodarskih razmer, zato bi bila po svoji naravi le nekaj pozemeljskega, minljivega in menljivega.

Skratka: komunizem hoče uvesti nov red na svetu, novo, višjo kulturno dobo, in sicer kot rezultat zgolj tajnega naravnega razvoja: »človeško družbo, ki je izgnala z zemlje Boga.«

Ko bodo vsi dosegli tista duševna svojstva in razpoloženja, ki so potrebna za takšno družbo in bo ta domnevana, umišljena, brezrazredna družba končno nastala, tedaj, pravijo, bo sedanja država, ki je sedaj samo to, da morejo bogati nad proletarci gospodariti, nujno prenehala biti; dokler pa ne pride ta blažena doba, tudi komunisti rabijo državo kot najuspešnejše in najsplošnejše sredstvo, da dosežejo svoj namen.

Glejte, to je tisti novi evangelij, tista nova zveličavna blagovest o odrešenju, ki jo brezbožni komunizem svetu oznanja,

nauk, poln zmot in prevar, v nasprotju z božjim razodetjem in naravnim razumom,

ki ruši temelje družbe, razdira družabni red,

ki ne pozna ne pravega početka in narave držav, ne njih pravega smotra,

ki zanikuje pravice, dostojanstvo in svobodo človeške osebe.

Komunizem se je predstavil spočetka tak, kakršen v resnici je, namreč skrajno zločest.

Ko pa je spoznal, da se mu ljudje odtujujejo,

je izpremenil taktiko in se prizadeva množice pridobiti z raznovrstnimi prevarami

ter skriva svoje zle namene za ideje, ki so same na sebi prave in lepe.

Tako na primer, ko so voditelji komunizma opazili, da vse hrepeni po miru,

so se začeli delati za najbolj vnete zagovornike svetovnega miru,

obenem hujskajo množice na razredni boj, ki je kriv toliko prelite krvi.

Ker pa čutijo, da mir ni zagotovljen, se obenem silno oborožujejo.

Prav tako snujejo organizacije in periodične liste pod raznimi imeni, ki nič ne spominjajo na komunizem,

imajo pa samo ta namen, širiti z njim komunistične zmote med ljudi, med katere bi jih na drug način ne mogli širiti.

Da, skušajo se vtihotapiti celo v katoliške in verske organizacije.

Tu in tam, ne da bi kaj popustili od svojih zmot, katoličane vabijo na sodelovanje, včasih na humanitarnem, včasih na karitativnem polju, in predlagajo včasih stvari, ki so v popolnem skladju s krščanskim mišljenjem in nauki Cerkve.

Drugod celo hinavsko zatrjujejo, da bo komunizem v krajih, ki so bolj globoko verni ali na višji stopnji kulture, nastopal na milejše načine,

da bo pustil vsem svobodo verovati v Boga ali kakor koli misliti o verskih rečeh.

So celo nekateri, ki mislijo, ker je boljševidizem v sovjetski Rusiji zadnji čas nekoliko izpremenil zakone, da bo komunizem opustil boj proti Bogu.

Prizadevajte se torej kar najbolj, da se bodo verniki varovali teh zank.

Komunizem je nekaj bistveno slabega, zato prav v nobeni reči ne bo z njim sodeloval, komur je mar krščanske kulture.

Če bi se dali nekateri v zmoto zavesti in bi v svojem kraju komunizmu pomagali, da bi se utrdil, jih bo za to zmoto prve zadela kazen

in čim starejša in višja je v tistih deželah, ki bi na ta način vanje prodrli komunizem, krščanska kultura, tem huje bo v njih divjala jeza brezbožnikov.

Iz okrožnice papeža Pija XI.:
Divini Redemptoris.

Zarja slovenske zgodovine

DR. FRAN GRIVEC

Karantanija in Panonija.

Predniki današnjih Slovencev so se v 6. stoletju po Kristusu naselili v srednji Evropi. Samostojno kneževino so ustanovili v Karantaniji (Koroški), ki je bila z visokimi gorami zavarovana proti močnim sosedom. Po tej kneževini imenujejo srednjeveški viri Slovence večkrat kar Karantance. Sredi 8. stoletja so Karantanci v bojih proti Obrom (Avarom) iskali zavezništva Bavarcev in Frankov (Nemcev); pa zavezništvo se je polagoma spremenilo v podložništvo. Do začetka 9. stoletja (l. 819) so jim še vladali slovenski knezi. Potem pa so jim frankovski vladarji pošiljali kneze nemškega rodu. A nekaj stoletij so Slovenci še ohranili svoj stari običaj knežjega ustoličenja. Novi knez se je predstavil slovenskemu ljudstvu, ki je kneza pozdravilo v slovenskem jeziku in ga ustoličilo na knežjem kamnu pri Krnskem gradu (pri Gospé Sveti), potem pa so se mu poklonili pri vojvodskem prestolu na Gosposvetskem polju. Ta ostanek prejšnje samostojne države priča, da so se Slovenci veliki frankovski (nemški) državi pridružili kot zavezniki, ne pa kot zaslužjen, podjarmljen narod.

V mogočni frankovski državi so si Slovenci zavarovali vzhodno mejo in ob tej meji pridobili novega prostora za naseljevanje. Frankovski cesar Karel Veliki je namreč po krvavih bojih strl obrsko (avarsko) državo ob srednji Donavi. Obri so bili skoraj iztrebljeni. Karantanski Slovenci in Bavarci so se naseljevali po rodovitnih planjavah tja do sredine obrežja dolgega Blatenskega jezera ter ob tem jezeru pripravili močno jedro za novo pomembno kneževino, ki je našo zgodovino ožarila s svetlim sijem vedre jutranje zarje. Tu je bilo središče velike obmejne pokrajine pod imenom Dolenje Panonije. Proti zahodu in jugozahodu je obsegala velik del poznejše Štajerske skoraj do Celja, proti jugovzhodu Slavonijo in Srem ter segala do severnega roba Bosne. Na severovzhodu pa je imela ob Donavi skupno mejo z Moravsko.

Obenem s tvorbo obmejne frankovske kneževine v Dolenji Panoniji se je ob vzhodnem delu njene severne meje onstran Donave utrjevala močnejša samostojna Moravska. Moravski knez Mojmir je manjše moravske in slovaške kneževine združil v Veliko Moravsko. Nitranski knez Pribina se je temu upiral, a se je moral okoli l. 833 umakniti močnejšemu tekmeču. Bežal je preko Donave v obmejno frankovsko pokrajino in bil tu s svojim sinčkom Kocljem krščen. Po mnogih bridkih preskušnjah se je slednjič stalno naselil ob Blatenskem jezeru. Z vnemo za krščansko vero in z zvesto službo je pridobil zaupanje tedanjega vzhodnofrankovskega kralja Ludovika Nemškega in bil leta 847 slovesno postavljen za kneza (mejnega grofa) Dolenje Panonije. Ta služba mu je dajala upanje, da si bo priboril izgubljeno nitransko kneževino. A tega ni dosegel, marveč je v boju proti Moravski padel na koncu l. 860 ali v začetku 861. S tem je bila žaloigra (tragedija), ki se je začela s Pribinovim begom iz Nitre, do konca doigrana. Njegov sin Kocelj se kot knez Dolenje Panonije ni več boril proti Moravski.

Med tem časom je moč velike frankovske države opešala. Razdeljena je bila namreč v tri kraljestva, ki so se večkrat med seboj prepirala. Zahodno frankovsko kraljestvo (poznejša Francija), srednja (Lotaringija, Burgundija in del Italije) in vzhodna država (Nemčija). Notranje prepire sosednje frankovske države je moravski knez Rastislav izkoristil, da je utrjeval samostojnost svoje kneževine. Zelel je tudi krščansko vero rešiti vplivov močnih sosedov. Zato se je obrnil v Rim in v Carigrad, da bi mu pomagali cerkvene razmere samostojno urediti. Prosil je slovanskih misijonarjev. Iz Rima mu jih takrat niso mogli poslati. V Carigradu pa je prav tačas svetniški misijonar Konstantin-Ciril zbiral slovanske učence za misijonarstvo med Slovani. Zaslovel je po misijonskem in državniškem (diplomatskem) poslanstvu med Hazari.

Od Carigrada do Kavkaza.

V pozni jeseni leta 860 po Kristusu so bizantinski cesarski poslanci z ladjo po Črnem morju odpotovali k Hazarom, da bi med njimi pripravili tla za krščansko misijonarstvo in s tem utrdili zavezništvo s Carigradom. Na čelu poslanstva je bil Konstantin-Ciril s svojim bratom Metodom. Med potjo so se pomudili v starem grškem mestu Hersonu (staroruski Korsun) pri sedanjem Sevastopolu. Staro krščansko izročilo pripoveduje, da je bil pri Hersonu v začetku drugega stoletja mučen rimski papež Klemen in da je bilo njegovo sveto truplo tam pokopano. V 9. stoletju je bil grob svetega mučenca že zasut pod razvalinami in pozabljen; kraj mučenja je bil namreč daleč zunaj mestnega obzidja in večkrat po sovražnih napadih upuščen. Veliki učenjak Ciril pa je na podlagi starih izročil skrbno iskal Klemenove svetinje in jih s pomočjo hersonskega škofa res izkopal izpod razvalin. Ta pomenljivi dogodek je v starih slovanskih in rimskih virih natančno popisano; v slovanskih virih je zapisano, da se je to zgodilo 30. januarja leta 861.

Iz Hersona so se poslanci odpeljali po morju do morske ožine pri Kerču. Tu je bilo grško mesto Pantikapaion. Blizu mestnega pristanišča v Kerču še danes stoji cerkev sv. Janeza Krstnika, stara vzorna bizantinska stavba iz 8. stoletja. Skozi morsko ožino se je Ciril s poslanstvom odpeljal v Azovsko morje in pri sedanjem Rostovu došel v državo Hazarov. Hazari so imeli svoje središče med Azovskim in Kaspijskim morjem na severu Kavkaza; v dobi razcveta je njihova država segala od Volge do Dnjepra. Ciril je s svojo svetniško osebnostjo ter z misijonsko in državniško spretnostjo Hazare kar očaral, kakor priča pismo hazarskega vladarja bizantinskemu cesarju: »Poslal si nam moža, ki nam je z besedo in z zgledom dokazal, da je krščanska vera sveta. Vsi smo tovariši in prijatelji tvojemu cesarstvu.« V drugi polovici leta 861 se je Ciril utrujen in bolehen vrnil v Carigrad. Zaslovel je ne le v bizantinskem cesarstvu; njegov sloves je segel celo v daljne dežele.

Od Tatre do Rima.

Rimski Cirilov življenjepis, spisano okoli l. 870, pripoveduje: »Ko pa se je Ciril vrnil v Carigrad in je Rastislav, knez moravski, slišal, kaj je Ciril storil v deželi Hazarov, je tudi sam v skrbi za svoje ljudstvo poslal poslanca k omenjenemu cesarju in naznanil, da se je njegovo ljudstvo sicer odvrnilo od malikovanja, a da nimajo učitelja, ki bi jih učil branja in popolne vere; zato prosijo, da jim pošlje takega človeka. Cesar je uslišal njegovo prošnjo in Cirila poklical k sebi; in ga je poslal v deželo Slovanov, obenem z bratom Metodom. Ko sta prišla v ono deželo, so se prebivalci močno razveselili, ker so slišali, da neseta s seboj svetinje blaženega Klemena, in da je Ciril prevedel evangelij na njih jezik.«

To je bilo leta 863. Po poročilu rimskega Cirilovega življenjepisca sta Moravane razveselili dve stvari: svetinje sv. Klemena in slovanski prevod evangelija. Svetinje svetega Klemena, ki jih je Ciril odkril v Hersonu, so res velikega pomena za smer in uspeh sv. Cirila in Metoda. Svetinje rimskega papeža so namreč pogled svetih bratov in njunih učencev obračale k Rimu ter v njih potrjevale onega duha vesoljne krščanske edinosti, ki je z enako ljubeznijo objemala domači Carigrad in daljni Rim. Po širokem krščanskem obzorju in po duhu krščanske vesoljnosti se Ciril in Metod ter njuni prvi učenci res odlikujejo pred svojimi sodobniki. Ta pomen svetinj sv. Klemena jasno odseva v starih slovanskih virih, kakor zlasti poudarjajo ruski učenjaki (Nikoljski, Lavrov), ki jih nikakor ne moremo dolžiti pristranosti do Rima. V tej zvezi ima tudi slovanski prevod svetega pisma in bogoslužja pomen krščanske vesoljnosti; saj so Cirila in Metoda kot Grka pri tem vodili predvsem verski nagibi v duhu mednarodne vesoljnosti Kristusove vere.

Po uspešnem delu med Moravani (Slovaki) ob reki Moravi in pod Tatro sta sveta brata odšla v Rim, da končno uredita moravske cerkvene zadeve. Med potjo sta se več mesecev, morebiti skoraj celo leto, pomudila v Panoniji ob Blatenskem jezeru — pri knezu Koclju. Nemški zgodovinarji (Dümmmler, Hauck, Brückner) trdijo, da sta sv. brata v Panoniji dosegla izredne uspehe. Krščanstvo je bilo v Panoniji že bolj utrjeno kakor v Moravski. Nemško-latinski duhovniki salzburške nadškofije so v Karantaniji in Panoniji že nekaj molitev prevedli v tedanje slovensko narečje in poskušali ljudstvu govoriti v domačem jeziku. Seveda so bili to le posamezni okorni poskusi. Zato je panonsko ljudstvo znalo tem bolj ceniti gladko in spretno slovensko besedo sv. Cirila in njegovih učencev. Svetniškega Cirila in njegovo delo je zlasti vzljudil globokoverni in izobraženi knez Kocelj.

Sv. brata sta uvidela, da bosta mogla v Panoniji redno delovati le, če dosežeta, da ju pooblasti rimski papež. Tu sta se dokončno odločila za pot v Rim in za rimski obred.

O Božiču l. 867 sta dospela v Rim. S svetinjami svetega Klementa in z zgovorno besedo je svetniški Ciril osvojil srca Rimljanov, posebej tedanjega papeža Hadriana II., ki je potrdil njegovo misijonstvo in slovenske bogoslužne knjige. Ciril je na višku svojih uspehov umrl v Rimu dne 14. februarja 869. Že ob pogrebu so ga častili kot svetnika.

Med tem časom je bila nemška država oslABLJENA po notranjih prepirih in vnanjih bojih. Od l. 867 do 873 je bila Panonija skoraj popolnoma svobodna. Kocelj je teh šest ali sedem let vladal kot samostojen knez. Vneto je podpiral sv. Metoda in njegove učence. Ves ta čas je bila Panonija ognjišče književnega in misijonskega delovanja svetih bratov in njunih učencev.

Zarja slovenske zgodovine.

Po zaslugi panonskega kneza Koclja so bili panonski Slovenci pomaknjeni k središču tedanje cerkvene in državne zgodovine. Kocelj je daleč spremil sv. Cirila in Metoda, ko sta odšla v Rim. Po svojih poslancih je bil v stalni zvezi s papežem in s sv. bratoma, ko sta se mudila v Rimu. Dosegel je, da je bil Metod postavljen za panonskega in moravskega nadškofa ter za papeževega legata med Slovani. V tej zadevi je sv. Metod šel iz Rima v Panonijo, da se je posvetoval s knezom Kocljem in si zagotovil njegovo državniško pomoč. Kocelj pa je kot dokaz svojega knežjega pokroviteljstva sv. Metodu na pot v Rim dal častno spremstvo dvajset odličnih panonskih mož — pač najpomembnejše slovensko poslanstvo, kar jih je kdaj videl Rim.

Ko je bil Metod poltretje leto v ujetništvu, je Kocelj s pomočjo Metodovih učencev upravljal tudi važnejše cerkvene zadeve in dopisoval s papežem. Njegove zasluge slavé stari slovanski viri, a priznava jih tudi trezni salzburški spis o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev, spisani l. 870 v obrambo salzburških cerkvenih pravic v Panoniji.

Latinski spis o spreobrnjenju Bavarcev in Karantancev pripoveduje, da je Metod s slovanskimi nabožnimi knjigami dosegel v Panoniji tako velik uspeh, da se je morala salzburška duhovščina umakniti Metodovim duhovnikom in odti. Tako se je ljudstvo oklenilo Metoda in njegovih učencev. V obrambo salzburških cerkvenih pravic opisuje ta spis vso zgodovino pokristjanjenja karantanskih Slovencev po salzburških misijonarjih in živalno pripoveduje, da so salzburški škofje že 75 let izvrševali svoje cerkvene pravice v Panoniji in vneto skrbeli za dušno pastirstvo v tej pokrajini. Zraven pa našteva slovenske kneze približno od l. 745 dalje ter kratko sega tudi sto let nazaj v dobo, ko je kralj Samo ustanovil veliko slovansko državo, ki je obsegala tudi Karantanijo.

Ta salzburški spis o Karantancih z vso resno in jedrnato vsebino pričá, da je prav Metodov in Kocljev nastop ožaril ne le tedanjo slovensko zgodovino, temveč osvetlil tudi našo preteklost 7. in zlasti 8. stoletja. Izobraženi salzburški pisec namreč na podlagi tedaj še ohranjenih starih virov in zapiskov škofove pisarne dokazuje salzburške pravice v Panoniji z dragocenimi zgodovinskimi podatki iz slovenske preteklosti. Ta spis je poglaviti vir za našo zgodovino 8. in 9. stoletja; brez tega spisa bi naša starejša zgodovina ostala v veliki temi. Vladanje kneza Koclja v Panoniji spada torej k najsvetlejšim stranem naše zgodovine, ožarja našo starejšo zgodovino in sije še v naslednja stoletja.

Današnja Nitra na Slovaškem, kjer sta pred 1100 leti delovala sveta brata.

Če bi zasluge panonskega kneza Koclja slavila samo slovenska znanost, bi se komu zdelo, da ga hvalimo iz pretiranega domoljubja. Toda pomen tega kneza tako očitno presega meje naše domače zgodovine, da njegove zasluge glasno priznavajo tudi nemški zgodovinarji (Dümmmler, Hauck i. dr.) in drugi inozemski učenjaki. V najnovejšem času ga je posebno stvarno in trezno ocenil veliki holandski učenjak, profesor Nikolaj van Wijk. Ta svetovno priznani poznavalec slovenskega jezikoslovja in naše zgodovine 9. stoletja piše: »Iz virov je zadosti jasno razvidno, da je bil Kocelj mož velikega pomena, ki je za svoje ljudstvo ter za cerkvenoslovanski jezik in bogoslužje krepko in uspešno delal; njegovo delovanje je najtesneje zvezano z delom sv. Cirila in Metoda« (gl. Slovenec 1942, št. 198).

Začetek slovenske književnosti.

Stari rimski, salzburški in slovanski viri obilno pričajo o uspešnem književnem in misijonskem delu sv. solunskih bratov v Panoniji. A mnogi naši zgodovinarji in književniki so to pričevanje malo upoštevali. Preveč se je ukoreninjal mnenje, da delo sv. bratov med Slovenci ni zapustilo sledov; iz tega so nekateri sklepali, da to delo ni bilo uspešno, nekateri pa so celo dvomili, če je tedanja Panonija sploh spadala v slovensko zgodovino. Rešitev tega vprašanja je zlasti odvisna od naših najstarejših književnih spomenikov: od tako imenovanih frisinških spomenikov.

Frisinški spomeniki imajo svoje ime odtod, ker so bili okoli l. 980 zapisani v še ohranjeni pergamentni zbornik frisinškega škofa. Vprašanje je, če se v jeziku in v vsebini teh spomenikov poznajo sledovi starega cerkvenoslovenskega književnega jezika, ki sta ga izoblikovala sveti Ciril in Metod. Skoraj soglasno mnenje največjih slovanskih jezikoslovcev je, da so naši frisinški spomeniki dobili sedanjo obliko pod vplivom Cirilovega cerkvenoslovenskega jezika in da brez Cirilovega književnega dela teh spomenikov sploh ne bi imeli. Slednjič smo za to trditev glede drugega frisinškega spomenika našli trdne bogoslovne dokaze, ki se ujemajo z jezikoslovnimi dokazi in izključujejo vsak dvom. V drugem frisinškem spomeniku so nam še do danes ohranjeni ne le sledovi Cirilovega in Metodovega književnega jezika, temveč tudi ostanki njunih značilnih bogoslovnih misli in oblik.

V okviru Cirilove in Metodove govornice in miselnosti se nam drugi frisinški spomenik predstavlja kot govorniški in književni umotvor, torej spis samostojne književne vrednosti. Obenem pa se mu poznajo sledovi tedanjega panonskega (ali tudi karantanskega) slovenskega narečja, torej je v njem ohranjen odlomek iz prvih začetkov slovenske književnosti. Po samostojni književni vrednosti se drugi frisinški spomenik odlikuje pred ostalima dvema odlomkoma, ki sta dobesedno prevedena po starih nemških molitvah in se jima zelo pozna začetniška okornost. Podobno začetniško okorno obliko ima tudi panonskoslovenska spovedna molitev, ohranjena v Sinajskem molitveniku.

Poleg ostankov okornih panonskih slovenskih molitev iz 9. stoletja in poleg književno dovršenega drugega frisinškega spomenika pa je v Panoniji pod knezom Kocljem cvetela tudi cerkvenoslovenska književnost, ki ima za podlago makedonsko narečje, a je na moravskih tleh sprejela nekaj moravskih besed in oblik, v Panoniji pa nekaj panonskoslovenskih. To je bil predvsem prevod svetega pisma nove zaveze in psalmov ter bogoslužnih cerkvenih knjig. Vmes pa so bili tudi samostojnejši verski spisi in

pesmi verske poučne vsebine. Med temi se odlikuje obširni staroslovenski Cirilov življenjepis, krajši pesniško sestavljeni pohvalni govor v čast sv. Cirilu, uvod Metodovega življenjepisa in prekrasni pesniško ubrani Cirilov predgovor k prevodu svetih evangelijev. V tem okviru se nam začetki naše stare književnosti ne predstavljajo preveč borno in siromašno, marveč v primeri z drugimi tedanjimi narodi dovolj častno.

Drugi frisinški spomenik.

Ta spomenik je ohranjen v nepopolnem prepisu z latinskimi črkami na podlagi nemškega izgovora s po-

gostnim zamenjavanjem črk b in p, g in k, t in d. Očitno je, da ga je pisal Nемеc po narekovanju slovenskega duhovnika, ki je imel pred seboj glagolski rokopis govora. Iz tega sklepamo, da je bilo okoli l. 980 v Karantaniji ohranjenih še nekaj ostankov glagolske književnosti iz prejšnje slovenske Panonije; drugače si ne moremo razložiti, da bi kakšen slovenski duhovnik še znal brati glagolico. V istem času je glagolska književnost še cvetela med primorskimi Hrvati in med Čehi.

Drugi frisinški spomenik je opomin k odkritosrčni in skesani spovedi, spovedni nagovor (pridiga). V nekoliko skrajšanem novoslovenskem prevodu se glasi:

Če bi ded naš ne bil grešil, / bi v veke mu bilo živeti, / starost bi ga ne prijala,
/ nikoli bi tuge ne imel, / niti solznega telesa nikdar, / a v veke bi mu bilo živeti.
— Ko je po zavisti zlodejevi / izgnan bil od slave božje, / potem so na rod
človeški bolečine in skrbi prišle / in boleznim / in naposled še smrt.

Zopet pa bratje spomnimo se, / da i sinovi božji / imenujemo se. — Zatorej
opustimo ta mrzka dela, / ki so dela satanova... Nič ni bolj mrzko kot ta dela / pred
božjimi očmi.

Morete torej, sinovi, videti, / da so bili prejšnji ljudje / v obličje taki, kakor
smo mi, / ter so dela zlodejeva zasovražili, / a božja vzljubili. — Zato se jim zdaj v
njih cerkvah / klanjamo in k njim molimo / in njim v čast pijemo / in jim naše ob-
ljube prinašamo, / za rešitev teles naših in duš naših. — Taki pa moremo tudi mi
še biti, / če taka dela začnemo delati, / kakor so jih oni delali. Oni so namreč lačne
nasičevali, / žejne napajali, / bose obuvali, / nage odevali... S temi deli so se ti Bogu
približali. — Tako, sinovi, je tudi nam moliti / k istemu vrhnjemu Očetu Gospodu,
/ da nas tudi tam naseli / v cesarstvu svojem, / ki je pripravljeno / od konca do konca
/ izvoljencem božjim. — In smo, bratje, poklicani in prisiljeni, / pred čigar licem / se
ne moremo nikjer skriti, / in nikamor ubežati, / marveč nam je stati pred stolom božjim,
/ z zoprnikom našim, / z zlodejem starim, / in je pred božjimi očmi, / vsakemu s svojimi
ustmi / in s svojo besedo spovedati, / kar je na tem svetu / kdo storil, / bodisi dobro,
bodisi zlo. — Da na ta dan, sinovi, mislite, / ko ni kam se skriti, / marveč je pred
božjimi očmi stati, / in to (sodno) pravdo imeti, / ki sem jo povedal.

Naš Gospod, sveti Krist, ki je zdravnik teles naših / in rešenik duš naših, / pa
poslednje zdravilo / naposled je postavil in pokazal, / s čim se moramo onemu
(zlodeju) odpovedati in se ga oteti. — Predniki naši so bridko trpeli, / kajti topli so
jih s šibami / in na ogenj jih vrgli in pekli, / in z meči sekali, / in na les (križ) obešali
/ in z železnimi kljukami jih raztrgavali. — Mi pa zdaj moremo z našo pravo vero /
in s pravo spovedjo / isto storiti (doseči), kar so oni s tem velikim trpljenjem storili.
— Zatorej pa, sinovi, božje služabnike pokličite ter jim grehe svoje naštejte in se jim
spovejte grehov svojih.

Po sestavi in slogu se pozna, da govor ni celotno ohranjen. Predvsem je izpuščen uvod. Govor se ne more začeti s stavkom: »Če bi naš ded ne bil grešil.« Pred tem stavkom je bil uvod, ki je ohranjen v podobnem govoru Metodovega učenca Klimenta Bolgarskega, namreč:

»Bratje, Gospod Bog naš vedno želi našega zveličanja in nas po svetem evangeliju neprestano vabi v nebeško kraljestvo, veleč nam odvračati vsak madež in nečisto življenje in s čistim srcem k njemu pristopiti in iskati ono kraljestvo, ki smo iz njega izpadli, prestopivši božjo zapoved, ki je bila dana našemu pradedu Adamu v raj. Če bi jo bil spolnil, bi mu bilo večno življenje brez težkih skrbi in smrti; starost bi ga ne prijala in solznega telesa bi ne imel.«

Gotovo je izpuščena zveza na začetku drugega in tretjega odstavka. Govor je bil namreč v frisinški škofov zbornik zato zapisan, da bi ga mogel rabiti nemški frisinški škof in tudi kateri njegovih nemških duhovnikov. Ti pa se niso mogli mučiti z dolgim govorom v tujem jeziku. Zato ga je slovenski duhovnik, ki ga je narekaval, precej skrajšal. A tudi v tej očitno skrajšani in okrnjeni obliki je

govor še zelo lep, značilen in spreten; to je govorniški umotvor velike književne vrednosti. Pozna se mu, da ga je sestavil književno in bogoslovno zelo izobražen mož.

Kdo ga je sestavil? Gotovo je, da je bil sestavljen v dobi, ko je bil sv. Metod nadškof v Panoniji in da ga je govoril tudi sv. Metod. Ni pa mogoče, da bi tako velik književnik in svetnik govoril popolnoma tuj govor. Če ga ni vsega sam sestavil, ga je pa vsaj nekoliko po svoje oblikoval in prikrojil. V govoru so res ohranjene misli in oblike, ki spominjajo na sv. Cirila in Metoda.

Ze ime ded (praded) za Adama se lepo ujema s Cirilovo in Metodovo govorico. Sv. Ciril se je namreč Hazarom in Slovanom predstavljal kot Adamov vnuk; poudarjal je, da si prizadeva pridobiti in ohraniti nadnaravno milost, ki jo je imel Adam pred izvirnim grehom; to stanje milosti in nedolžnosti imenuje pradedne časti. Stavek, da je bil Adam po grehu izgnan iz božje slave, ima očiten vzhodni pečat; tako tudi solzno telo. Čiščenje svetnikov kot zdravilo (sredstvo) proti grehu je posebna vzhodna misel sv. Cirila in Metoda; ponavlja se v staroslovenskih življenjepisih sv. Cirila in Metoda. S tem je zvezana misel, da je spoved poslednje zdravilo. Značilna vzhodna misel je, da so se svetniki z dobrimi deli Bogu približali.

¹ Prejšnji ljudje pomeni tukaj svetnike.

Pravopisna opomba.

Frisinški spomeniki se imenujejo po škofijskem sedežu v nemškem mestu Freising. Srednjeveško latinsko in nemško ime tega mesta je Frisingen. Naši pisatelji prejšnjega stoletja so to ime nepravilno poslovenili; pisali so o brižinskih spomenikih in škofih. Strokovni znanstveniki pa te spomenike imenujejo freisinske; novi službeni Slovanski pravopis priporoča pisavo frajzinski. Zadnja leta pa naši znanstveniki spet pišejo o brižinskih spomenikih. Vsej tej zmešnjavi se izognemo, če po pravem zgodovinskem imenu pišemo: frisinški. Tako že nad sto let brez vsakega omahovanja pišejo češki in slovaški znanstveniki. V poljudnih spisih pa smemo po resnični izgovarjavi pisati: frizinški.

Sinajski molitvenik.

Sinajski molitvenik je star cerkvenoslavski rokopis, z glagolskimi črkami napisan v začetku 11. stoletja; a po prvotni predlogi sega v 9. stoletje. Cerkevoslavsko se imenuje evhologij po grškem: euhologion. V njem so zbrane obredne molitve in razni blagoslovi. Rokopis je ohranjen v samostanu na gori Sinaj. Najvažnejši oddelek je spovedni obred: pouk o spovedi in več spovednih molitev. Med spovednimi molitvami je ena dobesedno prevedena po stari nemški molitvi. To molitev so prevedli nemški misijonarji še pred prihodom sv. Cirila in Metoda. Prevod je okoren, kakor kaže že začetek: »Bog, tebi bom jaz spoveden vseh mojih grehov.« Ta molitev priča, da je bil staroslovanski spovedni red zapisan gotovo že v Panoniji. Isto pričajo tudi sledovi latinskih molitev in predpisov rimskega obreda. Vmes pa je več molitev in oblik, posnetih po vzhodnih grških vzorcih. Takšno združevanje vzhodnih in zahodnih oblik je značilna posebnost sv. Cirila in Metoda; v Panoniji sta se namreč odločila za rimski obred, a mnoge molitve in misli sta posnemala tudi po vzhodnih obrazcih ali pa jih tudi samostojno sestavljala.

Posebno značilno združevanje samostojnih misli ter vzhodnih in zahodnih oblik se kaže v prvih besedah pouka o spovedi. Začenja se z besedami:

»Otrok, zdaj se hočeš obnoviti / s častitljivim kesanjem / in spet pridobiti prvotno očetovstvo / in se pridružiti sinovstvu njega, / od katerega si odstopil s prestopkom (grehom).«

Obnoviti se je v tej zvezi značilna vzhodna in Ciril-Metodova oblika; v spovednem obredu in v drugih molitvah se večkrat ponavlja. Še lepša je Cirilova misel, da bomo po skesani spovedi spet postali otroci božji in da bo Bog naš Oče v posebnem nadnaravnem pomenu; od njega smo odstopili z grehom, po skesani spovedi pa se mu bomo kot nadnaravni sinovi pridružili, k njemu pristopili in se mu približali. Te spretno izrečene globoke misli se popolnoma ujemajo z začetkom in jedrom drugega frisinškega spomenika (približevanje Bogu) ter z uvodom sorodnega Klimentovega govora, kakor sem ga zgoraj navedel.

Drugi frisinški spomenik je sestavljen v istem slogu kakor spovedni pouk staroslovanskega Sinajskega molitvenika. V okviru tega spovednega pouka prav razločno vidimo, da je frisinški slovenski spovedni nagovor nastal v istem času in v istem krogu. Popolnoma gotovo je, da je pri spovednem pouku Sinajskega molitvenika sodeloval sv. Metod. Saj je pouk o spovedi spadal k najvažnejšim njegovim škofovskim pravilom za poglobitev vere in verskega življenja. V pouk je vpletena globoka razlaga krščanske vere (veroizpoved); temeljne verske resnice so večkrat zelo jedrnat izrečene in živahno pojasnjene. Slog je v mnogih odstavkih značilno podoben vzorcu umetniško oblikovanega Cirilovega in Metodovega verskega pouka, ki je ohranjen v prvem poglavju staroslovanskega Metodovega življenjepisa. Vse torej kaže, da so tudi v frisinškem spomeniku in v Sinajskem molitveniku ohranjene živahne oblike Cirilovega in Metodovega verskega poučevanja.

Znanstvena vprašanja.²

Naša zgodovina 9. stoletja in začetki naše književnosti so tako prepleteni z misijonskim in književnim delovanjem sv. Cirila in Metoda, da zaradi te tesne zveze spadajo med najvažnejša in najtežja znanstvena vprašanja. Pravilna rešitev je odvisna od znanstvene ocene vsebine in zgodovinskega konteksta.

² Preprosti bralci smejo to poglavje izpustiti, ker je nekoliko težje.

V prvem poglavju staroslovanskega Metodovega življenjepisa beremo sorodno opisovanje izvirnega greha, kako je Bog človeku: zapoved zapovedal preiskusno, / da ostane nesmrten, če jo spolni, / ako prestopi, pa smrti umrje, / po svoji volji, a ne po božjem povelju... A v veliki milosti in ljubezni / Bog ni docela zapustil ljudi, / temveč je vsako leto in čas izbral može / in javil ljudstvom njih dela in podvig, / da bi se s posnemanjem teh / vsi k dobremu spodbujali. S tem se poudarja zgled svetnikov kot sredstvo proti grehu. Podobne misli in besede so v uvodu staroslovanskega Cirilovega življenjepisa.

A frisinškemu nagovoru se pozna tudi zahodni rimski okvir. V njem so združene vzhodne in zahodne vrvine in oblike. Takšno združevanje je značilno za sv. Cirila in Metoda.

<p>Ecce bi ded nas neze grešit tevekigemube siti starosti neprigem lioki nikoligese pet sali neimugi nislzna telezeimoki nuuvne kigemubesiti bone sezavuziubui ne pri iazninu uoignan odszlauuibosige Potom nanarodzlovuezki strazti lpetzali boi do neimoki lbzzre duzemirt lpagibra trija pomenem ze dai zino uuebosi na resemze botomu oz</p>	<p>Atanem zich mirzkih del esesunt dela soto nina esetrebu tuorim bratra oklevuetam ese tatua eseraszboi esepulli ugongenige esepulli se lh nepazem nuge pre stopam esene nauuizt nizce teh del mirzene pred bosima ozima mo sete potomu zinzi uvi dai lzami razumeti esebese priuuae zlou uezi uliza tazie aco se imuigezim tere ne priiaznina uz nenaui desse abosiu uzliubise</p>
--	--

Faksimile začetka II. frisinškega spomenika.

Natančni prepis:

Ecce bi ded nas neze / grešit tevekigemube / siti starosti neprigem / lioki nikoligese pet / (5) sali neimugi nislzna / telezeimoki nuuvne / kigemubesiti bone / sezavuziubui ne / pri iazninu uoignan / (10) Odszlauuibosige Potom / nanarodzlovuezki / strazti lpetzali boi / do neimoki¹ lbzzre / duzemirt lpagibra / (15) trija pomenem ze / dai zino uuebosi na / resemze botomu Oz / stanem zich mirzkih / del esesunt dela soto / (20) nina esetrebu tuorim / bratra Oklevuetam Ese / tatua Eseraszboi Esepulli / ugongenige² Eseroti Choi / se lh nepazem nuge pre / (25) stopam Esene nauuizt / nizce teh del mirzene / pred bosima ozima mo / sete potomu zinzi uvi / deti lzami razumeti / (30) esebese priuuae zlou / uezi Uliza tazie aco / se imuigezim tere ne / priiaznina uz nenaui / desse Abosiu uzliubise.

Prepis v sedanji pisavi:

<p>Ecce bi ded naš ne se- grešil te v vekih jemu be- žiti, starosti ne prijem- ljoči, nikoliježe pe- čali ne imy, ni slzna telese imoči, nu v vekih jemu be žiti. Pone- že zavistju by ne- prijazninu vignan od slavi božije, potom na narod človečki strasti i pečali poj- do (i) nemoči i b srede semirt. I paki, bra- trija, pomenem se, da i sinove boži na- rečem se; potomu os-</p>	<p>tanem sih mirzkih del, eže sunt dela soto- nina: eže trebū tvorim, bratra oklevuetam, eže tatva, eže razboj, eže pulti ugojenije, eže roti, koi- že ih ne pasem, nu je pre- stopam, eže nenavist: Ničze teh del mirže ne pred božima očima. Mo- žete potomu, sinci, vi- diti, i sami razumeti, eže beše prive člo- veci v lica taciye ako- že i my jesim, tere ne- prijaznina vznenavi- deše, a božia uzljubiše</p>
---	--

¹ pisna pomota za: i nemoči (nemoči). — ² pomota za: ugojenige (ugojenije).

vinske zanesljivosti najstarejših cerkvenoslovanskih spomenikov. Ta zapletena jezikoslovna, zgodovinska in bogoslovna vprašanja že nad eno stoletje mučijo največje evropske jezikoslovce in zgodovinarje. Zgoraj (v uvodu poglavja: Začetek slovenske književnosti) omenjene zmoti o tej dobi naše zgodovine so v slovensko zgodovinsko pred 10 leti zanesli možje, ki te zveze z delovanjem svetih solunskih bratov niso dovolj upoštevali in so najstarejše cerkvenoslovanske vire pre malo proučili. Danes pa so glavna vprašanja že tako razčiščena, da nadaljevanje takšnih zmot pod videzom znanosti poslej ne bo več mogoče. Z ene strani je vprašanje razčistil profesor dr. R. Nahtigal v strokovnih opombah nove izdaje staroslovenskega Sinajskega molitvenika (evhologija), z druge strani pa veliki holandski učenjak N. van Wijk.

R. Nahtigal je z jezikoslovnim raziskovanjem do gnal, da je v spovednem pouku Sinajskega molitvenika (posebej v razlagi krščanske vere — veroizpovedi) ohranjen odlomek Cirilove in Metodove kateheze. Obenem je pritrdil mojemu dokazu, da je daljši odlomek podobnega pouka naših apostolov ohranjen v 1. poglavju Metodovega življenjepisa. Istočasno smo dognali, da so v slogu in v bogoslovni vsebini drugega frisinškega spomenika ohranjena podobna vzorna izročila naših apostolov.

Neki slovenski slovstveni zgodovinar je vztrajno dokazoval, da sta drugi frisinški spomenik in spovedni pouk Sinajskega molitvenika sestavljena le po latinskih in nemških vzorcih. Posebej je to trdil o veroizpovedi, ki je vpletena v sinajski spovedni pouk. R. Nahtigal pa je s strokovnimi jezikoslovnimi razlogi neovrženo dokazal, da se ta razlaga krščanske vere odlikuje po značilnem Cirilovem cerkvenoslovanskem na grščini slonečem izrazoslovju, ki kaže na višjo duhovno kulturo nego je bila tedanja latinsko-nemška cerkvena izobrazba. Samo na enem mestu priznava majhno verjetnost rahlega zahodnega vpliva, namreč v stavku: »Všedši v nebesa je sedel na desnico... pride soditi... in vzdal vsakomur po njegovih delih.« A dognal sem, da se to mesto v odločilnih besedah do pičice ujema s cerkvenoslovanskim prevodom obširne grške mašne molitve sv. Bazilija, ki podobno kakor latinske mašne prefacije pesniško slavi božjo dobroto in poglavitne verske resnice. Ta novi dokaz je posebno pomenljiv, ker je isti molitvi sv. Bazilija po značilnem izražanju soroden tudi uvod Metodovega življenjepisa; v tem uvodu pa je ohranjen sestavek Cirilovega in Metodovega katehetskega pouka. Strokovni jezikoslovni dokazi se torej presenetljivo ujemajo z bogoslovnimi. Skupna zveza obeh spomenikov z isto molitvijo sv. Bazilija pa te dokaze posebno močno potrjuje. S tem se strinja tudi Jagičeva trditve, da je sinajski spovedni red sestavljen sv. Ciril.

Z druge strani je holandski učenjak N. van Wijk, profesor na univerzi v mestu Leiden, po tridesetletnem znanstvenem trudu povzel uspehe dosedanj jezikoslovne in zgodovinske znanosti o staroslovenskih virih. Zadnje leto svojega življenja je še enkrat proučil vprašanje o zgodovinski zanesljivosti in jezikoslovni obliki staroslov. življenjepisov sv. Cirila in Metoda. Z vsi odločnostjo je poudaril, da sta ta dva življenjepisa zgodovinsko zanesljiva. Cirilov življenjepisa posebej hvali kot mojstrsko sestavljen spis, živahno in duhovito spisan v občudovanja vrednem krasnem slogu. Wijkovo sodbo o tesni zvezi naše zgodovine s sv. Cirilom in Metodom sem že omenil. Zaradi te tesne zveze se je zelo zanimal za slovensko knjigo Slovenski knez Kocelj. Ko so bile pošne zveze zaradi vojne že ovirane, je najprej skušal knjigo dobiti po posredovanju nekega slovanskega jezikoslovca; potem pa je še enkrat pisal v Ljubljano po uredništvu velikega nemškega znanstvenega časopisa »Südost-Forschungen«. Dne 10. decembra 1940 mi je sporočil, da je knjigo prejel in jo takoj začel brati, da čim prej napiše oceno. Obenem je sporočil, da marljivo proučuje staroslov. življenjepisa sv. Cirila. Tri mesece potem je veliki učenjak umrl (25. marca 1941) šestdesetleten, na višku svojega znanstvenega dela. Pred smrtjo je še napisal dve razpravi o Cirilovem življenjepisu in oceno knjige Slovenski knez Kocelj. Med tiskom teh spisov ga je prehitela smrt. Njegova sodba je posebno tehtna, zares stvarna in nepristranska, obenem pa glas priznanega strokovnjaka. Bil je namreč eden največjih predstavnikov starega rodu jezikoslovcev, ki so dobro poznali ne le slovniška, ampak tudi književna in zgodovinska vprašanja.

Z vzorno R. Nahtigalovo izdajo staroslov. Sinajskega molitvenika in s strokovnimi izjavami N. van Wijka so končno premagane zmotne trditve, ki so obteževale stvarno

znanstveno razpravljanje in begale občinstvo. Zveza naše književnosti in zgodovine s sv. Cirilom in Metodom je veliko globlja in trajnejša kot smo doslej mislili. To zlasti močno poudarja N. van Wijk.

Vse to je bogoslovno, književnozgodovinsko in jezikoslovno tako trdno dokazano, da našim izobražencem ne preostaja drugega, kakor da izsledke večletnega znanstvenega dela mirno in trezno proučijo. Presenetljivo soglasje tako mnogoterih dokazov raznih znanstvenikov in strok je neizpodbitno. Pomisliti pa moramo, da za majhne odlomke iz davnih časov ne moremo pričakovati takih dokazov kakor za poznejše dogodke.

Strokovna znanost je sončne strani naše zgodovine in svetle začetke naše književnosti že toliko razjasnila, da jih more in mora poznati vsak naš izobraženec — in vse naše ljudstvo. Megla zmot, ki je zastirala našo zgodovino te dobe, je razpršena.

V sedanjem resnem času, ko nam je tako potrebna pokora in duhovna obnova, naj nam bo drugi frisinški spomenik resen predmet proučevanja in razmišljanja, vir tolažbe in duhovne radosti.

Duhovne radosti.

Jutranja zarja dramati ljudi iz spanja in v vsej naravi budi novo življenje; jutranje sonce poživlja človeka ter navdaja z življenjsko in duhovno radostjo. Tako se je po pričevanju nemških zgodovinarjev tudi knez Kocelj z radostno vneto oklenil dveh svetniških misijonarjev, ko sta skozi njegovo deželo potovala v Rim. Ista duhovna radost je navdajala tudi panonsko ljudstvo, kakor prča pismo papeža Hadriana II. leta 869 z besedami:

O vas smo slišali duhovne radosti, kako je Bog spodbudil vaša srca, da bi njega iskali (kakor so betlehemske pastirji iskali in našli Jezusa). Mi pa smo s trojno radostjo napolnjeni sklenili, poslati vam Metodija, ki je z bratom Cirilom prevel svete knjige v vaš jezik, da bi se z lahkoto (radostjo) zapovedi božjih naučili.³

Utripe te duhovne radosti čutimo tudi v živahnem govorniškem vzletu frisinškega spovednega nagovora, če ga primerjamo z okorno besedo prvega in tretjega frisinškega spomenika.

Vzrok in pomen tolike duhovne radosti nazorno opeva pesniški predgovor, ki ga je v pravilno ubranih kiticah napisal sv. Ciril in ga dodal staroslovenskemu prevodu svetega evangelija:

Kristus stopa narode zbirat; / luč namreč je vsemu svetu / In prerokovano je: Slepí bodo spregledali, / gluhi bo slišal svetih knjig besedo; / Boga bodo spoznali, kakor v resnici. / Torej prisluhnite vsi Slovenci, / kajti dar je to dan od Boga, / dar božji dušam, nikdar ne trohneč / ...Vsi, ki hočete svojim dušam lepoto, / glejte, ljubite in radujte se. / Kdor hoče zavreči greh in temo, / in tega sveta gnilobo odložiti / in kdor rajsko življenje doseči / in ubežati gorečemu ognju, / prisluhnite zdaj z vsem umom, / poslušaj ves rod slovenski. / Poslušajte besedo, saj je od Boga prišla, / beseda, ki hrani duše človeške, / beseda, ki krepi srca in ume, / beseda, vsa gotova Boga poznati. / Saj brez luči radosti ni očesu, / ki gleda vse stvarstvo božje, / temveč vse brez lepote in v temi. / Tako tudi vsaka duša brez knjig, / ne vidi dobro božje postave, / zakona svetopisemskega duhoonega, / zakona, ki raj božji razodeva...

Zaključek.

Naši najstarejši književni spomeniki so trije frisinški odlomki in panonskoslovenska molitev Sinajskega evhologija (molitvenika). Najpomembnejši je drugi frisinški spomenik, ker je po samostojni vsebini in značilni književni obliki v zvezi ne le s Sinajskim molitvenikom, temveč tudi s pesniškim uvodom staroslovenskega Metodovega življenjepisa. Obenem pa prča, da so bili ostanki staroslovenske glagolske književnosti ohranjeni v Karantaniji (Koroški) vsaj še sto let po Metodovi smrti. Po jeziku spada v vrsto najstarejših karantanskih ali panonskih spomenikov slovenske besede, po književni obliki in po bogoslovni vsebini pa v vrsto najdovršenejših starih cerkvenoslovanskih spisov, ki se morejo v nekih mejah meriti z latinsko in grško književnostjo one dobe. Torej to niso le okorni prvi

³ Tu so navedene glavne misli po 8. poglavju Metodovega življenjepisa in po govoru v čast sv. Cirilu in Metodu.

Slika nad grobom sv. Cirila v Rimu.

poskusi brez književne vrednosti, temveč dostojni začetki naše književnosti.

Oblika in vsebina drugega frisinškega spomenika je tako značilno lepa in globoka, da jo občudujejo učenjaki velikih izobraženih narodov. Po tem spomeniku so začetki naše književnosti nerazdružno zvezani s književnim in misijonskim delovanjem sv. Cirila in Metoda v Panoniji. V zvezi z najstarejšimi spisi cerkvenoslovsanske književnosti pričajo, kako sta sv. Ciril in Metod ožarila našo staro zgodovino ter v njej zapustila neizbrisne sledove.

S tem je neovržno potrjeno, da je plemenito in po-
žrtivovalno sodelovanje panonskega kneza Koclja s sv. Ciri-
lom in Metodom pomenljivo ne le za našo zgodovino,
temveč tudi za našo književnost; obenem pa našo zgodovino
in književnost častno veže z zgodovino velikih evropskih
narodov ter z odločilnimi dogodki cerkvene zgodovine. S
tem so začetki naše književnosti uvrščeni med najpomemb-
nejše in najlepše spomenike starejše krščanske književ-
nosti vseh narodov.

Pomembnost frisinških spomenikov sem natančneje
pojasnil v knjigi Zarja stare slovenske knji-
ževnosti. Naj tukaj ponovim zaključne besede te knjige.

Pomen sv. Cirila in Metoda za našo zgodovino je
dostojanstveno izvirno izrekel kardinal Hermenegild Pelle-
grinetti:

»Sv. Ciril je ustanovil slovanski črkopis in književ-
nost, ne po nagonu jezikoslovca, ne da bi razkazoval svojo
čudovito jezikovno sposobnost in čut za duha drugih je-
zikov, temveč iz globokega in dejavnega prepričanja, da
mora Kristus, ki razsvetljuje sleherno dušo na tem
svetu, priti v stik z vsako dušo po tistem, kar je sleherni
duši najgloblje, najprirodnejše in najprisrčnej-
še (najintimnejše) občevalno: materin jezik, narodni je-
zik... Sv. brata sta si prizadevala, da bi Slovanom pri-
nesla Kristusa in jih rešila tistih vplivov, ki so žalili
njihovo narodno čustvo in jim odtujevali evangelij.«

Tako piše novodoben krščanski Rimljan širokega ob-
zorja. V soglasju z učenjaki raznih narodov slavi sv. Ci-
rila in Metoda kot dva bleščeča velikana mednarodne
kulturne zgodovine.

Sledovi teh dveh velikanov so našim najstarejšim
književnim spomenikom neizbrisno in mojstrsko svojstveno
vtisnjeni.

Sveta solunska brata sta neovržno vknjižena v našo
zgodovino in na našo posest, ne v naše breme, temveč
nam v dobro — v blagoslov in ponos.

♦

Bralcem priporočamo kot nadaljnje čtivo o teh vpra-
šanjih:

Zgodovina panonskega kneza Koclja je poljudno in
živahno opisana v knjigi:

Fr. Grivec, **Slovenski knez Kocelj**. Z mnogimi lepimi
slikami. Str. 300. Založila Ljudska knjigarna; v platno ve-
zana knjiga velja 45.50 lir.

Holandski učenjak N. van Wijk, izvrsten poznavalec
slovenskega jezika in naše zgodovine 9. stoletja, je knjigo
takole ocenil:

Ta krasna in krasno opremljena knjiga je spisana v
lepem preprostem slogu, da more širše občinstvo vse razu-
meti in knjigo z užitkom brati. Kocelj je mož velikega po-
mena. Pisatelj kot vesten zgodovinar razločno pove, kaj
pripovedujejo viri in kaj je le domneva. Tako je podoba
Koceljeve osebnosti rekonstruiral. To je kratek posnetek
ocene, objavljene v Südost-Forschungen 1940/1, str. 1016.

Frisinški spomeniki so natančno pojasnjeni v knjigi:

Zarja stare slovenske književnosti. Izdala Ljudska
knjigarna. Cena 12 lir.

V zbirki »Slovenčeve knjižnice« bo izšla knjiga:

Zarja slovenske zgodovine. V njej bo po-
ljudno opisana slovenska zgodovina 9. stoletja.

***Je gotovo čtivo, ki sem ga bral
v daljnih dneh svoje mladosti, za-
radi katerega bo moja duša vedno
nosila zoprne rane. Slabi ljudje,
slaba življenja, slabi zgledi, odkrito
in močno razširjajo moralno kugo.
Toda nič tako gotovo ne razširja
napak in slabosti, kakor slaba knji-
ga. Slaba knjiga je laž, je greh v
brezosebni in stalni obliki. Najbolj
nevarna je, kajti skrito in vztrajno
deluje na dušo.***

Maninng.

POT K * USPEHU * IN * SREČI

Vsi ljudje smo si enaki v tem, da bi radi dobro živeli. To pa je odvisno od uspehov v življenju in od veselega srca. Na nesrečo pa skoraj vsi klatimo neumnosti, dokler ni naše kratko življenje pri kraju. Vsakdo lahko doseže uspeh in veselje, celo bogati, če življenje pravilno zagrabi. Uspeh in veselje sta posledici določenih vzrokov in ni posledice brez vzroka. Uspeh navadno merimo po tem, kar kdo ima, srečo po tem, kar čuti. Prva pot k temu pa je: opravljaj svoje delo, naj bo kakršno koli, boljše, kakor se od tebe pričakuje. Če vprašaš marsikoga, kaj meni o svojem delu, ki ga je pravkar opravil, bo navadno rekel: dovolj dobro je. S tem misli, da je dovolj dobro za lastnika ali za družbo, da mu bodo plačali in ga ne bodo vrgli na cesto. Dovolj dobro pa ni. Zato stori kaj posebnega. Stori nekaj, česar ti niso ukazali. To je prvi korak na poti, ki vodi k uspehu in sreči. Če delaš le to, kar moraš, nisi več kot suženj. Osvo-bodiš se, ako delaš nekaj, k čemur nisi prisiljen. Postavi svoje delo na prvo mesto in delo bo postavilo tebe na prvo mesto.

Tudi zdaj se dela zgodovina in možje sedanosti niso manjši kakor Kolumb, Karel Veliki in Hannibal. Vsak razumen človek mora tudi danes večkrat reči: Na srečo je na svetu še mnogo pametnejših in boljših ljudi od mene. Še danes so na svetu mojstri in vajenci v nekem pomenu besede. Če poučujem nekoga v zgodovini, potem sem jaz mojster. Če me on uči, kako naj igrata šah, je on mojster. Nihče ni v vseh rečeh na najvišji stopnji. Če pa kdo več ve kakor jaz, se lahko tudi od njega kaj naučim. Biti učljiv je začetek modrosti. Le majhni ljudje govore, da vedo vse od a do ž. Iz vseh drugih se norčujejo. Brez dvoma ostanejo ravno zato vedno majhni. Čim modrejši je kdo, tem skromnejši bo. Napihnjene glave so prazne. In čim večji si, tem bolj moraš ceniti tiste, ki so večji od tebe.

Če si srečen, izžarevaj srečo še na druge. Ako ti kdo podari 100 lir, podari nekemu hitro vsaj eno liro. Ako imaš 1000 lir in nikomur ne pomagaš, tudi takrat ne boš pomagal, ko boš imel milijon. Revni si med seboj mnogo bolj pomagajo, kakor jim pomagajo bogati. Bogastvo je lahko nevarno. Če tega ne verjameš, opazuj bogatine, njihove trde poteze na obrazih, njihove domove brez domačnosti in toplote. Oče misli le na denar, mati le na modo, otroci le na šport, in nihče od njih ne misli na drugega. Velika odgovornost človeka sicer zresni — denar se ne dobi kar tako — toda večina teh ljudi

predrago plača svoje bogastvo: sami sebe dajejo za svoj denar. Malokateri milijonar se smeji. Zato pa velja: človek mora pomoči potrebnim — ne le nuhom — pomagati, biti mora v živem stiku z ljudmi, ne samo z mačkami in psi, poslovnimi knjigami in upravnimi sveti. Dajati moraš, pa boš imel blagoslov, uspeh in srečo. Dajati je slajše, kakor jemati. To ni le načelo krščanske ljubezni, marveč tudi poslovno, trgovsko načelo. Čemu za božjo voljo imaš denar, če ne zato, da boš kaj dal od njega? Čemu si kopičiš znanje, če ne zato, da ga boš dajal še drugim? Čemu ti je moč, če ne zato, da boš pomagal?

Večkrat na dan govorimo »bojim se«, potem pa se čudimo, če imamo tako malo uspeha in veselja v življenju. Če pride k tebi nekdo in zahteva, naj mu daš 1000 ali več lir, sicer bo raztrobil kaj neugodnega o tebi ali se ti bo kaj zgodilo, ga enostavno napodi. Naj mirno govori, kar misli. Človek vendar ne more celo življenje biti odvisen od milosti ljudi, ki delajo škan-dale. Pa če bo kaj neresničnega izblebetal? Prav. Rešil se boš navideznih prijateljev, prave pa boš spoznal! Čez nekaj dni se bo vse pomirilo. Ljudje ne govore neprestano o starih škandalih. Govore le o novih. In vsak teden imajo kaj novega. — Škandal je močvirje, ki oblati dobre in slabe. Škandal umaže tudi najčistejše ljudi, ki so kdaj živeli, kaj torej, če kaneta dve kaplji tudi nate? Noben človek ne more uiti kritiki. Največji kritiki so izpostavljeni navadno največji ljudje. Če si v neprijetnosti, se vprašaj, ali se ne bi moglo pripetiti kaj slabšega. Mnogokrat boš spoznal, da celo najslabše ne bi bilo tako — strašno.

Mnogi radi pozabljajo, da se z vsako sekundo bliža tisti zadnji dogodek, ki mu pravimo smrt. Čas je neskončen, ti in jaz pa imava le malo tega časa. Kar hočeva narediti, morava narediti takoj. Čas je tkivo, iz katerega je stkana življenje. Nič ni tako dragoceno na svetu kakor čas, ki je vreden več kot zlato. Ko boš na koncu življenja, nikdar ne boš imel preveč dni. Zato nobenega dneva brez misli na Boga, brez osrečanja tega ali onega v družini, brez kakkega dobrega dela, brez knjige, brez smeha, razen kadar je res hudo. Koliko netto časa imamo? Brutto našega časa je 24 ur na dan. Toda netto? Osem ur porabimo za počitek, osem za vsakdanje delo. Za naš lasten razvoj nam pa ostane še osem ur. Navadno so raztrgane in porabljene za nebitvene stvari. Premnogi ljudje se varajo bodisi s preteklostjo, bodisi s prihodnostjo. V prvi polovici življenja sanjajo o bodočnosti,

v drugi pa o preteklosti. Tako izgube obe polovici. Temu se izogneš, če vsak dan živiš. Le z delom v sedanosti lahko premagamo čas. Mi nismo Matuzalemi. Tisti, ki nas je učil moliti »daj nam danes naš vsakdanji kruh«, je bil moder učitelj. Da, vsak dan naš vsakdanji kruh, vsakdanje delo, vsakdanje veselje do življenja in predvsem vsak dan bliže cilju, za katerega nas je namenil Stvarnik.

V življenju moraš vedeti razlikovati bistvene stvari od nebitvenih. Uči se pravilno pojmovati važnost dogodkov. Večina ljudi si gradi življenje kakor stavbo brez oken. Jedo, pijejo, kade, berejo časopis in z nejevoljo opravljajo dnevno službo. Zjutraj se začno jeziti nad zajtrkom, zvečer pa se razburjajo zaradi copat ali pipe. Glavna vprašanja zanje so: kje je dežnik, kdo je razlil črnilo, kdo je skrtil ovratnik, kje si je mož zapacal hlače in podobno. Vse se suče okoli skrajno malenkostnih reči. Povprečni človek občuti življenje kot breme. Je v kroničnem stanju razburjanja nad vsem, kar se dogaja. Jezi se na vzbodljiv s šivanko, dokler ga ne zadene meč. Takrat šele začneja spoznavati razliko med bistvenim in nebitvenim. Tudi na to ne smeš pozabiti, ako hočeš doseči uspeh in veselje v življenju. Pazi, da zaradi ovratnika ne zamudiš vlaka, ki pelje v srečno večnost!

Življenje je kakor otok sredi morja nevarnosti, neprijetnosti, težav in neuspehov. Celo najboljše stvari v tem življenju niso nikdar popolne. Vedno moramo računati z deset- do šestdesetodstotno izgubo. Mnogi klonejo, ko so dosegli majhne udarce v življenju. — Kdor vedno misli na nevarnost, ne bo nič dosegel. Iz nič ne nastane nič. Na tem svetu moramo delati. Poraz je na tem svetu nekaj naravnega, zmaga nekaj redkega. Nekateri ljudje so že po naravi pesimisti. Vedimo, da je možno zelo razviti duševne mišice volje in spremeniti dvom v zaupanje. Mnoge neprijetnosti ne zaslužijo, da jim posvetiš uro življenja in nič več pozornosti kakor vremenu. Pri vsaki stvari pa je nekaj rizika. Življenje brez rizika je tako nemogoče, kakor morje brez vode. Toda vsakdo mora verovati v uspeh svojega dela. Izpolnjevati mora svojo dolžnost, verovati v božjo pomoč, v svoj uspeh, v svoj poklic, v svoje sodelavce. Morem, torej moram!

Moj uspeh in sreča sta odvisna od tega, kakšen sem jaz. Vseeno je, če sem velika ali nepomembna osebnost. Važno je, da si nikdar ne morem zgraditi truda vrednega življenja, če pri sebi ne začnem. Najprej je človek,

Jože Cvelbar:

Štiriperesna

*S culo na rami in s palico v roki
vzel sem slovo od njiv:
»Zbogom njiva, zbogom škrjančki!
Jaz grem za lučjo v mrak siv!«*

*Oj ti detelja štiriperesna,
ti mi pokažeš zaklad,
luči jasne, velikiš zakladov
grem jaz s teboj iskat.*

*Ni je luči, ni jiš zakladov,
ni je sreče zlate!*

*Štiriperesna mi brani zaklad:
sladek spomin, Dolenjska, nate!*

Iz zapuščine Jožeta Cvelbarja-Dolenjčevega Ceneta. Dozdaj še ni bila objavljena, niti v Izbranem delu 1938.

potem šele njegovo delo ali služba. Ljudstvo postane veliko po svojih velikih posameznikih. Tvrdba ne more biti pametnejša od svojega najpametnejšega moža. Vse, kar je velikega, je osebno. Zato zgradi in vzgoji najprej samega sebe. Bodi pa tudi samostojen. Vsaj od časa do časa ne hodi za maso, marveč po svoji poti in svoji vesti. Pusti, naj te masa zasramuje in blati, saj to vedno dela. Bodi v posesti samega sebe, kakor je bil Marcus Aurelius. Tudi če nikdar ne postaneš bogat in poznan izven svojega kroga, je vendar bolje, da ostaneš značajen in neodvisen. Važna pa je seveda tudi pravilna pažnja na druge. Nihče ne more sam živeti. Nepriljubljen človek nikamor ne pride. Zato moramo vedeti ceniti veliko moč prijateljstva. Prijateljstvo ti olajša uspeh v življenju. Mladi sposobni ljudje radi druge zaničujejo. Vsakemu močnemu človeku se rado zgodi, da bo druge zaničeval. Nikarte tega! Mnogi postanejo na ta način ciniki. Noben človek ni vreden večjega sočutja kakor cinik, človek poln ošabnosti in zaničevanja do drugih ljudi. Njegove zbadljivke so lahko duhovite in lahko zbude v okolici smeh, cinik lahko postane slaven dramatik, uvodničar ali kar koli, pa naj doseže še tolikšne uspehe, nikdar ne more biti drugim za zgled. Cinik se veseli neumnosti in napak drugih ljudi. Ne skuša pa jih popravljati. Hrana in gradivo so mu poulične govorice in škandali. Če ima kak človek satansko sree, je to gotovo cinik. Ciniku je podoben s n o b. Ni toliko nevaren, ker je

manj brihten kakor cinik. Stvar ceni višje kakor človeka. Potem so nekateri čudaki ki se zabujajo v svoj priljubljeni predmet, soljudi pa sovražijo kakor mačke pse. Teh je manj. In so zopet ljudje, ki sočloveka samo zlorabljajo. To niso pravi ljudje, marveč tigri in volkovi človeštva. Kradejo in ubijajo. Ali ni mnogo bolj zate in za druge, če si prijazen, postrežljiv, prijateljski, sočuten in odkritosrčen? Tvoj bližnji je tudi človek. Naklonjenost do konj in psov ne smemo niti za trenutek primerjati z ljubeznijo do sočloveka. Zaupaj v človeka, veruj v človeka! Večkrat boš res prevaran, toda konec koncev si boš pridobil vse tisto, kar ciniki in pesimisti izgubljajo. Ljubiti pa moraš ljudi, ne njihovih naslovov, razuma, stanu, bogastva. Tako uči že naravna etika, vera pa še mnogo bolj.

Človek je ustvarjen zato, da se po njem človeški rod ohranja in nadaljuje. Zato se mora — razen iz višjih nagibov — poročiti in imeti otroke. Kdor tega ne stori, ni pravi človek, marveč mrtvo peto kolo. Večkrat se sicer radi norčujemo iz trenj in nevšečnosti v zakonu, toda z zakonom je prav tako kakor z življenjem: je dar, ki ga moraš sprejeti in skušati narediti iz njega najboljšo, kar se da. Mož mora biti dober sin, potem bo tudi dober soprog in dober oče. Mnogi se v rodbinskem krogu radi kregajo. V ozkem rodbinskem krogu pač rada nastanejo majhna trenja, če mu stalno ne priteka olje medsebojne naklonjenosti, spoštovanja in

zdravega humorja. Mnoga podjetja so že propadla zaradi preprirov v družinah. Temelj civilizacije je in ostane — srečen dom. Za vsakim obratom, za vsako pisarno, za vsako delavnico je dom ravnatelj, poslovodje, uradnikov in delavcev. Mož, živeč v družini, kjer ni ljubezni, se večer za večerom vrača v peklo, zato ne more biti v življenju nikdar vesel in uspešen. Lahko je bogat, toda denar mu je v posmeh, ker nima doma. Zato mora biti družinsko življenje urejeno, v njem mora vladati ljubezen. Ljubezen je največje gibalno na tem svetu. Največje merilo za silo ni konjska sila, marveč sila srca! Ona poganja vse druge sile.

Uspeh in veselje prideta od znotraj. Človek se mora rešiti zapeljive misli, da je le stvar med stvarmi z edinim ciljem, kopiciti si premoženje in veseliti se uživanja. To enostavno ni res. Je še druga stran sveta, ki je ne vidimo s telesnimi očmi. Resnico spoznamo tudi z mislijo, ne le z gledanjem. Razum in razodetje nam pravita, da je Bog ustvaril svet, da človek ni samo telesno, ampak tudi duhovno bitje. V najvišjem znanstvenem svetu je atezem danes že zadeva preteklosti. Zato pa mora človek misliti na svoj glavni cilj in svoje notranje življenje. Tako postane nepremagljiv. Dvigne se nad majhne stvari v neposredni okolici, ki so mu v breme, in posega v večno življenje. Če tako pojmuješ življenje, si res nepremagljiv in vse, kar je tebe vredno, naj bo na zunaj uspeh ali poraz, je zate uspeh, ki ti je v veselje.

OB PETDESETLETNIKI

PRVEGA SLOVENSKEGA KATOLIŠKEGA SHODA

29., 30. IN 31. AVGUSTA 1892

Odkar se je začel uveljavljati liberalizem v vseh panogah javnega življenja, se je proti njemu moralo postaviti tudi katoliško gledanje na vsa ta vprašanja. Tako so se nemški katoliki že leta 1848 organizirali v katoliškem društvu (po Piju IX. tudi Pijevo društvo imenovanem). To društvo je vsako leto prirejalo velike občne zборе. Iz teh so nastali znameniti nemški katoliški shodi, ki so postali vsakoletne manifestacije nemških katolikov za varstvo njihovih verskih interesov in za utrditev smernic kulturnega, državnega, gospodarskega in socialnega življenja. Tak nemški katoliški shod se je vršil leta 1892 v Mainzu. V Avstriji so se taki shodi pričeli l. 1877, v Švici l. 1903, v Italiji 1874, na Ogrskem 1900, na Hrvaškem l. 1900, v Španiji l. 1889, v Franciji jih je pa šele po svetovni vojni organiziral general Castelnau.

Ker so se avstrijskih katoliških shodov, ki so bili nekaki državni katoliški shodi in so se vršili z velikim sijajem, udeleževali tudi Slovenci in je nemški zgled pri nas imel velik vpliv, je pač naravno, da se je misel prirediti slovenski katoliški shod gojila že dolgo pred uresničitvijo v poklicanih krogih, zlasti v Katoliški družbi za Kranjsko.

Pojav liberalizma v slovenskem javnem življenju je postajal od leta do leta očitnejši. Že l. 1868 je Jos. Jurčič v Slovenskem Narodu ob priliki razgovora o verskih zakonih v državnem zboru zapisal, da ni umestno v listu razpravljati o cerkvenih vprašanjih, ker je narodnost v veliko večji nevarnosti ko katoličanstvo in bi razprava o cerkvenih vprašanjih znala raztrgati Slovence v dva tabora. Mladi Janko Kersnik, ki se je prvi javno imenoval liberalca, je začel v Slovenskem Narodu objavljati svoja »Nedeljska pisma«, ki pomenijo očitno in pogumno izpoved slovenskega svobodomiselnosti. Tako se je zgodilo, da so si pri državnozbornih volitvah l. 1873 stali nasproti dvojni slovenski kandidati in da je od 8 slovenskih poslancev (štiri mandate so tedaj Slovenci izgubili) polovica osnovala na Dunaju poseben klub, ki je glasoval za vse liberalne cerkvenopolitične postavbe in da je bil član kluba dr. Razlag celo določen za poročevalca o samostanskem zakonu. Zaradi hudega pritiska nemškega centralizma, ki je preganjal slovenske uradnike in zatiral slovenščino v šoli in uradih, je l. 1872 začeti kulturni boj kmalu pojenjal. Z nastopom Taaffejeve vlade so tudi Slovenci svobodneje zadihali in tako so se zopet pojavila stara kulturnobojna nasprotja. Slovenci, v tujini šolajoči se visokošolci so se popolnoma navzeli nazorov nemškega liberalnega meščanstva in so zanemarjali gospodarska in socialna vprašanja ter omalovaževali socialni in нравni pomen vere, zelo pa povzdigovali razum in omiko. Zabavljali so čez duhovnike, ki se pa niso marali izpostavljati psovkam (beseda »far« je postala kritica) raznih podeželskih polizobražencev in so začeli izstopati iz čitalnic. Posvetili so se delu med kmečkimi farani, ki so jih hoteli gospodarsko dvigniti s tem, da jih rešijo oderuhov. Tako je bila ločitev duhov dejansko že dolgo pred katoliškim shodom izvršena. Za čiste katoliške smernice vsega javnega življenja pa si je v teh letih pred katoliškim shodom pridobil največ zaslug goriški bogoslovni profesor dr. Anton Mahnič. Že l. 1882 se je v Slovencu zavzemal za verske šole in kazal na kvarne pojave v slovenski književnosti. Pričel je izdajati Rimskega katolika, kjer je tudi vedno bolj odločno pozival, naj se priredi katoliški shod. Ker je l. 1884 prišel na ljubljanski škofijski sedež odlični knezoškof dr. Jakob Missia (1884—1898), so bili pogoji za tak shod dani.

Prvi slovenski katoliški shod torej ni začetek ločitev duhov, pač pa je v zgodovini katoliškega preporoda naj-

močnejši sunek, ki je razgibal zaspano maso katolikov, je kot silen vihar, ki do dna razburka plitva morja in na suho zmeče razno gnilobo in očisti vodo.

Zunanji potek I. slovenskega katoliškega shoda v Ljubljani.

Katoliška družba za Kranjsko, ki je imela poseben odsek za katoliški shod, je poslala vabilo katoliškim rodoljubom po deželi. Dobila je nad osemdeset odgovorov, večinoma pritrdilnih, toda druge važne zadeve so povzročile, da se ta misel ni takoj izvršila. Ko so se pa drugod izvršili sijajni katoliški shodi, se je v Ljubljani sestavil poseben pripravljalni odbor 10 članov, ki je imel 31. januarja 1892 svojo prvo sejo. Predsedoval je odboru prelat dr. Andrej Čebašek, podpredsednika sta bila zdravnik dr. Vinko Gregorič in upokojeni sodni svetnik Ljudevit Ravnikar, glavni tajnik pa bogoslovni profesor dr. Ivan Janežič. Ta odbor je imel do shoda 39 sej. 20. februarja je razposlal pisma slov. kat. rodoljubom. Odgovori so bili večinoma pogumni in odločni, nekateri pa tudi boječi. Za pokrovitelja je odbor naprosil knezoškofa dr. Jakoba Missijo.

Kot priprava na kat. shod in da se je mogla gibanja udeležiti čim večja množica, so se prirejali okrajni katol. shodi, ki so rodili veliko dobrega. Bilo jih je 9. Največji se je vršil 21. avgusta pri Sv. Trojici nad Vrhniko. Tu je bilo zbranih do 3000 zavednih katoliških mož. 18. junija je izšel oklic na katoliški shod. Objavljen je bil najprej v Slovenscu, ponatisnili so ga Domoljub, Mir, Danica, Nova Soča, Dolenjske novice, Slovenski gospodar, Domovina in Novice, torej vsi slovenski listi razen Slovenskega Naroda, Rodoljuba in Edinosti. 13. avgusta je prejel pripravljalni odbor po kardinalu državnemu tajniku Rampolli odgovor sv. očeta na svoje vdanostno pismo. Za slovesne shode je prepustila Kranjska hranilnica dvorano na Starem strelišču (sedaj Ljudski dom), odseki pa so dobili prostore v semenišču in Rokodelskem domu. Ker so bili prostori v Rokodelskem domu za veliko množico prijavljenih premajhni, je postavil tesarski mojster Pust na dvorišču prostorno lopo, ki jo je okrasil g. Mathian. Za zunanje udeležence so dali Ljubljanci na razpolago 350 stanovanj. Izdale so se posebne vstopnice po goldinarju in za tiskano poročilo, ki je naslednje leto izšlo v posebni knjižici (291 strani) še 50 krajcarjev. Vstopnice za banket so bile po 1 gld 50 kr. 15. avgusta je začel odbor razpošiljati vstopnice.

Shod sam se je prišel 29. avgusta ob pol 5 popoldne s slovesnim zvonjenjem po ljubljanskih cerkvah in ob 5 v stolnici s klicanjem Sv. Duha. Ves čas shoda je bilo prekrasno poletno vreme. Ob 6 zvečer je bil na vrtu Starega strelišča osnovalni shod združenih odsekov. Navzoči so bili oba slovenska škofa (dr. Missia in dr. Napotnik, goriški nadškof dr. Alojzij Zorn je bil zadržan) in generalni vikarij vrhbosanski dr. Anton Jeglič. Zborovanje je otvoril z daljšim nagovorom predsednik pripravljalnega odbora dr. A. Čebašek, izčrpno poročilo pa je podal odvetniški koncipient dr. Ivan Šušteršič, najbolj agilen laik na kat. shodu. Shod je brzojavno pozdravil generalni tajnik III. avstrijskega kat. shoda v Linzu dr. Hagenauer in 39. občni zbor nemških katolikov, ki se je iste dni vršil v Mainzu. Shod je pozdravil drž. in dež. poslanec Karol Klun, načelnik Kat. polit. društva v Ljubljani. Nato se je izvolilo predsedstvo slovesnega shoda in načelstvo šestih odsekov. Z listki, oddanih jih je bilo 430, se je izvolila 24 članska stalna komisija za II. slov. kat. shod. Po izvolitvi predsedstva

slovesnih shodov je govoril izvoljeni predsednik poslanec Fran Povše. Shod je poslal vdanostni brzojavki sv. očetu in cesarju in pozdravno brzojavko nemškemu kat. shodu v Mainzu.

30. avgust je bil v glavnem določen za zborovanja odsekov, ki so se pričela po pontifikalni sv. maši ob 8 v stolnici. Šolski odsek je zboroval v dvorani Rokodelskega doma. V debati o resolucijah so prav živahno posegli Korošci. Živahna je bila debata o ustanovitvi Kat. učiteljskega semenišča in o Ciril-Metodovi družbi. Odsek pa kršč. vedo in umetnost je zboroval v lepi semeniški knjižnici, odsek za socialne zadeve na Starem strelišču, odsek za katoliško življenje tudi tam. Pri tem odseku je bila zlasti velika udeležba kmečkih mož. Odsek za tisk je zboroval popoldne v semeniški dvorani, odsek za narodno organizacijo pa ves dan v Rokodelskem domu. V tem odseku se je vnela prav živahna, mestoma celo burna debata. Zvečer ob 6 je bil na vrtu Starega strelišča prvi slovesni shod. Za shod je bilo izdanih 1700 vstopnic za gospode in 150 za gospe. Poleg obeh škofov so bili na častnem mestu na odru deželni predsednik baron Andrej Winkler, ljubljanski župan Peter Grasselli, knez Ernest Windischgrätz, zastopnik avstrijskih nemških katolikov drž. poslanec dr. pl. Fuchs. V predsedstvu so bili preds. Fr. Povše; podpredsedniki: dr. Josip Srnec, Gregor Einspieler in dr. Anton Mahnič; tajniki: dr. Ivan Lipold, A. Šervicelj, Fr. Robič, Jos. Kompore in zapisnikarji: dr. M. Matek, Jos. Slavec, Fr. Treiber, Radoslav Silvester. Tako so bile v predsedstvu zastopane vse slovenske pokrajine s precej močnim laičkim elementom. Krasnih misli polna govora obeh slovenskih škofov so zborovalce silno navdušila. Prav ob koncu govora lavantinskega škofa so zvonovi zazvonili večerni »Ave« in zborovalci so glasno molili angelski pozdrav. Nato so še govorili dr. J. Gabrijelčič, dr. Anton Jeglič in dr. Jos. Srnec. Šele ob tričetrt na 10 je predsednik Povše zaključil zborovanje.

Po tihi sv. maši mariborskega škofa 31. avgusta v stolnici je imel ljubljanski škof cerkveni govor o katoliški zavesti s posebnim ozirom na slovenske razmere. Po tem odločnem in jasnem govoru se je ob pol 10 pričel drugi slovesni shod. Govorili so mariborski kanonik dr. Križanič o razmerju med vero in narodnostjo, drž. in dež. poslanec Karol Klun o potrebi verske šole, župnik Gregor Einspieler, koroški deželni poslanec, o šolstvu s posebnim ozirom na koroško šolstvo, profesor dr. Anton Mahnič o razmerju med vero in vedo in kanonik Janez Flis o cerkveni umetnosti. Izredno jasen, poln sijajnih misli je bil Mahničev govor, ki je apeliral na zdravo slovensko pamet. Po govorih so bile prebrane in sprejete že v odsekih predelane resolucije.

Popoldne ob 3 je bil tretji in sklepni shod, ki so se ga poleg že omenjenih udeležili tudi grof Belcredi z gospo in knez Robert Windischgrätz s kneginjo in princeso. Stolni vikar Andrej Kalan je govoril o socialnem vprašanju in je z zanimivo zgodbo o socialističnem govorniku poljudno odgovoril na vprašanje, kakšen je brezbožni socializem. Fr. Povše je govoril zelo nazorno o kmetskem vprašanju. V svojem odličnem govoru o katoliškem življenju je profesor dr. Josip Pavlica postavil proti Goetheju, može brez vere in brez trdnega značaja kot vzor-značaj pesnika Danteja. Za njim sta o tisku govorila dr. Vinko Gregorič in župnik Matija Sila iz Repentabora, ki je s svojimi duhovitimi domislicami in primerami pri čeprav že utrujenih poslušalcih dosegel velik uspeh. Kot zadnji govornik je dr. Ivan Šušteršič odlično govoril o katoliški narodni organizaciji. Po zaključnem govoru preds. Fr. Povšeta je ljubljanski škof udeležencem podelil blagoslov. Po angelskem češčenju, ki so ga zopet zborovalci na glas odmolili, so se udeleženci s klici »Z Bogom! Na svidenje ob drugem slov. kat. shodu!« razhajali. Zvečer ob 8 je bil v prostorih Starega strelišča banket, ki se ga je udeležilo do 400 oseb. S tem je bil I. slovenski katoliški shod končan.

Delo v pripravljalnem odboru in v odsekih, resolucije.

Pripravljalni odbor je določil kot nalogo slov. kat. shoda ustvariti katoliški slovenski program, ki naj bo podlaga za vse javno delovanje katoliških Slovencev in naj bi se na njem snovala naša narodna organizacija. Na ta program naj bi se naslanjali tudi prihodnji katoliški shodi, ki morajo slediti temu prvemu. Za to je določil odbor tvarino, razdeljeno na šest predmetov: šola, krščanska veda in umetnost, socialne zadeve, katoliško življenje, tisk in katoliška narodna organizacija. Za vsak predmet je odbor izbral poseben odsek. Ti odseki so imeli 37 sej. Na teh sejah so referenti predložili načrte resolucij s posebnimi poročili. O tem so se v odsekih vršila posvetovanja in sklepanja. Tako predelani načrti so se razposlali deželnim in krajevnim odborom. Deželni odbori so bili štirje v štirih slov. pokrajinah. Lokalni odbori so bili na sedežih dekanij. Idrijski odbor pod predsedstvom trgovca V. Trevna je doživel največ nasprotovanja od sovražnih in neolikanih ljudi. Deželni odbori (zlasti koroški) so poslali prav odločne predloge resolucij. Zastopniki obmejnih Slovencev so vedno opozarjali na težke krivice, ki jih trpe. Pri resoluciji o Ciril-Metodovi družbi je dr. I. Šušteršič povedal, da se je pripravljalni odbor pogajal z družbo, da sama določi govornika, ki bi o družbi govoril na kat. shodu. Družbino vodstvo je predlagalo dež. poslanca L. Svetca, ki pa je na posebnem sestanku pripravlj. odbora izjavil, da vera ni v nevarnosti, pač pa narodnost, ki se ji mora danes klanjati vse. Takih načel pa odbor ni mogel sprejeti. V odseku za socialne zadeve je debatiral tudi dr. J. Krek, ki je predlagal dostavek k resoluciji, da se mora tudi od fabrikanta zahtevati dokazilo o usposobljenosti. Posebno odločno je poudaril, da delavcem ne delimo milosti, ampak pravico. S posebno socialne razmere razgaljajočo pesnitvijo je Krek pozdravil katoliški shod. Refren te pesmi se glasi:

Nasičen je zrak že grozečih morij,
Oj, čujmo še predno se vihar vzbudi!
In glejmo si prošle povesti strašne,
Da vidimo grozo bodočega dne!

O. Kalist Modič je poročal o nedeljskem počitku in navajal kričeče kršitve obrtnega zakona. Telefonska zveza med Dunajem in Triestom se je to leto polagala celo o binokostnih praznikih in na praznik Sv. Rešnjega Telesa, delavcem, ki so se branili, pa so grozili z zapustom. Neko sodišče je pod kaznijo pozvalo posestnike zaradi zemljiške knjige na binokostno nedeljo ob 7 v občinsko pisarno. Referent je te primere primerjal s praznovanjem praznikov v USA. Citiral je sv. Avguština: »Odpravi Boga, odpravil boš človeka. Odpravi človeka, odpravil boš državo. Ostanje le še neukročena divja zver.« V odseku za katoliško življenje je referent škofijski tajnik Jos. Šiška priporočal ustanovitev gluhonemnice za dečke v Ljubljani. Po referatu prof. Kržičiča o tisku se je razvila prav živahna debata, v katero so posegli dr. Fr. Lampe, kaplan P. Bohinjec, urednik Andrej Gabršček, ki je predlagal središčni odbor katoliških urednikov, ki naj bi o vseh vprašanjih odločeval. Temu je nasprotoval župnik Perinčič, češ da govori Gabršček »pro domo sua« in da je katoliški shod za ves narod. Tudi župniku Gorniku tak uredniški odbor ni ugajal, ker bi uredniki mogli vse nekako terorizirati. V debato so še posegli z zanimivimi predlogi predsednik odseka prof. Zupančič, župnik Škufca, kaplan Bohinjec, prof. Kuhar, dr. Josip Pavlica, ki je našteval liste, ki naj bi jih shod priporočil, dr. Fr. Lampe in prof. dr. Mlakar. V odseku za narodno organizacijo se je po lepem referatu dr. Ivana Šušteršiča razvila prav živahna in tudi ostra debata. Drž. poslanec dr. Anton Gregorič je bil mnenja, da je sloga še mogoča, pa so mu z medklici takoj ugovarjali. Prof. dr. J. Pavlica je proti njemu poudarjal, da se mora plevel ruvati. Program katoliškega shoda ni kriv razkora na Slovenskem. Tudi vprašanje enakopravnosti avstrijskih narodov je zelo razburjalo. V debato so posegali zlasti zastopniki obmejnih Slovencev. Dr. Šušteršič

je odločno napadel kranjski liberalizem, ki je osnoval Slovensko društvo. Prvi sklep tega društva je bil, da so društveniki popolnoma zadovoljni s sedanjimi šolskimi zakoni. V deželnem zboru so pri resoluciji o verski šoli liberalci odšli iz dvorane. Med dr. Gregorčičem in dr. Mahničem se je vnela ostra debata glede društva Sloge, ki je po Gregorčičevi izjavi od l. 1883 dalje delovalo v katoliškem smislu, dr. Mahnič pa je trdil, da Sloga ni katoliška in nikdar odločna in da se je vselej držala liberalne politike in da je v svojem glasilu pisala proti škofom. Dekan Kompare in dr. J. E. Krek sta priporočala ozke vezi s Hrvati. Na slovesnem shodu se je dr. Gabrijelčič zelo pritoževal, da zaradi nemškega učnega jezika v goriški gimnaziji ni več domačega dotoka v izobražene poklice, zlasti v bogoslovje.

V odsekih in na slovesnih shodih sprejete resolucije so zahtevale versko vzgojo v šolah, katoliške ljudske šole in učiteljske pripravnice, obsodile koroški ljudskošolski sistem, zahtevale so manjšinske šole in za 10 slovenskih otrok, spremembo šolskih postav in priporočale zasebne katoliške šole, zlasti redovne. Slov. učiteljem in katehetom se je priporočila ustanovitev katoliškega učiteljskega društva in posebnega kat. pedagoškega glasila. Priporočala se je ustanovitev katoliške gimnazije z internatom, mladini pa vstop v Marijine kongregacije. Ustanovilo naj bi se kat. vseučilišče v Solnogradu s slovenskimi stolicami. Za slovenske visokošolce naj se na Dunaju in v Gradcu ustanovita kat. dijaški društvi. Ustanovi naj se slovensko vednostno društvo, v prospah krščanske umetnosti pa posebno društvo in škofijski muzeji za varstvo starin. Kmetom je shod priporočil ustanovitev kmetskih zadrug in proti razkosanju zakon o kmetskih domovih. Priporočil je uvedbo občinskih mirovniških sodišč, deželne zavarovalnice proti požaru in živinskim boleznim. Obrtnikom in rokodelcem je priporočil osnovanje zadrug in rokodelska društva mojstrov, pomočnikov in učencev. Delavcem je priporočil osnovanje katol. delavskih društev in zahteval obsežno delavsko zaščito. Resolucije so se odločno zavzele za nedeljski počitek. Za katoliško življenje je shod priporočil več že ustanovljenih društev in njih glasila. Za dobrodelnost naj se povsod, kjer se kaže potreba, osnujejo Vincencijeve družbe. Shod priporoča Slomškovo bratovščino sv. Cirila in Metoda in ljudske misijone. Zavzel se je tudi za teritorialno neodvisnost sv. očetov. Shod je priporočil stalen središčni odbor katol. urednikov in katoliško zavednih mož, pohvalil družbo sv. Mohorja in katoliška tiskovna društva. Nasvetoval je sestavo odbora večjih mož za cenzuro zlasti mladini namenjenih knjig. Pri narodni organizaciji so resolucije imenoma priporočale obstoječa kat. politična društva in pooblastile na shodu izvoljeno 24 člansko stalno komisijo drugega slov. kat. shoda, da naj se pomnoži z odličnimi katoliško zavednimi rodoljubi iz vseh slov. pokrajin in se osnuje kot Slovenski katoliški odbor z nalogo in delokrogom izvrševalnega odseka katoliških Slovencev.

Sodelavci na I. slovenskem katoliškem shodu.

Ako danes v Poročilu o I. slov. kat. shodu pregledujemo imena 70 članov pripravljalnega odbora, 24 članov na shodu izvoljene stalne komisije za II. slov. kat. shod, članov odsekov in imena takih, ki so se udeleževali aktivno pri vodstvu odsekov in shodov ali v debati, moremo ugotoviti, da je aktivno sodelovalo kakih 120 mož. Med njimi je prevladovala duhovščina. Tako je bilo v pripravljalnem odboru 37 duhovnikov in 33 laikov, od 24 članov stalne komisije je bilo 15 duhovnikov in 11 laikov. V to stalno komisijo je bilo izvoljenih 14 neljubljanskih članov, tako da so bile zastopane vse slovenske pokrajine. Izmed vseh teh 120 sodelavcev je komaj še nekaj živih, ostali pa so odšli v večnost. Ako pa se zanimamo za udeležence slovesnih shodov, navajam ugotovitev dr. A. Mahniča, da so na shodu beli (laiški) v ogromni večini, ker jih je nad dve tretjini, črnih (duhovnikov) pa samo pičla tretjina. Nekateri od teh sodelavcev na I. slov. kat. shodu niso pozneje vztrajali na stališču, ki so ga zavzemali na shodu, ampak so prešli med

nasprotnike kat. gibanja. Iz obmejnih pokrajin so bili na shodu še možje-laiški, ki so z zadoščenjem ugotavljali, da do njih še ni segel kranjski prepir, da še složno delujejo duhovniki in laiki. To je na prvem slovesnem shodu zlasti poudarjal odvetnik dr. Jos. Srnc iz Celja. Šele kasneje se je ločitev duhov izvedla povsod. Ugotoviti pa moremo, da je bil na I. slov. kat. shodu čeprav ne v velikem številu zbran cvet slovenske katoliške laiške inteligence.

Odmevi in uspehi.

Že med pripravami za kat. shod so se pokazala nasprotovanja. Na Krasu so na pripravljalnem krajevnem shodu nastopili še nekateri veljaki, ki so pozneje začeli nasprotovati, zapeljani po brezverskih listih. V Šmarju so se shoda udeležili v lepem številu učitelji in s tem pokazali, da se ne strinjajo z intolerantnim stališčem, ki se je na žalost pojavilo v liberalnih listih. Na shodu samem je prof. Lesar povedal, da se dijaki spodtikajo nad resolucijo o ustanovitvi slov. kat. akad. društev na Dunaju in v Gradcu. V svojem cerkvenem govoru je ljubljanski škof povedal, da so tudi sedaj ob shodu listi nesramno in surovo pisali proti duhovnikom. Spodtikajo se ob barvo obleke in ob tonzuro in kujeje iz teh psovke. Med mladimi visokošolci so taki, ki smatrajo za svojo posebno nalogo na višjih šolah — pripravljati se na boj s »farji«. Poslanec Klun je omenil, da mnogo slovenskih poslancev namenoma ni na shodu, ker so sklenili, da se ga ne udeležijo. Naravno je torej, da tudi liberalni listi niso hoteli objaviti vabila na shod. Najraje bi bili s popolnim molkom zatajili pred svojimi bralci to, o čemer je govorila vsa Slovenija. Zato je dr. Mahnič slovesno ugotovil: »Da je prvi slov. kat. shod — dovršeno dejanje, je faktum, ki ga nobena sila ne bo več izbrisala iz knjig slovenske zgodovine.«

Še istega leta o božiču je sklical dr. Čebašnik 24 člansko stalno komisijo za II. slov. kat. shod. Na tej seji 27. dec. 1892 se je komisija konstituirala kot slovenski katoliški odbor s predsednikom posl. Karlom Klunom na čelu. Ko je o sv. Jožefu 1893 izšlo Poročilo o I. slov. kat. shodu, je že 186 slovenskih občin poslalo ljubljanskemu škofu pritrdilne izjave k sklepom kat. shoda. Prva resolucija, ki se je izvršila, je bila ustanovitev Slov. kat. akad. društva Danica na Dunaju 1894 in temu dejanju so sledila druga, tako da danes moremo že večino resolucij tega prvega kat. shoda smatrati za vsaj deloma uresničene. Sledili so pa še štirje kat. shodi (1900, 1906, 1915 in 1923), ki so delo prvega poglabljali in nadaljevali.

Prvi slovenski katoliški shod l. 1892 v Ljubljani pa ostane v zgodovini slovenskega naroda visok mejnik dveh dob, začetek naše slovenske katoliške renesance.

Dr. K. C.

Zgled vleče; ni potrebno, da poudarjamo, da je mnogo bolj močan kakor beseda. Zakaj? Ker nam predstavlja živo sliko dejanj, ki naj jih storimo. Zgled izkorišča naše nagnjenje do oponašanja, — naše nagnjenje, da hočemo delati kakor drugi, — nagnjenje, ki mu sledimo, ki ga ubogamo, tem bolj, ker se pred vplivom drugega ne varjemo. Otroci se v ničemer ne upirajo vplivu drugega, mi pa smo jim podobni v tričetrt našega življenja.

Kanonik Thamiry.

MIKLAVŽ KURET:

Naši narodni običaji - naš najlepši zaklad

Ko so začeli zapisovati običaje...

Zanimanje za narodne običaje se je pojavilo že pred kakimi 150 leti, v dobi tako imenovane romantike. To duhovno gibanje, ki se je uveljavilo zlasti v književnosti, je začelo odkrivati zaklade narodnega življenja, ki jih je doba pred njim, tako imenovano razsvetljenstvo, ne le zaničevala, ampak naravnost preganjala. Ravno duhovni polom, ki ga je doživelo zgolj razumarsko usmerjeno razsvetljenstvo, je napotil romantike, da so se obrnili spet k narodu, začeli zbirati in zapisovati narodne pesmi in reke, vraže in igre, šege in običaje. Življenje dotlej zaničevanih tlačanov je dobilo v očeh izobraženstva nov čar. Vse je prislunilo klicu tedanjih velikih duhov, češ da se je treba vrniti k naravi in k tistim zakladom, ki jih hrani neizprijeno ljudstvo.

Nova smer je obogatila umetnost in znanost. Ustvarila je mnogo lepega. Narodna poezija je navdihnila številna književna dela. Narodno blago je napolnilo obilne zvezke znanstvenih razprav. Toda v življenje samo ni stopilo, človeka samega ni preobrazilo. Razsvetljenstvo je zatiralo narodno blago, a mu nikoli ni moglo do živenga. Devetnajsto stoletje pa ga je načelo pri korenini.

Smrtna nevarnost — industrializacija.

Omika sama ni utegnila ali ni več mogla zajeti človeka in njegovo življenje. Prehiteval jo je namreč zunanji napredek, nagli razvoj »civilizacije«. Nove iznajdbe, ki so v preteklem stoletju kar podile druga drugo, so dale neverjeten razmah tehniki. Svobodno gospodarstvo, ki ga je uveljavil gospodarski liberalizem, je izkoristilo ta razmah in doseglo svojo najpopolnejšo obliko v kapitalistični industrializaciji. Le-ta je začela spreminjati življenje narodov zlasti od polovice preteklega stoletja dalje. Množice zdravega kmečkega ljudstva so zapuščale grudo in izginjale v nešteti mestnih tovarnah. Življenjske prilike so se tako rekoč čez noč spremenile. Mirni tek življenja se je spremenil v divji dir po zaslužku. Denarni mogotci so začeli svoj nenasitni grabež, delovno ljudstvo pa se je čim dalje teže pehalo za svojo skorjo kruha. Vsakdanost je postajala siva, živčna, shirana. Povsod naglica, zagrenjenost, sovraštvo.

V tem duhu pač ni moglo živeti spokojno življenje narodnega izročila. Kmetje, ki jih je izvabila industrija v mesto, so postali izkoreninjeni in so izgubili s tem izročilom živi stik. Še več. Novi duh je začel vdirati po novih prometnih žilah celo na deželo. Danes vidimo, da izginja staro izročilo celo v pozabljenih predelih, ki jih dosega tujski promet ali pa jih kvarijo vplivi domačinov, ki se vračajo iz služb v mestu, iz tovarnen. Ponekod se je industrija tudi že zajedla v telo podeželja in se del vaščanov vozi v bližnje tovarne, kjer se navzamejo jedkega in utrujenega duha po poli proletarcev. Pozabiti tudi ne smemo pogubnega vpliva izkoreninjenih izobražencev in zlasti po poli izobražencev, ki — prežeti »mestnega« ali kakor koli »naprednega« duha — na svoj način razkrajajo staro skupnost in zastrupljajo staro miselnost.

Tako smo priče hudega razdejanja, ki ga opravlja novi duh, vzrastel iz novih gospodarskih in socialnih razmer. Zakladnica narodnega izročila, ki jo je s tolikšno ljubeznijo odkrila romantika, se prazni. Lepi narodni običaji med našim narodom iz leta v leto bolj izginjajo, kakor bi se stari čas res umikal novemu.

Sta stari in novi čas res nespravljiva?

Gotovo je res, da se poezija tovarn, železobetonov in elektrike močno razlikuje od poezije običajev, ki jih je rodila patriarhalna kmečka skupnost in idilična spokojnost minulih dob. Toda nasprotje, ki ga vidimo danes med tema dvema silnima svetovoma, ni nujno. Na prvi pogled se sicer zdi, da je moderna civilizacija v nesporni premoči in da o kakšni »sili« starega sveta ne more biti govora. Tisti, ki ga je zajela snovnost in »stvarnost« modernega časa, morebiti res ne čuti nadsnovnih in nadrazumskih vrednot izročila. Ne zaveda se, da si sam izpodvezuje življenjski živec, ko tepta vrednote, ki se je nanje opiralo življenje njegovih prednikov. Prej ali slej pa doživi, da je človeštvo z zgolj zunanjim napredkom, s samo civilizacijo zašlo v slepo ulico, ki je strašnejša od katere koli v zgodovini.

Veliki narodi, ki so med prvimi v civilizatoričnem napredku in imajo razvito tehniko in močno industrijo, so v zadnjih letih spoznali, da je rešitev spet le tam, kjer so jo odkrili pred 150 leti romantiki — v vrnitvi k narodnemu izročilu. Ponekod so sicer segli predaleč — v sivo

Ponekod še nabirajo stare zaboje in

jih veliki teden nosijo pred cerkev,

kjer se zbere mladež z gorjačami. Tu jih razbija in tako — Boga straši...

davnino — in so vse premalo upoštevali tvorne sile krščanske omike, ki je odločilno oblikovala narodno izročilo zadnjih stoletij, toda kljub temu je že sama vrnitev k virom narodovega duhovnega življenja zadosti značilen pojav.

Zunanji napredek in narodno izročilo ne smeta biti nespravljiva sovražnika. Ostajata sicer dva ločena svetova, toda bi morala živeti drug ob drugem, ne da bi drug drugega izključevala.

Občudovanja vreden vzgled takega sožitja nam dajejo Japonci, ki so sprejeli najnovejše pridobitve zahodne civilizacije, a skrbno čuvajo svoje narodno izročilo. Nespametno in tudi nemogoče je, da bi se svet odpovedal pridobitvam, ki jih je prinesla sodobna civilizacija, ako so za človeško življenje koristne. Toda nikdar se ne sme zgoditi, da bi zunanji napredek ugonabljal vrednote narodnega izročila, ako nečemo, da zaide narod v življenjsko nevarnost.

Kje so narodni običaji doma.

Enakomerna menjava, ritem, je načelo življenja v vesoljstvu in na zemlji, v mrtvi naravi in človeku. V ritmu udarja srce in dihamo, v ritmu se menjavata dan in noč, se menjavajo letni časi, ritma zahteva tudi naše življenje v krogotoku leta. V ritmu se ponavljajo nedelje, leto za letom se v ritmu ponavljajo prazniki.

Nedelje in prazniki so poudarjeni utripi v ritmičnem krogotoku leta. Naši predniki so jih doživljali kot take, Cerkev jih kot take slavi do današnjega dne. Kakor svetli vrhovi so, ki se dvigajo iz sivine vsakdanjega garanja, in jih obzarja nadvsakdanja svetloba. Kakor čudežne postaje so, ki romamo od ene do druge leto in dan in iz leta v leto. Prinašajo posvečenje in poezijo v pusto vsakdanjost. Naši predniki so jih ozaljšali z različnimi in mnogoterimi, preprostimi ali bogatimi, vselej pa globoko smiselnimi obredi, ki jih imenujemo običaji. Pri tem je sodeloval včasih spomin na pogansko davnino, vselej sta pomagala vzgled in pobuda Cerkev, nikoli pa naši predniki pri tem niso zatajili svoje narodne samobitnosti. Iz nje so ta domača obredja, običaji, oblikovali, ona jim je dajala svojski, naš pečat. Vanje so položili tisto, kar lahko imenujemo narodno dušo. Ta duša je bila slovenska in krščanska. Ta duša v njih živi, zato so običaji naš najlepši zaklad.

Kateri pa je tisti krog, ki so v njem naši običaji nastajali, se v njem dedovali iz rodu v rod? Tisti krog je predvsem družina, šele za njo soseska ali vas in nazadnje fara. Večino naših lepih običajev je rodila patriarhalna skupnost zdravega, več ali manj premožnega, v domači zemlji zakoreninjenega doma.

Odtrogajmo družino od grude, razbijmo jo, pahnilo posamezne člane v bedo modernega proletarstva — pa smo uničili dragoceno dediščino. Preženimo iz družin starega duha skupnosti, zastupimo odnose do naravnega ritma življenja in s tem do izročila, do vere in Cerkev, pa jih bomo pognali v sivo in brezupno vsakdanjost, ki ne pozna svetlih postaj, ne pozna vezi z nikomer, ne ve za smisel življenja in se ustavlja le od časa do časa pri hrupni zunanji zabavi, ki zapušča še večjo praznoto v duši.

Vsa naša skrb veljaj zato družini, da bo življenja zmožna in da bo čuvala tistega duha, ki v njem staro izročilo uspeva in se ohranja. Dobre družine ustvarjajo dobre soseske, dobre soseske dobre fare, dobre fare pa so poroštvo narodovega obstoja.

Kakšno delo nas čaka

Danes vidimo, da so nekateri običaji že izumrli, dasi so še v spominu, medtem ko so nekateri popolnoma pozabljeni. Nekaj običajev še živi. Narodno-vzgojno delo v najlepšem pomenu besede je, če si prizadevamo, obuditi ves ta zaklad spet v življenje; ga

odkopati, kolikor je zasutega; mu dati prvotni smisel, kjer je zmaličen; mu dati sodobno obliko, kjer je šel samovoljna pota.

To delo se je drugod že začelo. Ne bojmo se tistih, ki pri vsej dobri volji zmajujejo z glavami, češ da je naš čas navsezadnje le nekaj drugega kakor so bili slavni »dobri stari časi« in da mrtvih reči ne bo mogoče obuditi v življenje in ne pri življenju ohraniti tistega, kar gre svojemu koncu naproti. Hvala Bogu, tuji vzgledi govore drugače. Tudi drugod so imeli dvomljivce, pa so se vsi spreobrili.

Treba pa bo najprej pripraviti tla in ustvariti nujno potrebne pogoje, ki so za uspeh takega prizadevanja življenjskega pomena:

1. Treba je žive in prave narodne in globoke verske zavednosti. Nestvarni, od slovenske samobitnosti drugam usmerjeni nacionalizem, ki je zaman poskušal pognati korenine (v zadnjih dveh desetletjih) pri nas, in pa verska brezbriznost ali pa zgolj zunanja vernost sta strup, ki bosta naše prizadevanje v kali zadušila.

2. Priti moramo do močne skupnosti, občestvene zavesti. Iskati moramo vse, kar nas druži, izogibati se vsemu, kar nas razdvaja. Družina v malem bodi vzgled narodu, ki je družina v velikem. Biti moramo širokogrudni in prizanesljivi; ljubezen nam bodi res prva zapoved. Kakor je sovraštvo med brati in sestrami v družini velika, največja nesreča za družino, tako bodi prekleto sovraštvo med rojaki, sovraštvo zaradi političnih in drugačnih razlik. Priznajmo, da so razlike možne, a da moramo ohraniti pri vsem vsaj eno skupno točko.

3. Izvršiti je treba veliko socialno delo. V družinah, kjer vlada pomanjkanje, revščina, večna skrb, celo glad, kjer se je zato naselila duševna otopelost in je edino gibalo — priznajmo si — razumljivo razredno sovraštvo, gornjih pogojev pač ne bomo mogli oživiti in tudi s svojim delom ne bomo mogli blizu. In narod, ki ga tvori mnogo ali — česar nas Bog obvaruj — večina takšnih družin, more biti kvečjemu raja, ne more pa upati na dvig v smislu zgornjih zahtev.

V tako pripravljena tla bomo sejali. Prvo, kar bomo morali vzbuditi, bo smisel, bo razumevanje za naše delo.

Naše narodopisje nam je otelo mnogo biserov, ki jih bomo spet ponesli v naše družine. V dobrih družinah — mnogo jih je še na kmetih, dosti tudi v mestih — živi še marsikakšen običaj, ki ga bomo skrbno poiskali. Treba bo vse to spraviti na dan, priobčiti in začeti s podrobnim delom od družine do družine.

Naši običaji — naša rešitev.

Ko se Japonci, ki čez dan v obleki brezhibnega yankeejevskega kroja dela v pisarni ali tovarni, vrne zvečer domov, se obleče v kimono. Iz navideznega zahodnjaka postane spet in samo Japonec.

Ker ne moremo uiti silnemu zagonu zunanjega napredka in njegovim nevarnostim, se moramo notranje utrditi in si moramo ustvariti neko zavetje, ki se vanj vračamo dan za dnem in v njem črpamo notranjih sil. Takšno zavetje je družina, in sicer družina, ki spoštljivo in v duhu prednikov neguje stare običaje. Veliki narodi so pravočasno opazili nevarnost, ki jim preti. Tudi za naš narod je skrajni čas, da se ravná po njihovem zgledu. Če bodo naše družine svetišča, ki bo v njih v običajih prednikov vedno živ plamen naše narodne duše, nam tudi tehnika in civilizacija ne bosta nevarnost.

Zato je zadnji čas, da se ne zadovoljimo več z delom, ki so nas ga učili romantiki, dasi je še mnogo običajev nezapisanih in pričakujejo požrtvovalnih narodopisnih delavcev. A tudi čakati ne utegnemo več. Naši narodni običaji se morajo skoraj že uveljaviti tudi v življenju.

Naš kmet v okrilju svetega drevesa

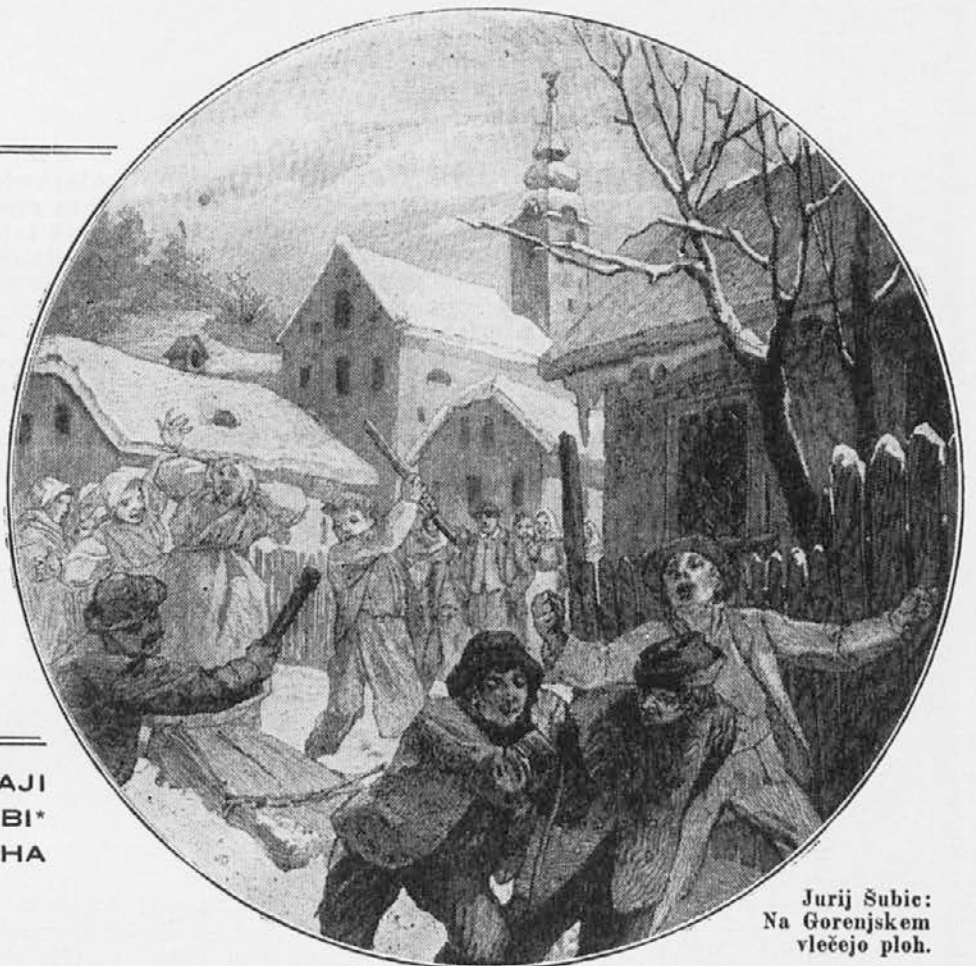
STARI SLOVENSKI LJUDSKI OBIČAJI
V LETNIH ČASIH IN V STARI PODOBI*
VALVASORJA, J. ŠUBICA IN MYRBACHA

Zgodnja pomlad.

Zima, ki je v času od sv. Barbare do svečnice nemoteno gospodarila in šarila, se mora proti koncu februarja ali v začetku marca že počasi umikati s svojega vodilnega mesta in ga prepuščati naslednjemu letnemu času, pomladi. Zgodnje pomladno sonce pa ima še bridke težave in mnoge hude ure, dokler popolnoma ne uveljavi svoje moči, ker zima je pač velika trdoglavka, ki se ne dá ugnati kar tako zlepa in hitro, saj jo še globoko v pomladi s svojim nenadnim mrazom in snegom velikokrat pošteno zagode. A naj se zima otepa poraza, kakor se ji poljubi, red v veseljstvu je večno tak, da mora ona končno le podleči, naj razsaja prej ali slej, kakor hoče, sonce se v svojem pomladnem poslanstvu ne dá zbegati in nikakor ne odjenja izganjati mraz, tajati sneg in led, posebno pa ogrevati in mehčati zemljo, da bo iz nje čimprej vzklilo novo, zeleno in cvetoče življenje.

Ta čas, ko divjajo še velike in hude vojske med vetrovi in ko je vsepovsod čutiti, da gre polagoma, a gotovo na pomlad, stopi slovenski kmet na svoja polja, ki še vsa zapuščena in deloma zasnežena ležijo v megli, ter prične ugibati in računati, kdaj bo mogel s konji in s plugom na polje in zaorati vanj prve brazde. Težko in nestrpno pričakuje slovenski kmet tega pomladanskega dneva, ki mu bo z velikim zvonom oznanil pričetek dela na polju, tako nepotrpežljivo ga pričakuje, da se pri tem ne vdaja samo v božjo voljo in v zakoniti razvoj prirode, ampak si med drugim celó prizadeva, kako bi ta bližnji delovni čas čim hitreje priklical v svoje življenje. Ta bližnji in zanj prevažni čas je z raznovrstnimi poljskimi opravki in skrbmi tako močno zaživel v njem, da poskuša že naprej

* Viri podob (reprodukcije): Valvasorjeva delavnica (bakrorezi) — J. W. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Crain, 1689. VI. in VII. knjiga. Jurij Šubic in Felician Myrbach (perorisbe) — Die Österreichisch-Ungarische Monarchie in Wort und Bild. Zvezka: Kärnten und Krain (1891), Steiermark (1890). Fotografija (Krásnice) — Slovan 1914.

Jurij Šubic:
Na Gorenjskem
vlečejo ploh.

ustvariti kar najbolj varna in ugodna poljska tla za oranje in setev. Ta skrb za bližnje spomladansko delo na polju pa rodi nove skrbi, ki še dlje gledajo v prihodnost ter so večinoma vse posvečene posejani zemlji, ki naj bi čim bogateje plodila. Slovenski kmet skuša na ta način prehiteti naravo v njenem bodočem delu, uravnava jo že naprej ter ji določa zgolj tak smoter, ki bo njemu donasal koristi. Ali še drugače in jasneje povedano: slovenski kmet s tem svojim poseganjem v zakoniti red narave — čara. Stvarna podoba takega čaranja v zgodnji pomladi pa je med drugim tale: še preden je nastopil pravi čas oranja, privleče slovenski kmet na dan oralo ter prične orati, pa čeprav po samem snegu. Tako čaranja pa oživi ravno o pustu, to je v času, ko našemljani fantje vlačijo po vasi oralo in ploh.

Orači.

Sledovi kažejo, da so morali biti pustni orači svoj čas tudi na Kranjskem doma, dandanes pa životarijo le še na Štajerskem, in sicer na Dravskem polju in v Slovenskih goricah. V »Kroniki župnije sv. Marka niže Ptuj« iz leta 1897. (rokopis) opisuje pustne orače tedanji markovski župnik Matej Slekovec takole: »V torek na vse zgodaj se razlega po vsej okolici ‚pokanje fašenka‘. Semterja se prikaže že kak ‚vandrovec‘ s krošnjo na strani ter gre od hiše do hiše.

Ne dolgo za tem pribežijo in prikričijo od enega konca vasi ‚orači‘. Ti so lepo oblečeni fanti do 20 let. Na hrbtu imajo navzkriž privezane svilnate robe, klobuk pa je ves preprežen s svilnatimi trakovi, kateri po zraku vihrajo. Kakih šest ali osem tako opravljenih fantov vleče majhen plug. Te spremlja eden, ki je preoblečen v grdega šepavega dedca s košem na hrbtu, v katerega pobira darove. Čez ramo nosi slednji majhne grablje. Za obrambo oračev spremlja celo četo po eden ‚kurent‘ (običajno tudi priganjač z bičem, op. B. O.).

Orači vlečejo plug na vsako dvorišče, bežijo tam z njim nekaterikrat v okrog, pri tem kako pesem kričeč, kurent pa pluži, to je: on drži plug za ročaja ter orje po dvorišču okrogle brazde. V te brazde vseje ‚poberač‘ repno seme — navadno

pesek —, pograblja z grabljami ter leže in pripoveduje gospodinji, da ji bo zrastle iz tega semena debela repa, ako bodo zvečer za debelo repo plesali. Za ta posel dobijo orači navadno kako klobaso ali jajca v dar.<

Še pred župnikom Slekovcem pa je Jos. Pajek v svojih »Črticah iz duševnega žitka štajerskih Slovencev« (1884) površno zapisal, da »tisti teden pred pustom se nekateri našemajo za ‚Kurente‘ in orjejo po snegu od hiše do hiše za debelo repo. Dva sta za konje, eden pluži, eden je za gonjača, eden igra na harmoniko, zadnji pa je za ‚babo‘ in nosi koš, v katerega spravljajo meso in klobase, če jih kaj dobijo. (Sv. Ana na Krembergu.)<

Ti štajerski pustni orači, kakor sta jih na kratko prikazala Slekovec in Pajek in kakor nam jih je z Dravskega polja verno predstavil v risbi Jurij Šubic, norčavo posnemajo kmečko delo spomladi na polju ter po tem dokončanem pustno-kmečkem poslu pobirajo darove. Prav to posnemanje kmečkega dela, to je oranja in sejanja, pa nas opozarja, da vlačenje pluga po vasi svoje dni ni bila nobena pustna norčija ali zabava, ampak naspromptno zelo resen in svečan čarovni obred, ki je imel svoj poseben smisel in namen. Sploh moramo, kadar koli razpravljamo o pustnih običajih, v prvi vrsti vedeti za dognano narodoslovno resnico, ki nam pravi, da je pust današnji skupni pojem za vse polno starih običajev in obredov, ki so jih naši davni predniki izvajali na pragu pomladi.

Oralo ali plug je bil že od vsega početka njegove iznajdbe sila imenitno poljsko orodje, ki ga je poljedelec visoko cenil predvsem zaradi njegovega dela, ki ga opravlja na polju in ki ustvarja pogoje in podlago za vse naslednje delo, posredno pa tudi za dobro rast posevka. Spričo tega je kmetovalec pričel gledati na plug kot na čarodejno poljsko orodje in verovati, da mu to orodje že samo kot tako more prinesiti blaginjo. Na svoj način nam to vero prikazuje stari indijski običaj, kjer obesijo na Holi- ali Indra-drevo majhen plug. In če je bil že plug sam čaroven predmet, koliko bolj je potem moralo veljati za čarodejno oranje s plugom. Zaradi tega je davni kmet vpeljal oranje s plugom v posebno pomladansko obredje, ki je bilo nekakšen prazničen uvod v prvo delo na polju. S slovesno prirejenim obrednim oranjem kot čarodejnim predhodnikom pravega oranja na polju je kmet v prvi vrsti čaral plodородnost svojih polj. S časom pa je človek prenesel obredno oranje iz zgodnje pomladi tudi v druge letne čase, dogodke in prilike. Takó vlečejo v Indiji ob času suše naga dekleta oralo po polju ter prosijo mater zemljo za dež. Tu vidimo, da morajo vleči oralo tudi primerni ljudje, ki utegnejo čarodejni vpliv orala le še povečati. Taki ljudje so predvsem neporočena dekleta, fantje, poročni par. Dalje najdemo v starogrških običajih poročno oranje, ki čara nevestino rodovitnost v bodočem zakonskem življenju. To starogrško poročno oranje predstavlja eno izmed najstarejših obrednih oranij v Evropi.

O lemežu, to je delu pluga, ki brazdo izpodreže, je stari kmet veroval, da iztrga zemlji njeno življenjsko silo. To škodljivo dejanje, ki ga je grozil napraviti lemež, pa je kmet skušal preprečiti s čarodejnim obrednim oranjem. S tem pa smo pokazali na drugi smisel tega običaja, to je na obrambno oranje. Pri tem oranju so zlasti važne in pomembne brazde, ki jih v velikem krogu izorje plug. Te izorane brazde veljajo za svete brazde ter jih zli duhovi nikakor ne morejo prestopiti. Pri Rusih najdemo n. pr. »opachivanje« (oboranje) kot sveto obrambno dejanje pred kugo ali kolero. Tedaj izorjejo okrog vasi tri brazde, nosijo pri tem sliko sv. Vlasija ter pojó: »Smrt, smrt, pojdi ven iz naše vasi, z vsakega dvorišča...« — In če je naš davni kmet na zgodnjo spomlad s plugom oboral polja, tedaj so izorane brazde pregnale s polja vse hudobne duhove, ki bi utegnili škodovati bodoči setvi.

Po vsem tem uvrščamo štajersko pustno oranje med najstarejše slovenske običaje, ki so indoevropskega izvora. Iz raznih starejših opisov, zlasti pa po času izvedbe sklepamo, da so štajerski pustni orači ostalina davnega obrednega čaranja rodovitnosti v začetku pomladi in pred prvim delom na polju. Bržkone je bilo to oranje še v 16. stoletju resnobno, sveto dejanje, v poznejših stoletjih pa se je njegov prvotni smisel vedno bolj porazgubljal, dokler ni popolnoma utonil v pozabo. To je povzročilo, da se je nekdanje obredno oranje preobrazilo v golo pustno-norčavo vlačenje pluga, ki mu manjka vsak globlji pomen.

Ploharji.

Pustnemu oranju pa je v marsičem podobno in tudi sorodno vlačenje ploha (t. j. debele težke deske) na pustni terek ali na pepelnico sredo.

V Letopisu Matice Slovenske iz leta 1890. poroča slovenski narodopisec Iv. Navratil, »da morajo one dekline (dekleta, dekličiči ali odrasle deklice), katere se ne vdajo ali ne omože o predpustu, — na pepelnico vlačiti (»vleči«) ploh. Ker bi jim pa bila vendar prevelika sramota, zato opravljajo ta neprijetni posel namesto takih revic povsod dečaki (nekod preoblečeni v ženske) na šaljiv način.<

Med drugim poroča o tem običaju na Štajerskem Jos. Pajek: »Če se v kaki vasi nobena dekline ni o pustu omožila, se je na pepelnico kateri mladenič kot dekline oblekel in po vasi ploh vlačil. Če se pa nobeden mladenič ni oženil, se je pa ktera poredna dekline možki oblekla in je po vasi v krpljah (košari) slamo vozila.<

Ploh so vlačili o pustu pred nedavnim zlasti Gorenjci, ki njihov običaj omenja v svoji znameniti knjigi »The Golden Bough« veliki angleški etnolog J. G. Frazer.

Tudi v Metliki v Beli Krajini so še vsa leta pred vojno vlačili po mestu ploh, na katerega so napisali sledeče verze:

»Prišla pepelnica,
ostala si samica,
oh, oh, še boš vlekla ploh.<

(Povedala gdč. M. Weissova.)

Navadno pa se to vlačenje ploha po vasi konča na ta način, da fantje naslonijo ploh najstarejši devici na hišna vrata.

Brez dvoma sodi pustni običaj »vleči ploh«, ki o njem poročajo na Kranjskem že leta 1690., med najstarejše slovenske običaje v času zgodnje pomladi.

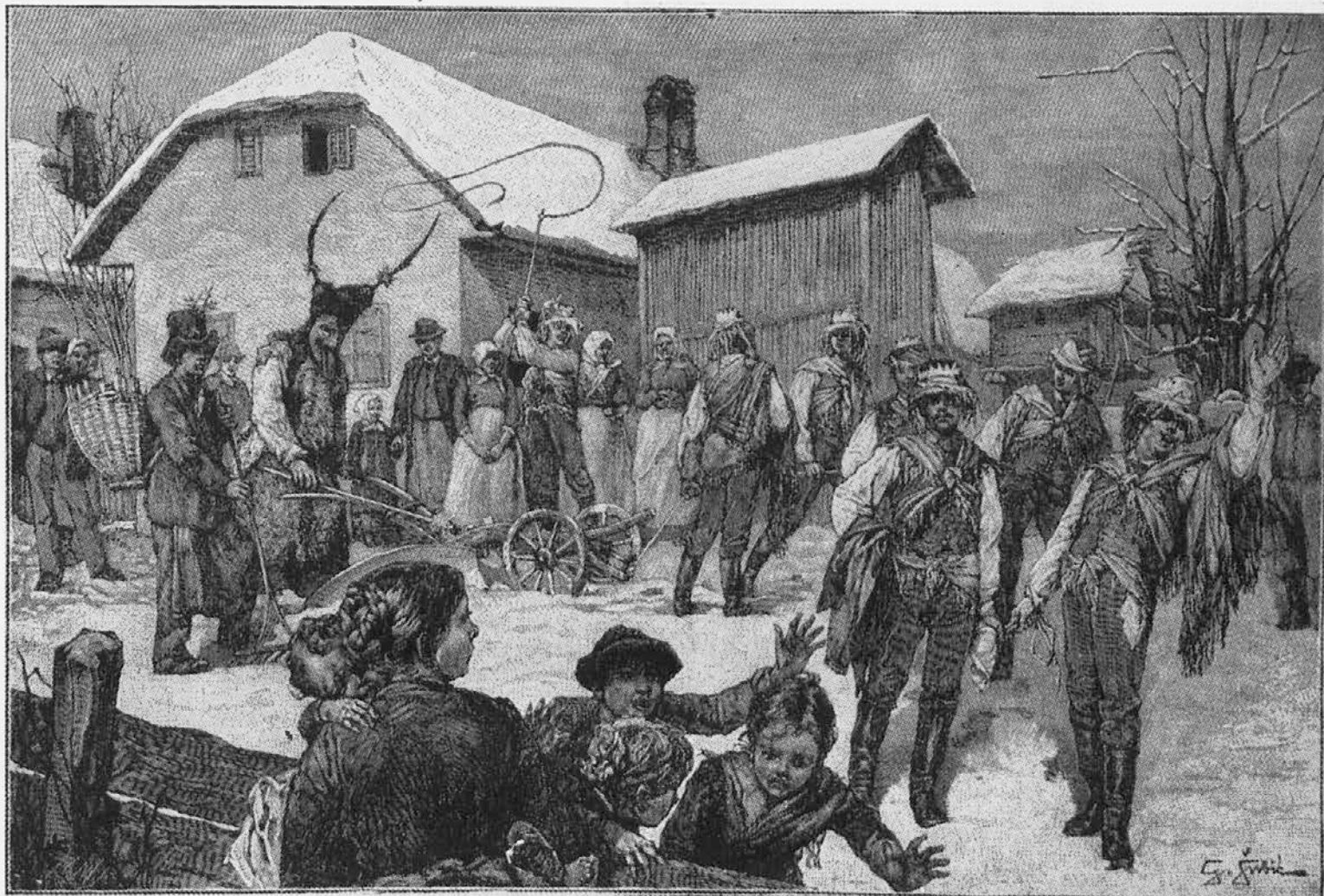
Ta običaj ima še nekaj drugačnih oblik, na priliko »vlečenje korita« na Štajerskem, toda na tem mestu jih ne bomo navajali in opisovali. Vendar moramo, če hočemo ta slovenski pustni običaj razložiti, pokazati na njegovo ziljsko varianto, ki je nad vse značilna. V Ziljski dolini je bila namreč podoba tega pustnega običaja svoje dni takale:

Na pustni terek so ziljska dekleta vlekla skozi vas drevesno deblo ali hlod, na katerem je bila z verigami pritrjena ogromna slamnata punca, ki so jo nazadnje vrgli v vaški vodnjak.

Ta ziljski običaj na svoj način izganja zimo in hkrati vpe-ljava pomlad. Neplodna zima je poosebljena v slamnati lutki, pomlad pa v drevesu, ki ga privlečejo ziljska dekleta v vas. Obenem ta ziljski pustni običaj zelo dobro osvetljuje kranjski pustni ploh, ki zdaj o njem lahko ugotovimo, da predstavlja prav za prav drevo, ki je s časom in nekje na razvojni poti dobilo svojo končno zmanjšano in rezano obliko, to je obliko debele drevesne deske.

Drevo pa ne pooseblja zgolj pomladi, temveč vse njene čare, med njimi zlasti čar rodovitnosti, ki povzroča, da življenje nikoli ne zamre, ampak da se zmerom znova obnavlja. Tam pa, kjer zastane, naj pomaga drevo, simbol vse oživljajoče pomladi in večnega življenja ter hkrati preizkušeno čarovno sredstvo za občo rodovitnost. Ploh v kranjskem pustnem običaju je sicer sramotilna deska, ki smeši dekletovo devištvo, toda če si obnovimo ta pustni običaj v eni izmed starih obrednih podob, tedaj vzemo, da so v preteklih časih neporočena dekleta vlačile ploh-drevo predvsem zategadelj, da bi jim to drevo pričaralo ženina, z njim pa rodovitnost v zakonu. To dejstvo nam potrjuje zgornještajerski običaj, ki so ga stari zapiski ujeli, še preden je razpadel, v vsej resnični prvotnosti. Če ni bilo na Zg. Štajerskem celo leto nobene poroke, tedaj je poklical vaški fantovski svet na pomoč drevo, staro čarodejno sredstvo za rodovitnost. Šli so v gozd, poiskali veliko, lepo raščeno drevo ter ga očistili grobih vej. Nato so ga na obeh krajih ozaljšali z božičnimi drevesci. Med drugim so postavili nanj sodček vina ter ga v slavnostnem sprevodu privlekli v vas, kjer se je okrog njega razvil pravo ljudsko slavje. — Mimo tega površno opisanega zgornještajerskega običaja pa nam končno potrjuje tudi vera, ki je doma na Štajerskem, da ploh-drevo čara dekletovo poroko. Pravijo namreč: Tisti, ki pomaga vleči ploh, se bo kmalu poročil.

Seveda je vlačenje drevesa v prvotnosti pomenilo vpeljevanje pomladi in njene rodovitnosti, pozneje pa se je ta dre-

Jurij Subic: Pustni orači na Dravskem polju

vesni obred zaradi čarodejnega svojstva dotaknil tudi ljudi, raznih drugih dogodkov in časov. V tem pogledu imajo »orači« in »ploharji« mimo drugih podobnosti in sorodnosti skupno razvojno črto. Ako oba običaja dobro premislimo, tedaj najdemo, da je drevo-ploh prvotnejše od obrednega orala. In trdimo celó, da je pomladno vlečenje drevesa vplivalo na nekatere oblike obrednega oranja. Pri tem mislimo zlasti na varianto oračev iz Lancove vasi, kjer vlečejo plug s pritrjeno desko na vrhu, z nekakšnim majhnim lesenim odrom, na katerem stoji med hojo in brezico mlad kmetški par. Dalje ne smemo pozabiti, da naš kmet še dandanes pravi ponekod (n. pr. na Notranjskem) oralu kratkoma »drevo«. (Primi za drevo! Kdo bo pa drevo držal?) Ob tem dejstvu se vprašamo: Ali ni morda »drevo« najstarejše slovensko ime za oralo ali plug? Kakšno obliko je imel prvotni plug? Tu smo zadeli na prave izvore orala ali pluga in vprašanje, od kod njegov čarovni pomen, se nam začne prikazovati v novi, a vendar znani luči. O oračih in ploharjih, ki njih izvori segajo v temno davnino, v slovenskem narodoslovju nedvomno še ni izrečena zadnja beseda.

Vsekakor smo v pustnem vlečenju orala in ploha ohranili Slovenci dva značilna in stara obredna prizora, ki sta v bistvu oba prinašala pomlad v deželo ter čarala rodovitnost prirode in človeka.

Pomlad.

Polahkoma prehaja zgodnja pomlad in pravo pomlad. Sonce se dviga vsak dan zmerom više in više ter najde najbolj zapuščeno in osojno njivo. Še malo in ne bo več sledú zimske puščave. Narava je kar čez noč ozelenela in se razcvetela. Polja so izorana ali pa še čakajo, da jih kmet vsak čas preorje. Delo na polju teče gladko od rok in zli duhovi ga ne motijo. »Orači« so se torej obnesli. Vse dobro kaže, a vendar je treba še in še mnogo blagoslova: da bo pri dobrem tudi dalje ostalo, da bo vsejano seme lepo rastlo in šlo v klasje.

To je čas tja proti koncu aprila ali okrog začetka maja, čas, ko zeleni Jurij prihaja v deželo ter slovenskemu kmetu prinaša pravo, čisto pomlad in mu oznanja, da je neplodni zimski duh dokončno pregnan.

Zeleni Jurij.

Belokrajinskega Zelenega Jurija, ki so ga zapisovali in razlagali razni naši narodopisci (Kapelle, Tomšič, Navratil, Barle, Šašelj, Marolt), smo dodobra spoznali na mnogih slovenskih folklornih festivalih, ki so se v zadnjih letih vršili v Ljubljani, Črnomlju, Metliki in v Mariboru. Veliko manj pa sta nam znana koroški in štajerski Zeleni Jurij.

Koroškega »svetega šent-Jurja« je opisal leta 1848. v »Novicah« župnik Matija Majar-Ziljski:

»Zvečer pred šentjurjem se zberejo dečki zmrakoma zvonaj vesi s kravjimi zvonci, drugi s kozjimi rogovi in tako žvenketaje in trobentaje letijo pred vrata prve hiše. Eden izmed njih je s slamo ovit, imenujejo ga sv. šent-Jurja. Vsi vkup potle pred hišnimi vrati stoječi glasno govoré in zapojó.« (Sledi pesem.) — Na koncu M. Majar-Ziljski pripominja, da »ta navada je v Rožeku, na Pečnici, v Ločah, na Brnicah, v Podlipi, v šent-Ili in v Lipi.«

Še pred nekaj leti je bil ta koroški pomladni običaj živ v beljaški okolici (v Brnci in drugod) in tedaj ga je zapisal Lojz De Reggi. Iz njegove neobjavljene rokopisne zbirke koroškega narodnega blaga, ki mi jo je svoj čas podaril, posnemamo:

»Na večer pred sv. Jurjem hodijo dečki s kravjimi zvonci v mraku od hiše do hiše in eden izmed njih vošči na vsakih hišnih vratih:

Svet šent Jur
Potrka na dur,
Ma ano hvačo rmano,
Drugo pa zalano,
Štumfe brezžokovne,
Vsako jutro pr njih kovne.

Črville braz podpvat,
Da vsač drek obšvat.
Je šele pršov v deživo,
Ga je že vse vasivo:
Kukoveca na bukovji,
Druje tičice v grmovji.

Jurij Šubic: Štajerski Zeleni Jurij

Nato dobijo od gospodinja v dar jajca in zabelo (zasako), za kar se zahvalijo:

Bug obvar vaša gospodarja, Vaše svinje, vaše konje,
Bug obvar vašo gospodinjo, Vaše kure, vaše telete!
Vaše krave, vaše vole,

Z jako povzdignjenim glasom voščijo:

Bug obvar vaše te lipe deklete!

Potem končajo:

Miš in podgane
Naj pa zlodej izžane!

Ako pa kje nič ne dobijo, kar se jako redko kedaj zgodi, brne vsaki z nogo v hišna vrata in želi tistej hiši:

Naj vam pokrepa vsa živina, Voda naj vam vse zalije!
Umrjejo naj vam vaše deklete, Miš in podgane
Ogenj naj vam vse požge, Naj k vam zlodej
Toča naj vam vse pobije, pržane! —

Kako so na Štajerskem pred desetletji vodili svetega Jurija, nam poroča kanonik Orožen v svoji zgodovini dekanije Laško: »Slednjič še hočem omeniti nekega od starih časov na Laškem navadnega običaja, ki se nahaja tudi pri Hrvatih in Srbih, namreč kako slovesno svetega Jurja sprevažajo. Vsako spomlad obvihejo na Jurjevo kojega moža vsega od glave do pete v bukovo zelenje, in ga sprevažajo po trgu pevajoči sledečo, vsekako pokvarjeno pesem:

Svetega Jurja vadimo, Bodi ti naš pomočnik.
Za jajca, špeha prosimo. O svetem Jurji maša,
Sveti Juri orožnik, Je dobra kravja paša.«

(Pajek, Črtice, 1884, str. 63.)

Davorin Trstenjak pa je še mnogo prej v Novicah l. 1857. predstavil štajersko jurjevanje v obsežnejši podobi:

»Na Jurjevo si izberejo dečki najlepšega izmed sebe, ga lepo s cvetjem opletejo, tako, da se njegova obleka nič ne vidi. Ta mladenič se veli 'Vesnik' ali »zeleni Juri'. Vodijo ga veselo pevajoči:

Zelenega Jurja vodimo, Ježibabo zganjamo,
Maslo in jajca prosimo, Mladoletje trosimo.

Poleg 'Vesnika' hodi 'Rabolj' v slamo zaviti. Na zeleni trati se 'zeleni Juri' in 'Rabolj' primeta in mečeta. Zeleni Juri vsikdar premaga. Rabolj ima včasih tudi kožuh na sebi. —

Pomen pastirskih jurjevskih obhodov je tuje in naše narodoslavlje do danes več ali manj pojasnilo. V prvi vrsti ti pomladni obhodi s pesmijo oznanjajo prihod pomladi, čarodejno pospešujejo rastle na poljih, travnikih in na vrtovih ter prinašajo človeku in živini zdravje in srečo, blaginjo hiši. Seveda so ti pastirski jurjevski običaji, kakor jih iz skopih poročil poznamo pri Koroščih in Štajercih in kakor so jih vse do današnjih dni tu in tam ohranili Belokrajinci, zadnji odraz nekdanjih

svečano-obrednih jurjevskih obhodov ob začetku pomladi. Tako svečano-obredno jurjevanje, ki so ga obhajali še okrog l. 1830. Belokranjci v Črnomlju, nam je natančno opisal J. Kapelle v Carniolii (1839). Kaj značilno je, da v tem starejšem in prvotnejšem črnomaljskem obredju nastopa Zeleni Jurij hkrati z drevesom.

Po pustnem ploh-drevesu srečamo torej tudi v tem glavitem pomladanskem obredju, v jurjevanju, drevo kot vse-mogočno božanstvo pomladne rasti in rodovitnosti. Srečamo pa ga v spremstvu Zelenega Jurija. In kaj naj bi Zeleni Jurij drugega bil, če ne pomladno drevesno božanstvo samo, ki je v črnomaljskem obredju predstavljeno dvakrat: po drevesu in po človeku-Zelenem Juriju. Slovenski Zeleni Jurij posebej drevesnega duha ali demona, ki je zapustil svoje drevesno bivališče. Davni mitični nazor o drevesnem duhu v človeški podobi se je pri Slovencih razvil v stvarnost, v svojstven ljudski obred, sredi katerega se je človek sam spričo preobilja svojih čarodejnih teženj predstavil svetu kot pomladni drevesni duh s tem, da se je primerno okitil z drevesnim zelenjem. Kar more pričarati bajni drevesni duh, more prav tako njegov namestnik, zeleni mož. Vse čarodejne sile, ki jih je človek pripisoval drevesu in njegovemu nevidnemu božanstvu ali duhu, so se na ta način prenesle na to počlovečeno božanstvo, na Zelenega Jurija, ki se je pojavil vsako leto točno ob začetku pomladi in s svojim svečanim pohodom po vasi, po poljih, travnikih, gozdovih in ob vodah, s svojim pastirskim spremstvom in s svojo pesmijo čaral rast vsega rastlinstva.

Zelenega Jurija pa so vodili slovenski pastirji (oziroma ga še vodijo ponekod v Beli Krajini) ravno okrog 24. aprila, to je okrog praznika sv. Jurija. Sv. Jurij je velik krščanski svetnik, ki je predkrščansko pogansko dobo povezal z živimi vreli mladega krščanstva v posebno obliko, v legendo o junaku-svetniku, premagalcu krvoločnega zmaja. Kakor je na eni strani na to krščansko legendo o sv. Juriju in zčaju vplivala stara grška bajka o junaku Perzeju, tako je na drugi strani legenda o sv. Juriju in zčaju posegla v slovenske jurjevške običaje na pragu pomladi. Ali ni ta legendarna zgodba o junaškem svetniku, o rešeni devici in premaganem zčaju kar najprikladnejša podoba smrti zime in prihoda pomladi v deželo? Sveti Jurij reši devico krvoločnega zmaja ali sv. Jurij odreši zemljo od zimskega spanja. Tako je iz koroških in štajerskih jurjevskih obhodov razvidno, da je na mesto starejšega Zelenega Jurija stopil »sveti Juri«, v koroškem običaju celo »svet šent Jur«, kjer je svetnik z dvojnimi, a v bistvu z istim pridevkom dvakrat poudarjen. Tudi na risbi Jurija Šubica, ki ponazarja jurjevski prizor verjetno v Laškem pri Celju, vidimo Zelenega Jurija, da nosi na glavi nekakšno krono ali kapo s križcem, s čimer je predstavljen svetnik Jurij v zeleni obleki. Nadaljnji štajerski običaj, ki ga je opisal Trstenjak, prikazuje poleg Zelenega Jurija tudi Rabolja. Na trati sta se Zeleni Jurij in Rabolj spoprijela in metala. In Zeleni Jurij je Rabolja zmerom premagal. Nobenega dvoma ni, da predstavlja ta dvoboj med Jurijem in Raboljem boj med zimo in pomladjo. Starodavna legenda o zčaju in junaku Juriju je tu oživila v dramatičen prizor, v ljudski običaj, v katerem se obenem skriva tudi kos čarovnega obrednega dejanja.

Nikakor ne nameravamo zdaj še govoriti o drugih vprašanjih, ki se nam odkrivajo ob taki povezanosti svetega in zelenega Jurija, tudi ne, koliko in kaj je Zeleni Jurij podedoval po svoji stari slovanski domovini ali do kod segajo antični vplivi, temveč hočemo zgolj iz vsega, kar smo o Zelenem Juriju povedali, zaključno povzeti in poudariti, da je jurjevsko obredje imelo v davnini svoj globok čarodejni smisel, da pa je še danes silno jasna in prelepa podoba prihoda sončne in zelene pomladi.

Leto.

A po stvarnem jurjevskem obhodu kraljevanje Zelenega Jurija, pomladnega božanstva rasti, ne mine, nego traja dalje še celo pomlad, prehaja v leto in, preden zatone, vzplameni ob sončnem obratu na Ivanje v svoj zadnji praznik, v praznik sonca.

Zeleni Jurij je z dejanji izpričal, da je velik čarovnik. Sonce prežarja zemljo, da kar poje v bujni rasti. Žito je

že v polnem klasju in bo vsak čas zrelo za žetev. Vendar v tem svetem poletnem trenutku, ko sonce in zemlja dosejata svoje viške, ko vse tako lepo in varno dozoreva, se kaj rado preobrne. Zdaj suša preti kmetu požgati vso letino, zdaj težka nevihta prihruje in grozi tik žetve odnesti poljedelcu ves blagoslov, ki mu ga je Jurij priklical ob začetku pomladi.

Tedaj je približno o kresu, v času, ko Zelenemu Juriju pripojó na pomoč dobri poletni duhovi, Krésnice, da obvarujejo slovenskega kmeta še zadnje nesreče, ki mu preti v tem letnem času.

Krésnice.

Krésnice so belokrajinska dekleta, ki kresujejo in ki po vrnitvi od kresa pojó pred vsako hišo posebne kresne pesmi, »krésnice« ali »ladanjske« imenovane. Iz raznih blelih ostankov slovenskih kresnih pesmi (n. pr. ziljskih, štajerskih in kraških) domnevamo, da so Krésnice svoje dni živele po vsej Sloveniji, seveda v več ali manj drugačnih oblikah kot danes v Beli Krajini.

Belokrajinske Krésnice na Vinici je pred dobrima dvema letoma lepo opisala učiteljica Leopoldina Bavdkova (Slov. Narod, 31. VIII. 1940). Iz tega opisa posnemamo:

»Krésnice so pri nas na Vinici po štiri v skupini. To so mlada dekleta, ki so oblečena v preprosto, snažno nedeljsko narodno nošo brez pisanega svilaša in pisanih trakov. Z njimi hodi mlad fant, zvan vojač, ki spremlja njihovo petje na piščeli.

Krésnice pri svoji pesmi imenujejo najstarejšega sina pri hiši. Besedilo je naslednje:

Bog daj, Bog daj dobro večer	hitit éu se preko mora,
daj nam Bože dobro leto,	preko mora, kraj Dunava,
(stalni pripev)	ulovit éu, moja bit ée.
za jutrom je tratornica,	Fala, fala, mila majko,
na tratorki posteljica,	lépo ste nas darovali,
na posteljki sinko Ive,	daroval Vas Bog, Marija
stan se gori, sinko Ive,	z lepim žitom in pšenico,
tvoju rožu drugi trga.	s sladkim vincem in rakijo
Nek ju trga, mila majko,	daj nam Bože dobro leto!

Med kresovanjem pride gospodinja iz hiše in prinese dar, navadno dve jajci ali več pa kak dinar. Za darila nosi ena izmed Kresnic košarico.

Krésnice pojó takó, da se petje med hišo in hišo nič ne prekine. Kjer pretgajo, pomeni to, da bodo imeli tam v tistem letu mrliča. Nesrečo pomeni, če se Krésnice smejejo med seboj. Pogovarjati se med seboj tudi ne smejo. Vse se mora vršiti svečano in pobožno, ker je njih pesem prav za prav molitev in klicanje božjega blagoslova na domove. Krésnice narod zelo spoštuje.

Leta 1902., ko sem preživela prvi večer na Vinici, je kresovalo sedem ali pa še več skupin Kresnic po viniškem okolišu. Vso noč so se vrstile kakor roji večernih vil bele postave po štiri in štiri s svojim vodjo od hiše do hiše in vso noč so valovali po ozračju otožni akordi: »Bog daj, Bog daj dobro leto!«

Belokrajinske kresne pesmi, ki jih pojó Krésnice, spominjajo v marsičem jurjevskih pomladanskih pesmi. Predvsem so si jurjevske in kresne pesmi podobne, če ne celó enake, po osnovni želji, ki jo razodevajo. V jurjevski pesmi iz beljaške okolice voščijo pastirji kmetu takole:

Bug obvar vaša gospodarja,
Bug obvar vašo gospodinjo,
Vaše krave, vaše vole itd.

V belokrajinskih kresnicah pa dekleta pojó:

Daroval vas Bog, Marija
z lepim žitom in pšenico

Daj nam Bože dobro leto!

Ali v kresnicah iz Rosalnic dekleta pozdravijo hišo:

Bóg daj, Bóg daj dober večer,
Za večerom dobro jutro
Gospodaru, gospodinji! (Štrekelj, št. 5090.)

Jurij Šubic: Belokrajinski par

Podobne so si tudi grozeče besede, ki jih jurjevski pastirji in kresnice zalučajo kmetu v obraz, če ne dobé nobenih darov. Kresnice iz Podzemlja zažugajo:

Vaša vrata polna blata,
Vaša hiša polna miša,
Vaši vrti polni krti. (Štrekelj, št. 5128.)

Na Vinici:

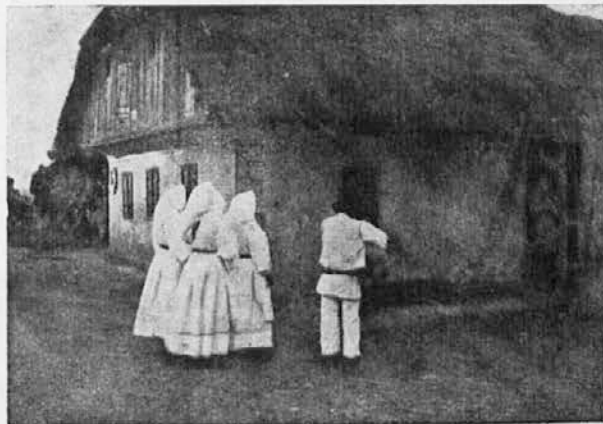
Pred vrati je borovica, v vaši hiši sami miši,
krepala vas polovica, vaši vrti sami krti.
vaša vrata so iz blata, (Zap. L. Bavdek.)

Koroški pastirji pa takole zapreté na Jurjevo skopi hiši:

Naj vam pokrepa vsa živina,

Miš in podgane
Naj k vam zlodej pržane.

Take in podobne pretjne Kresnic morajo kmeta prav gotovo navdati s strahom, zaradi česar jih redkokdaj pusti od hiše, ne da bi jih prej obdaril.

Belokrajinske Krésnice (fotografija)

Myrbach:
Visoki rej
pod lipo
pri
Ziljanih

Kresnice pa ne oznanjajo kmetu samo dobrin, ki bodo šele dotekle in ga osrečile, ampak mu tudi čisto določno povedó, kaj so že dobrega storile:

Mi smo nocoj malo spale,
Ker smo polje varovale. (Iz Metlike, Štrekelj 5087.)

Mi smo nocoj malo spale,
Vaš'ga polja varovale. (Iz Gribelj, Štrekelj 5099.)

Te vrstice iz belokrajinskih kresnih pesmi nam odkrivajo novo značilno podobo Krésnic. Ponoči so torej Krésnice varovale kmetova polja, proti jutru pa so se vračale v vas po darila, to je po plačilo za njihovo nočno službo. Sodimo, da so Krésnice nekdanj vso noč varovale polja in vinograde, kar pa se ni dogajalo samo na kresno noč, ampak v vseh bližnjih nočeh pred Kresom in še po njem.

O letu ali poletju vemo, da je večinoma čas težkega poljskega dela, ki kmetu ne dovoljuje prevelikih praznikov. Zdaj ko žito lepo kaže in tudi grozdje dobro obeta, ne misli kmet več tako močno kakor pozimi ali spomladi na obrambo zoper mračne in temne sile. Toda Kres, čas sončnega obrata in edini večji poletni praznik, je podobno kot Božič vendarle nevarna doba, o kateri kmet veruje, da se pojavljajo v njej čarovnice in različni hudobni in nečisti duhovi, ki utegnejo poljem in vinogradom občutno škodovati. Nekje pri nas so imeli n. pr. vero, da se na kresno noč čarovnice bojujejo s »krstniki« (Kresniki). Globoko v svet slovenskega bajeslovja bi zašli, če bi hoteli iskati zvezo med slovenskim sončnim junakom Kresnikom in belokrajinskimi Krésnicami (prim. Kelemina, Bajke, str. 36), vendar lahko na kratko rečemo, da so Krésnice dobre varuhinje slovenskega kmeta in da po tem svojem poslanstvu nalikujejo Kresnikom, o katerih štajerska sporočila pravijo, da so nekdanj gospodovali slovenski deželi in jo varovali nadlog. Krésnice so hodile kmetu varovat njegova polja in vinograde ravno v kresnem času, ko zadobijo čarovnice in zli duhovi svojo posebno čarodejno moč. In Krésnice so mogle čarovnice in razne škodljive demone pregnati s polj in vinogradov le tedaj, če so tudi same bile višja nadčloveška bitja. V tem, kako še danes skrivajo Krésnice svoj obraz, imamo prepričljiv dokaz, da so Krésnice svoj čas s posebno masko res predstavljale kresne demone. Na Vinici so Krésnice — poroča L. Bavdkova — pokrite z belo

pečo, katero si potegnejo globoko na oči, da jim je del obraza skrit. Ivan Navratil pa pravi, da se Kresnice zavijajo z belimi pečami tudi po obličju takó, da jih ne more spoznati živ krst.

Ob tem važnem dejstvu, da so Krésnice zakrinkane, si obnovimo zdaj na podlagi poročil svečano in pobožno prihajanje Kresnic in njihovo obredno petje. Pomislimo na njihovo prav čarodejno vsemogočnost, ki jo razodevajo peti pozdravi, želje, zlasti pa hude grožnje, ki skušajo sebičnega kmeta kar uročiti. Vse to so sama značilna dejstva in svojstva, ki nam v zvezi z drugimi potrjujejo, da iz belokrajinskih Krésnic odsevajo davni letni kresni duhovi, dobra vilinska božanstva, ki so o kresu s pesmijo čarala poslednje zorenje polj in vinogradov, zlasti pa odvrčala od njih pogubne zle duhove. Ali so ti kresni duhovi nastopali nekdanj v okviru kresnega obredja ali pa so nekoč pripadali jurjevskemu obredju, od katerega so se pozneje odločili in zašli v kresno dobo, o tem vprašanju bi pa bilo treba posebej razpravljati.

Jesen.

Sonce pričinja tja proti koncu avgusta gubiti svojo moč. Noči postajajo v naslednjem mesecu vse hladnejše, podnevi pa se mora kmet kar zavrteti, da kratkotrajno in redko sončno prigravico kar najbolje izrabi za košnjo in sušenje otave. Kar po Malem Šmarnu zraste trave, je vsa za pašo; saj pravijo naši pastirji: »Po mal maš, je vse naš.« Po nekaj deževnih dneh je vsepovsod čutiti odmiranje žarovite sile poletja, a nad vrhovi dreves se že oglašja veter, ki je jesensko zamolkel.

Poljske pridelke je kmet večidel že pospravil. Vendar mnogo dela ga še čaka: krompir in zelje sta še na polju, jesenska setev še ni končana, stelja še ni pograbljena. Za teden, dva ali tri bo treba obirati sadje.

Zdaj slovenski kmet, ko je svoje kašče napolnil z raznimi žiti in hleve z živino, svobodneje diha. Zdaj šele se lahko brez skrbi preda veselju, da proslavi dobro letino.

V deželo je prišla jesen, z njo pa veselo in pisano žegnanje.

Svelli letni čas tone, nov, temni letni čas prihaja. Jesen je med obema liki most.

Žegnanje.

Žégen ali žegnanje, kakor ga poznajo slovenske vasi, fare in podružnice, je veliko ljudsko slavje, cerkveni praznik, v katerem tiči spomin na dan, ko so blagoslovili cerkev, ki so si jo postavili vaščani. Ta praznik pa je večinoma padel na god svetnika, ki je patron ali varuh blagoslovljene vaške cerkve. Tako se je sčasoma ta praznik razvil v proslavo cerkvenega patrona. Zapadni Slovenci so kot spomin na nekdanje več ali manj čisto cerkveno slavje ohranili kaj značilno ime za žegnanje, namreč: opasilo ali opasilnica. Levstik poroča, »da je bil nekdanj običaj, da so o takej priliki cerkev s svečami opasali« (Pleteršnik, I, 831). Zanimivo je, da Rusi pravijo svojemu poljedelskemu prazniku »opaška« (opachivanje, oboranje). Pred oranjem so bržkone opasali njivo s svetimi brazdami. (Glej sestavek o »oračih«!) Naslednji slov. naziv za ta cerkveni praznik je »proščenje«. Poznajo ga zlasti Belokrajinci. Splošno pa imenujejo Slovenci cerkveno slavje na kratko in preprosto: žégen ali žegnanje.

Nikakor ni zgolj slučaj, da se večina cerkvenih žegnanj vrši ravno jeseni, to je v času, ko je kmet žito že požel in ga zmlatil ter tudi druge poljske pridelke spravil domov. Zname so nekatere slovenske vasi, ki praznujejo vsako leto kar dve žegnanji, eno spomladi, drugo jeseni. Če torej vas obhaja pravo cerkveno žegnanje spomladi, tedaj se mora vršiti še eno žegnanje jeseni in to ima značaj jesenskega slavja. Kajti pravo žegnanje je v resnici veliko jesensko ljudsko slavje, jesenski praznik, ki so ga obhajali že naši davni predniki v poganski dobi. Še dandanes kaže slovensko žegnanje s svojimi običaji, nazivi i. dr. marsikaj, kar nam jasno potrjuje, da je cerkveno žegnanje zamenjalo staro žetveno slavje. Predvsem naj pokažemo še na

eno staro slovensko ime za žegnanje, ki se glasi: »bokova ojsce«. Takó namreč žegnanje označujejo ponekod Korošci, pač zaradi tega, ker so svoj čas na praznik žetve zaklali kozla, ki jim je bil potem čarodejna prisposoda ubitega žitnega duha. Seveda so stari Slovenci to »bokovo ohcete«, praznik končane žetve, obhajali kar najsolesneje: z veliko gostijo, na kateri so pojedli spečenega kozla, dalje z raznovrstnimi igrami, plesi, običaji. In nekaj teh starih običajev in plesov je v okrnjeni podobi prešlo v naš čas.

Ta druga posvetna plat žegnanja kot preostanek nekdanjih jesenskih praznikov žetve pa še danes odločno prevladuje na vseh slovenskih cerkvenih žegnanjih ter se kaže predvsem v res pristnem in pisanem ljudskem življenju, ki tedaj z vso silo oživi. Središče tega ljudskega žegnanskega življenja pa je nedvomno ples, brez katerega si žegnanja sploh ne moremo predstavljati. V ziljski dolini na priliko ne smejo plesati vse od binkoštnih praznikov do žetve, to je v času, ko žito zori, zato pa se tem bolj zavrté na žegnanju, ko je prvič po žetvi dovoljeno plesati. S tega vidika je ziljski žegnanski ples resnično »ta prvi rej«. Stari žegnanski ples pa je mimo drugih globokih smislov velikokrat označevalo obredno fantovsko snubljenje ali uerbanje. Žegnanski plesi so dalje imeli oz. imajo še dandanes svoje posebne šege, svoj red in pravilnik, po katerem se pleše. In kar je končno najpoglavitejše in najvažnejše: na starih pravih žegnanjih in proščanjih dekleta in fantje niso plesali po skednjih ali gostilnah, marveč na prostem pod vaško lipo, ki je že stoletja rastle sredi vasi. Stara košata lipa, ki je na vse strani metala svojo blagodejno senco, je bila kakor dobri vaški duh, ki je na žegnanje obenem s cerkvenim patronom blagoslavljal svoje radostno rajajoče vaščane.

Visoki rej pod lipo pri Ziljanih.

Visoki rej ali kakor pravijo Ziljani »usóčé rej« je prvi in glavni ples na ziljski žégen ter ga plešejo Ziljani takoj po končanem »števanju« pod lipo sredi vasi. Prvi poroča o tem ziljskem plesu v svoji narodopisno važni knjigi (1801) B. Hacquet, francoski potnik po naših krajih. Za njim opisuje znani M. Majar ziljske visoke reje v Novicah l. 1865. Med drugim pravi o njih:

»Poju, muziciraju i rajaju vsakoga leta slovesno pod lipoj zelenoj, kadarkoli se obhadja v ziljskoj doline žegen, somenj, cerkveni shod. Župe ali fare, v katerih su ti visoki raji i druge... slavjanske navade obične, su sledeče: Gorjani, Bistrica, Čače, Šent-Juri, Šent-Pavel, Šent-Štefan, Blatčani, Borljani, Meljviče i Brda. Te častne visoke raje smeju pod lipoj plesati izključivo samo samični mladeniči i deklice nespečane; druge slovenske plese, kateri po visokih rajih se muziciraju, smeju plesati pa tudi ostale samične ženske.«

V Visokem reju korakajo najprej pari svečano v krogu pod lipo. Fantje zapojó, dekleta pa molče. Svečana in pomenljiva je začetna kitica, ki je kolikor toliko vsebinsko in stilno enotna (prim. F. Marolt, Tri obredja iz Zilje, str. 12):

Bug nam dej to duóbor čes,
do parvo rej začélo smo.
Tur je z búgen Bug je ž nín,
san Jezóš je Marijón sin.

Druge kitice in njih vrstice pa so ostanki nekdanjih enotnejših pesmi ter so porušene prispale v današnji Visoki rej. — Ko pari odpojó nekaj vrstic, zaigra godba, pari pa zaplešejo poseben ples, ki je močno podoben polki. Razni plesni momenti in drugi znaki kažejo, da utegne biti današnji visoki rej ostalina davnega obrednega plesa.

Visoki rej se je namreč od časa do časa močno izpreminjal. Stari Ziljani še pomnijo, da je bil Visoki rej v preteklih časih nekakšna baročno-ljudska poskočnica. Fantje so v krogu plesali in pri tem visoko poskakovali, dvigali dekleta kvišku in druge podobne stvari počenjali. O teh starih ziljskih poskočnicah poroča že Hacquet, za njim pa po podatkih M. Majarja Kuhač: »Pri tom prave mužkarci prave skokove, puste često plesačicu, te ju opet uhvate, bace šešir u vis, kojega plesačica uhvati...« — Domnevamo, da se je morda prav tedaj spričo teh poskočnic oprijelo ziljskega reja ime »usóčé rej«. Plesalci pa niso poskakovali samo zategadelj, ker so bili razigrani ali ker je bila to ravno časovna moda. Te poskočnice so imele hkrati prastar

Valvasorjeva delavnica: Ples Gorenjcev pod drevesom v 17. stoletju (izrez)

čarodejni smisel. Stari Oblakov oče s Kupljenka mi je o takih visokih plesih, ki so bili nekdanj tudi v njegovi vasi v navadi, dejal: »Čim bolj smo poskakovali, tem višje je drugo leto zrasel lan.«

Ziljski Visoki rej pa glede na svoj drugotni in zadnji smisel odkriva podobo obrednega snubljenja ali uerbanja. Ziljani še danes pravijo plesalcem Visokega reja »uerbarji«. To »uerbanje« na plesu pa je urejala posebna fantovska združba »konta«, ki ima še danes poglavito besedo na ziljskem žegnu, odločala, kdo sme v rej in kdo ne, skrbela za plesni red itd.

Visoki rej plešejo Ziljani v znamenju snubljenja pod lipo. Staro preizkušeno čarovno sredstvo, ki smo ga o pustu spoznali v plohu-drevesu, se na ziljskem žegnu pojavi v podobi starodavne vaške lipe. Ta stara veličastna lipa, ki je preživela turške čase, dobre in hude ure vasi in ki je pod njo rajalo že nešteto rodov, naj na žégen čarodejno poseže v ljubezenske odnose med fanti in dekleti, med rejevci in rejkami, in iz njih ustvari blagoslovljene zakone.

Visoki rej pod lipo pri Ziljanih je po vsem tem resnično ena najlepših globokosežnih podob slovenskega žeganja.

O starem plesu Gorenjcev.

M. Majar zaključí svoj opis ziljskih visokih rejev takole: »Te starodavne navade su bile nekada po celoj Sloveniji razširjene; na brejarjih plešu tudi po Goričkóm, pod lipoj pak imenitno v Kovoride in na več krajih.« Da so tudi Gorenjci v starih preteklih časih plesali pod drevesom, nam prepričljivo dokazuje podoba v Valvasorju. Ta podoba oz. bakrorez predstavlja namreč Gorenjce v tedanji ljudski noši, med njimi pa nekam neopazno v ozadju dva gorenjska para, ki plešeta pod drevesom. Zraven njega stojita dva godca in godeta. Eden igra na violino, drugi na flavto. En par ta plesni prizor opazuje. Razen tega pa sam Valvasor, ko opisuje šege in navade na Gorenjskem v njegovem času, dobesedno takole pravi: »Ponekod pa, kakor pri Katzensteinu in tam okrog, plešejo kmečki

fantje, t. j. neporočeni vaški mladeniči, vsak praznik po svetem Rešnjem Telesu po pet ali šest ur pod drevesom ali na podu v krogu, ki ni širši ko šest korakov.« (Rupel, Valvasorjevo berilo, str. 208.)

Valvasor opisuje tudi različne plesne podobe na gorenjskih žeganjih: »Niso pa to še vsi plesi, temveč imajo tudi pri vseh žeganjih (ali cerkvenih godovih) svoj raj, vendar različno in ne povsod na isti način. Če je na primer v gospostvu Beli peči in tam okoli ali sploh kje na vasi žeganje, najamejo mladi, še samski fantje tiste vasi goslače in druge godce in gredó z njimi po kosilu javno na plesišče po stari šegi, namreč na prikladen prostor, od nekdanj navaden, pod milim nebóm. Izberejo dva plesna voditelja, ki imata v rokah škatlo, in tedaj nekoliko kratov zarajajo z dekleti brez vmešavanja fantov iz drugih vasi. Ko so nekaj kratov zaplesali, mora godca na bas vstati in na vse grlo, kar se dá glasno, poklicati neoženjene fante najbližje vasi na ples: v prvo, drugo in tretje. Ko so trikrat zarajali, odstopijo in kakor prej pokličejo spet druge; v tem redu gre kar naprej, do koder koli se razteza jurisdikacija ali sodstvo tistega gospostva... Neoženjeni fantje ene vasi se ne smejo mešati med druge, niti se vtikati v njih ples, temveč morajo počakati čas in vrsto, izvzemši plesne vodje.« (Rupel, 209/210.)

Dalje poroča Valvasor: »Pri Katzensteinu in še drugod plača sosesčina tam, kjer je žeganje, deželnosodnemu gospodu pristojbino za glavni ples in nato plešejo vsi člani te soseske venomer v istem krogu. Tik zraven se vrsti druga najbližja soseska v krogu in pleše v svojem posebnem kolobarju; zraven nje spet druga, tako da pleše včasih šest ali sedem sosesk v prav toliko posebnih krogih. Pri tem pa ne sme nihče pritegniti dekleta iz drugega kroga v svojega, ne plesati z njo, če noče takoj imeti ali narediti prepír...«

Naposled prikazuje Valvasor tudi svojevrstne gorenjske plesne sabljamí, ki zaslužijo, da o priliki o njih kaj več spregovorimo.

O oblikah oz. o likih teh plesov, ki so jih v 17. stoletju Gorenjci plesali na svojih žeganjih, pa nam Valvasor ne vé nič podrobnega povedati. Pač pa iz plesa, ki ga upodablja Valvasorjev bakrorez, sklepamo, da so stari Gorenjci z marsikaterimi plesnimi liki posnemali plesočo grajsko gospodo. Ti nekdanji gorenjski plesi na žeganjih so bili navsezadnje tudi neke poskočnice, ki so jih tvorile slavnostne koračnice in globoki prikloni iz grajskih gosposkih plesov. Take poskočnice so vse do današnjih dni ohranili Dalmatinci v okolici Dubrovnika (Pridvorje, Konavli).

Valvasorjevi opisi žegnanskega rajanja na Gorenjskem pa so v narodopisnem pogledu tehtni in poučni predvsem zaradi tega, ker precej natančno in mnogo govore o šegah, ki so tedaj vladale na plesih, ker nam dobro osvetljujejo plesni red in njegovo izredno strogost. Zlasti so veljale ostre plesne določbe glede fantov in deklet iz sosedne vasi. (Nekaj teh strogih plesnih šeg poznajo Gorenjci še dandanes.) Vse te stroge plesne predpise in pravilnike pa je mogla izvajati in uveljaviti samo trdna roka, tesna povezanost fantov dotične vasi, katera je obhajala žeganje. Z eno besedo: ves ta plesni ceremoniel na žeganju je vodila naravno posebna fantovska združba, podobna ziljski »konti«.

Poleg ziljskega Visokega reja uvrščamo torej tudi stare plesne Gorenjcev pod drevesom med svojstvene oblike slovenskega ljudskega življenja, kakor se je razodevalo v Valvasorjevem času na gorenjskih žeganjih.

Zima.

Črni oblaki so prekrili nebo. Svet je potemnel. Dež lije kot za stavo in ga noče biti kraj.

Tedaj od poljskih opravkov v pozni jeseni preostane le še majenje turščice. Nekega dne zapade prvi sneg, ki ga pa dež naslednji dan takoj pobere. Kmečko delo se izgublja v razna brkljanja po hiši in hlevu.

Potem prične naletavati nov suh sneg, ki obleži. Za njim pritisne mráz v deželo. Vsi vaški potoki, studenci in ribniki zamrznejo.

Zima je zakraljevala.

V delavnici slovenskega kmeta je zavladovalo pomenljivo zatišje. Zima, čas velikih besed in dejanj, je odprla duri na stečaj in skozi nje je že videti noči, prepolne svetlih in temnih dogodkov. Dobri in zli duhovi priplešejo in preblisnejo skrivnostne noči s tajnimi čarovnimi podobami. Zimski koledarski svetniki in z njimi roji kolednikov, božičnih pevcev in prosilcev, si drug drugemu podajajo vrata.

Božič.

Najgloblje smo v zimi o božiču. Božič je središče zimske praznične dobe, zaradi česar ni prav nič čudnega, če se je okrog njega od pradavnih časov nabralo pri vseh narodih vse polno običajev, verovanj, pripovedk, pravljic in pesmi. Pogled starega kmeta je bil ravno v globoki zimi, ko se sonce obrne, uprt v prihodnje leto, v prihodnjo pomladno rast njegovih travnikov in polj. Zategadelj je bil prvotni slovanski božič v prvi vrsti praznik sonca.

V novejšem času pa skušajo nekateri narodoslovci (Schneeweis) dokazati, da stari božič v znamenju češčenja sonca ni toliko značilen za Slovane, kakor praznovanje prve lune, mlaja. Mlajski običaji pa temeljijo v veri, da rast lune na nebu pospešuje rast narode, da pojav lune na nočnem nebu močno vpliva na vodo, na razna zelišča (praproti i. dr.), na drevesne veje in palice (tepežkanje!), zlasti pa na čarodejno moč ognja.

Kadar pa govorimo o božičnem ognju, ne smemo prezreti zažiganje badnjaka. Slovani, ki so se v zgodnjem srednjem veku preselili na jug, običaja zažiganja badnjaka niso prinesli s seboj iz svoje stare domovine, nego so ga našli pri ljudstvih v novi deželi in ga od njih prevzeli. Badnjak si razložimo iz glagola bdjeti, buditi. To je sv. noč, ko ljudje bdijo. Zažiganje badnjaka, to je drevesa, drevesnega hloda ali štora, je danes najbolj udomačeno na jugu. V Dalmaciji zažigajo kar po tri badnjake skupaj, ki pa morajo biti prekrizani. Badnjak so še okrog l. 1850. zažigali tudi Slovenci. Tako so zapadni Slovenci na sveti večer dajali na ogenj panj ali čok, ki so ga imenovali »božič«, ter ga zažigali. Posedli so okrog njega, molili, prepevali ter mu ponujali vina in kruha, kakor da bi bil živo bitje. Splošno verujejo južni narodi, da ima zažiganje badnjaka ali panja zdravilno in plodonosno moč. Ponekod namreč pooglenele kose badnjaka (veje) devljejo na rodna polja, v sadne vrtove in vinograde.

Takšen konec je sojen drevesu, čigar rojstvo in vstajenje je praznoval kmet spomladi. Drevo, ko je svoje delo opravilo, pozimi zažgejo. Na tem zažiganju, na tej poti njegovega ginjenja in umiranja, ga spremljajo in gosté kot mrliča v grobu. In še potem verujejo, da ima mrtvo pooglenelo drevo veliko čarodejno moč, verujejo celo, da bo iz njegovega pepela in iz njegovih ogorkov spomladi zraslo in ozelenelo novo drevo, z njim pa oživel nov Zeleni Jurij.

Božični orakel.

Noben praznik v letu pa ni tako prepreden z verovanji vsake vrste kakor ravno božični čas, ki v njegovih zimskih nočeh straši vse polno vsevednih duhov. Obltavajo hiše in hleve ter krožijo tudi nad zasneženimi polji in vinogradi. Kmet se jih zdaj brani ter jih na različne načine odganja, zdaj pa želi zvedeti od njih marsikaj, kar ga ta čas, tako rekoč na pragu novega leta, teži in skrbi. Zlasti je kmet o božiču radoveden, kakšno bo neki vreme prihodnje leto, kako bo raslo žito, kakšna bo letina. Ali ga bo bolezen priklenila na posteljo, ali bo bela smrt prestopila njegov hišni prag? Dekleta vprašujejo, ali se bodo o predpustu omožile in kdo bo njihov ženin.

Med glavna čarovna dejanja, ki se jih poslužujejo o božiču radovedna samska dekleta, prištevamo: prinašanje drv na pare, vlivanje svinca (voska, jaje) v vodo, gledanje v vodno zrcalo itd. Navratil poročča, da »na badnik hodijo dékle v Metliki in po njeni okolici o mraku na dvorišče po drva za kuhinjo, pa katera prinese v naročju naglo si naloženih drv (polén) »na par«, ona se vdá — še óno leto.« Pajek pa piše v svojih »Črticah«, da na sv. noč »vlijavo dekleta raztopljen svinec v vodo; iz podob, ki se delajo, n. pr. sablje, puške, lopate, vidi se, ktereга stanu ženin bo vprašajočo nevesto vzle«. Slovenci rabijo nekod namesto svinca tudi jajca, pravi Navratil. »V Malí Pristavi na

Valvasorjeva delavnica: Ponesrečen božični orakel

Notranjskem zlivajo na sv. večer (preden gredo k polnočnici) jajca v kozarec vode; zjutraj gledajo podobe in prerokujejo iz njih.«

V starejših časih pa so se neporočena dekleta v božični noči zatekala k potokom in studencem, da bi v vodni gladini ugledala podobo bodočega ženina. To zvemo predvsem od Valvasorja, ki nam poroča o resničnem takim dogodku v neki vasi med Kamnikom in gradom Volčji potok. Dve dekli sta se namreč dogovorili med seboj, da bosta v božični noči šli k studencu, ki teče v bližnjem gozdu, v upanju, da bosta tedaj v vodi ugledali njuna bodoča ženina. Ta njun domenek pa je prisluškoval mlad hlapec, ki je imel eno izmed dekel rad. V glavo mu je šinila izvrstna misel. Stekel je v božični noči pred njima v gozd k studencu, splezal na drevo ter se z rokami in nogami obesil na drevesno vejo, ki se je raztezala ravno nad studencem. Dekli sta točno o polnoči prišli k studencu in pričeli pazljivo gledati v vodno gladino. Tedaj je hlapec na veji skušal še bolj obrniti glavo in jo prikloniti vodni gladini, da bi kar najjasneje zrealila njegov lastni obraz. V tem hipu pa se je zlomila veja in hlapec je štrbunknil v vodo. Dekli, misleči, da je sam živ hudič padel v vodo, sta preplašeni zbežali. Ena se je tako ustrašila, da je zbolela in nato celo umrla. Tega gozda se je po tem smešno-žalostnem dogodku oprijelo posebno ime, zaključil Valvasor svoj opis.

Stari kranjski koledniki-voščenkarji.

Božični praznični čas, ki traja prav za prav od adventa do svečnice, zajema v krog svojih mnogoličnih običajev tudi tako imenovano koledovanje. Mladi ljudje se zberó in hodijo od hiše do hiše koledovat: pojo posebne božične, oziroma novoletne pesmi, kolede, za kar jim dadó v dar potice, klobase, denar in podobno.

Slovenske kolednike proti koncu 19. stoletja opisuje Navratil v Letopisu Matice Slovenske (1886): »V Strugah pri Ribnici in po okolici hodijo taki koledniki za cerkev pobirat od hiše do hiše še pred božičem, pa nič ne pojo, ampak samo pozvoné, kedar pridejo v katero hišo; v Velikih Laščah začenjajo pa taki koledniki koledovati stoprav po božiču ter pojo (za nove dobe orgla kateri tudi na priročne orglice t. j. na harmoniko). Razun teh (rekel bi »cerkvenih kolednikov«) hodijo pa zdaj v Velikih Laščah i. d. po novem letu celo do Svečnice še drugi (rekel bi »posvetni koledniki«) t. j. godci záse koledovat. Tedaj se vrtila mlado ljudstvo v vsaki hiši, kamor pridejo; ne pleše se pa onod, kedar pridejo drugi (cerkveni) koledniki.«

Kakšni so bili slovenski koledniki na Štajerskem še v starejši dobi, t. j. okrog srede 19. stoletja, poroča D. Trstenjak (Steierm. Zeitschrift, 1845): »Koledniki hodijo okolo med božičem in sv. tremi kralji in celo do svečnice. Dečki hodijo v neravnem številu od hiše do hiše in popevajo, v dva zboraz razdeljeni. Za to dobivajo neke darove. V teh pesnih se izrazuje želja, naj bi Bog prav obilo vso hišo blagoslovil. Nekdaj so morale te pesni veliko kratkočasne biti, ker se čuje tudi iz

Valvasorjeva delavnica: Stari kranjski koledniki z voščenicno

ust priprostelega kmeta sodba, da zdaj ni več pravih kolednikov; dopadajo se mu pa tudi sedanje svete pesni, ki slavijo rojstvo božje, muke sv. Štefana in Marijo Devico. (Iz Pajkovih 'Črtic'.) Pajek med drugim pravi, da 'božični prazniki se imenujejo na Štajerskem tudi koledniški prazniki.'

Eno izmed najstarejših podob nekdanjih slovenskih kolednikov na Kranjskem pa prinaša Valvasor. Iz njegovega dokaj izčrpnega opisa na kratko posnemamo:

V dobi od sv. Miklavža do svečnice hodijo iz vsakega cerkvenega okrožja posebej okrog ljudje in pojó. Imenujejo jih »kolednike«. Med njimi so samski fantje, kakor tudi poročeni možje. Nekateri so oboroženi s sabljami, sekirami in s čakani, t. j. s posebnimi palicami z železnim kladivcem, in z drugim orožjem. V nekaterih krajih pošljejo kolednike naokrog tako imenovani cekmeštri (današnji cerkveni ključarji), da bi kaj prikoledovali za sveče za njihovo cerkev. Na dan pred novim letom gredó koledniki skupno s cekmeštri na gradove in v vasi ter pojó. Na novega leta dan pa gredo z godci v farno cerkev in potem okrog oltarja k »ofru«. To ponovijo na večer pred sv. Tremi kralji in na njihov praznik. Kar pripojó, prihranijo do svečnice. Nekaj dni pred svečnico kupijo rumen vosek ter napravijo iz njega tanke voščence, podobne običajnim voščencim svitkom. Nato spletejo tri tenke voščence v dolgo kito in jo obesijo okrog kakor je videti na bakrorezu. Zgoraj sestavijo z navadnimi in spletenimi venčki košari podobno stvar in postavijo nanjo okrogel stolpič. Tak voščeni svitek okrasijo z zlato peno in s krpami svile, na vrhu pa ga olepšajo z zastavicami, z zvezdami, s ptiči in z raznim drugim okrasjem, ki ga izrežejo iz kuhanih in posušenih brezovih gob. Vse to pritrđijo na eno dolgo palico ali kol. S tem je voščenka dovršena. Takšne voščence nesó koledniki na svečnico v spremstvu godcev v cerkev, da jih blagoslovijo, potlej pa jih odnesó v pristojno cerkev. Vsaka soseska nese svoje voščence v cerkev. Na dan, ko voščence izgotovijo, plešejo in se zabavajo. To se dogaja malone po vsej deželi, posebno pa na Dolenjskem.

Temu svojemu opisu je Valvasor priložil bakrorez, ki prikazuje štiri kolednike z veliko voščenicno pred odhodom v cerkev na svečnico, in sicer, po mestni arhitekturi sodeč, kje v Ljubljani, manj verjetneje pa v kakem drugem mestu ali trgu. Tako nam je ta stari kranjski koledniški običaj iz 17. stoletja hkrati ohranjen v podobi, ki je narodopisno dragocena.

Vse te besede kakor: koleda, koledniki, koledovati, izvajamo iz latinske besede »calendae« (calare — izklicati, oklicati), ki je pomenila prvotno oklicni dan, kasneje pa pričetek meseca. Posebno znamenite so bile Kalendae Januariae, rimski novoletni praznik, ki so ga Rimljani slavili z darili in voščili, zlasti pa z raznimi obhodi, s petjem in plesom. Iz teh antičnih Kalend poteka tudi božično koledovanje pri slovanskih narodih, ki so pa prevzetim običajem prav gotovo nekaj svojih dodali (n. pr. živalske maske itd.). Razen zimskih živalskih mask, ki smo jih Slovenci ohranili do danes samo še v ziljski Pjerhti, pa je nekaj pristno našega to davno pojmovanje koledovanja.

Kakor s kresnicami in jurjevskimi pesmimi, tako je naš stari človek tudi s petjem božičnih koled, na kratko s koledovanjem — čaral. (Prim. dr. Kotnik, Osnove ljud. medicine, Čas 1942.) V tem pogledu je zanimiv zapis J. Barleta iz l. 1893. (Štrekelj III, 8, št. 4746). Ta zapis se tiče sledečega koledovanja pri Belokranjcih (Vlahih):

»O božičnih praznikih pridejo Žumberčani — Belokranjci govore jim Vlaha (unijati) — čarat t. j. popevat k Božiču. Ko pride takov kolednik k hiši, veli: 'Hoću ti čarati, donesi mi kruha', potem začne:

Dober dan, gospodar, Bog vam dobre gostje daj! Na dvori vam zelen bor, Zanj' privezan konjic vran Na konjički sédllice, Na sedlici sinek vaš, Sinek ima srebrn pas. Več vam velja dober glas,	Kakor tisti srebrn pas. Rodila vam šénica In ta vinska mladica! Stari čako, dónesite vina, Stara majko, komad kruha Mlado snaše, povésance, I djivojka, jabučicu!«
--	--

Razvoj kolednikov in njihovih koled pa je šel naravno tudi svojo drugo pot. Da bi tem bolj povzdignila svetost svojega velikega krščanskega praznika o božiču, rojstvo Jezusa Kristusa, in ga približala ljudstvu, je krščanska cerkev pričela poganske kolednike preganjati. Izpodrivala jih je zlasti s tem, da je sama ustvarjala različne svete božične igre ter jih razširila med ljudstvo. Ljudstvo pa jih je zopet po svoje preoblikovalo in njih zadnje ostaline vidimo v jasličarjih, betlehemarjih (na Hrvatskem), dalje v kolednikih-zvezdarjih itd. V krog takih božičnih iger prištevamo tudi znani slovenski božični običaj: »Marijo nosijo«. Kolikor pa cerkev starih kolednikov in koled ni mogla potlačiti s pobožnimi običaji, jim je skušala udariti krščanski pečat na ta način, da je prvotne čarovno-obredne kolede napolnila s pobožno krščansko vsebino. Kolede so po cerkvenem posredovanju pričele opevati svete božične dogodke. S časom pa jih je seveda kmečko ljudstvo po svoje preokrojilo in ustvarilo v njih tisto pristrčno občutje, ki veje tudi iz ljudskih slik na steklo. V Cerkljah na Gorenjskem so na priliko takole koledvali:

»Marija in Jožef sta rajžala — rajžala
Ta v strgano štalico.
Marija je rodila Jezusa — Jezusa,
Oblublenga Mesijasa.
Marija ni imela pleničice — pleničice,
Svet Jožef dav je srajsčico.
Marija ni imela povojčika — povojčika,
Svet Jožef dav je pintico...«
id. (Štrekelj, št. 4763.)

Ali pa na Dolenjskem:

»Eno je dete rojeno, Oj notri v mestu Betlehem, Oj notri v mestu Betlehem!	V eni priprosti štalici, V enih oslovskih jasličih, V enih oslovskih jasličih.
--	--

Spoznal ga je osel, volek,
De je to dete pravi Bog,
De je to dete pravi Bog.«
id. (Štrekelj, št. 4852.)

Poleg tega pa si je cerkev vseskozi prizadevala, da koledniki nakoledovanega denarja ne bi zapravljali s popivanjem in plesanjem po krčmah in kmečkih hišah, marveč ga kako koristne obrnili. Naj bi na primer s tem denarjem cerkvi pomagali. Tako so se v družbi cekmeštrov pojavili cerkveni koledniki, ki so nakoledovani denar uporabili za cerkvene sveče.

In v vrsto takih cerkvenih kolednikov, ki so docela prekrili prvotne poganske kolednike in njih kolede, spadajo stari slovenski koledniki-voščencarji, ki so v Valvasorjevem času koledovali za vosek po kranjski, zlasti po dolenjski deželi (bržčas tudi na Štajerskem, prim. Pajek, Črtice, str. 225/26). Kolednic, ki so jih voščencarji pri tem peli, Valvasor sicer ne navaja, vsekakor pa niso mogli opevati nič drugega kakor svete božične dogodke. Njihove kolednice so bile torej podobne koledama iz Cerklj in z Dolenjske, ki smo ju zgoraj navedli.

Voščencarji, ki so šli v koledo že na sv. Miklavža dan, so svoje koledovanje slavnostno zaključili na svečnico. Na široko so obsegli vso zimsko božično dobo, njihova velika in okrašena voščence pa je na koncu te dobe, na svečnico, svetila kakor veselo oznanilo novega letnega časa, ki ni bil več daleč.

Takrat nas je bilo troje bučmanov, zavaljencev, snedencev in škodovcev. Podili smo se po travnikih in trgali sončnice, grizli stebelca in lovili strupence. Da jim pravijo metulji, sem zvedel šele v šoli. Domačih hrušk se nismo pritaknili, bolj so nam teknile sosedove, in ni je bilo ograje, da bi je ne preplezali, ni ga bilo plota, da se ne bi po njem zverali.

»Zatorej fantov jih pa ni!« je rekel oče Kozincu, doma nas je pa s pasom našgal, ker nas je sosed zatožila, da smo žito pomandrali. Res pa je bilo,

da smo nabirali mak in okrasili oltarček, kajti bilo je zadnjega majnika.

Ker sem bil najstarejši, so mi rekli doma stari in kadar je oče odpustke delil, sem bil boljšega dela deležen jaz.

»Ti pokora trmasta!« me je ozmerjal, skrivaj mi pa stisnil krajcar; vedel je, da ga bom še tisti trenutek vrgel v lončeni hranilček v obliki režečega se prašička.

»Bog pomagaj, saj jih krotim!« je tarnala mati in nas božala, kot bi vedela, da bom od teh treh ostal le še jaz, stari Jaza.

Ogrebli smo čmrlje, zažgali ose, staknili gnezda srakoperov, penic, rjavčkov in sinic. Matevžev Belša je pod Crngrobom divje vrtnice pocepil, zalotili smo jih v najlepšem cvetju in jih obrali in mati ni vedela, ali naj nas okrega ali naj nas pohvali, kajti vseč so ji bile in ni se jih mogla nagledati.

Tisto poletje je bilo vroče, da nas je kar kuhalo. Žito je polegalo, listje na drevju je venelo in trava po košeninah je bila kot ožgana. Jabolka in hruške so odpadala, preden so dozorela, in potok Žabnica je popolnoma usahnil, le v najglobljih tolmunih se je zbirala kalna voda in v njej ribe. Bilo jih je za cele škafe in tudi cele škafe smo jih nosili v Tončkovo jezercu, koder voda nikoli ni usahnila. Bile so pohlevne, rekli smo, da so pijane.

»Le trpinčiti jih ne! Ribe ne poginejo, ampak umro!« nas je opominjala mati, ki je morala za kuho prinašati vodo prav iz oddaljenega Brinarjevega studenca.

Vedel sem že takrat, da čebele mrjo, da pa ribe, mi je bilo novo. In s še večjo ljubeznijo sem jih prenašal in kar smejalo se mi je, ko so v čisti vodi švigale kot pomlajene in nekajkrat se mi je zazdelo, da se mi zahvaljujejo in da nalašč plavajo k bregu, da me vidijo.

»To so korenine! Ampak dobrega srca!« je zatrjeval oče, ki v svojem življenju ni ubil niti črva in ni mogel gledati, kadar je Jamnikov Peter ubijal bušo. Nekajkrat nam je povedal o Bosancu, ki je preganjal uši. Ni jih pobijal, ampak metal v travo in govoril: »Sirota, pa si še koga drugega privošči!«

»Meni so pa travo pomendrali!« se je togotila sosed, oče je pa najbrž še slišal ni, na ribe je mislil.

»Tudi male polovite!« je rekel in se delal togotnega.

»Joj, joj, joj!« je zajokal Jože. Ob glaževino se je uredil in ko je zagledal kri, se je na vse pretege drl, se vlegel in z obema rokama držal za rano.

»Marija pomagaj!« je zajokala mati in ga odnesla domov. Z lojem je namazala platneno cunjo in mu obvezala nogo in šele, ko je Jože videl obvezano nogo, je utihnil in se nasmehnil. Strašno imenitno se mu je zdelo, ker je imel obvezano nogo. Vsakemu jo je pokazal.

»Vič, jaz imam pa obvezo. Urezal sem se!«

»Pa kaj za to!« so mu odgovarjali.

»Pa se daj ti!« je zarobil nagajivcem.

Tiste dni smo morali ostati doma. Po neznosni vročini je bila ploha za ploho in Zabnica je narasla, da še iz hiše nismo mogli. Prav pred prag je pljusalo, skozi drvarnico se je pa podil potok in odnašal drobir, žaganje in trske.

Tiste dneve nas je mati učila vseh prelepih modrosti, kakršnih ne zna in ne pozna nobena šola. O Višarjih nam je pripovedovala in o polenih, ki jih nosijo romarji na božjo pot, o Brezjah in čudežih, ki so se zgodili v tem prečudežnem kraju in o Sv. Ožboltu, o tem prelepem kraju — saj je bil tam zadaj, v Črnem vrhu oče doma.

»Veste, otroci moji! Tu, kjer je zdaj cerkev, je bil v davnih davnih časih poganski tempelj, poganska, neverska cerkev. Pa so prišli kristjani in so vrgli iz templja malika in ga zavalili v Hrasnico. Se sedaj je tam voda tako globoka, da Dobravec še z žrdjo ni mogel doseči dna. Gospod so tempelj blagoslovili, postavili oltar s svetim Ožbaltom in nedeljo za nedeljo so se zbrali verniki in romali v cerkev in sto in sto čudežev se je zgodilo. V Črnem vrhu so pa takrat šarili in rogovilili štirje godci in po vseh farah delali s svojo muziko pohujšanje. Pa so jo zavili tudi k Svetemu Ožboltu, pa ne k Janšču, ampak naravnost v cerkev. To so jo urezali! Znali so pa, to je pa res. In kar med mašo so jo zagodli, pa tako, da so se dekleta in fantje kar zavrteli. Nič ni pomagalo, ko so se stari kregali. Tedaj so se pa gospod raztogotili, vzdignili so Najsvetejše — pa se je odprla zemlja in požrla plesalce. Še danes se vidi v cerkvi, kje je zazijala zemlja. Skušali so že zravnati, pa se ne da!«

Mati nam je pripovedovala živo, da smo pozabili na kruh, na južino in tudi na vodo, ki se je razgrinjala po travniku pred hišo in drla po Povelčevih travnicah proti Štularju.

»Saj bo Štularjevo hišo odneslo!« sem nenadoma kriknil, ko sem bil pogledal skozi okno.

»Če že hiše ne, sode naj pa le odnese!« je siknila mati, ker je sovražila gostilno in vino in ker je sovražila pijance. Toda še tisti trenutek ji je bilo žal in takoj je popravila:

»Bog ne prizadeni, saj so reveži!«

Mračilo se je že, dež pa še ni ponehal. Oče je delal v Pševem pod Sv. Joštom.

»Ne bo ga voda odnesla!« sem se tolažil, ko se je okrog hiše penilo in je bila Jergova brv popolnoma pod vodo.

Pa nam je mati pripovedovala o starih časih, o roparjih in strahovih, o coprnih in o krivovercih, o čudežih in čudodelnikih.

»Bog nas varuj, da bi žvižgal, kadar greš k maši! Žvižgal bi tedaj, ko bi te nesli pokopat!« nas je opominjala in kar groza me je bilo, ko sem si namišljal pogreb in bi mrlič požvižgaval, otroci in babnice bi pa jokale. Nak, žvižgal pa ne bom!

»Bog nas varuj, da bi po poti k maši jedli!« je razlagala in kar neverjetno se mi je zdelo, da bi se moglo zgoditi mrliču, kar nam je mati objasnila. Toda verjeli smo, vsaj jaz.

»Kdor bi pa na pokopališču na kakem grobu rožo ukradel, joj, tega pa pride mrtvi strašiti!« je vpletla, ko je pripovedovala o tatovih, roparjih in plašurjih.

Meni so se lasje zajezili, mrtvih sem se bal in če sem se ponoči nanje spomnil, sem se nemudoma prekrižal in molil glasno, da so me ustnice bolele.

»Nak, žvižgal in jedel ne bom na poti k maši in Bog ne daj, da bi rožo utrgal na pokopališču!« sem se zaklinjal in mati se mi je zazdela kot čudežno, vsevedno bitje.

France Gorše: Pietà (nagrobnik)

Iz neobjavljene zapuščine † Silvina Sardenka.

Materina bolečina

Marija mrtvega sina v naročju drži;
bridkostni meč jo v dušo reže, do globin greni.

Toben oblak in veter ne dihne čez nebo...
Kateri materi je bilo kdaj tako hudo? —

Kruavo gleda obličje... Še je ljub izraz.
Drhti ji vse telo... Vendar ne joka tačas.

In vidi sladko telo... O koliko ran!
Plad njim se sklanja... A solza ne priure na dan.

In vidi srčno rano... O koliko gorjâ!
Na tihem vzdihne... A nje oko je brez solza.

Ko pa zagleda rokó... Zveličarjevo rokó!
Iz oči se materi vroče solze uderó.

O roka ta!... Nežen cvet najnežnejših cvetov!
Kolikim je daroala mir in blagoslov!

Sedaj je prebodena... Groznih žebljevo grozni sled.
O roka!... ki je ustvarila nebo in svet!

Ta roka mrtva... Sólze jo umivajo,
ko se Materi v morje bolečin izlivajo...

Na poti v cerkev nikoli več nisem žvižgal in tudi jedel ne. Nikoli nisem pozabil na materine besede.

Tiste dni smo pa pokopali Urbanovo Micko. Mlada je še bila, pa jo je vzelo in še moja mati je jokala za njo.

»Jojmene, kako jo je škoda!« je zmajevala z glavo in ustnice so ji drhtele, ker so zadrževale solze.

Na pokopališču je bila cela procesija ljudi. Molili smo in se prerivali in ko smo nekateri z roko, drugi pa z lopatico nametali na Micko prsti, so se ljudje jeli razhajati. Jaz pa sem ogledoval spomenike, slike na njih in čisto pozabil na mater in na Jožeta in Franceta.

Miklavžev grob je bil najlepši. Tudi rože na njem so bile najlepše. Nageljni so bili prav taki kot naši usahli. Takrat sem pozabil na materino zapoved: Bog nas varuj utrgati rožo na grobu! Utrgal sem jo, ker se mi je smilila mati, ki ni mogla pozabiti nageljnov na oknu in kar hud sem bil na Jožeta, ki jih je zadušil s smrdljivcem. Utrgal sem nagelj s korenino in ga stisnil v žep, le na grob nisem več upal pogledati, čeprav je bila slika Miklavževe matere neizrečeno lepa, saj je je bil sam smeh in je bila sama dobrota. Ubral sem jo s pokopališča naravnost domov in prehitel mater, Franceta in Jožeta. Skrivaj sem zasadil nagelj, toda ko sem ga zasipal z zemljo, me je zbodlo pri srcu.

»Na grobu je ukraden!« me je zazebló in tisti trenutek bi bil bežal z izruvanjem na grob, pa nisem upal.

Tisto popoldne sem se vlačil kot megla. Nagelj sem skril za drvarnico, pa kamor sem se ozrl, sem ga videl in bodel me je v oči in v dušo in pred nočjo me je bilo groza.

Tiste noči ne bom nikoli pozabil. Oči nisem mogel zatisniti, če sem jih pa že zatisnil, se mi je zdelo, da vidim sto in sto prikazni.

Jože in France sta smrčala. Z roko bi ju bil rad dregnil, pa še roke nisem mogel dvigniti. Pa tudi upal ne!

Nenadoma se mi je zazdelo, da vame gleda Miklavževa mati. Odrevenel sem, razločno jo pa videl v obraz in čisto razločno tudi videl, da so njene oči jezne in da mi žuga z roko.

»Mati!« sem kriknil, potem se mi je pa zameglilo in tudi Miklavževe matere nisem več videl.

Zbudil sem se pri materi. Objete me je držala, mislila je, da sem bolan in svojo utrjeno dlan je polagala na moje čelo.

»Na grobu sem nagelj izruval!« sem izgotal in tisti trenutek mi je odleglo in zdelo se mi je, da se mi Miklavževa mati spet smehlja in da so njene oči spet sama dobrota.

Še tisto popoldne smo šli z materjo na Miklavžev grob in zasadili ukradeni nagelj na prejšnje mesto. Očenaš za očenašem sem molil na grobu, Miklavževa mati me je čudovito ljubeznivo gledala. Jože in France se pa zanjo še zmenila nista.

*

Danes Franceta in Jožeta ni več — oj, da bi mi bilo dano z njegova neznanega groba utrgati vsaj bilko trave, vem, da bi se spremenila v cvet. In prav nič bi se ne bal, če bi me zvečer obiskala! Porazgovorili bi se o prelepi mladosti.

BELA LJUBLJANA

stoji na zgodovinskih tleh

ZGODOVINSKI IN KULTURNI PREGLED - JANEZ VEIDER

Ljubljana stoji na tako izrednem prostoru, da je bil prav ta prostor odločilne važnosti za njeno zgodovino. Ta prostor je Ljubljanska kotlina, ki leži v osrčju etnografske Slovenije. Kotlina razpade na severu v Ljubljansko polje, na jugu pa na Barje, ki je vse prepojeno s podtalno vodo. To delitev povzročata pregrada, ki jo tvorijo Šišenski in Grajski hrib ter Golovec. Med Šišenskim in Grajskim hribom je predtina, tako imenovana Ljubljanska vrata. Tako nastane na tem mestu najbolj zavarovan prostor, saj tvori Grajski hrib sam po sebi odlično naravno trdnjavo. Poleg tega je bila ta točka pravi prometni voz. Saj so bila Ljubljanska vrata od nekdaj najbolj naravna pot, ki je vodila od Črnega do Adriatskega morja v sončno Italijo. Tu je bila tista prastara pot, po kateri so se narodi preseljevali in po njej vodili svojo trgovino. Zato ni čudno, da se je tukaj že zgodaj pojavila človeška naselbina. Prav zaradi svoje lege je postala Ljubljana važno pozorišče evropske zgodovine. Saj sta se tukaj tolikokrat v zgodovini spoprijela Vzhod in Zapad za svoje prvenstvo.

I. Mostiščarji.

V prazgodovinski dobi se je na Ljubljanskem barju razprostiralo obširno jezero, ki so ga polnile kraške ponikalnice. Na močvirnih bregovih Barskega jezera je nastala prva človeška naselbina. Zdi se, da je bilo središče naselbine na južnem in jugozapadnem bregu jezera. Vendar pa so bila človeška bivališča tudi na prostoru sedanje Ljubljane, med obrežji jezera in Grajskim hribom. To nam pričajo najdbe na kraju Botaničnega vrta, ob pričetku Grubarjevega kanala na Prulah, med ustjem Malega grabna in izlivom Gradaščice ter v Florijanski in Rožni ulici. Ta naselbina sega nazaj v pozno kameno dobo ali neolitik. Trajala je nekako v dobi med 3000 in 1700 pred Kr. To spoznamo iz predmetov, ki jih je naselbina spočetka izdelovala iz kamna in kosti, po letu 2000. pred Kr. pa že iz bakra in bronu. Da so bili prebivalci bolj varni pred sovražniki in divjimi zvermi, so si postavili bivališča kar nad jezerom. Ob obrežju ali na plitvinah sredi jezera so zabili v dno na gosto dolge, po večini hrastove kole, na katere so postavili preproste lesene kočice. Te imenujemo stavbe na koleh, njihove prebivalce pa mostiščarje. Mostiščarji so se vozili na obrežje s preprostimi enodrevnimi čolni.

Ljubljanski muzej hrani bogato zbirko predmetov, ki so jih našli na Barju. Ti predmeti nam nazorno kažejo kulturo starih barjanskih prebivalcev. Kot že omenjeno, so mostiščarji sprva izdelovali porabno orodje in orožje iz kamna in živalskih kosti in to v dobi nekako od 3000 do 2000 pred Kr. Vendar se kamenitega orodja in orožja ni dosti našlo. Muzejska zbirka hrani le nekaj sekir, kladiv, dlet, nožev, sulic in žag. Poleg orodja se je ohranilo še nekaj kamenitih brusov in kamnov za mletev. Največ orodja je iz jelenovih kosti in sicer sekire, kladiva, bodala, igle in šivanke. Iz zoba divjega prašiča so izdelovali nože. Zelo spretno so izrezavali rožene gume, obešala in podobne predmete. Žene so se dičile s prevrtanimi medvedjimi, merjaščevimi in zajčjimi zobmi. Seveda ni manjkalo tudi otroških igrac.

V drugi dobi svojega obstoja so barjanski naselniki čudovito napredovali. Po letu 2000. pred Kr. so že spoznali baker in njegovo zlitino s kositrom bron. Vendar nam je Barje ohranilo bronastih izdelkov najmanj. Ostanke glinastih modelov pričajo, da so stari Barjani navadno orodje, n. pr. sekire in kladiva ulivali doma. Odličnejše predmete pa so kupovali od trgovcev, potujočih iz Italije. Ti so bili najbrž Etruščani, a

Priče davnega življenja na Barju. Med prazgodovinskimi najdbami z Barja hrani ljubljanski muzej zlasti mnogo lepe lončevine, orožja in orodja iz kosti in rogovja. Zanimive so tudi koščene šivanke.

tudi potujoči Feničani. Spomin na to trgovino nam je ohranila prastara pravljica o Argonavtih.

Mostiščarji so zelo spretno izdelovali keramične ali lončarske predmete. Posode so oblikovali kar s prosto roko. Čeprav niso poznali lončarskih krogov in stružnic, so vendar dali posodam prav lepo okroglo obliko. Našlo se je mnogo ličnih skledic in loncev, od katerih imajo nekateri kaj pripravnih ročke ali luknjice za obešanje. Mnogo posod nosi okusne okraske, ki so vrezane z iglami. Izdelovali so lončene lijake in žlice, s katerimi so ulivali bronaste predmete. Dosti se je ohranilo tudi lončenih igrac in nekaj malih kipev-malikov.

Tudi lesenih predmetov se nam je nekaj ohranilo. Tako hrani naš muzej leseno skledo in žlico, otroški čolnček in podobno. Odkrili so tudi večji čoln, izdelan iz enega debla, ki je na zraku razpadel na več kosov.

Vsi ti predmeti nam nazorno kažejo, kakšno je bilo življenje mostiščarjev. Največ so se pečali z ribarstvom, lovom in živinorejo. Ribe so lovili z mrežo in trnki, ki so jih v obliki ribic izdelovali iz jelenovega roga. Ljubljansko jezero je bilo polno somov, ščuk, sulcev, krapov in drugih rib. Velika množica ohranjenih ribjih kosti nam to jasno priča.

Stari Barjani so bili izvrstni lovci. Kako jim je bil lov priljubljen, nam spet pripovedujejo množice kosti jelena, srne, kozoroga, losa in šotnega prašiča. Našli so tudi ostanke pravola ali tura in bobrove kosti. Celo pastji za bobrov lov so se nam ohranile. Naštete živali so po večini že izumrle, ali pa žive daleč v drugih krajih. Veliko število živalskih kosti pričča, da je bila pri mostiščarjih močno razvita živinoreja. Gojili so zlasti ovce. Imeli so tudi koze, šotno kravo in šot-

Mostiščarska naselbina na Ljubljanskem barju v prazgodovinski dobi.

nega prašiča. Tudi pasjih ostankov ne manjka, o konju pa do sedaj še ni bilo sledu.

S poljedelstvom se niso pečali. Dosedaj vsaj še ni bilo najdb, ki bi to pričale. Pač pa so zasledili mnogo lešnikov, drenulj, medvedjih hrušk in malin, kar vse je bilo mostiščarjem priljubljena jed. Mnogo se je našlo povodnega oreška, ki ga sedaj pri nas ni več. Ta hrani v sebi mnogo škroba in je nadomestoval takratnim prebivalcem neznano žito.

O končni usodi mostiščarjev nimamo poročil. Ker najdbe ne kažejo nikakega pogorišča, sklepamo, da so prebivalci zapustili stavbe na koleh zato, ker je jezero začelo polagoma usihati. Namesto jezera je nastajalo zablateno močvirje. Tako je selišče postalo dostopno malone po kopnem. S tem je prenehalo ribarstvo, kar je najbrž napotilo mostiščarje, da so se izselili. Mostišča sama je prerasel mah, stavbe same so prišle pod površino in nad nekdanjim jezerom se je jela delati šota. Tako je živahno življenje na bregovih usihajočega jezera, kot se zdi, za več stoletij zamrlo.

Emona.

Toda najdbe v strugi Ljubljanice pričajo, da je tudi v teh temnih stoletjih bil živahen trgovski promet na tem kraju. Zato je morala tudi v tem času tukaj obstajati naselbina, o kateri pa do sedaj nimamo dejanskih poročil. Ta poročila se pojavijo šele konec prvega predkrščanskega tisočletja. Takrat nastopi novo ljubljansko selišče, ki nosi ilirsko ime Emona. In prav ker je to ime ilirsko, je upravičena domneva, da je naselbina nastala v prvi polovici, ali vsaj najkasneje sredi prvega predkrščanskega tisočletja. V tistem času je zavetelo severovzhodno od Ljubljane ob jantarjevi cesti na sedanjih Vačah izredno bogato središče ilirsko-hallstattske kulture. Najdbe pričajo, da so bili Ilirci izredno trdoživi. Ko so za njimi nastopili Kelti, jih

dolgo niso mogli izpodriniti. Zato se keltska kultura pri nas uveljavi šele v 2. in 1. predkrščanskem stoletju, ko zavladajo keltski Tavrski. Pa še takrat srečujemo na naših tleh ilirsko-hallstattsko kulturo z nastopajočimi Rimljani.

Mommsen in po njem V. Schmid trdi, da je bila Emona spočetka civilna kolonija, ki jo je ustanovil cesar Oktavian leta 34. pred Kristusom. Načrt mesta je bil enotno zasnovan prav po vzoru rimskega vojaškega taborišča. Zgodovinar B. Saria pa je kritično preštudiral sporočena dejstva ter je prišel do prepričanja, da prvotna Emona ni bilo civilno mesto, temveč rimsko vojaško taborišče. Saj njena velikost točno ustreza velikosti legijskega taborišča. Civilno mesto pa bi po Sarijevemu mnenju naselbina postala šele za časa cesarja Tiberija, ki da naj bi ustavil *Colonio Julio Emono*.

Prvotno mestno oziroma taboriščno obzidje, ki je bilo obnovljeno v poznorimski dobi, se nam je v precejšnji meri ohranilo na Mirju. Našel se je tudi ostanek napisa, po katerem bi se sklepalo, da je bilo obzidje postavljeno najbrž v letih 14 do 15 po Kr. in sicer po naročilu cesarja Avgusta in Tiberija. Emona je bila najvažnejša rimska naselbina za celo okolico. Saj je stala na važnem križišču cest. Bila je že po svoji legi naravna trdnjava, ki pa so jo še močno utrdili z obrambnim zidom. Zaradi ugodne lege je imelo mesto velik strateški pomen. Že v času panonsko-dalmatinske vojne 6—9 po Kr. je bila Emona tako utrjena, da so Rimljani vanjo zapirali talce podjarmljenih narodov. Po Avgustovi smrti leta 14. po Kr. so imele tri panonske legije letno taborišče v bližini Navporta — Vrhniko. Ti vojaki so bili zaposleni pri gradbenih delih v Emoni in okolici.

Na Mirju ohranjeni ostanki emonskega obzidja kažejo, da je bil zid dolg približno 510 m in širok 420 m ter je zavzemal 2152 a. Civilno mesto se je razprostiralo ob obeh bregovih Ljubljane ter se je naslanjalo

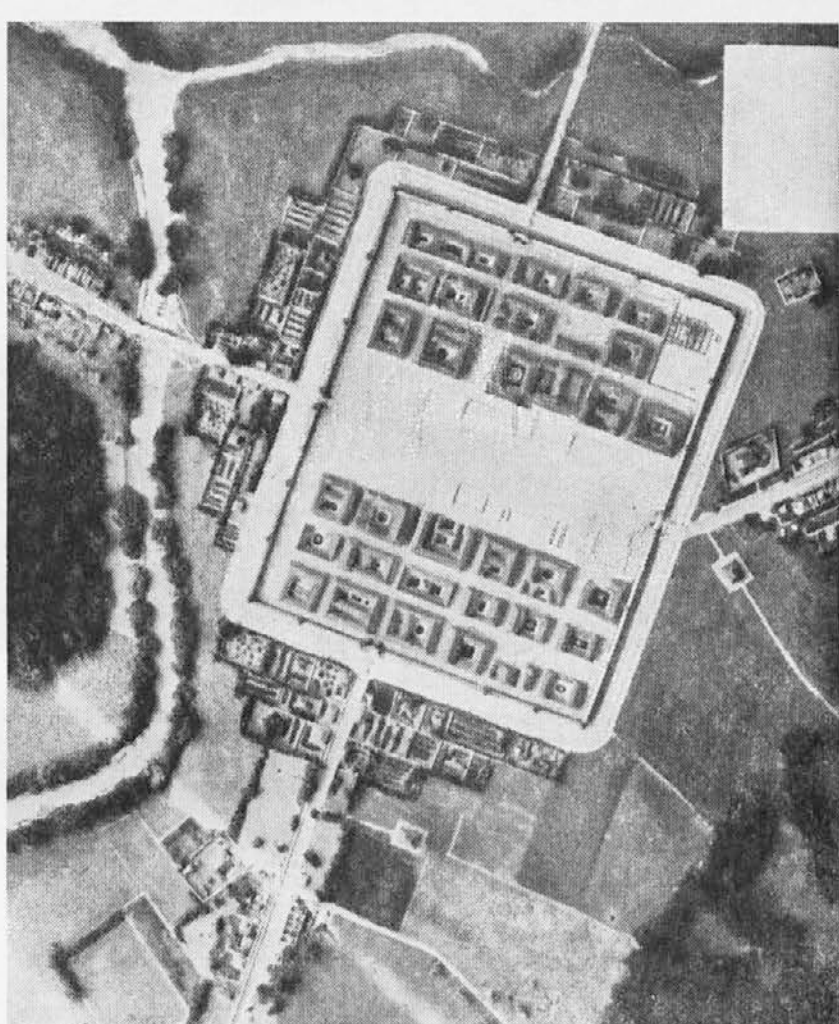
Kip rimskega dostojanstvenika v Ljublj. muzeju.

na utrjeni Grajski hrib. Druga utrdba je bilo Podturnom. Izkopali so ostanke vodovoda, mozaična tla, zidovje s slikanimi stropi, kopeli, kipe, svetilke in drugo. K mestnemu okrožju je spadalo tudi Ljubljansko barje do Vrhnike in Iga ter okolica do izliva Ljubljanice v Savo.

Ko je začela ogromna rimska država propadati, so se ti pojavi opazali tudi v Emoni. L. 14. po Kr. so se pred Emono uprle rimski oblasti VIII., IX. in XV. legija, skupno okrog 18.000 mož. To se je zgodilo v začetku vlade cesarja Tiberija. Vzrok uporu je bila premajhna plača ter strogo in naporno življenje rimskih vojakov, ki so morali pogozdovati goličave, osuševati močvirja ter delati mostove in ceste pri Navportu. Tedaj je prihitel nad upornike Druz s pretorijanci, a se jih je komaj rešil. Tedaj se je pojavil na nebu nenadnj lunin mrk, ki je močno preplašil upornike. Pa tudi zgodnja in huda zima ter druge vremenske nepravilnosti so vplivale nanje, da so se vdali. Nato so Rimljani premestili IX. legijo že leta 20. v Afriko, VIII. pa l. 47. v Mezijo. Ob Emoni je ostala le še XV. legija, ki se je imenovala Apollinaris. Za vlade cesarja Nerona pa je tudi ta legija zapustila Emono in odšla na Vzhod.

Zanimivo je, da so bili Emonci vedno zvesti svojim prvim vladarjem. Nekaterim izmed njih so postavili v mestu tudi spomenike. Tako je imel svoj kip v Emoni cesar Lucinij, Mark Avrelij, Septimij Sever in Konstantin Veliki. Pač pa so se Emonci krepko zoperstavili samosilnikom. Ko se je n. pr. bližal Emoni samosilnik Maksimin Tračan, so meščani po naročilu senata zažgali vrata templjev in hiš ter mesto zapustili, da bi tako ovirali njegov pohod proti Aquileji.

Ko je cesar Konstantin Veliki premagal sovladarje in postal samovladar, so mu Emonci priredili veliko slavo, čeprav je dal njegov nasprotnik Licinij nekaj prej podreti v Emoni vse njegove kipe. L. 364. je prišel v Emono cesar Valentinian v slovesnem sprevodu. V mestu se je mudil nekaj dni. Cesar Teodozij pa je Emono osvobodil, ko je l. 388. premagal pri Sisciju-Sisku proticesarja Maksima. Takratni rimski pesnik Pakat je v svojem slavonspevu na cesarja ves navdušen popisaval, kako slovesno so zmagovitega cesarja sprejeli v Emoni. Krščanski škofje in poganski svečeniki so skupno z ljudstvom kar tekmovali, da bi bil sprejem tem slovesnejši. Pesnik je ta slavonspev l. 389. sam deklamiral pred senatom v Rimu. Teodozij je l. 394. še enkrat potoval skozi Emono, ko je šel v boj zoper proticesarja Evgenija. Zadnje emonsko poročilo izvira iz l. 407-8., ko je tu taboril zapadnogotski kralj Alarih in se je od tod podal v Italijo. Od tedaj ime Emona kot naselbina na ljubljanskem ozemlju izgine iz zgodovine. Končno razrušitev Emone pripisujejo

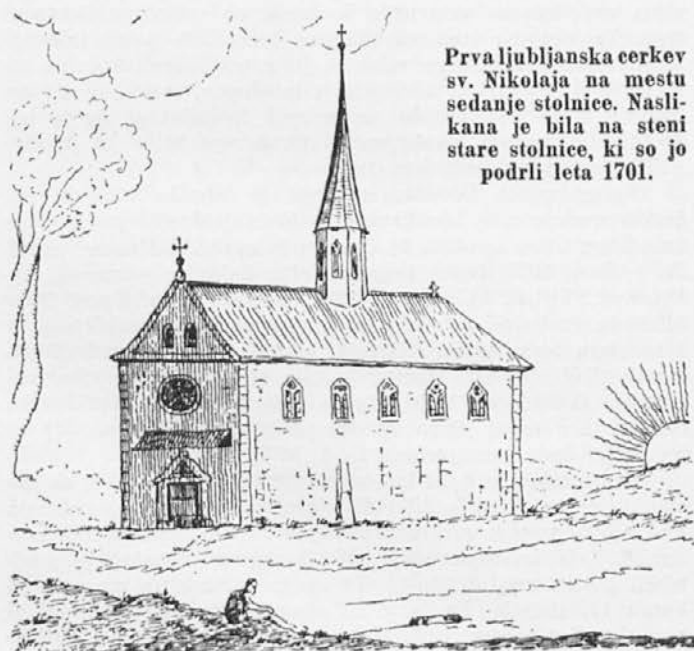

Pogled na model rimske Emone od zgoraj. Emona je ležala na levem bregu Ljubljanice nasproti sedanjemu ljubljanskemu gradu, čigar pobočje vidimo na desni tudi na modelu. Zanimivo je, da še danes vodijo v glavnih smereh v Ljubljano iste ceste, kakor so nekdaj vodile v obzidano Emono. Zgoraj vidimo, kako vodi do Emone današnja Bleiweisova (Dunajska) cesta. Na levi prihaja današnja Tržaška, na desni pa sega čez Ljubljanico podaljšek glavne ceste z Dolenjskega. Cesta, ki vodi v Emono spodaj, je današnja Gorupova ulica. Emona je ležala v pravokotniku med stolpom ob Taichlovem vrtu, oglom ob kapelici v Krakovem, univerzo in še vidnim oglom na uršulinskem vrtu. Zunaj obzidja so bile že v rimskih časih vile in seveda tudi pokopališča.

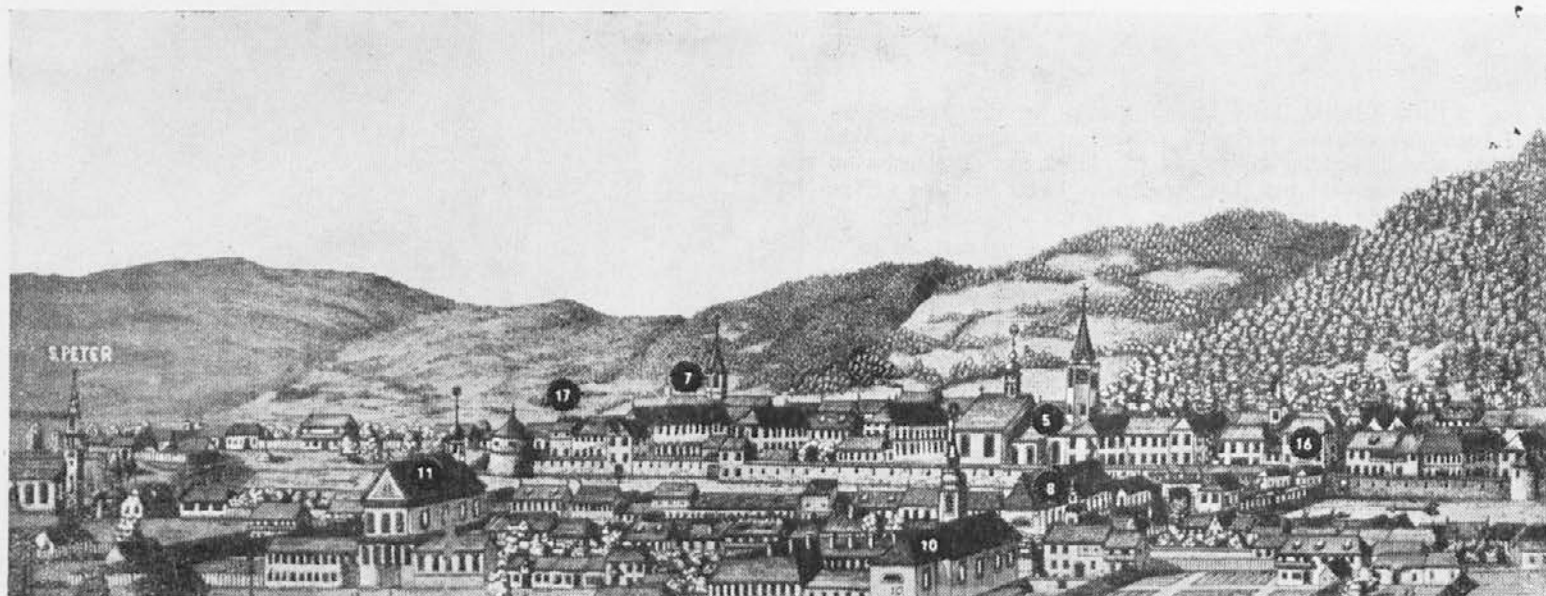
Atilu, ki naj bi jo z obzidjem vred uničil l. 452. Pač pa srečamo ime Emona še naprej v Istri, kjer se do l. 591. omejnajo emonski škofje, ki so tja pribežali pred barbarskimi narodi.

Tudi krščanstvo je že prav zgodaj proniknilo v ljubljansko Emono, kjer je bila ustanovljena tudi škofija. Tako je emonski škof Maksim za časa preganjanja kristjanov pod Decijem zbežal v Liburnijo, kjer je umrl mučeniške smrti. V ljubljanski stolnici stoje štirje kipi emonskih škofov: Maksima, Kasta, Flora in Genadija, ki so delo Angela Pozza. Pa tudi rimske najdbe v mestnem muzeju pričajo o krščanstvu v Emoni. To so krščanski napisi, upodobitev Konstantinovega krščanskega prapora ter poznorimska svetilka s Kristusovim imenom.

Poleg naštetih krščanskih izkopnin hrani muzej bogate zbirke rimskih najdb, ki po večini izvirajo iz nekdanje Emone. Imamo več miljskih kamnov, kamenite spomenike z napisi, sarkofage, mozaike in drugo. Najodličnejša najdba emonske ostaline pa je bronasti, močno pozlačen kip rimskega dostojanstvenika, ki dosega skoraj naravno velikost. Stoji na lepem korintskem kapitelu. Našli so ga l. 1836., ko so kopali temelj za kazinsko poslopje. Poleg tega obsega muzejska rimska zbirka še celo vrsto fibul, zapestnic, korald, navadnih in tudi zlatih uhanov, lončenih posod, svetilk, steklenic itd. Največ teh predmetov je bila nekdaj last emonskih prebivalcev.

Prva ljubljanska cerkev sv. Nikolaja na mestu sedanje stolnice. Naslikana je bila na steni stare stolnice, ki so jo podrli leta 1701.

Pogled na staro Ljubljano od Šempetra do Na najvažnejših poslopih so številke, ki pomenijo: 1. lontož (sedež tedanjih deželnih stanov, sedaj Kmetijska družba), 2. vicedomsko poslopje (sedež upravitelja vladarjevih domov, sedaj univerza), 3. rotož (sedaj magistrat), 4. Križanke, 5. stolnica, 6. jezuitski samostan (sedaj Šentjakobski trg), 7. frančiškanski samostan (sedaj Vodnikov trg), 8. avguštinski samostan (sedaj frančiškanski samostan), 9. kapucinski samostan (sedaj Zvezda), 10. samostan klarisinj (sedaj Kreditna banka), 11. samostan

III. Srednjeveška Ljubljana.

Ko se konec 6. stoletja še imenujejo emonski škofje kot begunci v Istri, se pojavijo na ljubljanskem ozemlju že prvi Slovenci. Ti se v 7. stoletju stalno naselijo na razvalinah rimske kulture. Proti koncu srednjega veka postane njihovo središče današnja Ljubljana kot naslednica rimske Emone. Toda od 6. stoletja do srede 12. stoletja zgodovina ne pozna ne Emone in ne Ljubljane. Šele v neki listini iz l. 1144. se pojavi naše mesto prvič v zgodovini in sicer z nemškim imenom Laybach. Dve leti kasneje 1146 pa beremo v drugi listini prvič blagoljubno slovensko ime Luvigana-Ljubljana.

Ne moremo si pa misliti, da bi bilo celih šeststoletij tega temnega razdobja za ljubljanski prostor brezpomembnih. Gotovo so po prastari poti skozi Ljubljanska vrata prihajala različna ljudstva za časa longobardskega in avarskega prodiranja v Italijo. Še manj pa bi bila ta pot pozabljena ob času frankovskega odpora proti avarskemu pritisku in ob času madžarskega napada proti zapadu. Ljubljansko zemljepisno in upravno ozemlje je moralo biti v tem času zelo važno. To priča že samo slovensko ime Kranjska, ki je nastalo iz polatinjenega keltskega imena Carnioloa. To je bil čas tako imenovanih mark-krajin, ki so imele namen braniti evropski Zapad pred pritiskom Vzhoda. Takrat se je bila borba Zapada z Vzhodom za oblast nad ljubljansko naravno trdnjavo.

V teh bojih ob poti narodov je utihnilo ime Emona, a življenje ob tej tako važni točki ni nikdar utihnilo. Samo premaknilo se je to novo naselje iz emonske ploščadi nad levim bregom Ljubljanice prav k reki sami. Ne bo daleč od resnice domneva, da se je razvila čolnarska naselbina na obeh bregovih reke pri sedanjem Sv. Jakobu. Saj je tu najvažnejše križišče rečnih in suhopotnih smeri. Tudi je znano, da stopi Ljubljana v zgodovino kot naselje, ki je prislono h Grajskemu hribu prav na tem kraju in da se od tod vrši ves poznejši razvoj Ljubljane. Ta del mesta se že v najstarejši dobi imenuje Trg, kar priča, da se je tukaj začelo prvo preprosto kmečko trgovanje že v prvi slovenski dobi. Saj so prav na tem kraju že pred-slovenski prebivalci pripravili teren, ker so bila tu speljana glavna prometna pota. Za nadaljnji razvoj mesta je bilo merodajno križišče vodne poti z rimsko cesto, ki je vodila prav mimo Sv. Jakoba od Emone na Dolenjsko. Še važnejša za razvoj Ljubljane pa je bila druga cesta, ki je peljala od štajerske strani mimo sedanjega Sv. Petra na podnožju Grajskega hriba do stika z omenjeno rimsko cesto pri Sv. Jakobu.

Jasno je, da je pri razvoju srednjeveške Ljubljane igral grad izredno veliko vlogo. Gotovo je prva grajska stavba nastala še pred prvo omenitvijo Ljubljane v zgodovini v l. 1144.

Ljubljanski grad spada med vrsto matičnih gradov, ki so nastali v Sloveniji zaradi njene utrditve takoj po madžarskih navalih sredi 11. stoletja. Pod varnim grajskim okriljem je nastala najstarejša mestna naselbina okrog sedanje cerkve sv. Jakoba. Njeno ime Stari trg še danes priča, v kakšnem razmerju je glede nastanka ta mestni del z ostalimi. Ljubljana je nudila temu naselju naravno mejo, ki je mogla služiti tudi obrambnim namenom.

Vzporedno tej naselbini se je razvila na nasprotnem bregu Ljubljanice nova naselbina. V mesto sta se razvili ti tržni naselbini v 13. stoletju, ko si je koroška plemiška družina Španhajmov pridobila prvenstvo med kranjskimi zemljiškimi gospodi. Ti so smatrali Ljubljano za oporišče svoje posesti na Kranjskem. Zato je postajala Ljubljana najvažnejše mesto v deželi. Odslej se opaža nagel razvoj mestne in gospodarske pomembnosti Ljubljane.

Po najnovjših raziskavanjih se je Ljubljana razvijala iz trga v mesto tako, da so verjetno s podelitvijo tržnih pravic malo pred letom 1307. združili šentjakobsko naselbino z ono na levem bregu reke v eno celoto. Prva naselbina se od tedaj imenuje Stari trg, kar prvokrat srečamo v listini iz l. 1315. Drugo naselbino pa so začeli imenovati Novi trg. Kmalu nato naj bi trg Ljubljana dobil mestne pravice, ko naj bi se prvima naselbinama pridružila še tretja ob sedanjem Mestnem trgu. Ta skupina treh naselbin se leta 1324. prvič imenuje mesto. Konec srednjega veka se je namreč šentjakobska naselbina, ki je tedaj že obstajala iz meščanov, razlila preko dotdanje meje Pod Trančo na sedanji Mestni trg. Tu je tek Ljubljanice najbolj umaknjen od Grajskega hriba in je zato nudil prostor za novi lepi trg.

Na sedanjem Vodnikovem trgu je bilo že v prvih početkih srednjeveške Ljubljane oporišče najvažnejše predmestne naselbine. Staro izročilo, ki nam ga je zapisal Valvazor, pravi, da je že l. 1075. bogat trgovec Peter Baldavic ustanovil cerkvico sv. Filipa, ki so jo l. 1231. prevzeli frančiškani. Prav blizu te cerkvice je stala na mestu sedanje stolnice prav tako stara cerkvica sv. Nikolaja, ki naj bi jo po tradiciji postavili ribiči. V stari stolnici je bila ta cerkvica na steni naslikana. O njej so trdili, da je bila taka prva šenklavška cerkev. Nič manj staro ni šempetrsko predmestje. Saj se Sv. Peter kot fara imenuje že l. 1162.

Nad mestom je bdel kot zvesti varuh Grad že takoj ob nastanku mesta. Grad je bil tudi simbol deželnogospoke oblasti. Pod njim pa se je razvijala Ljubljana, ki je rasla v treh razdobjih. Tako imamo srednjeveško Ljubljano, v kateri je prednjačil gotski mestni značaj. Ta se je začel hitro spreminjati konec 17. stoletja, ko je v 18. stoletju zavladal v Ljubljani novi baročni mestni duh. Ta je trajal nekako do Ljubljan-

Sv. Jakoba po Valvazorjevi sliki iz l. 1681.

diskaleceatov (sedaj Kmetijska posojilnica), 12. sv. Florijan, 13. sv. Lovrenc (sedaj prazen prostor ob Šentjakobskem mostu), 14. »Tranča« (mestne ječe, sedaj ulica Pod trančo), 15. Krakovo, 16. Špitalska vrata (sedaj vhod v Stritarjevo ulico), 17. Frančiškanska vrata (sedaj Vodnikov trg), 18. Karlovska vrata (sedaj vhod v Florjansko ulico pod zvonarno), 19. vicedomska vrata (sedaj Dvorni trg), 20. Križanska vrata (sedaj Napoleonov trg), 21. Vodna vrata (sedaj nabrežje pred Prulami.)

skega kongresa 1821 ter je zamrl ob potresu 1895, ko se je umaknil sedanji moderni Ljubljani. Pri tem razvoju Ljubljane je odločevala narava po Grajskem hribu in Ljubljani, tretji tvorec je bilo mestno obzidje, ki je mesto utesnilo v gotove meje. Pa tudi ljudje, ki so tvorili in oblikovali Ljubljano, so bili troje vrst. Meščanstvo — obrtniki in trgovci so bili, ki so pod okriljem deželne oblasti na Gradu prvi oblikovali srednjeveško Ljubljano. Ti so se držali Starega in Mestnega trga. Drugi so bili plemiči, ki so se aristokratsko umaknili na levi breg Ljubljanice na Novi trg. Imeli so za privesek le še Žide do začetka novega veka in od cerkvenih ustanov le viteške križevnike. Duhovska oblast pa se je osredotočila okrog stolnice.

Ze v najstarejši dobi srednjeveške Ljubljane se da slediti na kraju sedanje križevniške komende viteška cerkvena ustanova. Baje se je pred križarji že nahajala naselbina templarskih vitezov. Ti so menda prišli v Ljubljano l. 1167., a so se morali kmalu umakniti nemškemu križevniškemu redu. Ta je bil v Ljubljani že l. 1262. Prvo cerkev so imeli baje že templarji, vendar o njeni zidavi ni poročil. Mogoče je njen edini ostanek zgodnjegotska Mati božja v Krakovski kapelici, ki izvira iz druge polovice 13. stoletja in je bila brezdvomno prvotno kot timpanon nad nekimi cerkvenimi vrati. Da so se na sedanjem Vodnikovem trgu naselili frančiškani že l. 1231., smo že omenili. Za razvoj Ljubljane in za njen pomen je posebno važno leto 1432., ko se je pri Sv. Nikolaju ustanovila škofija kot naslednica nekdanjih emonskih škofov. Za ta namen so povečali in oplešali šenklavško cerkev. Ta cerkev je že v 14. stoletju večkrat pogorela, kot stolnico pa so jo požgali Turki l. 1469. Ob cerkvi so zgradili kanoniške hiše, škofov dvorec pa je bil pozidan 1512 ter 1536 prezidan in povečan. Tako je postal ta del mesta skupno z utrjenim frančiškanskim samostanom izrazito duhovniški oddelek.

Meščanski značaj je zlasti kazala šentjakobska naselbina, kjer so večinoma stanovali trgovci in obrtniki. Kot že omenjeno, se je ta del mesta razširil preko Tranče na sedanji Mestni trg. Ta del mesta je bil izrazito trgovski in je bil le nekak podaljšek Starega trga, katerega pomen se je zasenčil, ko so 1484. od tam prenesli novi magistrat na sedanje mesto.

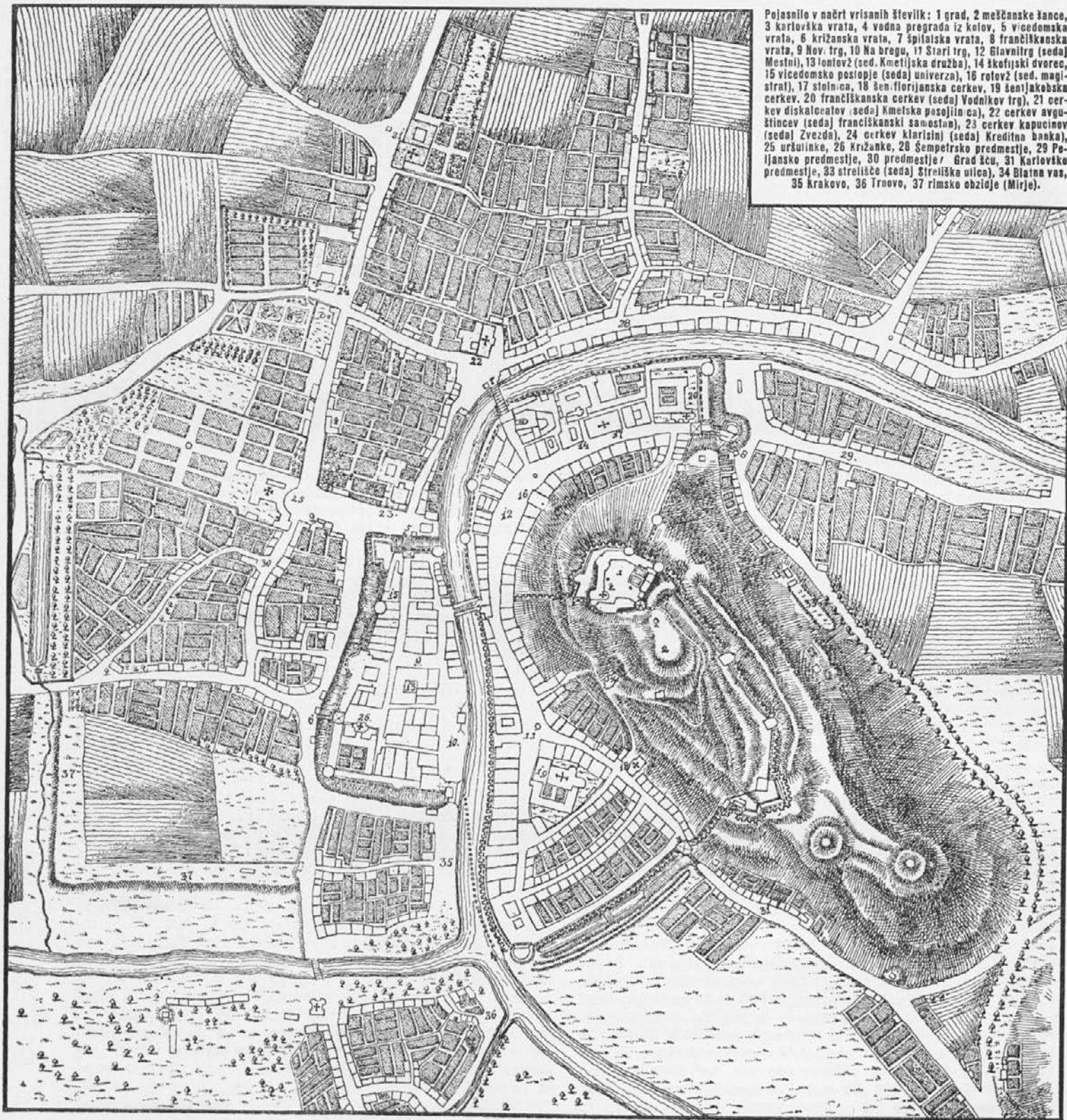
Ko je Ljubljana postala glavno mesto dežele, se je sem naselila plemiška gospoda. Tudi ona si je za svoje bivališče izbrala poseben mestni oddelek — Novi trg na levem bregu Ljubljanice. Tu se je osredotočila reprezentanca deželne gospodke. V deželni hiši v lantovžu na sedanjem Turjaškem trgu so zborovali deželni stanovi. Na kraju sedanje univerze je stalo vicedomsko poslopje, v katerem je posloval vicedom, ki je bil najvišji uradnik za vse kamentalne dohodke in pristojbine in višja instanca za vse zadeve, ki so se tikale

kranjskih trgov in mest. Tu so si polagoma postavili palače razni plemiči. Tako je ta del mesta polagoma dobil značaj plemiške naselbine.

Ze smo omenili, kako važno vlogo je pri razvoju Ljubljane igralo mestno obzidje. Prvo obzidje se omenja v zvezi s Starim trgom leta 1324. Turška nevarnost je silila, da so obzidje vedno dopolnjevali in ga izboljševali. To so zlasti storili leta 1416., ko je to zaukazal vojvoda Ernest. Že leta 1442. je obnovljeno obzidje moral prestati preizkušnjo, ko je celjski grof oblegal Ljubljano, ko se je boril proti Frideriku I. Obzidje je vzdržalo in Celjan je odšel, ne da bi kaj opravil. Ker je turška nevarnost postajala vedno večja, je Friderik IV. znova ukazal, naj se mesto še bolj utrdi, dokler ni obzidje oklenilo celega razširjenega mesta.

Mestno obzidje je teklo takole: Pri vходу v mesto z dolenske strani so stala najstarejša mestna vrata, ki so jih imenovali Karlovska ali Pisana vrata. Zapirala so dohod v starodavno Florjansko ulico. Od tod je šlo obzidje v ravni črti ob Prulah k Ljubljani do tako imenovanih Vodnih vrat, ki so obstajale iz mogočnega stolpa na Zabjeku. Tu je bilo pristanišče drvarjev in čolnarjev. Od tu dalje se je zasukalo obzidje ob Ljubljani ter pri sedanjem Šentjakobskem mostu preskočilo reko. Šlo je dalje ob Cozovi hiši v ravni črti do Emonske ceste, kjer se je vnovič zasukalo ter se raztezalo do vogla sedanje univerze. Tu se je obzidje zopet ulomilo ter se končalo pri Ljubljani, ki jo je preskočilo. Ob Čevljarskem mostu je šlo čez trg in se povzpelo v ravni črti proti Gradu. Pri Čevljarskem mostu so bila najbrž tudi mestna vrata. To obzidje so leta 1475. še bolj utrdili s stolpi in bastijoni.

Vendar pa so mesto docela utrdili šele v prvi polovici 16. stoletja. Saj je bil do takrat ves mestni del od Čevljarskega mostu dalje le sem in tja obzidan. Tako je bil starodavni frančiškanski samostan na sedanjem Vodnikovem trgu že zgodaj obzidan in utrjen. Vse ostalo pa je bilo večinoma nezavarovano. In vendar so tu stala odlična poslopja. Bil je tu novi magistrat, mestni špital ob mostu ter stolnica z raznimi duhovskimi stavbami. Vse to so polagoma utrdili. Pred sedanjim frančiškanskim samostanom so postavili močan stolp. Leta 1519. so frančiškani na Vodnikovem trgu utrdili stolp ob samostanu. Leta 1534. so potegnili obzidje od Čevljarskega do Špitalskega mostu, 1536 pa je škof na lastne stroške postavil obzidje okrog škofije. V 16. stoletju so popravili tudi stolp pri Sv. Lovrencu med Šentjakobskim in Čevljarskim mostom, Nemška vrata ob križevniški komendi ter vrata ob vicedomskem poslopiju. Vicedomska vrata so postajala vedno pomembnejša, kjer so skozi nje prihajali v mesto ne samo Gorenjci, temveč tudi tujci, zlasti iz Nemčije. Tudi deželni

Pojasnilo v načrt vrisanih števil: 1 grad, 2 meščanske kance, 3 karlovška vrata, 4 vodna pregrada iz kolov, 5 vicedomska vrata, 6 križanska vrata, 7 spitalska vrata, 8 frančiškanska vrata, 9 Nov. trg, 10 Na bregu, 11 Stari trg, 12 Glavni trg (sedaj Mestni), 13 lončev2 (sed. Kmetijska družba), 14 škofijski dvorec, 15 vicedomsko postopje (sedaj univerza), 16 rotovž (sed. magistrat), 17 stolnica, 18 šen. florijanska cerkev, 19 šen. jakebska cerkev, 20 frančiškanska cerkev (sedaj Vodnikov trg), 21 cerkev diskalceatov (sedaj Kmeška pasojlnica), 22 cerkev avguštincev (sedaj frančiškanski samostan), 23 cerkev kapucinov (sedaj Zvezda), 24 cerkev klarisin (sedaj Kredita banka), 25 uršulinske, 26 križanke, 28 šempetrsko predmestje, 29 Poljansko predmestje, 30 predmestje Grad šcu, 31 Karlovske predmestje, 33 strelišče (sedaj Streliška ulica), 34 Blatin vas, 35 Krakovo, 36 Trnovo, 37 rimske obzidje (Mirje).

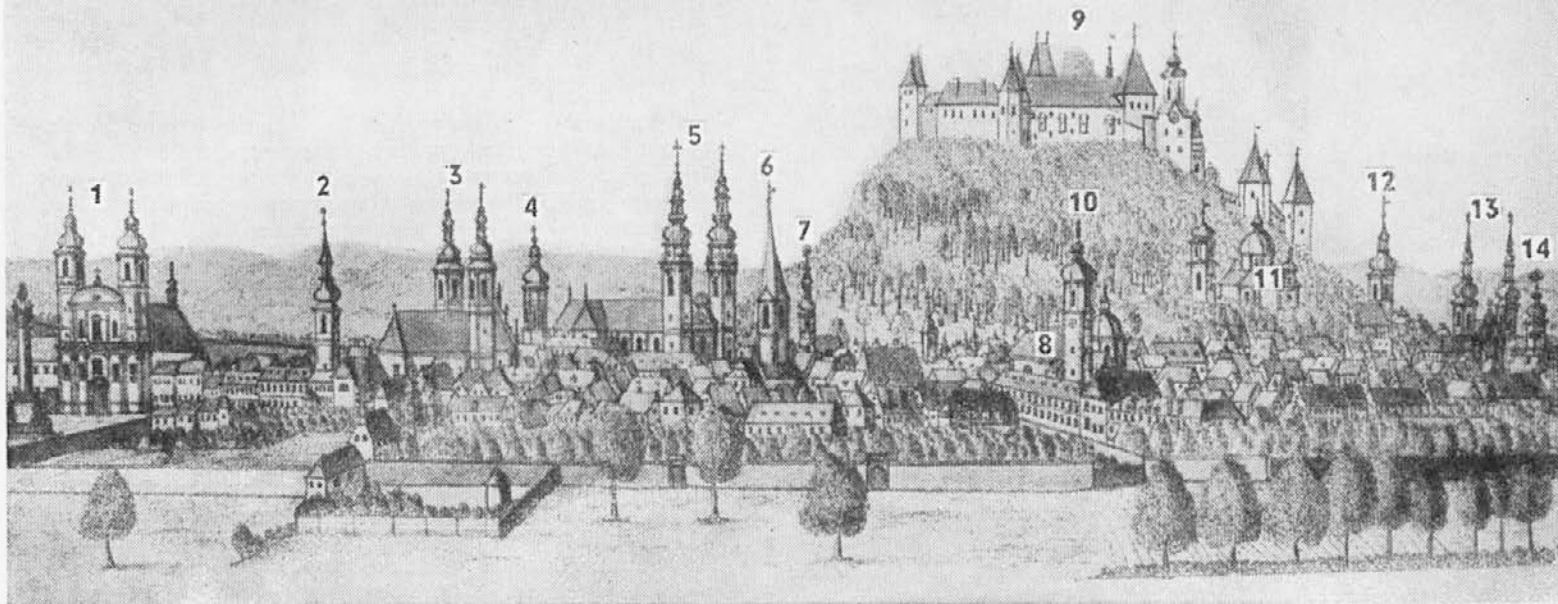
Načrt Ljubljane iz l. 1745. označuje obzidje in meje stare srednjeveške Ljubljane iz l. 1416. označuje utrdbe in obzidja Ljubljane iz srede 16. stoletja, ko je bilo obrambno zidovje dograjeno tudi na levem bregu Ljubljanice.

knezi so skozi ta vrata prijezdili v mesto, kadar so ga obiskali. Vrata so bila prizidana vicedomskemu poslopju in so jih 1529 še zavarovali z močnim bastijonom iz lepega rezanega kamna.

Sredi 16. stoletja je bilo obzidje dokončano z zidom, ki je peljal od takratnega frančiškanskega samostana na Vodnikovem trgu naravnost proti Gradu, ki je bil od nekdanj najbolj na varnem. Zato je utrjevanje Gradu najlaže čakalo, da je prišlo na vrsto. Od že omenjenih Karlovških vrat je držal najstarejši mestni zid po hribu k zelo stari bastijoni mestni imenovani. Da bi bila bolj varna, so jo leta 1543. znova pozidali. V letih 1579—1580 so potegnili poslednji kos zidu od bastijona do grajskega poslopja samega. S tem je bila

Ljubljana okrog in okrog opasana z trdnim obzidjem in je postala močno utrjeno mesto, ki je moglo kljubovati sovražnikom, ki jih ni manjkalo.

Že smo omenili, da so 1442 Celjani oblegali mesto, ki ga je uspešno branil Jurij Apfaltrer. Turki so 1469 uničili komaj opremljeno škofijsko cerkev, 1471 so spet prišli do Ljubljane, a notri niso mogli, le dve predmestji so oplenili. Naslednje leto so se znova prikazali pred Ljubljano. Utaborili so se v Šiški, v jami za Sv. Krištofom in na Poljanah. Plenili so po okolici in zažgali šempetrsko cerkev, ki je bila zunaj mestnega obzidja. Topovi z Gradu so jih odpodili in mesto rešili. Že leta 1476. so Turki znova požgali šempetrsko cerkev, a v mesto spet niso mogli vdreti.

Pogled na baročno Ljubljano iznad sedanjega Tivolija v sredi 18. stoletja.

1. cerkev usmiljenih bratov s stebrom svete Trojice (sedanja Evropa), 2. samostan klarisinj (sedanja Kreditna banka), 3. cerkev avguštincev (sedaj frančiškani), 4. frančiškani (sedaj Vodnikov trg), 5. stolnica, 6. sveta Elizabeta (sedaj Stritarjeva ulica), 7. Rotovž (sedaj magistrat), mali stolp med 7. in 8. kapucinski samostan (sedaj Zvezda), 9. Grad, 10. in 8. uršulinke (sedaj uršulinski samostan), 11. sv. Rozalija na pobočju ljubljanskega gradu, 12. sv. Florijan, 13. sv. Jakob, 14. Iontovž (sedaj Kmetijska družba).

Že smo omenili, kako močno so bili v srednjeveški Ljubljani zastopani trgovci, ki so imeli v posesti kar posebni mestni oddelek, namreč od Tranče do magistrata na sedanjem Mestnem trgu. Spočetka je Ljubljana trgovala po nekdanjih rimskih cestah, zlasti po oni, ki je vodila iz Ogleja preko Ljubljane v Celje in Sisek. Pozneje pa je postala važnejša gorenjska proga skozi Škofjo Loko in Kranj na Koroško. Ljubljanska kupčija se je vedno bolj razvijala in si je pridobila tudi Fiume, kamor je izvažala turjaško železo, od tam pa uvažala kolonialno blago. Poleg tega je Ljubljana tržila z živino na Ogrsko, z železom na Koroško, a važna je bila tudi mejna kupčija s Fiume in Benetkami. Tudi ljubljanski obrtniki so si priborili marsikako pravico. Tako so na primer ljubljanski krznarji dosegli, da so morali njihovi stanovski tovariši iz inozemstva za kupčijo s kožuhovino plačevati posebni davek in niso smeli na drobno kožuhovine kupovati.

Tudi v kulturi se je srednjeveška Ljubljana visoko povzpela. Naj nas takratna nemščina ne moti. Bilo je v tistih časih po vsej srednji Evropi podobno. Vsa naša srednjeveška mesta so bila zgrajena po nemškem vzorcu. Tako so bili tudi kulturonošci za Ljubljano tuji kolonisti. Ti so se kot trgovci in obrtniki kmalu začeli spajati po krvnih vezeh s slovenskimi domačini. Ves kulturni razvoj Ljubljane se počasi izoblikuje. Ko postane Ljubljana sredi 14. stoletja deželno glavno mesto, sredi 15. stoletja pa še sedež škofije, postaja počasi tudi naše kulturno središče.

Svojo zavedno kulturnotvorno pot nastopi Ljubljana sredi 16. stoletja ob nastopu slovenskega protestantizma. V tem času je dobil slovenski jezik prvo literarno obliko v prvih slovenskih knjigah in v prvi tiskarni v Ljubljani. Deželni stanovi so zbrali tudi prvo knjižnico, katere ostanke hrani sedanja univerzitetna knjižnica. Isto delo je nadaljevala slovenska protireformacija pod vodstvom škofa Tomaža Hrena. Tako je bil postavljen temelj in pogoj za sedanje slovensko slovstvo.

Prav tako je bila srednjeveška Ljubljana eno izmed umetniških žarišč zapadne Evrope. Proti koncu srednjega veka se čuti, da začenja Ljubljana privlačevati umetniške moči pod svoje okrilje in prevzema vodstvo med slovenskimi mesti. Imela je lepo število srednjeveških spomenikov. Omenimo le staro stolnico, ki je bila pred porušenjem cel muzej stare umetnosti. Nič manj zanimiva ni prvotna frančiškanska cerkev na sedanjem Vodnikovem trgu. Tudi stara križevniška cerkev in šempetrska sta segali po svojem stanku globoko nazaj v srednji vek. Izmed profanih stavb omenimo Grad, ki je na srečo v glavnem ohranil še danes svojo častljivo srednjeveško podobo, in gotski magistrat, ki se je moral v baroku umakniti sedanjemu.

Izmed redkih ohranjenih srednjeveških umetnin v Ljubljani naštejemo sledeče: Najstarejši tovrstni spomenik je Marijin kip v Krakovski kapelici. Sega nazaj v drugo polovico 13. stoletja. Kot smo že omenili, je bil prvotno kot timpanon nad vrati ene izmed ljubljanskih cerkva. Drugi srednjeveški spomenik je Kristusova glava iz srede 14. stoletja, ki je bil sklepnik prejšnje stolnice in ga je ob njenem podiranju rešil zgodovinar Dolničar. Vzidan je ob glavnem vhodu sedanje stolnice. V južno stolniško steno je vzidan še en gotski spomenik, namreč kip Žalostne Matere božje iz srede 15. stoletja. Po starem poročilu nam je ohranjen opis gotskega oltarja v stari stolnici, ki je bil bogato izrezljan in je bil izgotovljen okrog leta 1770. Vsi ti spomeniki nam kažejo, da je bil umetnostni okus Ljubljane prav tak kot v ostali srednji Evropi. Prvo osamosvojitve bi mogli smatrati delovanje slikarja Janeza Ljubljanskega okrog srede 15. stoletja. Ni dvoma, da je njegova delavnica okrasila takratne ljubljanske gotске stavbe, a se nam v mestu ni ohranilo prav ničesar. Pač pa imamo mnogo njegovih del po deželi, n. pr. Visoko nad Igom, Muljava, Mengeš in drugod. Janez Ljubljanski in njegovi nasledniki nam pričajo, da je postala Ljubljana ob koncu srednjega veka že merodajno umetniško središče.

IV. Baročna Ljubljana.

V srednjem veku je bila, kakor smo popisali, Ljubljana prav odlično gotsko mesto. Obdano je bilo z običajnim mestnim obzidjem, ki je bilo poživiljeno z mestnimi vrati in stolpi. Mestne cerkve so se odlikovale po vitkih stolpih, ki so bili pokriti z visokimi šilastimi strehami. Tudi okna in vrata cerkva in mestnih hiš so bila okrašena s šilastimi gotskimi loki in marsikje olepšana z bogatimi kamenitimi kiparskimi deli. V tem se je odlikoval zlasti stari magistrat.

Toda ta gotski mestni značaj se je začel hitro spreminjati konec 17. in v začetku 18. stoletja. Vedno bolj in bolj se je uveljavljal barok, ki je tekom 18. stol. dosegel svoj vrhunec. Baročna mestno lice je Ljubljana ohranila nekako do vladarskega kongresa, smrtni udarec pa mu je zadal šele velikonočni potres leta 1896.

Prvi odlični činitelj novega duha je bil brez dvoma velik in energični ljubljanski škof Tomaž Hren. Ta je ob prelomu 16. v 17. stoletje začel z velikopotezno katoliško versko obnovo, ki so jo povzročile protestantske homatije. Ta verska obnova je tekom 200 let svoje aktivnosti dala po svojem zanosu in gospodarskem napredku pravi razcvet baročne Ljubljane. V celoti svojega pojava je bila baročna Ljubljana tako popolna in lepo zaokrožena enota, kakor nikdar prej in nikdar pozneje. Baročna Ljubljana ni bil slučajen pojav, ampak je produkt samozavesne kulture, katere žarišče je bila.

Dolničarjeva risba stare stolnice, ki so jo podrli leta 1701.

V dobi katoliške verske obnove se Ljubljana vedno bolj vidno oprošča odvisnosti od koroških in drugih srednjeevropskih kulturnih središč. Postane sama kulturno središče, ki izžareva daleč na okoli. Že reformator škof Hren zbira okrog sebe v svojih rezidencah v Gornjem gradu in v Ljubljani umetnike in jim daje razna naročila. Kot vesten humanist vestno vodi zapiske o tem, ker se zaveda, da je njegovo delovanje za kulturo pomembno. Drugi pomembni mož je bil baron Janez Vajkard Valvazor, ki je žrtvoval vse svoje premoženje, da je mogel izdati Slavo vojvodine Kranjske, delo, za katero nas more zavdati marsikatera dosti bogatejša dežela. Valvazor je v lastni bakrorezni delavnici na Vagenšpergu zbral številni krog umetniških sodelavcev, kjer so izdelali slike kranjskih in koroških mest, gradov in samostanov.

Vse 17. stol. se še ni moglo otresti v umetnostnem čustvovanju prevladujočega severnoevropskega kulturnega stremjenja. Tako je bil Hrenov in Valvazorjev umetniški krog še vedno le pomožno oporišče severnih, zlasti nemških umetnostnih prizadevanj. Vendar pa se že vse 17. stoletje opaža preokret, ki tem bolj narašča, čim bolj se širi krog v domačih jezuitskih šolah in v Italiji vzgojenih inteligentov. Ob koncu 17. stoletja pa že odločno začne nastopati italijansko izšolan umetnostni čut med Slovenci. Tiho in brez borbe se je spremenilo to čustvovanje, ki se je začelo pripravljati od Hrenovih časov. Ideal umetnostne lepote ni bil več nemški, temveč italijanski. Zbirališče teh sil je bila Ljubljana. Tu sta bili že v prvi polovici 17. stoletja zgrajeni dve novi cerkvi, jezuitska in avguštinska, ki sta jasno kazali novi italijanski duh. Toda dežela se je do srede 17. stoletja še trdno držala nemške umetnostne produkcije, ki daleč zaostaja za italijansko. Od srede stoletja dalje pa novi duh, ki je vel iz Ljubljane, zajame tudi že deželo, kjer se najprej pojavi po gradovih in dvorcih italijansko izšolanih plemičev. Konec 17. stoletja moremo Ljubljano že smatrati kot kulturno središče nove baročne smeri, ki se opira na Benetke, a sama vpliva že izven Slovenije, zlasti na Hrvaško. Kiparstvo v kamnu, kamnoseštvo in štukaterstvo se je že popolnoma podredilo italijanskemu. Tekom 17. stoletja so se napolnile ljubljanske cerkve s slikami italijanskih mojstrov s Tintoretom, Libेरijem in Palmo mlajšim na čelu.

Izredno važno je leto 1693., ko se je ustanovila v Ljubljani Academia operosorum, ki je imela namen po vzoru Italije prekvasiti vse kulturno življenje v novem baročnem duhu, kar se ji je tudi docela posrečilo. Njen vpliv se še prav posebno kaže v umetnosti. Tekom dobrega polstoletja je bila vsa Ljubljana obnovljena. Postala je izrazito baročno mesto. Odstranili so vse vidnejše srednjeveške spomenike, ali jih vsaj barokizirali in jim zabrisali gotški značaj. Leta 1701. so podrli prejšnjo gotško stolnico ter sezidali sedanjo. Načrt zanjo je napravil eden najodličnejših italijanskih arhitektov, jezuitski pater Andrej Pozzo. Dokončana je bila leta 1706. Nato se je umaknil stari gotški magistrat sedanjemu, ki ga

je v italijanskem duhu zgradil že domačin Gregor Maček. Operosori so poskrbeli za načrt neznanega severnoitalijanskega arhitekta, po katerem so zgradili pri uršulinkah najodličnejšo ljubljansko cerkev. Italijansko je usmerjena tudi šempetrska cerkev, ki je nastala med leti 1730—1734. Tudi križevniki so postavili novo cerkev, za katero je napravil izredno lep načrt beneški arhitekt D. Rossi. Značilno je, da se je prvi ljubljanski barok opiral na italijanske gradbenike, v drugi generaciji pa nastopajo že domače moči, med katerimi prednjači omenjeni Maček. Ta domača generacija se ne drži več strogo italijanskih vzorov, temveč jih spretno prilagodi domačemu okolju. V tem času so bile po ljubljanskem zgledu barokizirane skoraj vse naše podeželske cerkve, meščanske hiše, dvorci in gradovi.

Prav isto moremo reči za razvoj našega baročnega slikarstva. V letih 1703—1706 je poslikal novo stolnico severni Italijan Julij Quaglio, ki je prvi pri nas uveljavil slikarski iluzionizem. Pri njem se je verjetno izobrazil v tej stroki najodličnejši slovenski iluzionist Franc Jelovšek, ki je bil rojen 1700 v Mengšu in se je kot priznan umetnik naselil v Ljubljani. Tu je poslikal novo šempetrsko cerkev z odličnimi freskami. Jelovšek pa je bil tudi izvrsten slikar oltarnih slik, kar jasno priča njegova prekrasna Marijina slika pri Sv. Petru, ki jo po pravici smatramo za najlepšo slovensko Marijino sliko. Njemu se je pridružil ljubljanski slikar Valentin Metzinger, katerega slike še danes krasi šempetrsko in uršulinsko cerkev. Prav tako sta v Ljubljani delovala mojstra A. Cebej, katerega delo je slika sv. Krištofa v odnotni cerkvi, ter Fortunat Bergant s svojo čudovito Brezmadežno pri uršulinkah. Ko so domače moči izumrle, so v Ljubljano poklicali okrog leta 1770. priljubljenega avstrijskega slikarja Kremser Schmidta, čigar vpliv je bil merodajen za tako produktivno Layerjevo slikarsko delavnico.

Med leti 1720—1730 deluje v Ljubljani frančiškanska kiparska delavnica, katere najbolj znano delo v Ljubljani je Križanje pri frančiškanih na samostanskem hodniku. Važnejša pa je ljubljanska delavnica marmornatih izdelkov, ki je v mestu cvetela od srede 17. do srede 18. stoletja. Njen prvi vodja je bil Cussa, ki ima še danes svoje oltarje iz črnega marmorja v frančiškanski cerkvi. Vendar je on kipe same še naročil iz Italije. Njegov naslednik je bil Mislej, ki je v svoji delavnici že zaposloval italijanska kiparja Jakoba Contierija in Angela Pozzo. Eden takih sodelavcev je bil Fr. Robba, ki je dvignil delavnico do izredne višine. Robbovi umotvori so uršulinski in frančiškanski veliki oltar, šentjakobski tabernakelj in čudovita keruba v stolnici. Najbolj vidno Robbovo delo pa je vodnjak kranjskih rek na Mestnem trgu. Robbov naslednik je bil Rottman, ki pa je močno zaostal za svojim prednikom.

Pogled na baročno Ljubljano je bil izredno slikovit. Nad mestom je dominiral Grad. Okrog Grajskega hriba pa se je vilo mesto, uklenjeno v staro mestno obzidje. Vse mesto pa je bilo posejano s celo vrsto cerkvenih stolpov in stopičev. Takoj pod Gradom je stala idilčna cerkvica sv. Rozalije z ljubko kupolo sredi strehe. Zgrajena je bila leta 1708., pa je že leta 1774. pogorela in ker je niso več popravili, so jo leta 1786. podrli. Takoj pod njo je cerkev sv. Florijana, ki so jo postavili leta 1671. Tu so v Cussov oltar postavili leta 1694. sliko Žalostne Matere božje, ki so jo Ljubljančani goreče častili kot čudodelno varuhinjo svojega mesta.

Cerkev sv. Jakoba se imenuje že leta 1383. Konec 15. stoletja so jo prevzeli avguštinci, ki so jo prezidali v gotškem slogu, pa so jo kmalu spet zapustili. Leta 1597. je poklical škof Hren v Ljubljano jezuite, ki so se tu naselili. Škof Hren je leta 1610. vložil temeljni kamen za sedanjo cerkev ter jo leta 1615. posvetil. Cerkev je bogata na krasnih marmornatih in beneških slikah. Občudovanja vredna je kapela sv. Frančiška Ksaverija, ki se odlikuje po svojih štukaturnih okraskih. Poleg cerkve so sezidali velik kolegij, kjer so se nahajale latinske šestrazredne šole tja do leta 1788. Jezuiti so vzdrževali tudi deško semenišče ter so s svojimi šolami izredno visoko dvignili izobrazbo ljubljanske mladine.

Uršulinke so se naselile v Ljubljani leta 1702. in od takrat vzgajajo žensko mladino. Od srede 17. stoletja so imele tudi

**Pogled
na najstarejši
del Ljubljane
z letala. Ta
del je že od
nekdanj okle-
palo obzidje.**

klarise ob sedanji Kreditni banki samostan in cerkev sv. Mihaela, v kateri se je v Ljubljani prvič začelo javno častiti presv. Srce Jezusovo. V sedanji Zvezdi pa je Tomaž Hren ustanovil samostan in cerkev kapucinov, ki so skupno z jezuiti največ storili za verski preporod Ljubljane. V bližini stolnice na sedanji Stritarjevi ulici je stala starodavna cerkev sv. Elizabete, ki je spadala k staremu mestnemu špitalu. V tej cerkvi so imeli ljubljanski protestantje svoje središče, dokler jih ni pregnal Tomaž Hren. Stolnico in staro frančiškansko cerkev na Vodnikovem trgu smo že omenili. Značilno je, da sta le ta cerkev in mali stolpič kapucinske cerkve ohranila na zvoniku staro gotsko koničasto streho tudi še v baročni dobi. Vsi drugi ljubljanski stolpi so nosili slikovite čebulaste strehe, ki so posebno poudarjale baročni značaj mesta. Sedanja frančiškanska cerkev je bila prvotno avguštinska in izvira iz srede 17. stoletja. Še odličnejša je bila ob sedanjem hotelu Evropa diskalceatska cerkev iz prve polovice 17. stoletja. Posvečena je bila smrti sv. Jožefa, čigar oltarno sliko je napravil Metzinger. Že Valvazor hvali njeno dragoceno štukaturno okrasje, ki jo je delalo za eno najlepših ljubljanskih cerkva. Pred njenim razpadom so jo imeli nekaj časa v oskrbi usmiljeni bratje. Med palačami pa so posebno značilne tri ljubljanske baročne stavbe: mestna hiša z odprtimi stebriščem pritličja in arkadnim dvoriščem, škofijska palača prav tako z arkadnim dvoriščem in plemenito resni, žal, propadli knežji dvorec z zanimivimi baročnimi slikarjimi.

Konec 18. stoletja se je zgodila z baročno Ljubljano bistvena sprememba. Izgubila je mestno obzidje. S tem je ohranila še baročno jedro, toda izgubila je enega osnovnih elementov svoje preteklosti. Doslej je bila Ljubljana vklenjena v trden in neprekinjen okvir. Od svojih predmestij je bila ločena ne samo po zidu, temveč tudi po obzidnih jarkih, kolikor jih ni nadomestovala Ljubljana. Zdaj pa je postala prosta in se je mogla neovirano širiti na vse strani. Ni čuda, da je bilo mestnega zastopstva kar malo groza, ko je sklenil leta 1783. okrožni urad, naj se podero vse ljubljanske trdnjave. Ljubljanci so sicer uvideli koristnost tega ukaza, a izražali so tudi bojazen, če bo postalo mesto kar naenkrat

na vse strani odprto. Zato so dali višjim oblastem v predudarek, kaj če bi kaka četa Turkov prilomastila do Ljubljane. Mogoče bi se mogla jata potepuhov vkrasti v mesto, ali bi nastala kaka vstaja na deželi. Tedaj bi ne bilo težko odprto mesto opliniti in ga požgati, blagajne visokega erara pa izprazniti. Seveda ti pomisleki niso pomagali in ljubljansko obzidje je padlo en del za drugim. In doba velike Ljubljane je bila na vidiku. V dobi francoske Ilirije se je pridružilo poleg predmestij še enajst vasi iz bližnje okolice.

V istem času nastopa, kot po vsej Avstriji, tudi v Ljubljani nov kulturni element, ki začne razlikovati med slovenstvom in nemštvom. Prosvetljenci in janzenisti končno služijo istemu cilju, dokler se ne ustanovi prvi slovenski inteligenčni krožek ob Žigi baronu Cojzu. Ko je v letih 1809—1813 postala Ljubljana glavno mesto Napoleonovih ilirskih provinc, je seveda močno zrasla v svojem ponosu. Nato je postavil kongres evropskih vladarjev leta 1821. Ljubljano v krog zgodovinsko važnih mest v Evropi.

Kot umetnostno središče pa je Ljubljana vse 19. stoletje zaostajala. Slovenski umetniki so šli v tujino. Doma pa je ostala le še umetna obrt. Ob začetku stoletja je v Ljubljani slikal Janez Potočnik in tovariši, ki že daleč zaostajajo za baročnimi predniki. Njihovo dediščino je prevzel Matevž Langus, prijatelj Prešernov in Čopov. Langusa bi mogli imenovati zadnjega barokista, ki pa ni mogel več zadeti nekdanje razkošnosti baročnega krasilnega sloga. Mnogo boljši je kot portretist, čeprav tudi tu ni brez trdote. Ljubljaničan Karinger je postal dober pokrajinski slikar domače dežele. Zastopnik bidermajerske meščanske družbe je ljubljanski portretist Miha Stroj, ki nadkriljuje Langusa. Njemu sledi slovenski nazarenc Janez Wolf. Iz njegove delavnice sta izšla Janez in Jurij Šubic in Anton Ažbe.

Med tem časom je Ljubljana dozorela v politično in kulturno središče Slovencev. Slovenski impresionisti so jo izbrali za izhodišče. V najnovejši dobi pa stopa Ljubljana v svojo poslednjo razvojno stopnjo, ko ji daje mojster Plečnik obliko, ki je zasidrana že v njeni tisočletni tradiciji.

Spomini na Ivana Cankarja

Za 25 letnico smrti

Silvin Sardenko

Morebiti nima kmalu kdo izmed njegovih sodobnikov, ne rečem sorodnikov, tako svojevrstnih spominov na pisatelja Ivana Cankarja, kakor so pričujoči. V mislih, da bi mogli komu koristiti in z novo lučjo ožariti in prikupiti velikega pisatelja, naj bodo zapisani in objavljeni ti spomini, preden se pozabijo. Ivan Cankar sicer ni maral, da bi mu kdo pogledal v dušo globlje, nego se je hotel in mogel sam razodeti. Bal se je očitka, češ da je sentimental, nežen in celo veren. Vendar je bil tu in tam sentimental, nežen in celo katoliško veren. Ko je v književni »Zadrugi« recitiral svoj ciklus pesmi »Helen«, ga je kritik Dermota zavrnil zavoljo presilne sentimentalnosti. Cankarja je kritika očitno zbudila in zmaščeval se je, da jo je poslal, »Helen« namreč, »Ljubljanskemu Zvonu«, ki jo je v prvem prihodnjem zvezku objavil na uvodnem mestu. To je le en dokaz, kako se je Cankar branil in obranil vseh očitkov, ki bi podvomili nad močjo njegove volje in duševne sile, na katero je bil tako ponosen.

Ivan Cankar je nosil v svoji duši skrito celico, katero je le redkokdaj odklenil. Ob zadnjih dnevih Dragotina Ketteja je poslal v bogoslovje, k njegovemu in svojemu prijatelju nujno naročilo: »Pridi ter povej trpečemu in umirajočemu besedo utehe in tolažbe.« V čem naj bi bila ta duhovna prijateljska pomoč, se je pokazalo še tisti dan, ko se je po odhodu župnika Malenška iz Kettejeve bolniške sobe zaslišal vesel glas: »Hvala Ti, da si poklical Gospoda!« Cankarja je globoko prevzela Kettejeva smrt. V tisti dobi je z veliko muko črpal in pisal iz svoje duše, kakor da bi se mu mudilo za Kettejem. Ni našel več časa, da bi vsaj nekoliko pomislil na pripravo za kako poklicno službo. Vedel je, kaj pomeni poslanstvo s pisateljskim peresom, zato in le zato je blagovol Kettejev prerani grob.

Neko jesen, ko je dozoreval, a ne še dozorel kostanj, sta hodila Cankar in njegov prijatelj po šišenskem gozdu pod Rožnikom. Cankar je iskal z roko in nogo, kje se mu med listjem pokaže zaželen sad domačega kostanja. Takrat je zazvonilo poldan pri šišenski cerkvi. »Kje je to?« je vprašal. »Pri sv. Jerneju v Šiški.« Cankar je pogledal v tovariša in se z glasnim smehom pošalil: »Ubogi Jernej! Kaj zvoniš svojim hlapcem poldan, ko jim nimaš kaj dati na mizo?« Ne vem, če mu ni že takrat podzavestno stal pred očmi: »Hlapec Jernej in njegova pravica.«

Maj je cvetel. Cankar in njegov prijatelj sta napravila kratek majev zlet. Mimogrede sta se ustavila ob Marijinem znamenju na Draveljski cesti. Tovariš je bral v kamen vklesane spominske stihe in se zamislil. Cankar ga udari po hrbtu: »Prijatelj, kako si suh. Vse kosti bi ti preštel. Vidiš, kaj naredi pobožnost.« Cankar se je porogljivo na-

smejal. Tovariš ga je mirno zavrnil: »Ne veš, kaj je pobožnost. Tudi tebi bi ne škodovalo, če bi bil malo pobožen.« »To pa res, da ne. Bolj bi bil podoben svoji materi, ki jo ljubim, ker je bila res pobožna.«

Na Rožniku se je ušotoril v majhni sobi nad gostilno. Dobil je nepričakovan obisk dveh duhovnikov. Eden izmed obeh mu je ponudil vizitko z novomašnim pozdravom in vabilom. Kakor da se je zbal tega počesčenja, se je Cankar opravičeval: »Ne! Tega pa nisem vreden. Tisti zvonovi so že odzvonili. Pa mislim, da mi bodo spet zazvonili. Pogledjta, saj sem blizu cerkve.« Pogled skozi okno je pokazal ljubko cerkev Marijinega obiskovanja na Rožniku.

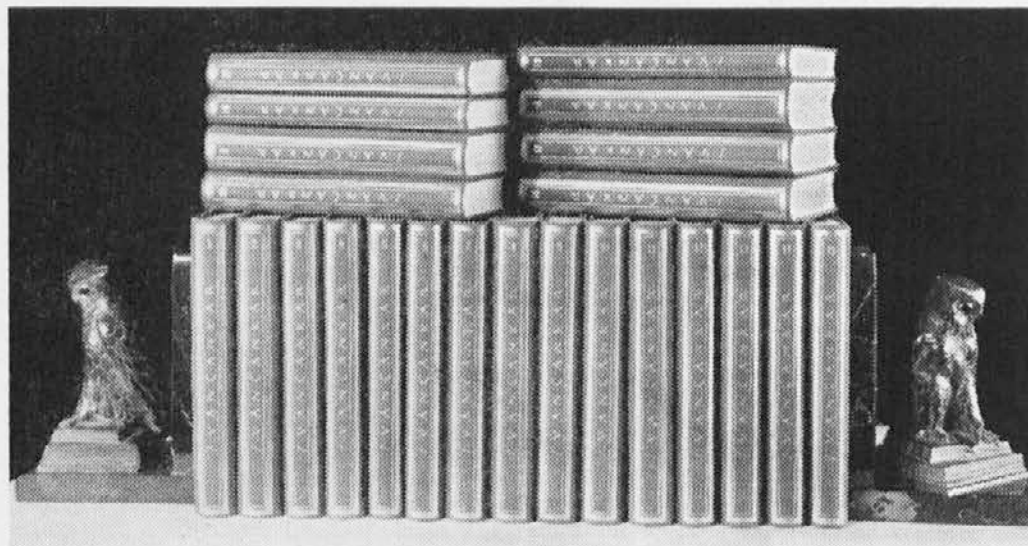
Iz uršulinske cerkve se je privil dolg bel spreved prvoobhajilne dece. Pred cerkvijo so se deklice razhitele na vse strani. V tistem trenutku in vrvežu je Cankar srečal prijatelja duhovnika. Ta ga je takoj potisnil na svojo desno, češ tako spodobi velikemu pisatelju. »Ne boš!« ga je popravil Cankar in se postavil na njegovo levico. »Med mladino sva. Mladina naj vidi, kako ceni Cankar duhovnika.« Potem se je ozrl po prvoobhajancih rekoč: »Kje so tiste podobice, ki smo jih mi prejeli, ko smo bili še to, kar so zdaj ti?« Nenavadno molčeč je odhajal ob prijateljevi levici skozi Zvezdo. »Veš, na podobici ni toliko ležeče,« mu je potoma odgovarjal duhovnik. »Glavno je, da je duša tam, od koder so prišle te podobice.« »Tako je!« je Cankar veselo pritrdil. »Zdaj te bom pa nekaj prosil. Spomni se name, kadar boš stal na tistem kraju.«

Veliki petek je plakal nad Ljubljano. Deževalo je. Ivan Cankar je zaupno pribežal pod dežnik mimogredočega prijatelja. »Hotel sem videti še enkrat, kako obiskuje ljudstvo božje grobove. Tragedijo našega ljudstva bom napisal. Naslov bo: Četrta postaja. Kaj takega še nisi bral o Žalostni Materi božji, čeprav si duhovnik.« Ta sklep je povedal s toliko resnobo in obenem z neko prikrito tegobo, da se je zdelo, da se je v bližini božjega groba spomnil že tudi svojega groba. »Kdaj boš to napisal?« »Tako pojdem na delo, če me ne bo kaj drugega premotilo.« Zdaleč je že trkala na njegove prsi tista prijateljica, ki ima pravico, da vsakega pomoti in prekine v njegovem delu. Ivan Cankar jo je čutil in slutil: smrt.

Prve češnje so se pojavile na sadnem trgu. Vesel jih je gledal in zobal, kdor je bil sam zdravih in rdečih lic kot one. Pisatelj Cankar se jih ni mogel veseliti. Stopil je v »Unionovo« kavarno in zamislil črtico »O rdečih češnjah«. Kdo ve, kaj mu je palo preko duše. Pesem o rdečih češnjah bo ostala neizpeta. Iz kavarne je stopil k prijatelju godovnjaku. Obisk za god! »Ne čudi se mi, da sem prišel za Tvoj god. Izpremenil sem se. Vendar moja simpatija niso

beli, ampak rdeči nageljni. Dobro je, da se človek spomni tudi takih godov. Pa ne! Z Murnom bi moral reči: Ni mi dobro. Spremenil sem se. Še te bom obiskal.« »Le še velikokrat.« A malokdaj sva se še srečala in še takrat v družbi drugih. Samo enkrat sva se še našla. »Ivan, kako je s Tvojo IV. postajo?« »Imenitno! Dobil sem tisto veliko besedo, s katero bom ožaril vse kesanje: In Žalostna Mati se dvigne na križev pot z junaškim obrazom: Ljubila bom vsakega, ki mi pride nasproti. Kakor sonce bom sijala na pravične in krivične.«

Cankarjevo zbrano delo

Vrhnika, prečuden kraj! V meh-kem domotožju zakoprni srce ob mislih nate. Kdo te je videl z bde-čimi očmi, kdo te je spoznal? Šli so mimo, videli so bele ceste, bele hiše, in so šli dalje. Jaz pa sem ti pogledal v obraz kakor ljubljene-mu dekletu in zdaj je moje srce bolno po tebi...

Kraj ravni pod gozdom, pod temnim, mogočnim Raskovcem sedi jata golobov; bele peroti se leske-čejo v soncu. Tam je Vrhnika. Čez bore, čez hoje, od tihega Krasa, od morja šumi burja, plane v ravan, postane, vztrepeče, osupla in utola-žena ob toliki lepoti. Bela kakor nevesta se sveti na holmu sveta Trojica, razgleduje se po sončni ravni, po tihem, sanjajočem močvir-ju, do Žalostne gore in do Krima. Zamolkla pesem, kakor vzdih iz globoke zemlje, od visokega neba pretrese jasno tišino; na Žalostni gori je zapel veliki zvon, ki kralju-je od Krima do Ljubljanskega vrha. Pod pesmijo, nad ravnino trepetajo-čo, se lesketajo vasi in se uživajo v čisti beloti: blešči se jim pod mladim soncem; kakor ob prostra-nem jezeru leže, bele, tihe; a iz jezera, v tišini sanjajočega, se vzdi-gajo samotni otoki, nizke, s slamo krite kolibe, gruče brez in vrb in visokih jagnedi.

Kdaj bo že drdral moj voz po široki cesarski cesti, kdaj bo že zavil pod Logom, da te zagledajo moje koprneče oči, o sveta Trojica? Kdaj bom že zaslišal tvojo sladko pesem, o sveti Pavel, patron in varuh Vrhnike? Kdo je čul tvoj glas in je pozabil nanj? Ne po materi ne po ljubici ni jokal Amerikanec, ko mu je bilo žalostno pri srcu: po tebi je zajokal:

o ti svetega Pavla zvon,
ki te slišal več ne bom!...

In kdaj bom pozdravil tebe, ubogi sveti Lenart, ki stojiš pod sveto Trojico in pod svetim Pavlom kakor dete nebogljenost in zavzdih-neš le o mraku s tenkim, vdano prosečim svojim glasom?...

Pod svetim Pavlom, onkraj ce-sarske ceste, spi Močilnik v globoki kotanji, v večni senci. Kdo izmed vas je videl Močilnik in ne sanja o njem vsako noč? Izpod skal, višje kakor svetega Pavla zvonik, šumi črna voda; zašumi in takoj utihne, pogrezne se v globoko strugo, skri-

Rojen na Vrhniki 10. maja 1876
Umrl v Ljubljani 11. decembra 1918
(Cankarjev kip v Drami, delo N. Pirnata).

je se pod vrbe in molči vsa temna. Kaj se ji je sanjalo tam doli pod kraškimi skalami in kaj jo je pre-strašilo, ko je prišla iz noči v pro-sojni mrak? Tako molče usta, kadar se odpro po dolgem spanju in plane pogled, izgubljen, osupel, v preve-liko lepoto... Aleš iz Razora.

Spomni se na svojo mater, na-njo, ki je v grobu! Povej, kaj bi ne šel po golih kolenih, odkopal grob z rokami, da bi ji rekel, kar ji nisi hotel reči, dokler te je sli-šala? Eno samo besedo morda, le eno, iz nečimrnega sramu, iz srčne skoposti zatajeno? Še na druge se spomni, na mnogoštevilne, ki te ne slišijo več, in te nikoli ne bodo slišali, ki so željni čakali na tvojo besedo, pa jim je nisi dal! Ne molči, da ne boš tožil gluhim grobovom, klical iz dna, ko bo veter razpihal tvoje besede v gozd in polje!... Podobe iz sanj.

Ali nisem pel o žalosti, ker je bilo v mojem srcu hrepenenje po veselju. Slikal sem noč, vso pusto in sivo, polno sramote in bridkosti, da bi oko tem silneje zakoprnelo po čisti luči. Zato je bila moja be-seda, kakor je bila trda in težka,

vsu polna upanja in vere. Iz noči in močvirja je bil v nebeske dalji-ne uprt moj verni pogled — vi pa ste me razglasili za pesimista.

Bela krizantema.

Ponos v mojem srcu: kljub vsem naukom, opominom, očitkom, kljub zasmehu, zmerjanju in natolceva-nju je vse moje življenje in neha-nje služilo najvišji ideji, resnici! Kar sem videl z očmi in z razu-mom, nisem zatajil; in ne bi zata-jil za same zlate nebeske zvezde. Resnica pa je posoda vsega dru-gega; lepote, svobode, večnega živ-ljenja. Dokler sem zvest resnici, sem zvest sebi; dokler delam v nje-nem imenu, bo moje delo rodovit-no, ne bo ovenelo od pomladi do jeseni. Krpanova kobila.

»...Povej mi zdaj, ob tej uri, ki je ura sodbe in ura posvečenja: ko pridem k tebi, da pojdeš z menoj na poslednjo pot, — koga boš klical na pomoč, da ti bo v trpljenju stal ob strani, da bo tvoj besednik pred pravičnim sodnikom?«

Ukazujoč in trd je bil ob teh besedah glas matere Smrti in vsa moja duša, ves moj ubogi, ponižani jaz je bil uklenjen jetnik njenih oči, teh temnih plamenov.

Vzkliknil sem; iz globočine mo-jega umirajočega srca je planilo:

»Mati!«

Tih in mračen, kakor poprej, je bil plamen njenih oči; na dušo mo-jo, ki se je krčila v grozi, je tipal mrzli dih iz njenih ust. In zaklical sem v tej bolečini, v tem predsmrt-nem spoznanju:

»Domovina!«

Milejši, jasnejši je bil plamen njenih oči, že se je dramilo v njem usmiljenje in odrešenje. Ali ganil se ni moj gost, moj sodnik, ni mi odgovoril, ni me izpustil.

Takrat se je v grozi in bolesti razklalo moje srce, da je dalo, kar je še imelo:

»Bog!«

V istem hipu, ob tisti besedi sem se sladko zbudil iz dolge, strašne boleznine. Poleg mene, ob čaju, je se-dela svetnica odrešenica; držala me je za roko in smehljala se je, ka-kor se mati smehljá otroku, ki je ozdravel.

Ime ji je bilo: Življenje, Mla-dost, Ljubezen. —

Podobe iz sanj.

Zveza med italijansko in slovensko kulturo

V letu 1941., avgusta meseca, je izšel v italijanski reviji »L'Europa Sud Orientale«, ki sta jo ustanovila Giuseppe Cossuta in prof. Umberto Urbani, članek slovenskega profesorja v Udinah dr. Andreja Budala pod naslovom Italijanski kulturni dar Slovence. Iz tega članka povzemamo naslednje podatke, ki naj pokažejo, kako stara in tesna je bila zveza med italijansko in slovensko kulturo v preteklosti in kaj vse smo Slovenci dobili tekom svojega narodnega obstoja od italijanske tisočletne kulture. Gradivo seveda ni popolno, toda dovoljno, da pokaže, kako plodno je sodelovanje med narodi zlasti na kulturnem polju.

Zemljepisna soseščina med nami in Italijani traja že trinajst stoletij ter smo Slovenci v tem času prejeli marsikako iniciativo v svojem kulturnem razvoju iz pokrajine Sonea. Najprej krščansko vero, ki se je širila v naših krajih predvsem po oznanjevalcih iz Akvileje, ki so z ljubeznijo vršili svoje sveto poslanstvo. Tu je treba imenovati predvsem sv. Mohorja, ki je deloval med Slovenci s tako vneto in priljubljenostjo, da je postal skoraj slovenski narodni svetnik. Po njem se imenuje še sedaj Družba svetega Mohorja, ki je prenesla svoj sedež v Ljubljano. Vera iz Italije je Slovence ugaljala po metodah oznanjevanja neprimerno bolj kot s severa. To je doumel tudi Prešeren, ko je v »Krstu pri Savici« dal Črtomira krstiti in ga poslal — v Akvilejo, da bi se bolj poglobil v globine vere ljubezni, od koder se je vrnil kot misijonar med svoje sonarodnjake.

Tudi sveti Metod in sveti Ciril sta romala skozi slovenske pokrajine v Rim, kjer je sveti Ciril umrl (869), sveti Metod pa se je vrnil med panonske Slovence razširjat v te kraje vpliv krščanskega Rima. Od Karla Velikega je pod akvilejski patriarhat spadala večina slovenskega ozemlja do Drave ter je sprejemala duhovno obliko iz Rima.

Prvi šolski ustanovi, ki so jih dobili kdaj Slovenci, sta bili šoli v Cividale in Fiume, ki sta bili še ustanovljeni za Karla Velikega. V X. in XI. stol. je mnogo slovenskih mladeničev obiskovalo latinske šole v Cividale ter so tudi mnogi postali svečeniki akvilejskega patriarhata. Josip Gruden opisuje v svoji Zgodovini slovenskega naroda, da so Slovenci v srednjem veku zelo radi hodili na študije na univerze v Bologno in v Padovo. Pa ne samo mladeniči, temveč tudi župniki in drugi cerkveni dostojanstveniki so opravljali svoje študije, da, celo svoje službe v Italiji, kjer so se izpopolnjevali. Mnogi so se vračali v Slovenijo z doktorskimi naslovi, ki so jih dobili v Italiji. Med drugimi so študirali v Italiji ljubljanski župnik Ulric Schayn, kamniški župnik Pavel, plemenitaš Baltazar Lamberg, v Padovi pa Krištof baron Ravber, slavni vojskovodja, diplomat in ljubljanski škof, dalje Mihael Tiffernus in drugi, da imenujem samo nekatere iz tega časa.

Slovenski protestanti so se sicer nagibali k nemškemu vplivu, toda marsikakšno iniciativo so dobili od Italijanov. Tako je bil Primož Trubar (1508—1586), ustvarjalec slovenskega knjižnega jezika, vzgojen pri triestinskem škofu Petru Bonomu in ga je on nagnil k reformaciji. Vpliv drugega Italijana, škofa Petra Vergerija, pa je bil tak, da je Trubar odklonil gotico, v kateri je izdal svoji prvi slovenski knjigi, ter sprejel latinsko, to je italijansko pisavo, »latinico«, ki jo še zdaj uporabljajo Slovenci. Ta alfabet je velik kulturni dar, ki so ga prejeli Slovenci od svojih romanskih sosedov.

Pa tudi mnogo slovarjev tega in poznejšega časa je imelo za cilj, da se Slovenci spoznajo z italijanskim jezikom. Tako za protestantov veliki Megiserjev štirijezični slovar »Dictionarium quattuor linguarum tedesco-latino-illirico-italiano« iz leta 1592. in 1608. ter njegov »Thesaurus Polyglottus« iz l. 1603. in 1663. Prvi slov. kat. pisatelj fra Alasia da Sommaripa iz reda divinskih servitov je tiskal svoj »Vocabulario italiano-sloveno« v Udinah l. 1607. Tudi najbolj znani baročni pridigar in pisatelj Janez Svetokriški, ki je bil sin beneškega očeta in slovenske matere in se je pisal plemeniti Leonelli, je tiskal dva zvezka svojega obširnega slovenskega »Sacrum proptua-

rija« v Benetkah in šele zadnje tri zvezke v Ljubljani. On je bil v tesni zvezi z italijansko kulturo.

Ko pa se je renesansa v XVI. veku prelila v barok v Italiji, se je ta slog prenesel kmalu tudi v Slovenijo, ki je dal Ljubljani velik razmah in povsem novo lice. Arhitektura in baročno slikarstvo sta se tedaj razmahnila v vsej svoji sili ter sta dala največje umetniške vrednosti, vredne občudovanja še sedaj, tako stolnico v Ljubljani, škofijsko palačo in magistrat. Umetniki te dobe so bili večinoma Italijani, tako slikar Quaglia, ki je poslikal stolnico, ali slavni kipar Robba, ki je postavil magistratni vodnjak ter več kipov po ljubljanskih cerkvah.

Tekom vekov je več pomembnih in slavnih Slovencev prišlo iz italijanskih družin. Ob koncu XVI. stoletja je prišla iz Bergama na Kranjsko družina Valvazor, iz katere je potem izšel znani nemško-latinski pisatelj, zgodopisec dežele Kranjske — baron Vajkard Valvazor, rojen v Ljubljani. Kdo ne pozna njegove slavne knjige »Čast dežele Kranjske«, ki mu poje slavo še sedaj? Iz mešanega zakona med Italijanom in Slovenko se je rodil tudi znani slovenski mecen, učenjak in preporoditelj baron Zigmund Zois pl. Edelstein. Ta je tudi svoje študije napravil v Italiji in se potem povrnil v Ljubljano, da upravlja svoja ogromna posestva, svoje velike plavže železa v bohinjskem kotu. V kratkem času je zbral Zois okrog sebe predstavnike slovenskega preporeda, tako Antona Linhart, Valentina Vodnika, Jerneja Kopitarja in dr. Rad je napravil tudi kakšno pesmico v italijanščini in prevajal iz italijanščine v slovenščino. Po zgledu italijanskih akademij XVII. veka je bila ustanovljena tudi v Ljubljani taka akademija konec XVII. veka in je trajala do 1725 l. Obnovila pa se je l. 1781.

V dobi Vodnika in Prešerna se je mnogo Slovencev zanimalo za italijansko kulturo in literaturo. Vodnik je poučeval celo italijanščino na liceju v Ljubljani v času francoske zasedbe. Njegove tečaje je obiskoval tudi »veliki učenjak« Matija Čop. Največji slovenski pesnik, slovenski Petrarca France Prešeren (1800—1849) je bral na Dunaju v Klinkowströmvem zavodu Boccaccia in Guarinija v izvirniku, zaradi česar je prišel s predstojnikom navzkriž. Pri Petrarki se je učil klasične oblike ter je po njegovem zgledu opeval Julijo, ki jo nekod imenuje »mlajšo sestro Laure«. V »Glosic« spominja Danteja, Petrarka in Tassa. Oba prijatelja, Čop in Prešeren, združena v ljubezni, sta bila tudi združeno orientirana proti širokim obzorjem, v prvi vrsti proti tistim, ki so odkrivali italijansko pesniško nebo. V njuno prijateljsko skupino je spadal Smole, o katerem je Prešeren pel, da je videl »nebo italijansko«. Njihov sodobnik Vraz je na univerzi v Građu študiral italijansko poezijo. Koseski je prevajal iz italijanščine (Dante, Divina Commedia) zlasti v času svojega službovanja v Triesteju. Do l. 1840. je imela italijanščina v Ljubljani velik vpliv, saj je še tega leta poleg nemščine bila italijanščina na policijskem prijavnem listu, kakor poroča dr. Mal.

V drugi polovici XIX. stoletja so mnogi slovenski pesniki in politiki radi segali k italijanski kulturi ter je imela velik vpliv nanje. Valentin Zarnik, vodja Mladoslavencev, je bil ves navdušen za ideje italijanskega preporeda in Cavourja. Josip Stritar je napravil potovanje v Italijo. Nekaj poglavij romana »Lepa Vida« je Jurčič postavil v Benetke, kjer je iskal tudi zdravja. Prirodoslovec in pisatelj Franc Erjavec in iskal gradivo za svoje znanstveno delovanje tudi po pokrajinah Furlanije prav do Udine, zanimajoč se zlasti za življenje poljarjev. Tudi o Kersniku je dr. Prijatelj mnenja, da se v njegovi krvi meša vpliv italijanskih pradedov iz beneške družine Carciari. Pesnik Aškerc je vplil v svoje Jadranske bisere tudi spomin na Dantejevo jamo; opeval pa je tudi Rim. Pravi rimski pesnik pa je postal Mihael Opeka, ki je dalj časa živel v Rimu kot bogoslovec, ter je izdal zbirko Rimski verzi ter knjigo Rimskih spominov; Rima se je spomnil tudi na svojem nagrobniku. Pravi pesnik krščanskega Rima je poleg njega tudi Silvin Sardenko, ki je že leta 1906.

izdal Romo, pa jo v pomnoženi izdaji in novi opremi poslal v svet v l. 1941. Tudi Meško je vzel motive iz Italije, Finžgar pa je opisal svoje potovanje po Italiji v posebnem potopisu. Med pesniki je Vojeslav Mole dobil mnogo motivov v Italiji. Ivan Cankar je bil navdušen častilec Giuseppeja Mazzinija ter je v Triesteju imel svoj znameniti govor ob koncu svetovne vojne, ki ga je spravila pri avstrijski oblasti v ječo na ljubljanskem Gradu in v vojaško suknjo. Bevk je posvetil sv. Frančišku Asiškemu svojo knjigo o sv. Frančišku, ki ga je opeval tudi Meško. Joža Lovrenčič je postavil svojega Sholarja iz Trente večkrat v Padovo in Benetke. Juš Kozak je strnil svoje vtiske iz potovanja v Areno. Jože Pahor je napisal roman *Serenissima*, iz zanimive zgodovine beneške republike. Pregelj je napisal mnogo povesti iz civilidske cerkvene in svetne zgodovine. Tudi Kreft je v svoji zgodovinski sceni iz življenja prepovediteljev XVIII. veka dal govoriti o italijanskih kulturnih zadevah.

Prevodi iz italijanščine so posredovali marsikakšno literarno vrednoto slovenskim bralcem. Dantejeve verze so prevajali Vraz, Koseski, Debevec, Ušeničnik, Župančič in Debeljak; med njimi je Debevec prevel celotno *Divino Comedio* v verzih. Gradnik je prevajal Ado Negri, kakor že prej Krek in Lovrenčič. Gradnik je prevel tudi Sem Benellija, D'Annunzia itd., itd. ter izdal celotno Italijansko liriko (1940), s katero je predstavil profil vse italijanske lirike tekom sto-

letij. Drugi marljiv prevajalec iz italijanščine je sam dr. Budal, ki je prevel celotni zgodovinski roman Manzonijev »Zaročenci« ter Pellicove »Moje ječe«, ki jih je že prej prevel Guzelj (tudi »Zaročenci« so izhajali že prej v slov. časopisu in v knjigi, toda v skrajšani obliki). Prevel je tudi Boccaccia »Decamerone«, Fogazzarovega »Svetnika«, več novel *Grazie Deledde*, *Verge* itd. Javornik je prevel Fogazzarov »Mali svet naših očetov«.

Tu bi sedaj bila prilika, da se omenijo prevodi italijanskih pisateljev, ki so izšli zadnje leto, v katerem jih je izšlo več kakor desetletja prej. Naši dnevniki in naše knjižne zbirke so polne lepih italijanskih novel in romanov ter tako skušajo dopolniti to, kar smo prej zamudili. Ta kratek pregled, ki ni natančen, naj samo v glavnem prerezu poda majhen pogled v tradicijo kulturnih vezi med obema narodoma. Dr. Budal navaja dalje sicer še zveze v znanstvenem in političnem svetu do ustanovitve Zavoda za italijansko kulturo v Ljubljani, ki sta ga slovesno odprla pred leti v imenu Italije senator Balbino in v imenu bivše Jugoslavije pokojni ban dr. Natlačen in ki naj bi utrdil ponovno te zveze. Mi povzemamo samo glavne podatke iz revije, ki jo je ustanovil prof. Umberto Urbani, posrednik kulturnih vrednot med nami in Italijani v zadnjem času, kar se vidi že iz njegove zanimive dvojezične knjige »Il piccolo mondo Sloveno«, ki je izšla l. 1941. v Ljubljani in ki predstavlja Italijanom glavne predstavnike slovenskega kulturnega življenja.

Družinske doklade

Družinske doklade so izredno važna pridobitev novejšje dobe, ki je zlasti velik njih socialni pomen, ker priznavajo delavstvu in nameščenstvu, ki ima več otrok, večje ugodnosti kot ostalemu delavstvu in nameščenstvu.

Družinske doklade v celoti za vse delavstvo so bile vpeljane v Italiji prav za prav leta 1934. Tega leta dne 11. oktobra je prišlo do kolektivnega delovnega sporazuma med Konfederacijo industrije ter Konfederacijo industrijskega delavstva, s katerim je bil vpeljan 40-urni delovni teden. V tem sporazumu je bila predvidena ustanovitev posebne blagajne za družinske doklade, ki naj bi izplačevala mezdo, ki so jo izgubili delavci zaradi skrajšanja delovnega časa, onim delavcem, ki imajo družine in so naravno bolj prizadeti kot samski delavci. Prva ureditev se je torej nanašala samo na delavstvo, ki je bilo prizadeto zaradi skrajšanja delovnega časa. S Kr. dekretom — zakonom z dne 21. avgusta 1936 je bilo izplačevanje doklad razširjeno na vse družinske očete-delavce, ki so bili zaposleni v industriji ne glede na delovni čas. Polagoma je tozadevna zakonodaja postajala vedno bolj obsežna in l. 1937 je izšel zakonski dekret, s katerim se uvaja obveznost izplačevanja družinskih doklad za otroke družinskim očetom, ki izvršujejo nesamostojno delo. Bile so pa še vedno izjeme, n. pr. družinske doklade niso veljale za one, ki zaslužijo nad 2000 lir mesečno, dalje ne za hišne posle, de-

lavce na domu itd. Izjema je veljala tudi za državne uslužbence, kar pa je bilo pozneje izpremenjeno tako, da so tudi ti uživali blagodat družinskih doklad. Po novem je bila uprava prejšnje blagajne za družinske doklade poverjena Nacionalnemu fašističnemu zavodu za socialno zavarovanje, ki je izvajal zavarovanje ločeno za industrijo, kmetijstvo, trgovino in denarne zavode ter zavarovalne zavode.

Po zakonu z dne 17. junija 1937 so se družinski poglavarji delili z ozirom na doklade v tri skupine: v prvi skupini so bili oni, ki so vzdrževali 1 otroka, v drugi skupini oni, ki so imeli 2—3 otroke, in končno v tretji skupini oni, ki so imeli 4 in več otrok.

Zakon z dne 6. avgusta 1940 je ustanovil enotno blagajno za družinske doklade vseh vrst ter je določil višino prispevkov takole: industrija 8%, kmetijstvo 1.50 lir za delovni dan, uradništvo 8% brutoplače, trgovina 6.25% brutoplače, pri denarnih in zavarovalnih zavodih pa je bilo več skupin, v katerih je znašal najmanjši prispevek 8.20% (pri zavarovalnicah), najvišji pa 12.75% (pri bankah nacionalnega interesa), v skupini svobodnih poklicev in umetnikov je znašala višina prispevkov 6.25% brutoplače, naravno vse v breme delodajalcev. Doklade pa so znašale za delavstvo v industriji na teden: za 1 otroka 4.20, za 2—3 otroke 6, za 4 in več 7.80, za ženo 7.20 in za vsakega starša 4.20. Za uradništvo so bile doklade v istih skupinah naslednje:

6.60, 8.70, 10.50, 10.20 in 6.60 lir na teden. Veliko nižje so bile doklade v kmetijstvu, znatno višje pa v trgovini, dočim so v skupini denarnih zavodov bile doklade mesečno od 30—120 lir na osebo vzdrževanega člana družine. V svobodnih poklicih so bile doklade iste kot v trgovini.

Z zakonom dne 20. marca 1941 so bile doklade v vseh skupinah zvišane, zvišani pa so bili naravno za kritje teh doklad tudi prispevki (razen v kmetijstvu in trgovini). Končno so bili s kolektivno pogodbo z dne 14. junija 1941 vsi prispevki podvojeni, ravno tako tudi višina doklad.

V naslednjem navajamo sedanjo višino prispevkov ter doklad v posameznih panogah, kot so v veljavi v Kraljevini: Prispevek v industriji 20% doklade: za delavstvo: za vsakega otroka: družine z 1 otrokom 12, z 2—3 16.80, 4 in več otroki 21.60, za ženo 18.60, za vsakega izmed staršev 10.80 lir na teden. Za uradnike: za vsakega otroka družine z 1 otrokom 18.60, z 2—3 otroki 24.60, s 4 in več otroki 29.40, za ženo 26.40, za vsakega izmed staršev 17.40 lir na teden. V kmetijstvu znaša prispevek 1.50 lir za delovni dan pri delavcih, pri uradnikih 8% brutoplače, doklade pa znašajo pri delavcih za vsakega otroka: družine z 1 otrokom 0.65, z 2—3 1, s 4 in več 1.25, za ženo 1.45, za starše 0.80, v uradniški skupini pa so doklade v istih skupinah: 1.55, 2.05, 2.45, 2.20 in 1.45 lir dnevno. V trgovini znaša prispevek 12.50% brutoplače, doklade za delavstvo pa me-

sečno naslednje: za vsakega otroka družine z 1 otrokom 48, z 2—3 67.20, s 4 in več 86.40, za ženo 64.80 in za vsakega izmed staršev 38.20, za uradnike pa so v istih skupinah naslednje: 74.40, 98.40, 117.60, 93.60 in 55.20 lir na mesec. Za denarne zavode je prispevek različen in znaša 20.40 do 29.50% mesečne brutoplače. Doklade pa se gibljejo po posameznih skupinah med 78 do 378 lir za vsakega družin. člana.

Tudi v naši pokrajini je bila ustanovljena posebna blagajna za izplačevanje rodbinskih doklad, kajti ta vrsta zavarovanja je bila uvedena z naredbo Visokega komisarja št. 3 z dne 13. jan. 1942-XX (objavljena je bila v Službenem listu št. 5 z dne 17. jan. 1942-XX). Ta blagajna se nahaja pri Zavodu za socialno zavarovanje v naši pokrajini.

Kdo ima pravico do družinskih doklad.

Pravico do rodbinskih doklad imajo vsi tisti delavci-rodbinski poglavarji, ki so za plačo zaposleni v službi drugih na ozemlju Ljubljanske pokrajine in so obvezno zavarovani za bolezen pri ustanovah socialnega zavarovanja.

Doklad ne dobiva razvrščeno in nerazvrščeno državno, pokrajinsko in občinsko osebje, uslužbenci drugih javnih in pomožnih ustanov s samoupravo, nadzorovano po državi, pokrajini ali občini, za katerih rodbine je poskrbljeno z zakonom, pravilnikom ali upravno odredbo. Pač pa ima pravico do rodbinskih doklad nerazvrščeno osebje v službi države, pokrajine ali občin, ki je obvezno zavarovano za bolezen pri ustanovah socialnega zavarovanja.

Doklad ne dobivajo: posli in vobče osebje, ki je zaposleno v družinskem gospodarstvu, hišni delavci in končno italijanski delavci iz starih pokrajin Kraljevine, ki so zaposleni pri italijanskih tvrdkah ali podjetnikih, ki poslujejo v Ljubljanski pokrajini, imajo pa svoj pravni sedež v starih pokrajinah, ker dobivajo družinske doklade, ki so v veljavi v starih pokrajinah.

Za izplačevanje rodbinskih doklad se štejejo za rodbinskega poglavarja: 1. oče, 2. mati vdova ali samska z otroki, ki jih oče ni priznal, 3. žena ali ločena ali po možu zapuščena in z vzdrževanimi otroki, ali katere mož je trajno nesposoben za delo ali brezposeln in ne uživa podpore za brezposelne, ali v zaporu čaka na sodbo zaradi prestajanja kazni ali je odsoten po policijskem ukrepu. 3. delojemnik, ki vzdržuje brate ali sestre ali nečake, ker je njih oče umrl ali jih zapustil ali je trajno nesposoben za delo, to

pa, ako njegova žena ne dobiva rodbinskih doklad. 4. Delojemniki, katerim so po redni poti izročeni najdenčki v rejo.

Za katere družinske člane se dobe doklade.

Doklade se plačujejo za vsakega vzdrževanega otroka ali njemu izenačeno osebo do dopolnjenega 14. leta. Ta starostna doba se lahko podaljša do spolnjenega 16. leta, če je vzdrževani otrok zaradi hude telesne ali duševne bolezni, ki se ugotovi z zdravniškim pregledom, popolnoma ali trajno nesposoben, da bi se bavil s koristnim produktivnim delom, ali če obiskuje srednjo ali njej enako šolo. Za otroke nameščencev je meja spolnjeno 18. leto starosti, ker se ponavadi dogaja, da obiskujejo srednjo šolo.

Z zakonskimi ali pozakonjenimi otroki so izenačeni zakonito priznani nezakonski otroci kakor tudi otroci iz prejšnjega zakona drugega zakonca.

Doklad pa ne dobe otroci, ki so v reji zunaj ozemlja Ljubljanske pokrajine ali sprejeti v dobrodelne ali učne zavode, ki v celoti ali delno skrbje za njih vzdrževanje.

Nadalje je družinski poglavar upravičen dobivati doklado za ženo, dočim zakonito ločena žena nima pravice razen v primeru, če je družinski poglavar, odn. delavec zavezan plačevanju vzdrževalnine zanjo.

Kar tiče vzdrževalnino, je treba povedati, da je merodajna tudi v primerih, ko gre za alimente, katerih plačevanje je bilo sodno naloženo. Pri tem je treba še pripomniti, da je v tem primeru vseeno, če ti otroci z delavcem ne živijo v skupnosti, glavno je, da je ugotovljena obveznost plačevati vzdrževalnino.

Končno je upravičen dobivati doklade za očeta in mater, v kolikor so seveda izpolnjeni tudi drugi pogoji.

Na splošno je treba reči, da je glede razmerja otrok, žene in staršev do družinskega glavarja treba izpolniti glavna pogoja, t. j. 1. da jih vzdržuje rodbinski poglavar, če skrbi namreč za njih preživljanje, in 2. da živijo v skupnosti z njim.

Kdaj se nadaljuje izplačevanje rodbinskih doklad.

Izplačevanje rodbinskih doklad se nadaljuje v naslednjih primerih: 1. ob odsotnosti zaradi bolezni za dobo največ treh mesecev, 2. ob nezgodi pri delu v časučasne delovne nesposobnosti za dobo največ treh mesecev, 3. v času obvezne odsotnosti od dela zaradi nosečnosti ali poroda, za delojemnice, ki imajo do tega pravico, za 6 tednov

pred porodom in 6 tednov po porodu. Če je bil delojemnik v poslednjih 6 mesecih pred boleznijo zavarovan za bolezen manj nego 50 upoštevni dni, ima pravico do doklade za toliko dni, kolikor dni je bil zavarovan.

Rodbinska doklada se izplačuje za vsak koledarski dan zaposlitve, izvzemši nedelje. Dnevna rodbinska doklada se izračuna, če se deli tedenska doklada s 6.

Lestvica doklad na teden.

Prva naredba o uvedbi tega zavarovanja določa tedensko lestvico doklad, ki gre do rodbinskemu poglavarju za vsako vzdrževano osebo.

Delavci ozir. nameščenci dobe po tej naredbi za vsakega otroka in roditelja v rodbini, ki šteje:

	Delavci	Nameščenci
	lir	lir
a) 1 otroka . . .	6.—	9.50
b) 2—3 otroke .	8.40	12.50
c) 4 ali več otrok	10.80	14.70
za ženo	9.50	13.20
za vsakega roditelja . . .	5.40	8.70

Iz primerjave s stanjem v ostalih pokrajinah Kraljevine je razvidno, da so doklade manjše kot so sedaj v veljavi v teh pokrajinah, dočim je treba upoštevati, da so tudi dajatve, ki gre do izključno v breme delodajalcev, nižje.

Prispevki za zavarovanje.

Prispevek znaša 10% zavarovane mezde, oz. režijske plače in ga plačujejo izključno delodajalci, ki za to ne smejo ničesar odtegovati od mezd delojemnikov. Prispevki se pobirajo hkrati s prispevki za bolezensko zavarovanje in na isti način.

Pregled poslovanja blagajne za družinske doklade kaže, da je bilo od 1. decembra 1941 do 31. avgusta 1942 predpisanih prispevkov za družinske doklade v vsej pokrajini 11.87 milijonov lir, dočim je bilo do konca meseca septembra pobranih prispevkov za 10.06 milijonov lir. Izplačanih pa je bilo družinskih doklad do konca septembra 1942 5.87 milijonov lir, dočim je ostalo neizplačanih konec septembra 0.86 milijonov lir.

Koristniki družinskih doklad so bili naslednji: delavci za 27.423 primerov, in sicer delavci z 1 otrokom 5.507, z 2—3 5.257, s 4 in več otroki 1.378, z ženo 13.924, s starši 1.357, nameščenci za 8.935 primerov, in sicer: za 1 otroka 2.069, za 2—3 otroke 1.485, s 4 in več otroki 236, z ženo 4.627 in s starši 518. Iz tega je razvidno, da se je koristilo z družinskimi dokladami poleg delavcev samih še 36.558 njih družinskih članov, tako otrok, žena kakor tudi vzdrževanih staršev.

Kako besede izgubljam

V jeziku je skrit lep kos narodne zgodovine. Iz jezika se dajo spoznati narodne prosvetne razmere in tvarna ter duhovna izobrazba. Narod, ki si je sam ustvaril prosvetne naprave, jim je dal tudi svoje izraze. Če jih je dobil od tujega naroda, je sprejel z njimi navadno tudi tuje izraze. Madžari in Romuni imajo na tisoče besed iz slovanskih jezikov, kar se dá razlagati tako, da so mnogotere družabne, gospodarske, upravne in duhovne vrednote in ustanove sprejeli od svojih slovanskih sosedov. Po jeziku se sodi kulturno stanje naroda. Čim večje je število tujih izrazov v kakem jeziku, tem večji je bil vpliv tuje omike. Tuje besede v jeziku so torej znamenja narodove siromaščine. Če mora narod za prosvetne predmete in vrednote jemati tuje izraze, je znamenje, da sam ni kulture imel ali pa da je jezik tako uboren, da nima izrazov za te vrednote. Mogoče je seveda tudi to, da narod ne spoštuje svojega jezika in brez potrebe sprejema tuje izraze.

Brez tujih vplivov ni ostal noben narod, ker je vsak sprejemal od sosedov naprave, katerih sam ni imel. Že visoko izobraženi stari Grki so imeli za vsakdanje reči tuje izraze, n. pr. za denar (beseda talent je vzeta od predgrških naseljencev), za obleko (hiton = halja), za razne posode, rastline itd. Od njih so sprejeli te izraze stari Rimljani in od njih jih je mnogo prišlo k romanskim, germanskim in slovanskim narodom.

Brez tujk ne moremo prebiti, ker z rastočo prosveto sprejemamo vsak dan nove, tuje naprave, katerih nismo sami ustvarili. Toda treba je skrbeti, da brez potrebe ne segamo po tujih izrazih, kjer se jim je mogoče ogniti. Narod, ki si je sam ustvaril visoko prosveto, je ustvaril tudi izraze za vse te pojave. Če je videl pri sosedu predmet, ki je bil domačemu podoben, je privzel tuj predmet in prenesel izraz od svojega predmeta na ta predmet in tako je imel svoj izraz za tujo pridobitev. Večkrat pa si je ustvaril narod za tuje naprave svoje izraze. Tako nastajajo izrazi za nove predmete pri vseh narodih. Če pa narod to priliko zamudi, sprejme s tujim predmetom brez potrebe tudi tuj izraz. Tako se zgodi narodu dvojna škoda: domač izraz se bo polagoma pozabil in tujec bo mislil, da narod ni imel svojih prosvetnih naprav.

Slovenci smo po nepazljivosti izgubili že veliko domačih izrazov in brez potrebe sprejemali tujke. Naj navedem nekaj zgledov!

Poslopje, v katerem stoji živina, ima danes nemško ime; to ime se rabi tudi v pisni srbohrvaščini: štala. Stari domači izraz za tako poslopje je bil staja. Ko so videli naši predniki pri Nemcih boljše poslopje za živino, so tudi sami sprejeli to obliko in z njo tudi tujo besedo. Prenesti bi bili morali na tujo obliko domači izraz, kakor so storili drugi Slovani. V češčini ta beseda (staje) še vedno pomeni hlev, enak pomen ima beseda v poljščini (stajenka). Pri nas se je beseda sicer še ohranila, toda prav v prvotnem pomenu, t. j. pomeni ograjen prostor na pašnikih, kjer živina opoldne ali v planinah ponoči stoji.

Izgubili smo svoj izraz tudi za človekovo bivališče. Beseda hiša je iz nemščine. Naši predniki so imeli za tako poslopje izraz kočja, kakor se je beseda ohranila za hišo še pri drugih Slovanih. Ko so se učili pri Nemcih zidati večja in udobnejša poslopja, so ohranili svoj izraz (koča) le za manjše stavbe, za boljše stavbe pa je obveljal nemški izraz. To se je zgodilo brez potrebe, ker imamo za manjše stavbe tudi primerne izraze: kóčica, kočurec (rabi Kastelec 1688), kočur, kočura, kočurič itd. Tako smo izgubili svoj izraz po nemarnosti.

Tudi za razne predele v hiši bomo kmalu izgubili vse svoje izraze. Za večje večjih poslopij se vriva brez nobene potrebe tuj izraz: vestibul, kakor da bi beseda kaj več pomenila kakor naša veža! Tujka pomeni prvotno kraj, kjer je stalo ognjišče, naša beseda pa pomeni po svojem postanku predel, kjer je bila shramba za vozove. Stritar je še mislil po domače: stal je v veži panteona (Sl. Glasnik 1867, 11).

— Izraz hram bo kmalu čisto pozabljen, prej smo ga nadomestili s tujkami kamra, izba, zdaj s sobo itd. Zdaj je hram v rabi samo še v hribovskih hišah in pa v pesmi: Glej, božji hram tam sred poljan — dviguje se v nebó, — ož božji hram, tako prostrán — in pa krasán tako! Zadnja leta se je vtepla v naše hiše spakedranka špajza; domač izraz h r a m b a živi samo še v narodni pesmi in v besednjakih!

Pri hlevu, podu ali pri kozolecu so svislí, t. j. napušč ali podaljšek pri strehi, ki rabi za shrambo mnogoterim stvarim: za steljo, krmo, orodje itd. Beseda je splošno slovanska in pomeni isto kar napušč, t. j. podaljšek, ki od strehe visi (s-vis-oti, rusko svislj). V češčini pomeni svisel prav isto kar pri nas. Beseda je dobila pozneje širši pomen in nam zaznamuje lahko manjše hrambe pri gospodarskih poslopih. Prav po domače je mislil Trubar, ki je prevedel: je bila luža, ta je okuli sebe pet svislí imela (Jan 5, 2). Novi prevod ima: Je pa kopel... in ima pet stebrenikov. Podoben pomen ima beseda kolnica, kar pomeni na Kranjskem hramba za vozove. Pravilno je uporabil izraz za hrambo železniških voz Jurčič v Slov. Glasniku 1867, 260: blizu kolnice železne ceste. Ta izraz bi bila morala dati tudi Maloželezniška družba v Ljubljani svojim hrambam za vozove: remiza je spričo dobre domače besede čisto nepotrebna tujka. — Brez potrebe se uvaja pri frančiškanskem novem poslopiju v Ljubljani tujka pasaža: slov. izraz bi bil podhod. Da je izraz pravilen, nam kažejo staroslovenski izrazi kakor podhód, podlaz, poljsko podchód itd. itd. — Škoda je lepega, kratkega izraza pod, za kar nam rabi zdaj izraz nadstropje, ki ga je skoval Pohlin. Pri starih pisateljih je živel izraz: pod. Dalmatin piše: Noe na ladji try pode sturi (1 Mojz 6, 16); one so bile try pode visoke (Ezek. 42). Japelj piše, da je mladenič... is tretjiga pada padel (Sv. pismo 1786, 109), Prime, Branja 1813, 46: na tretjim podu. In še v novjšem času beseda ni umrla. Fr. Erjavec piše: hiše so (v Posavini) navadno vzdignene na en pod (Zvon 1879, 170). Beseda je danes mrtva in je ni mogoče več oživiti.

Stara domača posoda, v kateri so testo za kruh mésili, so bile nečvè. Oblika posode se je spremenila, ko so kmetje videli v graščini mizi podobne nečve in so jih začeli sami izdelovati. Z novo obliko pa so prevzeli tudi tuj izraz: po nemškem Mehltrög. Prenesti bi bili morali izraz od stare posode na novo napravo, kakor so to storili drugi Slovani; v češčini je ta izraz za tako mizo še vedno v rabi (necky), enako v poljščini (niecka). Kdor ne pozna zgodovine besede, bi utegnil misliti, da Slovenci nismo imeli priprave, v kateri se kruh mesi. Enako se bodo počasi pozabile besede kakor peč, ognjišče, mesteje, ker z novimi napravami sprejemamo tuje izraze. Mi in Hrvatje rabimo vsaj domač izraz štedilnik, Srbi pa so sprejeli nemško besedo: šporet.

Za posode kmalu ne bo več domačih besed. Stara domača beseda za nemško šalo, šalico (srbsko šolja, iz nem. Schale) je torilo. Beseda je že tako pozabljena, da je učenci v šoli več ne razumejo, ko jo beremo pri Ravnikarju (vode polno torilo, Zgodbe 1815, 129) ali pri Vodniku. Pri drugih Slovanih je še živa. V poljščini se še vedno reče skodelici tworzydło, v ruščini ima prvotnejši pomen: tvorilo, posoda v kateri se kruh mesi. — Prvotna domača posoda je bila vedro. Pri nas smo besedo izgubili, ko je prišel k nam nemški škač (nem. Schaff), ki je bil po obsegu nekoliko manjši kot vedro. Ko bi bili Slovenci narodno zavedni, bi bili dali novi posodi ime vedrica, še manj so pa zavedni naši zgodovinarji, ki pravijo posodi, ki so jo izkopali na Vačah, vaška situla (noben učenec v šoli ni vedel, kaj situla pomeni). Po slovensko bi rekli vaška vedrica. Drugi Slovani ne merijo z nemškim škačom, ampak z vedrom, ki je veliko. Pri nas gre dež, kakor bi iz škača lilo, v ruščini pa dež lije kakor iz vedra (dožd' ljet kak iz vedra). Če je posoda manjše vrste, se ji pravi rokomivček, tako se govori na Gorenjskem. Beseda je pri nas tako pozabljena, da je nima niti Pleteršnik, toda je splošno slovanska. Že v staroslovensščini se pravi vedrici rakomyja (Miklošič prevaja z latinsko besedo: situla),

v ruščini pa rukomójčik. Za posodo nam služi tudi korec, če je manjše vrste korčulja, korčec, korček. Komur ni pogodu katera izmed naštetih besed, naj rabi za jemačo ali zajemavko, ne potrebujemo pa nemške šeflje, čeprav jo je sam Pleteršnik uvrstil med besede svojega slovenskega slovarja. Za shrambo drobnih stvari nam sedaj vrivajo francoski etui, ob tej besedi pozabljam domače izraze tok, toka. Kastelec ima v svojem slovarju (okolj 1688): tok za streile, dalje: tok, v katerem se luč nosi itd. Imamo tok za britve, nože, nožice itd. Beseda je v rabi tudi v obliki ženskega spola: toka za ure, nože; na vzhodnem Štajerskem pravijo toka celo ovojnicji za — pisma. Enakega pomena je nožnica: nožnica za britve, nožnica za naočnike, za nože itd. Prvotno pomeni: shramba za nož. Nož je pa lahko velik ali majhen. V staroslovensčini pomeni nož tudi meč. V staroslovenskih zbornikih se bere, da je rekel Jezus apostolu Petru: Vtekni nož v nožnico (Jan 18, 11).

Koliko besed smo izgubili pri izrazih za obleko! Obleka se spreminja po modi, ki prihaja od sosednjih narodov. Ze Janez Svetokriški toži v svojih pridigah, da za žensko obleko pride vsako leto kak nov »furm«. Tuji novi kroji prinese nove tuje izraze, domač izraz se pa z domačim krojem opusti in počasi pozabi. V knjižnem jeziku rabimo izraz žep, ki je turškega izvora, ljudstvo pa ima svoj izraz: aržet, kar je prišlo iz nemškega jezika (Wadsak). Naši predniki niso imeli žepa, všitega ali vrezanega v suknjo ali krilo ali telovnik, ampak jim je rabila namesto žepa mošnja. Stari domači izraz se je izgubil, ko se je po tujem kroju spremenila obleka in nove naprave niso več tako imenovali. Drugi Slovani so se v pravem času zavedeli in so stari izraz prenesli tudi na novo obliko. V češčini ima beseda še pomen žep (češko mošna), enako v poljščini (moszna) in v ruščini (mošna). Ohranila pa se je pri nas beseda, kjer se je tudi stara naprava ohranila: mošnjica, mošnjček v pomenu: denarnica, ker je mošnja še v prvotni obliki ostala. V tem pomenu pozna besedo tudi ruščina; v ruščini pomeni mošnjak = bogataš.

Ženske nosijo zdaj nemške jope, nekatere celo oberjake. Staremu oblačilu te vrste so rekli svita; nevesta ima deset svit — se je reklo o bogati nevesti na Notranjskem. Besedo so v tem pomenu ohranili še drugod po slovanskih deželah. V ruščini pomeni svita ali svitka = gornja halja, vrhnje oblačilo; v poljščini švitka = gornji suknjič; v srbohrvaščini svita, bolgarsko svit; staroslovensko svita. Kako bi se podala obleka s tem izrazom našim ženskam! Ni pa čisto neznan druga izvedenka te osnove: svitice = gače. Rabi jo še Fr. S. Finžgar v svojih povestih.

Krojači so nam napravili vse stare domače izraze za opremo pri obleki. Kdo še vé, kaj je prega? Levstik je dobro vedel, da ga ne bo nihče razumel, če rabi ta izraz, zato je v oklepaju pristavil tudi nemški izraz: prega (šnodelj), Slov. Narod 1871, 115. 1. Beseda je istega korena kot vrega-ti, t. j. kar spenja, veže, skup drži. Isto pomeni zapon, hlačni zapon ali zaponek; beseda je v rabi tudi v ženskem spolu: zaponica, zaponica. Vse te izraze so poznali naši stari pisatelji, danes so že pozabljeni. Istega korena kot prega je progla, kar pomeni blizu isto kar voza, t. j. vrstica ali bolje: vrveca. Koliko lepih izrazov imamo samo za ta drobn predmet! To kar vrveca pomeni tudi beseda stogla ali stogelj. V tej zadnji obliki je beseda v rabi pri ljudeh onstran reke Isonzo in v tej obliki jo je zapisal tudi Gregor Alasia da Sommaripa v italijansko-slovenskem besednjaku iz leta 1607. Pohlinu je znan izraz v množini (stogljji) v pomenu hlačne naramnice, kar je zelo priporočljivo. Najbolj znana in po vseh slovenskih krajih razširjena oblika je stogljaj; beseda je bila tako razširjena, da je služila tudi kot osebni primer. Po Dolenjskem je polno rodbin, ki se pišejo Stogljaj. — Za isto stvar imamo še en slaven izraz: motvoz, ki pomeni to kar nemški Schnur ter Spagat. Beseda je praslavska zloženka in pomeni vrvece, s katero kaj o-mot-amo in z-vež-emo. Stara oblika besede je bila motovoz, kakor so nam jo ohranile oblike drugih slovanskih jezikov. V češčini se glasi motovouz, v poljščini motowaz, v rodilniku motovęza, v ruščini je ista beseda motovjaz. Za to staro, častljivo be-

sedo bi bilo škoda, če bi jo pozabili in bi uvedli tujko špago, ki jo je celo Pleteršnik sprejel v svoj slovar. Pa z izrazi za vrvece ali vrv še nismo pri kraju! Od korena vez-ati so tvorjeni izrazi vož, v rodilniku voži; vože, v rodilniku voža; vožinee, kar je v rabi zlasti na vzhodnoštajerskem ozemlju. Isto kar voza, progla, stogla pomeni lahko tudi stre-men: vrv ali vrveca ima dva ali tri stremene. Isto (kar stremen pomeni tudi pramen: vrv v tri pramene. Župančič je v sto ugankah zastavil tudi to zastavico: Mavrica na tri pramence — Bog poživi vse Slovence! Koliko jezikovno bogastvo so nam zapustili naši predniki!

Nekdaj je moral ženin nevesto od njenih staršev ali sorodnikov odkupiti. Za ta odkup so rabili izraz v eno, ki prvotno pomeni: cena, odkup. Pozneje se je stvar obrnila in je ženin z nevesto dobil tudi denar ali blago, kar danes imenujemo po romanskih jezikih dota. Drugi Slovani so obdržali svoj izraz tudi potem, ko je ženin z nevesto kaj priženil in mu ni bilo več treba neveste odkupovati, Slovenci pa stare besede nismo prenesli na nov način ženitve, ampak smo z njim sprejeli od Italijanov tudi italijanski izraz dota. Drugi Slovani imajo za doto še domač izraz: staroslovensko věno, češko věno, poljsko wiano. Tako smo izgubili besedo ob spremembi, ki so jo prinesle nove ženitvene razmere.

V času zemljiške gospoščine je izvrševala oblast gospoda po graščinah, zato so po njej poimenovali tudi oblastvo, ki je to vršila, to je gospóška. Ko se je uprava spremenila in je oblast prešla iz graščin na nove ustanove, se je beseda začela izgubljati. Ohranila se je samo še v molitvi po litanijah, ko molimo po starem »za duhovsko in deželsko gosposko«. Beseda pomeni oblastvo, po metonomiji tudi urad, zato bi morali to besedo rabiti, kjer bi hoteli imeti slovenski izraz; nepotrebna je zato tujka magistrat.

Koliko pravnih in upravnih izrazov smo izgubili z novimi ustanovami in uredbami! V prejšnjih časih je bila po vsem slovenskem ozemlju znana beseda navod, zato jo je sprejel tudi Cigale v Juridično-politični terminologiji leta 1853: navod (komisija). V Sloveniji 1849, 328 piše Navratil, da je navod (komisija) na Notranjskem sploh v rabi. Župan in mejači imajo navod ali navode, da določijo mejo, kadar se kje za njo prepirajo. V Novicah 1852, 244 beremo lep izraz: navod vzdigniti; izraz je sploh znan po Notranjskem in Gorenjskem. Danes živi beseda samo še ponekod na kmetih in v pravni zgodovini slovenski.

Tako izgubljam besede v vseh strokah, kjer so se po tujem vplivu spremenile stare domače ustanove, ali se preoblikovali domači predmeti. Po izrazih lahko sodimo, kje se je sprememba izvršila po domačem izumu, kje pa po tujem. Če se je sprememba izvršila na domačih tleh, se je ohranil tudi domač izraz. Korec n. pr. je danes lahko iz medij, prej je bil lesen, prvotno pa je bil iz drevesne skorje, kakor kaže beseda (kora). Ker so se zgodile z njim spremembe na domačih tleh, se je izraz prenesel iz ene oblike posode na drugo in se s tem ohranil. Stog n. pr. pomeni na Gorenjskem to, kar drugod kozolec, prvotno pa pomeni drog ali kol, okoli katerega se žito ali seno sklada, kakor je še na Koroškem in Štajerskem v navadi.

Našel sem nekaj zgledov, da bi pokazal, kako s tujo prosveto izgubljam svoje stare izraze. Če je bil jezik v nevarnosti v pretekli dobi, ko je bil vpliv sosednje prosvete majhen, je zdaj še veliko bolj ogrožen, ko se dan za dnem pojavljajo novi pojmi in predmeti in smo v vedno ožjem stiku s sosedi. Tisti, ki nam prosveto ustvarjajo, bi morali misliti tudi na jezik, ki je ena največjih vrednot. Izobraženci uvajajo tuje strokovne izraze, ob katerih se stari domači pozabljajo. Časopisi in dnevni listi prenašajo iz tujih časnikov tuje izraze in iz knjig in listov prehajajo taki izrazi med ljudstvo. Tako izgubljam lepe domače besede svoje vsebine in namesto njih jo dobivajo tujke. Če vprašam brivskega pomočnika, kje je gospodar, ti bo odvrnil da šefa zdaj ni doma; gospodar mu ne zveni dovolj častno. Vladarji Moldavije in Valanije so se s ponosom imenovali z besedo gospodarji in nekdanji mogočni ruski carji so imeli naslov gosudar (postalo iz gospodar), za našega brivskega pomočnika pa beseda nima več polne vsebine.

70 LETNICA »SLOVENCA«

Letos je preteklo sedemdeset let, odkar je začel izhajati »Slovenec«. Prav in potrebno je, da se v »Slovenčevem koledarju« spominjamo tega ne samo zgolj »Slovenčevega«, marveč našega splošnega kulturnega jubileja.

Kaj vse se je prevalilo preko praга dogajanja pri nas doma in zunaj v širokem svetu v teh sedmih desetletjih. Mnogo starega je odmrlo in na njegovo mesto je stopilo novo. Kulturni, socialni in politični nazori se premikajo, dozorevajo in odmirajo ter vtisnejo v vsako dobo svojstven pečat. Svojtven pečat vsake dobe pa se prav gotovo kakor v zrcalu odraža v dnevniku. Dnevnik, po katerem zjutraj hlastno sežeš, da bi izvedel najnovejše novice, je zvečer sicer že zastarel, nezanimiv; neusmiljeno ga vržeš med staro šaro. Razen v velikih knjižnicah in uredništvih navadno nikjer ne hranijo dnevnikov. Če pa greš mimo zbranih sedemdeseterih letnikov »Slovenca«, se ti zdi, kakor da zreš v starega, edinstvenega človeka, polnega izkušeni, skritega znanja in bogastva. In če začneš listati po dolgi vrsti vezanih letnikov, res čutiš, da je dnevnik — včasih sicer bolj, včasih manj, na splošno pa vendarle — najvernejše ogledalo dobe in ljudi. Je nekak skupek vsega dobrega in slabega v organizmu, ki mu služi za nekako skupno dihanje in kot velika žila, po kateri se pretaka in od človeka do človeka prenaša ne samo tok vsakdanjega življenja in suhoparnih poročil o domačih in tujih dnevnih dogodkih, marveč tudi polno kulturnih doživetij in pobud, ki se v tem toku vzporejajo in urejajo ter usmerjevalno vplivajo na dnevnikovo življenjsko okolje. V teh velikih sedemdeseterih v usnje vezanih letnikih je torej popisano in zabeleženo vse, kar je bilo važnega in zanimivega v slovenskem življu od sedemdesetih let prejšnjega stoletja pa do danes, poleg tega pa seveda vsi važnejši kulturni, socialni, politični, verski in razni drugi dogodki pri naših sosedih in v svetu sploh.

Zamislimo se malo v leto 1873., ko je začel izhajati »Slovenec«. Na misel, ki je prvenstveno rodila ustanovitev »Slovenca«, se bomo povrnili pozneje. Najprej si je treba predočiti čas, v katerega pade ustanovitev »Slovenca«. V tisti dobi je na vseh poljih javnega človeškega udejstvovanja prevladoval liberalizem. Vodilni evropski duhovi (vseučilišča) so naglo stopali proti najvišjim klinom na lestvici tehničnega napredka in modernih iznajdb. Prežeti z doseženimi uspehi so polni zanosa započili svoj pogled v mrtvo snov. Pozabili so na Boga, ga pustili ob strani in se zapisali zakonom zemlje. Življenjsko občutje skladno urejenega človeka, ki je kot dediščina »temnega« srednjega veka še segalo v tisti čas, je bilo v vrhnjih plasteh premagano in takratni vodilni kulturni plasti se je prikazovalo vse v nasprotjih: Bog in svet, znanost in vera, življenje in nauk itd. Še več: biti sam bog, je bilo tajno hrepenenje racionalističnega človeka, ki si je domišljal, da je odkril zadnjo

skrivnost sveta; hotel je ponavljati stvariteljske poteze Boga, pri tem pa se skrbno izogibati »napak«, ki jih je naredil Stvarnik. Jasno je, da v tej dobi tudi katoliški duhovi niso mirovali.

Novi nazori — slabi in dobri — so pljuskali tudi med Slovence. Največ jih je znašala v domovino vseučiliška mladina, ki je študirala po vseučiliščih na Dunaju, v Gradcu, v Pragi, Parizu itd. Slovenci smo v tisti dobi ravno začenjali na široko postajati pišoče, razpravljajoče in čitajoče ljudstvo, ki se ga je počela lotevati literarna strast ne samo v kulturnih vrhovih, marveč tudi v širokih ljudskih plasteh. Ljudstvo je rado vsrkavalo in duhovno sprejemalo vse, kar mu je nudil tisk. V sedemdesetih letih prejšnjega stoletja smo imeli pred ustanovitvijo »Slovenca« že nekaj časopisja, kakor verski list »Zgodnja Danica«, politično so še vedno vodile Bleiweisove »Novice«, novi liberalni nazori pa so se krepko uveljavljali v »Slovenskem Narodu« ter med mladimi literati. Na katoliški strani, zlasti med živahno mlajšo duhovščino, so vedno bolj čutili potrebo po izrazitem katoliškem vodilnem listu, po možnosti dnevnika, ki bi družil katoliško misleče razumnštvo, branil in zagovarjal katoliške nazore pred nastajajočimi liberalnimi nazori, poleg tega pa bi naravno razpravljal tudi o takratnih političnih vprašanjih.

Misel na ustanovitev samostojnega katoliškega lista je dobivala vedno več tal. Dne 18. julija 1873 je izšel v »Zgodnji Danici« članek, ki pravi, da je treba napeti vse moči, »za vstajenje dobrega katoliškega lista«. Taki klici so se nato pogosto ponavljali, zlasti ker takratni »Slovenski Narod« ni prenehal z načinom svojega pisanja, čeprav je na političnem polju vladala še sloga in še tudi ni prišlo do stroge ločitve duhov, kakor jo je pozneje izvedel radikalni in bojeviti duh — dr. Anton Mahnič. Glavni zagovornik in razširjevalec misli za ustanovitev novega dnevnika je bil Karel Klun, ki je stalno zahajal med zavedno in odločno duhovščino, katera se je zbirala pri njegovem stricu, deželnem poslancu Fr. Kramerju. Karel Klun je poleg Luke Jerana in Josipa Marna tudi vodil ves publicistični boj z liberalnim taborom. Na velikem sestanku ljubljanske duhovščine je bil kmalu ustanovljen pripravljalni odbor za nov list. Ta odbor je 12. septembra 1873 objavil v »Zgodnji Danici« vabilo za ustanovitev novega dnevnika. V torek, 14. oktobra 1873 je izšel v Blasnikovi tiskarni v 1000 izvodih nov list z imenom »Slovenec«, čigar uredništvo je prevzel duša vsega gibanja, bojeviti in iniciativni Karel Klun.

Za tiste čase je bila ustanovitev samostojnega katoliškega dnevnika neverjetno drzen poskus. Pomisliti moramo, da je bilo to v času pred Mahničovo »ločitvijo duhov« in le maloštevilni možje so jasno gledali v bodočnost ter pravilno umevali zorenje časov. Možje okoli »Slovenca« so ga umeli. Proti sebi so imeli močne nasprotnike: z liberalnim jožefinističnim duhom prežete dunajske kroge ter domala vso domačo meščansko inteligenco. List tudi ni imel gmočnih sredstev. Silna in

plamteča je bila le ideja, za katero se je list boril in z njo tudi zmagal.

Raison d'être katoliškega dnevnika je živeti in delati za dobrine, ki so jih poedinec, narod in človeštvo v katolištvu dobili od Boga. Zato po svoji naravi tesno živi z ljudstvom, trpi in se veseli z njim ter se žrtvuje za njegov vsestranski napredek. Najlepša naloga mu je v tem, da kaže ljudstvu pravo smer in budno odvrača od svetišča ljudske duše vse nevarnosti, ki bi utegnile motiti zveze med njo in Bogom. Katoliški dnevnik za ljudstvo ni le zaklad, marveč del njegovega življenja. To nalogo je »Slovenec« opravljal že od vsega početka, posebno pa z nastopom škofa in poznejšega kardinala dr. Missije, ko se je lahko ves sprostil in v polno zadihal, in pa od takrat, ko se je v njem oglasil takratni največji slovenski kladivar, bogoslovni profesor in poznejši škof dr. Mahnič. Dr. Mahnič je v »Slovincu« objavil vrsto podlistkov pod zaglavjem »Indija Koromandija«, v katerih je brezobzirno karikiral idejno zmešnjavo v takratnem leposlovju in dejal, da »zmešnjava od dne do dne rase in da tako ne more iti več dalje«. Odločni katoličani so preko »Slovenca« dobili moralno oporo v javnosti. List je notranje in zunanje rasel in postal gibalno razcvitajočega se katoliškega življenja in preporoda. Krog »Slovenčevih« urednikov in sotrudnikov se je večal, list sam pa je postal last Katoliškega tiskovnega društva, dobil je lastne prostore in tiskarno. »Slovenec« je idejno pripravil vrsto katoliških shodov in v katoliških vrstah je zaživel nov in svež ofenzivni duh, ki so ga po Mahniču gojili v listu Ignacij Žitnik, Andrej Kalan, dr. Janez Evangelist Krek in Missijev naslednik nadškof dr. Anton Bonaventura Jeglič. Te čase je imel »Slovenec« res važno vlogo v verskem, kulturnem in socialnem pogledu.

Za dnevnik, ki hoče biti in ostati dober, pot ni vedno lahka. Ko je moral »Slovenec« na svoji sedemdesetletni poti večkrat skozi velike težave, je bila moč ideje, katera ga je porodila in kateri je služil, tista skrivnostna vzmet, ki ga je krepko držala, da ni podlegel gmotnim težavam ali drugim navalom. Uredniške vrste so se vedno pomlajevale in spopolnjevale z najboljšimi možmi. Ti so se listu posvečali z največjo ljubeznijo, ne zaradi gmotnega dobička, kajti pri »Slovincu« si nihče ni pridobil premoženja. Žrtvovali so se za idejno poslanstvo. Iz vsake »Slovenčeve« številke je razvidno, da se list v teku svojega sedemdesetletnega obstoja nikdar ni zadovoljil z vlogo zgolj informativnega lista, ki bi slepo nabiral novice in dogodke zaradi njihove zanimivosti in senzacije, kar bi verjetno bolj neslo. Ni si hotel na lahek in plehek način osvajati čitateljskega kroga, ki hlasta po senzacijah in mu je neprijetno, če ga kdo opominja na globlji smisel življenja. Kakor rdeča nit sta se od številke do številke, od letnika do letnika, iz desetletja v desetletje jasno odražali dve ideji, katerima je bil »Slovenec« namenjen: versko in нравno buditi ljudstvo ter krepiti njegovo zavest. Zato »Slovenec« nikdar ni capljal za ljudstvom, ampak je hodil pred njim. Z njim je živel in trpel, vsaka ljudska bol se je odražala v njem; list pa je ljudstvu tudi spraševal vest, ga opozarjal na napake in pomanjkljivosti ter mu kazal pravo pot.

Z isto odločnostjo je »Slovenec« nastopal tudi za socialno pravičnost. Kakor hitro je Leonova okrožnica »Rerum novarum« začrtala katoličanom smernice socialnega preporoda, se je »Slovenec« pod vodstvom tedanjega glavnega urednika Andreja Kalana odločno in brezkompromisno postavil na stran malega človeka, kmeta, obrtnika in delavca ter zahteval pravičnejši odnos ter položaj teh stanov v družbi. Aleš Ušeničnik in Janez Evangelist

Krek sta utirala v »Slovincu« nova socialna pota, opominjala k združništvu in ustvarjala smisel za organiziran odpor proti kapitalističnemu izžemanju. »Slovenec« je proglasil za svojo dolžnost neizprosno borbo proti izkoriščevalcem šibkih, slabotnih, trpinov in siromakov. Tista desetletja se je zanje mnogo storilo na pobudo »Slovenca«. Zato pa je ravno mali človek postal »Slovenčev« prijatelj, naročnik in čitatelj.

Odločno stališče tako v verskem kakor v socialnem vprašanju je poleg množic delovnega ljudstva listu približalo tudi mladino. Pri listu so se v vseh dobah našli uvidni možje, ki so spoznavali pomen mladih sil za kontinuiteto lista. Mladina je v svojih upravičenih težnjah v listu vedno našla zatočišče in razumevanje. Pridno je segala po njem in ga osveževala s svojimi prispevki. Tako je ostal list mlad, svež in borben.

Rekli smo že, da je »Slovenec« sedemdesetletni jubilej tudi splošen slovenski kulturni jubilej. Tega pa list ne zasluži zgolj po svoji visokostoječi kulturni rubriki. Tudi v širšem pomenu besede, ki ji pri nas pravimo prosveta, je bil »Slovenec« ne le informator in register, marveč živ oblikovalec po zaslugi svojih odličnih sotrudnikov, ki so bili prosvetni delavci najzlahotnejšega kova. »Slovenec« je bil glasnik prvih organizatorjev našega prosvetnega življenja. Doživel, spremljal in soustvarjal je najburnejše čase v uveljavljanju našega leposlovja, začetka našega modernega slikarstva in kiparstva, glasbe in gledališča, vseučilišča ter Akademije znanosti in umetnosti. Kdo prešteje tisoče in tisoče člankov, beležk, polemik in kritik, s katerimi je »Slovenec« spremljal in mnogokrat soustvarjal tisto delo, ki mu pravimo prosveta.

V novejših časih, zlasti zadnji dve desetletji, je »Slovenec« pogumno stal na braniku krščanskih in občečloveških kulturnih in verskih dobrin pred zmotami brezbožnega komunizma, ki se je skušal zagristi med našo mladino, razumništvo in delavske sloje. Nešteto »Slovenčevih« uvodnikov in drugih načelnih člankov je bilo posvečenih tej novodobni zmoti. List je stvarno in brez pretiravanja prikazoval žalostne posledice, katere so zadele tiste narode, ki se komunizmu niso uprli. Če bi naše ljudstvo v celoti poslušalo navodila zadnjih papežev glede brezbožnega komunizma, katera je »Slovenec« vedno objavljala in tolmačil iz ljubezni do resnice in ljudstva, bi mu bilo prihranjeno mnogotero gorje, ki ga je komunizem zadnje čase povzročil slovenskemu ljudstvu.

S tem bi bila na kratko, pa zelo nepopolno in površno orisana glavna smer poti, po kateri je hodil »Slovenec« v sedemdesetih letih svojega obstoja. Iz skromnih in plahih začetkov majhnega, le od malokoga upoštevane, a od mnogih preziranega lističa se je razširil v teku desetletij v vodilno in reprezentativno glasilo. Ustanovljen je bil v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja zato, da vsestransko vzgaja, vodi in informira ljudstvo; v osemdesetih letih je mnogo pripomogel k zmagi načelnosti v javnem življenju; v devetdesetih letih je oplojeval socialno življenje z Leonovimi socialnimi načeli; v prvem desetletju tekočega stoletja je igral važno politično vlogo za tedanje dobo; v drugem desetletju je pozorno spremljal vojaške dogodke prve svetovne vojne; v dvajsetih in tridesetih letih tekočega stoletja pa je zagovarjal slovensko ljudstvo v bivši Jugoslaviji in vodil odločno načelno borbo proti komunizmu. Častno je opravljal to svoje visoko in vedno obsežnejše poslanstvo in zato lahko danes ponosno gleda na svojo bogato in plodono preteklost.

Pisana beseda sporoča, ohranja, pa tudi trga skrivnosti sveta. Pisana beseda človeka zažabi in ga vodi. Beseda pa je še nekaj višjega: je človeška oblika, v kateri se razodeva božja misel; je zunanji izraz duha in je kot taka najtesneje povezana s človekom, ki je odgovoren nrvnemu redu. Zato je beseda zvezana z veliko odgovornostjo, ker ni avtonomna, ampak kot vsako drugo človekovo ravnanje in nehanje spada v duhovni red vrednot. Vsaka beseda, naj bo literatova, filozofova, politikova ali časnikarjeva, je prazna, če je ne razsvetljuje resnica in ne poživlja ljubezen. Besedi velja ne samo zunanje spoštovanje, ki je mnogokrat zgolj skrunitev pravice in resnice ter se imenuje hinavščina, oportunistem, komodno prilagajevanje tistemu, kar najbolj kaže in nese, marveč ji velja notranje spoštovanje, izhajajoče iz prepričanja, da je beseda posoda luči, odsvit večne Besede. Beseda lahko silno koristi, pa tudi neizmerno škoduje. Ako postane beseda, ki je posoda luči, temna, lahko spremeni življenje v smrt. Besede teme imajo v sebi pogubno moč dinamita in razkrojevalno silo kužnih klic. En sam stavek lahko poruši družabni red kakor mina največjo zgradbo. Če hočemo izslediti vzroke in začetke sodobnega prevrata, si moramo priklicati v spomin gesla, katera so širili svoj čas juristi, filozofi, literati, politiki in časnikarji. Zato se moramo zavedati, da beseda služi svojemu pravemu namenu le, če je njena vsebina včlenjena v nadnaravni red vrednot, če ima za vzor tisto Besedo, ki je na svet prišla in je Meso postala.

V tem kratkem razmišljanju o besedi je vsebovan tudi pomen katoliškega tiska, ki je v tem, da vodi ljudstvo po ravni poti katoliških resnic in načel. To nalogo je skušal »Slovenec« ves čas izpolnjevati in jo še skuša. Ni lahko vedno znova kaj najti, kar bi bilo vredna in primerna duševna hrana desetstisočim ljudi, ki iščejo v listu resnico in lepoto, pa seveda tudi razgled, razvedrilo in zabavo. Zato pa je plačilo prijetna zavest: dobremu služiš, napredku služiš, zgodovini služiš. Sadovi »Slovenčevega« dolgoletnega dela niso izostali. »Slovenec« je ob vsaki priložnosti in v vsaki dobi zastavil svojo besedo tam, kjer je bila najbolj potrebna. V polpretekli dobi je n. pr. mnogo svaril pred versko brezbriznostjo. Zdaj časi verske

brezbriznosti zahajajo. Človek vero ali vroče ljubi in se je oklepa, ali pa jo strastno sovraži. Brezbrizne sredine je malo. In poleg splošnih dogodkov, ki so evropskega in tudi našega človeka globoko pretresli ter ga duhovno pripravili za nastop nove dobe, je v naših majhnih domačih razmerah oblikovalo vsestransko katoliško zavest ravno katoliško časopisje s »Slovencem« na čelu. »Slovenec« je povsod in v vseh časih pogumno ločil zrnje od plev, zmoto od resnice. Tako so ob listu — pa seveda ne samo ob njem — dozorevali katoliško zavedni rodovi. Na žalost na drugi strani ni manjkalo in ne manjka ljudi, ki so globoko zabredli v nesrečne zmote materializma in komunizma ter vero, Cerkev in njene ustanove besno sovražijo. Vendar ta pojav ni izključno naš domač pojav. Zdi se, da je na vso zemljo zopet leglo apokaliptično razpoloženje. Zgodovina se obnavlja v surovih oblikah. Sredi civiliziranega sveta dobiva vera zopet mučeniški značaj. Kaj so nam bile prej vojne, revolucije, verska preganjanja v prvih časih krščanstva ali celo v naši dobi v Rusiji, Mehiki, Španiji? Prazne besede brez nevarnosti. Ali smo si v šolskih klopih pri branju cerkvene zgodovine vedeli prav naslikati mučeništvo prvih kristjanov? Ali smo imeli moč, umreti za vero, ko smo poslušali zgodbe o pogumnih mučencih? Danes so postale strašne strani zgodovine zopet žive. »Slovenec« je slovensko ljudstvo nešteto krat svaril, opominjal in učil. Pa se je ponovila tragika prerokov, ki vidijo bližajočo se nevarnost, svare pred njo in jih ljudstvo ne razume. Ljudstvo, oziroma vsaj del ljudstva nesreče ne vidi in sledi tistim, ki prinašajo nesrečo. Čemu nam je bilo potrebno vse gorje, ki smo si ga nakopali na glavo? Ko bo katastrofa prešla, bodo bodoči rodovi res z občutkom olajšanja gledali nazaj na naše zmote. Neki protestant je napisal leta 1938.: »Bodoča stoletja bodo komaj razumela, kako so mogli živeti rodovi, ki pojma ‚Bog‘ niso smatrali za najponosnejšo misel človeštva, marveč so se ga celo sramovali in smatrali napredovanje brezboštva za osvoboditev duha.« Takrat se bo tudi »Slovenec« kronist lahko brez očitkov kesanja in z zadoščenjem pridružil temu mnenju in bo tudi — kot pravi Pismo — »obstal pred Njim«.

Rast in delo »Slovenca«

Razmere pred ustanovitvijo lista in prve zahteve po ustanovitvi katoliškega glasila.

Razmere, ki so bile tedaj pri nas doma in v tedanji državi, v kateri je živelo naše ljudstvo, za ustanovitev katoliškega glasila niso bile ravno najugodnejše. Na Dunaju je bil od 26. novembra 1878 na oblasti režim kneza Adolfa Auersperga s centralistično-liberalnim programom. Domači notranji boji med konservativnimi Staroslovenci in med liberalnimi Mladoslavenci so ubijali narodne moči. Ločitev obeh taborov se je pričela kazati vedno bolj tako na kulturnem kakor tudi na političnem obzorju. Bleiweis je ločitev obeh nasprotujočih si skupin skušal zadržati z raznimi pomirjevalnimi poskusi. Toda ni uspel za dolgo. Leta 1873. so bile namreč razpisane prve direktne volitve v dunajski državni zbor. Obe tedanji slovenski politični skupini sta se pričeli temeljito pripravljati za politično tekmo, saj sta oba politična tabora šla ločeno v volivno borbo. »Slovenski Narod« je svoje kandidate podpiral z močno propagando, ki je nasprotno stran silila, da je morala tudi ona misliti na ustvaritev možnosti za

obrambo in zagovor idej in stremeljenj, s katerimi je pričela nastopati. Zato se je že 18. julija 1873 pojavil v »Zgodnji Danici« prvi klic, prva zahteva po neodvisnem katoliškem dnevniku. Potrebo po lastnem glasilu je še povečala okolnost, da »Slovenski Narod« ni prenehal objavljati člankov, katerih konservativna stran ni mogla odobravati.

Zahteva po lastnem glasilu se je ponovila zopet dne 8. avgusta istega leta in zatem še v prihodnji številki »Zgodnje Danice«, ki ponatiskuje tudi poročilo dunajskega katoliškega lista, da bo oktobra istega leta pričel izhajati v Ljubljani konservativni dnevnik.

Nov dopis, v katerem zagovarja potrebo ustanovitve katoliškega glasila, je poslala »Zgodnji Danici« skupina kranjske in štajerske duhovščine, katera je bila zbrana na sestanku dne 11. avgusta 1873 v Leskovcu. Uredništvo »Zgodnje Danice« je pod dopis duhovščine pridalo še lastno povabilo duhovščini, naj se v čim večjem številu udeleži duhovnih vaj dne 25. avgusta istega leta v Ljubljani, da se bodo po končanih duhovnih vajah pomenili o tem vprašanju.

Akcijo za ustanovitev katoliškega lista v Ljubljani je vodil Karel Klun, nečak kanonika in deželnega poslanca Franca Kramerja. Karel Klun je tedaj poleg Luke Jerana in Josipa Marna vodil vso časnikarsko polemiko z nasprotnim taborom. Na Kramerjevem stanovanju v Ljubljani se je tedaj zbirala skupina odločne in zavedne slovenske duhovščine, katera je sklenila uresničiti ustanovitev katoliškega glasila.

Udeležba na duhovnih vajah je bila dobra. Karel Klun je povabil kakih sto duhovnikov na sestanek v Alojzijevišče. Udeležencem je dobro utemeljil, da mora tudi slovensko katoliško ljudstvo dobiti svoje javno glasilo. Predlog za izdajanje lista so vsi navzoči duhovniki enodušno odobrili. Izvoljen je bil takoj pripravljalni odbor, kateri je štel več članov. Poleg Kluna je bil v njem tudi upokojeni župnik Josip Jerič, ki je pozneje v nadaljnjem razvoju »Slovenca« igral pomembno vlogo ter ima za razvoj katoliškega časopisja na Slovenskem velike zasluge.

Pripravljalni odbor se je res z vso vnemo lotil reševanja prevzete naloge in je 12. septembra 1873 objavil zopet v »Zgodnji Danici« vabilo na ustanovitev lista »Slovenija«, ki naj bi pričel izhajati že oktobra istega leta, in sicer trikrat na teden, od 1. januarja 1874 dalje pa kot dnevno glasilo slovenskega katoliškega ljudstva.

Rojstni dan »Slovenca« — 14. okt. 1873.

Sredi najhujše volivne in propagandne borbe je pripravljalni odbor s svojimi zaupniki pričel zbirati prve naročnike in denarne prispevke za sklad novega katoliškega lista. Odziv je bil zadovoljiv. Duhovščina in tudi že del katoliške svetne inteligence je z vsem idealizmom podprl započeto akcijo. Do oktobra je pripravljalni odbor res že zbral toliko denarja, da je ob napovedanem času lahko razposlal prvo številko katoliškega glasila med ljudstvo. List se pa ni imenoval »Slovenija«, kakor je bilo sklenjeno na sestanku v Alojzijevišču, temveč »Slovenec«. To se je zgodilo dne 14. oktobra 1873. »Slovenec« je izšel na štirih straneh in v obliki 26 × 37 v tisoč izvodih. Natisnila ga je in ga je pozneje tiskala vse do preselitve v lastno tiskarniško podjetje Blaznikova tiskarna. Uredništvo lista je prevzel Klun, ki je za list prispeval tudi večino člankov. Politični in polemični sestavki so bili njegovi. Načelne članke je pisal Marn.

»Slovenec« je bil ustanovljen. Njegovo nadaljnje nemoteno izhajanje pa še zdaleč ni bilo zagotovljeno. Vsa bremena izdatkov so padla na ramena tistega dela duhovščine, ki se teh izdatkov ni strašila.

Z ustanovitvijo novega slovenskega lista ni bil zadovoljen ne samo stari krog Bleiweisovih Novičarjev, temveč se njegovega rojstva ni bil razveselil niti tedanji ljubljanski škof dr. Pogačar, ki je hotel v živo zadeti novoustanovljeni »Slovenec« s premestitvijo njegovega urednika Kluna iz Ljubljane v Zagorje. Klun se seveda ni dal kar tako ugnati in je ostal še nadalje v Ljubljani. Do pomiritve med obema političnima taboroma je prišlo po smrti dr. Coste v konservativni skupini in po odhodu dr. Razlaga iz aktivnega političnega udejstvovanja v mladoslovenskem krogu in potem, ko je bilo s te strani dano zagotovilo, da »Slovenski Narod« ne bo več prinašal verski čut katoliškega ljudstva žaljivih sestavkov.

Duh slogaštva je zopet zavladal v Ljubljani. Opušitev borbenosti je komaj ustanovljeni »Slovenec« kaj

kmalu občutil. Že tako majhen in nezaten krog naročnikov se je pričel še bolj manjšati in je zato padel na 750. To stanje pa seveda ni trajalo dolgo. Spremenili so ga zopet politični dogodki, ki so se bili odigrali tako na Dunaju kakor doma. Na Dunaju je namreč l. 1878. padla Auerspergova vlada. Za Stremayerjevim režimom je nastopil kabinet grofa Edvarda Taaffeja, ki si je zagotovil večino s fevdalci, konservativci in Slovani. V vladni večini je bila tako obsežena tudi trinajstčlanska slovenska poslaniška skupina, v kateri so bili združeni prav vsi slovenski poslanci. Med obema slovenskima skupinama je v smislu sklenjenega sporazuma bilo še vedno prijateljsko razmerje, ki je prepovedovalo vsako tratenje moči z medsebojnim napadanjem. Toda sloga je prihajala do izraza samo na zunaj, na znotraj so pa ostala živa še vedno stara nasprotja.

Jožef Jerič ustvari katoliški dnevnik.

Omenili smo že Klunovo vlogo in njegove zasluge za ustanovitev »Slovenca«. Kot močna, politično precej razgibana osebnost, Klun ni mogel ostati zaprt samo v »Slovenčevih« uredniški sobici, temveč je tudi posegel aktivno v politiko ter je bil že leta 1877. izvoljen za deželnega, naslednjega leta pa za državnozbornega poslanca. Prav zato je odložil uredništvo lista. Na Klunovo mesto je prišel v uredništvo »Slovenca« Filip Haderlap, ki je ostal pri njem do 1. maja 1882, ko ga je nadomestil upokojeni župnik Jožef Jerič, soustanovitelj »Slovenca«. Medtem ko je Jerič kot novi urednik »Slovenca« vse bolj uvideval potrebo po močnem, dobro urejevanem in gospodarsko trdno podprtem katoliškem dnevniku, se je idejni ustanovitelj »Slovenca« Karel Klun vedno bolj potapljal v slogaške vode in je hotel na ljubo brezidejnega slogaštva l. 1888. celo žrtvovati nadaljnje izhajanje »Slovenca«. Prav to je znova vzpodbudilo katoliške kroge, da so sklenili storiti vse, da bi »Slovenec« lahko pričel čimprej izhajati kot dnevnik. Z vstopom župnika Jeriča v uredništvo »Slovenca« se je ta zamisel res pričela hitro bližati svoji končni rešitvi. Tudi on je imel težave s škofom dr. Pogačarjem zaradi »Slovenca«. Škofova jeza se je pozneje zaradi sodelovanja pri listu za Klunom, Jeričem zlila tudi še na nekatere druge sodelavce pri listu, kakor na profesorja Marna. Škof je bil vladni človek in se je bal zamere s te strani, ker je »Slovenec« bil pri svojem izhajanju navezan zgolj na podporo zavedne duhovščine, laične katoliške inteligence in vernega ljudstva. Zato je iskal priliko in možnosti, da bi ga ustavil, kar se mu pa ni posrečilo.

Po prihodu k »Slovincu« je Jerič, ki je bil že leta 1879. ustanovil v Ljubljani »Katoliško bukvarno«, takoj uvidel, da je uresničitev zamisli, da bi se tedanji tednik »Slovenec« spremenil v dnevnik, nemogoča brez lastnega tiskarniškega podjetja. Zato ni prav nič odlašal ter je kar sam vložil prošnjo za podelitev tiskarniške koncesije. To je bilo leta 1882. Zaprošeno dovoljenje za ustanovitev tiskarniškega obrata je kmalu dobil. Priprave za otvoritev same tiskarne je pa dokončal do 24. aprila 1883, ko je na Vodnikovem trgu št. 5 odprl lastno tiskarniško podjetje pod naslovom »Katoliška tiskarna«. Še istega dne se je od Blaznika preselil v Katoliško tiskarno tudi »Slovenec« ter je pričel nato v njej izhajati kot dnevnik dne 11. julija 1883. Na Slovenskem se je deset let za »Sloven-

skim Narodom« pojavil še drug slovenski dnevnik, ki se je pozneje zaradi dobre organizacije in moči, ki so se pričele zbirati v njegovem uredništvu, razvil v vodilno slovensko javno glasilo, posebno v zadnjem času, ter je to ostal prav do zadnjih dni.

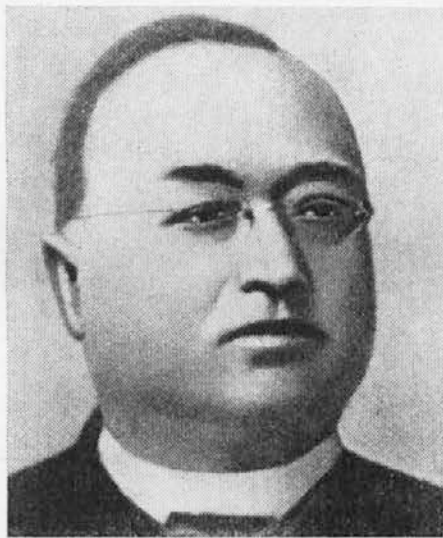
Jerič je »Slovenca« res dal vse, kar je premogel njegov široki organizatorični duh. V listu je objavljaj vse, kar je le moglo koristiti ljudstvu in zanimati tedanjega slovenskega človeka. Kot gospodarstvenik je seveda dajal v listu dovolj prostora na razpolago gospodarstvu in prebujajočemu se združništvu, ki so mu pričele mlade moči utirati pot tudi na Slovenskem.

liško bukvarno«, ki sta bili do tedaj Jeričeva lastnina. To se je iste jeseni tudi zgodilo ter je novoustanovljeno Katoliško tiskovno društvo poleg omenjene tiskarne in knjigarne prevzelo tudi »Slovenca«.

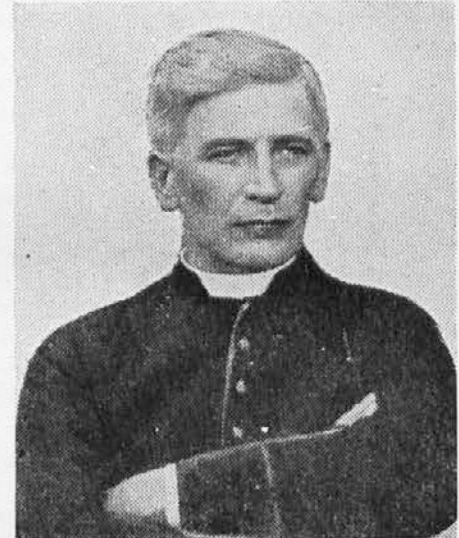
Prvi predsednik Katoliškega tiskovnega društva je bil dr. Andrej Čebašek, profesor bogoslovja in provizor, kateri je pa to mesto obdržal samo do izvolitve prvega rednega predsednika Antona Zupančiča, bogoslovnega profesorja, kar se je zgodilo dne 23. septembra 1887. Za prvega podpredsednika je bil izvoljen župnik Jerič. Anton Zupančič je vodil društvo vse do leta 1903., ko je zasedel to mesto pok. prošt Andrej

Josip Jerič, † 12. VII. 1888,
soustanovitelj »Slovenca«, knjigarne
in tiskarne.

Karel Klun, † 8. VII. 1896,
ustanovitelj »Slovenca«.

Ignacij Žitnik, † 28. XII. 1913,
glavni urednik »Slovenca«.

V političnih vprašanjih je bil previden ter se je držal Klunovega konservativizma in hodil po njegovih poteh.

Ustanovitev Katol. tiskovnega društva.

V to razdobje spada še več važnih dogodkov, ki so znatno prispevali za nadaljnji razvoj novega slovenskega katoliškega dnevnika. Škof dr. Pogačar, ki, kakor omenjeno, »Slovenca« ne samo da ni bil naklonjen, temveč ga je hotel celo zatreti, je umrl. Kot njegov naslednik na stolici ljubljanskih škofov se je pojavil dr. Missia. Kmalu po smrti škofa dr. Pogačarja pa se je pojavil v »Slovenca« s svojim prispevkom »Indija Koromandija« neustrašeni in borbeni dr. Mahnič, ki je s samo njemu lastno udarnostjo in brezobzirnostjo pričel razkrinkavati vso slogaško idejno zmedo in revščino v tedanjem slovenskem javnem udejstvovanju in življenju.

Župnik Jerič, ki je živel ves za katoliški tisk ter črpal za to veliko moči ravno iz novih življenjskih idejnih tokov na Slovenskem, je mislil tudi na »Slovenčev« bodočnost. Ta skrb je postajala tem večja, čim slabše je postajalo njegovo zdravje. Zato je leta 1887. hotel zagotoviti »Slovenca« trdnjšo gospodarsko podlago z ustanovitvijo posebnega katoliškega tiskovnega društva.

Vabilo za ustanovitev takega društva je bilo objavljeno v »Slovenca« dne 2. julija 1887. Do ustanovitve omenjenega društva je prišlo nekaj mesecev pozneje še istega leta. Na občnem zboru je Jerič predlagal, naj društvo prevzame v svojo last tako »Katoliško tiskarno«, kakor tudi »Kato-

Kalan. Ta je zavzemal ta položaj zopet vse do leta 1929. Tega leta ga je zamenjal častni kanonik in gimnazijski profesor v pokoju dr. Gregorij Pečjak ter vodil društvo do leta 1941. Tega leta je bil na občnem zboru izbran za predsednika K. T. D. prelat in vseučiliški profesor dr. Alojzij Odar, ki ga vodi še danes.

Pogodba o prevzemu Jeričevih podjetij od strani K. T. D. je bila podpisana dne 1. oktobra 1887. »Slovenec« je imel tedaj 850 naročnikov. List je tako dobil novega lastnika, ki ga je imel v svojih rokah vse do tedaj, ko se je ustanovil poseben konzorcij leta 1908., ki je prevzel tako »Slovenca«, kakor tudi ostalo katoliško dnevno in tedensko časopisje. Tudi tiskarna, knjigoveznica, knjigarna in papirnica so se po vojni izločile iz Kat. tisk. društva in so poslovale kot samostojne zadruge vse do novega združnega zakona, ki je prisilil podjetja, da so morala zapustiti združno podlago in se organizirati v »družbo z omejeno zavezo«. Katoliško tiskovno društvo je postalo tako samo društvo brez premoženja, ki ima nalogo širiti idejo slovenskega katoliškega tiska. Zadnja leta je bil predsednik konzorcija za razvoj katoliškega tiska na Slovenskem zelo zaslužni pokojni dr. Franc Kulovec.

Novega, z združitvijo tedanjega katoliškega knjižnega založništva in tiskarniškega podjetja nastalega dela in skrbi ter vneme za nadaljnji razvoj »Slovenca« vedno bolj hirajoči župnik Jerič ni več zmogel. Zato je s predajo tiskarne in knjigarne odložil tudi uredništvo pri »Slovenca«. Pač pa je Jerič za svojega naslednika že pred svojim odhodom pripravil mladega in agilnega ter zelo sposobnega in nadarjenega Ignacija Žitnika. Ta je vneto podpiral Mahničevo za-

htevo po načelnosti, čeprav se povsem ni strinjal z ostalimi Mahničevimi zahtevami. Zato se je tudi »Slovenec« pod Žitnikom pričel kaj kmalu otresati slogaške miselnosti in zavzemati odločno načelno stališče, kar so podprli tudi slovenski škofje. »Slovenec« je bila s tem seveda utrta pot do nadaljnega razmaha.

Drugo važno razdobje v zgodovini razvoja »Slovenca« pomenijo tudi slovenski katoliški shodi, ki so bili vsi prežeti z duhom in idejami novega katoliškega sveta in človeka. V ospredje je prišla stopati mladina, ki ni marala nič več čuti za kompromise. Ta mladina kot nositeljica novih idej je prišla tudi v lastnih

mladi pisatelji, med katerimi je bil tudi pokojni Ivan Cankar. Kalan je od K. T. D. dobival mesečno za »Slovenca« 90 goldinarjev ter je moral s tem plačati tudi vse uredniško osebje. Samo uredništvo lista je tedaj bilo v šenklaškem župnišču.

Zrela leta na pragu novega stoletja.

Kalan je ostal kot urednik pri »Slovenec« do leta 1900., ko je kot kanonik po smrti dr. Franceta Lampeta prevzel ravnateljsko mesto v Marijanišču. Kalan ni bil polovičar in je hotel povsod dati celega človeka, zato

Dr. Evgen Lampe, † 16. XII. 1918,
glavni urednik »Slovenca«.

Andrej Kalan, † 3. VI. 1933,
glavni urednik »Slovenca«.

Ivan Štefe, † 6. II. 1919,
urednik »Slovenca« od 1902—1918.

vrstah nastopati proti »starinom« ter se je n. pr. zgodilo, da je leta 1889. pri tedanjih deželnozborskih volitvah tedanji trnovski kaplan in sourednik »Slovenca« Andrej Kalan nastopil kot protikandidat samemu voditelju »starinov« Karlu Klunu. V takšnem razpoloženju se je tudi »Slovenec« 20. maja 1890 končno izrekel za Mahniča ter je začel tudi sam zagovarjati potrebo po slovenskem katoliškem shodu, za katerega je bil Mahnič že izdelal vse načrte. Konec avgusta leta 1892. je bil v Ljubljani res že prvi slovenski katoliški shod, ki je docela zavrgel dotedanjo slogaško miselnost in na široko odprl pot novim idejam, ki so se v močnem zaletu pričele širiti po slovenski deželi in so odplavile vso usedlino tedanje brezidejnosti in kompromisarstva.

Mladi in bojevit »Slovenec« urednik Ignacij Žitnik se je tedaj podal v Rim spopolnjevati svoje znanje. Leta 1890. ga je v uredništvu nadomestil voditelj mlade duhovniške generacije, ki je tedaj pričela žeti že svoje prve uspehe načelne in dosledne borbenosti, Andrej Kalan. Tudi ta je vtisnil listu pečat svoje močne osebnosti. Ne samo, da je sam dajal listu vse, kar je premogla zakladnica njegovega duha, temveč je znal pritegniti in pridobiti za list tudi nove sotrudnike in mlade izobražence. Mlade, nadarjene fante je navduševal za časnikarski poklic ter je tako skrbel kot moder mož za časnikarski naraščaj. V uredništvu je Kalanu pomagal Ivan Rakovec, poznejši ravnatelj »Slovenčeve« uprave, in časnikar Pintar, ki je prišel k »Slovenec« od »Naroda«. Dopisništva v pravem pomenu besede list tedaj še ni imel. Za podlistke so skrbeli

je takoj uvidel, da bi po prevzemu odgovornega mesta v Marijanišču moral zanemarjati uredniško delo pri listu. Zato je tudi on poskrbel za vrednega naslednika v osebi izredno sposobnega, nadarjenega in duhovitega dr. Evgena Lampeta, ki ga njegovi osebni poznavalci smatrajo še danes za najduhovitejšega slovenskega urednika in stilista, kar jih je doslej živelo med nami. Lampe je kmalu po prevzemu uredništva vtisnil listu še izrazitejši politični pečat. Na njegovo pobudo je tedaj »Slovenec« započel borbo za pridobitev političnih pravic za ljudstvo. Sem spada v prvi vrsti boj za volivno reformo za državnozborske in kasneje za deželnozborske volitve. Prvi boj je bil uspešno dobojevan leta 1906., dve leti pozneje pa tudi za volitve v deželni odbor.

V to razdobje spadata tudi drugi in tretji katoliški shod. Drugi leta 1900. in tretji leta 1906. Važna sta oba. Posebno drugi, ki je izdelal moderen in podroben načrt za vsa področja katoliškega udejstvovanja. Tretji katoliški shod je bil že ves v znaku izvedene katoliške organiziranosti.

Vsi ti dogodki so na rast »Slovenca« zelo vplivali. Z njimi je list tesno povezan kot odločen propagator novih idej in smeri. Zaradi tega je pričel vedno bolj pridobivati novih naročnikov med ljudstvom ter je tako pričel postajati pri nas vedno pomembnejše javno glasilo.

Dr. Evgen Lampe se je poleg uredniških poslov pri »Slovenec« močno udeleževal tudi v politični organizaciji ter je kot njen kandidat leta 1909. tudi kandi-

diral v deželni odbor ter bil tudi izvoljen. Časnikarske posle je zato odložil na druge sposobne moči, ki so se tedaj že precej močno uveljavljale pri »Slovenca«. To so bili Štefe, France Kremžar in Terseglav. Listu je pa ostal Lampe zvest tudi kot deželni odbornik, čeprav mu je bil za to v brezmejni skrbi za gospodarski preporod dežele čas zelo pičlo odmerjen. Na Dunaju je stalno mislil na potrebe lista in njegovih čitateljev Žitnik, ki je podnevi garal za svoje ljudstvo, zvečer pa, ko so drugi sedali za gostilniške mize ali pa legali spat, je sedel za mizo in kot dober poznavalec notranje-političnih razmer v tedanji Avstriji pisal zanimiva poročila za »Slovenca«.

Miha Moškerc,
† 11. VIII. 1924,
ured. »Slov.« od 1904-1924.

Prezgodaj sta legla v grob tako Žitnik kakor dr. Evgen Lampe.

Vsakdanji obiskovalec v uredništvu »Slovenca« je bil tista leta mladi bogoslovni profesor dr. Janez Ev. Krek, ki je bil tudi eden najvnetejših sotrudnikov »Slovenca«. Trojka: dr. Evgen Lampe, dr. Žitnik in dr. Krek je bila po zatrjevanju Franceta Terseglava najboljša visoka šola za vsakega časnikarja. Dr. J. Krek kar se tiče idejnih pobud, dr. Lampe kot stilist in dr. Žitnik kot dober poznavalec tedanjih političnih razmer.

V poznejši dobi bojov med dr. Šušteršičem in dr. Krekom je zmagala zopet mladina ter se je tudi »Slovenec« pod Kalanovim vodstvom opredelil za dr. Kreka in dr. Korošca. Štefe je bil pristaš stare smeri, katero je proti mladinom podpiral tudi škof dr. Missia, medtem ko je njegov naslednik dr. Jeglič ves živel s svojo mlado duhovščino in ljudstvom ter je očetovsko skrbel vedno in povsod za razširitev tako »Slovenca« kakor tudi ostalega katoliškega časopisja, s čimer si je pridobil nevenljivih zaslug. Štefeta je v uredništvu zamenjal dr. Izidor Cankar, kateremu je pozneje sledil France Smodej, ki je bil na tem položaju od leta 1920. do 1925. Po Smodeju je prevzel glavno uredništvo France Terseglav ter je bil glavni urednik lista do 1927, ko je prevzel glavno uredništvo France Zabret ter ga imel v rokah do novembra 1929, do nastopa glavnega urednika dr. Ivana Ahčina, ki je prišel k listu dne 1. avgusta istega leta. Od božiča leta 1941. vodi uredništvo Ruda Jurčec.

V teh letih se je »Slovenec« vedno bolj vsestransko izpopolnjeval, tako da je bil ne samo doma na glas kot najbolje urejevan dnevnik, temveč tudi v sosednjih krajih. Tako doma kakor tudi zunaj je imel dobro organizirano poročevalsko službo, tako da je lahko tekmoval v vsakem oziru z velikimi modernimi dnevniki. Močno se je zato dvignila njegova naklada ter je bil tudi najbolj čitan dnevnik med ljudstvom. Medtem ko je »Slovenec« še leta 1903. izhajal samo v 2150, leta 1914. že v 14.000, leta 1918. v 24.000 izvodih, se je v zadnjih letih njegova naklada še bolj dvignila,

saj je za večje praznike dosegel že naklado 56.000. Kot jutranjik je pričel izhajati l. 1919. Izhajal je vsak dan razen ob ponedeljkih in dnevih po praznikih. Ker je bilo katoliško ljudstvo in naročniki »Slovenca« ob ponedeljkih brez lista, je pričel dne 24. decembra 1928 ob ponedeljkih izhajati »Slovenski list« ter je prinašal poročila o najvažnejših nedeljskih domačih in svetovnih dogodkih svojim naročnikom do 27. decembra 1931. Dne 4. januarja 1932 je namesto »Slovenskega lista« pričel izhajati »Ponedeljski Slovenec«. Njegova zadnja številka je izšla 16. januarja 1939. Podjetje se je tedaj odločilo na prizadevanje »Slovenčevega« glavnega urednika dr. Ahčina, ki je sploh vedno skrbel za še večjo spopolnitev in razširitev dnevnika ter zboljšanje njegove poročevalske službe in dvig višine načelnih uvodnikov, izdajati list dnevno na desetih straneh, ob nedeljah pa na dvajsetih. Istočasno je bil ustavljen »Ponedeljski Slovenec«, namesto njega pa je ob ponedeljkih pričel izhajati kot jutranjik »Slovenski dom«, ki ga je konzorcij kot lastnik »Slovenca« in ostalih listov, ki se tiskajo v sedanji »Ljudski tiskarni«, pričel izdajati že 28. decembra 1935 in ki ga vodi kot glavni urednik že od ustanovitve pa vse do danes Mirko Javornik. »Slovenec« je v letih od 1925 do 1932 imel tudi ilustrirano prilogo »Ilustrirani Slovenec«, ki je bil tiskan v bakrotisku. Urejal ga je Franc Erjavec. Leta 1937. pa je v prvem polletju izhajal »Teden v slikah«, tiskan v offset-tisku, urejal ga je Janko Hafner.

S »Slovenec« je rasla tudi tiskarna.

Tehnično izboljšanje »Slovenca« je omogočilo tudi tiskarsko podjetje, ki se je od primitivnih začetkov z leti razvilo v moderno in vodilno tiskarno. Ko je pričel »Slovenec« izhajati kot dnevnik, je tedanja tiskarna imela svoje prostore na Vodnikovem trgu št. 5. Podjetje je imelo samo dve sobi. V eni je bila stavica, v drugi pa strojnica z dvema majhnima strojema na plinski in ročni pogon. Na teh primitivnih strojih so tedaj tiskali »Slovenca«, ki je moral biti pripravljen za tisk do štirih popoldne. Plinski motor je večkrat nagajal. Tedaj so morale prijeti za delo roke in poganjati strojno napravo, katera je mogla natisniti v vsaki sekundi en izvod. Če je stroj lahko tekkel s plinskim pogonom, je bilo delo končano do sedme ure zvečer, drugače se je pa zavleklo do enajste ponoči. Javno, da se v tako skromnih razmerah in prostorih tedaj »Slovenec« tehnično ni mogel razviti in spopolniti. To je bilo omogočeno šele po preselitvi tiskarne v sedanje prostore, v hišo, ki je bila dograjena leta 1908. Slovensna otvoritev je bila 27. avgusta istega leta. Nekaj mesecev kasneje je podjetje že dobilo kot prvo v tem delu Evrope sploh rotacijski tiskarniški stroj, za katerega je nemška tvrdka zahtevala 80.000 kron. Zaradi velike konkurence med nemškimi tvrdkami samimi, ki so naravnost tekmovala med seboj za to naročilo, je tovarna, pri kateri se je tiskarna odločila za nakup stroja, spustila ceno za rotacijo od 80.000 kron na 50.000. V ta znesek so pa bili vračunani tudi stroški za stereotipijo, montažo stroja, inštrukcije in podobno. Tovarna, ki je rotacijo dobavila, je dobila za nameček star zgodovinski stroj, na katerem se je prvotno tiskal »Slovenec«.

S primitivnimi začetki v izhajanju »Slovenca«, ki je, kakor že omenjeno, vse do leta 1919. izhajal kot popoldnevnik na štirih straneh, samo ob nedeljah in ob važnih dogodkih na šestih, je bila seveda primitivno

SLOVENEK.

Političen list za slovenski narod.

Slovenem.

Dandanes ni več ne more prazniti kako vala so politični listi brez političnega lista se nobena stranka ne more strditi, naj je še tako velika, v listom pa si tudi slaba pridobi čestitke večje moči in izpodrine naposled...

Priloga in izgledni list „Slovenec“ v prihodnji obliki.

SLOVENEK.

Političen list za slovenski narod.

Političen list za slovenski narod. Vse leto prodaja po 10 g. za pol leta 5 g. za tri mesece 2 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V administraciji prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V Ljubljani na dan prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. Vse leto prodaja po 10 g. za pol leta 5 g. za tri mesece 2 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V administraciji prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V Ljubljani na dan prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k.

SLOVENEK.

Političen list za slovenski narod.

Političen list za slovenski narod. Vse leto prodaja po 10 g. za pol leta 5 g. za tri mesece 2 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V administraciji prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V Ljubljani na dan prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. Vse leto prodaja po 10 g. za pol leta 5 g. za tri mesece 2 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V administraciji prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V Ljubljani na dan prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k.

Štev. I. V Ljubljani, v ponedeljek, 1. januarja 1894. Letnik XXII

SLOVENEK.

Političen list za slovenski narod.

Političen list za slovenski narod. Vse leto prodaja po 10 g. za pol leta 5 g. za tri mesece 2 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V administraciji prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V Ljubljani na dan prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. Vse leto prodaja po 10 g. za pol leta 5 g. za tri mesece 2 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V administraciji prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V Ljubljani na dan prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k.

SLOVENEK.

Političen list za slovenski narod.

Političen list za slovenski narod. Vse leto prodaja po 10 g. za pol leta 5 g. za tri mesece 2 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V administraciji prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V Ljubljani na dan prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. Vse leto prodaja po 10 g. za pol leta 5 g. za tri mesece 2 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V administraciji prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k. V Ljubljani na dan prodaja po 12 g. za pol leta 6 g. za tri mesece 3 g. 50 k. za en mesec 1 g. 50 k.

SLOVENEK.

3 tedensko prilogo „Ilustrirani Slovenec“

Slovenska Orjuna razpuščena. Orjuna v celi državi se razoroži. Velika nevoja pred velikim županu Baldu.

SLOVENEK.

3 nedeljsko prilogo „Ilustrirani Slovenec“

Bližnji konec gospodarske krize? Zanimiva letna letovnega gospodarskega strokovnjaka

urejena tudi uprava. Šele potem, ko je postal pokojni prošt Kalan predsednik K. T. D., je pozval k sebi g. Rakovca ter mu naročil popolno preobnovo in modernizacijo tudi »Slovenčeve« uprave in organizacijo in-seratnega oddelka. Poslal ga je na študijsko potovanje v Celovec, v Gradec in na Dunaj. Pridobljeno znanje in napredek v tej službi pri tedanjih avstrijskih dnevnikih je Rakovec potem s pridom uporabljal tudi doma ter je to službo vršil vestno in marljivo ter skrbno vse do svoje upokojitve dne 1. julija 1938, ko ga je na tem mestu nasledil sedanji ravnatelj uprave »Slovenca« in ostalih listov inž. Jože Sodja, katerega je konzorcij kot lastnik obeh dnevnih listov in tednika »Domoljuba« prigljalil oblasti tudi kot izdajatelja. Kot odgovorni urednik je pa ostal še nadalje Viktor Cencič, ki je to službo vršil že večkrat prej ter jo vrši tudi še sedaj neprestano od leta 1929. dalje. Viktor Cencič je sedaj v uredništvu lista tudi še edini član starih »Slovenčevih« urednikov, ker je France Kremžar po svoji dolgoletni službi pri »Slovenecu« letos prevzel uredništvo »Domoljuba«, France Terseglav je pa bil z novim letom 1941 upokojen.

Za razširitev lista je v zadnjih letih skrbel tudi posebni propagandni odbor, katerega duša je bil pred leti tedanji »Domoljubov« urednik, sedanji glavni ravnatelj Ljudske tiskarne in knjigarne Jože Košiček, za njim je pa prevzel vodstvo tega odseka ravnatelj uprave inž. Sodja, ki je prišel k podjetju leta 1937.

Leta 1940. je konzorcij »Slovenca«, »Slovenskega doma« in »Domoljuba« pričel izdajati tudi »Slovenčev Koledar«, ki se je že prvo leto svojega izhajanja uveljavil kot najboljši slovenski koledar.

Lansko leto je pričela izhajati tudi »Slovenčeva« knjižnica, ki je po zelo nizki ceni izdala prvo leto 25 knjig najboljših domačih in tujih pisateljev. Največjo privlačno moč je imela knjižnica v pridobitvi pisatelja Jalena, ki je knjižnici dovolil ponatis dveh svojih najboljših del »Trop brez zvoncev« in »Ovčar Marko«, ki sta bili obe kmalu razprodani, čeprav sta bili natisnjeni v visoki nakladi 15.000 izvodov. Knjižnica se je tako utrdila med ljudstvom, da bo lastništvo lahko dvignilo kvaliteto del ter po najnižje možnih cenah poslalo med ljudstvo dela najboljših slovenskih in svetovnih pesnikov in pisateljev.

Ogromno je delo, ki ga je od svojih začetkov do današnjih dni izvršil »Slovenec« z ostalim katoliškim časopisjem, ki izhaja v isti hiši vzporedno z njim. Vsa slovenska zgodovina, politična, gospodarska, kulturna in socialna, je tu živo zbrana in popisana. Že z ustanovitvijo lista so bili združeni veliki stroški in izdatki, ki so z leti, ko se je list pričel širiti, spopolnjevati in zboljševati, stalno naraščali in gredo v milijone in milijone. In dala in zbrala jih je naša idealna duhovščina, slovenska katoliška inteligenca, predvsem pa ljudstvo samo, ki je v pravilnem razumevanju potrebe in važnosti katoliškega tiska z vsemi razpoložljivimi sredstvi podprlo svoje voditelje. Vse to je res mogel omogočiti samo brezmejni idealizem in samo idealni ljudje, ki so vsi služili samo ideji, svojemu listu, se zanj žrtvovali, delali in mu dajali na razpolago vse svoje sposobnosti. Vsak je storil vse, eden več, drugi manj, vsi skupaj pa zelo mnogo. Tako vodstvo lista samega, kakor tudi uredniško in upravniško osebje in njegovi številni dopisniki in poročevalci na deželi in prodajalci, ki so z listom živeli in vedno gledali samo to, da je bil »Slovenec« res vsem vse in da je tudi razvajenega modernega človeka v polni meri zadovoljil.

Tako se je spreminjala glava »Slovenca« v 70 letih.

Legenda o Mariji Pomagaj

SPESNIL DR. JOŽA LOVRENČIČ — RISBE BARA REMČEVA

1.

Na strmem bregu Kranj stoji,
ob Savi, Kokri se blešči,
mož živopisec v njem živi.

V deželo je prišlo gorje,
Francoz, Francoz mu je ime,
z njim stiska po deželi gre.

Je živopisec neki dan,
obupan ves in ves teman,
premišljal svoj težavni stan:

»Kaj naj počnem, kaj naj storim,
naj v sebi božji klic umorim,
predan tem časom žalostnim?»

Ljudem ni za podobe mar,
ki ustvarjam s kistom jih slikar,
za kruh, za kruh gre zdaj denar!

Pa kaj tožilo bi, sree!
Med vojsko muze le molče,
beseda stara modro ve.

In vendar!... Ne, s svojo rokó
ponižal Layer se ne bo,
naj glad razsaja še tako!...«

Je stiska rastla dan na dan
in dan na dan je bolj teman
bil živopisec, v bedo gnan.

»Do konca zvest bom umetnosti,
ne da srce, vest ne pusti,
da krenil s prave bi poti!«

Po Kranju hodi sem in tja
in še v polje ga pot peljá
in si pomagati ne zna.

Ves šibek je in ves potr, —
v obraz ves shujšan in udrt —
kar v Kokri bi poiskal smrt!

Megla se dela pred očmi,
vse ko v temo se mu gubi,
korak mu kar več varen ni.

Že blizu je čez Kokro most
in prigovarja mu bridkost:
»Skok z mosta bi bila modrost!«

Pa zdrzne se, čez most naprot
mu tujca pelje bela pot,
že ustavi čudni ga gospod:

»Hoho, kam pa tako krevljaš,
moj mojster ljubi, moj pajdaš,
ki upodabljati vse znaš?»

Ti huda prede v tehle dneih?
Če hočeš kupcev pri ljudeh,
upodabljaj strast, upodabljaj greh!

Ne maraš, čednostni možak?
Hehe, saj bo izhod še kak —
poglej ga, je li to stotak? —

No, veš, jaz nisem alkimist,
a vendar cenjeni ta list
izdelal je moj tenki kist!...

Ko jaz izrabi čas in daj,
iz cunj papirnatih ravnaj
zlato — živeti, dragec, znaj!...«

In že, ko da se mu mudi,
neznanec v Kranj se odsmeji,
ga s svojo mislijo pusti.

»Življenje je le prelepo,
da bi zavrgel ga v vodó,
če lahko reši ga zlato!

Zlato, zlato!... O ti hudir,
saj res ga lahko zdaj papir
nadomesti, da si bankir!...

A kje le vzorec naj dobim,
da ga lepo ponaredim
in se potem postavim z njim?...«

Je v krčmo krenil primskovsko,
za mizo sel javorovo,
brežanke polič pil slastnó.

Ko da mu ni za gosta mar,
ni menil zanj se nič krčmar,
a njega gledal je slikar.

In nekaj črt, nekaj potez
v okrog, pošev in še počez —
krčmarja slikal je na les.

Prišla je vprašat lepa hči
slikarja, če še kaj želi,
pogleda mizo — ostrmi:

»Joj, saj je res naš oče tak!
O, če bi dala mu stotak,
ne znal kaj takega bi vsak!

Poglejte, oče, glejte, no,
to mizo pa kar spravimo,
nam lep spomin otrokom bo!«

Pristopil oče je krčmar
in čudil se ko še nikdar,
ko ugledal je slikarjev čar...

In hči še to in to in to —
in živo pisal je še njo
in nič biló ni več hudó:

Z brežanko in še z bankovci
plačala oče sta in hči
obraz, na mizo slikani...

2.

V delavnici učencev ni,
za mizo mojster mrk sedi
in še se sam s seboj bori.

»Zlato — papir, o, kaj sam zlod
mi prišel je ondan na pot,
da trapi me poslej povsod?»

Kaj res pomoči druge ni
ta čas prekleti in te dni,
ko lakot s smrtjo nam grozi?

Tri dni že nisem nič užil,
tri dni ne jedel in ne pil,
kar čudno je, da še sem živ!

Učenci, kupci — vse je šlo,
a jaz naj z zrakom in vodó
ustvarjam zemljo in nebo?...«

In vstal in vrata je zaprl,
da ne bi kdo v delavno vdrl,
ko se z umetnostjo bo sprl...

»Tako, ti vzorec borni moj,«
papirnat novец pred seboj
zravnal je, »kar lepo mi stoj!«

In v baker nož zaškrtnal je
in rezal je in vrtal je
in lik denarja črtal je.

In ko je bil gotov obris
in še bil poln je barvnih lis,
napravil prvi je odtis.

»Haha, kot bi pomagal škrat,
kar čedno je že prvokrat,
o, kmalu, kmalu bom bogat!...«

In ko še to in ono stvar
popravil umni je slikar,
postal je obrtnik, tiskar.

In ko da bi nad njim oblast
sam vrag dobil, prešel je v strast,
vesel podobic gledal rast.

Podobic bil je čeden kup,
mineval je obupa strup,
smehljal se mu varljivu up:

»Zdaj konec bo pomanjkanja,
ga ni, da bi denar le ta
razločeval od pravega!...«

In še ga nekaj dni sušil,
potem mečkal ga je in vil,
da nov bi le sumljiv ne bil...

Semanji dan imel je Kranj,
šumel je ko pred rojem panj,
ko čebelar v skrbeh je zanj.

Ni živopisec bil v skrbeh,
sam žvižg je bil ga in sam smeh,
ko užival je podobice uspeh.

Brat Valentin semanji dan
izrabil je kot mož pretkan,
papir drobil v denar kovan.

Spovračali so se semnji
in lepi novi bankovci
so sproti med sejmarje šli.

In nič več stiske ni bilo,
obilje v hišo je prišlo,
kot ga ni pomnil še nikdo...

Minilo leto je in dan,
spet Kranj ob sejmu bil glasan,
spet živopisec razigran.

Čuj, zunaj boben ropota!
Kaj le birič na znanje da
v vrvenje dne semánjega?

»Razglas! Razglas!« birič kriči,
uradno séjmarje svari
pred bankovci sumljivimi.

In še opiše jih drobnó,
v čem se od pravih ločijo,
in že grozi rok sto in sto:

»Tu v Kranju, v Kranju je slepar!«
»O, meni je pravkar denar
zamenjal Layerjev slikar!«

»Pod mestom je!« »Za njim, za njim,
da več ne bo s papirnatim
sleparstvom spravljal nas na lim!«

Iz konca v konec vik in vek
se je razlegal v šir in vprek
in v dir in v beg in v skok in tek.

S sejmišča vpije množica:
»Ho, tu je, tu je, jetika,
denarja lačna pravega!...«

Vse to je čul starejši brat,
ki stopil k oknu je takrat,
kaj se godi, opazovat.

In prebledel je, se zgrozil,
in begal je, da bi se skrnil,
in še k Mariji roke vil:

»Pomagaj mi, Marija ti,
saj veš, da so samo skrbi
me s prave spravile poti!...«

Čuj, izpred hiše bratov glas
je kriknil na vso moč ta čas:
»Jaz vsega kriv sem, jaz!...«

Brat Valentin, zaznamovan
z boleznijo za grob preran,
zaman je bil tvoj klic, zaman!

3.

V prostoru štirih vlažnih sten,
ne ukrade mednje se pramén,
naj bo pomlad, naj bo jesen,

vsa strta, vsa obupana
sta živopisca brata dva —
rešitve v smrti čakata.

De mlajši brat starejšemu:
»O Leopold, čemu, čemu
bi ustavljal se najhujšemu?

Ta tema, vlaga in ta hlad,
če ne v jeseni, na pomlád
odpravijo na pot me v Had.

Naj čakam in naj trepetam,
kdaj dušo s kašljem izkreham,
in milo Jero naj igram?

O, če bi tebe bil otel,
potem bi rad voljnó trpel,
vedoč, da ti boš še živel.

Tako pa skupaj hirava,
oj, hirava, umirava,
ko v luč se dne ozirava!

Ne misli, da še kje in kdaj
boš pod oboki v barv sijaj
upodabljal svojih videnj raj!«

De mlajšemu starejši brat:
»Ne obupuj, ko si še mlad
in delal bi še z mano rad!

Veš, leta ječe minejo
in, ko oblaki zginejo,
spet sončni dnevi sinejo!«

»Presrečen, ki voljno trpiš
in še kar v upanju živiš,
ko da si služiš paradiz!«

Jaz vse drugačne sem nravi,
zato naj nič te ne zgrozi,
če kdaj me glas tvoj ne zbudi!«

Tako je Valentin dejal,
se Leopoldu nasmejal
in kašelji suh ga je napal.

»O, čas se moj iztekel je,«
bridkó še bratu rekel je,
na pograd se zavlekel je...

»Marija, ki že nekaj let
na Brezjah te časti naš svet,
poslušaj, kaj te prosim vnet:

O, vrni bratu spet moči,
daj, da obup ga zapusti,
da smrti grozne ne stori!

In še te prosim presrečno,
da tudi meni milostno
v pomoč podala bi rokó!

Če rešiš naju teh temin,
ti Brezje jaz in Valentin
poslikava lepo v spomin!...«

Tako je v noč obljuboval
starejši brat in je zaspal
in v sanjah je na Brezjah stal.

Stal sam je ob kapelici,
Mariji v čast postavljeni,
in v sliko upiral je oči:

Od kod se vzela je v oltar,
od kod ta žar, od kod ta čar,
kot ni ga videl še nikdar?

Na svojo moč je mislil plah,
a Mati z Jezuškom v rokâh
na mah mu je pregnala strah:

»Oj živopisec ljubi moj,
v spomin lepo si vtisni svoj,
kot zdaj me vidiš pred seboj!«

Samo to in že isti čas
prebudil ga je drugi glas:
»Marija!... O nesrečnež jaz!...«

Je živopisec s pograda
se urno vzdignil svojega,
poklical brata bolnega.

Ni Valentin se nič odzval,
ni kašljal več, ni zdihoval —
pred vrati v krvi je zaspal...

Pritrdil je že na tečaj
bil zanko, ki ga vzame naj,
a Bog ga prej je sklical v raj.

Marija pohitela je,
mu zadnjo moč odvzela je
in dušo mu otela je...

V prostoru štirih vlažnih sten
ostal je živopisec njen,
ki čas se mu je vlekel len.

Večkrat je klečal celo noč
na golih tleh, srčno kličeč
Marijo Mater na pomoč.

In večkrat se mu zdelo je,
da brat prišel veselo je
in klical ga na delo je:

»Izrabi čas, izrabi čas,
saj za Marijin veš ukaz!...«
Da, Valentinov bil je glas.

In česar nikdar upal ni,
je le dosegel s prošnjami,
da smel je v ječi slikati.

Spet prejšnjo moč zadobil je
in se v spomin poglobil je
in lik iz sanj upodobil je.

4.

Leži, leži ravno poljé,
po polju živopisec gre,
vesel poletnega je dne.

Kako bi ga ne bil vesel,
kaj ne bi žvižgal si in pel,
ko svet je spet svet mir objel.

Skazala se je božja moč,
da je prišlo kar ko čez noč,
in vse bilo je ko nekoč.

Še v Kranj prišlo pisanje je,
bilo jetnikom v znanje je,
da dano odpuščanje je.

In živopiscu je tedaj
bilo, ko da mu na stežaj
Marija je odprla raj.

Pokleknil je in iz srca
zahvalil ginjeno Boga
in z njim še Mater usmiljenja:

»Zahvaljen bodi, o Gospod,
zahvaljena, Mati dobrot,
zdaj k tebi bo moj prvi pot!«

In vse, kakor govoril je,
vse živopisec storil je,
na pot se otvoril je.

Leži, leži ravno poljé,
po polju živopisec gre
na Brezje do kapelice,

da svojo bi podobo tam
postavil v mali božji hram
in ga lepo poslikal sam.

Na Brezjah pri podružnici,
pri svetem Vidu že zvonil
in živopisec pohiti.

»Gospod Urban, gospod Urban,
o, dobro jutro, dober dan!«
slikar zakliče ves potan.

Ki ga dohitel, sred poti
gospod iz Mošenj obstoji:

»O, Kranjčan, kam se ti mudi?«

»Na Brezje grem na božjo pot!
Sem zaobljubil se, gospod,
k Mariji, Materi dobrot...«

In šla sta skupaj čez poljé
in je slikar povedal vse,
kot se pri spovedi pove.

In mošenjski gospod Urban,
Mariji hlapec srčno vdan,
poslušal ga je kar solzan.

Ko je končal, mu je dejal:
»Sam Bog ta dan je nama dal,
v kapelici bom maševal!

A prej, ko tukaj si, slikar,
postaviva na njen oltar
ex voto tvoj prelepi dar!

Boš videl, če bo vse tako,
kot ukazano ti je biló
v prelepih sanjah čudežno.

Potem naj zdaj in za vse dni
tako v oltarju obstoji
Marija, Mati milosti!...«

In šla moža sta in prišla
h kapelici nasred poljé
in dar v oltar postavila.

Marija, Mati milostna,
držeč v naročju Jezuščka,
s smehljajem gleda na oba.

In še obema se zazdi,
ko v sliko upirata oči,
da Dete Jezus govori:

»Tu, Mati, te objemal bom,
tu k tebi se prižemal bom,
vse prošnje tu sprejemal bom!

Kdor koli k nama romal bo,
zatekel k tebi se s prošnjó,
uslišiva ga milostno!«

In ko gospod pristopil je,
Marijo še poškopril je,
v daritev se zatopil je,

a živopisec rešeni
Mariji za vse milosti
posvetil svoje je moči...«

Ko se približal je njen god,
poslikan bil je beli svod
z lepoto rajsko vsepovsod.

Opomba. O začetku božje poti bemo: »V začetku 19. stoletja je bila silno stiskana katoliška Cerkev. Bog je hotel imeti kraj, kjer naj bi Slovenci zanjo molili. V ta namen se je Vsemogočni poslužil mošenjskega župnika Urbana Ažbeta. Ta je sezidal pri podružnici sv. Vida Marijino kapelico; imenoval jo je »Pomoč kristjanov«. To se je zgodilo leta 1800. Hudi časi so prišli tudi nad kranjsko deželo. Leta 1809, so pridrli v naše kraje Francozi. Kruto so gospodarili. Veliko gorja so prizadejali našemu ljudstvu. Ljudje so živeli v splošni bedi. Pa kaj storiti? Pomoči so iskali pri blaženi Devici na Brezjah. Ažbetovo psmo iz leta 1811. nam izpričuje, da so mnogi okoličani semkaj prihajali. — V tistem času je vzdihoval v ječi slikar Leopold Layer. Zapri so ga Francozi v Kranju zaradi ponarejanja bankovcev. V zaporu pa, tako pripoveduje soglasno izročilo, je prosil Marijo rešitve. V strašni stiski je zaobljubil, da bo poslikal kapelico Mater božje na Brezjah ter ji daroval svojo podobo Marije Pomagaj. Ni upal zastonj. Leta 1813. so se morali Francozi umak-

Iz vseh vasi, od vseh strani
na Brezje so h kapelici
privreli v gručah romarji.

In mošenjski gospod Urban,
Mariji hlapec srčno vdan,
doživel je najlepši dan.

Je vročih sto in sto željá
Marija Mati uslišala,
na Brezjah poveličana...«

O Mati, še v današnji čas
poslušaj naš proseči glas:
»Kraljica naša, varuj nas!«

niti iz Kranja. Leopold je bil oproščen. Naslednje leto je izpolnil obljubo. V kapelici na notranji lokovi strani se še danes bere, da je l. 1814. Leopold Layer slikal tu iz obljube. — Odkar je dobila kapelica leta 1814. novo podobo Marije Pomagaj, je bila pri ljudstvu v posebni časti.« (Gl. Marija Pomagaj na Brezjah. Spisal p. Henrik Damiš. 1914. Str. 7—10. Gl. tudi p. V. Kunstelj: Brezje. Zgodovina in popis božje poti. Str. 11—13.) O Leopoldu Layerju in njegovem bratu Valentinu glej Slov. biogr. leksikon, str. 627 do 628, kjer podaja Steska V., ki je pisal tudi v Mladiki 1924 o njih, pregled življenja in dela. Leopold je živel 1752—1828, Valentin pa od 1763—1810, ko je 5. julija umrl v ječi za jetiko, a so ljudje govorili, da se je obesil. Muze, starogrške boginje umetnosti; — Kist — čopič; alkimist — srednjeveški učenjak — »kemik«, ki je skušal iznajti umetno zlato; Primskovo, primskovski — vas pri Kranju onstran Kokre; brežanka — vino, ki so ga tedaj na Gorenjskem zelo cenili; Had — podzemlje v grškem bajeslovju Ex voto — po zaobljubi.

Lionardo da Vinci - največji veleum vseh časov

Umetniku, ki je s svojimi deli obogatil zakladnico kulture, dajemo pri nas častni naslov — mojster. S tem hočemo poudariti, da je umetnik v svoji stroki dosegel tako visoko stopnjo, kot jo ima sicer obrtniški mojster v svoji delavnici napram pomočnikom in vajencem. On sam uči, on določa, on ustvarja, vsi drugi le izpolnjujejo njegova navodila — mu kvečjemu pomagajo izvrševati njegove zamisli. Kakšen naslov pa naj damo človeku, ki za njega ugotovimo, da je bil vse slave vreden slikar, kipar, graditelj, režiser? Kako naj ga dalje še oslavimo, če vzemo, da ni le obvladal vseh panog umetnosti, ampak tudi vse panoge znanosti, še več, da je vsem znanstvenim panogam za časa svojega življenja oral tako rekoč ledino in za stoletja prehitel svoj čas. Imenujemo ga z edinim imenom, ki ga zasluži — Leonardo da Vinci.

To ime bo živelo v časti in spoštovanju, dokler bo človeško srce dostopno za lepoto, dokler bo človeški um razkrival skrivnosti narave. Leonardo bo ostal vedno svetel in nedosegljiv vzor slehernemu umetniku in znanstveniku. Saj je za svoj čas vedel preveč, znal preveč in hotel — še več. Delal in ustvarjal je Leonardo kot umetnik, poleg tega pa je obvladal vso znanost svojega časa. Spoznal je, da so njene ugotovitve nezadostne, saj je sam videl in vedel boljše, pravilnejše rešitve in odgovore. Marsikdaj mu jih je bilo težko izreči, včasih celo nemogoče dokazati. Toda zapisoval jih je — zase — in za rodove poznejših stoletij. Minilo je 300 let, preden je tudi za to tiho znanstveno delo dobil priznanje, da je bil največji veleum svoje dobe, da je bil največji univerzalni genij, ki mu v človeški zgodovini ni para.

Zapuščina slavnega moža

Čeprav je bil Leonardo da Vinci tako daleč pred svojo dobo, da ta ni mogla razumeti njegovih znanstvenih odkritij, je pa vendar takoj zaslovel kot velik umetnik. Tako je leta 1550. izdal Giorgio Vasari med življenjepisov slavnih umetnikov tudi že Leonardov življenjepis. Dobrih 30 let po Leonardovi smrti je že izšla prva knjiga o njem, toda kaj to! Vsa dolga stoletja do danes še raziskujejo umetniki in znanstveniki Leonardovo raztreseno zapuščino. Koliko dela je to iskanje zahtevalo in koliko ga še zahteva, nam lahko pove že sam Leonardov rojstni dan. Zgodovinar Vasari na primer v prvem življenjepisu iz leta 1550. ne ve niti Leonardovega rojstnega leta. Šele v 18. stoletju so našli v arhivih v Firenci premoženjsko izjavo Leonardovega starega očeta Antonija, ki jo je ta napravil, ko so leta 1457. sestavljali zemljiško knjigo. Po teh zapiskih je bil tedaj Leonardo star pet let in je živel z očetom Pierom (Peter) v predmestju mesta Vinci, od tod tudi njegov priimek »da Vinci« (iz Vincija). Zato je bila letnica Leonardovega rojstnega leta prvič objavljena v tiskani knjigi, izišli leta 1775. Rojstni dan pa je ostal še nadalje neznan do zadnjega časa. Tako pravi tudi velika italijanska enciklopedija — mogočen leksikon v 36 zvezkih — ki je obdelala Leonarda da Vincija šele leta 1934., da je njegov rojstni dan v letu 1452 še neznan. Pred nekaj leti pa so v državnem arhivu v Firenci našli listino, ki jo je napisal že omenjeni stari oče. Ta listina

ve povedati, da se je rodil Leonardo 15. aprila 1452 in da mu je bilo ime Lionardo.

Lionardo je bil nezakonski sin. Vendar ga je oče Piero, ugleden pravnik in notar, že v zgodnjih mladih letih vzela k sebi. Pierova prva žena je ostala brez otrok in se zato oklenila malega Lionarda. Bil je deležen vse ljubezni in skrbne vzgoje, ki jo je mogla nuditi premožna meščanska družina. Kmalu je mladi Lionardo pokazal, da ima izredno razvit umetniški čut, smisel za lepoto. Oče ga je zato poslal učiti se slikarstva in lepih umetnosti sploh. Za učitelja mu je izbral tedaj slavnega in priznanega zlatarja, kiparja, slikarja in livarja Andrea del Verrocchio, živečega v Firenci. Komaj 20 let je bil Lionar-

Lionardo da Vinci - 1452—1519
(Autoportret, risan z rdečo kredo. Črtež hrani Kr. knjižnica v Torinu.)

do star, pa je že pretolkel vajeniška in pomočniška leta. Kot mlad mojster je slikal v Verrocchijevi delavnici in mu pomagal. Z 29 leti je že v službi na Sforzovem dvoru v Milanu. Za svojega mogočnega gospodarja ni le slikar, ampak tudi inženir, graditelj, arhitekt in vojni strokovnjak za graditev obrambnih naprav in napadalnih strojev. V tem razdobju je Lionardo ustvaril največji umetnini: sliko zadnje večerje v samostanu Santa Maria delle Grazie in ogromni konjeniški kip Francesca Sforze, ki ga pa nikdar ni dokončal. Še preden je Milan izgubil svojo veljavo v političnem življenju tedanje dobe, je odšel Leonardo leta 1498. nazaj v Firence. Po nekaj letih — tedaj je tudi mnogo potoval — postane Lionardo glavni graditelj mogočnega Cesara Borgia. Leta 1503. živi zopet v Firenci, kjer naslika znano sliko »Mona Lisa«. Z njo je upodobil ženo Firenčana Francesca del Giocondo. V tej dobi je tudi z vnemo raziskoval ptičji let in ugotavljal možnosti, ki jih ima človek, da bi mogel leteti po zraku s strojem, težjim od zraka. Po triletnem bivanju se preseli v Milan, kjer prejme ponudbo francoskega kralja Ludovika XII., naj pride na njegov dvor kot dvorni slikar. Leta 1507. odpotuje v Francijo, vendar šele l. 1516. popolnoma prestopi v službo francoskega kralja. Zadnja tri leta svojega življenja preživi v francoskem mestecu Amboise, kjer tudi 2. maja l. 1519. umrje.

Ko je smrt iztrgala Leonardu čopič in pero iz rok, so bile njegove posvetne slike raztresene po raznih krajih in pri različnih lastnikih, nabožne pa največ po cerkvah in samostanih. Za svojega življenja je Lionardo naslikal dokaj lepih umetnin, čeprav zdaleka ne toliko kot drugi umetniki, kar je razumljivo. Pregarjala ga je žalostna usoda, da je skoraj vedno, živčev na raznih dvorih, izgubljal čas s pripravami za razne razkošne veselice, namesto da bi se ukvarjal s slikarstvom in z znanstvenimi raziskavami, katerih izsledkov pač nikdar ni mogel izpeljati. Nekaj slikarskih del Lionardo niti sam ni dokončal. Druga so se pogubila in le malo jih je ostalo ohranjenih do danes. Slike so Leonardu prinesle prvo in največjo slavo že med sodobniki, ki niso poznali njegovega vsestranskega talenta. Ker niso vedeli, kaj pomenijo njegova odkritja v vseh panogah znanosti, niso posebno cenili njegovih zapiskov o raziskavah, s katerimi je prodr tako daleč v skrivnosti narave. Če je Leonardova umetniška zapuščina ob njegovi smrti vsaj v glavnem ostala v dobrih rokah, je žal vse drugače bilo z njegovimi znanstvenimi zapiski in odkritji.

Lionardova perorisba z osnutkom za apostola sv. Petra. Lionardo tega osnutka za zadnji večerjo ni uporabil.

Studija apostola Jakoba starejšega (rdeča kreda). Približno tako ga je naslikal v zadnji večerji. Levo spodaj perorisba narčta za palačo.

Lionardov osnutek za sliko Judeža Iskarijota. V zadnji večerji ga je Lionardo naslikal brez čepice.

Njegovi črtaji, premnogi rokopisi s tisoči in s tisoči načrtov in tehničnih osnutkov so se tako razgubili. Ker niti kasneje niso razumeli velikanskega življenjskega dela tega veleuma, so kasneje prvi, ki so se začeli zanimati za ostanke njegove zapuščine, dali vezati na stotine posameznih pol njegovih rokopisov v velike in debele knjige. Te, na roko pisane listine so bile povezane tako brez vsakega reda in so kasnejšim raziskovalcem še bolj otežkočale raziskovanje Lionardovih izsledkov. Zmeda v tako imenovanih Lionardovih atlantih je bila popolna in šele v 19. stoletju so raziskovalci Lionardovega dela počasi začeli odkrivati pravo zvezo med posameznimi listi v atlantih in ugotavljati izsledke, ki jih je prvi odkril in nakazal Lionardo pred tri sto petdesetimi leti. Prav zato, ker je bila znanstvena Lionardova zapuščina za silo urejena šele konec prejšnjega stoletja, ga tudi svet ni še mogel ceniti kot znanstvenika, medtem ko mu je priznaval sloves velikega umetnika.

Nadaljnje, za raziskavanje njegovih del ovirajoče dejstvo je bilo, da je bil Lionardo levičar in da je z levico napisal večino svojih zapiskov. Pisal je torej pisavo, ki jo je lahko bral le v ogledalu. Lionardo je pisal včasih tudi z desnico, vendar prevladujejo levični zapiski. Tako vemo, da je obdelal mehaniko v petih knjigah. Mišljeni so tu seveda posamezni rokopisi. Teh pet knjig še doslej niso našli, medtem ko so njegove knjige o ptičjem letu, o gibanju vode, o slikarstvu in o celi vrsti drugih fizikalnih in naravoslovnih vprašanj ostale do danes. Posamezni listi njegovih zapiskov so, kakor smo že omenili, zvezani skupaj v debele foliante. Imenujejo jih Codici. Ti debeli zvezki so drug za drugim zaznamovani s tekočimi črkami od A do N. Nekaj knjižnic jih čuva kot izredno dragocenost. Druge velike in bogate knjižnice pa so danes vse založene s točnimi fotografskimi posnetki vsake strani teh debelih zvezkov in te lahko bralci dobijo na vpogled. Kakor smo že omenili, so bili vezani ti zvezki brez premisleka in brez reda. Zato se snov v njih menja skoraj ob vsaki drugi strani. Poleg tega je pa imel še Lionardo sam navado, da je preskakoval z enega polja na drugo. Zato lahko razumemo, kako težko je bilo razvozljati in povezati posamezne listine zvezkov v celoto.

Za Lionarda samega je značilna — to poudarjajo vsi njegovi raziskovalci — čudna dvojnost njegovega udejstvovanja. Šaj si le težko mislimo človeka, ki bi se od časa do časa posvetil vsega s takšnim uspehom umetniškemu ustvarjanju, pa bi na drugi strani bil hkrati tako trezno misleč graditelj in inženir, torej tehnik. Danes so si raziskovalci Lionardovega življenja na jasnem o tem, da sta obe tako različni smeri Lionardovega udejstvovanja služili le namenu: kakor koli spoznavati in odkrivati skrivnosti narave in ugotovitve odkritij zapustiti v svojih umetniških delih ter tako stremeti za čim večjo resničnostjo in hkrati za čim bolj umetniško dovršeno obliko.

Ni naš namen, podrobno ogledovati umetnika Lionarda da Vincija in njegovo umetniško delo. Znane so njegove umetnine, s katerimi se je izkazal kot izreden dušeslovec. Veličastna je njegova »Zadnja večerja«, skrivnostne »Anac«, Izabela« in

»Mona Liza«, mogočni njegov »Sveti Janez Krstnik«, nedokončani »Sv. Hieronim« itd. Kako jih je ustvarjal, naj nam pove le slavna in svetovnoznana »Zadnja večerja«, mojstrsko delo, čigar na žalost klavirni ostanke še danes pričajo o umu, ki jih je zamislil, in o roki, ki jih je izdelala.

Zadnja večerja

Bilo je leta 1494. Lionardo je živel v Milanu na dvoru kneza Lodovico il Moro. Ta mu je naročil, naj na njegov račun naslika veliko sliko v obednici dominikanskega samostana Santa Maria delle Grazie. Lionardo se je že dolga leta ukvarjal z mislijo, da bi naslikal zadnjo večerjo tako lepo, kakor je ni še nihče pred njim. Na črtajih je že večkrat risal posamezne postave apostolov, kakor jih je mislil naslikati v zadnji večerji. Mnogo je premišljal, ali naj uprizoni prizor, ko reče Jezus: »Eden izmed vas me bo izdal,« ali pa trenutek, ko Jezus označi izdajalca z besedami: »Kateri je z menoj pomočil roko v skledo, ta me bo izdal.« Lionardo se je odločil, da bo pokazal ljudem zaprepasčenost, ki je prevzela Jezusove zveste potem, ko so doumeli njegove besede: Eden izmed vas me bo izdal. Veličastna naloga, vredna največjega umetnika. Slika bi naj krasila celo ožjo steno velike samostanske obednice. Začela naj bi se tri metre od tal in bi segala do stropa. Merila naj bi zato v višino 4 metre in 51 centimetrov, v dolžino pa 8 metrov 60 centimetrov. Zaradi te velikosti se je Lionardo odločil, da bo postave pri zadnji večerji izdelal v nadnaravni velikosti, približno v poldrugkratni.

Dal je postaviti oder in urediti zid, ki je nanj hotel naslikati zadnjo večerjo. V sredi stene so bila že tedaj vrata, nad katerimi je začel slikati sliko. Na nasprotni strani te stene je bila opatova miza, po dolgem pa so bile postavljene po dvorani mize menihov. Slika zadnje večerje naj bi bila torej opatu nasproti in Jezus naj bi gledal na vso zbrano samostansko družino. Kolikor vemo iz ohranjenih zapiskov, se je Lionardo lotil naprej mize, na kateri je čudovito natančno izdelal mizni prt, tako da so že sodobniki izjavljali, da je takšen, da bi se dal kar prijeti. Nato je postopoma začel postavljati za mizo posamezne apostole; dnevi in meseci pa so tekli. Tri leta je Lionardo slikal zadnjo večerjo, vmes je marsikdaj prevzel še kake druge naloge, tako na primer načrte za utrditev milanskega Castella, načrte za zboljšanje prekopov v Lombardiji in drugo. Največ težav sta mu dala dva, ki ju je moral tudi naslikati. Ni mu bilo jasno, kako naj človeškim očem dostojno pokaže Kristusa, človeka in Boga. Dalje ni vedel, kako naj primerno prikaže vso strahotnost in propalost Judežev, kako naj naslika izdajalca svojega največjega prijatelja. Za vse druge apostole je Lionardo že našel primerne vzore. Hodil je okrog po okolici med kmeti, po gostilnah in krčmah in iskal izrazite obraze, med katerimi je potem izbral najprimernejše za apostole. Pravijo, da so vsi obrazi apostolov v zadnji večerji posneti tako iz resničnega življenja, z obrazov tedaj živčih, a nepoznanih ljudi. Judežev obraz pa je iskal Lionardo še vedno po beznicah, kjer so se zbirali propali ljudje in zločinci razkošnega Milana.

Lionardo da Vinci: Marija z Jezuškom v jami. Jezus sedi ob angelu in blagoslavlja mladega Janeza Krstnika.

Izrez iz gornje slike.

Vsi apostoli so že bili končani, tretje leto je minevalo, Judeževa postava še ni imela glave, pa tudi Kristusov obraz še ni bil jasen. Tedaj se je razjezil samostanski opat, ki je zadnje leto že večkrat priganjal Lionarda, in se šel pritožiti h knezu. Lionardo je namreč včasih delal na sliki ves dan, potem pa ga ni bilo ves teden. Včasih je prišel, pa je samo sedel v obednici in ogledoval sliko po več ur, ne da bi se je dotaknil. Končno je morda le pomočil čopič v barvo, zlezal na oder, napravil eno samo potezo in zopet odvihral. Nič čudnega, če se je opat pritožil in knez je tudi poklical Lionarda na zagovor. Ze prvi Lionardov življenjepisec Vasari pripoveduje to zgodbo: Ker še ni naslikal Lionardo Judeževe glave, sicer pa je bila videti vsa slika skoraj končana, ga je pokaral knez Lodovico il Moro, češ da se menihi pritožujejo. Lionardo je odvrnil knezu, »da se čudi tem pritožbam, saj ne mine niti en dan, ko ne bi sliki posvetil vsaj dveh ur svojega časa.« — Menihi pa so vedeli povedati, da se skoraj vse zadnje leto za sliko niti zmenil ni, kaj šele, da bi se resno lotil. Pa je odgovoril umetnik: »Kaj pa razumejo menihi o slikarstvu? Je že res, kar pravijo, da že dolgo nisem prišel tja. Motijo se pa, če trdijo, da najmanj po dve uri vsak dan se izgubim zaradi njihove slike... Ze leto dni bo ali več, ko grem vsak dan tako zjutraj kakor tudi zvečer v predmestje, kjer živijo prostaki in najbolj zavržena bitja, največji nepridipravi in zločinci. Vse to delam samo zato, da bi našel obraz, ki bi bil primeren ponazoriti sliko tega izvrška (Judeža). Toda doslej še nisem nikogar srečal. Kakor hitro pa bom naletel na tak obraz, ga bom končal na sliki še isti dan in z njim tudi sliko. Če ga pa morda le ne bom našel,« je pripomnil šaljivo, »bom pa porabil za to obraz čistiljivega opata, ki mi dela take sitnosti, saj se bo sijajno prilegal!« Končno je vendarle našel primeren vzorec za Judežev obraz in je dokončal Judežovo sliko tako, da piše isti Vasari, »da se zdi, da mu je izdajstvo zapisano na čelo.« Zgodba o opatu je najbrž izmišljena, saj nekaj podobnega pripovedujejo tudi o Michelangelu.

Tudi o Kristusovi glavi pripoveduje že prvi Lionardov življenjepisec, da je Lionardo ni popolnoma dokončal, ker ni hotel, kakor pri apostolih, uporabiti za vzor človeške glave. Lionardu se je zdelo, da sme črpati vso lepoto in nebeško milino, vredno Boga-človeka, le iz domišljije. Zgodovinar Lomazzo pa ve povedati o Kristusovi glavi naslednje: »Ko je Lionardo naslikal apostole, je napravil Jakoba starejšega in Jakoba mlajšega že tako lepa in častiljiva, da on sam, potem ko je prišel na vrsto Kristus, z vsem naporom svojih sil ni mogel končati svetega obličja in ga izdelati. Tedaj je šel k Bernardinu Zenaleju prosit sveta. Ta mu je dejal v tolažbo: »O, Lionardo, napaka, ki si jo napravil, je tako velika in takšna, da jo odpravi lahko samo Bog... Kar vdaš se v usodo in pusti Kristusovo obličje nedokončano, kakor je... Tako je Lionardo tudi storil, kar moremo videti še danes (okrog leta 1560.), čeprav je slika že popolnoma pokvarjena.«

Tako pripovedujejo sodobniki o Lionardovi zadnji večerji. Lionardo je končal sliko v začetku leta 1498. Njegova zadnja večerja je povzročila pravi preobrat v umetniškem gledanju in pojmovanju tedanjega časa. Ze prej so se umetniki poskušali v tej nalogi. Toda šele Lionardu se je posrečilo združiti dramatično enotnost s prepričljivostjo. Tako je njegova zadnja večerja bila tudi uvod v vrhunsko umetnost 16. stoletja. Zato je tembolj hudo, da je slika tako hitro propadla; zagrešil je to Lionardo sam, ki se je odločil, da bo slikal na zid z oljno tempero. Zanj se je odločil zato, ker je hotel slikati počasi in si ohraniti možnost, dolgo časa popravljati potankosti in podrobnosti na sliki. Kljub temu, da je skušal zavarovati zid pred vlago, se mu to ni posrečilo. Kmalu je začela barvna ploskev odstopati od zidu in deli slike so se začeli luščiti. Zato dandanes slika še zdaleka več ne napravi takega vtisa, kakor ga je morala napraviti tedaj, ko jo je Lionardo končal in ko je strmel nad njo ves Milan in vsakdo, ki jo je videl. To dokazuje tudi izjava francoskega kralja Ludovika XII., ki se je ob pogledu na sliko tako navdušil, da je — kakor poroča Paulus Jovius — rekel svojemu spremstvu, naj poskusi, če se ne da ta slika izrezati ali kakor koli odtrgati iz zidu, ker hoče to odlično delo, pa najsi v koščkih, takoj odpeljati s seboj v Francijo.

Žalostna usoda »Zadnje večerje«

Zadnja večerja je sicer ušla usodi, da bi jo spraskali z zidu in prepeljali v Francijo. Toda kljub temu se je kaj hitro začela njena žalost. Ze 20 let potem, ko je Lionardo končal sliko, so se pokazali prvi sledovi razpadanja in 40 let kasneje je bila umetnina že na pol pokvarjena. Šele za umetnost navdušeni kardinal Federigo Boromeo je naročil l. 1612. umet-

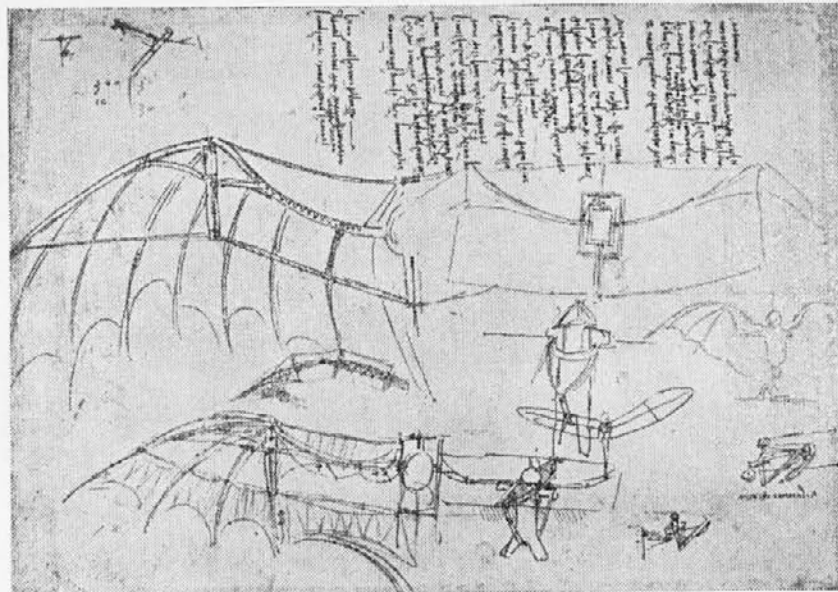
niku Bianchiju, naj napravi posnetek zgornjega dela slike. Ta posnetek je ohranjen še danes. Isti kardinal se je tudi bavil z mislijo, če se morda ne bi dala sicer že pokvarjena slika odlepiti z zidu in tako obvarovati pred nadaljnjimi poškodbami. Toda nesreča je šla svojo pot. Prvo zunanjo poškodbo je doživela slika leta 1652. Tedaj so povečali vrata, ki so bila tik pod sliko. Pri tem so odsekali na sliki Kristusu noge in noge nekaterih apostolov. Leta 1726. je slikar Michelangelo Bellotti prvič precej temeljito preslikal vso sliko. Leta 1770. jo je drugi začel preslikavati Mazza, vendar so ga ustavili tako, da so vsaj trije apostoli bili obvarovani še večje nesreče. Toda nesreče še ni bilo dovolj. Leta 1800. so menihi zapustili samostan, obednico pa so nato uporabili za senik. Ni samo slabo vreme uničevalo slike še naprej. Tudi ljudje brez smisla in čuta so ji še marsikaj prizadejali; silno krušljiva barva je rada odpadala od zidu. Ko so odstranili lestve, ki so jih do tedaj naslanjali na sliko, so se že resno bavili z mislijo, da bi rešili, kar se še rešiti da. L. 1819. se je ponudil slikar Barezzi, da bo odločil vso sliko od stene in jo prenesel na platno ali les. Sliko so najprej umili, nato pa je Barezzi skušal očistiti levo Kristusovo roko in del mize barve, ki so jo nanesti nanjo slikarji, ki so jo preslikali. Takoj so delo ustavili. — Polnih 30 let kasneje prevzame isto delo zopet isti umetnik in ga tudi konča leta 1854/55. Ker je uporabljal neprimeren lim, je začela popravljena slika ponovno propadati. Proti koncu preteklega stoletja so obnovili notranjost obednice, poskrbeli za primerno zračenje in tako zavarovali sliko nadaljnega razpada. Leta 1908. pa se je Cavenaghi lotil temeljite restavracije in jo tudi končal. Ugotovil je, da je od prvotne Lionardove slikarije ostalo mnogo več, kakor so mislili. Prejšnji popravljalci so namreč največ popravljali obleke in izpolnjevali mesta, ki so se odlučila. Nedotaknjene pa so večinoma ostale glave in roke razen leve Kristusove roke in Filipove glave. Da bi Cavenaghi pokazal, kakšna je bila slika pred obnovitvijo, je pustil nedotaknjena zunanja robova ob straneh. Poslednjič so prečistili sliko leta 1924. in taka je še danes. Ohranjeni pa so še tudi razmeroma dobri posnetki — kopije, po katerih se tudi izdelujejo slike, ki jih vidimo včasih v okvirih.

Znanstvenik

Nič ni čudnega, če so vsa prejšnja stoletja videla v Lionardu le umetnika. Prejšnje dobe z velikim raziskovalcem in inženirjem niso mogle kaj početi. Upravičeno bi lahko trdili, da smo kljub velikemu razvoju in napredku znanosti in tehnike domišljivi, če bi smatrali, da se je Lionardo rodil štiri stoletja prej. Tudi v našem času bi bil daleč pred nami in razglabljal o skrivnostih, ki bi bile nam še neznane in nedostopne. Mirno lahko rečemo, da bi Lionardo, če bi se rodil danes, bil s svojimi spoznanji že v tretjem tisočletju. Njegova usoda bi bila ista, kot je bila pred štiri sto leti: nikdar ne bi mogel videti izpolnitve svojih drznih misli, nikdar okusiti sadov dognanj, do katerih bi prodril njegov duh.

Med tisoči in tisoči tehničnih črtežev, ki so nam ostali ohranjeni v Lionardovi zapuščini, so do danes raziskovalci odkrili že vse polno takih risb, za katere se je dalo dokazati, da jih pred njim ni nihče niti zamislil, niti opisal, kaj šele v resnici izvedel. Njegove tehnične risbe obravnavajo vse mogoče panoge in so pravi tehnični načrti in osnutki genialnega inženirja. Tudi Lionardu ni bilo sojeno, da bi izvedel te tehnične načrte. Toda za premnoge mu gre slava izumitelja, saj jih je prvič zamislil. Za zgodovino razvoja stroja ali strojnega dela ni važno, kdaj je bil prvič izdelan. Bolj važen je trenutek, ko si ga je izumitelj prvič jasno zamislil, razumel in spoznal. Lahko trdimo, da bi se tehnični razvoj Lionardove dobe silovito povečal, če bi bilo Lionardu usojeno zamišljene in narisane stroje tudi zgraditi. Prav za tehniko namreč velja, da nasledniki vedno grade na tem, kar so postavili predhodniki. Po dosedanjih ugotovitvah smatrajo raziskovalci, da so premnoge Lionardove tehnične risbe in načrti nastali okrog leta 1500. Bolj natančnih časovnih ugotovitev Lionardo sam ni zapustil in zato vemo le to, da je njegov duh že pred 450 leti snoval to, kar nam je v mnogih dal šele zadnji čas.

Za svoj čas je Lionardo prodril tako daleč v vse panoge znanosti, da tega še danes ne moremo dobro doumeti. Saj je moral vsako malenkost odkriti ali iznajti, kljub temu pa ni ostal le prej eni ali nekaterih panogah znanosti, ampak je s silo svojega duha skušal prodreti v vse, kar je človeka in njegovo življenje zanimalo in mu služilo. Tako se je že zgodaj posvetil zvezdoslovju. Morda je poznal Kopernikov nauk. Gotovo pa je, da je neodvisno od njega tudi sam spoznal veliko resnico, da ni zemlja središče in edina mirujoča točka v vse-mirju. Sam je napisal v svojih beležkah: »Sonce se ne premika. Zemlja pa se vrti vsak dan okrog svoje osi, v enem

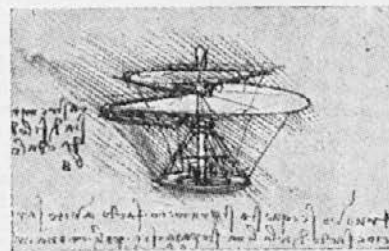
Lionardov črtež za leteči stroj. Lionardo ga je narisal v času, ko se je še bavil z mislijo, da bi se človek s svojo močjo lahko dvignil v zrak.

letu pa napravi dolgo pot okrog sonca. Prav ta pot povzroča tudi spremembo letnih časov na zemlji.« Seveda je Lionardo ostal le pri trditvi, ne da bi jo znal dokazati. Mnogo kasneje se je znanstvenikom posrečil dokaz, nič manjša pa ni zato Lionardova zasluga. Trdil je dalje, da lunina blede svetloba ni nič drugega kakor sončni žarki, ki se z lunine površine odbijajo in ponoči tako razsvetljujejo zemljo. Bil je prvi človek na svetu, ki je napravil res dobre in upoštevanja vredne risbe meščeve površine. S posebnim zrcalom, ki je delovalo tako kakor zbiralna leča, je izmeril celo toploto luninih žarkov.

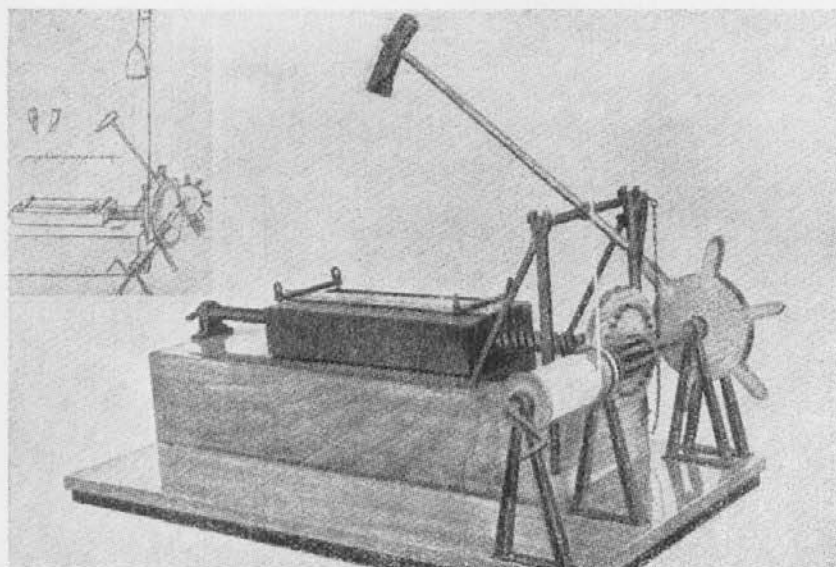
Učil je v času, ko so še vsi ljudje spoznavali naravo iz Aristotelovih knjig, da se je treba o vseh naravnih pojavih prepričati s poskusi in da nam šele poskusi lahko potrdijo, kako potekajo dogajanja v naravi. Pa ni tega samo učil. Vse svoje izsledke je dosegel samo s poskusi in poskušanjem. Zato mu danes po pravici priznavajo, da je bil edini in prvi predhodnik Newtonov, Galilejev, Harveyjev, Wattov, Pascalov in še nešteti drugih, ki so vsi mnogo kasneje vdrugeji odkrili to, kar je že on odkril ali izumil, pa je padlo v pozabo. Naj naštejemo samo nekaj drobcev iz teh panog. Našel je znanstveni pojem za silo, čeprav jo je še slabo označil. Pravilno je izračunal v mehaniki delovanje vzvoda, delovanje sil na poševni ravnini, učinek vijaka in podobno. Odkril je paralelogram sil, zakon o vztrajnosti, načela o ohranitvi energije in zakon o razmerju med časom in hitrostjo pri prostem padu. Vse to je odkril, ne da bi mu kdo kazal pot, ne da bi imel na razpolago odkritja drugih znanstvenikov in še danes se vse to gulijo dijaki pri fiziki v srednji šoli. Spoznal je tudi, da se težnostna sila zemlje spreminja zaradi vrtenja zemlje ter je tako prehitel Borellija. Raziskoval je tudi silo vodne pare in je s svojimi raziskovanji prišel prav na prag 19. stoletja, ki je šele ustvarilo razdobje strojev.

Pa ne samo velike skrivnosti okrog nas, tudi največja uganka — človek sam — ni dala Lionardu miru. Postal je največji anatom svoje dobe. Njegovih risb mišic, živcev, kosti in raznih drugih nevidnih organov v človeškem telesu je ostalo na stotine. Na teh risbah si podajata roko naravoslovec in umetnik. Lionardo je pred Harveyjem odkril krvni obtok v človeškem telesu. Če se vprašamo, kako je prišel do vseh teh dognanj, vidimo, da mu je vse to odkrila njegova silna želja po spoznavanju neznanega. Neštetokrat je seciral mrtva človeška telesa in to v dobi, ko je to veljalo za nekaj nezasižanega, groznega. Pa ne samo to. Tudi živali se je lotil z nožem anatomu in pregledoval njih notranji ustroj, zgradbo njihovega telesa, okostja in mišičevja. O vsem se je sam prepričal, vse sam premislil in nato delal zaključke, ki so ga vedli po poti resnice. Tako je prvi izsledil, na čem temelji skrivnost našega ušesa in naših oči. Odkril je glasilke v grlu in ugotovil, da se imamo njim zahvaliti za dar govora.

Kot slikarja ga je pa še prav posebej zanimala luč in barva. Ali je naposled kaj čudnega, če je zato odkril tudi osnovne zakone optike, tako pravila o odboju svetlobe in prelomu svetlobnih žarkov. Prvi je na ta način

Lionardov črtež helikoptera (letala, ki bi se dvignilo navpično v zrak). Risba dokazuje, da je Lionardo že poznal učinek vijaka — propelerja.

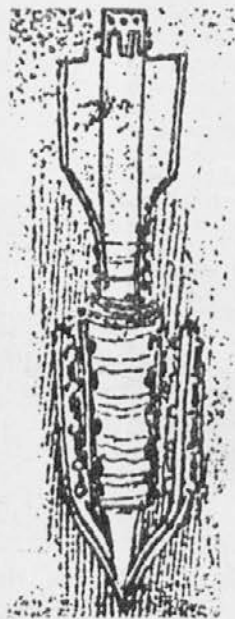
V Milanu so leta 1959. priredili razstavo Lionardovih del. Razstavljenih je bilo mnogo njegovih tehničnih črtežev, ki so bili ponazorjeni z izdelanimi modeli strojev. Na sliki stroj za sekanje pil. Levo zgoraj Lionardov črtež stroja. Pod načrt je Lionardo napisal: »Način, kako se pile same zasekavajo«. Prav tak stroj je bil izumljen vnovič l. 1699. Zamisel je enostavna. Težka utež, ki visi na škripcu, poganja valjar, ki z zobatim kolesom dviga sekuro na dolgi ročici. Istočasno se pomika na vijaku miza, ki nosi pilo. Sekira udarja na pilo in jo seka.

postavil trditev, da se bela sončna svetloba da razbiti v mavrični pas sedmih osnovnih barv. Ob tem odkritju mu šine tudi misel, da je bistvo svetlobe — valovanje, kar je šele kasneje odkril Newton. Pri slikanju je odkril zakone perspektive in po teh zakonih začne ustvarjati svoja dela. Pri raziskovanju svetlobe in svetlobnih pojavov je sam obdeloval velika ogledala — teleskope, ki so imeli do 6 m premera. Brusil jih je z oljem in smirkom. To navodilo za brušenje ogledal je dve sto let kasneje spet vnovič iznašel slavni Newton.

Prvi inženir

Če je kot znanstvenik in kot raziskovalec Lionardo prodril v toliko panog, bi človek mislil, da bo zato ostal le v znanstvenem svetu. Toda ne! Ni mu zadoščalo slikarstvo, ne raziskovanja. Hotel je tudi sam preizkušati svoje znanstvene izsledke, hotel jih je uporabljati in izkoriščati, kjer koli so se mu zdeli uporabni. Intako je v Lionardu ves čas njegovega življenja poleg slikarja in znanstvenika živel in deloval še tretji človek: inženir in tehnik. Njegove raziskave o zemeljskih plasteh so ga privedle do tega, da je bil izdelal obsežne načrte za preložitve strug reke Adda in reke Arno. Izumil je zatvornice na prekopih, jim tako zvišal vodno gladino ter tako zboljšal njihovo plovnost. Napravil je načrte za izsušitev velikih pontinskih močvirij, katerih se je lotil šele naš čas. Vsi ti načrti dokazujejo, da je že tedaj razumel veliki pomen zboljšanja zemlje in gospodarsko vrednost dobrih rečnih in cestnih prometnih zvez. Pri teh raziskavah je v kamnitih skladih našel ostanke okamenelih školjk in drugih morskih živali. Čisto pravilno je sklepal, da je morala biti plodna Padova nižina v davni na — morskem dnu, kar je odkrila šele geologija preteklega stoletja.

Nikjer pa se znanstvenik in inženir v Lionardu nista tako krepko podala roke kot prav na polju, ki je tudi za naš rod največja zmaga sodobne znanosti in tehnike. Tisočletni sen o človeškem letu je živel od nekdanj le v pravljicah, ob prelomu sedanega stoletja pa je bil uresničen. Prvi človek, ki ga je znanstveno proučil in tehnično zamislil, je bil pred 400 leti zopet Lionardo. Ne mislimo pri tem tudi na njegov izum — balon, Lionardo je namreč dobro vedel, da se z vročim zrakom napolnjena »vreča« dvigne v zrak in bi prav lahko že tedaj dosegel slavo, ki sta jo stoletja za njim požela brata Montgolfiere. Tudi padalo, prav podobno sedanjim, je Lionardo že narisal v svojih risbah. Več kakor dvakrat po deset let se je Lionardo ukvarjal s to sanjo. Najprej v mladih letih. Z vsemi poskusi je moral začeti čisto od kraja. Njegova zasluga je, da je prvi res začel pri temeljnih osnovah, hkrati tudi znamenje njegove veličine. Med svoje beležke je zapisal:

Lionardov črtež letalske bombe.

»Če hočeš govoriti o letu, moraš v prvi knjigi obdelati zračni upor — načeti znanost o vetrovih.« Da, to je bil pravi začetek, ki ga je drugič ponovil človek po 400 letih in — uspel. Istočasno je seveda skušal dati pravo obliko stroju, ki naj bi omogočil človeku ptičji let. Vse polno črtežev nam je ostalo ohranjenih iz časa, ko je še mislil, da bi se človek morda mogel z lastno silo dvigniti in obdržati v zraku. Vse mogoče podrobnosti je obdeloval v risbah. Tako na primer pogon samo z rokami ali samo z nogami. Stroj naj bi pri tem s krili plahulal. Poskušal je, ali naj delata obe nogi hkrati ali izmenoma. Tudi je zamislil, da naj bo rep za krmarenje kar pri glavi. Posebej je preizkušal, kako bo mogoče vzleteti: ali z lestve ali pa s hodulj, ki bi jih letalec med poletom pritegnil k sebi (sedanja letala pritegujejo kolesa!). Dalje: ali naj človek v stroju leži ali stoji. Ugotovil je, da bo lažje loviti ravnotežje, če bo stal. Vse to in nešteto podrobnosti je narisal do leta 1490.

Iz leta 1505. je ohranjena zbirka njegovih zapiskov pod naslovom: »Kodeks o ptičjem letu«. V tej zbirki se že jasno odraža misel, da je namreč človeška sila za polet v zrak nezadostna. Še važnejša pa je ugotovitev, da človeška sila za človekov let ni — potrebna. Človek naj le jadra kot veliki ptičji in naj le lovi ravnotežje! Zato se začenja sedaj študij, kako ptič lovi ravnotežje, kako pranaša težišče, kako krmari z repom. Ob tem ugotavlja Lionardo: visoko leteti je varno, ker se lahko ujameš, če pravilno krmariš. Stroj se lahko ponesreči le, če se polomi, ali če se zasuka na rob (strmoglav). Ostalo mu je le vprašanje, kako vzleteti. Ptica roparica, ki jo je opazoval, mu je izdala tudi to skrivnost. Velik jastreb je čepel na pečini. Pihal je močan veter. Jastreb se požene s skale, udari enkrat s krili in se obrne proti vetru in ne da bi zakrllil, odjadra malo nihaje z raztegnjenimi krili, celo v višino, kamor ga je odnašal zračni tok. V svojih zapiskih je zapisal Lionardo: »Ptiči z velikimi krili in kratkim repom (tak je bil njegov stroj) zapuščajo tla s pomočjo vetra... kakor mi je pokazal jastreb... 14. 3. 1505.«

Tako je končno prišel Lionardo do zaključka, naj gibanje kril le vodi in krmari letalo, vse drugo pa naj opravi veter. Isto je kasneje napravil prvi letalec Lilienthal pred nekako 50 leti. Dalje je Lionardo napisal, naj njegov ptič posnema netopirja, ker njegova koža ni preluknjana, Tako je v celoti zamislil jadrarno letalo, ki ga je sodobna tehnika ustvarila po razvoju motornega letalstva.

Kot inženir pa je Lionardo še posebej ustvaril vse polno načrtov za panogo, ki jo je sam iz dna duše odklanjal. Zamislil je celo zbirko vojnih strojev, čeprav sam v svojih zapiskih imenuje vojno zverinsko norost. Tako je narisal načrte podmornic, potapljaških oblek, naprav za tekanje po vodi, napadalnih čolnov in ladij s pogonom na lopatasta kolesa. Izumil in narisal je tudi že vijak, ki ga je sicer mislil uporabiti kot pogonsko sredstvo za letalo — helikoptero. Med orožji so prav zanimive njegove strojnice, ki imajo po 11 cevi. Posebnost so njegovi načrti za velike topove, za zaporni ogenj, za trdnjave, če hočete tudi za tanke. Celo plinske vojne ni pozabil. Med njegovimi črteži je ohranjena tudi risba letalske bombe, ki spominja prav na sedanje.

Človek

Od vseh teh načrtov ni bil za njegovega časa izveden niti eden. Vse Lionardovo življenje je ostalo veriga genialnih, nedokončanih in brezuspešnih poskusov. Kljub tej veliki tragiki, katere se je Lionardi gotovo zavedal, pa je kot človek živel vzorno, sicer samotarsko življenje. Bil je veren in je v svojih zapiskih zapisal o Bogu takole: »Ubogam te, o Gospod, prvič že zaradi ljubezni, ki sem ti jo po svoji pameti dolžan, drugič zato, ker od Tvoje volje zavisi dolgotrajnost človeškega življenja...« O človeškem življenju in duši je na anatomski risbi zapustil pripombo: »Če prideš, ko ogleduješ to čudo narave, do prepričanja, da pomeni uničenje človeškega telesa nesrečo, potem premisli, koliko strašnejše je, vzeti človeku — življenje. Če se ti zdi že njegov telesni stroj nekaj čudovitega, ni vendar ta prav nič v primeri z dušo, ki živi v tej telesni zgradbi. In naj bo že kakršna hoče, prav gotovo izvira iz Boga...«

Lionardo je preživel 67 let svojega življenja v neprestanem delu in odkrivanju brez vsakega slavoohleplja. V njegovem srcu je gorel en sam plamen, ki ga je grel vse življenje — želja po resnici. Ta želja ga je vodila pri delu in dala smer njegovemu življenju. To dokazujejo njegova dela, njegova odkritja, še danes zapisana na že preperevajočih zapiskih. Te muzejske dragocenosti so tudi najbolj veličasten spomenik njegovemu geniju, neminljiv slavospev neutrudljivemu in neuteljivemu — iskalcu resnice.

Svet v letu dni • Pregled političnih in vojnih dogodkov od lanskega do letošnjega oktobra •

Ko je koledar lansko leto zaključil svoj pregled političnih in vojnih dogodkov v letu 1941., je uvodoma poročevalce ugotovil, da so evropski vojni in politični dogodki posegli daleč izven okvira Evrope; vojna, ki jo sili Osi bijeta v Evropi za njen novi red, se je prenesla iz evropskega okvira na ves svet; vsi deli sveta so se zapletli v vojno, da dado svoj delež k preobrazbi, v katero dozoreva Evropa.

V začetku novembra 1941 so se začela med Japonsko in Ameriko pogajanja, ki naj bi privedla do mirnega dogovora o razdelitvi japonskih in ameriških vplivnih območij na Tihem oceanu in na Daljnem vzhodu. Pogajanja so bila zelo težavna, ker Japonska nikakor ni smela odstopiti od tega, za kar se je že več let vojskovala na Kitajskem: svoje poslanstvo pri novi organizaciji Vzhodne Azije. Ameriška vlada pa je prav na Kitajskem sklenila do kraja ovirati Japonsko. Ameriška vojna industrija je podpirala maršala Čangkajška, kar je nujno terjalo od Japonske, da stori vse, da prepreči nadaljnje pošiljanje pomoči Čangkajškovi Kitajski.

S svojo propagandno politiko proti trojni zvezi pa se je Roosevelt vedno bolj postavljala na stran Anglije. Odredil je, da naj ameriško gospodarstvo podpira Anglijo v njenem vojskovanju proti državam Osi, seveda pa tega Rooseveltu niso narekovali kakšni idealistični nameni. Ameriška diplomacija je kmalu ugotovila, da bo sedanja vojna Anglijo silno izčrpala in po tej vojni se bo postavilo vprašanje delitve ostankov angleškega imperija.

Japonska vlada se je kmalu prepričala na pogajanjih, da je sleherni sporazum s predstavniki starih načel tudi v Aziji nemogoč in je dne 8. decembra 1941 krenila proti ameriški in angleški plutokraciji v isto vojno, v katero sta bili v Evropi proti Angliji povezani Italija in Nemčija. Tako se je v začetku decembra 1941 začela svetovna vojna mladih narodov proti tistim, ki se krčevito drže oblik starega reda.

Že prvi nastopi japonske vojske in mornarice na Tihem oceanu in v Vzhodni Aziji so bili sijajni. Japonska mornarica je zadala silovit udarec ameriškem brodogradnji, ki je bilo zbrano v Pearl Harbourju. Japonska vojska je začela s svojim pohodom proti Filipinom in proti angl. posestvom okoli Kitajske. Moč japonske vojske je bila tako velika in udarna, da skoraj nikjer ni našla odpora nasprotnikov. Japonci so zasedli Filipine, Hongkong, Birmanijo in Malajski polotok z največjo angleško trdnjavo na svetu Singapurjem. Kmalu nato je japonska vojska zasedla posestva Nizozemske Indije in prodrla do vrat Avstralije.

Zmage japonskega orožja so na Daljnem vzhodu do dna pretresle temelje angleškega imperija. V Indiji je začelo vreti. Začel se je boj za svobodo in neodvisnost Indije. Anglija indijskega ljudstva ni mogla preslepiti z novimi obljubami in Gandhi, voditelj indijskega ljudstva, je pozval ves narod k odporu proti Angležem, ki morajo krvavo zatirati vse rodoljubno gibanje.

Medtem se je v Evropi nadaljevalo odločno vojevanje držav Osi in zaveznikov proti Sovjetski Rusiji in Angliji. Na pomlad 1942 se je nemška vojska obenem z italijanskim ekspedicijskim zborom in drugimi zavezniškimi oddelki zlasti začela razmahovati na južnem delu bojišča, kjer so zavezniki kmalu prodrli do petrolejskih ležišč na Kavkazu in do Stalina. Na zasedenem ruskem ozemlju so sile Osi takoj začele z obnovenim delom, da bi te pokrajine mogle v redu in miru sodelovati pri vzponu evropskih narodov za osamosvojitve.

Anglija je slej ko prej ostala izločena iz evropskega kontinenta. Angleška mornarica in posebni angleški oddelki so izvedli nekaj poskusov izkrcaja v Evropi, pa so bili takoj odbiti. Tako je vojskovanje v Evropi ostalo omejeno na bojišče v Rusiji in boljševiški kolovodje so zaradi silnih porazov začeli terjati od angleških in ameriških zaveznikov učinkovitejšo pomoč. Od Angležev in Amerikancev je boljševiška vlada prejela zagotovilo, da se bo odprlo drugo bojišče proti Osi v Evropi, toda vse je ostalo le pri obljubi, kajti orožje Osi je dokazalo, da postaja Evropa vedno bolj utrjena trdnjava, v kateri bodo samo evropski narodi odločali o svojem življenju in udejstvovanju.

Podrobna kronika važnejših dogodkov v zadnjem letu pa bi bila:

November 1941

Sovjetska vojska se je začela hitro umikati s Krima. — Nemške čete so zavzele mesto Kursk na srednjem odseku vzhodnega bojišča. — Pred turškim parlamentom je predsednik turške republike 2. nov. izjavil, da bo Turčija branila samo svojo svobodo in neodvisnost. — Ker so nemška letala povečala svoje napade na Moskvo, je tudi Kalinin, predsednik Sovjetske zveze odšel v Samaro. — Nemške čete so 6. nov. prodrle na Krimu do obale Črnega morja. — Stalin je imel 7. nov. govor, v katerem je krivdo za poraze sovjetov zvrčal na Anglijo. — Nemške čete so na severnem ruskem bojišču zavzele 10. nov. železniško križišče Tehrin. — Finska vlada je odločno zavrnila noto ameriške vlade in odgovorila, da se bo vojskovala, dokler si ne bo zagotovila varnih meja. Amerika je namreč poskušala z grožnjami prisiliti Finsko, da bi nehala z vojskovanjem. — Dne 13. nov. je bila torpedirana in potopljena vzhodno od Gibraltarja angleška letalonosilka »Ark Royal«. — Japonski parlament je izrekel vladi na seji 18. nov. soglasno zaupnico in podčrtal, da je Amerika tista, ki hoče nadoblast nad svetom. — Dne 22. nov. so nemške čete zasedle Rostov. — V Vzhodni Afriki je italijanska posadka, ki šteje 15.000 mož, v Gondarju in v Čelgi odločno odbila vse sovražne napade. — Grof Ciano je 24. nov. prišel v Berlin na zborovanje držav, ki se vojskujejo proti boljševizmu. Tu je bila podaljšana pogodba proti kominterni. Konferenca je podčrtala, da je boj proti boljševizmu glavna politična naloga nove Evrope. — Dne 24. nov. so nemške čete pridrle do 50 km severozahodno od Moskve. — Ital. voj. poročilo št. 542 poroča, da je pri Sidi Rezegu angleška vojska doživela velik poraz. Dva angleška generala sta bila ujeta, divizija »Savona« je pri Sollumu odbila vse napade, prav tako pa so bili odbiti vsi napadi pri Bardiji. — Pred Sollumom je nemška podmornica zadela angleško bojno ladjo. — Italijansko vojno poročilo od 27. nov. št. 543 pravi, da so sile Osi zavzele nazaj Sidi Omar. — Po berlinskem posvetu je imel nemški zunanji minister govor, v katerem je izrazil, da Evrope nobena zapore ne more več izstradati in da si evropski narodi ne žele vojne z ameriškim ljudstvom. — Vojno poročilo št. 544 od 28. nov. poroča, da so junaški bojevniki v Gondarju v celoti in s častjo opravili težko nalogo, ki jim jo je zaupala domovina.

December 1941

V začetku decembra so pogajanja med Japonsko in Ameriko prišla na mrtvo točko. V Ameriki so začeli postajati zelo črnogledi. — Vojno poročilo št. 548 poroča o siloviti bitki v Marmariki. Italijanske čete so ujele angleškega generala in 1500 vojakov. Pred Tobrukom je bila potopljena angleška križarka. — Maršal Göring se je sešel z maršalom Petainom 1. dec. — Dne 3. dec. je nemška pomožna križarka »Cormoran« potopila avstralsko križarko »Sidney«. — Dne 4. dec. so finske čete zasedle utrdbo Hangö. — Dne 6. dec. je bilo objavljeno, da so Finska, Madžarska in Romunija v vojni z Anglijo. — Dne 8. dec. je Japonska napovedala vojno Angliji in Ameriki. Objavljeno je bilo, da ostaja do nadaljnjega razmerje med Japonsko in Sovjetsko Rusijo nespremenjeno. — Grof Ciano in admiral Darlan sta se 10. dec. sešla v Torinu. — Ob obali Malajskega polotoka so japonske vojske ladje in letala potopile najmodernejši angleški vojni ladji »Prince of Wales« in »Repulse«. — Japonske čete so začele zasedati Filipine, japonska letala pa bombardirali Hongkong. V severni Malajski so se začeli boji med Japonci in Angleži. — Dne 11. dec. je imel Duce z balkona Beneške palače zgodovinski govor, v katerem je izjavil, da je Italija na strani Japonske. Grof Ciano je povabil k sebi odpravnika poslov Združenih držav in mu sporočil, da se smatra Italija v vojnem stanju z Združenimi državami. — Istega dne je bila seja nemškega parlamenta, na kateri je Hitler izjavil, da je Nemčija v vojni z Združenimi državami. — Dne 12. dec. je bila med Italijo, Nemčijo in Japonsko podpisana nova vojaška in zavezniška pogodba. — Dne 13. dec. je bilo objavljeno, da se tudi Romunija, Bolgarija in Slovaška smatrajo v vojni z Ameriko. — Dne 14. dec. je Hrvaška izjavila, da se smatra v vojni z Združenimi državami in Anglijo. — V Benetkah sta se 15. dec. sešla Poglavnik in grof Ciano. — Japonci so se 19. dec. izkrkali v Hongkongu. — Italijansko vojno poročilo št. 565 poroča o srditih bojih v Gebelu, pri Bardiji in Sollumu. V bojih je

bilo zadetih pet angleških križark. — Dne 20. dec. je Kraljeva Mornarica pri Sirti dosegla velik uspeh. — Japonske čete so zasedle Hongkong. — Dne 22. dec. je bilo uradno objavljeno, da je Hitler z 19. dec. sam prevzel vrhovno poveljstvo nad vso nemško vojsko. — Japonske čete so se izkrcale na Novi Gvineji.

Januar 1942

Vodja nemškega naroda Hitler je 2. jan. naslovil na nemško vojsko in ljudstvo novoletno poslanico, ki poudarja, da se Nemčija bojuje za red in pravico. — Dne 3. jan. je japonska vojska zasedla Manillo, prestolnico Filipinov. — Dne 7. jan. so bile na Krimu uničene sovjetske čete, ki so se izkrcale v Evpatoriji. — Japonske čete so zasedle angleški del otoka Bornea. — Na Malajskem polotoku so se Japonci že zelo približali Singapurju, na Malajskem polotoku pa so zasedli Kualo Lumpur. — Angleško vojno brodovje je zapustilo Singapur. — Dne 12. jan. so se Japonci izkrkali na Celebesu. — Nemško vladno poročilo od 14. jan. pravi, da je bilo potrjeno, da je 26. nov. 1941 bila potopljena pred Sollumom angl. 35.000 tonska oklepnica »Barham«. — Dne 14. jan. je v Budimpešti odpotoval zunanji minister grof Ciano. Obisk je še bolj utrdil vezi Madžarske z Italijo. — Dne 16. jan. se je na Malajskem polotoku angleška vojska umaknila v Singapur. — V Rio de Janeiru se je sešla vseameriška konferenca. — Dne 19. jan. je bila v Berlinu podpisana vojaška zveza med Italijo, Nemčijo in Japonsko. — Nemške in romunske čete so zavzele mesto Feodozijo na Krimskem polotoku. — Zadet od kapi je 19. jan. umrl nemški maršal von Reichenau. — Dne 22. jan. se je začel napad japonskih vojnih sil na Novo Gvinejo. — V Birmaniji prodirajo japonske čete proti Rangoonu, ki ga je birmanska vlada zapustila. — Nemško voj. poročilo od 25. jan. pravi, da so nemške podmornice ob ameriški obali potopile 125.000 ton ladjeva. — Japonci so se 24. jan. izkrkali na Salomonskih otokih. — Vojno poročilo št. 603 od 26. jan. poroča, da so sile Osi vzhodno od Agedabije prizadejale sovražniku zelo hude izgube. — Angleške izgube so v času od 21. do 25. jan. znašale 118 topov, 239 tankov, 28 letal in nad tisoč ujetnikov. — Dne 26. jan. je Tajška napovedala vojno Združenim državam in Angliji. — Japonska vlada je 27. jan. odobrila 18 milijard jenov za vojne izdatke. — Posebno vojno poročilo št. 607 od 30. jan. pravi, da so v prvih jutranjih urah italijanske in nemške čete zasedle Bengazi.

Februar 1942

Hitler je govoril na dan obletnice prevzema oblasti in poudaril, da bo leto 1942. leto trdih bojev in velikih zmag —

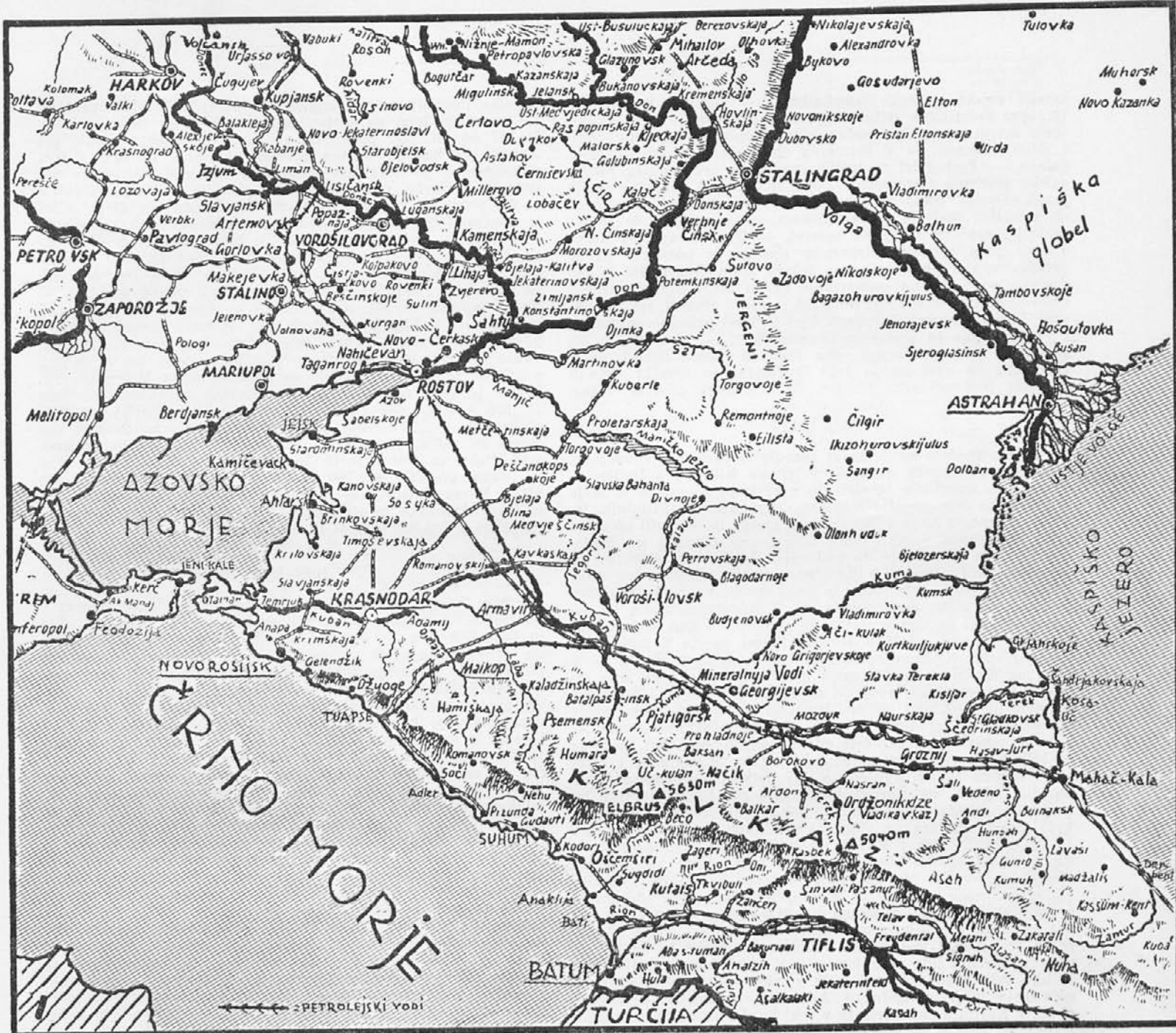
Vojno poročilo št. 612 od 3. febr. pravi, da italijanski in nemški motorizirani oddelki napredujejo vzhodno od Cirene. — V Egiptu je izbruhnila vladna kriza. — Vojno poročilo št. 614 od 5. febr. pravi, da so čete Osi že naprej od Derne in pode sovražnika proti vzhodu. — Mandat za sestavo nove egiptovske vlade je dobil Nahas paša. — Dne 9. febr. so se japonske čete izkrcale na več točkah na zahodni obali otoka Singapur. — Nemški minister general dr. Todt je med službenim poletom z letalom treščil na tla in bil na mestu mrtve. — Nahas paša je sestavil novo vlado v Egiptu, kralj Faruk pa je razpustil parlament. — Za naslednika dr. Todtu je Hitler imenoval arhitekta Speera. — Dne 12. febr. so japonske čete vkorakale v mesto Singapur. — Voditelj romunskega naroda maršal Antonescu je 11. febr. obiskal Hitlerja v njegovem glavnem stanu. — Maršal Čangkajšek je obiskal Indijo in se razgovarjal z voditelji indijskega ljudstva. — Voj. poročilo št. 625 od 16. febr. pravi, da so sile Osi napadle velik sovražni ladijski sprevod in je bilo potopljenih 7 parnikov, ena torpedovka in ena stražna ladja, poškodovanih pa 8 parnikov, 5 križark in 2 torpedovki. — Dne 16. febr. so japonski padalci napadli Sumatro. — V Singapurju je bilo ujetih 4000 angleških vojakov, 13.000 Avstralcev in 32.000 Indijcev. — Nemške vojne ladje so odplule iz Bresta v nemška pristanišča mimo angleške obale in skozi Rokavski preliv. Angleška vojna mornarica tega ni mogla preprečiti. — Japonski bombniki so 19. febr. bombardirali avstralsko pristanišče Port Darwin. — Za madžarskega podregenta je bil izvoljen sin regenta Horthyja Štefan Horthy. — Japonske čete neovirano prodirajo v Birmanijo, na Sumatro in na Timor. — Na srednjem odseku vzhodnega bojišča je bila uničena cela sovjetska armada. Sovjeti so imeli 27.000 mrtvih, 5000 ujetnikov in velike izgube v materialu. — Nemške podmornice so potopile 17 ameriških ladij s skupno tonažo 102.000 ton. — Angleži so začeli 25. febr. hitro zapuščati Rangoon, prestolnico Birmanije. — V Rimu je bila 25. febr. izredna seja zastopnikov Italije, Nemčije in Japonske. — V Ankari se je ponesrečil atentat na nemškega veleposlanika von Pappena. — Dne 27. febr. so japonske čete vdrle v predmestja Rangoona. — Na Tihem morju je bila potopljena ameriška letalonosilka »Yorktown«.

Marec 1942

Japonski vojni oddelki so se s 50 ladjami pripeljali na Javo, kjer so se na treh mestih izkrkali. — Dne 2. marca so Amerikanci nasilno zasedli Novo Kaledonijo, francosko posest na Tihem morju. — Dne 2. marca je celovški gauleiter dr. Rainer obiskal Ljubljano, kjer je imel z Visokim komisarjem

Začetek leta 1942. se je začel boj za premoč na Tihem morju, kjer sta se udarile Japonska in Amerika

Najvažnejše bojišče leta 1942.: Spodnji tek Dona in Volge ter Kavkaško pogorje

Ekse. Graziolijem več posvetov. — Dne 3. marca je umrl v Nairobiju vojvoda Aosta, princ Savojski in podkralj Abesinije. Njegovo junaštvo je doseglo višek pri obrambi Amba Alagia. — Dne 6. marca so japonske čete zasedle Batavijo, glavno mesto na Javi. — Nemška vojna sila je ob franc. obali Atlantika zgradila obrambno črto, ki bo onemogočila napade z morja. — Dne 9. marca so japonske čete zasedle Rangoon, prestolnico Birmanije. — Japonska vlada je obvestila portugalsko vlado, da bo Japonska izpraznila Timor, ko se bodo končale sovražnosti na Tihem morju. — Vojno poročilo št. 648 od 11. marca pravi, da so italijanske podmornice ob obalah Združenih držav potopile 23.500 ton sovražnega ladjevja. — Sovjetske čete so zasedle kraje v severni Perziji. Sovjetska Rusija si je priključila perzijsko pokrajino okoli mesta Tabrisa. — Madžarska je dobila novo vlado, ki ji predseduje dr. Kallay. — Vojno poročilo št. 660 od 23. marca pravi, da je italijansko letalstvo napadlo dobro zavarovan konvoj, ki je vozil proti Malti. Več sovražnih in prevoznih ladij je bilo zadetih. — Vojno poročilo št. 661 pravi, da so letala v angleškem konvoju potopila eno križarko in dve drugi ladji, tri križarke, rušilec in tri parnike pa poškodovala. — Dne 24. marca so se japonske čete izkrcale na Salomonskih otokih. Načelnik italijan. general. štaba Ugo Cavallero je 26. marca prišel na uradni obisk v Budimpešti. — V noči na 28. marec so se angleške pomorske sile skušale izkrcati ob izlivu reke

Loire, da bi napadle pomorsko oporišče Saint Nazaire ter poškodovale pristanišče. Napad se je ponesrečil in so Angleži zgubili rušilec in 13 manjših ladij. — Japonski oddelki so začeli hitro prodirati proti Moresbyju na Novi Gvineji.

April 1942

V Indiji se že več dni mudi angleški minister Cripps, ki skuša poravnati Indijce z Anglijo. — Vojno poročilo št. 670 od 2. aprila pravi, da so italijanska letala bombardirala Gibraltar. — Indijski kongres je 2. apr. s 77 proti 16 glasovom odbil Crippsove predloge. — Nemško vojno poročilo od 2. apr. pravi, da je bilo potopljenih 105 angleških in ameriških ladij s 646.900 tonami. Nemška vojna mornarica je v februarju in marcu potopila 37 vojnih ladij, med njimi eno križarko in 8 rušilcev. — Japonska letala so 6. apr. izvedla velik letalski napad na Ceylon. — Nemško vojno poročilo od 8. apr. pravi, da je bilo na Atlantiku zopet potopljenih 16 sovražnih ladij s 104.000 tonami. — Dne 9. apr. so se Japonci izkrcali severno od Nove Gvineje na Admiralskih otokih. — Japonci so 10. apr. zasedli polotok Battang, ki leži na filipinskem otoku Luzonu ob vhodu v Manillski zaliv. — Po posebnem vojnem poročilu od 11. apr. so nemške podmornice ob vzhodni ameriški obali potopile 12 sovražnih trgovskih ladij s 94.000 tonami. — Dne 12. apr. je prišel na obisk v Italijo vrhovni poveljnik mad-

žarske vojske general Szombathely. — Indijski kongres je 13. apr. definitivno odbil Crippsove predloge. — V Atlantskem morju so nemške podmornice potopile 12 trgovskih ladij s 150.000 tonami. — V Birmaniji so Japonci prodrli do Mandalaya. — Portugalci so tretjič izvolili za predsednika Portugalske generala Carmono. — Dne 18. apr. so sovražna letala prvič napadla Tokio in Jokohamo. — Nemške podmornice so ob ameriški obali in v Karibijskem morju potopile še 18 sovražnih parnikov s 131.000 tonami. — Dne 27. apr. je Hitler govoril pred nemškim državnim zborom in poudaril, da je nemška vojska premagala vse težave zime. Napovedal je pospešeno podmorniško vojskovanje in da bodo Angleži prejeli odgovor za bombardiranje nemških mest. — Dne 27. apr. je obiskal Zagreb general Cavallero, kjer je imel prisrčne razgovore s Poglavnikom in maršalom Kvaternikom. — Dne 29. in 30. aprila sta se v Salzburgu sešla Duce in Hitler. Njunih pogovorov sta se udeleževala tudi italijanski in nemški zunanji minister ter načelnika italijan. in nemškega general. stana.

Maj 1942

Japonske čete so 1. maja zasedle Lashio v Birmaniji in presekale birmansko cesto, ki je vezala Kitajsko v Indijo. — Japonci so zmagovito prodrli do vrat Indije. — Dne 6. maja so japonske čete zasedle trdnjavo Corregidor na Filipinih, letališče in mesto Akya v Bengalskem zalivu in obnovili ofenzivo proti Moresbyju. — Angleške čete so se izkrcale na Madagaskarju, pa so naleteli na hud odpor francoskih oddelkov. — Japonska mornarica je v Koralnem morju potopila dve ameriški letalonosilki, ameriško in angleško bojno ladjo, angleško križarko pa težko poškodovala. — V Koralnem morju so Japonci potopili še eno križarko in rušilec. — Dne 8. maja so nemške čete na polotoku Kerču (Krim) prešle v napad, pa tudi po vsem drugem vzhodnem bojišču so boji oživili. — V bitki na Kerču so do 13. maja nemške in romunske čete zajele 40.000 sovjetskih vojakov, zaplenile 197 tankov, 598 topov in sestrelile 260 letal. — Iz Birmanije so japonske čete začele v treh kolonah prodirati v južno kitajsko pokrajino Junan. — Dne 16. maja so nemške čete vdrl v mesto Kerč. Pri Harkovu so bili odbiti vsi sovjetski napadi. — Do 19. maja so v bitki pri Harkovu Sovjeti zgubili že 447 tankov. — Nemško vojno poročilo od 20. maja pravi, da so bile pri Kerču uničene tri sovjetske armade, zajetih je bilo 149.256 ujetnikov, zaplenjenih 1143 topov, 258 tankov, 3814 avtomobilov. — Vojno poročilo št. 721 od 22. maja pravi, da je podmornica »Barbarigo« potopila 32.000 tonsko ameriško bojno ladjo vrste »Maryland«. Italija in Nemčija sta 22. maja slovesno proslavili obletnico jeklenega pakta. — Dne 23. maja je nemška vojna sila začela s koncentričnim protinapadom pri Harkovu. — Japonska vojska je začela s splošnim napadom na Kitajsko. — Dne 27. maja se je pri Harkovu začela obkoljevalna bitka in so tri sovjetske armade bile obkoljene. — V bitki južno od Harkova je bilo zajetih 165.000 sovjetskih vojakov. — Nemške podmornice so v maju potopile na Atlantiku, ob ameriški vzhodni obali, v Karibijskem morju in v reki Sv. Lovrenca 83 sovražnih trgovskih ladij s 486.600 tonami.

Junij 1942

Dne 1. jun. je češka vlada v posebnem proglašenju ožigosala atentat, ki so ga izvršili angleški plačanci na namestnika nemškega protektorja za Češko in Moravsko dr. Heydricha. — Vojno poročilo št. 733 od 3. jun. pravi, da se je bitka v Marmariki razplamtela in so čete Osi pri Got el Ualebu zajele nad 3000 ujetnikov, zaplenile 128 topov in 100 oklepnih vozil. Med ujetniki je bil tudi angleški general. Posebne japonske podmornice so 5. jun. vdrl v pristanišče Diego Suarez na Madagaskarju in v Sidney v Avstraliji. — Dne 5. jun. je v Pragi umrl za posledicami atentata Heydrich, namestnik nemškega protektorja. — Dne 5. jun. je Hitler z letalom dospel na Finsko in obiskal maršala Mannerheima. — Vojno poročilo št. 739 pravi, da se v Marmariki boji nadaljujejo. 24 angleških letal je bilo sestreljenih. — V Sredozemskem morju sta bili potopljeni dve angleški podmornici. — Nemška pehota, topništvo in letalstvo so začeli z vso silo napadati trdnjavo Sebastopol. — Dne 7. jun. so japonske čete zasedle več sovražnih postojank na Aleutih. — Japonske podmornice so se pojavile v vodah Južne Afrike. — Vojno poročilo št. 742 od 12. jun. pravi, da so sile Osi zavzele Bir el Hakeim. — Dne 12. jun. je bilo objavljeno, da so italijanska letala v prvih dveh letih vojne vrgla 344.000 bomb, zanesljivo uničila 2537 letal ter potopila 34 vojnih in 35 trgovskih ladij. — Dne 14. jun. so italijanska letala napadala angleški ladijski spreved med Sardinijo in Tunisom. Potopljeni: dve križarki, rušilec in štirje

parniki. Poškodovani: oklepna, letalonosilka in štirje parniki, 15 sovražnih letal pa sestreljenih. — Posebno vojno poročilo št. 747 od 16. jun. pravi, da so osne sile dosegle obalo pri Acromi in Balbiji. Velike sovražne skupine so bile s tem obkoljene. V dveh velikih pomorskih bitkah so italijanske sile potopile križarko, dva rušilca in 4 parnike. — Vojno poročilo št. 749 pravi, da je italijansko letalstvo iz konvoja, ki je prišel iz Aleksandrije, potopilo rušilec, poškodovalo pa 5 križark in 4 parnike. — Od 14. do 17. jun. je bilo sestreljenih v Sredozemlju in Afriki 114 angleških letal. — Dne 18. jun. so osne sile začele oblegati Tobruk. — V Berlinu so 19. jun. objavili, da so bili v Pragi Heydrichovi atentatorji prijati in ubiti. — Vojno poročilo št. 752 pravi, da so se Angleži začeli umikati v Egipt. — V Rim je prišel 20. jun. španski zunanji minister Serrano Summer. — Osne čete so 21. jun. zavzele Tobruk, nakar je padla tudi Bardija. — Voj. poročilo št. 756 od 23. jun. pravi, da so sile Osi došle na egiptsko mejo. V predelu Tobruka je bilo naštetih 33.000 angleških ujetnikov. — Dne 24. jun. so Osne sile zavzele Capuzzo, Sollum, Halfayo in Sidi el Barani. V Atlantskem morju so italijanske podmornice potopile tri velike parnike. — Duce je 27. jun. obiskal zmagovalne letalce in mornarje in jim podelil zaslužena odlikovanja. — Vojno poročilo št. 760 pravi, da so sile Osi prodrle do utrdb Marsa Matruha. — V juniju so nemške podmornice potopile v Atlantiku in ob ameriški obali 85 sovražnih tovornih parnikov s 483.500 tonami in en rušilec.

Julij 1942

Sile Osi so zavzele Marsa Matruh in prodirale naprej v pokrajino El Dabo. — Poveljnik angleških sil v Egiptu Ritchie je bil odstavljen. — Dne 1. jul. je padla sovjetska trdnjava na Krimu Sebastopol. — Dne 3. jul. je vojno poročilo št. 766 poročalo, da prodirajo osne čete jugovzhodno od El Alameina. — Dne 7. jul. so nemške armade zavzele Voronež. — V Sebastopolu je bilo ujetih 97.000 sovjetskih vojakov. — V Severnem morju je bilo potopljenih iz konvoja 32 ladij z 217.000 tonami in ena ameriška težka križarka. — Dne 8. jul. je umrl predsednik turške vlade Refik Saidam. — Do 11. jul. so nemške in zavezniške čete uničevalno pobile Sovjete pri Donu. Zajetih je bilo 88.689 ujetnikov, 1007 tankov, 1688 topov, 540 letal pa uničenih. — Za novega predsednika turške vlade je bil imenovan zunanji minister Saradzoglu. — Nemške podmornice so na morju dosegle novo zmago, ko so potopile 17 parnikov s 115.000 tonami. Na vzhodnem bojišču se nadaljuje nemško prodiranje vzhodno od Donca proti spodnjemu Donu. — Dne 18. jul. je nemška vojska na vzhodnem bojišču zavzela Vorošilovgrad. — Dne 23. jul. je nemška vojska prodrla v predmestja Rostova. — Dne 24. jul. so nemške in slovaške čete zavzele Rostov. — Dne 27. jul. je bilo objavljeno, da se je Duce tri tedne mudil v Afriki ter pregledal čete, bojišče in zaledje. Na povratku se je ustavil v Atenah. — Polkovnik Moscatelli je z letalom »Savoia Marchetti« srečno izvedel polet Rim—Tokio—Rim. — Južno od Rostova so nemške čete v naskoku zavzele Batajsk. — Nemške čete so 29. jul. prešle reki Manič in Sala. — Dne 30. jul. so nemške čete v naskoku zavzele mesto Proletarskaja.

Avgust 1942

Dne 1. avg. so nemške čete prekorale progo Krasnodar—Stalingrad. — Močna nemška tankovska armada je dosegla gornji tek reke Kuban. — Nemške čete so 4. avg. zasedle industrijsko mesto Vorošilovsk. — Kropotkin je bil v naskoku zavzet. — Vojno poročilo št. 799 od 5. avg. pravi, da so italijanski hitri čolni potopili v vodah pri Krimu sovjetsko križarko. — Nemške čete so na sovjetskem bojišču zavzele železniško križišče Tihoretsk. — Na kavkaškem bojišču pa so 8. avg. zavzele Armavir in Kurganajo. — Dne 10. avg. so na vzhodnem bojišču padli Krasnodar, Majkop in Pjatigorsk. — Nemška vojska je začela vedno bolj pritiskati na Stalingrad. — Poveljnik italijanske vojske v Severni Afriki general Bastico je bil povišan za maršala Italije. — Dne 12. avg. je bila pri Kalaču uničena sovjetska armada. — V letošnji ofenzivi na vzhodnem bojišču so nemške in zavezniške sile zajele 1 milijon 44.741 ujetnikov, uničile ali zaplenile 6271 topov ter 6056 letal. — Nemška podmornica je 12. avg. na Sredozemskem morju potopila angleško letalonosilko »Eagle«. — Na kavkaškem bojišču so Nemci zavzeli mesto Elisto. — Vojno poročilo št. 808 objavlja, da so italijanske sile dosegle novo veliko pomorsko zmago v Sredozemskem morju. Potopljene so bile v sovražnem konvoju tri križarke, letalonosilka, dva rušilca in 24 parnikov, sestreljenih pa je bilo 46 angleških

letal. — Pri Salomonskih otokih so v pomorski bitki Japonci potopili 13 angleških in ameriških križark, 9 torpedovk, 3 podmornice in 10 prevoznih ladij, več drugih bojnih in prevoznih ladij pa je bilo poškodovanih. — Na vzhodnem bojišču so nemške in zavezniške čete zasedle ves lok ob Donu. — Na Atlantiku so nemške podmornice potopile 19 ladij s skupno 105.772 tonami. — Dne 18. avg. je bilo objavljeno, da so nemške podmornice v enem dnevu potopile 11 parnikov s skupno 72.000 tonami. — V Kalkuti in v Madrasu so se razvili veliki neredi proti Angležem. — Angleški poskus vdora pri Dieppu 20. avg. se je popolnoma ponesrečil. Nemška obramba je potopila 3 rušilce in 3 torpedovke, zajela 1500 mož, sestreljenih pa je bilo 83 letal. — Sin regenta Horthyja, madžarski podregent Stefan Horthy, je padel na vzhodnem bojišču 20. avg. — Dne 22. avg. so nemške čete na kavkaškem bojišču prodrle v Krimskajo in Kurčanskajo. — Dne 24. avg. so nemške čete prodrle čez Don. — Združene države so nahujskale Brazilijo, da je stopila v vojno proti državam Osi (24. avg.). — Dne 25. avg. so nemške čete prodrle na najvišji vrh Kavkaza Elbrus.

September 1942

Nemške podmornice so na Atlantiku, na Karibijskem morju in ob afriški obali potopile 30 ladij s 181.000 tonami. — Nemške čete so na vzhodnem bojišču prodrle 25 km od Stalingrada. Ze 2. sept. pa so prodrle do Volge nad Stalingradom. — V Indiji je indijski nacionalist izvršil atentat na indijskega podkralja. — Na Crnem morju je bilo potopljenih 10 ruskih ladij. — Nemške čete so na polotoku Krimu prekorčile ožino pri Kerču. — Zavzeta je bila Tamanskajo. — Nemške podmornice so potopile 17 ladij s skupno 108.000 tonami. — Južno od Stalingrada so nemške čete izvedle nov prodor in je bila dosežena Volga tudi južno od Stalingrada. — Italijanska armada je na vzhodnem bojišču dosegla velike uspehe in je zajela 5600 ruskih vojakov in uničila 47 tankov in 16 topov. — V mestnih utrdbah Stalingrada so se začeli razvijati hudi boji. — Vojno poročilo št. 841 od 15. sept. poroča, da se je popolnoma ponesrečil angleški poskus izkrcanja pri Tobruku. Angleži so imeli velike izgube: potopljena je bila ena križarka in štirje rušilci ter nekaj izvidnic in mnogo sredstev za izkrcanje. Poškodovane pa so bile lahka križarka in razne manjše izvidnice. Zajetih je bilo 576 vojakov, med njimi 34 častnikov. — V Stalingradu so nemške čete 16. sept. dosegle Volgo v središču Stalingrada. — Vojno poročilo št. 844 od 18. sept. pravi, da so napadala sredstva italijanske mornarice izvedla drzen vpad v gibraltarsko luko in potopila en parnik, pet drugih pa poškodovala. — Ob Tereku so nemške čete prodrle skozi sovjetske utrdbе. Nemške podmornice so potopile 19 ladij s 100.000 tonami ter eno vlačilec. — Na vzhodnem bojišču so nemške čete zavzele Terek in Vladimirovskij. — Vojno poročilo št. 848 od 22. sept. pravi, da so Angleži doživeli hud poraz v puščavi. Z motoriziranimi oddelki so napadli zelenico Gialo, pa so se morali umakniti zaradi junaškega odpora posadke. — Na vzhodnem bojišču je bilo z naskokom zavzeto mesto Dejskoje. — Na Atlantiku, pred Afriko in v Karibijskem morju so nemške podmornice potopile 19 ladij s 125.000 tonami, tri rušilce in eno korveto. — Dne 27. sept. je bila slovesno proslavljena tretja obletnica trojne zveze. — Nemške podmornice so potopile tri velike prevozne

Angleški poskus izkrcanja na francoski obali pri Dieppu 20. avg. se je v 9 urah ponesrečil

parnike, rušilce in nadaljnjih 11 ladij s skupno 104.000 tonami. — Nemške čete so vdrle 29. sept. v severni del Stalingrada.

Oktober 1942

Dne 1. okt. je imel Hitler velik govor v Berlinu, v katerem je razložil pomen dosedanjih zmag v Rusiji. Poudaril je, da bo Anglijo doletela njena usoda, ker ima Nemčija s svojimi zavezniki v rokah vsa sredstva za dosego končne zmage. — V Stalingradu so nemške čete zavzele predmestje Orlovko. — Nemške sile so južno od jezera Ladoga uničile 3. okt. 7 sovjetskih divizij, zajele 12.370 ujetnikov in zaplenile mnogo orožja. — Izredno vojno poročilo št. 863 od 6. okt. pravi, da je podmornica »Barbarigo« potopila ameriško bojno ladjo »Mississippi«, ki je imela 33.400 ton. — Nemške podmornice so na morjih potopile 22 ladij s 131.000 tonami. — Pri sovjetski vojski je Stalin odpravil politične komisarje. — Nemške podmornice so v drugem tednu oktobra potopile 18 ladij s 143.000 tonami. — Nemške čete so 16. okt. v Stalingradu zavzele veliko utrdbo. — Vojno poročilo št. 879 od 22. okt. pravi, da je bilo v Egiptu v dveh dneh sestreljenih 67 angleških letal. Letala Osi so napadla Gibraltar in Malto. — Ob 20 letnici fašistične revolucije je Duce izdal vrsto ukrepov socialnega značaja. Zboljšuje se položaj delavcev po tovarnah, na polju in po bojiščih. — Dne 24. okt. so nemške čete pri Stalingradu zavzele tovarno »Rdeči oktober«. — V Rimu je bila 28. okt. v Ducejevi navzočnosti odprta stalna razstava fašizma. — Dne 29. okt. je Duce v Rimu sprejel zastopstvo narodnosocialistične stranke, ki je prišlo na proslavo 20 letnice fašistične revolucije v Rim. — Nemške čete so na kavkaškem ruskem bojišču zavzele Nalčik. — Nemške podmornice so konec oktobra potopile 15 sovražnih ladij s 100.925 tonami.

Sindikalno-korporativna ureditev v Ljubljanski pokrajini

Sindikalno korporativna ureditev v Italiji.

Nova sindikalno korporativna ureditev v naši pokrajini je bistveno ista kot v ostalih pokrajinah Kraljevine, vendar pa ni popolnoma enaka, kar je razumljivo glede na avtonomni položaj Ljubljanske pokrajine.

V informacijo glede sindikalno korporativne ureditve v Italiji navajamo naslednje podatke:

Nova sindikalno korporativna ureditev temelji na zakonu z dne 5. aprila 1926 o pravni ureditvi kolektivnih delovnih odnošajev, k čemur je dodati še navodila za izvrševanje tega zakona z dne 1. julija 1926. Dne 2. julija 1926 je izšel Kr. dekret — zakon o ustanovitvi ministrstva za korporacije —, s katerim se poleg ministrstva ustanavlja tudi Nacionalni svet korporacij. S kasnejšimi zakoni je bil ta zakon še večkrat spremenjen.

Za ideološko osnovo nove ureditve pa je služila Karta dela, ki jo je sklenil Veliki fašistični svet dne 21. aprila 1926 in je bila objavljena v Uradnem listu dne 30. aprila 1927. Karta dela je v veljavi tudi v Ljubljanski pokrajini.

Glavna vsebina Delovne ustave je naslednja: V fašistični državi niso samo interesi posameznikov ali posameznih razredov taki, da jih je smatrati kot nekaj zase. Dejansko so interesi vseh razredov harmonični pod vodstvom države. Država varuje strokovno delavnost in jo štiti kot javen interes in kot narodni interes. Delovna ustava predvideva samo disciplino vseh interesentov v skupinah, katere organizirajo produktivne skupine v državi. Končno navaja Delovna ustava smernice za ureditev delovnih odnošajev zlasti s pomočjo kolektivnih pogodb. Po tem pojmovanju država ni samo telo z javno močjo, temveč je narodna skupnost, solidarnost.

Najvišja strokovna ustanova je narodni svet korporacij, v katerem obstaja še korporativni osrednji odbor. Za organ ministrstva korporacij velja korporativni inspektorat, ki v glavnem odgovarja bivši inspekciji dela, z nekoliko širšim delokrogom. Za krajevne organe ministrstva za korporacije, narodnega sveta korporacij in korporacij pa je smatrati Pokrajinske svete in urade korporacij, ki jim je naloga predstavljati enotno vse gospodarske interese v pokrajini. Kot v osrednjih organih so zastopani v pokrajinskih svetih vsi produktivni gospodarski interesi posameznih stanov.

Za direktno zastopstvo strokovnih in stanovskih interesov pa služijo sindikalne organizacije, katere lahko delimo v tri vrste. Najvišje so osrednje zveze (konfederacije), katerih je 9, in sicer so naslednje: 1. Fašistična osrednja zveza industrijcev, ki se deli v 43 zvez ali federacij za posamezne stroke ali skupno za več sorodnih strok. 2. Osrednja fašistična zveza industrijskih delavcev, ki ima 20 vsedržavnih zvez posameznih strok, oz. skupno sorodnih strok. 3. Osrednja fašistična zveza kmetovalcev, ki šteje 5 vsedržavnih zvez kmetovalcev raznih strok. 4. Osrednja fašistična zveza kmetijskih delavcev, ki ima 4 vsedržavne zveze. 5. Osrednja fašistična zveza trgovcev, ki šteje 31 zvez (federacij) po strokah. 6. Osrednja fašistična zveza trgovinskih delojemalcev, ki šteje 8 zvez. 7. Osrednja fašistična zveza denarnih in zavarovalnih zavodov, ki ima 13 zvez. 8. Osrednja fašistična zveza delojemalcev denarnih in zavarovalnih zavodov s 6 zvezami, in končno 9. Osrednja fašistična zveza svobodnih poklicev in umetnikov, ta šteje 24 sindikatov in 1058 podeželskih združenj. Iz tega je razvidno, da imamo najvišjo organizacijo v osrednjih zvezah, od katerih so odvisne vsedržavne zveze, nato pa sindikati, ki so ustanovljeni ali v vsedržavnem obsegu ali pa v pokrajinskem obsegu. Za zastopanje interesov včlanjenih strok v pokrajinah obstajajo pokrajinske zveze, ki so podrejene osrednjim 9 zvezam, katerih uradi so prav za prav. Te pokrajinske zveze so n. pr. za vsako pokrajino posebej ali pa tudi za več pokrajin skupaj. Tako obstaja n. pr. v enem pokrajinskem središču samo za dotično pokrajino pokrajinska zveza, n. pr. za trgovce za dotično pokrajino,

dočim obstaja v istem središču pokrajinska zveza n. pr. za denarne in zavarovalne zavode za več pokrajin skupaj.

Skupno imamo torej 9 osrednjih zvez, 38 vsedržavnih zvez, 24 vsedržavnih sindikatov in 1058 podeželskih združenj, tako da znaša skupno število vseh teh sindikalnih organizacij 1125.

Ureditev v naši pokrajini.

Nekoliko drugačna je slika organizacije v naši pokrajini, čeprav se v glavnem strinja s temi podatki. Predvsem imamo v naši pokrajini tri velike zveze, in sicer zvezo delodajalcev, zvezo delojemalcev ter zvezo svobodnih poklicev in umetnikov v pokrajinskem obsegu, ker združenja, ki bi nekako odgovarjala zvezam v Italiji, niso odvisna od osrednjih zvez v Rimu, temveč so več ali manj podrejena svoji pokrajinski zvezi.

Z naredbo Vis. komisarja z dne 8. julija 1941-XIX je bila najprej ustanovljena Pokrajinska delavska zveza, ki je prevzela prejšnjo Delavsko zbornico. Z naredbo vis. komisarja z dne 15. novembra 1941-XIX je bila ustanovljena Pokrajinska zveza delodajalcev, ki je prevzela vse delodajalske organizacije, osnovane bodisi po obrtnem, bodisi po društvenem zakonu. Pokrajinska zveza delodajalcev obsega štiri strokovna združenja, in sicer Združenje industrijcev in obrtnikov s posebnim odsekom za obrtništvo, Združenje trgovcev, Združenje kmetovalcev, ki je prevzelo prejšnjo Kmetijsko zbornico, in Združenje denarnih in zavarovalnih zavodov. Združenju trgovcev so bila pripojena tudi gostilničarska združenja in kasneje še združenja pekov, slaščičarjev ter mesarjev in prekajevalcev. Odsek za obrtništvo pa je vključil številna obrtniška združenja, obenem z industrijci pa so mu bila dodeljena tudi na splošno prometna podjetja. Končno je bila z naredbo Vis. komisarja z dne 19. februarja 1942-XX ustanovljena Pokrajinska zveza svobodnih poklicev. V to zvezo so prišle predvsem poklicne zbornice odvetnikov, notarjev, zdravnikov, lekarnarjev, dentistov in inženirjev.

Poleg predsednikov obstajajo pri vsaki zvezi tudi strokovnjaki Visokega komisariata, ki imajo nalogo podpirati organe zveze, usmerjati in vzporejati poslovanje zveze, pospeševati, preklicevati ali spreminjati ukrepe in nadzorovati ohranitev zadevnih imetij ter izterjevanje in razdeljevanje prispevkov. Strokovnjakom pri Zvezah so v pomoč strokovnjaki pri posameznih združenjih Pokrajinske zveze delodajalcev in oddelkih Pokrajinske zveze delojemalcev z istimi nalogami kot jih imajo strokovnjaki pri zvezah.

Nato so bila odobrena tudi pravila novih zvez, in sicer so doslej objavljena pravila Pokrajinske delavske zveze (naredba z dne 12. januarja 1942) ter Pokrajinske zveze delodajalcev (naredba z dne 25. januarja 1942). Pravila Pokrajinske delavske zveze določajo število oddelkov na 4, in sicer: 1. Oddelek industrijskih delojemalcev. 2. Oddelek trgovinskih delojemalcev. 3. Oddelek poljedelskih delojemalcev. 4. Oddelek bančnih in zavarovalnih delojemalcev. Nadalje ima Pokrajinska delavska zveza večje število sindikatov za posamezne stroke, ki so razvrščeni v navedene štiri oddelke. Organi zveze so predsednik, upravni odbor, izvršilni odbor in pregledniki računov, organi oddelka so naslednji: predsednik, skupščina, upravni odbor, izvršilni odbor in svet preglednikov računov, nato pa imamo še pokrajinske sindikate, katerih organi so: predsednik, skupščina sindikata in predsedstvo, pokrajinski sindikati pa so lahko razdeljeni tudi še na občinske sindikate, ki nimajo posebnih organov. Končno vsebujejo pravila tudi predpise o premoženju, računih ter disciplinske predpise za posamezne organe.

Pokrajinska delavska zveza ima nalogo zastopati splošne interese delavcev Ljubljanske pokrajine in skrbeti za njih zaščito, podpiranje in npravnstveno vzgojo. V področje zveze spada zlasti: skrb za poravnavo nasprotij in sporov, ki bi se pojavili med včlanjenimi sindikati oz. med temi

na eni strani ter drugimi strokovnimi organizacijami na drugi strani, kakor tudi prizadevanje, da se spravijo v sklad interesi včlanjenih skupin, pospeševati ustanavljanje ustanov za gmotno podpiranje, strokovno izobrazbo ter moralno in nacionalno vzgojo, predlagati ali imenovati predstavnike zveze v vse ustanove itd., za katere je določeno ali dopuščeno njeno sodelovanje. Izredne važnosti je sklepanje kolektivnih pogodb in sporazumov o ureditvi kolektivnih gospodarskih odnošajev.

Naloga Pokrajinske zveze delodajalcev je med drugim vzporejati delovanje včlanjenih združenj, varovati skupne gospodarske in stanovske koristi delodajalcev, vzdrževati red v včlanjenih združenjih, nadzorovati upravno poslovanje združenj, urejati sindikalno vključitev, prizadevati si za zgladitev nasprotstev med včlanjenimi skupinami, pospeševati osnavljanje ustanov v korist delodajalcev in končno predlagati ali imenovati predstavnike delodajalcev v razne ustanove, odbore itd.

Težišče nalog obeh organizacij je v ureditvi kolektivnih gospodarskih ali delovnih odnošajev. Ta pogajanja vodijo na delavski strani predsednik oddelka ali sindikata po predhodni pooblastitvi predsednika Zveze, pri končni fazi pa lahko pogodbo podpiše predsednik sindikata ali oddelka, če ga je v ta namen določil predsednik Zveze, če pa pogodbo podpiše sam predsednik Zveze, mu mora biti v pomoč predsednik sindikata ali dotičnega oddelka. Pri delodajalski strani so določila ista: pogajanja vodi predsednik prizadetega združenja ali odseka za obrtništvo po predhodni pooblastitvi predsednika Zveze, pri končnem podpisu pa velja podpis predsednika prizadetega združenja, odn. odseka za obrtništvo po predhodni pooblastitvi predsednika Zveze, v kolikor pa predsednik sam podpiše pogodbo, mu mora biti v pomoč predsednik zadevnega združenja ali odseka za obrtništvo.

Končno je naloga tretje zveze, t. j. Zveze svobodnih poklicev in umetnikov, zastopati vobče in ščititi gospodarske in poklicne interese, ki so skupne raznim skupinam svobodnih poklicev in umetnikov, včlanjenih v svojih sindikatih, dosegati kar največjo enotnost v proučevanju in presoji vprašanj in zadev načelnega pomena, ki se tičejo včlanjenih sindikatov, kakor tudi vzdrževati red v njih za boljšo dosego namenov, ki so jim določeni. Tudi ta Zveza nadzoruje upravno poslovanje podrejenih sindikatov itd. in odobruje ukrepe, ki bi presegali okvir redne uprave, odobruje proračune in računске zaključke itd.

Pravila ne določajo točnega števila sindikatov razen v dveh primerih: pri Združenju kmetovalcev ter pri Združenju denarnih in zavarovalnih zavodov. Število sindikatov je odvisno od pomembnosti posameznih strok. Pravila Združenja kmetovalcev predvidevajo ustanovitev sindikatov, in sicer: 1. lastniki in vodje zakupnih podjetij; 2. lastniki in zakupniki, ki neposredno obdelujejo zemljo; 3. lastniki zakupnega sveta in 4. vodje kmetijskih in gozdnih podjetij. Sedaj vključuje drugonavedeni sindikat vse kmetovalce v pokrajini, ker drugi sindikati še niso bili ustanovljeni. Pravila Združenja denarnih in zavarovalnih zavodov pa

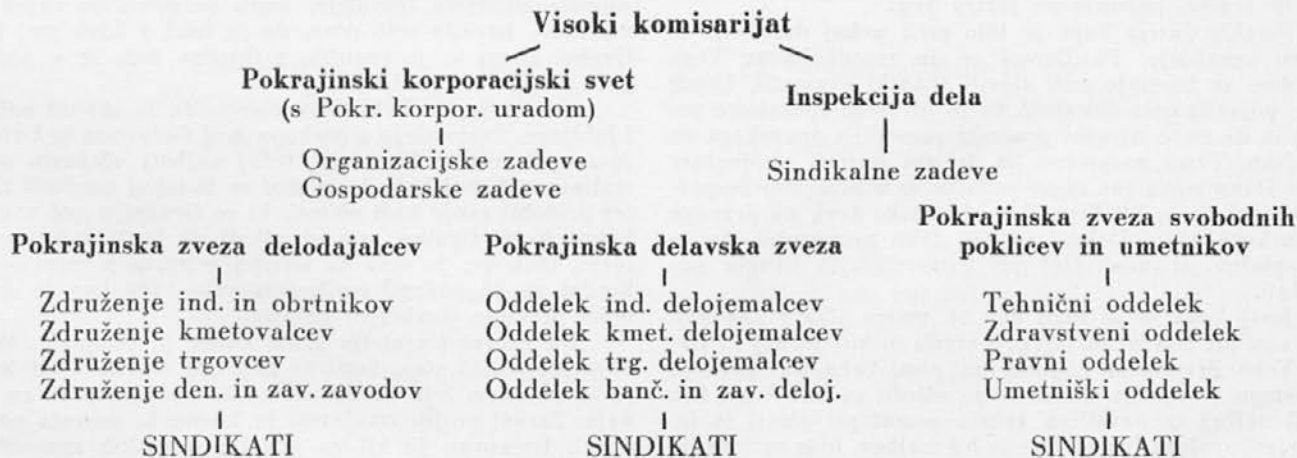
vsebujejo tele sindikate: 1. sindikat bank, 2. sindikat hranilnic, 3. sindikat zavarovalnic, 4. sindikat vodilnih uradnikov denarnih in zavarovalnih zavodov in 5. sindikat pomožnih ustanov za denarništvo in zavarovanje. Združenje industrijcev šteje sedaj, sredi septembra 1942, 16 sindikatov, v teku pa je ustanovitev dveh sindikatov. Odsek za obrtništvo je razdeljen na skupine, te zopet pa so razdeljene v notranjem organizacijskem pogledu na »obrti«. Skupine odgovarjajo sindikatom. Odsek za obrtništvo je imel sredi meseca septembra organiziranih 21 skupin. Združenje trgovcev pa je tedaj štelo 21 sindikatov, med njimi sindikat pekov, gostinskih podjetij, mesarjev in klobasičarjev, ter sindikat slašičarjev in medičarjev.

Po pravilih imajo posamezna združenja tele organe: Združenje industrijcev: predsednik, skupščina, svet, izvršilni odbor in nadzorni odbor; Združenje trgovcev: predsednik, svet, izvršilni odbor in nadzorni odbor; Združenje kmetovalcev: predsednik, svet, izvršilni odbor in nadzorni odbor, ter Združenje denarnih in zavarovalnih zavodov: predsednik, skupščina, svet in nadzorni odbor. Pravila za sindikate so ista za vse sindikate, kot so isti predpisi tudi za delavske sindikate. Organi sindikatov so: predsednik, skupščina, odn. v notranjem poslovanju še predstavništvo sindikata. Odsek za obrtništvo ima naslednje organe: predsednik, skupščina, pokrajinski odbor in nadzorni odbor, dočim ima vsaka skupina naslednje organe: vodja skupine, skupščina in predsedstvo.

Pokrajinska zveza svobodnih poklicev in umetnikov je razdeljena na sindikate, za katere veljajo ista določila kot za delavske in delodajalske sindikate, nadalje pa so sindikati razvrščeni na štiri skupine: tehnična, pravna, zdravstvena in umetniška.

Končno je bil z naredbo Vis. komisarja z dne 2. maja 1942-XX ustanovljen tudi Pokrajinski korporacijski svet, ki je prevzel funkcije prejšnjih Trgovinsko-industrijske ter Obrtne zbornice. Pokrajinski korporacijski svet ima svoje tajništvo v obliki Pokrajinskega korporacijskega urada in je urad Visokega komisariata. Pokrajinski korporacijski svet ima dva glavna organa: predsedstveni odbor in glavni svet. Glavni svet sestoji iz članov predsedstvenega odbora, članov odsekov in raznih funkcionarjev Visokega komisariata. V njem so zastopane vse pokrajinske zveze s svojimi združenji, odnosno oddelki, torej Pokrajinska zveza delodajalcev, Pokrajinska zveza delojemalcev, Pokrajinska zveza svobodnih poklicev in umetnikov, Zavod za zadružništvo in Pokrajinsko poverjeništvo za tujski promet. Svet ima tudi svoj revizijski odbor, katerega izvoli glavni svet. Dočim je v Italiji prefekt vsakokrat tudi predsednik Pokrajinskega korporacijskega sveta, njega pri nas imenuje Visoki komisar in je predsednik pravni predstavnik sveta. Nadalje ima svet tudi svojega podpredsednika, ki ga imenuje Visoki komisar. Pri nas je sedaj tudi združeno mesto podpredsednika z vodjem Pokrajinskega korporacijskega urada. Končno moramo omeniti še, da je v instituciji član tudi zvezni tajnik Narodne fašistične stranke.

Slika sindikalno korporativne ureditve pri nas bi bila:

JURIJ VEGA

SLOVENSKI VELIKAN MATEMATIČNE ZNANOSTI

Doba, ki jo imenujejo zgodovinarji »prosvetljeno«, namreč druga polovica 18. stoletja, nekako od 1750 do 1800, je dala tudi Slovencem več poleta in stvariteljske sile. Vemo, da se je v tem času pri nas začelo za tiste čase kar živahno leposlovno gibanje (Pohlin, Vodnik in drugi), pa tudi na

drugih poljih so se pričeli Slovenci udejstvovati. Prodirati je pričela splošna izobrazba tudi v široke plasti naroda in vedno več je bilo pristnih kmečkih fantov, ki so jih očetje, po večini na vzpodbudo domače duhovščine, pričeli pošiljati v mestne šole, nižje in višje. Izobrazba je prenehala biti samo pravica plemstva in meščanstva. Speče sile našega ljudstva so se pričele vzbujati in odprl se je močan studenec talentov z dežele, ki od tedaj dalje ni več ponehal in še vedno daje našemu ljudstvu najboljše moči.

Tak talent, ki je zaslovel pozneje po vsej Evropi in vsem znanstvenem svetu, je bil naš rojak Jurij Vega, sloveči matematik in strateg 18. stoletja. Le malo je naših mož, po katerih bi nas svet tako spoznal, kakor je bil ravno Jurij Vega, saj je on bil glavni reformator matematičnih ved in topništva v 18. stoletju. Živimo v času, ko divja po vsem svetu strašna vojna. Tudi sedaj ima še vedno eno najbolj tehničnih besed pri vojnih uspehih topništvo, čigar zadetkov ne določa gola sreča, temveč hladni in dostikrat prav težavni računi. Topništvo je že pred Vego izkoriščalo matematična dognanja, kakor pravila elevacije in balistike, toda Vega je prvi ta načela ozko povezal med seboj in jim dal tako rekoč pravo znanstveno podlago.

Vega je bil že za tedanje čase pravo čudo: na eni strani strog znanstvenik visoke matematike, ki se je bavil z znanostjo tudi sredi najhujše bojne vihrine — in časi, v katerih je živel, so bili viharji, kar se je le dalo — na drugi strani pa vnet vojak, bodisi kot topniški strokovnjak, bodisi kot častnik izredne neustrašenosti in požrtvovalnosti. Po pravici so bili tedaj Slovenci, zlasti njegova ožja domovina, nekdanja Kranjska, ponosni na tega svojega slovitega rojaka, ki je že za življenja dosegel najvišje časti. Ni torej naključje, da se ena najlepših ljubljanskih cest, kjer stoje trije znanstveni zavodi: vseučilišče, vseučiliška knjižnica in realka, imenuje po Juriju Vegi.

Poreklo Jurija Vege je bilo pred nekaj desetletji še sporno vprašanje. Po Evropi se je zaradi imena Vege (podobno se imenuje tudi slovit španski dramatik Lopez Vega) pojavila celo domneva, da je bil Vega španskega porekla in da so se njegovi predniki preselili s španskega na Kranjsko. Temu nasprotno pa je naš domači zgodovinar Franc Hauptmann (na čigar podatke se naslanjam) nesporno dokazal, da je bil Vega čiste slovenske krvi, sin pravega slovenskega rodu. Dokazi so bili tako neoporečni, da so bili splošno priznani tudi pri zgodovinarjih drugih narodnosti.

Jurij Vega se je rodil dne 24. marca 1754 v Zagorici, mali vasi pri Moravčah. Njegovi starši so bili Jernej in Helena Veha. Prvotno se je Jurij tudi pisal Veha, šele pozneje pri vstopu v vojaško službo se je odločil za ime Vega, ker je bil najbrž že naveličan večnih pomot pri pisavi in izgovarjavi svojega imena. Oče je bil majhen, toda za tedanje

čase trden kmet. Jurij je imel tri sestre, pri hiši pa se je po domače reklo pri Vehovcu. Ko je Juriju oče umrl, tedaj že izšolani Jurij ni hotel prevzeti očetovega posestva ter se je tudi odpovedal vsaki dediščini. Domače posestvo je prevzela sestra Marija, ki se je poročila s sosedom Jurijem Peterko. Jurij Vega se ni poročil in je z njim izumrla rodbina tega imena.

Mladost je preživel Jurij, kot vsak drug kmetijski deček tedanje dobe na Kranjskem, ob kaši, žgancih in mleku. Pomagal pa je že v zgodnji mladosti očetu pri gospodarstvu, vsaj za pastirčka je bil dober. Samo v nečem se je mladi Jurij razlikoval od svojih sovrstnikov. Neizrečno rad je hodil v obiske k tedanjemu moravškemu kaplanu in tam prejemal prve nauke učenosti: branja, pisanja in zlasti računanja. Moravški kaplan je bil na srečo pameten mož, ki je takoj videl, kakšen biser med talenti je odkril v mladem Juriju. Pregovoril je Jurijevega očeta, da je dal 13 letnega dečka v Ljubljano v latinske šole. Godilo se mu je kakor sto in sto drugim slovenskim dečkom: navezan je bil na pomoč in podporo dobrih ljudi. V šoli je z lahkoto izdeloval, vedno z odliko. Najljubši učitelj mu je bil duhovnik Josip Maffei, ki je predaval matematiko. Maffei je bil pozneje infuliran prošt v Stari Boleslavi in prelat češke kraljevine. Juriju Vehi je bil pravi oče, ki ni dečka uvajal samo v višjo matematiko, temveč je zanj skrbel tudi gmočno. Veha je v šoli doživel pač marsikatero ponižanje s strani sošolcev, med katerimi je bilo mnogo plemičev in sinov bogatih meščanov, ki jim ni šlo v glavo, da jih sin »zabitega kmeta« s tako lahkoto prekaša na vseh poljih, najbolj pa v matematiki. Med sošolci pa je bil izjema neki potomec grofovske rodbine Barbojev, ki je bil Vehi dober prijatelj in ga je pozneje tudi pregovoril, da je prestopil v topničarski stan.

Veha je dovršil ljubljanski licej l. 1775. z najbolj sijajnim uspehom. Zaradi svojih izrednih zmožnosti je že kot 21 leten mladenič dobil službo navigacijskega inženirja v tedanji Notranji Avstriji. Nekaj let je živel ob letni plači 600 avstrijskih goldinarjev v Ljubljani. Tu se je v glavnem bavil z merjenjem tedaj vedno poplavljenega ljubljanskega Barja, ki so ga hotele tedanje deželne oblasti izsušiti. Meril je zlasti padeč Ljubljance in računal možnosti, kako bi olajšal odtok vode skozi Ljubljano. Pri tem delu je prišel na idejo — prekopati klanec med grajskim gričem in Golovcem ter tam zgraditi prekop, po katerem bi se voda najhitreje odtekala skozi mesto. Današnji Gruberjev prekop je bila torej Vehova ideja. Toda deželne oblasti niso zaupale mladem inženirju, vmes so prišle še razne nevšečnosti, izročilo celo pove, da je imel v Ljubljani izvojenko, ki pa se je poročila z drugim, toda še v poročni noči utonila v Ljubljanci.

Vse to je šlo Vehi tako k srcu, da je sklenil oditi iz Ljubljane. Svojo idejo o prekoku med Golovcem in Gradom je zaupal jezuitu Gruberju, tedaj najbolj učenemu matematiku na Kranjskem, in ta mož se je takoj navdušil zanjo ter pridobil zanjo tudi oblasti, ki so Gruberju več zaupale kakor Vehi. Gruber sam si nikoli ni lastil avtorstva te ideje, toda ker je delo on izvedel v največji meri — dokončal ga je podpolkovnik Struppi — pravimo še danes temu prekoku Gruberjev prekop.

Na nasvet prijatelja grofa Barba je vstopil 7. aprila 1780 v topniški stan. Izpit je napravil seveda z odliko in je že po enem letu bil imenovan za podporočnika na Dunaju. Zaradi svojih zmožnosti je kmalu in pogosto napredoval. Imenovan je bil za učitelja topniških znanosti. V

tem času je pričel pisati tudi knjige. Izdal je najprej (v nemškem jeziku seveda) priročnik »Predavanja o matematiki s posebnim oziranjem na topništvo«. To delo je izdal v treh letih. Spisal je dalje praktično knjigo o bombardiranju. Začel pa je tudi že izpopolnjevati logaritme, ki so bili do tedaj raziskani le bolj na splošno. O logaritmih je spisal več knjig, ki so izšle že za njegovega življenja v več izdajah. Glavno njegovo delo o logaritmih je pa »Tretji veliki logaritmovnik« (Thesaurus logarithmorum completus), v katerem je izračunal logaritme navadnih števil, geometrijskih funkcij, naravnih števil, dalje razne druge matematične elemente, na deset decimal. To delo je postalo za vse poznejše matematike temeljno delo, saj do Vege noben matematik ni tako natančno izračunal teh logaritmov. Med drugim je raziskoval tudi znano Ludolfovo število, namreč število, s katerim množimo premer kroga, da dobimo dolžino oboda. Dalje je Vega raziskoval tudi pravila vrtenja vrtenine. O vsem tem delu je izdal obširne obravnave, ki so vzbudile občudovanje tedanjih znanstvenikov vsega sveta.

Odlikoval pa se je Vega tudi kot vojak. Pri obleganju Belgrada, ki je bil tedaj v turški posesti, je Vega tako spretno vodil topništvo, da se je trdnjava l. 1789. vdala Avstrijcem. Pozneje se je Vega vojskoval dve leti v tako imenovani šlezijijski vojni. Tedaj je prosti čas uporabil tudi, da je izdelal do tedaj nepojasnjeno teorijo kolesja.

L. 1792. najde Vego že na vojni proti Francozom. V bistvu Vegova zasluga je, da so Avstrijci tedaj s pomočjo topništva zavzeli razne trdnjave ob Renu, kakor utrjene črte okoli Weisenburga, Lauterburga, močno trdnjavo Fort Louis na otoku sredi Rena in druge. Že tedaj ga je njegov general Lauer predlagal za vojaški red Marije Terezije, najvišje vojaško odlikovanje. Vendar tedaj Vega tega reda še ni dobil. Malo kasneje so Avstrijci odločilno zmagali pri Mannheimu — zopet v glavnem po zaslugi Vegove genialnosti. Vega je namreč tedaj dal napraviti dva 30 funtska topa, ki sta metala izstrelke 1640 sežnjev daleč, medtem ko so stari najtežji topovi metali le 980 sežnjev daleč. Zaradi sijajne zmage pri Mannheimu je bil Vega drugič predlagan za red Marije Terezije, ki ga je res dobil, viteštvo in naslov barona pa je dobil 11. avgusta 1796, vse soglasno. Soglasno je bil sprejet tudi med kranjske deželne stanovce.

Vegova iznajdba nove vrste topov je zaslovela in je bila po njem imenovana. Tedanje avstrijsko armadno poveljstvo je dalo izdelati po vzorcu teh dveh topov še več novih. Enako se je Vega odlikoval pri raznih drugih bitkah,

kakor pri Wiesbadnu, pri reki Sieg, pri Dietzu ob reki Lahn, v bitki za mesto Mainz in drugod.

Njegov sloves je bil tako velik, da je postal član raznih evropskih, zlasti nemških znanstvenih društev in znanstvenih akademij, med drugim matematično-fizikalnega zavoda v Erfurtu, akademije koristnih znanosti v Mainzu, kraljeve češke znanstvene družbe v Pragi in kraljeve pruske znanstvene akademije v Berlinu.

Na domovino Vega ni nikoli pozabil. V znak svoje domovinske ljubezni je ob izvolitvi za člana Kranjskih deželnih stanov poklonil stanovom vseh svojih 15 monumentalnih del. Vsa ta dela so še danes ohranjena v vseučiliški knjižnici. Na eni teh knjig je posvetilo avtorja.

Burno, toda resnega dela in požrtvovalnosti polno življenje je Vega zaključil na tragičen način. Dne 17. septembra 1802 je na Dunaju nenadoma izginil. Dne 26. septembra 1802 pa so našli njegovo truplo v Donavi pri Nussdorfu blizu Dunaja. Truplo je bilo privezano na kol. Domneva o samomoru je bila takoj izključena. Pozneje je neki mlinar, večkratni morilec, priznal, da je Vego napadel, ga umoril in truplo na kol privezano vrgel v vodo.

To bi bil kratek opis življenja barona Jurija Vege, ki si je res utrl pot »od pluga do krone« in ki se je le zaradi svojih izrednih sposobnosti povzpел iz revnega kmetškega fantiča do barona in do visokih častniških služb ter — kar je še bolj pomembno — do največjega matematičnega genija in znanstvenika svoje dobe.

Eden prvih evropskih biografskih romanov, kar jih sploh poznamo, je izšel v slovenščini. Spisal ga je sedaj že pozabljeni pisatelj Josip Bedenek pod naslovom »Od pluga do krone« in ga je izdala l. 1891 knjigarna Kleinmayer & Bamberg v Ljubljani. Ta roman je bil včasih med našim ljudstvom močno bran in že zaradi Vege ne bi zaslužil, da bi bil pozabljen. Opisuje namreč na izredno napet način burno življenje Jurija Vege. Še bolj trajen spomenik pa si je Vega postavil sam s svojimi knjigami, ki so doživele nad sto izdaj. Neko gorovje na mesecu je dobilo ime po Juriju Vegi, zmotno pa je mnenje, da bi se svetla zvezda stalnica Vega imenovala po našem rojaku; to ime so ji dali že Arabci v Španiji ter pomeni »vrt«.

Ponosni smo Slovenci z vso pravico na slavnega Vego. Njegove vojaške zasluge so sicer že pozabljene, ker jih je čas zabrisal, ne morejo pa biti pozabljene njegove zasluge na znanstvenem polju, zlasti na matematičnem. Te zasluge bodo ostale trajne, dokler bo živela matematična znanost, dokler bodo dijaki brskali po logaritmih.

Zdravko Ocvirk:

KMETOVA MOLITEV

Zahvaljen Bog za luč neba,
ki mojo zemljo z njo obsevaš,
za sonce, ki toploto da,
da v zemlji mlado rast ogrevaš.

Zahvaljen za težak oblak,
ki z njega dež hladilen lije,
za veter, ki suši, gorak,
da v zemlji mokra kal ne zgrije.

Za zdravje hvala in za moč,
ki ju vsak kmet težko pogreša
in za pokoj, ki daje noč,
da v težkem delu ne opeša.

V ta košček zemlje sem uprt,
zanj delam, ker me on živi,
in dokler me ne vzame smrt,
hvaležen Bogu bom vse dni.

Osebe:

Gašpar, ženin.	Tujec.
Ana, nevesta.	Štirje fantje.
Tona, ženinova teta.	Pavla.
Marjana, soseda.	Katra.
Starešina.	Minica.
Polona, teta na svatbi.	Metka.
Drug.	Zefka.
Sosed.	Micka.
Trije svatje.	Berač.

Svatje, družice, godei, maškare, otroci.

Godi se jesenskega večera v gorenjski vasi.

Velika kmečka izba, zadaj po sredini dolga miza, druga ob strani, tretja spredaj. V desnem kotu zelena peč, po stenah podobe, ovenčane s suhimi rdečimi rožami. Okna. Od stropa visi svetilka, prižgana.

(Tona in Marjana pogrinjata mize z rjuhami, pri-našata pogače, kolače, kozarce, vino.)

Marjana: No, pa imamo spet ženitovanje — sicer ga pa že dolgo ni bilo v tej hiši.

Tona: Že dolgo, dolgo ne — pa jaz se ga še spominjam — takrat sem bila mlado dekle, ko se je ženil oča Gašparjev, tega, ki je zdaj ženin. Moja sestra — Bog ji daj dobro — je bila nevesta, jaz pa družica. Prav lepo je bilo.

Marjana: Kdaj pa naj bo lepo, ako ne na ženitovanju. Marsikatera se takrat zadnjikrat smeje prav od srca — ali pa še takrat ne.

Tona: Da, da, ženitev je uganitev — to je kakor pri-bito. Nobena ne ve, kaj jo čaka.

Marjana: Dosti manj porok bi bilo, ako bi videle neveste naprej — koliko manj bi bilo joka!

Tona: Mora že tako biti —

Marjana: Kajpak! Ali Gašpar mi ne gre iz glave! Reci, kar hočeš, ali vseeno je to čudna reč! Marsikaj sem že videla in slišala, nak, kaj takega pa še ne!

Tona: Beži, beži! Ali je to tako čudno, ako vzame brat nevesto po bratu, ki je umrl. Glej jo no!

Marjana: Že, že, ampak kako umrl! Saj niti ne vemo, ako je umrl.

Tona: Glej jo, gosposka bo že vedela, drugače bi mu ne dovolila ženitve.

Marjana: Saj vam nihče nič ne očita, samo to se vsem čudno zdi, da je ravno Ano hotel imeti, ki je bila nevesta rajnega Franceta.

Tona: Ako bi Gašpar ne bil tako dober, bi je gotovo ne jemal. Tako pa ga je sama dobrota in ni hotel, da bi Ana ostala samica.

Marjana: E, kaj hočemo, da imamo le svate!

Tona: Mislim, da morajo biti vsak čas tukaj! Saj so se že nasedeli tam na njenem domu in najedli pa napili!

Marjana: Ne bo tako hudo, ne! Saj nimajo nikjer preveč! Le meni verjemi, da bodo še lačni, ko pridejo! Kaj misliš, saj jih bo gotovo tri vozove! Da bi bili le po pameti veseli!

Tona: Seveda, po pameti! No, za druge me ne skrbi, le za Gašparja se bojim, za Gašparja.

Marjana: Zakaj se bojiš zanj? Ali da bi ne bil trezen?

Tona: O, ne tisto! Samo nekam čuden je bil zadnje čase, tako čuden —

Marjana: Ovbe, kaj ne poveš!

Tona: No, ne smeš misliti nič hudega! Tako nekam plašen je bil, saj veš no, in zamišljen, kot bi ga nekaj prav

skrbelo. Drugače je bil pa zelo golant fant in zmeraj dober z menoj. Nikdar nikoli se nisva zares sporekla ves čas, kar sem bila pri njih gospodinja.

Marjana: O, seveda! No, zdaj sta že zvezana, saj je bilo dosti govorjenja.

Tona: Joj mene, nikoli niso toliko govorili, vse so preleli in objezikali. In kaj vse so spravili na dan! Niti misliti ne smem! Srce me je bolelo, saj sem njegova teta.

Marjana: Saj veš, da so mu zamerili, ker je šlo na kol obesil.

Tona: Seveda. Tudi jaz sem mislila, da bo gospod. Saj je bil tako miren, tih in dober fant. Zdaj je pa še bolj tako, ker nima kdo drugi imeti doma. Bo vsaj ime pri hiši ostalo.

Marjana: Tudi jaz sem ga imela rada. Zmeraj me je prijazno pozdravil, se mu je poznalo, da je bil v latinskih šolah.

Pavla (priteče): Ali jih še ni, ali kmalu pridejo? Pri nas se že oblačijo maškare. To bodo imenitne.

Katra (za njo): Presneto so se zamudili, teta, tam so ostali pri Kodranu, na njenem domu.

Tona: Seveda so tam, nikar ne bodita sitni, tu imata vsaka en bob! (Vzame z mize.)

Pavla: Dajte mi še flancat! Slišite, teta, naša pastirica je tekla za svati v cerkev, pa je videla, da je Gašpar pred oltarjem tako grdo gledal okoli sebe, da so se ga kar bali.

Katra: Pa nevesta je zajokala pred oltarjem in ni hotela dati roke ženinu. Komaj so jo pregovorili.

Tona: Kaj bosta opravljali, kar pojdita, le ven, le ven, klepetulji, glejta, da vaju ne vidim.

Pavla: Nevesta se kar naprej kisa in venec ji je padel z glave.

Tona: Tebi pa ne more pasti, ker ga nimaš. Ven, kar ven!

Pavla: Kisa se, kisa, kisa!

Katra: Ženin je kot levi razbojnik, vse bo zbil.

Tona: Poberita se, če ne bom vaju z omelom! (Ju zapodi.)

Marjana: Predrzni deklini! Tako jima je šel jeziček kot kači. Saj pravim, to bo še taka govornica, da joj.

Tona: In vse to samo zato, ker je bil Gašpar predober. Pri miru naj bi jo bil pustil. Zares me vse togoti! —

Marjana: Saj to ni taka stvar! To se pozabi!

Tona: Koliko pa imamo stolov? Ali jih bo dovolj?

Marjana: Saj jih lahko prinesem iz naše hiše, pa klopji tudi. Kje bosta sedela ženin in nevesta?

Tona: Vidiš, tukaj na sredi, na levi strani starešina, na desni pa teta Polona, naprej pa drugovi in družice in žlahta. Tale pušeljč postavim pred nevesto.

Marjana: Lepo je, pa bi bilo lahko še lepše.

Tona: I, seveda, pa naših ni kriv nihče. To so storili hudobni jeziki.

Marjana: O, saj vem! Gašpar je pri tem nedolžen, da bolj nedolžen ne more biti. Saj sem govorila z njim.

Tona: Navsezgodaj je odšel France od doma na semenj tistikrat — še dan se ni naredil. Že prejšnji večer sem mu pripravila zajtrk, tako da ga nisem nič videla tistikrat. Gašpar se je pa odpeljal za njim že pri belem dnevu tistikrat.

Marjana: Le kam bi bil izginil France tisto noč? So rekli, da je šel na semenj, pa tam ga niso videli, in domov ga ni bilo. So rekli, da so ga ubili cigani pa zakopali na gosteških gmajnah. Pa to ne more biti, saj so ujeli in zaprli vse tiste, ki so šli takrat skozi vas.

Tona: Mogoče ga je kdo drugi, saj se kmalu najde hudoben človek. Ali pa je padel v vodo.

Janez Grohar: »Brna« na slovenski svatbi. Original v Narodni galeriji v Ljubljani.

Marjana: Mogoče, da je bilo tako! Saj sem Gašparja videla kmalu po tistem. Nekako čuden je bil, kot bi se bal ljudi, in v hišo se je zaklepal.

Tona: Od žalosti se mu je zmešalo, so rekli.

Marjana: Gotovo mu je bilo hudo za bratom —

Tona: Zelo mu je bilo hudo. A potem se je zopet ves izpremenil, kar nekam vase je šel in tuhtal, samo tuhtal, dokler se ni zmenil z Ano.

Marjana: Da, ta ni mogla dolgo pozabiti rajnega, saj je bila njegova nevesta.

Tona: I, kaj se hoče! Potem jo je vzel Gašpar, saj sem že rekla, zavoljo onega, da ne bi preveč žalovala. — In pa poznata se že od mladega, ker sta skupaj rastla in hodila v šolo.

Marjana: Kajpak, najprej sta se imela rada s Francetom, saj sem jih večkrat videla, ko sta hodila skupaj od maše. Dejali so, da to Gašparju ni bilo všeč —

Tona: To je bilo narobe res. — Spominjam se, da, o židani ruti sta govorila, ki jo je kupil Gašpar za Ano. Pa ga je zato France precej trdo prijel —

Marjana: Saj res, za židano ruto je šlo.

Tona: Malo prej je prišel Gašpar iz šol — saj veš, bolj gosposki je bil napravljen, pa ga je zato Ana rada videla.

Marjana: No, vidiš, zato sta se pa sporekla.

Tona: E, nič drugega ni res, kakor da sta se včasih malo sprla, kakor je to med brati navada.

Marjana: Oba sta Ano rada videla, kar sem sama spoznala.

Tona: To pa ni nič posebnega, mlada sta bila in Ana je lepa.

Marjana: Ovbe, zdajle pa gredo, zares gredo. Se že sliši muzika —

Tona: Ali res? Jaz še nič ne slišim — *(Gre k oknu.)* Zdaj pa jih že slišim — brž, brž, ali je vse pripravljeno? Ali bo vsega dovolj?

Marjana: Vse je, vse! Mize so pogrnjene, vino je na mizi, kolači, krožniki, vse je v redu.

Tona: So že čisto blizu, jih že vidim, se že peljejo v vas, so že mimo znamenja —

Marjana: Koliko voz je? Tema je, pa jih vendar razločim, eden, dva — pet voz, o križana Mati božja, ali bo za vse prostora?

Tona: O dosti, saj imamo tri mize! So že zavili na dvorišče! *(Muzika prihaja bližje, smeh, vriskanje.)* Slabo vidijo — Glej ga, pastir je prišel z lučjo, no, si že priden — in dekle so na pragu s svečami!

Marjana: Kako so vozovi ozaljšani! Vse je v trakovih in bršljanu!

Tona: Že izpregajo! O to so košatli! Zlatétov oča, starešina, so že skočili z voza; kako so ofartni! V visokih štebalah in z rožo na prsih!

Marjana: Pa družice na zapravlživčku, kako so zale! Jamnikova Minica se najbolj postavi, kakšno avbo ima! Pa Bevčeva Ančka s pečo na glavi; na petelinčke ima zavezano, presneto je zala! Čigava je pa tista, ki je vsa v žametu? Ali ni Rihhtarjeva? O ta že lahko, saj so bogati!

Tona: O joj, kakšen je naš Gašpar! Nič se mu ne pozna, da je ženin! To je blede, kar opoteka se in tako plašno gleda!

Marjana: In nevesta. — Ali je to nevesta! Saj je vsa objokana, kot bi prišla na pogreb!

Tona: Že gredo v vežo. Oh, kje imam pa vodo svetih Treh kraljev? *(Hiti od okna, poišče pripravljeno vodo s pušpanom in se postavi na sredo izbe.)* Moram poškopiti ženina in nevesto. Sveti Trije kralji prineso srečo v hišo in zadnjo uro pridejo povedat tri dni pred smrtjo!

Marjana: Le poškopiti jih, saj jima bo treba sreče.

Tona: So že zunaj pred vrati! *(Se nestrpno prestopa.)*

Marjana: Jaz grem za peč, tam me ne bo nihče videl in si jih lahko ogledam.

Ženin (*vstopi, oblečen po mestno, gleda zmedeno okrog*
Nevesta (*si zakriva oči*).

Svatje (*se gnetejo za njima*).

Tona (*se vstopi pred ženina in nevesto ter ju poškropi*):

Vaju požegnaj s to vodo sv. Treh kraljev v imenu Boga Očeta in Sina in Sv. Duha, da bi srečno gospodarila v tej hiši, vaju požegnaj, da bi imela božji blagoslov in bi vzgajala otroke v svetem strahu božjem, vaju požegnaj, da bi dolgo živela v lepi sporazumnosti in dobro skrbela za vso, vama izročeno družino in jo vodila po poti proti nebesom, kjer je za vse pripravljena bogata večna ženitnina.

Ženin (*nevoljen in dolgočasen*): Nehajte že vendar, kdo bo poslušal te litanije! Ali ste neumni? (*Gleda togotno okoli sebe*.)

Tona (*ga roti s prosečim glasom*): Gašpar, potolaži se! Vsaj nocoj glej nase! Lej, vsi se bodo zgledovali nad teboj!

Ženin: E, pustite me!

Tona (*podaj roko*): Ana, zdaj si pa naša, da bi prinesla srečo v hišo in mir božji!

Svatje (*napolnijo izbo*): Bog daj, teta! Dobro zdravje!

Starešina: Dober večer, teta Tona! Pozdravljena vsa hiša, vsem srečo in zdravje.

Drug: To bo veselo, ali se kaj veselijo? Juh, kje bomo pa plesali?

Minica: Ti pa tudi samo na ples misliš! (*Pogleda na mizo*.) Glej, kako je vse lepo pripravljeno!

Starešina: Teta Tona, danes si se postavila! Presneto si nas lepo sprejela!

Tona: Slišala sem muziko na cesti, pa sem rekla: Mogoče gredo k nam.

Svatje (*govore med seboj, podajajo teti roko in jo pozdravljajo in izbirajo sedeže*).

Tona: Ana, ti si nevesta, zato sedi na sredo, kjer je tale pušlec. K tebi pa posadim Marijo Devico, nevesto svetega Jožefa, naj ti ona vse življenje pomoč deli in ti vse težave in bridkosti v sladko veselje spremeni.

Nevesta: Mati, mati, ne vem, če je bilo prav! (*Zajoka*.)

Starešina: O jaz pa vem, da si prav storila! Nič se ne kesaj, samo veselje te čaka.

Tona: Gašpar, ti pa sedi na levo stran k svoji nevesti! Zraven tebe pa posadim sv. Jožefa, ženina Marije Device, ki naj te spremlja vse tvoje žive dni in ti na smrtno uro ob strani stoji. — Starešina, oče Zlatè, k tebi pa posadim Očeta nebeškega, ki naj zraven sedi in vsem zbranim svatom svoj blagoslov deli. Teta Polona, vi pa sedite na tole stran, in k vam posadim sv. Ano, mater Marije Device, da skupaj sedita in za zbrane svate skrbita.

Starešina: Prav dobro si nas posadila, teta Tona!

Tona: Mati Kodranova, le bliže k nevesti, nocoj je vajino slovo.

Nevesta (*zajoka*): Mati, jaz ne grem od vas!

Kodranka: Saj prideš lahko včasih domov.

Starešina: Da, da, tukaj se dobro sedi! Gledati moram, da bo pošteno in veselo ženitovanje, kakor v Kani Galileji, ker se nas je zbrala lepa kompanija in z nami Jožef in Marija.

Tona: Le kar sedite, družice, pojdite na ono stran, drugovi pa tukajle sem, da si boste gledali iz oči v oči! — Miha, semle sedi (*pokaže mizo v ospredju*). Kar vsi trije, saj ste sosedje! Janezek ti pa k očetu in punčka zraven! (*Posadi dva otroka*.)

Prvi fant: Saj je res lepo pri vas! Ne vem, kako je v nebesih, a če bo tako lepo, pa bom zadovoljen.

Drugi fant: Danes sem vstal z desno nogo naprej! Metka, ti boš sedela pri meni! Naj rečejo teta, kar hočejo.

Minica: Kar pomešajmo se, da bo pisana družba.

Drug: Jaz sem tudi za to, saj že dolgo nismo bili tako lepo skupaj!

Tona: E, pa sedite, kamor hočete!

(*Na mizo nosijo v skledah meso, bob, štruklje*.)

Tretji fant: Salabolt, dobro smo zadeli! Micka, vzemi štrukelj ali pa potico!

Micka: O, najprej vzamem pečenko!

Tretji fant: Vzemi tale mastni kos!

Tona: Le vzemite, jejte in pijte, prigriznite, da ne bo ostajalo, saj smo dosti napekle. Gašpar, bodi malo bolj vesel in prijazen, vidiš kako je nevesta žalostna! Smej se, vzemi, jej, saj si doma. Ti tudi Ana, najokala si se že, zdaj je smeh na vrsti. V kuhinjo moram. (*Odide*.)

Drug: Vzemi, Minica, kar ti diši. Kolači so dobri.

Minica: Daj jih, jaz imam najrajši sladko!

Prvi fant: Vino je močno in dobro! Pij, Zefka,

Zefka: Že vem, zakaj mi ponujaš!

Prvi fant: Vzemi od petelinčka!

Drugi fant: Jaz imam najrajši bobo ali pa flancate.

Minica: Jaz pa šartelj, tudi pečenka je dobra.

Prvi fant: Vino je imenitno, po vsem telesu ga čutiš!

Starešina: Teta Polona, midva pa ostaneva pri ajdovih štrukljih!

Polona: Še z vinom jih zalijva. Na zdravje!

(*Pijejo, se goste in pogovarjajo med seboj*.)

Prvi svat (*pri mizi v ospredju*): Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da malo preveč bahajo.

Drugi svat: Še bolje za nas, pijmo!

Tretji svat: Poglej, ženin je tak, kot bi se bil strupa napil.

Starešina: Ker so nas tako lepo sprejeli in pogostili, trčimo najprej z ženinom in nevesto! Bog naj ju živi! Na zdravje in srečo!

Svatje (*vstanejo, trkajo, napivajo*): Na zdravje! Živio (*skušajo zapeti*): Kolkor kaplice, tolko let!

Polona: Tako je prav, veseli bodimo!

Drug: Ali ne bomo nič plesali? Zagodite, godci!

Starešina: Ženin, pokonci, Gašpar, ti moraš prvi! Ker nisi hotel nove maše peti, moraš pa z dekleti noreti, Ženin (*zmaje z glavo*).

Starešina: Nevesta, primi Gašparja! Zdaj ni čas, da bi se kislo držal!

Nevesta (*vzdihne*): Ko pa je tako dolgočasen!

Drug: Godci, začnite! Minica, poskočiva!

Minica: Počakaj malo, da se popravim

Starešina: Pojdiva, Polona, saj smo starine gorkejši od mladine! Midva morava naprej, to je mrzlolinka, ali ne?

Polona: Saj sem že vse pozabila.

Drugi fant: Alo, Metka, skočiva! Prav lepo me objemi! Pred pustom se morava midva!

Metka: Glej, da se ne boš premislil! Zdaj mora biti zares, če ne, bo prepozno!

Tretji fant: Kar pojdiva, Micka, nič naj te ne bo sram!

Micka: Oh, ko pa ne znam! Joža, ti me zavrti!

Prvi fant: Zefka, pojdiva še midva, da nas bo več! (*Svatje plešejo, za mizo ostaneta samo ženin in nevesta*.)

Starešina (*neha plesati*): To sem se spotil, o, pa je zdravo! (*Se oddiha in si briše pot*.)

Polona: Saj sem rekla, da nisem za ples!

Starešina: O, presneto si gibčna! Tako se neseš kot dekle. Ko se ohladi, pa zapleševa polko! (*Pogleda ženina in nevesto za mizo*.) Ali se ne bosta nič zasukala? To še nikoli in nikjer ni bilo, da bi bila ženin in nevesta tako mrzla.

Ženin: Mrlič! So mrzli!

Starešina: Gašpar, ali ti je šlo vino v glavo, da govoriš čudne besede. Danes je tvoja svatba, objemi nevesto, zaplešita! Ana, ali ne greš z ženinom?

Nevesta: Saj bi zaplesala, pa je Gašpar tako prsten...

Polona: Gašpar, kaj pa poreko svatje, ako se ne boš ganil izza mize.

Ženin: Ali so na moji svatbi ali na Francetovi?

Polona: Gašpar, kaj je s teboj, ali nisi zdrav v glavi? Ana, povej mu kaj lepega! Mogoče pojde s teboj na ples!

Nevesta (*vstane*): Pojdiva, Gašpar!

Ženin (*gre izza mize*): Daj mi roko, saj naju ne bo videl. (*Zaplešeta počasi in hladno*.)

Starešina: Tako je prav, Gašpar, kaj bi se držal ko malik! Klobuk po strani in zavriskaj, kar pomnim še ni bilo take neveste, kot je Ana.

Polona: Le poskoči, Gašpar, ne bodi tako mrtev!

Ženin (*se strese*): Mrtev, kdo je mrtev?

Polona: Ne bodi no, Gašpar, kakšen ženin pa si!
Drug: Udari, Gašpar, da se bo hiša zamajala, in vesel
bodi svoje neveste. Ne pusti, da bi jokala!

Drugi svat: Slab ženin, ki se mu nevesta joka.

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da bo
še velikokrat jokala!

Tretji svat: Nevesta ima po navadi v enem očesu
jok, v drugem pa smeh; naša pa je smeh doma pozabila.

Nevesta: Kaj ti je, Gašpar, saj nisi bolan?

Ženin: Ali mi želiš smrt, da bi vzela Franceta? (*Se-
deta za mizo.*)

Nevesta: Mati, zmiraj govori tako čudno in le Fran-
ce mu je v mislih.

Drug: Gašpar, pijva na zdravje Ani! Ne smeš biti
žalosten, pozabi, kar se je zgodilo, saj nisi ti kriv, da je
France izginil.

Ženin: Ali kdo pravi, da sem jaz kriv?

Starešina: Sedi in bodi miren, nihče ne pravi! Pij
in pozabi! Glej, kako te gleda Ana ljubeznivo!

Ženin: Ana, zdaj si moja, samo moja! (*Ji stisne roko.*)
Nikogar drugega ne smeš biti, ali razumeš? (*Se trudno za-
smeje.*)

Polona: Da, smeh te ozdravi! Vesel bodi, zdaj si ženin!

Starešina: Oh, da bi bil jaz! Po golih kolenih bi šel
na šmarno goro.

Svatje (*se pogovarjajo med seboj, pijejo in trkajo.*)

Drugi svat: Mislil sem, da bo bolj veselo! Ali je
tako šteman? Ali je ošaben?

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da to
niso čisti računi, le meni verjemi! Na čudne viže se je vse
izonegavilo!

Tretji svat: Meni se zdi, da so ga šole pokvarile.

Drugi svat: Do grla je učen, samo glava je prazna.

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da je
previsok za nas. Misli, da je gospod.

Tretji svat: E, ni vsak gospod, ki mu čevlji škripljejo.

Drugi svat: Po pravici povedano, Gašpar je bil že
od nekdanj velik potuhnjeneec. Nikoli mu nisem prav zaupal.

Prvi svat: Še njegov oče ni maral zanj.

Drugi svat: Zato se je pa znesel nad očetom še na
njegovih smrtnih postelji. On je bil kriv njegove smrti.

Tretji svat: Zaradi grunta so se dali.

Prvi svat: Gašpar ga je hotel imeti. Pa je šlo samo
za njegovo šolanje več tisočakov.

Tretji svat: Še sanja se nam ne, kaj bomo vse
slišali o njem!

Drugi svat: Kaj pa misliš s tem?

Prvi svat: Med nami povedano, jaz ne bi bil rad
v Gašparjevi koži, čeprav je ženin.

Drug: Minica, ali ne bi še ene zaplesala? Hej, Miklavž,
na dvojačo, zagodi bolcar. (*Jo pelje na ples, več parov za-
pleše.*)

Starešina: Gašpar, ali si kaj boljše volje? Nič ne
maraj in ne misli na stare reči. Kar je bilo, je bilo, zate se
je prav dobro izteklo. Kaj misliš, dekleta si dobil, da ji ni
para! Tako ti bo lepo kakor Adamu v raju, seveda potem
ko je dobil Evo.

Polona: Torej mu je bilo dolčas brez ženske. Pa
pravite moški, da smo ženske vrazja mreža, ha-ha!

Starešina: O tisto pa že ne! Ženska je dar božji,
ali ne, Gašpar? Živio Ana, na zdravje! (*Pijejo.*)

Polona: Povej nam kaj veselega, oče starešina! Ti si
nocoj glava! Tako bi se rada smejala, pa se ne morem.

Starešina: Ker smo ravno na svatovščini, bom pa
povedal, kako je Adam dobil ženo. Tisto jesen je bila prav
dobra vinska letina, pa se ga je Adam preveč nabral. Tako
je bil dobre volje, da se je šel z bikom bôst. Ta pa je bil
takrat že ves hudoben, pa je Adama nasadil na roge in mu
izdril rebro. Bogu se je revež smilil, pobral je rebro in
ustvaril iz njega Evo, da bi svojega moža, kadar bi se
zopet preveč napil, lepo spat spravila.

Drug: Ta je pa zares dobra, oče starešina! Živio Eva
in Adam! (*Trkajo in pijejo.*)

Polona: No, vidite, da smo ženske le potrebne!

Ženin: Brez ženske ni greha. Joj, Ana, če bi naju
France videl!

Nevesta: Zakaj, Gašpar?

Ženin: Ne vem, zakaj se mi zdi, da bi France moral
biti na svatovščini —

Nevesta: Ali ga pogrešaš?

Starešina: Čakaj, Gašpar, ker si malo bolj študiran,
pa mi na tole odgovori: Sina so za Boga spoznali, oče je
bil pa obešen?

Ženin (*plane pokonci*): Obešen. Kdo je bil obešen?

Starešina: Ali nisi razumel? Zakaj si se pa prestrašil?

Ženin: Ne maram tega, zakaj me plašite?

Starešina (*zmaje z glavo*): O ti presneta reč, na
ohceti bi moralo biti bolj veselo.

Polona: Gašpar je preveč delal zadnje čase, pa je
utrujen in spal ni že dve noči. Kar plesat pojdiva! (*Vstane
in ga vabi.*)

Starešina: Nič več me ne veseli, večer je pokvarjen.
Žal mi je, da sem se dal preprostiti.

Polona: Ali ne poznaš te uganke? O vinu in trti?

Ženin: Zakaj pa ste govorili, da je bil obešen —

Starešina: O, hudimana, Gašpar, zakaj si tako ne-
miren?

Kodranka: Ana, zdi se mi, da je Gašpar bolan, boš
morala zelo gledati nanj.

Nevesta: Kaj ti je, Gašpar?

Ženin: Nič mi ni, le spomnil sem se, nekaj mi ne gre
iz glave, da —

Polona: Tako je lepo kazalo, pa si vse pokvaril,
Gašpar.

Drug: Pa zapojmo, fantje, tudi ti zapoj z nami.

Starešina: Saj res, bomo pozabili na drugo. Pesem
je za nocoj, ker smo se že nagovorili.

Polona: Le daj tudi ti, Gašpar, pesem te razvedri, da
pozabiš vse drugo.

Ana: Tudi jaz bi zapela, najrajši tisto o rožmarinu.

Starešina: Najprej tisto o ohceti v Kani Galileji!

Polona: Kot nalašč za nocoj. Kdo bo naprej zapel?

Drug: Bom pa jaz, vsi pomagajte! Dekleta, le ven z
glasovi!

Polona: Zapojmo lepo zbrano in pobožno, kot v cerkvi!
(*Zapoj.*)

V Kani Galileji je ohcet bilà,
Marija in sv. Jožef sta tud tam bla,
Marija prosila je svojega sina:
— Svati več nimajo vina!

Starešina: Imenitno je šlo, dobro smo se ujeli, le
dajmo še!

Drug: Fantje, lepo se oglasite!

Polona: Tako zapojmo, da nas bodo prišli angelci
poslušat. (*Zapoj.*)

Jezus je dober, je rekel tako,
Napolnite šest vrčev s hladno vodo,
Dajte pokusiti ga starešinu,
On bo pohvalil to vino.

Starešina: Zmeraj boljše! Saj pojemo kot na koru.

Ženin: Jaz ne smem biti tukaj. Strah me je.

Nevesta: Kaj ti je? Jaz si pa le želim, da bi zmeraj
tako ostalo.

Drug: — Dajmo naprej.

Le pijmo ga, bratci, en glažek al dva,
V imenu Očeta in Svetga Duha,
V imenu Marije, prečiste Device,
Ki nam je sprosila to vince.

Starešina: Kar dobro smo jo rezali, kot nalašč za
nocoj, saj tudi svatujemo.

Polona: Prav zares, tako mora biti na svatovščini.

Starešina: Ali si kaj boljše volje, Gašpar?

Ženin: Ne smem biti tukaj, oh, kar groza me je.

Polona: No, no, Gašpar, kdo pa naj bo, ako ne ženin!

Starešina: Ali nam nisi nič pomagal? Saj si včasih
prepeval po vasi.

Ženin: Jezus v Kani Galileji, Jezus je čudeže delal.
 Polona: Da, včasih je bilo lepše na svetu.
 Ženin: Jezus mrtve je obujal — da bi prišel —
 Nevesta: Kdo pa, Gašpar?
 Ženin: Jezus, da bi prišel in obudil Franceta — (*Svatje majo z glavami.*)
 Nevesta (*zajoka*): Nikoli, nikoli!
 Kodranka: Je že moralo tako biti!
 Berač (*pride, prosi z velikim glasom*): Hvaljen bodi Jezus Kristus! O krščanske duše, izvoljeni svatje, usmilite se ubogega siromaka, hromega, gluhega, betežnega, ki vas prosi daru božjega, usmilite se ga, obdarujte ga, ki nima kam glavce položiti. Usmiljeni Jezus vam bo povrnil v svetih nebesih! (*Svatje ga obdarujejo z jedili, ženin z denarjem.*)
 Polona: Mož, pa molite za nas!
 Berač: Tisočkrat vam Bog poplačaj. O srečna nevesta, mlada kot rosna kapljica, lepa, prelepa, kot zlata zarjica. O srečni ženin, da bi se ti pozlatila roka! O srečni ženin, o dobra duša, ki te je vesel Jezus in njegova Mati Marija. Tisočkrat ti Bog plačaj pred nebeškimi vrati!
 Polona: Mož, pa molite za nas!
 Berač: Deset rožnih vencev bom zmolil, pa še sto očenašev povrhu. Hvaljen bodi Jezus Kristus! (*Se globoko priklanja in zahvaljuje*): O srečna nevesta, o srečni ženin, dobra duša. Tisočkrat ti Bog plačaj! (*Maši kos štruklja v usta in odhaja.*)
 Kodranka: Nič nikar ne jokaj, Ana, zdaj si na svojem ženitovanju.
 Polona: Mati, nič hudega, ako nevesta malo zajoka. Jaz sem tako jokala, pa sama nisem vedela zakaj! Neumna sem bila, oh! Oča starešina, ali mi nisi obljubil, da pojdeva plesat polko?
 Starešina: Naj le mladina pleše!
 Drug: V hiši ni prostora! Pojdimo na pod!
 Fantje: Na pod, alo, godci, z nami na pod, juhuhu!
 Micka: Kje si, Jože, da se mi ne izgubiš! (*Ga prime za roko.*)
 Drug: Hitro, Minica, da bova prva!
 Minica: Nikar me tako ne vleci, saj grem sama.
 (*Vriskajo, pojo, odhajajo z godci, za mizo ostanejo samo starejši svatje.*)
 Starešina: Zdaj smo pa sami ostali, tako je kakor na pogrebščini.
 Ženin: Na čigavi pogrebščini?
 Nevesta (*zajoka*): Oj, France, France, kam si šel?
 Ženin: Saj si na najini svatovščini, zakaj ga kličeš?
 Starešina (*maje z glavo*): Premalo dobre volje smo prinesli s seboj. Prej je je zmanjkalo kot vina. (*Pije.*)
 Polona: Prigrizni, oča starešina, saj je polna miza!
 Vzem, Ana, pojdiva plesat z Gašparjem, da ne bosta zaspana.
 Nevesta: Teta, meni je tako hudo, kadar se spomnim Franceta. Bojim se —
 Ženin: Nič se ga ne boj in pij z menoj. Saj sem jaz tvoj ženin!
 Tujec (*ostopi; ima rjavo, razmršeno brado in se ozre svetlo po hiši*): Ali sem prav prišel? Dober večer! Saj sem vprašal na koncu vasi, pa so mi sèm pokazali —
 Polona: Kaj bi pa radi, mož, ali ste prišli srečo voščiti?
 Tujec (*pri vratih*): Ali imate ženitovanje? Čudno se mi je zdelo, ko sem slišal godce.
 Polona: Seveda imamo ženitovanje in zato moramo imeti godce.
 Starešina: Sedite, ako ste popoten človek. Nate vina in kruha.
 Tujec: Ne bom sedel. Najprej bi rad vedel, ali sta živela tukaj dva brata, od katerih je eden izginil.
 Starešina (*plane pokonci*): Kaj veste o njem? Kam je izginil? Kje je?
 Tujec: Nič ne vem, samo njegovega brata iščem — ali je tukaj?
 Polona: Kaj bi mu radi? Ali ga poznate?
 Tujec: Govoriti moram z njim — (*zagleda Gašparja za mizo*): Saj si ti — ali se mi skrivaš?
 Ženin: Zakaj bi se ti skrival? Ne poznaš te —

Tujec: Ali si se oženil?
 Ženin: Saj vidiš — kdo pa si? (*Gre k njemu.*)
 Tujec: Ali me več ne poznaš? Si že pozabil name?
 Ženin: Torej si me iztaknil — (*Obstoji zbegan pred njim, govori tiho med seboj.*)
 Polona: Kaj mu neki hoče? Čuden svat — kruha in vina ni maral — in Gašpar se mu umika, kakor bi se ga bal —
 Starešina: Gotovo je kak znanec — ako bi bil mlajši, bi dejal, da sta bila v šolah skupaj.
 Polona: Nič ni prijazen z njim — dobrih novic mu že ni prinesel.
 Tujec: Ali si me razumel? Saj veš, kaj si mi obljubil? Boj se — Jaz ne pozabim —
 Ženin: Ne bodi silen, počakaj, saj vidiš, da sem se oženil — (*Odideta.*)
 Drugi svat: Kaj neki sta imela?
 Tretji svat: Ali si videl, kako je pritiskal nanj? Šent, nič dobrega ne kaže.
 Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da ta nekaj ve, česar mi ne vemo. Gotovo gre za Franceta.
 Nevesta: Oče starešina, poglejte, kam je šel Gašpar?
 Starešina: Ali se bojiš, da se ti ne bi prvi večer izgubil? Le pomiri se, o polnoči bo gotovo pri tebi.
 Kodranka: Saj boš zbolela, ako boš v takih skrbeh. Mogoče pa vendar ni bilo prav, da si vzela Gašparja.
 Nevesta: Saj ga nisem marala, vi ste mi ga vsilili — meni je hudo za Francetom.
 Kodranka: Saj si videla, kako je pritiskal za teboj.
 Starešina: Nič mi ni to všeč — vse gre narobe. Ni pa ni! Takle človek pride — ne veš, od kod — skrivnostne govorce — sam ne veš, kam bi ga dejal —
 Polona: Vse prehudo gledaš, to se bo vse lepo zavrnilo. Ali misliš, da bi ga bili poročili z Ano, ko bi ne bilo vse prav?
 Ženin (*ostopi*): Ali ste ga videli? To je tisti, ki je bil z menoj — saj ni, da bi pravil —
 Polona: Kdo je bil? Ali je prišel od daleč? Tak divji človek —
 Ženin: Iz mesta je — tam sva bila skupaj — saj veste — menda svet uravnava —
 Nevesta: O Francetu je govoril — Kje ga je videl? Ali je živ? O, moj Bog! Povej!
 Ženin: Da, videl ga je, govorila sta. Pa je dejal, da ne pride nikoli več.
 Nevesta: Lažeš! Kdaj ga je videl?
 Ženin: Kdaj? I, po tistem — ko je šel — tja — ob viharju —
 Nevesta: Nič ni res — ti, ti — ne poveš resnice —
 Ženin: Kaj, ti praviš? O, prekleto — (*Vzdigne pest.*)
 Starešina: Nikar, ali si norec! Povej, kaj je na tem? Miren bodi!
 Ženin: Da, stric! Bolan sem — zmeden — piti — žge me v grlu — nič ne bom trkal — na zdravje, vsem — (*Spije kupico.*) Še eno — piti — da pozabim (*Izpije.*)
 Kodranka: Ali ti ne bo škodovalo? Vino še modrega znori.
 Polona: Kar pusti ga, naj pije, mogoče pozabi svojo žalost.
 Ženin: Da — žalost, grenko žalost, kadar smrt snubi —
 Polona: Gašpar, pustimo to! Saj si mlad in lep ženin — Ana je zdrava in mlada nevesta —
 Starešina: Zdaj samo to glejta, kako bosta gospodarila —
 Polona: Gašpar, dobro se morata oprijeti gospodarstva — z Ano — v lepem sporazumu in ljubezni —
 Starešina: Lepo polje imata, njive čakajo, da vidijo mladega gospodarja in ga pozdravijo. V lesovih stoje visoke smreke, sto in še več let so stare. Teh se pa ne dotikaj, Gašpar, dokler ni največja sila.
 Sosed: Te so kot črna vojska, za nazadnje, kadar pride najhujši sovražnik — ogenj — v hišo.
 Polona: Nocoj bodi vesela, Ana, samo na to misli, da si nevesta, in koliko deklet je, ki bi bile rade na tvojem mestu. Vse življenje se boš spominjala današnjega dneva.

Starešina: Zadnji čas, da si se oženil, Gašpar! Stari ljudje so rekli, da je človek brez žene kot hiša brez oken.

Ženin: Dobro ste povedali, stric, ali meni se zmeraj zdi, da še nisem gospodar. France je tudi brez žene —

Nevesta: Nikar me ne spominjaj nanj!

Ženin: Bog vé, da si bila njegova. Tam doli si hodila z njim — med žitom — in taka reč se ne pozabi —

Nevesta: Ne, ne, jaz ga nisem pozabila.

Ženin: Nisi ga pozabila — jaz tudi ne — saj vse vem, kake oči je imel, in glas, glas — takoj bi ga spoznal, če bi se oglasil.

Nevesta: Joj, France! —

Starešina (*maje z glavo*): Ne bo dobro, ako se prav zelo ne predrugačita. Nocoj bi že morala biti boljše volje in bolj vesela in srečna.

Nevesta: Jaz ne bom nikoli.

Ženin: Tudi jaz bi ne bil, da nisi, Ana, ti moja —

Nevesta: Bojim se te —

Kodranka: Kakšna pa si, Ana, saj je vendar tvoj mož —

Nevesta: O, da bi ne bil!

Ženin: Tiho, tiho — nikjer nikogar — le tale stara ura na steni je slišala in bedela — ura, ura, tri je bila — da, tri je bila. —

Polona: Kaj si zopet izmišljuješ? Ali imaš vročino? Pokaži! (*Mu položi roko na čelo.*) Seveda, glava ti kar gori!

Kodranka: Pa pojdi spat —

Nevesta: Ne, ne, ne, mati, ne —

Polona: Saj se ne mudi! Le počakajta, da bosta zaspala. Ali ne?

Ženin: Jaz ne grem nikamor — Pijmo! Ana, sedaj se več ne bojim zate! (*Jo hoče objeti.*)

Nevesta: Nikar se me ne dotikaj!

Ženin: Ali se me bojiš? Saj ni nič res, kar sem govoril — še malo ne — ali sem te prestrašil?

Tujec (*ostopi*): Premislil sem se, zakaj dolga je pot brez večerje. Moram biti deležen nocojšnje gostije.

Starešina: Prav je tako! Na koncu mize je prostor — natočite mu vina, sosedge!

Tujec: No, ženin, lepi bratec, zakaj me pisano gledaš?

Ženin: Kdo pa si?

Tujec: Ali si me zopet zgrešil? Malo pobrodi po spominu in v oči mi pogledaj, da se me spomniš —

Ženin (*pride k njemu*): A — glej ga, ali si zopet prišel? — Saj si se vendar napotil naprej —

Tujec: Nisem se napotil — s teboj imam še veliko besedo —

Ženin: Vsaj nocoj me pusti! Jutri poračunava.

Tujec: Jutri? Ali da mi ne pobegneš! Saj veš — kam —

Ženin: Počakal te bom —

Tujec: Dobro — ali ne umaknem se in vso noč bom bedel — zakaj —

Ženin: Ne boj se me!

Tujec: Kdo ve? Nalij mi vina!

Ženin (*mu natoči*): Pij!

Tujec: Prav za prav ni moško, da pijem iz tvojih rok, pa zdaj sem truden popotnik in ne morem, da bi se branil vina in prebiral — tudi kruha mi daj! (*Sede k durim.*)

Ženin: Pa molči! Saj sva se dogovorila —

Tujec: Ne boj se! Ali iz oči te ne pustim —

Ženin: Tudi jaz ne tebe! (*Sede za mizo.*)

Polona: Mož, ali ste od daleč priromali?

Tujec: Od daleč.

Polona: Ali ste prijatelj ženinu?

Tujec: Prijatelj? Ne vem! Vprašajte njega!

Polona: Lepo od vas, da ga niste pozabili in ste prišli —

Tujec: Lepo ali nelep — obljuba dela dolg —

Polona: Kam ste pa sedaj namenjeni?

Tujec: Nikamor —

Polona: Zakaj pa vstajate?

Tujec: Ali vstajam? — Zdi se mi, da sem vam napoti —

Polona: Mož, ostanite! Večerja še ni končana, in gostje so še vsi zbrani.

Tujec (*odide*) —

Ženin: Teta, zakaj ga zadržujete! Že zdavnaj bi bil lahko odšel.

Nevesta: Kako si čuden nocoj in neznan —

Ženin: Nič, le sanjalo se mi je, veste, sanjalo, da je prišel France — (*Se strese in zagleda v okno.*)

Nevesta: Kaj govoriš? Sanje, ali so res sanje —

Ženin: Ako bi zdajle pogledal skozi okno v hišo in —

Nevesta: Kdo bi pogledal, koga misliš, Gašpar?

Ženin: Ako bi pogledal in videl mene s teboj —

Polona: Čudne domisleke imaš nocoj — le kaj ti je —

Ženin: Nič mi ni — le prestrašiti sem vas hotel —

Starešina: Že prav, Gašpar, ali zdaj naj bo konec teh špasov —

Ženin (*strmi v okno*): Ali vendar, kakor senca, bela senca, ali ni — obraz, ali ni —

Drugi svat: Kako strmi skozi okno! Same oči so ga —

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da bo ta še nekaj storil nocoj —

Tretji svat: Čuden ženin; takega še nisem videl —

Prvi svat: Le meni verjemite, da bi to ne smelo biti —

Ženin: Ali me ni pogledal, ali ni — to — o saj je —

Polona: I, kdo je, Gašpar?

Starešina: Ali se ne boš pomiril?

Ženin: Ne, ne — o saj ni nič — jaz sem le mislil —

Starešina: Kaj si mislil? Pa nikar ne tuhtaj — ako te boli glava.

Ženin: Stric, starešina, kar zazdelo se mi je, da bi moral sedeti za mizo France namesto mene —

Nevesta: Oj, moj France!

Starešina: Misli na kaj drugega, Gašpar! To so težke reči, težke in kar nič svatovske.

Ženin: Svatovske, res je, na svatbi smo, na svatbi dveh bratov —

Drugovi in družice (*prihrume*).

Minica: Ha-ha, Gašpar, ali še nisi šel spat?

Drug: Kaj pa delata, zaspanéta?

Minica: Anica, pojdi z menoj! Joj, to je veselo!

Prvi fant: Gašpar, ne bodi tako lesen! Boš vendar šel nekajkrat okoli.

Ženin (*zmeden*): Kam naj grem okoli? Ali si bil zunaj? Pa ga nisi videl?

Prvi fant: Koga nisem videl?

Ženin: Njega — saj je stal pod oknom —

Minica (*se smeje*): Ha-ha, Gašpar, ali se ti je zmešalo? Ali si pijan ali samo zaljubljen?

Drugi fant: Pojdimo nazaj na ples! Saj vidiš, da je neumen od same zaljubljenosti!

Drug: Ali gresta z nama?

Polona: Pustite ju! Gašparju ni dobro.

Prvi fant: Pojdimo, pojdimo, saj sem dejal, da je v hiši dolgočasno.

(*Zapajo, kar znajo, in vriskuje odidejo.*)

Polona: Le poslušaj jih, Gašpar, kako so veseli, ti pa si kot tisti žalostni Tine, ki je o samih strahovih govoril.

Kodranka: Samo nesrečo je prinesel.

Nevesta: Mati, ali vas nisem prosila —

Kodranka: Joj, da smo to vedeli —

Starešina: Zakaj, mati! Saj ni nič narobe! Ali je to kaj! Saj veš, kadar je največji smeh na ženitovanju, potem je rad najhujši jok v zakonu.

Polona: Prav imaš. Smeh in jok si podajata roke.

Ženin: Ali si zopet zunaj? (*Vstane in se zagleda skozi okno.*)

Nevesta: Joj, Gašpar, kaj pa vidiš?

Kodranka: S kom pa govoriš?

Polona: Zdrami se, Gašpar, saj ni nič!

Ženin: Ali si ti? Saj te ni nihče klical, saj nisi povabljen!

Tretji svat: Kaj neki vidi, da tako strmi skozi okno?

Drugi svat: Saj ga me je strah pogledati.

Kodranka: O sveta nebesa, kaj je z njim?

Polona: Tako čuden še ni bil nikoli —

Ženin: Kdo ti je povedal, da je moja svatba? Zakaj si prišel?

Nevesta: S kom govoriš, Gašpar? Kaj pa vidiš? O križani Jezus!

Ženin: Ali ga ne vidiš. Pokimal ti je! — Saj te nismo vabili — (*Pade na stol.*)

Kodranka: Kaj ti je bilo, Gašpar, da si tako strašno gledal?

Starešina: Ali te je vino ukanilo? Nisi ga vajen, Gašpar, saj nisi hud! Vino ti je čuden voliček. Ako ga izpustimo, gre v zemljo, ako ga pa zadušimo, nam skoči v glavo in nas pobode.

Polona: Ali misliš, da je vinski?

Starešina: Kakšen pa? Gašpar, nič te ni treba biti sram, saj pravijo, da je novo vino junak, staro pa za devet junakov. Jaz se ga vendar ne bojim. (*Pije.*)

Nevesta: Zakaj si tako bled, Gašpar?

Ženin: Ali sem bled? Ti bi tudi bila, ako bi to videla, Nevesta: Kaj si videl?

Ženin: Nič, nič — samo — mrtvo senco.

Nevesta: Gašpar! Čigavo senco?

Ženin: Ne smem ti povedati —

Polona: Pelji ga na zrak, Ana, da se mu glava ohladi. Preveč je pil, siromak!

Kodranka: Res, to mu bo dobro storilo. Tudi včasih se je streznil ponoči.

Nevesta: Ali greš z menoj, Gašpar? Na vrtu je lepo hladno in zvezde svetijo.

Ženin: Da, grem pogledat za onim. Senca, ali je bila samo senca? (*Odide z Ano.*)

Starešina: Na dosti svatovščinah sem že bil, pa takega ženina še nisem videl.

Polona: Da, da, žalost, in na žalost je vino strup.

Sosed: Ali pa kaj drugega.

Starešina: Kaj si mislil s tem reči, sosed?

Sosed: O, nič posebnega, samo to, kar ljudje govore. Kaj bi razkladal, saj smo možje. Nič ne dam na babje čenče, ali vseeno se mi zdi, da nekaj ni v redu.

Kodranka: Ojoj, da smo to vedeli! In nekaj mi je reklo: Ne daj mu je! Pa takrat je bil čisto dober, ko je hodil za njo.

Polona: Ali je bil dolgo znan z njo?

Kodranka: Še prej, ko je France živel, ji ni dal miru. Ko je bil še študent, je napletal za njo; po vse noči je visel pod njenim oknom, da nam je bilo vsem nerodno.

Polona: Pa so rekli, da je bil prej France njen ženin.

Kodranka: Saj je tudi bil, a ves drugačen. France je bil v resnici dober fant, ki je le ob nedeljah hodil v našo hišo.

Starešina: Da, da, pravi ženin je od Boga namenjen. (*Se tiho med seboj pogovarjajo.*)

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da ima težko vest.

Drugi svat: Ves je bil preplašen in divji.

Tretji svat: Ali si ga videl, kako je zijal v okno? Kaj mu je neki bilo?

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da je tukaj grunt vmes.

Tretji svat: Kako to misliš?

Prvi svat: I, grunta se je polakomnil! Študirati se je naveličal, pa jo je domov pripihal — »Jaz ne bom za hlapca, sem preveč študiran.« — Pa je šel in tako naredil, da je Franceta vzela noč.

Drugi svat: Ni bil zastoj v črni šoli. Več zna kot mi vsi. Jaz bi že dejal, da je tako. Ne vem pa ne!

Nevesta (*vstopi*): Sama sem prišla, strah me je bilo zunaj. Vi ne veste, kakšen je bil Gašpar! Tja sva šla za skedenj proti stari jablani, sam s seboj je govoril: »Ali si tukaj? Zakaj hodiš nazaj? Ali te je kdo klical?« O mati!

Kodranka: Križ božji, kaj naj to pomeni?

Starešina: Meša se fantu, nič drugega ni! Ne vem, ali je to od vina —

Polona: Nič skrbi, vse to ga bo minilo, kadar se ustanovita z Ano.

Ženin (*vstopi*): Mislil sem, da ga ni, pa je! Nič se ni premaknilo, Ana, brez strahu bodi!

Starešina: Ana se boji samo tebe, ker jo strašiš po nepotrebnem.

Ženin: Vse bo drugače, ko mine noč —

Kodranka: Zares, Gašpar, zelo si se mi zameril.

Starešina: Ali ne, da se poboljšaš? Misli na to, da imaš zdaj ženo, dobre matere hčer, in imaš sosede, ki ti bodo svetovali. Stare vere, starega vina, starih prijateljev se drži!

Polona: Poslušaj, Gašpar, očo starešino! Rad imej ženo, saj si že slišal, da hiša ne stoji na zemlji, ampak na ženi.

Starešina: Nikar ne pozabita, da je zdaj vajino gospodarstvo. Lepa živina — lepo polje, čista semena — čiste njive. Kar sebi seješ, sebi požanješ, seveda, sreča sedi na razpotju.

Ženin: Na razpotju, kjer je križ — moj križ — O, ko bi onega ne bilo!

Nevesta: Ne spominjaj me nanj, pusti ga, naj počiva, moj ubogi France —

Ženin: Kdo govori o Francetu? Glej jo, ali si še zmeraj njegova?

Kodranka: Kako pa govoriš, Gašpar, kaj ji očitaš? Bolje bi bilo zanjo, da je ostal France živ —

Ženin: Ali jaz pa mrtev? Ha-ha! Ne, bolje je tako — mogoče je le prav, kar — Da, Ana, moralo je tako biti — (*Zunaj se zasliši smeh in krik.*)

Maškare (*pridejo v larvah, črn možak pripelje na prvi velikega ptiča z dolgim vratom. Svatice in drugovi se gnetejo za njimi, se smejejo in skrivajo po kotih.*)

Polona (*se smeje in ploska*): Ha-ha, le naprej, brna, dober večer, vas je manjkalo, tako pust večer je bil! Brna, ali si žejna?

Starešina: Dobro ste se izmislili, fantje! Le po vinu! Dajte brni, da bo pila!

(*Brna se izteza po družicah, ki ji dele kolač in napajajo z vinom.*)

Minica: Ha-ha, brna, brna, ali je velika! Takšna je kot žirafa, ki sem jo videla v bukvah.

Micka: Kakšen dolg vrat ima, ali ni takšna kot kamela? Drži me, Jože, proti meni gre!

Zefka: Čisto takšna je kot slon z rilcem! (*Ji pomoli štrukelji.*) Pusti me, brna, na, štrukelj, da ne boš lačna!

Polona: Kje ste jo pa ujeli? Še svoj živ dan nisem videla takšnega ptiča —

Starešina: Gotovo je iz zamorskih krajev, ali pa celo iz devete dežele, če je kje na svetu.

Polona: Takšni ptiči se vale na Turškem. Saj sem brala, da jih jezdiyo —

Sosed: Ako ni priplavala iz Amerike —

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da je prifrčala z lune.

Starešina: Ha-ha, ti si jo uganil po svoji preudarnosti.

Polona: Glej, nevesti bi rada nekaj povedala —

Starešina: Le poslušaj nevesta, brna ti pove prihodnost, koliko otrok boš dobila —

Sosed: Kakopak! Otrok toliko, da jih bomo merili na mernike —

Starešina: Vsaj za dva poda jih mora biti, da bodo lahko sami omlatili pšenico —

Nevesta: Nikar ne govorite o tem.

Starešina: Sedaj se boš že morala temu privaditi, ali ne, Gašpar?

Ženin (*sedi bled in prestrašen za mizo*).

Prvi svat: Jaz bi dejal po svoji preudarnosti, da bodo ti otroci kot duhovi —

Sosed: Zakaj duhovi?

Prvi svat: Zato, ker jih ne bo —

Ženin: O kakšnih duhovih govorite?

Polona: Ali nisi slišal? O otrocih govore dedci, zato je pa vse tako neumno —

Drug: Ostani lepo pri meni, Minica, drugače te vzame tisti ptič s seboj na luno.

Minica: Na luno pa že ne grem, gori je premrzlo.

(*Larfe se reže ženinu, brna steguje vrat proti njemu.*)

Zenin (*skoči pokonci*): Proč, vrag! Kaj mi hočeš! Ne bojim se sto zlodjev!

(*Nastane zmešnjava.*)

Starešina: Gašpar, umiri se! To so le maškare, nedolžne komedije!

Zenin: Ne maram jih, ven, hudiči! Gotovo jih je oni poslal — (*Vsi gledajo osupli Gašparja.*)

Kodranka: Joj, moj zet si, pa sem te žalostna kot štorclja svojih nog.

Nevesta: Joj mene! Kaj bo z menoj! (*Si zakrije obraz in zajoka. Maškare odidejo.*)

Starešina: O, hudimana, Gašpar, čisto po nedolžnem si se jih prestrašil —

Kodranka: Nobene šale ne poznaš, Gašpar, nocoj bi ne smel biti tako dolgočasen.

Polona: I, pa zavriskaj! Da ne bodo rekli, da nisi fant —

Zenin: Kdo pravi, da nisem? (*Udari ob mizo.*) Tudi tistega se ne bojim, ki je zunaj ostal.

Tujec (*ostopi*): Še sem tukaj — rad bi počakal konca večerje — saj vam nisem v nadlego —

Starešina: Sedite, pijte in jejte! Gospod nam je obilno blagoslovil večerjo, in tudi kozarci so še polni.

Zenin (*pride k njemu*): Kaj bi rad od mene?

Tujec: Ničesar nocoj! Sam si rekel, da jutri obračunava.

Zenin: Da, jutri! Le nocoj mi daj mir!

Tujec: Ha-ha, ali sem ti zašel v sapnik, da te davim?

Zenin: Nič se te ne bojim, že sam vem, kaj mi je storiti —

Tujec: Le ne prehitro! Čas imaš do bele zarje — do takrat, ko te mine vsako veselje —

Zenin: Kdaj bom končal, je moja reč — ali si ti gledal v izbo skozi okno?

Tujec: Skozi okno? Zakaj bi ne gledal?

Zenin: Povej, ali si bil?

Tujec: Ti praviš —

Zenin: Torej nisi bil?

Tujec: Ne rečem, da sem bil —

Zenin: Potemtakem je bil on — je bil res on — (*si zakrije obraz in sede za mizo.*)

Tujec (*sede k durim in strmi predse*).

Zenin: Pot me obliva, vroče, soparno, duši me — da bi bil že dan!

Kodranka: Vročje ti je? Odprem okno. Ako želiš, pa pojdi spat — ne čakaj jutra!

Ana: Mati, jaz ostanem pri vas.

Zenin: Tudi jaz! Rad bi videl zarjo, sonce. Takrat bom zdrav.

Kodranka: Zakaj si nas tako oplašil?

Starešina: Jaz pa le mislim, da je vsega vino krivo! Saj pravijo o njem, da je največji hudodelec na svetu.

Sosed: Pa ga vendar tako časte, da se brez njega ne opravi nobena maša.

(*Govore tiho med seboj.*)

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da ga France straši.

Drugi svat: Vrag naj ga razume, jaz ga ne!

Tretji svat: Kdaj so pa Franceta pogrešili, ali ni bilo to ono jesen?

Drugi svat: Seveda, ajdo smo želi takrat. V Loki je bil jesenski semenj. Vsa ajda jim je ostala na njivi.

Prvi svat: Jaz bi rekel po svoji preudarnosti, da ga je mogoče Gašpar.

Drugi svat: Kaj vendar misliš! To se še ni zgodilo od Kajnovih časov, in prej bo konec sveta, preden se kaj takšnega primeri.

Tretji svat: Takrat je bila huda povodenj, v Logu je razdrila most, Poljanščica je hudo narastla. Mogoče je bil pijan, pa je ponoči zgrešil pot.

Prvi svat: Ne vem! France je bil preveč trezen, denar se mu je smilil.

Sosed: Gašpar, tvoj oče je bil dober gospodar in vem, da se tudi ti ne zapustiš. Počasi in s pametjo se daleč pride.

Starešina: In potem nam boš županil, ker si bolj učen.

Polona: To se boš postavil, Gašpar, vsi te bomo spoštovali, ko boš premožen, trden gospodar.

Sosed: E, kdor ima denar, ima vse vajeti v rokah.

Polona: Lepo ženo imaš, otroke dobiš.

Zenin: Otroke! Ne — greh se maščuje nad otroci do tretjega kolena.

Polona: Saj nisi razbojnik, ki preлива nedolžno kri!

Zenin: Kaj sem, tega ne ve nihče. — Ali, teta, ne bojte se, zdaj je vse končano, vse — Ana, mirno lahko zaspiš —

Teta: Ali ti ne?

Zenin: Tudi jaz bom spal — dolgo, dolgo —

Starešina: V resnici, samo spanja ti je treba —

Zenin: Spanja in pozabljenja — Vse je nič, sanje — a da bi bile samo sanje!

Starešina: Kajpada, samo grde sanje so — saj vem, vino, žalost, jeza, človeku se lahko zmeša v glavi.

Zenin: Zazdi se nekaj, kar zgrabi, pretrese, pride strah, groza, a nazadnje — nič —

Polona: Prav imaš! Premisli in videl boš, Gašpar, da so bili to samo strahovi pri belem dnevu, ki jih ni —

Zenin: Ni jih, nič ne sme biti, zdaj je vse končano —

Starešina: Kaj misliš, da je končano?

Zenin: Svatba je končana, svatba dveh bratov —

Polona: No, preden se razidemo, se lepo poslovimo! Povej nam kaj lepega za slovo.

Zenin: Nekaj se moram spomniti, da, Ana, saj res, ali si že slišala povest o dveh bratih, ki sta imela oba eno nevesto — ha-ha-ha! Ali ni to smešno? Ha-ha!

Nevesta: Oba eno nevesto —

Starešina: Le povej, Gašpar, kako je bilo?

Zenin: Zelo veselo je bilo, ha-ha, in tudi jaz moram biti vesel, saj nocoj je moja svatba, nocoj smo na svatbi dveh bratov! Ana, pojdi z menoj plesat! S svojim ženinom!

Tujec: S svojim ženinom? Ha-ha, ga še ni! Ali pride!

Polona: Kdo pride?

Tujec: Ali sem kaj rekel? Saj še ni polnoč —

Zenin: Jaz sem ženin, in ti moraš z menoj na ples!

Nevesta: Zdajle na ples? Trudna sem in zaspana —

Kodranka: Le pojdi, ako želi —

Zenin (*pelje nevesto na sredo hiše in zapleše z njo po muziki, ki se sliši od zunaj*): Glej, kako te objemam, kako si vsa moja!

Nevesta: Gašpar, jaz bi ne smela biti tvoja!

Zenin (*pleše*): Vsi so rekli, da ne boš nikoli moja, pa si vendarle — France, ali naju vidiš — Ana je moja žena —

Nevesta: Nikar ga ne kliči —

Zenin: Naj pride! Ali slišiš, France? Pridi na mojo svatbo! Povabljen si, saj bo kmalu polnoč!

Nevesta: Bodi tiho! Joj, mogoče te sliši!

Zenin: France, ako si vrag ali angel —

Polona: Nikar, nikar, Gašpar, ali si znorel?

Starešina: V resnici, Gašpar, vsaka reč ima svoje meje — Nisem praznoveren, pa to se ne spodobi — na svatovščini pa celo ne —

Zenin: Glejte ga, je že tukaj! On je, France! (*Objema nevesto in strmi mimo nje.*) Ponjo je prišel — (*Jo izpusti in se plaho umika.*)

Nevesta: Kaj si storil? (*Zapleše sama kakor v nezavesti.*) France, moj France —

Zenin: Ali ga vidite, kako mi grozi? Mrtev je, jaz sem ga, tisto noč sem ga — na vrtu pod jablano — tam je zakopan —

Nevesta: Moj France! (*Se zgrudi v nezavesti.*)

Svatje (*se zgrinjajo od oseh strani, osupli se oprazujejo in strme*).

Tujec: Prišel je na svatbo dveh bratov... (*Se vzdigne in odide.*)

K O N E C

A • N • E • K • D • O • T • E •

Ker je Štembur rad potegnil koga, naj povemo, kako je bil potegnjen. Uradna komisija je odpravljala na belokranjski železnici zapornice. Pripeljala se je z derezino iz Semiča v Kandijo in zavila v gostilno k Štemburju. Štembur je imel vse dohode in odhode vlakov v mezincu, zato se je začudil, kako pridejo ljubljanski gospodje v Kandijo od kolodvorske strani.

Radoveden je stikal okoli gospodov, ki so se zmenili, da bodo zelo tihi in zapeti. Nazadnje je dognal za vodjo komisije in hotel od njega izvedeti, zakaj so prišli. Ta se je skliceval na uradno tajnost. Razume se, da je to Štemburja še bolj gredo. Vodja ga je napotil na vodjo železniškega odposlanstva. Nazadnje so si pomežiknili in začeli:

»Prišli smo, da bomo odpravili kandidjsko postajo! Ni rentabilna in Novo mesto je tako blizu, da ni niti potrebna.«

Treba vedeti, da je Štembur kot železniški poslanec zelo pritiskal, da so dali Kandiji postajo. In odpraviti jo, bi pomenilo odpraviti del njegovega srčnega dela.

Štembur je pobledel in se obrnil do vodje komisije:

»Kaj pravite vi?«

»Kaj pravim? Ugovarjam, ali ne?« se je ta sklical na inženirja vladnega izvedenega.

»Seveda, seveda, saj sem jaz tudi proti, a železnica bi rada varčevala!«

»Kdo bo odločil?« je nazadnje izdaval Štembur.

»I, kdo? Veliki župan!« je dejal vodja komisije.

»Doktor Vodopivec?«

»I, kdo pa?«

»Premalo ga poznam!« je vzdihnil tako pristno, da bi mu moral vsak verjeti, kdor ne bi vedel, da sta bila dobra znanca.

Drugi dan je sedel poročevalec v svoji sobi v Ljubljani, ko se je prikazal na vratih Štembur. Če je že odločeno? Pojasnil mu je, da je šele protokolirano. Spet je Štembur silil v poročevalca, naj predlog železnice zavrne, kajti po Štemburjevem razlaganju bi bila Kandija bolj donosna ko Ljubljana.

Čez četrt ure po njegovem odhodu pa je zabrnal telefon. Klical je veliki župan.

»Nujno, takoj priti!«

»Kaj za vraga ste delali včeraj v Kandiji?« je osorno uprl pogled v poročevalca. »Štembur je bil tu in trdil, da ste Kandijo odpravljali!«

»Stvar je taka in taka!« je pojasnjeval oni, ker ni vedel, kako bo veliki župan to sprejel. Povedal mu je vse, kako so se hoteli oddolžiti za Štemburjevo radovednost.

»To ste od zlodija!« je nazadnje prasinil v smeh. »Kako boste to spravili s sveta?«

»Kako? Pisali mu bomo, da ste proti taki misli tudi vi!«

»Samo Kandije ne omeniti!«

In pisal je uradnik dopisnico: »Tiste stvari ne bo, ker je veliki župan sam proti!«

Do smrti ga je imel Štembur za dobrotnika.

• • •

Znani skladatelj V. V. je živel med prvo svetovno vojno blizu fronte in bil neki večer povabljen k častniški mizi. Po večerji je šel primerno razpoložen spat.

Ni minila ura, ko je začel sovražnik obstreljevati kraj z granatami. Častniki so bili vsi iz sebe, poveljniku so svetovali, naj kraj izprazni, ker bo vsak čas porušen. Poveljnik se je še pomišljal, ko mu nazadnje šine v glavo misel, da je na vsak način treba pogledati, kaj in kje je župnik.

Ker je nekaj častnikov stanovalo v župnišču, je bilo treba samo pogledati v župnikovo stanovanje. Župnika niso mogli najti nikjer; mislili so že, da jo je sam ucvrl iz hiše. Nazadnje so udrli v spalnico in našli V. smrčati na postelji.

»Dokler župnik smrči na postelji, ni nič hudega. Ostati!« je odločil poveljnik. Tako so ostali. V. je bil predlagan za visoko odlikovanje in red tudi dobil.

Če ga danes vprašaš, zakaj in kdaj je bil odlikovan, pravi: »Enkrat edinkrat, a še tistikrat za spanje in smrčanje!«

• • •

Župnika Kunstlja so ovadili, da po navadi nikdar nima cesarske maše; če jo ima, pa gre izpred oltarja, ne da bi čakal, da se odpoje cesarska himna. Orožnik mu je resno obrazložil vse morebitne posledice.

Prišel je spet 18. avgust. Oznanjena je bila cesarska maša: prišli so vsi uradniki, cariniki in orožniki. Točno ob devetih je stopil župnik Kunstelj v zakristijo. Toda zdaj se mu ni nič več mudilo. Ponudil je županu in drugim močnem ščepec tobaka, pogovoril se z njimi o letini, o živini in davkih, o bolnikih in sinovih pri vojaki. Ko je vse to opravil, je stopil na prižnico. »Tako dolgočasne pridige,« je pripovedoval znani duhoviti mož, »še nikoli nisem imel, ne prej ne potem. Naj bo to za pokoro za mojo nečimernost!« Vezal je otrobe in rezal žaganje dobro uro, tako da je že vse zehalo po cerkvi.

Po pridigi pa je pokleknil kar na prižnici, povzdignil glas in ginjeno vzdihnil:

»Molimo zdaj iz vsega srea sveti rožni venece za našega preljubega cesarja Franca Jožefa!« In je začel z najbolj dolgočasnim glasom vleči in je vlekel vse tri dele rožnega venca.

Uradniki so trpeli neznosne muke, a nihče si ni upal zapustiti cerkve, ker

so vsi vedeli, da gre za tiho maščevanje, in bi jih utegnil kdo zaradi tega prijeti.

Toda še ni bilo konec.

Pred mašo je naznanil, da bo v počastitev cesarjevega praznika darovanje za občinske reveže. »Kajti, tako se bo presvetli spomin najbolj počastil.« In je bilo darovanje. Vsakemu je pogledal dar.

Nato je bila maša. Tako pobožno in različno počasi je nikoli prej ni imel. Končali so vso pobožnost ob pol enih. In potem so peveci odpeli še vseh pet kitic cesarske pesmi.

Ko se je drugi približal cesarski praznik, se je oglašil v župnišču najvišji uradnik in začel, da uvidijo, da on težko mašuje, da nima nihče prav nič proti, če bi maševal kaplan. Župnik se je na videz upiral, da ima kaplan druge opravke, da se vendar spodobi in je župnikova dolžnost, da on mašuje in da ga utegne spet kdo zatožiti, česar pa on ne bi rad.

»Ne pustim si očitati, da nimam srea za svojega preljubega cesarja Franceljna!«

Ko so mu še to slovesno zatrdili, da ne bo nikoli nihče slabo mislil o njem, je pritrdil.

»In nikoli več nisem imel cesarske maše!«

• • •

Župnik S. je pridigal:

»... Praviš, da boš Bogu služila in ga častila, ko boš stara; zdaj da se moraš veseliti in hoditi na veselice in plese. Mlada vendar ne boš splesnila, zato da nimaš časa za cerkev in molitve!«

Rečem ti: ali misliš, da bo Bog maral za tvoje stare kosti, ko bo že hudič vzel tvoje mlado meso?«

• • •

Rajnemu Rajčiču s Serpenice je klepetava soseda delala pridigo, ko ga je srečala pijanega na cesti. Rajčič je poslušal in poslušal, tako poslušal, da se je stregnil.

»Veš, kaj bi jaz rad videl?« je nazadnje dejal.

»Kaj?« je radovedno zinila soseda.

»Da bi bil tvoj jezik moji podplati, vse življenje bi jih ne strgal.«

• • •

Dve môri sta si pravila dovtype, nazadnje je prvi rekel drugemu:

»Ali veš, zakaj je Abel ubil Kajna?«

»?«

»Da, Abel Kajna?«

Drugi se je zavedel.

»Pomota, saj ga ni!« je zavpil.

»No, če ga ni, potem je pa Kajna Abela? Ali veš, zakaj?«

»V Svetem pismu...«

»Kar pusti in ne brskaj po Svetem pismu. Zato, vidiš, zato, ker mu je pravil stare dovtype.«

Narte Velikonja.

Zdrav kmečki dom, zdrav rod, zdrav narod

Ing. arch. Kregar Rado

Zdravje je pol življenja. Kmet, ki prebije večino dneva v naravi, ima vse bolj trdno zdravje kakor pomehkuženi meščan. Vendar je tudi na kmetih mnogo boleznj, ki bi se dale preprečiti, če bi bili naši kmečki domovi urejeni tako, kakor to zahteva skrb za zdravje. Največja sovražnika zdravja v kmečkih domovih sta vlaga in pomanjkanje svežega zraka. In vendar se dajo ti nedostatki razmeroma tako lahko odstraniti. Tudi vsa druga sodobna ureditev kmečkega doma ne stane skoraj nič več kakor nerodna in neprimerna ureditev. Zato naj pri graditvi vsakdo dobro premisli tudi na videz nepomembne malenkosti, zlasti preudaren pa mora biti tisti, ki gradi po načelu: zrno do zrna pogača, kamen do kamna palača.

I. NAŠ KMEČKI DOM NEKDAJ

Geološka sestava pokrajine in podnebje sta določala in urejevala našemu kmetu način življenja, kateremu sta se morala prilagoditi tudi hiša in gospodarsko poslopje. Socialna struktura našega kmečkega stanu (kajzarji, bajtarji, pol kmetje, celi kmetje) je kmečkemu domu zopet dajala svoje oblike!

Enotnega tipa slovenskega kmečkega dvora, zgrajenega v izrazito slovenskem slogu, nimamo. Razlike, ki so nastale zaradi krajevnih klimatičnih in zgodovinskih vplivov, so precej velike. Izražajo se v velikosti, v obliki in legi poslopij, tako tudi v okrasnih in konstruktivnih detajlih.

Tipična zunanost družji naše kmečke domove v tri večje skupine: v dvore hribovcev, v dvore kmetov, živečih po rodovitnih dolinah, in v dvore skalnatoga Krasa.

Obseg orne zemlje in število živine pa sta oblikovala dva tipa: dvor pod eno streho, in dvor, pri katerem obdajajo prosto stoječa ali med seboj povezana poslopja bolj ali manj zaprti dvorišče.

Planinski dvor

Večji del slovenske zemlje je hribovit svet. Na njem živi naš hribovski kmet. Njegov glavni opravke je živinoreja. Poljedelstvo le v toliki meri, kolikor potrebuje živeža za sebe in za živino.

Gradivo, ki mu ga nudi pokrajina, sta les in kamen. Zato je njegov dvor lesen, postavljen na kamenit podstavke. Večkrat je prtiličje zidano, zgornji del pa je vedno lesen. Obsežni viseči hodniki ga delajo slikovitega. Strešni krov je navadno lesen (iz škodelj), pa tudi slamnat.

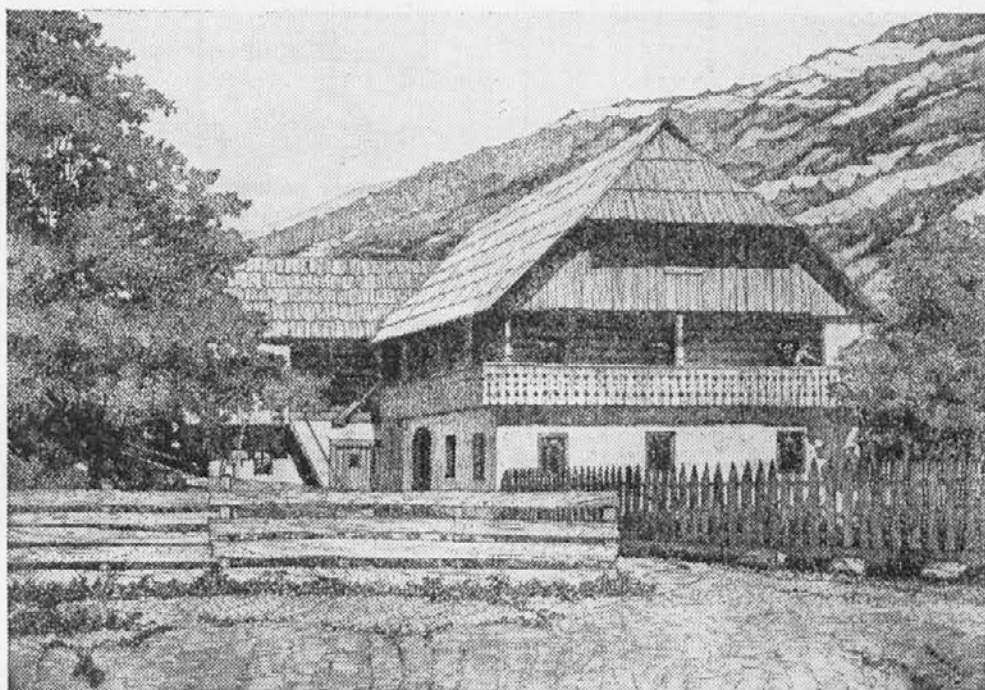
Hiša ima kaj različno velikost. Število in velikost prebivalnih prostorov se ravna po premoženju in po številu družine (h kateri so spadali tudi posli).

Različna višina in pokrajina sta določala lego poslopijem. Gospodarska poslopja so obdajala — kjer je bilo — dvorišče, zaprto s širokimi uvoznimi vrati. Vrzeli med poslopiji je zapirala lesena ali zidana ograda. S stavbnim prostorom pa je naš hribovski kmet vedno zelo štedil.

Zelo razlina je bila razvrstitev notranjih prostorov. Glavni vhod v hišo je bil naravnost s ceste, večkrat pa tudi z dvorišča. Vhodna hišna vrata so vodila v vežo, katere zadnji del je bil razširjen v kuhinjo. Veža in kuhinja sta bili zidani in sta imeli obokan strop. V kuhinji je bilo ognjišče in odprtina krušne peči. Peč pa je ležala v prebivalnici — hiši in je bila zelo obsežna. Poleg prebivalnice — hiše, je bila spalnica otrok, staršev in izgovorjeni kot za deda in babico. Podstrešni prostor stanovanjskega poslopja je bil dostopen iz veže po zaprtih stopnicah.

Za veliko število govedj je zgradil hribovski kmet obsežne hleve. Bili so zidani. Mali kmetje pa so imeli hleve lesene in lesena so bila tudi ostala gospodarska poslopja. Hlevi so ležali večkrat tudi v zidanem prizemlju, prebivalni prostori pa so bili nad njimi.

Dolinski dvor v Beli Krajini.
(Risal inž. arch. Rado Kregar.)

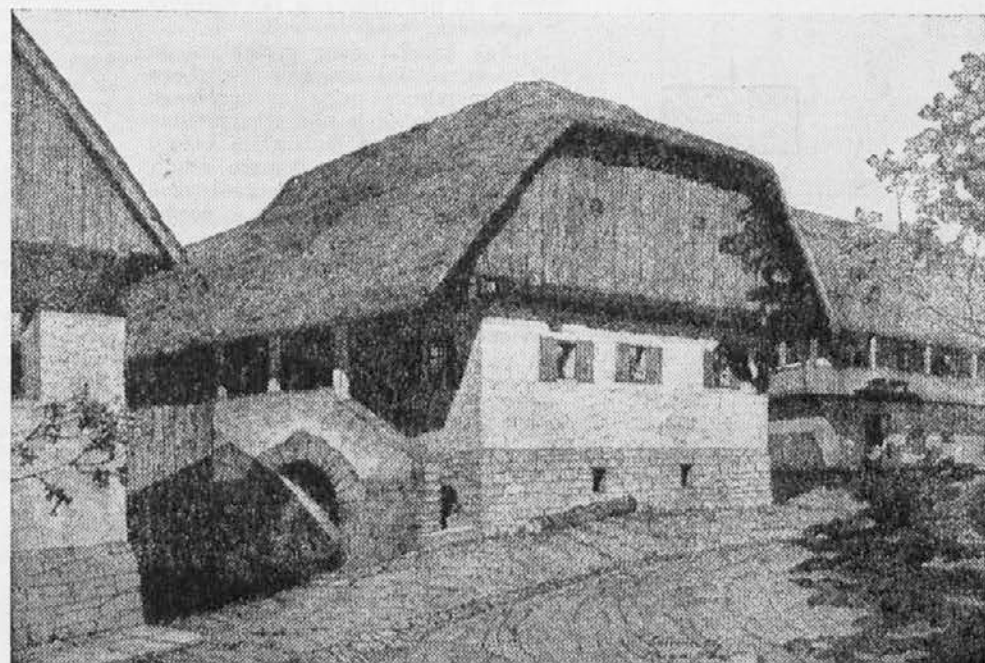
Planinski dvor ob vznožju gora. (Risal inž. arch. Rado Kregar.)

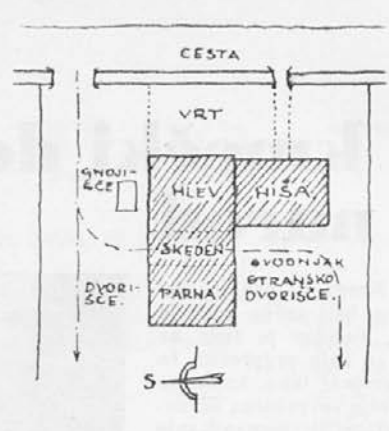
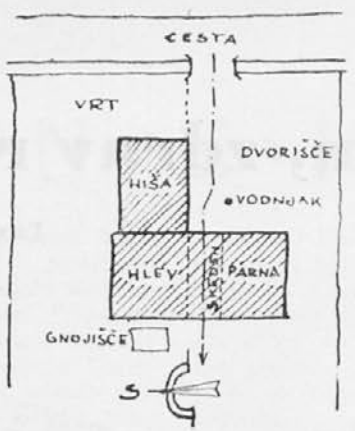
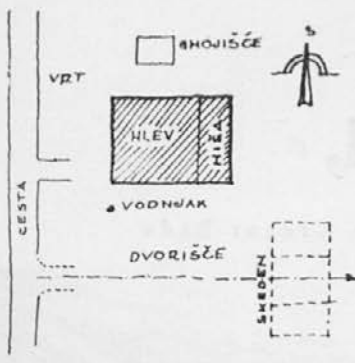
Dolinski dvor

Rodovitna obsežna in ravna polja so obdajala dvore, ležeče v dolinah. Posestva so bila manj raztrgana. Poleg poljedelstva je redil kmet številno govedo na obsežnih pašnikih.

Kmet na ravnini je bil nekdanj premožen. To kažejo danes njegovi dvori. Večji so in obsežnejši. Večje so hiše, večja so tudi gospodarska poslopja: skednji, kašče in hlevi. Hiša je bila v celem podkletena. V kletih je imel shrambe za poljske sadeže in za vino. Pri večjih dvorih so gospodarska poslopja obdajala osrednje ležeče dvorišče. Manjši dvori pa so bili tudi v ravnini pod skupno streho v enem poslopiju, ki je ležalo ob daljši izhodni strani dvorišča. Zahodno stran dvorišča pa je zapiral dvor soseda. Raven svet je dopuščal obliko zaključene celote. Hiše premožnejših kmetov so bile največkrat zidane. Revnejših pa lesene, ležeče na zidanih kletih. Podstrešje je bilo leseno, krov slamnat, iz škodelj, pa tudi iz opeke.

Stanovanjska hiša ni imela tako enotne in karakteristične zunanosti kot ona hribovca. Viseči hodnik in leseni gornji del hiše nas spominja na planinski dom. Tako obliko imajo predvsem hiše, ležeče na pobočju hribov in na obronkih gozdov in tvorijo prehod med planinskim in dolinskim domom.

Primer slabe razporeditve poslopij pri kmečkem dvoru. Osrednjemu vrtu na ljubo sta nastali dve ozki dvorišči, ki ne dovoljeta hitrega prometa.

letjih bistveno izpremenile. Za našega kmeta so se toliko poslabšale, da opazimo v njegovem življenju znake gospodarskega in moralnega propadanja.

Dobra razporeditev poslopij na isti parceli. Več vrtov in dve prostorni dvorišči. Lahek promet.

Povečana industrializacija je ustvarila za kmeta močno spremenjene življenjske pogoje. Nastopilo je povpraševanje po posebnih pridelkih, ki jih potrebuje industrija za svoje obratovanje, in ki jih do sedaj naš kmet ni gojil. Strojna obdelava obsežnih polj, pospravljanje pridelkov v velikih množinah s stroji je pocenila pridelovanje in povzročila padec cenam. Naše kmečko gospodarstvo se ni znalo, večkrat se tudi ni moglo pravočasno in v zadostni meri prilagoditi tem novim razmeram. Splošno obubožanje in prirojena konservativnost našega kmeta sta pripomogla k poslabšanju njegovih življenjskih razmer. Porast prebivalstva in pomanjkanje življenjskega prostora sta povzročila pomanjkanje zdravih pašnikov. Živina na paši je zdrava in odporna. Njena gospodarska zmogljivost je znatno večja kot pri živini, ki prebije večji del priklenjena ob jasli v hlevih. Propadanju živine je morala slediti nerodovitnost polja. Brez zdrave živine ni zadostne delovne sile, ni gnoja, pa tudi ne pridelkov.

Kraški dvor

Tip zase tvori dvor Kraševcev. Pomanjkanje lesa ga je sililo, da si je sezidal svoj dom iz kamena, navadno iz lomljenca. Stene je pustil največkrat gole, neometane. Les je uporabljal le za ostrejša in deloma za stropove. Toda tudi stropove je kraški kmet napravil v veži, kuhinji in v hlevih obokane. Streha ima majhen naklon v primeri s strmo streho planinskih in dolinskih dvorov. Podstrešnega prostora ni rabil za shrambo krme, ker je redil le manjše število govedu. Krov tvorijo žlebaka, položeni v malto, da bolje kljubujejo močni burji.

Pri kraških dvorih vidimo močnejši italijanski vpliv. Naš Kraševcec je vse pogosteje uporabljal arhitektonske člene: stebre, loke, oproge, oboke in tako dalje. Ako stoje poslopja v skupinah, so prav velikokrat medsebojno povezana z loki in oboki. Hlevi in druga gospodarska poslopja so vedno zidana in leže največkrat v podaljšku hiše pod skupno streho. Dom Kraševca ni obsežen.

Pečat dobe so dobili kmečki dvori v okrasnih detajlih na poslopijih in v notranji opremini. V baroku, v dobi največjega kulturnega in gospodarskega razmaha slovenskega naroda, so bili zgrajeni naši največji, najlepši in gospodarsko najbolj urejeni kmečki dvori. Iz te dobe izvirajo tudi najlepša dela naših obrtnikov, ki so te dvore krasili. Zanimivo je, kako je primitivna kmečka duša različne kulturne vplive sprejemala, kako je zunanje umetniške pojave pojmovala in po svoje preoblikovala. Elegantnim formam baroka je dala ono primitivno obliko, ki pač odgovarja razumevanju preprostega kmečkega rodu.

Naš kmečki dvor preteklosti je bil dom nekdanj zdravega, krepkega in v moralnem oziru neoporečnega rodu. V njem se je ohranila narodna samobitnost, ki se je izražala v čutu za lepoto, vezano na domačo grudo, in v smislu za smotno organizirano delo na polju, pri živini in v gozdu.

II. NAŠ KMEČKI DOM DANES

Lahko trdimo, da je nudil dom našega trdnega kmeta nekdanj zdrave življenjske pogoje družini in živini. Ne moremo pa tega trditi za večino kmečkih dvorov, na katerih životari naš kmet danes.

Življenjske razmere so se v stotletjih, posebno pa v zadnjih deset-

III. NAŠ KMEČKI DOM V BODOČE

Namen tega članka je, opozoriti na napake tehničnega, konstruktivnega značaja.

Najbolj škodljiv nedostatek, ki ga opazimo na podeželskih domovih in gospodarskih poslopijih je vlaga, predvsem talna vlaga. Ona se dviga zaradi luknjičavosti in kapilarnih lastnosti gradiva v stenah, prodira v notranjost zgradbe in dela prostore vlažne in mrzle. Ti nedostatki nas silijo, da damo v bodoče kmečkemu dvoru čim več sonca in zraka, da bodo topli in suhi. Le v takih bo zrasel zopet zdrav rod.

Podnebje naših pokrajin ni tako, da bi puščal naš kmet živino skozi vse leto brez strehe na prostem. Narava živini ne more nuditi v onih letnih časih, ko počiva, zadostne hrane. Zato mora naš kmet rediti živino tudi v hlevih, če hoče pri njej doseči pozimi enako tvornost in zmogljivost kot v toplem letnem času na prostem in pri zadostni hrani. Racionalna živinoreja stavi na živino velike zahteve v delu, pri rejji, mesu, mleku, gnoju itd. Tudi je njen namen, izrabiti vse ono, kar ni užitno, in spremeniti po živini v visokovredne hranilne in drugače uporabne snovi, ki jih rabi človek, živina in rastlinstvo.

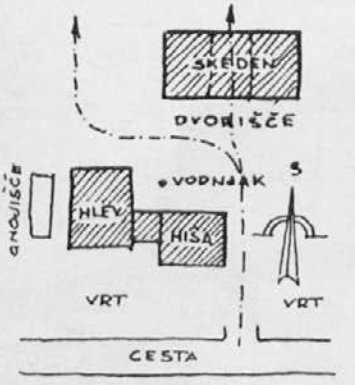
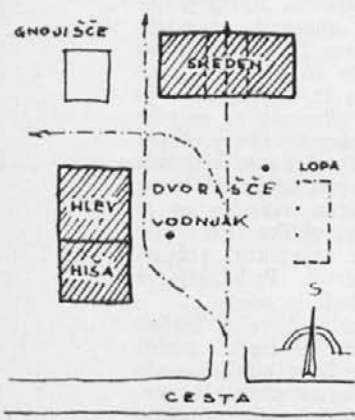
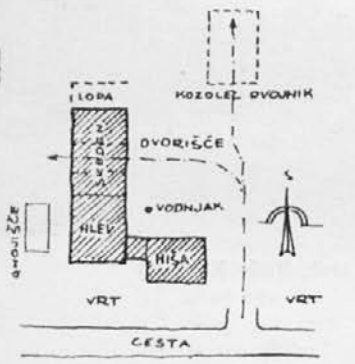
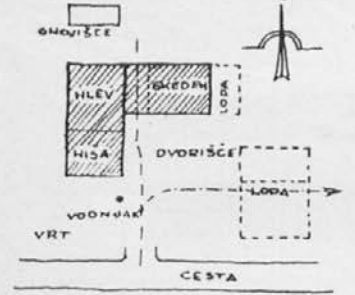
To nalogo more vršiti živinoreja le, če ji je dana možnost gojiti živali v takih hlevih in pri takih življenjskih pogojih, da obdrže vso svojo tvornost in zmogljivost.

Klimatične razmere (veliko padavin) in omejenost življenjskega prostora (preobljudenost) nas silita, da s trdim delom na polju pridobljene pridelke skrbno shranimo in jih zavarujemo pred okvaro. Tudi v našem gospodarstvu moramo računati v večji meri z zalogami, ki so pravilno vskladiščene, da jih bomo imeli uporabne na razpolago v času potrebe. Zato morajo dobiti vse večje kmetije skladiščne prostore in zgradbe (skednje, kašče, silose, kleti za vino in poljske sadeže itd.), v katerih bodo pridelki pravilno shranjeni in zadostno zavarovani.

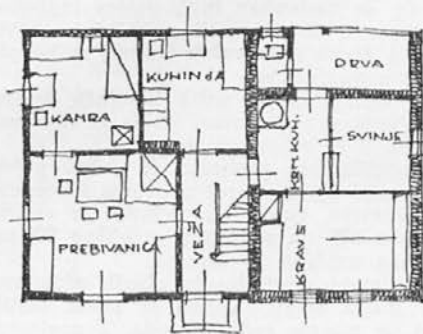
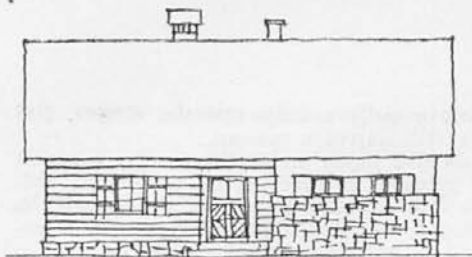
Obstoječe zgradbe za shrambo pridelkov nimajo toliko nedostatkov kot stanovanjska poslopja in hlevi. Navadno so premajhne, da bi mogel kmet v njih shraniti vse pridelke, posebno če je dobra letina. Le kleti in druge podzemne shrambe so po večini vlažne in premalo zračne. Zelo redke in nezadostne so shrambe za zeleno in kislo krmo.

Konzervativnost in nepoučenost sta največ ovirala prevzem sodobnih, preizkušenih novosti v našem kmečkem gospodarstvu. Nepoučenost pa ni bila le pri kmetu. Nepoučen je bil tudi naš podeželski obrtnik, ki je kmetom gradil poslopja. Zgrešena zasnova v razporeditvi prostorov je ovirala kmeta pri delu. Nepravo ali nepravilno uporabljeno gradivo, slaba konstrukcija ter pomanjkljiva izvedba so često pokvarila poslopja tudi tam, kjer je pokazal naš kmet razumevanje za napredek in je našel tudi sredstva za izvedbo.

Tu nas čaka še ogromno poučno in propagandno delo.

Najboljši primeri za dobro razporeditev hiše in gospodarskih poslopij pri kmečkem dvoru.

Sodoben dom bajtarja.

Zgoraj dvoriščno lice, spodaj tločrt.

Kakšna naj bo lega sodobnega kmečkega doma?

Dvor ni kmetu samo dom, je tudi organizatorično središče, iz katerega vodi vse svoje delo. Lega dvora naj bo zato središčna z ozirom na celo posestvo. Naš kmet izgubi danes vse preveč časa na potu, ko hodi obdelovat polja, trebit gozd, obrezovat vinograde itd.

Posestvo naj leži, če le mogoče tako, da je možna dobava zdrave pitne vode v zadostni množini in vse leto. Pri tem moramo računati na osebo 10 litrov, za govedo 30 litrov, za konja 50 litrov, za ovco in svinjo 2 litra vode dnevno. Kjer je le mogoče, naj dobi dvor centralno ležečo preskrbovalno napravo za vodo. Ta namreč znatno olajša delo gospodinji in poslom. Zato ne sme ležati posestvo previsoko. Stavbni svet, na katerem stoji poslopja, mora biti iz zdravstvenih razlogov suh in nemočvirnat. Ne sme pa prenizko ležati zato, ker bi zaradi talne vode ne mogel graditi kleti. Važna izolacija tako ležečih poslopij je težje izvedljiva in dražja.

Pogoj za gospodarski razvoj kmetije leži v praktičnosti in uporabnosti vseh gospodarskih poslopij. Merodajni oblikovni momenti so izraženi v treh pojmi: pokrajina, notranji ustroj gospodarstva in način gradnje.

Notranji ustroj gospodarstva določa lego poslopij. Zveza gospodarskih prostorov medsebojno in s hlevi, lega hlevov v odnosu s stanovanjskim poslopjem, z gnojiščem, shrabami za krmo in živila, mora biti čim bolj priročna. Pri vseh delih, ki jih opravlja kmet, ko krmi živino, odvažajo gnoj itd., sme izgubiti čim manj časa. Tudi naj bodo pota do vseh poslopij čim krajša in ravna. Pri zasnovi novih dvorov moramo navedene temeljne potrebe upoštevati. Zgradbe in prostore moramo razmestiti tako, da je delovni potek čim enostavnejši. Gnojišče na primer mora biti čim lažje dostopno iz hlevov in dosegljivo po najkrajši poti. Hlev in krmilnica morata ležati skupaj. Krmilni in gnojni hodniki naj bodo dovolj široki in ravni. Gnojnični žleb mora imeti zadosten padeč, ležati mora tako, da ga lahko snažimo itd. Pravilno in praktično zgrajene krmilne naprave (korita, jaslji, gare) preprečijo trošenje krme in olajšajo delo. To so stvari, ki so važne za hitro in temeljito opravljanje dela in jih moramo upoštevati.

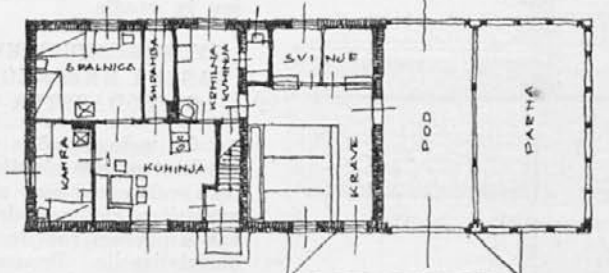
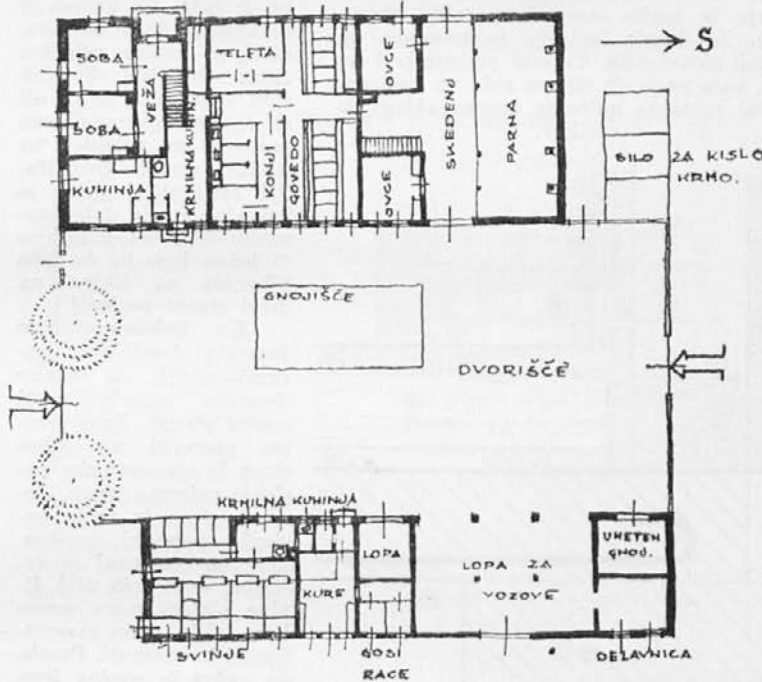
Po največkrat ima naš mali kmet vso živino, od konja ali vola pa do kokoši in zajca, pod skupno streho. To je že prirojena navada in je rakrana naše živinoreje. Živali moramo po vrstah in starosti ločeno gojiti. To iz raznih razlogov. Svinje, posebno one za rejo, in perutnino ne smemo gojiti v kravjem hlevu. Njihove potrebe glede svetlobe, zraka, toplote, krme in miru so drugačne. Tudi moti ena vrsta živali drugo in je potem njihova zmogljivost znatno manjša.

Krave moramo privezovati k jasljam, da jih moremo krmiti po njihovi zmogljivosti glede mleka in mesa. Hlevi za te živali morajo biti bolj topli od onih, v katerih teka govedo in teleta prosto. Zato spravljamo teleta za rejo v poseben hlev. Kravji hlev je za nje pretopen in je zato v njem večja nevarnost okuženja (tuberkuloze). V toplom vlažnem kravjem hlevu se teleta pomehkužijo in niso več odporna proti prehladu in boleznim. Govedo, določeno za rejo, moramo ločiti tudi po starosti in spolu.

Ustrežajoč navedenim zahtevam, oblikujemo kmečki dvor lahko tako, da leže vsi prostori pod skupno streho v eni zgradbi. Lahko pa jih razmestimo v poedine zgradbe, katere postavimo okrog skupnega dvorišča prosto stoječe ali strnjeno.

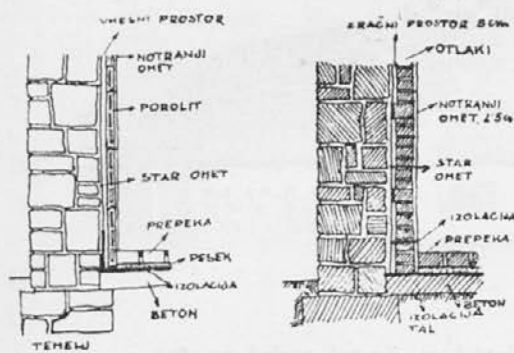
Sodoben kmečki dvor na Dolenjskem. Zgoraj pogled na dvoriščno lice s ceste. Spodaj tločrt glavnega poslopja, dvorišča in stranskih gospodarskih poslopij.

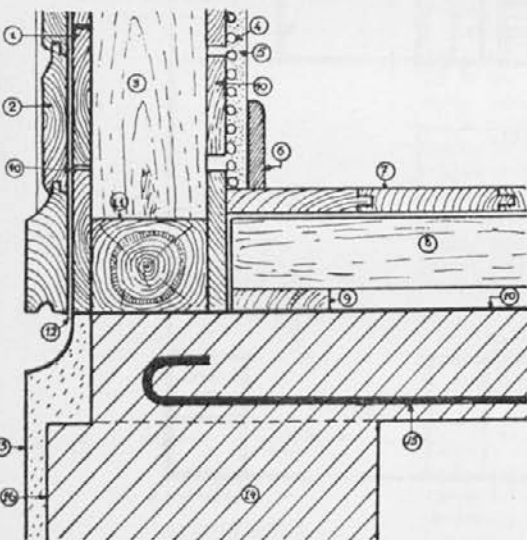
Sodobna mala kmetija. Zgoraj dvoriščno lice, spodaj tločrt.

Prvi način ima prednosti, da so pota do poedinih prostorov kratka in gospodar ter posli niso izpostavljeni padavinam. Njegova prednost je tudi v majhnem izžarevanju toplote in v obsežnem podstrešnem prostoru, ki ga kmet rabi za krmo in steljo. Nedostatek pa je velika nevarnost za ves dvor v primeru požara.

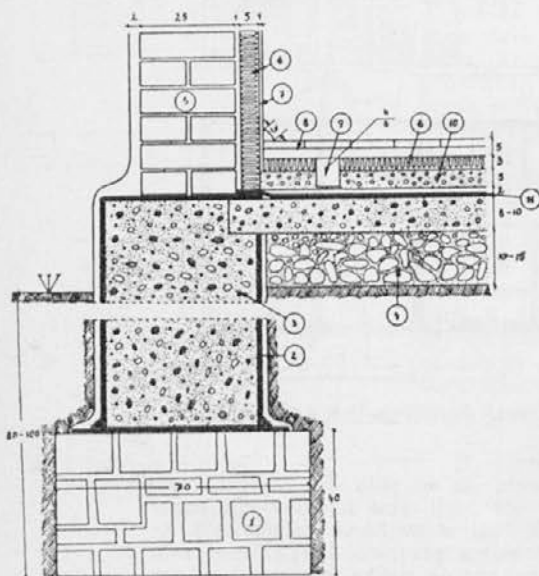
V dvoriščni porazdelitvi zgradb so pota daljša. Ob slabem vremenu je opravljanje dela težje in bolj neprijetno. Prednost pa je v tem, da more kmet svoj dvor postopno povečati, če si

Poprava starega in vlažnega zidu v hlevu. Zid je zidan z lomljencem. Na levi: Stari zid se na notranji strani izolira z zračno špranjo in tanko steno iz porolita (heraklita). Na desni: Izolacija je izvedena na notranji strani zidu. Vmesni prostor je 3 cm širok, nato pa je ob starem zidu na izolirani podlagi zgrajena notranja opečna obloga iz otlakov.

Izolacija nosilne stene iz lesenega predalčja. 1 kosmati opaž, 2 poveznjeni opaž, 3 soha, 4 trsje, 5 omet, 6 kotna letva, 7 ladijska tla, 8 blazina, 9 podložni plošč, 10 asfaltna lepenska, 11 prazna lega, 12 izolacijska lepenska, 13 omet, 14 betonski zid, 15 železni vložek, 16 izolacijski oplet.

Izolacija nepodkletene zidane hiše: 1 kamen, 2 asfaltni namaz, 3 beton, 4 nasip 10–15 cm, 5 opečni zid, 6 heraklit 5 odnosno 3 cm, 7 omet (cementni), 8 tla 5 cm, 9 blazina 6 krat 8 cm, 10 nasip (prodec), 11 asfaltna lepenska. Vse vrisane mere v centimetrih.

pridobi zemljo, živino in se mu pomnoži družina. Tudi je krajevna ločitev živine lažja in ognja varnost dvora večja.

Pri dvoriščnih dvorih zapirajo poslopja dvorišče od dveh, pa tudi od treh strani. Stoje lahko povsem ločeno in so vrzeli zaprte z ogrado. Lahko pa so poslopja medsebojno povezana in pokrita z neprekinjeno streho.

Dvor malega kmeta pa je hiša, na katero je priključen hlev in skedenj in zapira vzhodno stran dvorišča. Svinjak stoji največkrat ločen ali pa se naslanja na glavno poslopje kot prizidek na sončni strani dvorišča. Pri razmestitvi stavb je najvažnejše, da dobe stanovanjski prostori in hlevi južno lego in da leže tekališča za živino na južni strani poslopij.

Ko določamo lego dvoru in dvoriščem, moramo paziti, da ostane dvorišče odprto proti sončni strani. Zato smemo postaviti na južno stran le stanovanjsko poslopje oziroma hleve. Severna stran je za poslopja najmanj ugodna, ker ima najmanj sonca. Hleve, v katerih živi živina stalno, mora sonce čim daljšo dobo razsvetljevati in ogrevati. Posebno važna je sončna lega za goveje in svinjske hleve ter za kurnice. Dopusna je za hleve tudi vzhodna stran. Ker je dopoldansko sončno obsevanje učinkovitejše, dajemo jugovzhodni ali jugozahodni legi prednost. Na severno in zahodno stran postavimo skednje, remize in druga gospodarska poslopja, namenjena za shrambo pridelkov, strojev in orodja

IV. PREUSMERITEV NAŠEGA KMEČKEGA GOSPODARSTVA

Za naše kmečko gospodarstvo niso stavljeni tako velike zahteve preusmeritve kakor v državah s povsem razvito industrializacijo. Preusmeritev moremo doseči deloma z intenzivnejšo gojitvijo rastlin in sadežev, ki jih rabi naša industrija. Omejiti moramo gojenje takih rastlin, katerih pridelovanje je za naše razmere predrago in zato ne moremo z njimi konkurirati na gospodarskem trgu.

Naša zemlja je hribovita. Posvestva so majhna

in ne dopuščajo obdelave polja z večjo uporabo strojev. Naš kmet mora to delo izvršiti največ z rokami.

Za bodoče gospodarstvo naših malih kmetov bo v znatni meri odločilen tujski promet. Ta rabi razvito vrtnarstvo, sadjarstvo in rejno malih živali. Podoželje s tako preusmerjenim gospodarstvom bo moglo dobavljati hotelskim podjetjem zadostne količine zelenjave, sočivja, perutnine, jaje itd., ki so potrebna za prehrano tujcev. Do sedaj so morala hotelska podjetja ta živila uvažati. Če se nastanitev tujih gostov raztegne tudi na naše kmečke domove, bodo postali zelenjadni vrtovi, sadovnjaki in farme malih živali prav važen činitelj za bodoči razvoj našega kmečkega gospodarstva.

Dosedanja prehrana velike večine naših kmečkih družin je bila nezadostna in največkrat nepravilna. Imela je vse premalo sprememb. Manjkalo ji je zelenjave in mesa.

V najožji zvezi z izboljšanjem prehrane je dobro gojen zelenjadni vrt. Ta ne bi smel manjkati pri nobenem kmečkem dvoru. Čim manjše je posestvo, tem večje važnosti je vrt za prehrano družine. Izkušnja uči, da zadostuje približno 600 m² vrta za prehrano 6 članske družine.

V zvezi z racionalno izrabo povrtnine in njenih odpadkov je dobro urejena reja malih živali. Veliko je naših malih kmetov in kajzarjev, ki ne morejo rediti goveda. Z urejenim vrtom pa bi prav lahko redili koze, svinje, zajce in perutnino. Tako bi si sami priredili zadostne količine mesa in masti.

V avtarkiji prehrane našega malega kmeta, delavca in naseljenca na deželi bo igral zelenjadni vrt in reja malih živali vedno važno vlogo.

Pridelovanje žitaric bi ostalo le pri večjih kmetijah v ravnini, povečanje živinoreje z intenzivnejšo selekcijo pa je potrebno za posestva v hribovitem planinskem svetu.

V. KAKO NAJ BO ZGRAJEN NAŠ KMEČKI DVOR

Vrsta gradiva

Gradivo določa način tehnične izvedbe za vsako stavbo. Najbolj gospodarsko je, če se odloči kmet za domorodno gradivo, ki je v neposredni bližini njegovega posestva ali na posestvu samem, ker je najcenejše. Tudi je važno, da je njegova uporaba in obdelava enostavna in cenena. Pri nas so že od nekdaj uporabljali za kmečke domove in gospodarska poslopja lomljen kamen, tesan in žagan les, opeko, izdelano na roko ali s strojem, in slamo. Gospodarjenje z lesom pa mora postati v bodoče bolj premišljeno, ker je dragocena surovina za našo industrijo. Zdravega kamenja imamo dovolj. In tudi opečna produkcija je zadostna. Zato ne bo težko nadomestiti les z večjo uporabo naravnega in umetnega kamna. Znatno omejiti moramo tudi uporabo betona (phanega in ulitega) in železobetona. Beton brez toplotne izolacije je za kmečko hišo in za hleve najslabše gradivo, ker preveč izžareva toploto. Prostori v takih poslopij so mrzli in zaradi močne kondenzacije hlapov vlažni in nezdravi. Nestrokovnjaško napravljen beton je tudi manj trajen kot kamen, les ali opeka. Tudi je njegova zunanost z ozirom na strukturo in barvo suhoparna. Železobeton in železo sta gradivo s prav posebnimi lastnostmi in sta važna za druge inženjerske gradnje, pri katerih sta skoraj nenadomestljiva. Dalje zahtevata strokovne sodelavce ter razne stroje. Vsega tega pa naši obrtniki in kmetje nimajo na deželi, kjer prevladuje še vedno ročno delo. Tudi kmet sam opravi marsikaj prav uspešno in lažje pri raznih popravilih na gospodarskih poslopijih nebetonirane gradnje, ne da bi škodil obrtniškem stanu s šušmarjenjem.

Temeljna zahteva za gradnjo podoželskih stavb mora postati uporaba domorodnega gradiva. Hrastov les na primer je znatno cenejši od železa, je pa tudi dokaj ognjavaren in vremensko odporen. Preklade in okvirji pri oknih in vratih, tramovi in grede stropov so lahko hrastove. Tudi je hrastova soha bolj nosilna od nepravilno zabetoniranega betonskega ali železobetonskega stebra. Kjer je na mestu dober gramoz pravičnega zrnja, lahko tudi tega uporabimo za napravo betonskih temeljev, za malto in podobno, ker je pač cenejši.

Iste važnosti kot izbira je pravilna in zadostna zaščita gradiva pred talno in padavinsko vlago. Prav posebno in pazljivo mora biti preskrbljeno za odtokanje in odkapanje padavinske vlage na konstrukcijah, ki so izpostavljene vremenskim nevarnostim, pa tudi za odvajanje vode, ki se kot rosa tvori v notranjosti poslopij. Vse konstrukcije na prostem moramo pokriti nepropustno s strešnicami, krovnimi ploščami iz kamna ali iz hrastovega lesa, s strešniki, s pločevino, s strešno lepenco ali kako drugače. Napušči, okapniki itd. morajo biti dovolj široki. Pod večje moramo obesiti žlebove, jih zvezati z odtočnimi cevmi in te priključiti na hišno kanalizacijo ali kako drugače poskrbeti za pravilno odvajanje vode.

Površinska obdelava gradiva

Gradivo je najlepše, če obdrži na stavbi svojo naravno površino in naravno barvo. V skladnost z okolico in naravo pride šele z leti, ko zadobi starostno patino. Tako gradivo živi neko svoje življenje. Barve, njeni odtenki in senčenja se menjavajo tekom dneva in v raznih letnih časih. Če opazujemo barvo lesa, vidimo, da se ta s časom spremeni in da postane različna pri raznih lesovih. Raznobarvne žile v kamenu, različna struktura, groba ali finejša obdelava vidnih ploskev, da kamenemu gradivu več življenja kot kateri koli oplesk. Neštevilni so barvni odtenki žgane opeke. Močno se razlikuje z roko izdelana od one, ki jo izdelajo s strojem. Brez škode za estetski učinek smemo uporabiti tudi na vidnih mestih surovo obtesane trame, grobo oklesane kose lomljenca ali opeke brez ometa. Primitivnost izdelave učinkuje sicer robustno, je pa za podeželsko okolje izvirno in se sklada bolj z okolico in naravo.

Zavarovanje pred vlago in mrazom

Izolacija gradiva pred vlago

Vsako gradivo, ki naj ostane zdravo in trajno, moramo na stavbi zavarovati pred vlago. Posebno takrat, če ima poleg nosilnosti še kako drugo nalogo (n. pr. če prostor toplotno izolira).

Da povečamo trajnost gradivu, ga moramo zavarovati pred vremenskimi vplivi z različnimi opleski, namazi, prevlekami ali ometi. Ko izbiramo zaščitna sredstva, ne smemo uporabiti taka, ki mu zakrijejo lice (barve in strukture). Zato so najboljše prozorne zaščitne snovi in tvarine. Če pa smo primorani pokriti temeljno gradivo (kamen ali opeko) z ometom, potem moramo dati ometu strukturo in barvo, ki se sklada z ostalim gradivom in s stavbnimi konstrukcijami. Različna velikost zrnja uporabljenega peska, gladka ali hrapava površina, svetla ali temna barva itd. omogočajo pestro raznolikost.

Vlaga, ki gradivo ogroža, je zunanja ali padavinska, notranja ali kondenzna (če se zidovi rose) in talna. Pred padavinsko vlago zaščitimo gradivo najbolje z dobro streho. Nastajanje kondenzne vlage preprečimo, če uporabimo za obodne stene lahko, porozno gradivo, ki je slab prevodnik toplote. Če tega nimamo, potem moramo napraviti stene debelejšje. Najnevarnejša je talna vlaga, ker gradivu najbolj škoduje. Zaradi luknjičavosti in kapilarnih lastnosti gradiva se dviga iz tal, ga prepoji in kmalu uniči. Vlažno gradivo oddaja vlago zraku notranjih prostorov, ki jih napravi vlažne in hladne. Taki prostori so potem ljudem in živini škodljivi. Neuporabni so tudi za shrambo živil in krme.

Najboljša sredstva za zaščito gradiva pred vlago sploh so razni izdelki, narejeni iz bitumena in asfalta, ker so trajni. Izdelki iz destilatov premoga (katran, smola itd.) niso trajni in le začasno preprečijo prodiranje vlage v gradivo.

Izolacija sten in stropov

Stene in stropovi prebivalnih prostorov in hlevov morajo biti zgrajeni tako, da ostanejo pozimi topli, poleti pa hladni. Zato jih moramo graditi iz gradiva, ki je slab prevodnik toplote. Dober prevodnik toplote dopušča, da prodira pozimi mraz v notranjost poslopja. Vlaga, ki jo izpareva živina in ona, ki nastaja pri kuhi, pranju itd., se zgosti in kondenzira v vodne kapljice, ki delajo potem stene in prostore vlažne, čeprav je stavba sama dobro proti vlagi izolirana.

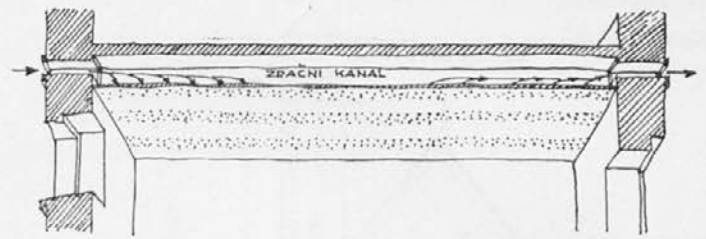
Dober prevodnik odvaja toploto, ki jo izžarevajo peči ali jo proizvajajo živina. Taki prostori se hitro ohladi, zato moramo v njih močneje kuriti, če jih hočemo obdržati dalj časa tople. Zaradi izžarevanja nastalo izgubo toplote v hlevih mora živina sama nadoknaditi, zato porabi več hrane. Določena množina hrane je tako odtegnjena njeni zmogljivosti v proizvodnji mleka, tvorbi mesa, dela itd.

V splošnem velja pravilo, da je gradivo tem boljše, čim slabše toploto prevaja. Čim bolj je tvarina luknjičava, čim lažja je, tem manj je za toploto prevodna. Luknjičavost sama pa ne zadostuje. Luknjice morajo biti čim manjše in ne smejo biti medsebojno povezane po cevkah ali kanalih.

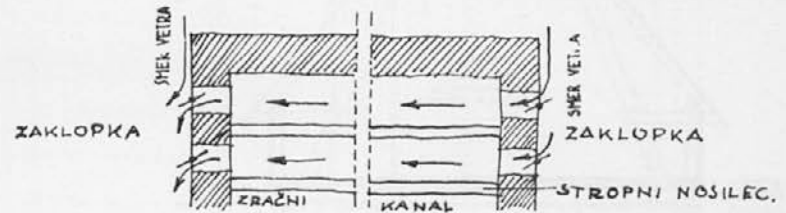
Gosto in težko gradivo brez izolacijske obloge je za obodne stene hiš in hlevov slabo, če niso zadosti debelo grajene.

Tako gradivo je naravni kamen (apnenec, dolomit, peščenec, škrlj itd.), dalje umetni kamen (peščeni beton, prepeka in podobno).

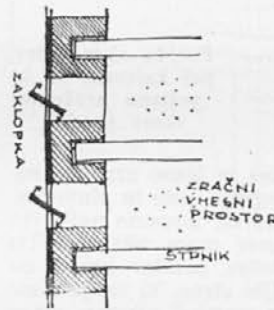
Za obodne stene prikladno gradivo je naravni luknjičasti kamen vulkanskega izvora: plovec, lehnjak, tuf in umetni kamen: penasti beton, luknjičasta in votla opeka, razni zidaki,

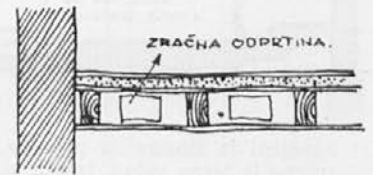
Prezračevalna naprava v hlevskem stropu. Navpični prerez.

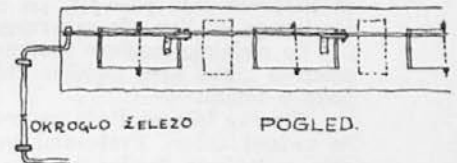
Vodoravni rez skozi zidovje v višini zračnega kanala v stropu.

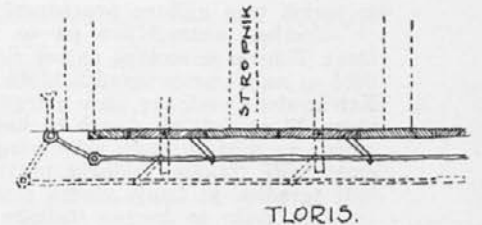
Namestitev zaklop na zunanem zidu. Pogled na vodoraven prerez. Skozi zračne odprtine pa pride zrak lahko do zračnih kanalov.

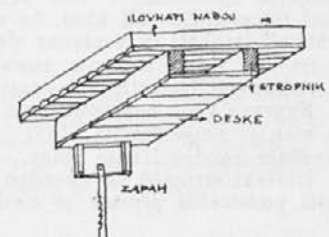
Navpični prerez skozi zračne kanale med stropniki. Zračne odprtine se lahko zapirajo z zaklopkami.

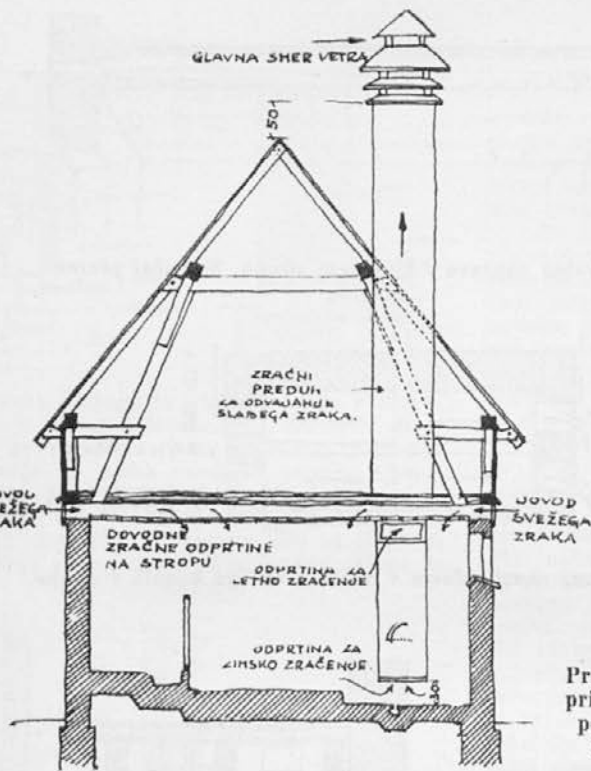
Pogled na zaklopke za zračenje od strani. Vse so povezane z železnim drogom, ki se za premikati s posebnim vzvodom sem in tja. Z njim se zaklopke poljubno odpirajo in zapirajo. Spodaj pogled na zaklopke in njih medsebojno zvezo od zgoraj navzdol.

Tako lahko uredimo zračenje hleva na starem stropu iz obokov na železnih nosilcih. Naprava take naknadne naprave za zračenje se gotovo izplača.

Tako pa namestimo naknadno napravo za zračenje na masivnem stropu.

Prerez skozi hlev, pri katerem je izpeljano zračenje skozi preduh.

narejeni iz žindre in pepelov, dalje les in lesno gradivo, narejeno iz lesne volne, lesnih vlaken, žaganja, šote in plutovine.

Kjer uporabljamo težko, gosto gradivo, moramo napraviti stene znatno debelejše. Tako na primer mora biti stena iz lomljenca 90 cm debela, da enako izolira prostor kot 38 cm iz opeke ali 10 cm iz lesa. Tudi so boljše stene, ki imajo manj rež in stikov napolnjenih z malto. Ta namreč vsrkava vlago zaradi svojih kapilarnih lastnosti in jo vodi v notranjost, z njo pa tudi hlad.

Temeljno in kletno zidovje, ki je stalno v dotiku z zemljo in nosi vso težo poslopja, pa mora biti zgrajeno iz gostega masivnega gradiva. (Iz naravnega kamna, betona, prepeke itd.)

Če obdajajo masivno grajene stene kletne prostore, potem ostanejo lahko brez toplotne obloge, če leže kleti dovolj globoko v zemlji.

Kmečke hiše so glede na provodnost in izžarevanje toplote še zadosti dobre. Prebivalni prostori so razmeroma majhni, zato je njihova žarilna ploskev majhna. Stene so debele in je zaradi tega njihova provodnost omejena.

Skrajno pomanjkljivo pa so zgrajeni v tem oziru naši hlevi. Zidovje je namreč največ zidano iz lomljenca. V novejši dobi so naši kmetje zgradili hleve iz opeke pa tudi iz betona. Ker so stene pretanke, se v notranjosti hlevov tvori kondenzna vlaga, ki se cedi po stenah in kaplja od stropov. V zimskem mrazu na zunanji strani zidov vlaga zmrzne in se na spomlad omet lušči. Takemu zidovju pravimo, da je bolno. Bolne so tudi zgradbe, ki imajo vlažno zidovje.

Čim večje so dnevne toplotne razlike pokrajine, čim več je padavin, tem bolj vidni postanejo ti nedostatki, tem bolj so zgradbe nezdrave.

Pravilno zgrajene obodne stene in stropovi so sami po sebi zavarovani pred kondenzno vlago, ker se zaradi toplotne neprovodnosti gradiva ne more tvoriti.

Drugačen je način zavarovanja zidovja pred talno vlago. Ta je pri vseh podeželskih zgradbah skrajno pomanjkljiva. Če hočemo zidovje pred to vlago zavarovati, potem moramo brezpogojno v višini tal vložiti v stene izolacijsko gradivo (asfalt ali bitumen lepenko, fino cementno prevlako itd.), ki mora segati preko cele debeline in ne sme imeti nikjer odprtih stikov. Imenujemo jo vodoravno izolacijo sten. Ta je tako važna, da jo ne smemo pri nobeni zgradbi opustiti, če hočemo ohraniti njeno trajnost in uporabnost.

Med gradnjo je polaganje vodoravne izolacije v stene preprosto. Znatno težji in dražji pa je postopek polaganja pri obstoječih zgradbah. V tem primeru moramo vse zidovje v višini tal pritličja (ali kleti, če hočemo tudi to izolirati), prerezati ali izsekati in v zareze vložiti lepenko ali svinčeno pločevino. To zidno izolacijo moramo pozneje tesno priključiti na vodoravno izolacijo tal prostora.

Naprava vodo nepropustnega ometa na notranji strani vlažnih sten je neučinkovita. Zato je tak omet brez pomena, ker pospešuje kondenziranje vlage.

Hlevski stropovi so navadno zadostno izolirani. Nad njimi ležeči podstrešni prostor je navadno napolnjen s krmo, zato

ne dopušča močnejšega izžarevanja toplote. Če leže stropovi na železnih ali železobetonskih nosilcih, potem moramo glave nosilcev toplotno izolirati, če hočemo preprečiti prevajanje toplote in tvorenje kondenzne vlage na njih.

Izolacija tal

Najmanj važnosti je polagal naš kmet na vlažno in toplotno izolacijo tal svoje hiše. Prav nobene izolacije pa nimajo tla v hlevih. Edino izolacijo imajo oni prostori, ki so podkleteni. Zrak v kleti izolira nad njim ležeče prostore. Ker večina hlevov ni podkletenih, so tla povsod vlažna in mrzla. Živino varuje edino stelja. Če ta ni v redu, potem manjka živini vsa zaščita. Živina dobi v takih hlevih prehlad in razna revmatična obolenja, ker stoji in leži na hladnih in vlažnih tleh.

Izolacija tal, posebno toplotna, je razmeroma preprosta. Namesto, da leže tla direktno na vlažni in hladni zemlji, zadostuje podlaga iz 30 cm visokega nasipa. Spodnji del nasipa je iz krogel ali opečnih kosov, v zgornji plasti pa je gramoz ali opečni drobcji. Na to gramozno podlago nanese se še 10 cm debel betonski naboj. Tako izvršena podlaga tal že sama v znatni meri ovira dviganje talne vlage in prodiranje talnega hlada. To podlago moramo prevleči še s fino cementno malto, kateri je pridan dodatek izolacijske malte primesi. Namesto cementne prevlake položimo lahko tudi lego asfaltne ali bitumen lepenke in stike zalijemo z vročim asfaltom. Zadostuje tudi, če napravimo namesto lepenke asfaltni oplet na cementno prevlako.

Obloga tal obstoji iz opečenega tlaka, iz obložnih plošč, iz prepeke, pa tudi iz cementnega naboja. Tlake polagamo na 3 cm debelo plast finega peska ali pa v cementno malto. Stike zalijemo z asfaltom ali s fino cementno malto. Namesto tlaka napravimo lahko tudi cementni naboj, ki pa ne sme biti pregledak. Izvrstno oblogo tal napravimo iz impregniranih lesenih kock ali čokov, položenih v 1 cm debelo lepljivo asfaltno prevlako, ki je istočasno vlažna izolacija tal.

Obloga tal mora biti za vlago povsem nepropustna tako, da ne more pronicati urin v njo. Da ta lažje odteka in da tla lažje snažimo, morajo imeti naklon proti gnojničnemu žlebu. Hleve, ki imajo pravilno izdelana tla, je lahko snažiti. Ko odstranimo gnoj, jih preprosto operemo z močnim vodnim curkom.

Razsvetljava in zračenje

Razsvetljava

Dobro razsvetljeni prebivalni prostori povečajo občutek udobnosti pa tudi delovno zmogljivost človeka. Svetloba prežene bolezenske klice, deloma tudi mrčes. Prostore, ki so svetli, lahko vzdržujemo čiste in snažne. Pač pa imajo velika okna ta nedostatek, da izžarevajo več toplote. Za kmečke hiše zadostuje, če znaša skupna ploskev oken eno osmino do ene desetine tlorisne površine prostora, ki ga razsvetljujejo.

Naši kmečki domovi so premalo razsvetljeni in pomanjkljivi. Velikost oken navadno ne zadošča in so prebivalni prostori temačni. Naš kmet je ta nedostatek že sam uvidel. Ko obnavlja hišo, vedno poveča okna. Največkrat jih napravi prevelika, tako da niso več v skladu s hišnim licem. Ker je nadstropna višina prebivalnih prostorov v kmečki hiši razmeroma majhna (2.50 do 2.80 m), okna v višino težko povečamo, pač pa v širino. Visoka okna s prečnikom in nadsvetlobo za kmečke hiše niso prikladna.

Isto, kar velja za prebivalne prostore, velja tudi za hleve. Skupna okenska ploskev sicer ni potrebna, da je tako velika kot pri hiši, vsekakor pa mora znašati eno dvajsetino do eno petnajstino hlevske površine. Da pa svetloba ne moti privezane živine, moramo razmestiti okna ob strani stojišč. Če to ni mogoče, potem morajo ležati okna tako visoko, da živini ne blešči. Najboljše je, če je višina okenskih parapetov višja od stoječe živine (1.50 do 1.80 m). Najprimernejša oblika za hlevska okna je ležeči pravokotnik.

Zračenje

Prav pogosto najdemo kmečka stanovanja, ki so premalo zračena, posebno pozimi. Temu lahko odpomore pravilna vzgoja. Odpiranje oken in vrat (prečno zračenje prostorov) obnovi zrak cele sobe v nekaj minutah. Pri tem se soba prav malo ohladi tudi v najhujši zimi.

Znatno težje pa je doseči zadostno zračenje hlevov. Zato je večina naših hlevov nezdravih. Pomanjkanje svežega zraka ovira delovanje organov, ki zato ne morejo v polni meri izrabiti zaužite hrane. Nezadostno zračenje pa je škodljivo tudi zato, ker izparjena vlaga in škodljivi plini, ki jih vsebuje

urin in blato in ki jih izdihava živina, ne morejo iz hleva. V toplih hlevih, ki imajo navadno še vlažno zidovje, postane živina manj odporna. Ker je stalno izpostavljena vlagi in slabemu zraku, zelo rada oboli. Topel in vlažen zrak je tudi najboljši za širjenje raznih bolezenskih klic. Infekcijska obolenja živine so v nezadostno razsvetljenih in premalo zračenih hlevih kaj pogosta in nevarna. Zaradi pomanjkanja kisika v zraku živina hujša in postane mršava.

Kako moremo hleve dobro prezračiti? Hleve lahko prezračimo z odpiranjem oken in vrat, skozi porozne stene in s posebnimi napravami za zračenje.

Zračenje skozi okna. Najpreprostejše je zračenje skozi okna in vrata. Če ta odpremo, nastane preprih, ki izmenja zrak v najkrajšem času. Ker pa preprih živini škoduje, smemo to napraviti le, če so hlevi prazni in je živina pri delu ali na paši. V letnem času zračimo hleve tudi na ta način, da namestimo poletna vrata iz letev. V rabi so tudi dvodelna, pri katerih lahko zgornje krilo odpremo, spodnje pa ostane zaprto. Ne smemo pa istočasno odpreti oken na stečaj. Da pa moremo tudi polne hleve prezračiti, moramo okna pravilno izoblikovati. Najboljša so dvodelna okna z vodoravno delitvijo. Spodnje krilo je negibljivo pritrjeno, zgornje pa se odpira na znotraj in se suče okoli vodoravno ležečih tečajev. Da ne teče mrzel zrak pri odprtih zgornjih krilih na živino, so ta opremljena ob straneh z deščicami. Ako poskrbimo še za odvajanje kondenzne vlage, ki se nabira na steklu, so taka okna najboljše. Za odvajanje kondenzne vlage napravimo med okenskim okvirom in naslonom (parapetom) 4 do 5 mm široko špranjo po vsej okenski širini. Kjer odvajanje kondenzne vode navzven ni izvedljivo, moramo namestiti na notranji strani oken na naslonih pločevinaste žlebiče in iz njih voditi vodo skozi zid po cevkah v odtok.

Zračenje skozi stene. Ko gradimo nove hleve, lahko v znatni meri pojačimo menjavanje zraka, če uporabimo za obodne stene porozno gradivo. (Zidake iz plovčevega betona, porozno opeko, votlake.) Take stene propuščajo zrak (dihajo) in ž njim odhaja tudi notranja vlaga, s katero je prepojen. Dobro porozno gradivo za stene se pri nas težko dobi.

Naprave za zračenje. Menjava zraka skozi stene, skozi odprta okna in vrata ne more vedno in v zadostni meri nadomestiti izrabljeni in pokvarjeni zrak. Zato so potrebne posebne naprave za zračenje, ki pospešujejo kroženje zraka.

Množina zraka (kisika) je za vsako vrsto živali drugačna. Tako na primer potrebuje odraslo govedo na uro 60 m³ zraka. Od višine hleva je torej odvisno, kolikokrat moramo na uro zrak menjati, da dobi žival potrebno količino kisika. Pri normalni višini hleva (2.90 do 3 m) moramo poskrbeti za štirikratno menjavo zraka na uro.

Namestitev prezračevalne naprave stane manj, kot pa znašajo stroški za povečanje višine hleva. Zato je bolj racionalno graditi hleve z minimalno višino in jih opremiti z brezhibno delujočo prezračevalno napravo, ki dovaja predpisano količino zraka in ne povzroča prepiha.

Ventilacija hleva je za naše razmere najvažnejša v zimskem času, ko je živina stalno doma.

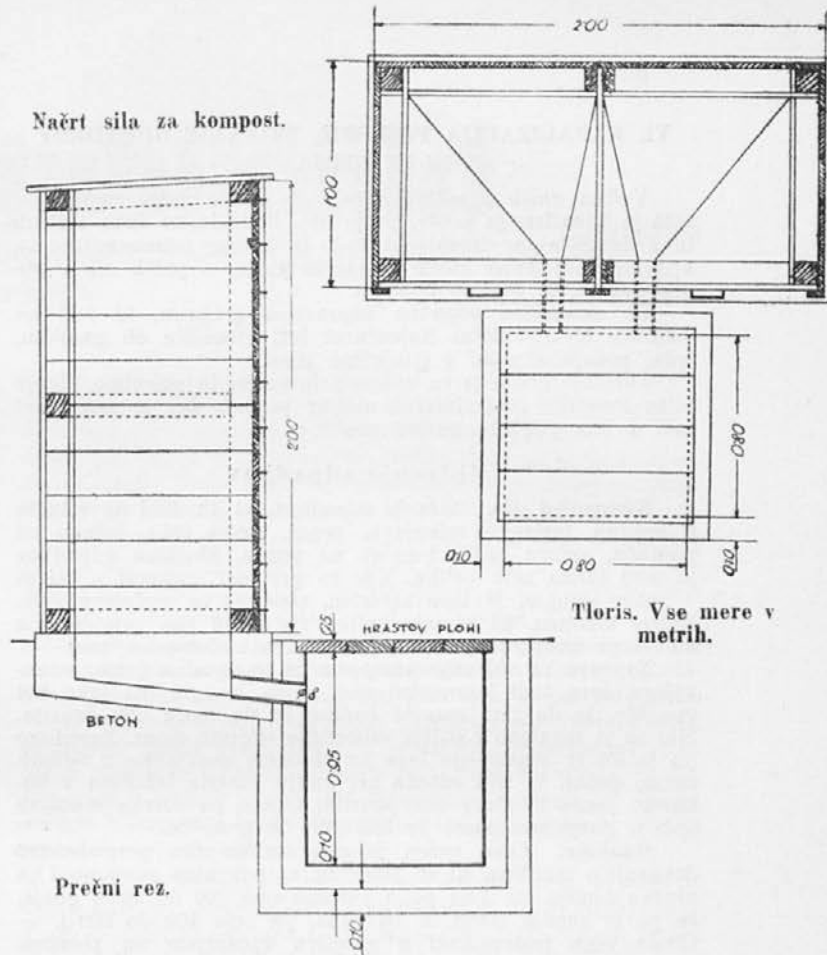
Zunanji sveži zrak je bolj hladen in težji od notranjega. Zato mora dotekati v hlev vedno od zgoraj. Dotekanje mora biti porazdeljeno na čim večjo površino in skozi čim manjše odprtine. Najbolje je, če prihaja sveži zrak v hlev izpod stropa ali skozi odprtine, ki leže takoj pod stropom.

Za dovodne in odvodne kanale svežega zraka najbolje uporabimo vmesne prostore med nosilci, ki nosijo stropove. Zračni prostori morajo segati od zunanje do zunanje obodne stene. Z zunanjim zrakom jih zvežemo z ozkimi zarezi (z razširjenimi stiki med zidaki) ali z malimi odprtinami v zidu. Zunanje strani odprtini moramo opremiti z zaklopkami tako, da ž njimi odtok in dotok zraka poljubno vravnavamo. Pri hlevih, stoječih ob sosednji meji, kjer ena stran za napravo odprtini ni prosta, si pomagamo na ta način, da zvežemo po več kanalov s prečno ležečim zbiralnikom. Ta vodi izrabljeni zrak v preduh, ki gre skozi podstrežje in konča nad krovom. Stropno ventilacijo napravimo lahko pri lesenih in masivnih (železobetonskih in opečnih) stropovih. Prerez kanalov je odvisen od njihove dolžine.

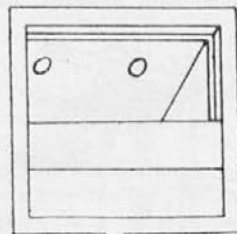
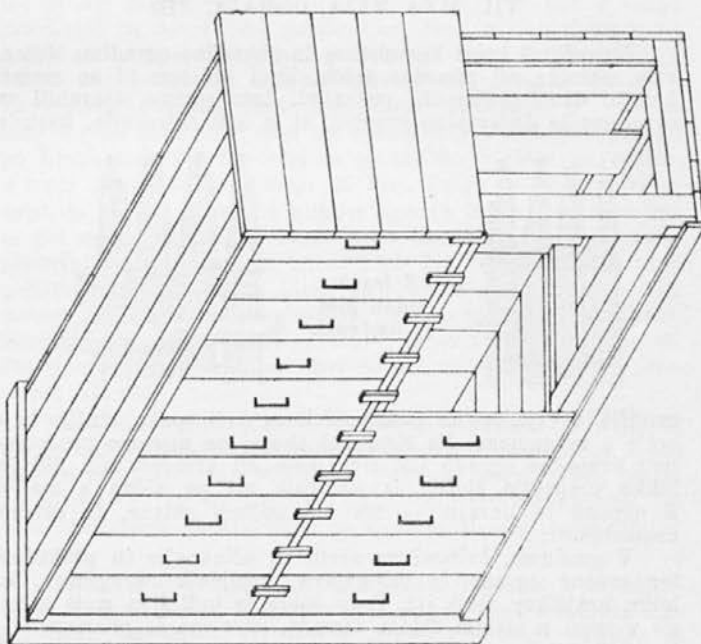
Sveži zrak lahko dovajamo v hlev tudi skozi posebne na strop obešene cevi. Z zunanjim zrakom so v zvezi ali samo na eni strani ali na obeh straneh. Vertikalno stoječi zračni preduh mora v tem primeru segati malo manj kot do tal (konča približno 30 cm od tal) in ima dve odprtini za odvajanje zraka, eno spodaj (za zimsko zračenje) in eno zgoraj (za letno zračenje). Prerez preduha ne sme biti manjši kot 35×35 cm in ne večji kot 100×100 cm.

Ventilacija z zračnimi preduhi je učinkovita le tedaj, če poskrbimo za zadostno dovajanje svežega zraka. Sveži zrak

Načrt sila za kompost.

Prečni rez.

Pogled na silo za kompost od zgoraj.

lahko dovajamo tudi skozi kanale, ki leže v tleh in končujejo v jasliah, na strani krmilnega hodnika. To pa zato, da ne piha živini pod noge. Sveži zrak smemo dovajati iz zračnega rezervoarja, ki mora ležati zaščiten, da ne pride vanj prah ali pokvarjen zrak s ceste, iz greznice ali gnojišča.

VI. KANALIZACIJA POSLOPIJ, ZBIRANJE ODPADKOV IN GNOJA

Večina naših kmečkih dvorov še nima vodne napeljave, zato je kanalizacija precej preprosta. Padavinsko vodo s streh in z dvorišča ter izrabljeno vodo iz kuhinj (stanovanjske in krmilne) odvajamo lahko v odprte jarke, v potok ali v ponikovalnico, če svet to dopušča.

Za straniščne odpadke napravimo greznico, ki leži na dvorišču ob stranišču. Največkrat leži stranišče ob gnojišču, tedaj padajo odpadki v gnojnično jamo.

Zbiranje gnoja je za kmeta zelo važno in potrebno. Gnoj nima kmetško gospodarstvo nikdar preveč. Žal je naš kmet tudi v tem pogledu močno grešil.

Zbiranje odpadkov

Kompostni silo. Zbiranje odpadkov, ki jih dobi na vrtu in v kuhinji (ostanke zelenjave, pepel, smeti itd.), ločeno od gnojišča, večina naših kmetov ne pozna. Množina odpadkov je med letom zelo velika. Ker se pretvori kompost s časom v dobro gnojilo, je zelo koristen, posebno za obdelavo vrta. Malim kmetom, ki nimajo veliko živine in jim primanjkuje hlevskega gnoja, je kompost prav dober nadomestek zanj.

Naprava za zbiranje komposta je kompostna jama, v novejšem času tudi kompostni silo. Jama je zgrajena tako kot gnojišče, le da ima manjše izmere in da mora biti pokrita. Silo pa je zgrajeno v obliki vzporedno stoječih omar. Naredimo jih lahko iz hrastovega lesa na zidanem podstavku z betoniranim dnom. Iz sila odteka pri gnitju nastala tekočina v betonsko jamo, ki mora biti pokrita. Lahko pa odteka tekočina tudi v gnojnično jamo, če leži silo ob gnojišču.

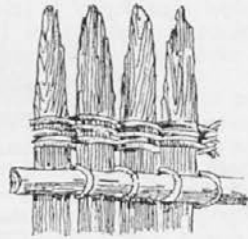
Gnojišče. Kako važen je gnoj za kmečko gospodarstvo dokazujejo množine, ki so potrebne za enkratno gnojenje 1 ha plodne zemlje. Za 1 ha polja potrebujemo 200 do 400 q gnoja, če pa je zemlja slaba in izčrpana, pa celo 400 do 800 q. — Glede vseh podrobnosti o gnojišču opozarjam na poseben članek v koledarju.

VII. ŽIVA MEJA, OGRAJA, ZID

Največkrat kvari lice okolice in pokrajine ograditev dvora, vrta, pašnika ali posestva sploh. Tudi pri tem bi se morali kmečki dvori prilagoditi pokrajini. Zato smemo uporabiti za ograditev le domorodno gradivo, ki je tudi najcenejše. Rastoče

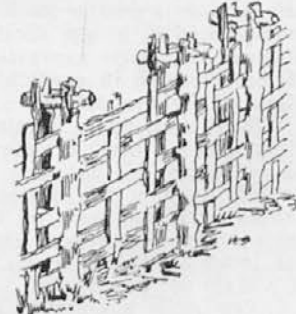
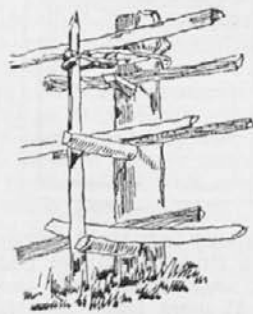
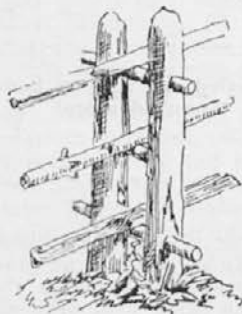

Z lesom vezan plot je najlepši.

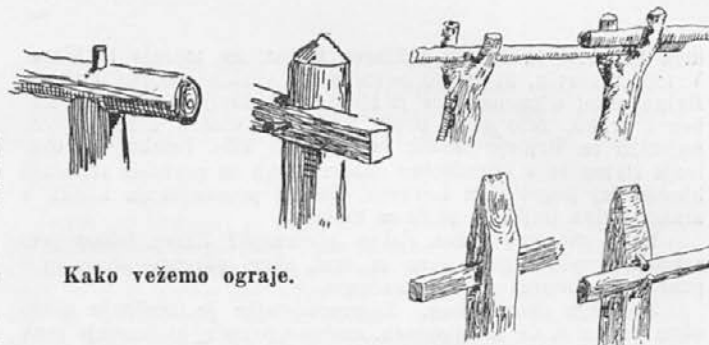

grmičje, drevje, les in kamen, deloma tudi opeka, služijo najboljše v te namene. Na Krasu si skoraj ne moremo predstavljati drugačne ograde kot živo mejo ali kamenit zid. Zid je lahko preprosto zložen iz kamena ali pa zidan z malto. Z okolico in naravo se tak zid najbolj sklada, če ostane neometan.

V gozdnem, hribovitem svetu so učinkovite in praktične ter cenene ograde iz okrogličev, cepljenih okrogličev, iz letev, krajnikov, desk itd. Prav dobra je tudi živa meja sama ali v zvezi z nizkim zidom. Ograda, narejena iz phanega betona ali zgrajena iz umetnih betonskih kvadrov, ni prav nič

Po zgledu naših dedov zgrajene ograje so iz lesa, a vendar lepe.

Kako vezemo ograje.

lepa. Umetno gradivo naj se, če le mogoče, za te namene ne uporablja. Če ga že ni mogoče popolnoma opustiti, potem naj se uporablja vsaj čim manj.

VIII. SPOŠTOVANJE POKRAJINSKIH ZNAMENITOSTI IN NARAVNIH LEPOP

Pri obnovi naših kmečkih dvorov, pri gradnji novih ter pri urejevanju podeželskih naselij sploh, se moramo izogibati vsega, kar bi moglo kvariti lice pokrajine.

Ljubezen in veselje do pestrih barv je kmetu prirojena. Barvna pestrost narave ga spremlja skozi vse njegovo življenje. Nežne barve pomladnega cvetja, bleščeča sončna svetloba in temne sence poletja, sočne barve žitnih polj, travnikov in gozdov v jeseni ustvarjajo vedno nove barvne simfonije nedosegljive lepote. Kakor so te barve v naravi harmonične, tako harmonične so v barvah kmečka narodna noša, oprava, poslopja in vasi. Tudi to nekdanjo barvno pestrost, ki se je umaknila mestni sivi enoličnosti, moramo pri obnovi naših kmečkih dvorov in naselij nanovo oživetiti. V njej leži čisto karakteristika naselja in njegovega prebivalstva.

Naloga barve pa ni le lepote značaja. Barvilo nanašamo kot oplesk, ki mora gradivo vremensko varovati. Zato izbiramo gradivo odgovarjajoče barvilo, ki je trajno in odporno. Tudi se mora na gradivo dobro prilepiti. Barvna prevlaka ne sme razpokati, ne sme dobiti mehurjev in se tudi ne sme luščiti. Oplesk ne sme kvarno vplivati na gradivo. Barvila, ki niso svetlobno in vremensko trajna, niso uporabna za opleske na prostem. Najbolj trajna so naravna rudninska barvila, ki so odporna tudi proti kemičnim vplivom in jih lahko primešamo apnenim in cementnim maltam.

V vsem našem bodočem delu nas mora voditi stremljenje, ohraniti spomenike preteklosti, samoniklost obstoječih oblik ter spoštovanje do narave in njenih lepote. Tako obnovljene dvore in naselja ter nepokvarjeno naravo bo naš kmet zopet vzljubil. Beg podeželskega prebivalstva v mesta in v tujino, ki uničuje kmečki rod že skozi desetletja, bo omiljen. Podeželje bo postalo privlačno tudi za mestno prebivalstvo. S tem bomo pospeševali tujski promet, ki bo odprl kmečkemu prebivalstvu nove znatne vire dohodkov.

Nikdar nas niso čakale tako velike in težke naloge za ohranitev zdravega kmečkega življa kot sedaj. Ohranitev kmečkega rodu je postalo eksistenčno vprašanje za slovenski narod.

Dejstvo je, da je velika večina naših kmečkih dvorov v slabem stanju, da so polja zanemarjena, vinogradi porezani, sadovnjaki in gozdovi posekani. Vse to bomo morali obnoviti. Zato moramo že sedaj pripraviti obnovitveni načrt in organizirati vse, kar je potrebno za njegovo izvedbo. Ponoviti pa ne smemo nedostatkov in pogršk, ki so jih imeli naši dosedanji kmečki dvori. Pri obnovitvenem delu nas mora voditi načelo, da staro, preizkušeno in dobro obdržimo in da dodamo novo, kjer in v kolikor je to potrebno, da bo bodoče življenje našega kmečkega rodu udobnejše in srečnejše.

Čolnarji na Ljubljani

Alojzij Potočnik

Ljubljansko barje je bilo v najstarejši dobi veliko plitvo jezero, ki se je ob času Rimljanov že toliko osušilo, da je bilo moči napraviti vsaj za silo čezenj ceste. Po globokejšem delu močvirja se je pa vila leno tekoča in zelo ovinkasta Ljubljanska od Vrhnike do Ljubljane ter sprejemala vase neštete dotoke. Vse kaže, da so uravnavali njen tok že prav zgodaj Rimljani, kajti v prvem stoletju po Kristusovem rojstvu sta bila Nauportus (zdaj Vrhnika) in Emona (zdaj Ljubljana) važna trgovska kraja, zvezana s plovno Ljubljano. Ob preseljevanju narodov in po razsulu Emone je pojenjal po nji prej sila živahni promet, ki pa je polagoma znova oživel, ko so nastale zopet bolj urejene razmere. Tedaj je jela vznikati na mestu bivše Emone Ljubljana. Zatorej pravi povsem upravičeno domači zgodovinar Ivan Vrhovec: »Človek ne bi rekel dvakrat, da ni Ljubljana iz novega zaživela več zavoljo brodarjenja po Ljubljani kakor pa zavoljo svoje, četudi glede na obrambo zelo ugodne lege.« Za celokupni promet po Ljubljani je bilo mesto zelo pomembno nakladišče in obenem glavno tržišče. Človeku se vsiljuje pri tem misel, da je dobila Ljubljana ime po Ljubljani. Po starih virih pomeni nemško ime »Laibach« mesto in reko. Zato je kaj verjetno, da je nastala prvotna Ljubljana zaradi reke Ljubljance in prometa na njej. Že za dobe Rimljanov so pluli po njej čolni, tesani iz enega samega drevesnega debla, pa tudi bolj ali manj velikih ladij ni nedostajalo. A brodarji so sklapljali čisto tudi po več takih vozil.

Po neki vesti so priredili ljubljanskim čolnarjem meseca maja leta 1092. mestni očetje na Ljubljani tekmo, za katero so poklonili tri darila, t. j. tovor vipavca, tri vatte sukna in par nogavic. Tega po vsej priliki niso storili brez tehtnega razloga ali da ne bi upoštevali velikega pomena brodarstva za mesto. Prvo darilo je bilo namenjeno po dvema čolnarjema in veslačema, borečima se medsebojno zanje. Kdor se je potegoval za to darilo, je moral, stoječ na koncu čolna, napasti z dolgim drogom nasprotnika in ga pahniti v vodo. Drugo in tretje darilo so namenili poklonilci najspretnjšim veslačem. Darili, viseči iznad zgornjega (prednika sedanjega Hradeckega) mostu, sta prejela tista dva, ki sta najhitreje preveslala odmerjeno dolžino, odnosno privezlala od določenega mesta do daril, obešenih na mostu. Leta 1210. so dali napraviti mestni oblastniki čez Ljubljano na Bregu prav ozek most iz čolnov za borbo med krakovskimi ribiči in trnovskimi čolnarji. Tekmovalci so stali nestrpno ob straneh mostu. Na dano znamenje so se zagnali drug proti drugemu z golimi pestmi. Skupina, ki je spehala nasprotnike v vodo, je dobila tovor vipavskega vina.

Občinski veljaki so dobro vedeli ceniti korist, ki jo je mestu prinašala čolnarjenje po Ljubljani, ker bi sicer gotovo ne prirejali tekem, kakršni sta navedeni. S prevažanjem ljudi in blaga so se ukvarjali posebno prebivalci dandanašnje trnovske župnije. V Krakovem in deloma tudi Trnovem skoraj ni bilo hiše, ki ne bi imela na uporabo ob Ljubljani še v osemnajstem stoletju večjega ali pa manjšega čolna. — Do leta 1785. so spadali Trnovčani in Krakovčani pod šenklavški zvon. Zato so se vozili s čolni ob nedeljah in praznikih k službi božji bodisi v stolnico ali pa bliže k Sv. Jakobu.

O prednikih trnovske župnije piše zgodovinar Janez Vajkard Valvasor v slovečem delu nekako takole (XI 667): »... In kar je še bolj čudno, imata obe zadnji predmestji celó posebni imeni, dasi ju loči rečica Mala Ljubljana (Gradaščica!). V predmestju pred križanskimi vrati, imenovanem v domačem jeziku Krakovo, stanujejo večinoma ribiči... Čez Malo Ljubljano drži most (zdaj pred cerkvijo). Kraj onstran vode z imenom Trnovo je naseljen po večini z malimi in velikimi čolnarji.« Na drugem mestu (II, 145) pravi tudi: »Ljubljana je polna ladij; na njih se prevažajo blago, ki prihaja iz Italije in se pošilja v Italijo. Taka vožnja se vrši ponoči in podnevi, ne samo v majhnih,

ampak tudi v velikih ladjah. Manjše so izdelane iz enega debla, toda z lesenimi strehami, kadar drago, pokrite, da se more v njih lepo mirno spati ponoči, ker se v manjših ladjah vozi večinoma ponoči, in biti obvarovan dežja. Tudi je pozimi precej gorko v njih. Večje ladje so stesane iz mnogih debel in vozijo nad tri sto stotov.«

Ljubljanski čolnarji so se delili v velike in male. Pomočniki so jim bili vlačilci (»cigarji«), ki so olajševali z vrvmi ladjam vožnjo proti rečnemu toku. Velikih čolnarjev ni mogel in smel pozivati na odgovor ne mestni svet ne vicedom, dà, niti deželni glavar, razen ako je zagrešil kdo izmed njih večji zločin. Njihov stan je bil spričo starih pravic, potrjenih od vladarjev, opovlaščen (privilegiran) in kot tak podložen neposredno deželnemu knezu, a hkrati zavezan, opravljati posebne posle. Tako so smeli in morali edino veliki čolnarji prevažati predvsem cesarsko blago. Potemtakem so bili nekako tudi v državni službi. Svobodščine jim je potrdil vnovič leta 1489. cesar Friderik IV. Imena velikih čolnarjev je imel v čolnarskem urbarju zapisana državni carinar — obenem njihov sodnik.

Vožnjo po Ljubljani so pridržali deželni knezi sebi in jo monopolizirali, odnosno prihranili so jo za svoje ukoriščanje. Za to so imeli na uporabo velike ladje (leta 1527. devet), katere so pogodbeno prepuščali ljubljanskim čolnarjem. Toda cesar Ferdinand I. je preklical 1564 pogodbo s ljubljanskimi čolnarji ter prodal mestnemu magistratu devet ladij skupno z vsemi pravicami za devet tisoč goldinarjev. Novi ladijski lastnik pa najbrž ni zmožal vzdrževati potrebnega reda pri prevažanju blaga, kar je gotovo kvarno vplivalo na cesarske dohodke. Zategadelj je odvezel cesar magistratu lastninsko pravico do ladij ter jel oskrbovati sam po pooblaščenih nadaljnji promet po Ljubljani. Število ladij se je skrčilo pozneje na sedem, a sredi osemnajstega stoletja na štiri. Dolge so bile od osemnajst do dvajset metrov, a njihova zgornja širina je merila dva in pol metra, vse pa so imele ozko dno. Kadar je bilo treba prevažati večje tovore, so združili po dva čolna, prav za prav priključili čoln k čolnu. Ljudi so prevažali v šest do sedem metrov dolgem brodniku s streho, zato so mu rekali »strehar«. Malo večji od njega je bil »peskar«, ki so z njim vozili pesek. Pri ribolovu so uporabljali štiri do pet metrov dolg čoln, imenovan »škatalac«.

Sleherni veliki ladji je načeloval čolnarski mojster, ki mu je bilo pridruženih pet čolnarskih hlapcev. To osebje je nastavljal cesarski dacar. Mojster je prejemal stalno plačo, hlapci pa so dobivali za vsako vožnjo po 1 goldinar 48 krajcarjev. Za časa Valvasorja (1641—1693) je znašalo število nastavljenecv petdeset.

Mali čolnarji, podrejeni cesarskima uradoma v Ljubljani in na Vrhniki ter od njih nadzirani, so prevažali z lahkimi čolniči drva, les, pesek, a včasih izjemoma tudi ljudi. Prvotno so prevažala njihova vozila po štirideset, a pozneje tudi do šestdeset stotov. Mali čolnarji so ponovno prosili vladarje, naj tudi njim priznajo pravice, kakršne uživajo veliki čolnarji. Uslišani dolgo časa niso bili. Naposled jim je ustregla vlada dne 11. avgusta 1735, vendar le s pogojem, da bodo morali imeti redno na uporabo v Ljubljani po trideset, na Vrhniki pa po šestdeset čolničev za prevažanje blaga. Ti ljudje so delali oblastvom pogosto prav nevšečne preglavice. Okoliški kmetje so si omislili za spravljanje lesa in sena lastne čolne. Mali čolnarji so to siloma zabranjevali ter kmetom čolne celó razsekavali, s čimer so si seveda nakopavali dolgočasne pravde. Število dovoljenih jim čolničev so samolastno zviševali in prav tako voznino ter dražili drva s prekupčevanjem.

Ob straneh Ljubljance so rasli mogočni hrasti, ki so nudili prijetno senco potnikom in čolnarjem, obenem pa krotili vi-

Trnovčana v narodni noši. Krakovčana v narodni noši.

harje in hude sape, kar ni bilo ravno posebno nevarno ladjam, obloženim sicer visoko z različnim blagom, pač pa je motilo obilokrat veslarjenje. Les teh dreves so rabili čolnarji za gradnje čolnov, v hrastju pa so se lahko pasli zlasti njihovi prašiči. Po vladnem ukazu z dne 13. januarja 1763 sta se morala bregova Ljubljance na novo zasaditi s hrastji in vrbami s presledkom 3.5 do 5.5 m.

Čolnarji so bili organizirani v bratovščini (cehu), eni najstarejših v Ljubljani. Listina iz leta 1513. jo imenuje »bratovščino naše ljube Gospe čolnarjev v Križankah«. Okoli l. 1718. so se veliki in mali čolnarji združili. Nato je vsaka skupina osnovala svojo bratovščino. Banderi obeh skupin hrani še danes trnovska cerkev. Bandero velikih čolnarjev je iz rdečega damasta. Na eni strani ima sliko čolnarskega zavetnika sv. Nikolaja z napisom: »Sancte Nicolae, ora pro nobis« in letnico 1771, na drugi pa je naslikana Mati božja z Jezuškom; pod sliko sta upodobljena nekdanji promet po Ljubljani in Breg. Bandero malih čolnarjev (iz leta 1822.), ki je manjše od onega velikih čolnarjev, prikazuje na licu podoba Marije Pomočnice z napisom »S. Maria, ora pro nobis«, na obratni strani pa je podoba župnijskega zavetnika sv. Janeza Krstnika.

Dokler ni bila ustanovljena trnovska župnija, so se udeleževali čolnarji o Telovem procesiji v stolnici. Pri tej priliki so se ponašali z višnjevimi nogavicami ter bili obuti v nizke čevlje. V sprevedu so stopali s prižganimi svečami. V nedeljo po rešnjetelesnem prazniku so prisostvovali tudi frančiškanski

procesiji. — Na sv. Rešnjega Telesa dan so narejali čolnarji most iz strnjanih čolnov, da je mogla stolna procesija z Brega čez Ljubljano, ker takrat še ni bilo šentjakobskega mostu.

Ker je omenjena tu že verska plat čolnarjev, naj bo pristavljeno še nastopno: ljubljanska stolnica, posvečena sv. Nikolaju, stoji na prostoru, na katerem so sezidali po Valvasorjevem poročilu že leta 745. ribiči cerkvice svojemu zavetniku sv. Nikolaju. Toda to je zgolj domneva, nikakor pa ne zgodovinska resnica. Saj se ve, da Valjhun v tistem času še ni dobojeval zmage za krščansko vero in da prednamci takrat še niso poznali sv. Nikolaja, ki so ga jeli častiti stoprav konec enajstega stoletja, ko so prepeljali (leta 1087.) njegove zemeljske ostanke iz Male Azije v spodnjeitalijansko mesto Bari. Zato se lahko trdi, da pred dvanajstim stoletjem cerkve sv. Nikolaja v Ljubljani še ni bilo. V ljubljanski škofiji je posvečenih temu svetniku dvanajst župnijskih in nič manj ko petdeset podružničnih cerkev in cerkvic. Značilno je dejstvo, da je največ teh svetišč v območju rek Save, Ljubljance in Krke. Očitno in dovolj jasno pa je tudi to, da so se že od nekdanj brodarji in čolnarji radi priporočali za pomoč v stiskah sv. Nikolaju.

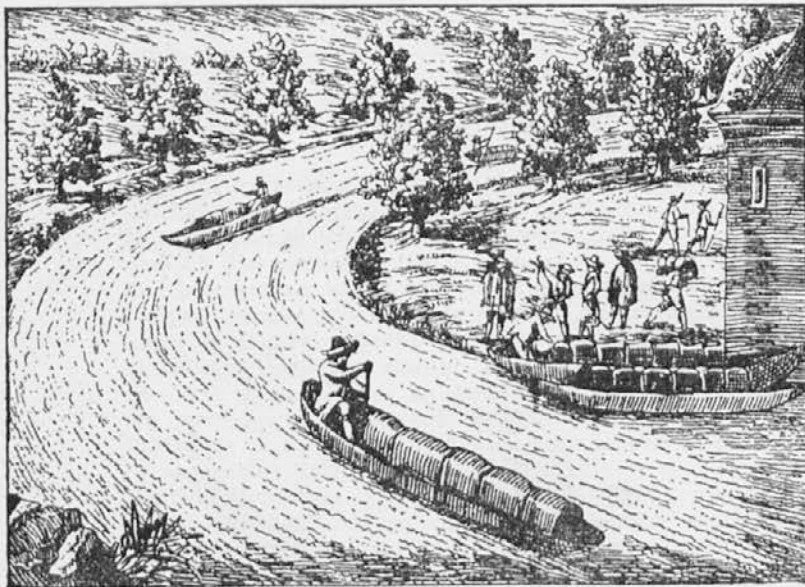
Ves promet na Ljubljani se je osredotočeval nekdanj v Ljubljani na Bregu, kjer je bil sedež carinskega urada do leta 1849, t. j. do časa, ko sta bila zvezana z železnico Dunaj in Ljubljana. Svoje dni ni bilo menda v vsem mestu prav nikoder tako zelo živahno vrvenje kakor prav na Bregu, kjer so nalagali na vozila in z njih razkladali delavci najrazličnejše potrebščine. Na Vrhniko so dovažali po cesti iz Trsta med drugim zlasti sladkor, kavo, čaj in ostalo kolonialno blago. In vse to se je moralo potem, ko je dospelo po Ljubljani v mesto, razvoziti z Brega v namembne kraje. Na Breg so vozili iz Zaloga večinoma domačinci iz vasi v jugovzhodnem delu ljubljanske okolice vino, hrvatsko žito i. dr., pripeljano po Savi s splavi. Tako blago so prelagali nato fakini na povodna vozila, da so jih odpeljala na Vrhniko. Fakini so bili prežalci na zaslužek (večidel moški iz trnovske župnije), ki so se morali strogo ravnati pri delu po pravilniku, ki ga je izdala gosposka l. 1788. Biti so morali pošteni, trezni in mirni ljudje, ker jih je drugače vodni mitničar kaznoval, ako pa so kaj hujšega storili, tudi kratko in malo odslovil iz službe. Njihova ponočna naloga je bila, skrbno stražiti izloženo blago tako v Ljubljani kakor na Vrhniku.

Henrik Costa trdi, da so naložili na Bregu in razvozili od tam na leto okrog dva milijona stotov blaga, ki so ga pripeljali na tisoč parizarjih, pet in trideset tisoč manjših kmetskih vozov in približno devet sto ladjah in čolnih.

Za blago, dospelo po Ljubljani, se je pobirala posebna pristojbina, katero so oddajali na javni dražbi v najem za šest let.

V bližini sedanjega šentjakobskega mostu je bila nekoč krčma »Zum goldenen Schiff« (»Zlata ladja«) ali kakor so ji rekali ljubljanci »Pri Šifbirtu«. Tam so čakali razkladalci in čolnarji ob ponedeljkih, sredah in petkih že zarana na ladje. Prispele so po navadi med sedmo in osmo uro zjutraj, naložene z vsakovrstnim blagom. Čolnarji so do takrat zajtrkovali, odnosno se mastili z »žganci«, toda ne z jedjo v dandanašnjem smislu besede. Tako so imenovali le rake in ocvrte piščance, katere so pošteno zalivali s pijačo. Delo so končali okoli štirih popoldne. Ker so vedno dovolj zaslužili ter imeli potemtakem izvrstne dohodke, so zelo potratno živeli in bili tudi jako bahavi. Zato so kaj radi zafrkovali prebivalce, ukvarjajoče se s kmetijstvom, s primerom: »Kmet kosit, mi pa pit — kmet orat, mi pa spat!«

Omenjeno bodi tudi to, da so uporabljali v prejšnjih stoletjih, ker so bile ceste v skrajno slabem stanju, za prevažanje težkih tovorov rajši in kjer je bilo le mogoče vodne poti. Blaga navadno niso prevažali na vozovih, ampak so ga tovorili v določene kraje na tovornih živalih (mulah, oslih, konjih). Izglajenih cest, kakršnih je zdaj že mnogo, takrat seveda še niso poznali. V tem pogledu se je jelo vsaj nekoliko na bolje obratiti šele, ko je vladal cesar Karel VI. (1711—1740). L. 1720. so pričeli graditi namreč široko cesarsko cesto od Dunaja do Triesteja. Dasiravno je s tem Ljubljana kot prometna vodna žila sicer precej izgubila, čolnarjenje na njej vendarle še ni prestalo,

Vožnja po Ljubljani v starih časih. (Po Valvasorju.)

kam li zamrlo, kajti cesarica Marija Terezija je potrdila l. 1756 velikim čolnarjem njihove stare svoboščine. Na slabo pa se je obrnilo čolnarjem za vlade njenega sina, cesarja Jožefa II., ki je z drugimi bratovščinami vred razpustil dne 24. januarja 1787 obe njihovi zadrugi. Več nekdanjih čolnarjev se je oprijelo dela fakinov. Ker je smel od takrat dalje prevažati blago po Ljubljani vsakdo, zato so si omislili nekateri večji trgovci lastne tovarne ladje ter zaposlili za dobro nagrado svojega čolnarja. Toda spričo raznih ovir s strani ostalih čolnarjev so morali trgovci svojo ladjo opustiti ter dajati zaslužek malim čolnarjem, katerih je bilo še sedem in trideset. Kmalu potem, ko je umrl cesar Jožef II., je čolnarska bratovščina znova oživila, ne da bi bila deležna poprejšnjega slovesa. Zaradi splošnih neprilik svetovnega položaja sta bili tudi čolnarski bratovščini obsojeni na smrt. Število njunih članov se je naglo krčilo. Leta 1823. jih je bilo še dvajset, pozneje dvanajst in nazadnje samo osem. Njihovo nekdanje blagostanje je polagoma skopnelo. Naziv fakin se je sicer ohranil med ljudstvom, toda le kot psovka. Izza naposled navedenega leta je dopuščal — iz davčnih razlogov seveda — nov broderski red, da je smel svobodno brodariti med Ljubljano in Vrhniko vsak trezen in pošten človek, ako se je priglasil oblastvu in plačal davek.

Meseca decembra leta 1824. je bil izročen prometu leseni šentjakovski most, ki je s kozami hudo oviral čolnarje. Dne 16. avgusta 1849. je pridrdral prvi železniški vlak iz Celja v Ljubljano, a osem let pozneje — dne 28. junija 1857 — je bila dograjena železniška proga Ljubljana—Trieste. Zaradi tega je prešlo vse, s čimer koli so se pečali ljubljanski čolnarji, na železniški tir, po Ljubljani pa so prevažali odslej le še stavbno gradivo in drva v Vrhnike in iz Podpeči. Ker so se ustavljali čolni ob Trnovskem pristanu na Jeki, so dobili razkladalci pripeljanega blaga ime »jekarji«. Velikonočni potres leta 1895. jim je naklonil precej zaslužka, ker se je dovažalo po Ljubljani zaradi močno razgibane stavbne delavnosti venomer mnogo kamenja, opeke, peska, lesa i. dr., kar vse je bilo treba z vozovi in živino sproti, odnosno čimprej odpravljati na stavbišča. Pred ureditvijo struge in obrežij Ljubljane je bila na Jeki izposojevalnica čolnov, a tik ob izlivu Gradaščice je potrpežljivo čakal zmerom brodnik, ki je prevažal s svojim čolnom za borno napitino ljudi čez reko.

Prejšnje čase so potovali ljudje rajši po gladini Ljubljane kakor pa po slabo oskrbovanih in prašnih cestah. Ob takih prilikah so preskrbovali vožnjo vselej ljubljanski čolnarji. — Dne 5. marca 1623 je potoval neki macedonski knez z važnimi listinami skozi Ljubljano na Vrhniko, kamor se je peljal po Ljubljani. Stroške za to — čolnarski zaslužek in nagrado spremljajočima ga vojakoma — je poravnal mestni magistrat.

Leta 1660. je obiskal cesar Leopold I. Ljubljano, kjer se mu je poklonilo zastopništvo dežele Kranjske. Spričo visokega obiska je bilo več slavnostnih prireditev, med katerimi je baje najlepše uspela vožnja po Ljubljani (dne 10. septembra). Po petdnevnem bivanju v mestu je odpotoval vladar z dvorjaniki proti Triestju, vozeč se do Vrhnike po vodi. In dne 4. oktobra se je vrnil takisto z Vrhnike v Ljubljano. — Dne 30. avg. 1728 je potoval v Trieste cesar Karel VI. Iz Ljubljane se je odpeljal na Vrhniko po Ljubljani, po kateri je došel dne 20. sept. na enak način iz Triestja v naše mesto. — L. 1790. se je pripeljala v Ljubljano avstrijska nadvojvodinja Elizabeta. Na čast so ji priredili med drugim tudi vožnjo po Ljubljani.

Tudi leta 1797., ko so zapustili Francozi zasedeno Kranjsko prvič, so bile prirejene na Ljubljani slavnosti, katere opisuje Valentin Vodnik v »Lublanskih Novizah«. — Med velikimi slovesnostmi v Ljubljani za časa, ko se je poročil cesar Napoleon I. z avstrijsko princezino Marijo Ludoviko, je bila skoraj ena najbolj posrečenih prireditev vožnja po Ljubljani dne 1. julija 1810, na kateri so se vrlo postavili Trnovčani kot nad vse spretni veslači. — Ko so morali zapustiti Francozi dokončno naše kraje, so proslavili Ljubljančani ta znameniti dogodek dne 11. julija 1814 s slavnostno vožnjo prot Vrhniki z nekaj nad dve sto ladjami in čolni, okrašenimi z venci, cvetjem in raznobarnimi trakovi. Celoten sprevod povodnih vozil se je ustavil ob izlivu Iščice v Ljubljano, da je mogla vsa velika množica ljudstva izstopiti ter se udeležiti slavnostnega rajanja in veseljačenja na obširnem travniku grofa Thurna.

Stana Vinšek:

DOM

Kaj je dom, moj dragi, ti ne veš?

Dom je kraj, ki vedno nate čaka,
dom je kraj, ki vé, kaj rad storiš;
kraj, kjer ublaži bolest se vsaka,
kraj, kjer vse pozabiš in zaspiš.

Dom te žalostnega potolaži,
bolnega in bednega ozdravi,
dom je buden, vedno je na straži,
ne izda te, če izdaš ga ti.

Dom je kraj, ki vsemu zlu kljubuje,
radost in veselje podvoji,
kraj, ki te nikdar ne izprašuje,
le razume te in razvedri.

Prvo ti in zadnje je zavetje,
dom ti v vihri varen je pristan;
je skrivnostno, tajno razodetje,
cvet je zlat, ki klije noč in dan.

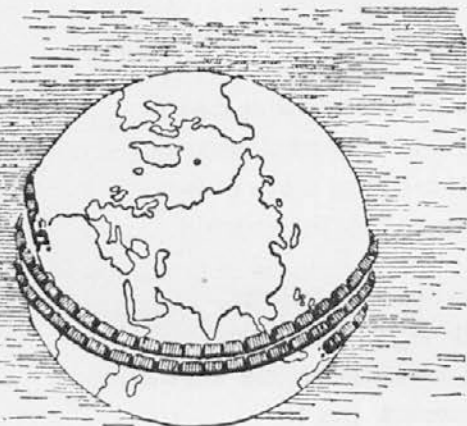
Dom v tujini ti je hrepenenje,
dom domá je večer vir moči;
je najlepše, kar ti da življenje:
svetla zvezda, ki v temah blešči!

Toda tudi preprosti meščani so si dovoljevali na Ljubljani zmeraj prav radi prijetno zabavo in razvedren užitek. Izlet do Lip, v Podpeč in k Sv. Ani po vodi niso bili namreč svoje dni kar nič redki.

Leta 1840. je plul po Ljubljani prvi parnik, dolg osemdeset, a širok trinajst čevljev. Njegova lastnika — Anglež David Moline in Ignacij Skaria — sta dobila pravico, da bi smela petnajst let prevažati po vodni poti med Vrhniko in Ljubljano različno blago. Ker pa je le-tega nedostajalo v količini, ki bi zadostovala vsaj za poravnavo obratnih stroškov, sta promet kmalu ukinila. Parnik je kupil tesar Pajk in ga predelal v plavalnico in kopalnico, parni stroj pa prodal nekemu ob Vrbskem jezeru. — Karel Kotnik, posestnik na Vrhniki, si je omislil leta 1898. parnik ter ga namenil osebnemu in tovarnemu prometu na Ljubljani. Vendar tudi ta parnik ni bil dolgo uporabljan. — V začetku tekočega stoletja je jel voziti čolnar Pikuš ob sredah in sobotah ljudi od Jeka do Podpeči, oskrbuje hkrati poštni promet, kar pa je oboje prenehalo okrog l. 1905.

Iz povedanega je pač možno spoznati resničnost trditve Ivana Vrhovca, češ da je »Ljubljana iz novega zaživila zavoljo brodarjenja po Ljubljani«, čeprav nekdanjih lepih časov nikdar več ne bo. Ostala pa bo Ljubljana vedno pomembna prometna žila za najrazličnejše gradivo. In čim bolj bo rasla Ljubljana, tem več bodo zvozili opeke in zlasti lepega podpeškega kamna po tihi in lenobni reki v sedaj lepo urejeno pristanišče v mestu.

O SKRIVNOSTNI KORUZI

Približno polovica vseh ljudi na svetu je kruh iz pšenice in rži. Druga pičla polovica pa živi v glavnem od riža, koruze in prosa. Okrog 700 milijonov Azijcev se hrani skoraj izključno le z rižem, tako da sta deleža koruze in prosa pri prehrani človeštva na videz zelo majhna. Če pogledamo pridelke najvažnejših

žit, opazimo, da vrže povprečna svetovna letina 150 milij. ton pšenice, 125 milij. ton riža in 120 milij. ton koruze. Pridetek teh žit je največji na svetu, medtem ko n. pr. pridelava svet na leto le nekaj nad 55 milijonov ton rži. Težko si ustvarimo pravo sliko o tem orjaškem pridelku, saj ne smemo pozabiti, da ima tona tisoč kilogramov, da znaša torej enoletni pridelek koruze 120.000.000.000 kg ali 120 milijard kilogramov. Vemo, da je milijarda ogromno število, toda danes, ko se toliko govori o milijardnih stroških vojne, le preradi podcenjujemo milijardo. Naj nam pokaže resnico primera: Če bi hoteli enoletni koruzni pridelek vsega sveta naložiti na vagone, od katerih bi vsak držal po 10 ton koruze, bi potrebovali za to 12 milijonov vagonov! Če bi iz vseh teh vagonov sestavili en sam vlak, bi bil ta tako dolg, da bi se ovil dvaintridesetkrat okrog zemeljske oble.

Pšenica, riž in koruza so si po količini pridelka blizu skupaj, toda od koruze živi kvečjemu le 50–70 milijonov ljudi. Pojasnilo za to čudno nesorazmerje tiči v svojevrstnih razmerah dežele, ki prideluje največ koruze na svetu. Pšenice pridelava Evropa sama $\frac{1}{3}$ vsega svetovnega pridelka, poje pa je — polovico. V mirnih časih pripeljejo tovorni parniki vsako leto iz najrazličnejših žitnic na drugih celinah povprečno po 18 milijonov ton pšenice in nad 5 milijone ton pšenične moke v Evropo. Od celotnega svetovnega pridelka rži zraste itak približno polovica v Evropi in evropski Rusiji, poleg tega pa pripeljejo ladje še vsako leto okrog 5 milijonov ton rži in ječmena v našo tako na gosto naseljeno staro celino. Nasprotno pa pridelava Evropa v primeri s svetovnim pridelkom bolj malo koruze. Glavni vzrok za to je pač v tem, da zahteva koruza razmeroma toplo podnebje in jo lahko goje le v južnih deželah. Tako pridelava v Evropi največ koruze Romunija, letno okrog 4 milijone ton, Rusija je pridelava $3\frac{1}{2}$ milijona ton, Italija in bivša Jugoslavija po tri milijone ton, Španija okrog enega milijona ton, ostale južne evropske države pa precej manj. Nasprotno pa uspevajo druge vrste žit v vseh bolj severnih in vremensko neugodnih deželah. Zato dosega evropski pridelek koruze komaj šestino svetovnega pridelka, medtem ko pridelajo Združene države Severne Amerike skoraj $\frac{2}{3}$ vse koruze. Kljub temu pa v Združenih državah le malokdo je kruh iz koruzne moke. Najbolj revni poljedelski delavci, največ črnci, jedo še koruzni sok in jedi iz koruznega zdroba. Ogromna večina ameriškega koruznega pridelka pa služi drugim namenom.

Največja koruzna polja na svetu

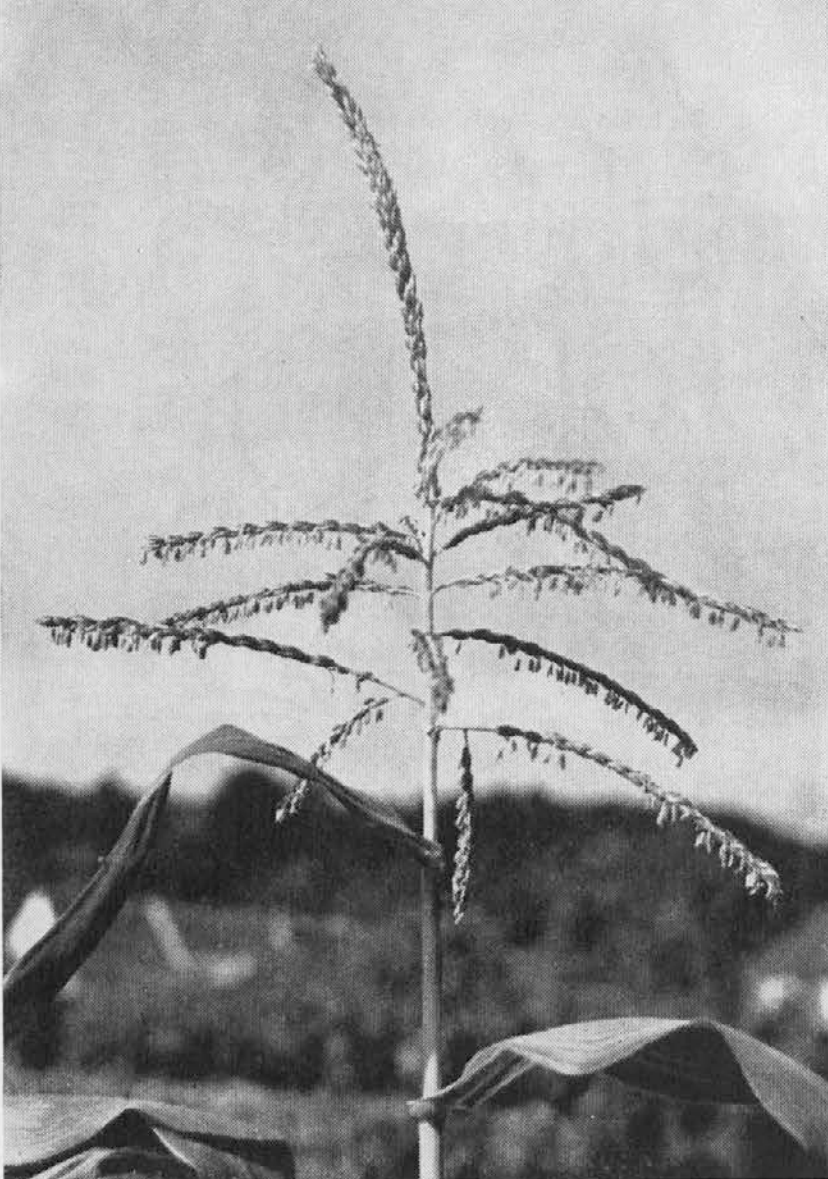
Več ko polovico severnih ameriških držav — zlasti pa vse, ki leže v vzhodni polovici ogromne Zveze, ki se razteza na ameriški celini od Tihega morja do Atlantskega

— prideluje koruzo. Pas, kjer sade koruzo, sega od južne Meksike proti severu in vzhodu, kjer je zemlja v glavnem ravna, težka in mastna. Čim bolj gremo proti severovzhodu, tem bolj na gosto so koruzni nasadi. In vzhodno od velike reke Missouri je vsa ogromna ravan le še koruzno polje. Med rekama Missouri in Mississippi leži tu ena izmed severnih ameriških držav — Jowa, kjer pridelajo razmeroma več koruze kakor kjer koli na svetu. Vsa polja, na katerih sade v Združenih državah koruzo, merijo skupaj do 45 milijonov hektarjev. Površina teh polj je torej tako velika, kakor eninpolkratna površina cele kraljevine Italije s Sicilijo in Sardinijo. Ta površina je dalje večja kakor površina vseh njiv pšenice in rži skupaj v vsej Evropi brez Rusije. Ameriški pridelek koruze presega dalje po količini in vrednosti celotni ameriški pridelek pšenice, rži, ječmena, ovsa, riža in sadja skupaj! Koruza je za Združene države najvažnejše žito — je tako rekoč edino žito in hkrati največje narodno premoženje. Toda razen črncev je Američani — ne jedo. Pač pa jo izkoristijo skoraj do zadnjega. Le dobro stotinko vsega pridelka izvažajo v tuje dežele. Nasprotno pa izvažajo z ameriške celine največ koruze južna ameriška država, ki pridelava le osminko tega kar Združene države. Je to Argentina, ki bogatega koruznega pridelka ne more koristno porabiti. Zato večino izvažajo v Evropo, ki v čezmorskih deželah redno vsako leto nakupi do 8 milijonov ton koruze, več kot vseh drugih živalskih krmil. Nekatere evropske države krmijo prašiče s koruzo in prav zato je v Evropi tako manjka.

Nobeno žito ne rodi tako bogato

Upravičeno se bo morda kdo vprašal, kako je mogoče, da prav Amerika pridelava kar večino vse koruze. Razlaga je kaj enostavna in tudi nam lahko razumljiva. Koruza med vsemi vrstami žit rodi največ, to se pravi, na hektarju plodne zemlje je pridelek koruze v primeri z različnimi drugimi vrstami žit daleko največji. To velja prav za vse dežele in za vse razmere, v katerih koruza uspeva. Saj rodi na primer koruza na hektar v plodni Lombardiji do 50 stotov, medtem ko dosežejo tam najbolj sodobno upravljane in vzorne kmetije celo letni pridelek 70 stotov koruze na hektar! Povprečni pridelek na hektar v vsej Kraljevini je seveda manjši, a dosega vendar 15 do 20 stotov, kakor je pač letina, torej precej več kot vržejo druge žitarice. V naši pokrajini znaša povprečni letni pridelek koruze na hektar $15\frac{1}{2}$ stota, ječmena $9\frac{3}{4}$ stota, rži $9\frac{1}{8}$, pšenice 9 in ajde $6\frac{1}{8}$ stota. Tudi pri nas je po obilnosti pridelka koruza na prvem mestu. Seveda je velikanska razlika po posameznih okrajih. Največ koruze pridelava novomeški okraj na hektar, namreč povprečno 20 stotov, najmanj pa logaški, ki ima za koruzo že razmeroma neugodno podnebje in doseže zato le letni pridelek 8 stotov na hektar. V novomeškem okraju so l. 1941 posadili s koruzo že 4180 hektarjev in pridelali 7.900.000 kilogramov koruze. To dokazuje, da je koruza za novomeški okraj eno najvažnejših žit. L. 1942 so bili koruzni nasadi še povečani, tako da lahko računamo s pridelkom okrog 9 milijonov kilogramov.

V Združenih državah Severne Amerike pridelajo farmarji povprečno na hektar koruznega polja 17 stotov koruze, ječmena le $12\frac{1}{8}$ stota, ovsa $10\frac{1}{8}$ stota, dočim pšenice komaj 9 stotov, rži pa celo le $7\frac{3}{8}$ stota. Bogati pridelek je torej prvi razlog, da se je koruza v Ameriki tako razširila. Drugi pa leži v ameriški živinoreji, ki sloni vsa — kakor po nekaterih državah v Evropi (Anglija, Nizo-

Koruzna cvete. Na vrhu stebila se je razrasla cvetna lata. Z vejic, ki so podobne klaskom, vise drobni prašniki.

Foto: Hafner Janko.

je imel v gosteh državnik iz Evrope, je prišel na njegovo mizo tudi pšenični kruh. Danes je seveda drugače.

Koruzo so vzgojili Indijanci

Znanost je šele v zadnji dobi ugotovila, da so bili izumrli Indijanci pravi mojstri pri vzgoji semenske koruze. Kdo je bil prvi rdečkožec, ki je odkril koruzo in spoznal njeno veliko hranilno vrednost, pač nikdar ne bo mogoče ugotoviti. Kakor ne vemo za gotovo niti za pšenico, niti za riž, iz kakšnih rastlin sta se razvila, tako moremo še manj sklepati za koruzo. Je pa ena najstarejših kulturnih rastlin, saj so v državi Peru našli v kamnitih skladih okamenele ostanke koruznih storžev, ki so stari že najmanj nekaj sto tisoč let. Pač pa vemo, da so nekdanji indijanski rodovi najbrž v dolgih tisočletjih (!) vzgojili nešteto raznih vrst koruze. Pridelovanje semenske koruze, primerne za najbolj različne zemlje, za suho in vlažno podnebje, dalje odporne proti mrazu in boleznim, je bilo pri indijanskih rodovih združeno z verskimi obredji. Ta skrivnostna znanost se je podedovala iz roda v rod, se razvijala in napredovala. Tako so vzgojili Indijanci že davno pred prihodom Evropejcev vse polno raznih vrst koruze. V vsaki dolini, na vsaki ravnini, kamor koli so prišli prvi belokožci in pregnali Indijance, so našli novo vrsto koruze, ki je bila najbolj primerna za tamošnje podnebje in zemljo. Na novo došli farmarji so tako vedno povsod že dobili izbrano najboljšo semensko koruzo. Sadili so isto naprej in celo v tistih časih, ko še ni bilo poljedelskih strojev, ne dobrega orodja za obdelovanje

njiv, dosegli brez posebnega truda bogate letine. Vrgle so jim po 50, 70, da, celo 100 mernikov koruze na oral. Šele pred nekaj desetletji je znanost odkrila skrivnost o vzgoji najboljših semenske koruze. Takoj se je z vso vmeno lotila vzgoje čimboljših vrst. Na razpolago so ji bila vsa sredstva, vsi izsledki sodobne znanosti in umnega poljedelstva. Toda kljub temu menijo učenjaki in rastlinslovc, da do danes sodobni človek pri vsej učenosti še ni vzgojil nobene koruzne vrste, ki je že ne bi poznali Indijanci. S pregnanimi in izumrlimi indijanskimi rodovi je ugasnila seveda tudi indijanska skrivnostna veda o koruzi. Prvi beli naseljenci, ki so še s puško v rokah varovali svoja polja in domove pred indijanskimi napadi, niti slutili niso, kako zapletena je skrivnost o najbolj primerni semenski koruzi. Ti in rodovi njihovih potomcev so sadili vsako leto zopet koruzo, ki so jo pridelali. Zemlja se je polagoma izčrpavala — in ne da bi kdo za to vedel — slabšala se je tudi semenska koruza. Tako je sicer neopazno, a vztrajno padal pridelek koruze na oral. Ker je bilo to nazadovanje prav počasno, farmarji v prejšnjem stoletju tega niti zapazili niso, še manj pa jih je to moglo motiti. So pač zorali nekaj več letine, posadili nove njive s koruzo in tako pridelali še več, kot so potrebovali.

Cvet in sad

Ko je v zadnjih preteklih stoletjih začela veda proučevati v žitje narave in odkrivati do tedaj neznane skrivnosti iz življenja v živalstvu in rastlinstvu, so rastlinslovc našli prav v koruzi nenavadno in svojevrstno rastlino. Videli so sicer, da tudi zanjo kakor za vse koristne poljedelske rastline velja pravilo: brez cvetja ni sadu (brez cvetja rode trose [seme] med znanimi in uporabnimi rastlinami le praproti, mahovi in gobe). Skoraj vse poljedelske rastline in sadno drevje imajo v splošnem dvospolen cvet. V taki cvetni čaši, ki ima lahko najrazličnejše oblike, najdemo vedno prašnike in pestič odnosno pestiče. Če naj se razvije iz cveta sad — seme, mora biti cvet oprahen. Kakor ločimo v živalstvu samce in samice, tako najdemo tudi v rastlinskem cvetu zastopnike moškega spola — prašnike s cvetnim prahom — in zastopnike ženskega spola — pestiče. Cvet je oplodjen, kadar se cvetni prah z rastline iste vrste prilepi na pestič. Ostane pa jalov, če na njegov pestič ne pride cvetni prah ali pa le cvetni prah kake čisto drugačne, nesorodne rastline. Na sadnem drevju, poljskem cvetju in zlasti ajdi opravljajo to delo največ čebele. Te prenašajo cvetni prah z enega cveta na drugega. Tudi čmrlji, metulji in druge žuželke pripomorejo mnogo k oprahitvi, torej k oploditvi plodnic v cvetovih. Pri travah, raznih vrstah žit in gozdnem drevju pa opravlja v splošnem to delo največ veter, ki stresa iz odprtih prašnikov drobnemu prahu podobni cvetni prah in ga odnaša na bližnje cvetove, pa tudi daleč naokrog. Pomoč čebel, drugih žuželk in vetra pri oprahitvi cvetov je nujno potrebna, zakaj pri veliki večini vseh rastlin ostanejo plodnice jalove, če se oprahše pestiči samo s cvetnim prahom iz iste cvetne čaše. Zato je tudi narava sama marsikdaj poskrbela, da se to ne more zgoditi. Pri nekaterih rastlinah je zgrajena cvetna čaša tako, da je pestič toliko vstran ali skrit, da cvetni prah iz istega cveta ne pride lahko na »domači« pestič. Drugod zopet dozori pestič bolj kasno, odnosno bolj zgodaj kot prašniki, tako da cvetni prah v svojem cvetu ne zaleže. Pač pa lahko oprahši sosednje sorodne cvetove, kjer so dozoreli pestiči bolj zgodaj, odnosno bolj kasno. Znana izjema tega pravila je na primer fižol, pri katerem redno zadošča samooploditev. Pri njem oplodi že cvetni prah iz iste cvetne čaše pestič, tako da plodnica ne ostane jalova.

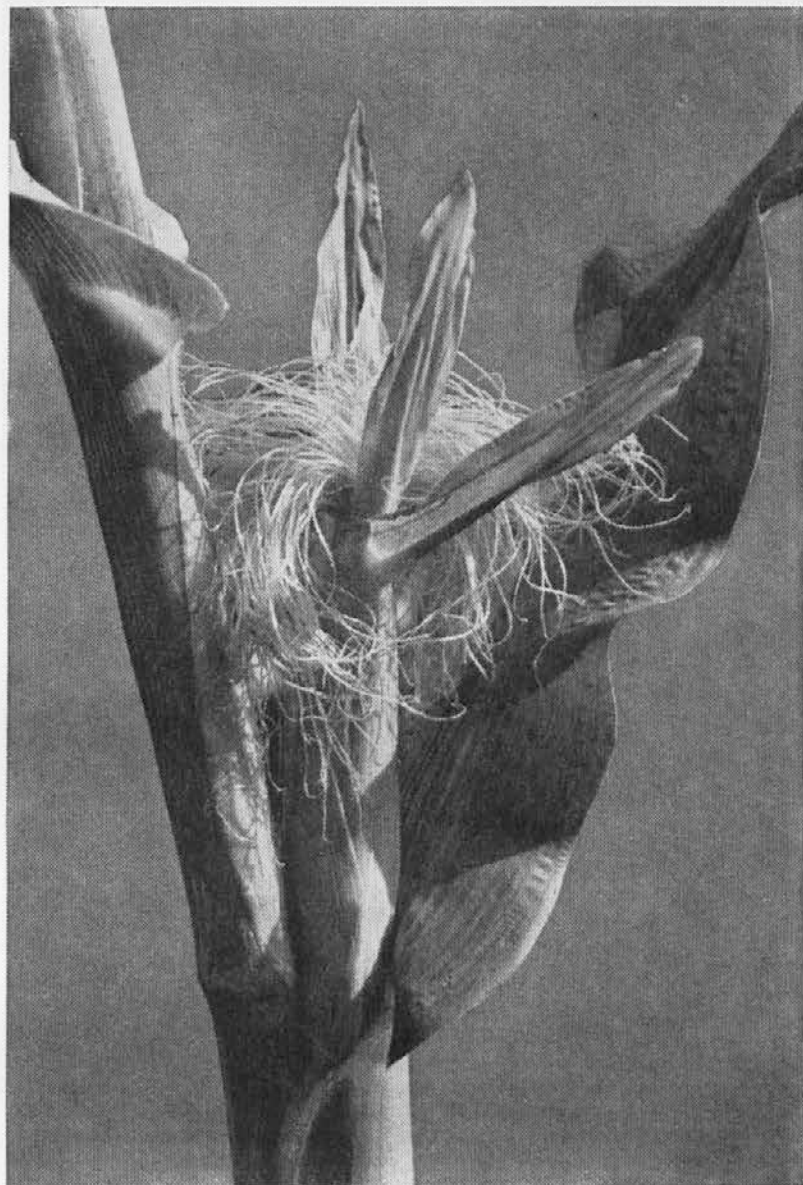
Koruzna hodi svoja pota

Koruzna si je že pri cvetju privoščila prav izredno posebnost. Ima namreč enospolne in različne cvetove. V nasprotju z vsemi drugimi vrstami žit nosi koruzna moške prašnike na čisto drugem mestu stebila kakor ženske pe-

stiče. Ko gre kuruza v cvetje, se razraste prav na vrhu včasih do dva in pol metra visokega stebela cvetna lata — metlica, ki sestoji iz premnogih drobnih vejic. Vsake vejice omelca imajo same prav drobne cvetove. Vsaka lata ima približno 2500 cvetov s samimi prašniki, toda vsi ti drobni cvetovi nimajo niti enega pestiča, niti ene plodnice. Cvetočna metlica je torej le izključni zastopnik moškega spola v življenju kuruze. Mnogo bolj globoko, včasih tudi že bolj pri tleh, pa lahko vidimo, kako izrastejo v pazduhah nižjih listov na mesnatih betih mladi storži, še vsi oviti v zelene krovne liste. V poletju je storž videti že močan in na vrhu, kjer se sklepajo zeleni ovojni listi, pogledajo na beli dan znani zeleni »laski«. Mladi storž z laski pa je šopek koruznih ženskih cvetov. Če odpremo zeleni storž, vidimo, kako vodijo lepljivi in mastni laski pod ovojnimi listi vsak zase k eni izmed mnogih drobnih in neznahtnih plodnic, ki rastejo na koncu storža lepo v vrstah druga poleg druge. To so ženski cvetovi s pestiči, čeprav nimajo nobenega cvetnega okrasja. Pestiči pa morajo biti oprášeni, če naj se razvije plod. Če bi ostali pokriti z zelenimi krovnimi listi, cvetni prah ne bi mogel do njih. Zatorej začnejo pestiči takoj, ko se prično razvijati plodnice, odganjati z veliko naglico. Iz vsake plodnice pod zelenimi krovnimi listi raste pestič na dolgem vratu in si poišče pot proti vrhu storža in naprej na beli dan. Tako pokuka iz ovojnih listov čop zelenih laskov, ki so sami vratovi pestičev, ki se končavajo v dvojno brazdo. Te čakajo, kdaj bo prinesel veter cvetni prah iz lat sosednjih koruznih stebel in jih oprášil. Ko dozori cvetne late — metlice s prašniki in se ti odpro, zadošča že lahen vetrič, da se late zamajejo. Pri tem se iz odprtih prašnikov usipa suhi cvetni prah, ki ga veter raznaša sem in tja po njivi. Ko kuruza cvete, se včasih zrak kar praši, toliko cvetnega prahu je v njem. Vsak izmed laskov — pestičev — dobi pri tem gotovo svoj delež in drobni ženski cvet pod zeleno ovojnico je oprášen. Če pogledamo zrel koruzni storž, vidimo, da so bili vedno oprášeni skoraj vsi laski. Le prav redke vrzeli v lepi rumeni vrsti zrn nam pričajo, da tu in tam včasih kak pestič — eden izmed laskov — ni bil deležen oprášitve. Sedaj tudi vsakdo lahko razume, zakaj kmetje tako razsajajo, če vidijo otroke, ko trgajo čope koruznih laskov. Storž, ki so mu odtrgali laske, je kakor cvetje brez pestičev. Vsi ženski cvetovi storža ne bodo mogli biti oprášeni. Storž bo ostal jalov — brez zrn.

Zrna z istega storža imajo različne lastnosti

Že samo ta igra narave s cvetovi kuruze je prav svojevrstna. Še bolj izredne pa so posledice te svojske razdelitve moških in ženskih cvetov. — Ugotovili so namreč, da se storž z laski v naravi le prav redko opráša s cvetnim prahom iz istega stebela, torej s prahom, ki se stresa v zrak iz late na istem stebelu. Samooploditev — pri fiziološki redni — je pri kuruzi nekaj izrednega, kar je razumljivo, saj so prašniki res daleč od pestičev. Kadar pa veter stresa late in se iz njih vsipa cvetni prah, ga veter odnaša takoj naprej in vstran, tako da ne more pasti na laske, ki vise iz storžev na istem stebelu. Pač pa prinese veter cvetni prah od sosednjih stebel. Ugotovili so dalje, da so posamezna koruzna stebela kaj svojevrstna. Čeprav so si na zunaj podobna, skrivajo v sebi lastnosti, ki niso vsem skupne. Da, po lastnostih se posamezna koruzna stebela razlikujejo med seboj nekako prav tako, kakor se razlikuje človek od človeka. Je sicer navidezna podobnost, lastnosti pa so kaj različne. In kakor pri človeku, tako se tudi pri kuruzi lastnosti podedujejo, podobno kakor podedujejo otroci dedne lastnosti staršev. Prav zaradi tega in zaradi čudne delitve moških in ženskih cvetov pa nastopijo najbolj nepričakovane posledice. Zrna na posameznem koruznem storžu so sicer zrasla iz istega stebela, iz plodnic iste rastline. Imela so tako rekoč isto mater. Plodnice ženskih cvetov na istem storžu pa so bile oprášene s cvetnim prahom, ki ga je veter zanesel na laske z najrazličnejših sosednjih lat. Čisto sosednja zrna na istem

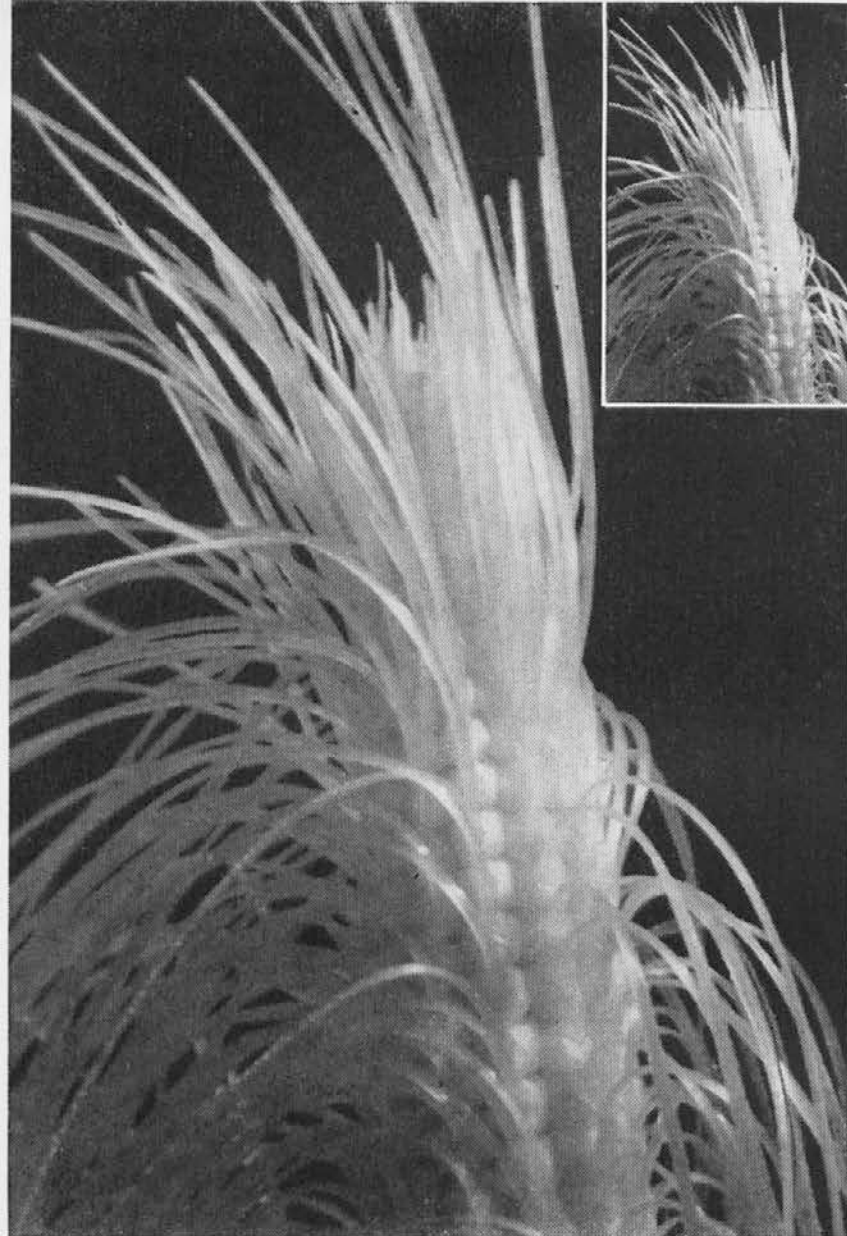

Iz storža, ki raste nizko na stebelu, je že pogledal šop belih, lesketajočih se — laskov.

Foto: Hafner Janko.

storžu so imela torej kaj lahko različne očete. Na istem storžu zrasla zrna po podedovanih lastnostih torej ne morejo biti enaka, čeprav zunaj videz tako kaže. Zrna na storžu imajo tako rekoč na stotine očetov in eno samo mater. Vsak koruzni lat v bližini pa je lahko delni oče na premnogih sosednjih storžih, povsod tam, kjer se je drobni cvetni prah iz njegovih prašnikov vsedel na eno izmed brazd laskov in tako oplodil eno izmed plodnic na sosednjem storžu.

Skratka: zrna na koruznem storžu po podedovanih lastnostih ne morejo biti enaka, ker so bili posamezni pestiči — laski — oprášeni z mešanico cvetnega prahu iz sosednjih lat. So plod materinega storža, ki je zrastel iz zrna z določenimi, a svojskimi lastnostmi, potem ko so bili posamezni ženski cvetovi na njem oprášeni s cvetnim prahom iz sosednjih stebel. Vsako od sosednjih stebel pa ima zopet svoje določene in med seboj različne, a dedne lastnosti. Koruzna zrna na istem storžu so torej ponovna križanja iz že nešteti križanj. Pri takih križanjih se podedujejo tako dobre, kakor tudi slabe lastnosti. Včasih križanje imenitno uspe, včasih pa slabo, kar se seveda pri naslednji letini lahko maščuje. Če bi se dalo doseči, da bi se križale le dobre lastnosti, bi lahko vzgojili najboljšo kuruza. Mnogo bi pomenilo že to, če bi znali izbrati za semensko kuruza vsaj tisto, ki ima več dobrih lastnosti, da recimo bolj bogato rodi, da je bolj odporna proti boleznim, škodljivcem in podobno. Nekaj takega so svoj čas znali izumrli indijanski rodovi. Ne da bi vedeli za

V prav mladem koruznem storžu so pod zelenimi krovnimi listi začeli odganjati pestiči — laski. Drobna zrnca so neplojene plodnice, iz katerih odganjajo pestiči. Mala slika v kotu kaže približno naravno velikost mladega storža, ki so mu bili odtrgani krovnji listi, iz katerih prekratki laski še niso pogledali. Glavna slika je znatno povečana, zato so videti mladi pestiči kot steklene vrvice.

Foto: Hafner Janko.

te podrobnosti iz življenja koruze, so tudi ameriški farmarji že v prejšnjem stoletju začeli izbirati semensko koruzo v želji, da bi zboljšali pridelok. Kako se je to nekaterim posrečilo, kako so nato drugi prav po »ameriško« ocenjevali najboljšo semensko koruzo in kako je končno znanost začela odkrivati skrivnost koruze, zanimivo popisuje pisatelj Paul de Kruijff.

Ptica izbira koruzo kmetu

Na širnih planjavah države Ohio je v sredi prejšnjega stoletja živel med številnimi belimi priseljenci Jake Leaming. Prvi med preprostimi kmetovalci se je začel zanimati za zboljšanje semenske koruze. Nad 60 let je sadil znano, temnordečo koruzo, katero so v teh krajih že od nekdaj sadili Indijanci. V vseh teh letih je, ko je hodil po širnih poljih, premišljeval, kakšno je najbolj primerno koruzno steblo in kakšen mora biti storž, da bo imel najboljše seme. Po dolgih letih se mu je posrečilo, ne da bi poznal skrivnost koruze, zboljšati seme tako, da je postal zgled vsem sosedom. Ti so se že od nekdaj čudili, zakaj tako vestno uničuje plevel na koruznih njivah. Vsa njegova družina je morala pleti in Jake je nejevoljnim sinovom vedno zatrjeval: »Le ven s plevelom, to je pravi strup za

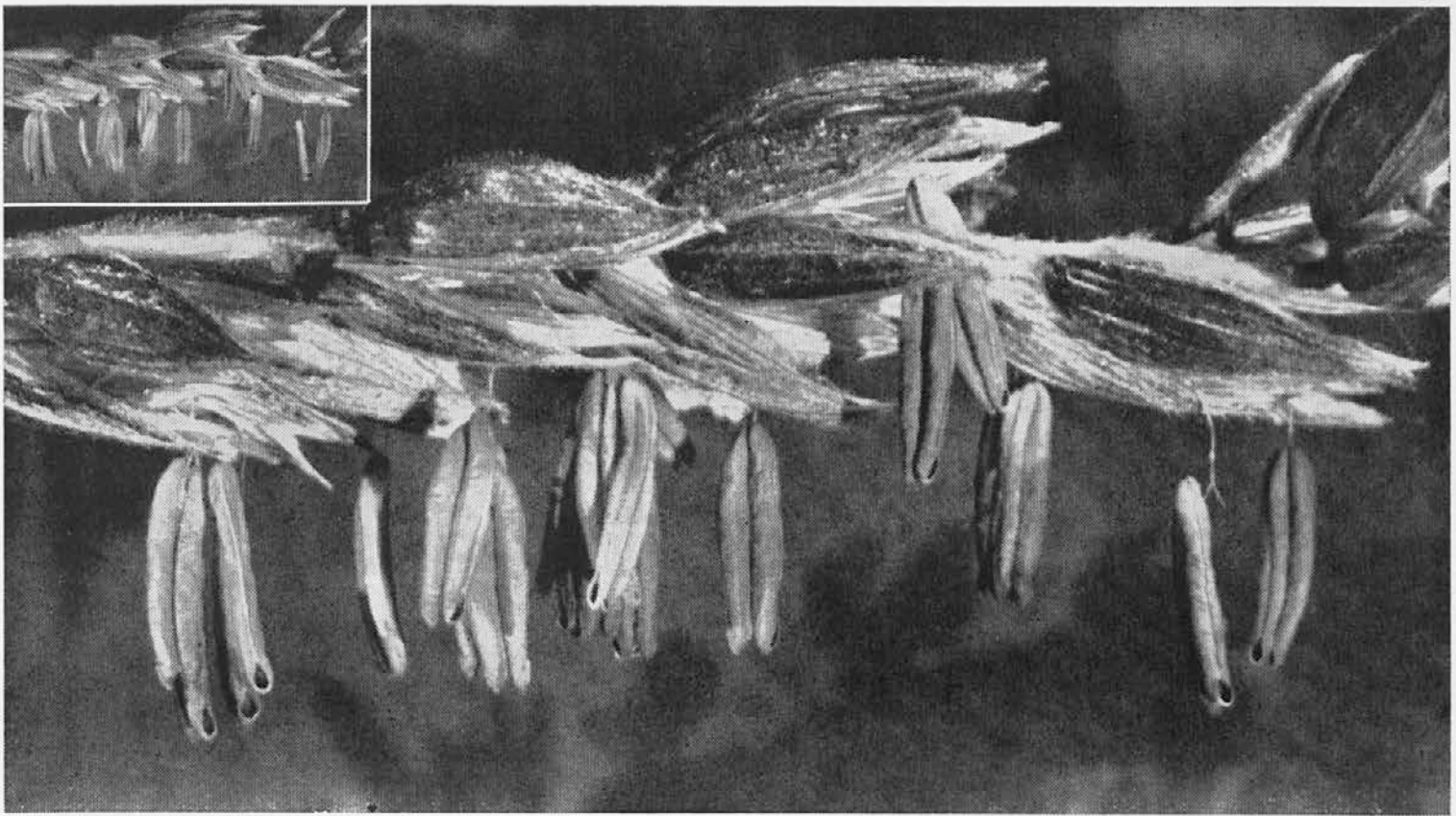
koruzo!« Ko je tako nekoč zopet hodil po njivi in ogledoval, kako raste koruza, je zapazil žolno, kako poletava od storža do storža. Koruza je že zorela in žolna je iskala najbolj dozorele storže. »Vidiš jo,« si je mislil Leaming, »ta mnogo bolj ve kot jaz, kateri storži bodo bolj zgodaj dozoreli. Jaz pa za seme potrebujem zgodaj zorečo koruzo. Pa naj mi ona pokaže, kateri storži so to!« Tako je opazoval Leaming in odbiral storže, ki so jih ptice najprej načele, za seme. Vsak od ptičev načeti storž je prevezal s sukancem in ga tako zaznamoval. Ko je jeseni koruza dozorela, je sam lastnoročno šel nabirat semenske storže in jih vestno shranil. Še marsikaj koristnega je opazil na svojih sprehodih med koruzo. Videl je, da imajo ptice najrajši dolge in vitke storže. Ugotovil je, kakšna stebila so najbolj trdoživa in najlažje zdržijo pomladanske mrazove.

Tako je leto za letom Leaming izbiral semensko koruzo in trud mu je bil bogato poplačan. Prvi med neštetimi kmetovalci je dosegel, da je prideloval vedno več koruze in da je končno redno pridelal več kakor sto mernikov na oral. Na njegovih njivah vsajena koruza je torej šeststokratno povrnila seme, ko ga je vložil v zemljo. Tako bogati pridelki seveda ne ostanejo neopaženi. Sosednji kmetje so postali pozorni in ko je leta 1878 Jake Leaming celo na pariški svetovni razstavi dobil odlikovanje — tako imenovani Grand Prix — ga je marsikdo že hotel posnemati. Leaming je na razstavo poslal sto svojih izbranih storžev in strokovnjaki so jih proglasili za najboljše koruzne storže na svetu. Priznali pa so jim to odlikovanje zaradi velike in lepe oblike, posebej pa jim je bilo všeč to, da je bila teža koruznih zrn enega storža v primeri s težo praznega kocna pri Leamingovi koruzi neprimerno večja kot pri vseh drugih koruzah. Začuden so vzklikali strokovnjaki in cenilci: »Leamingovi storži so skoraj iz samih zrn!«

Nihče danes ne ve natančno, na kakšen način je izbiral Leaming semensko koruzo. Toda ne samo njegovi sosede, ampak tudi kmetje iz vse pokrajine ne bi bili Američani, če si ne bi vsi mislili: »Glej ga, kaveljna, nekaj dobrega je iztuhtal. Poskusimo še mi!« In tako se je zgodilo, da je vse kupovalo Leamingovo semensko koruzo in že v nekaj letih so sadili v obeh državah Ohio in Indiana tako izvrstno Leamingovo semensko koruzo. Seveda nihče od teh kmetovalcev, ki so s tako vneto sadili Leamingovo semensko koruzo, ni imel njegovega čudovitega daru in očesa. Vsak je po svojem okusu in svoji pameti izbiral semenske storže. Leamingova koruza zato na vseh teh najbolj različnih poljih ni ostala to, kar je bila. Toda to jih ni motilo. Saj je tudi že različna zemlja dala večji ali manjši pridelok. Glavno je bilo, da je bil pridelok vendarle večji kakor prej, ko so sadili običajno semensko koruzo.

Naključje ustvari križano semensko koruzo

Nekako v istem času je v srednjem Illinoisu v Delavanski preriji po čudnem naključju prišel kmet James Reid do menda še bolj izvrstne semenske koruze. Njegov oče je v sredi prejšnjega stoletja z mnogimi drugimi prišel iz južnega Ohio-ja v Illinois, kjer se je naselil. Po stari navadi ameriških pionirjev, ki so se selili v še neobdelane in neposeljene pokrajine, je Jamesov oče na svojih vozovih pripeljal v nove kraje, kjer se je nameraval naseliti, tudi posebno semensko koruzo. Imenovali so jo Gordon Hopkins. V Illinoisu pa so tedaj sadili koruzo, ki so jo že od nekdaj tam sadili Indijanci. Priseljenci Američani so to koruzo imenovali Little Yellow. Stari Reid je posadil svojo semensko koruzo, pa se je hudo uredal. Podnebje tej vrsti koruze ni bilo všeč, bilo je prehladno, zemlja pa je bila tudi pretežka. Le slabo so spomladaj poganjale sadike in oče Reid je žalostno ogledoval koruzne nasade na pobočjih, katere je prvič preoral. Dejal si je: »Nekaj pa moramo vendarle pridelati!« in zoral hitro še nekaj novih njiv in posadil domačo semensko koruzo. Ta je bila znana zaradi hitre rasti. Tako sta rasli obe vrsti druga poleg druge, domača seveda hitreje in lepše. Nekako konec

Kratek odlomek štirikrat povečanega klaska iz koruzne cvetne late. Zgornja mala slika kaže približno naravno velikost. Skoraj kranjskim klobasam so podobni mešički prašnikov, ki vise na drobnih nitih iz klaskov. Vsak od prašnikov ima na dnu mešička majceno odprtino, skozi katero se ob lepem vremenu usipa že ob najmanjšem vetru cvetni prah v zrak.

Foto: Hafner Janko.

junija sta začeli obe vrsti koruze cveteti skoraj istočasno in veter je opravil čudovito križanje obeh vrst. Pridelek je bil izredno bogat. Oče je nato do smrti ostal pri tej koruzni križanki in tudi sin James jo je sadil naprej. Kakor Leaming je imel tudi James čudovit dar in odbiral res najboljše semenske storže, ki so mu posrečeno izbiro vračali z vedno bolj bogatimi letinami. Tako je po dolgih letih dosegel, da mu je njegova kuruza vrgla na oral več kakor 100 mernikov! Sosedje so seveda njegovo tako hvaležno semensko kuruzo hitro krstili s posebnim imenom: Reid Yellow Dent. Od daleč so prihajali kmetijski strokovnjaki, občudovali njegove njive in spraševali Jamesa, kako je to dosegel. Njegova semenska kuruza je postala velika moda pri kmetih. Vse je hotelo saditi Reidovo kuruzo, pa ne zato, ker bi bili farmarji prepričani, da tudi njim daje najbolj bogat pridelek. Tudi ne zato, ker je bila odporna proti boleznim, ampak v glavnem samo zato, ker je na državni razstavi semenske koruze odnesla prvo nagrado: 50 dolarjev in plug ter tako prinesla Reidu veliko slavo. Začelo se je živahno prekupčevanje z Reidovo semensko kuruzo. Od tega Reid sam, ki ni imel trgovske žilice, ni imel koristi, pač pa drugi. Prekupčevalci so prodajali njegovo semensko kuruzo celo po 150 dolarjev za mernik.

V začetku sedanjega stoletja je poslala velika ameriška tvrdka s semenskimi žiti h Reidu učenjaka in raziskovalca koruze Holdena. Ta naj bi izvlekel iz njega, po kakšnih načelih izbira semenske storže. Holden je dobil Reida na skednju, kjer je zamišljen ogledoval krasen koruzni storž. Hitro ga vpraša: »Zakaj ste izbrali ta storž za seme?« Reid dolgo molči. Čez nekaj časa pa zine: »Oh, sam ne vem, tako všeč mi je bil!« To Holdenu ne pomaga. Zvedeti mora načela, po katerih Reid izbira kuruzo. Pa začne: »Ali ste ga izbrali zato, ker je tako lepo okrogel in do vrha poln samih zrn? Ali pa zato, ker so vsa zrna po vašem mnenju pravilno debela? Ali se vam zdi morda ta barva zrn najbolj pravilna?« Spet molči Reid dolgo časa. Končno pa prikima: »Utegnete imeti prav, najbrž zaradi vseh teh okoliščin in še zaradi nešteto

drugih...« Ko se je Holden poslovil, je vedel prav toliko kot prej. Skrivnost izbora dobre semenske koruze se še ni dala dognati.

»Ameriška« pravila za semensko kuruzo

Prav v tistem času pa se začne s semensko kuruzo prava »amerikanščina«. Vsepovsod zahtevajo farmarji, ki hočejo tekmovali za nagrade in slavo pri razstavah semenske koruze, naj se sestavijo določena pravila. Le po teh naj se kuruza vedno ocenjuje. Tako se končno zbere osemnajst najbolj znanih pridelovalcev koruze na zborovanje z namenom, da doženejo ta pravila. Tudi znani Reid je med njimi. Vsak od zborovalcev pove svoje mnenje in izkaže se, da vsak izmed njih izbira semensko kuruzo — drugače. In zaradi ljubelega miru in ker je vendar treba določiti pravila, se pobotajo. Ne iščejo resnice, ampak določijo po medsebojnem dogovoru, kakšen naj bo vzorni semenski storž za kuruzo Yellow-Dent. Seveda niti ti moške sami, niti nihče izmed kmetov, ki se vsi vneto držijo teh predpisov, ne napravi poskusa. Tako nihče ne ve, kakšen pridelek vrže po teh novih pravilih izbrana semenska kuruza. Skozi dolgo vrsto let odnaša na ta način izbirana semenska kuruza na tekmovanjih prvo nagrado. Po 20 letih pa šele ugotovijo, da je zaradi tega nesmiselnega odbiranja semenske koruze padel pridelek pri kmetih približno za celo tretjino!

Le mlad pobič Henry Wallace — kasneje je storil največ za napredek in razvoj prave semenske koruze — je napravil tak poskus. Učenjak Holden je marsikje po deželi razlagal, kako važno je izbirati semensko kuruzo. Tako je nekoč pri razstavi semenske koruze kot strokovnjak ocenjeval kuruzo in delil nagrade. Tudi mnogo mladeži je bilo na tej razstavi in ko je Holden razdelil nagrade in ocenil najboljše storže, je začel še razlagati mladini, zakaj so bili nagrajeni le nekateri storži. Ko je nehal s predavanjem, jo je mladež popihala, v dvorani pa je ostal sedemnajstletni Wallace in še naprej ogledoval nagrajene semenske storže. Milostno ga je nagovoril učenjak: »No, vi mladi mož, če se hočete prepričati o resničnosti mojih

besedi, potem vzemite vseh tehle 33 storžev, od katerih sem vsakega posebej ocenil. Izluščite iz vsakega izmed njih nekaj zrn in zrna spomladi lepo posadite v ločene vrste. In videli boste, da bo semenska koroza iz storža, ki je odnesel prvo nagrado, vrgla najbolj bogat pridelek. Vse druge pa po vrsti, kakor sem jih ocenil. Prav gotovo je, da bi izmed tisoč mladeničev, — ki bi vsi odgovorili tako, kakor je Wallace, namreč: »Hvala lepa, gospod profesor, to bom pa res napravil!« — devet sto in devet in devetdeset že čez nekaj dni pozabilo na to. Saj tudi nima smisla dvomiti o besedah učenega profesorja! Wallace pa je prihodnjo pomlad poskus res napravil. Oče mu je dal majhno njivico in na njej je v 33 vrstah posadil semensko korozo iz 33 storžev. Sam je obdeloval svojo njivico, sam skrbel zanjo in na jesen jo je tudi sam pospravil.

Pridelal je 33 kupov koruznih storžev. Vsak kup storžev je posamič obrok in nato začel tehtati pridelke iz posameznih kupov, torej pridelek, ki je zrastel iz zrn enega izmed nagrajenih semenskih storžev. Glej ga zlomka, kaj ugotovi po dolgem računu! Pridelek z najboljšega semenskega storža, kateremu je Holden dal prvo nagrado, je običal med desetimi najslabšimi pridelki. In ostali pridelki? Tudi tu ne najde nobenega reda. Križem vprek se menjajo največje in najmanjše količine pridelane koroze, prav tako kakor če bi slavni profesor Holden miže izbiral semenske storže, ne pa s svojo učenostjo ugotavljal res pravo najboljšo semensko korozo. Kaj naj to pomeni? Mlademu Wallaceu se že tedaj posveti velika resnica: Vse, kar vemo o korozi, ne velja! Izbiranje semenske koroze je skrivnost, ki je učenjaki še ne poznajo. — Ali jo bodo kdaj odkrili?

Shull iztrga korozi njeno skrivnost

Že okrog leta 1880 je rastlinoslovec Beal v Michiganu začel s prvimi poskusi, ki bi mogli odkriti vso skrivnost semenske koroze. Toda kot profesor poljedelske visoke šole v Lansingu je s poskusi le začel, ni jih pa izpeljal do kraja. Ugotovil je, da se da s križanjem raznih semenskih koruz doseči križanke, ki dajo večji pridelek. Njegovih poskusov ni nihče upošteval, saj tudi ni bilo važno, če je bil pridelek koroze za spoznanje večji ali manjši. Ameriški kmet tedaj še ni imel takih potreb kakor v kasnejši dobi, ko je vsak farmar mislil, da mora imeti avto in da mora šolati vse svoje sinove in hčere.

Drugi, ki je za Bealom začel poskuse s korozo, seveda ni mislil, da bodo njegova odkritja že čez nekaj desetletij prišla tako prav kmetom, ko bodo v stiski zaradi gospodarske krize. George Harrison Shull pride v začetku sedanjega stoletja kot novopečeni doktor modroslovja iz univerze v Chikagu v Carnegiejev zavod za biologijo v Long Island. Na tem zavodu naj bi raziskoval skrivnosti ploditve živih bitij... Ko se bavi v vprašanji križanja pri rastlinah, mu pride na misel, da bi bila koroza — plod neštetihi križanj — še prav posebej vredna poskusa. Saj nihče ne pozna čiste koroze! Zato hoče poskusiti, kaj bi nastalo, če bi vsako steblo koroze oplodil le s samim seboj in torej preprečil nadaljnje križanje. Daleč proč od bogatih koruznih polj začne na vrtniču zavoda s poskusi. Spomladi leta 1903 vsadi nekaj zrn dobre semenske koroze v zemljo. Mlada koroza lepo odganja. Ko pride julij in z njim dnevi, ko se cvetne late na vrhu stebel že pripravljajo, da bi odprle prašnike, iz katerih naj veter ponese cvetni prah na laske, se začne njegovo delo. Oborožen z zbirko napisov, papirnatih vrečic in s sukancem se loti na videz nezanimivega znanstvenega dela. Na vsako koruzno steblo, ki nosi na vrhu moške cvetove s prašniki, povezne čez lato papirnatu vrečico in jo spodaj ob steblo tesno preveže. Tako zavaruje prašnike pred vetrom in prepreči, da niti zrnce cvetnega prahu ne more uiti iz vrečice. Čez storže, ki so še vsi zeleni in ki komaj kažejo nežne, mastne in zelene laske, prav tako povezne vrečice in jih preveže. Tako prepreči, da bi se na njegovi njivi mogli laski na storžih naravno oprasiti. Daleč na-

okrog itak ni nobene koroze, svoja poskusna stebila pa bo oprasil tako, kakor sam hoče. Dnevi minevajo, vsak dan hodi Shull med koruznimi stebli in previdno stresa papirnate čake, ki jih nosijo stebila. Poslušaj, če se že morda usipa cvetni prah iz prašnikov v vrečico. Končno pričaka dan. Dobro sliši, kako se usipa prah v vrečico — prašniki so se odprli. Previdno nagne prvo koruzno steblo in sname z lata vrečico, v kateri je cvetni prah. Takoj nato odveže tudi vrečico nad zelenim storžem istega stebila. S cvetnim prahom posuje hitro laske in jih takoj nato pokrije z vrečico, ki jo zopet preveže. Tako je storž zavarovan in z lastnim cvetnim prahom opraseni laski nikakor ne bodo mogli biti opraseni še s cvetnim prahom iz sosednjih stebel. Tudi na lato povezne izpraznjeno vrečico in jo preveže, tako da veter ne bo mogel raznašati ostankov cvetnega prahu. Z vsemi stebli napravi prav tako in nato čaka jeseni. Pri vsakem koruznem stebli je opravil samooprašitev, torej samooploditev. Kaj bodo rodili storži?

Koroza se da razcepiti

Vsak živinorejec ve, da so potomci zelo sorodnih staršev navadno slabi in nič prida. Zato se tudi vedno varujejo, da bi križali bližnje sorodnike. Isto velja za človekovo potomstvo in prav iz tega razloga so poroke med bližnjimi sorodniki tako strogo prepovedane. Tudi korozi, s katero je napravil Shull samooploditev, to ni delo dobro. Imel je kaj slab pridelek, storži so bili na jesen slabotni in zrna tudi nič posebnega. Shull pa zato seveda ne odneha. Prihodnjo pomlad vsadi s samooploditvijo pridobljeno semensko korozo in čaka, kako se bo razvijala. Kmalu spozna, da bo s pridelkom velika zguba. Marsikatero steblo ne nastavi nobenega storža. Vsa pa so klavrna, večinoma tudi mnogo manjša ali pa vsaj bolj drobna, kakor bi morala biti poštena koruzna stebila. Samooploditev se je torej že maščevala! Če bi prišel mimo tega vrtniča kmet, ki se bavi s pridelovanjem koroze, bi debelo gledal na to klavrno in propadlo koruzno njivico. Ko se bliža čas in se pripravlja koroza, da bo šla v cvetje, ponovi Shull poskus s papirnatimi vrečicami. Tako vnovič prepreči, da bi oprasil laske cvetni prah s poljubnega koruznega stebila. Ko pa late dozori, Shull zopet oprasiti vsako izmed stebel, ki so še nastavila storže z laski, samo s seboj. Zopet čaka do jeseni in vneto nabere pridelane storže. Pridelek je še manjši, še slabši. Prihodnjo pomlad leta 1905, zopet vsadi tako pridobljeno semensko korozo. Ko začne ta odganjati iz zemlje, je pogled na njegovo njivico kaj žalosten. Stebla so videti še bolj propadla, še bolj ničvredna.

Ko Shull ogleduje stebila, ki mu bodo to leto morda še vrgla nekaj semenske koroze, zapazi nekaj prav svojkega. Že v minulemu letu mu je to padlo v oči, toda ni bilo tako izrazito. Sedaj pa vidi popolnoma jasno. Da, res je! Vse te koroze sicer izhajajo iz enotne semenske koroze. Toda kakšna so postala stebila po dveh letih! Tam raste prav nizko steblo, komaj meter visoko, pravi pritlikavec. Poleg njega stoji steblo, tanko in drobno, toda dva metra visoko. Tu zopet stoji steblo, ob katerem raste storž skoraj popolnoma navpično. Tam pa vidi Shull, kako štrli s sosednjega stebila storž skoraj vodoravno, kakor da bi ponujal roko. Zdi se mu, da je razpadla prejšnja enotna koroza v celo vrsto najrazličnejših, a zelo klavnih vrst. Ko gre koroza v cvetje, opravi Shull tretjič samooprašitev koruznih storžev. Precejšnje število najbolj izrazitih in tudi po svoji zunanosti različnih stebel, oplodjenih samih s seboj, mu na jesen vrže zopet nekaj pridelka. Semensko korozo, pridelano na tako različnih steblih, spravi Shull ločeno v posameznih vrečicah. Ko jo naslednje leto posadi in ko koroza zraste, doživi Shull največje presenečenje: Iz semenske koroze, ki jo je pridelal na le meter visokem stebli, so to pot zrasla sama enakomerno majhna, drug drugemu čisto podobna in sorodna stebila. Sami bratje! Na dolgem stebli pridelana semenska koroza rodi zopet sama dolga, a drobna stebila. Zopet same brate! In vse različne vrste semenske koroze, ki jih je posadil, se tudi drže tega pravila. Kaj se je

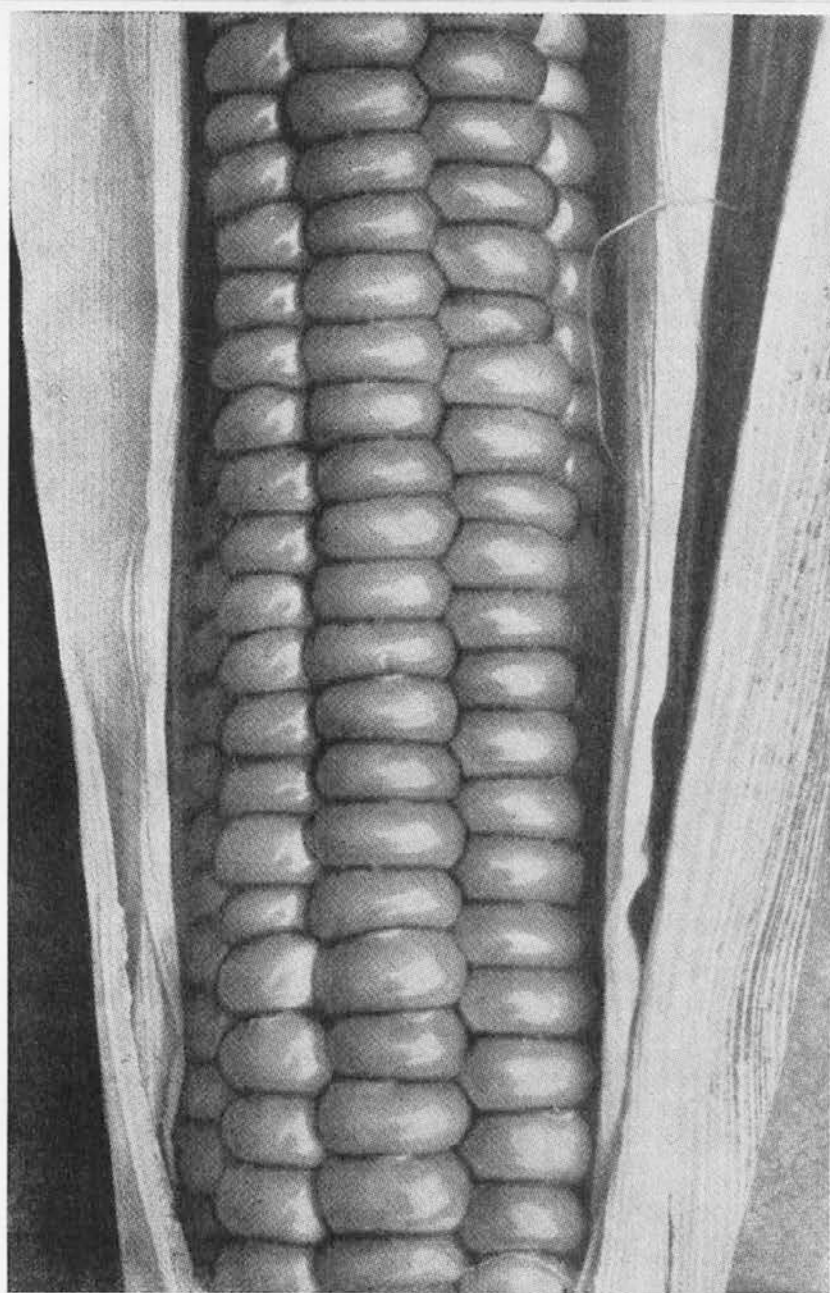
zgodilo čudo? Shull spozna, da je razcepil nešteto krat križano koruzo na množico osnovnih živiljenjskih koruznih zvrsti. Po treh samooploditvah je križana koruza razpadla v same čiste, nekrižane, a klavrne zvrsti! Shull sedaj ve, da bo vsa ta semenska koruza, oplojena sama s seboj, za vedno rodila le sebi enaka stebila in koruzna zrna, iz katerih bodo zopet zrastle sicer prav tako klavrne, a vedno iste in samosvoje rastline.

Shullove prve umetne križanke

Ko hodi Shull med tako različnimi koruznimi stebli četrtega letnika, se zaveda, da njegovo odkritje za poljedelce nima nobenega pomena. Pokazal je le znanosti novo pot. Dokazal je le, da je vsa koruza, ki rase po širnih ameriških poljih, nešteto krat križana z osnovnimi zvrstmi koruze, katerih je najbrž na tisoče. Te osnovne zvrsti rasejo in rode kaj slabo; njihov pridelek se niti po kakovosti niti po količini še zdaleka ne da primerjati s povprečnim pridelkom navadne, sam Bog ve kako križane semenske koruze. Pridelek semenske koruze čistih zvrsti bi vrgel komaj toliko litrov, kolikor bi vrgla kmetu navadna semenska koruza — mernikov. Toda na vsem svetu rasejo le na njegovi skromni njivici čiste zvrsti. Samo on lahko po načrtu preizkusi, kaj se da doseči s križanjem čistih zvrsti. Tu rastejo lepo v vrsti same pritlikavke, ki so zrastle vse iz zrn storža, ki je lani dozorel na prav takšni pritlikavki. V sosedni vrsti maje veter drobna in dolga stebila, ki so zrastle vsa iz semen, ki jih je lani pridelal na prav takšnem dolginu. Tudi v vseh ostalih mnogih vrstah na njegovi njivi rasejo le samosvoje koruze; vsaka vrsta se po nečem loči od drugih. Poskusil jih bo križati med seboj, če bodo še sposobne za živiljenje.

Zato Shull tudi to pot ne dovoli, da bi veter sam opravil oprashičev. Zopet priveže papirnate čake na late in zelene storže. Ko pa dozori cvetni prah, križa pritlikavko z dolginom. Laske pritlikavke oprashi s cvetnim prahom, ki je dozorel na dolginu, in obratno, ter zopet vestno poveže z vrečicami late in storže, da bi mu veter naknadno ne zmedel računov. Prav tako stori Shull z drugimi različnimi pari, ki rasejo na njegovi njivici. Vsega skupaj opravi 30 do 40 različnih križanj in potrpežljivo čaka jeseni, kaj bo pridelal. Pridelek seveda ni nič posebnega. Pač pa Shull vestno spravi križane zvrsti semenske koruze in jih posadi leta 1907. Že pomlad mu prinese prijetno presenečenje. Komaj so vzklila drobna stebila iz semen križank, že vidi Shull, kako odganjajo, da je veselje! Križanka iz pritlikavke in dolgina raste, kakor da bi pododovala le dolgo rast po dolginu. Toda steblo je močno, Shullu se zdi, da je to delež čokate matere. Tudi vse druge vrste križank imajo izredno močna in visoka stebila, povsod poganjajo neprimerno bolj veliki in močni storži, kakor pri čistih zvrsteh. Ni dvoma, skoraj vse te križanke so prav tako močne, kakor neznana križanka semenske koruze, s katero je pred leti začel poskuse. Vsa njegova njiva je letos živ dokaz, da običajno pravilo: le enako raste iz enakega — vedno ne drži! Ko je Shull poiskal med svojimi novimi križankami še najbolj slabotno, je ugotovil, da je tudi ta še vedno neprimerno bolj krepka kakor najmočnejša izmed njegovih čistih zvrsti, ki jih je lani križal med seboj. To pot se Shull ne loti več koruze s papirnatimi vrečicami, ampak kar pusti, da veter sam oprashi vse vrste križank. Ko pride jesen, pospravi storže posameznih križank. Pri vseh ugotavlja, da imajo lepe in prav težke storže. Nekatere pa imajo celo izredno velike storže. Te, najboljše, orobka. Pridelek zrn stehta in izračuna, koliko bi pridelal s tako križanko na oral. Neverjetno, a res! Račun mu pokaže, da bi s svojimi novimi in najboljšimi križankami pridelal povprečno po 100 mernikov na oral, torej približno po 10 mernikov na oral več, kakor bi vrgla najboljše, tedaj znana semenska koruza! Našel je torej način, po katerem bi se dala vzgojiti res najboljše semenska koruza.

Naslednja leta poskuša Shull vzgojiti še nove križanke iz čistih zvrsti. Velika večina novih križank je zelo rodo-

Sanje vsakega kmetovalca: storž posebne križanke, tako imenovane bele sladkorne koruze, ki so jo vzgojili šele pred nekaj leti.

vitna. Vse pa so vedno bolj rodovitne, kakor klavrne čiste zvrsti. Toda tudi pri poskusih z novimi križankami doživi Shull še vedno presenečenja. Nikdar namreč ne more povedati vnaprej, katera izmed križank bo najbolj rodovitna. Ve le to: če hočem dobiti križanko, ki bo med vsemi najbolj rodovitna, moram najprej razcepiti vse doslej priznane naravno križane semenske koruze na osnovne zvrsti. Ena izmed novih križank, ki jih bo mogoče vzgojiti z medsebojnim križanjem vseh teh na novo odkritih osnovnih zvrsti, bo najbolj rodovitna. Katera bo to, bo pa pokazala le primerjava s pridelkom pri vseh ostalih. To je seveda ogromno delo! Shull se tega zaveda, saj bi bilo treba najprej razcepiti premnoge doslej že znane in tako različne naravne semenske koruze na tisoče osnovnih zvrsti in iz teh vzgojiti na stotisoče novih križank. Tu bi mogli pomagati le napredni farmerji, ki se bavijo s pridelovanjem koruze. Shull zato poskuša pridobiti farmerje za take poskuse. Res lepo priznanje žanje, ko ocenjujejo farmerji lepe storže njegovih novih križank, toda pomočnikov ne dobi. Shull jim namreč odkrito pove, da je treba semensko križanko križati vsako leto sproti iz čistih zvrsti. To je namreč s poskusi ugotovil. Le prva letina, ki jo da semenska križanka, je tako zelo obilna. Če se naslednje leto posadi mesto čiste semenske križanke kar koruza iz prve letine, tedaj pridelek ni več tako

bogat, naslednja leta pa celo lahko pade pod povprečni pridelek. To je razumljivo: pri naravnem križanju, ki ga opravlja veter, kaj rade prevladajo slabe lastnosti. Te se podedejuje prav tako kakor dobre. Semensko križanko je treba torej pridelovati z umetnim križanjem vsako leto sproti. Praktični farmarji majejo z glavami. Vse polno ugovorov jim pride na misel. Prvič, kdo vendar bo vsako leto vzgojil zadostno število tako slabotnih čistih zvrsti? Drugič, saj ne bo mogoče pridelati dovolj čiste semenske križanke, ko rode križane čiste zvrsti razmeroma slabo. Tretjič, saj ni misliti, da bi kmet imel časa za take igračkarije s papirnatiimi vrečicami, ko je drugega dela toliko. Potem je že vseeno, če navadna naravna semenska kuruza rodi deset ali dvajset mernikov manj na oral, pa je zato z njo tudi mnogo manj dela. — Bilo je to v dobrih časih leta 1908 in 1909, ko je ameriški farmar živel brez skrbi in ugodno od zaslužka, ki mu ga je vsako leto vrgla žetev. Prav zato Shull ni našel sodelavcev, s katerimi bi mogel izpeljati poskus na veliko. Osem let svojega dela je žrtvoval raziskovanju kuruze, odkril je njeno skrivnost, sedaj pa razočaran odneha in se posveti skrivnostim drugih rastlin.

Kriza in Wallace odpirata farmarjem oči

Kljub temu ni tako važno odkritje, kakor je bilo Shullovo, ostalo dolgo časa neznan. Napredni pridelovalci kuruze, rastlinoslovci in strokovnjaki za zakone dednosti so kaj hitro začeli preizkušati Shullove ugotovitve. Vsi so jih morali le potrditi, nekateri pa so po načrtani poti skušali odkriti na svojo pest še kaj novega. Zato nadaljuje Edward East, univerzitetni profesor za biologijo, z mnogimi sodelavci Shullove poskuse. Mnogo semenskih koruz razcepi in odkrije tako na stotine novih čistih koruznih zvrsti. Eastovemu učencu Donaldu Johnesu se po nekaj letih posreči še drug napredek. Loti se znane Leamingove semenske kuruze in jo s samooploditvijo razcepi na čiste osnovne zvrsti. Iz teh osnovnih zvrsti pridobi s križanjem izvrstno semensko križanko. Prav tako razcepi tako imenovano Burrovo semensko kuruzo in vzgoji odlično Burrovo semensko križanko. Nato križa še na novo pridobljeno Leamingovo križanko z Burrovo križanko in vzgoji odlično Leaming-Burrovo dvojno križanko, ki je neprimerno bolj stanovitna. V petih zaporednih letih mu vedno rodi po osemnajst mernikov več na oral, kot vse druge v njegovi ožji domovini znane in najboljše, a naravne semenske kuruze.

Ves ta čas, ko je Shull odkrival skrivnost kuruze in ko so njegovi nasledniki skušali izboljšati semensko kuruzo, so bila še vedno v veljavi tista »imenitna« pravila, ki jih je v začetku sedanjega stoletja postavilo osemnajst najbolj priznanih strokovnjakov in pridelovalcev kuruze. Tako rekoč po lepoti — na oko — se je izbirala vsa ta leta semenska kuruza. Farmarji so jo seveda vneto sadili, zato da bi tudi oni kdaj ujeli kako nagrado na razstavi semenske kuruze. Leta pa so tekla. V Evropi je minila prva svetovna vojna in doslej z evropskim zlatom pitana Amerika je tudi začela čutiti neprijetne posledice svojega navideznega blagostanja. Cene poljedelskim pridelkom, tudi koruzi, so začele polagoma padati. Farmarji, navenjeni debelih let med svetovno vojno, so kar na lepem prišli v škripece. Skoraj vsi so nakupili poljedelske stroje na obroke, svojim sinovom in hčeram pa avtomobile. Kdo bo sedaj vse to odplačeval? Pridelki so tako povprečni, cene pa nizke. Treba bi bilo mnogo več pridelati, toda kako? Pocenji zemlje ni več. Torej ostane le ena sama možnost: treba je dvigniti pridelek kuruze na hektar. To pridiga vedno tudi sedaj dorasli Henry Wallace, ki je prvi preizkusil, da po veljavnih načelih nagrajena semenska kuruza še zdaleka ne da najbolj bogatega pridelka. Postal je časnikar, izdaja dnevnik za kmetovalce države Jowa. Vsi ti se bavijo s pridelovanjem kuruze na debelo.

Wallace še hodi na razstave semenske kuruze in ko ocenjevalci razdeljujejo nagrade, navadno glasno godrnja: »Praščiči se ne menijo za lepoto kuruze!« S tem opozarja

ocenjevalce, pa tudi kmete, da z lepo kuruzo, ki da na hektar morda manjši pridelek, zrediš tudi manj praščičev! Končno uspe Wallacejevemu prijatelju pregovoriti farmarje v okraju Woodford v sosednji državi Illinois, da napravijo preizkus, čigava kuruza v resnici rodi — največ. Na veliki skupni njivi posadijo vsi pri njih do tedaj upoštevane in tudi nagrajene semenske kuruze. Vsaka vrsta semenske kuruze dobi po eno brazdo. Na ta način so zrastle vse vrste kuruze na isti zemlji. Bile so med letom enako obdelovane in pod istim podnebjem. Sto osemnajst bogatih farmarjev je dalo svojo semensko kuruzo za ta preizkus. Vsak izmed njih je bil prepričan, da je prav njegova semenska kuruza — najboljša. Te preizkuse ponavljajo skozi tri leta in jeseni leta 1922 se izkaže po natančnih obračunih, da je zmagal bogat, toda sicer neznan kmet — George Krug. Res je, njegova kuruza ni lepa, toda pri poskusih v zadnjih treh letih je od vseh semenskih koruz vrgla največ, namreč povprečno po osem in sedemdeset mernikov na oral. Vsi hočejo sedaj vedeti, kje je Krug razstavljal svojo semensko kuruzo, da je doslej niso opazili. »Še na misel mi ni prišlo, da bi pošiljal svojo semensko kuruzo na razstavo!« odgovarja Krug. Kako, za zlomka, je torej prišel do nje? »Čisto enostavno,« pojasnjuje Krug, »pri svoji koruzi sem za seme izbiral vedno le najtežje storže...«

Žalosten obračun pravil za semensko kuruzo

Res je, nikakor vedno ne drži, da bi semenska kuruza iz najtežjih storžev rodila same zelo težke storže. Krug je imel tudi srečo ali pa izreden čut, kot premnogi kmetovalci pred njim. Toda Wallace, ki je bil navzoč pri zaključku te tekme, je napisal farmarjem v časopis tole bridko resnico: »Če bi sadili vsi farmarji v državi Jowa mesto tako hvaljene in tolikokrat nagrajene semenske kuruze Reid Yellow Dent kuruze, katero sadi v sosednji državi Illinois farmar George Krug, bi potrebovali za ves enoletni koruzni pridelek, ki ga premore država Jowa, cel milijon hektarjev manj polj! To se pravi, pridelali bi lahko toliko več kuruze, kolikor jo zraste na ogromni površini enega milijona hektarjev. Zato bi lahko zredili precej več praščičev, zaslužili bi torej neprimerno več!« To seveda ni malenkost, zlasti ne v času, ko že trka na vrata strašna povojna gospodarska kriza. Po zaslugi Wallaceja in njegovih prijateljev se ustanove v državi Jowa kar v dvanajstih izbranih okrožjih državna preizkuševališča za semensko kuruzo. Proti malenkostni odškodnini da lahko vsak farmar v ta preizkuševališča svojo semensko kuruzo na preizkušnjo. Zavod mu čez eno leto natančno pove, koliko rodi njegova semenska kuruza v primeri z drugimi semenskimi koruzami, pod istimi pogoji seveda. Tako pomagajo ta preizkuševališča farmarjem pri odločitvah za nabavo semenske kuruze. Nekaj je že doseženega za napredek v pridelovanju bolj bogatih koruznih žetev. Toda Wallace nikdar ne pozabi tega, kar je že nekako pred dvajsetimi leti odkril Shull, da se namreč tudi najboljše naravna semenska kuruza v teku let spreminja in pri tem navadno vedno izgubi na kakovosti. Le redki možje, kakor nekdanj Leaming, Reid ali Krug znajo z nepojmljivim čutom izbirati res najboljšo naravno semensko kuruzo v storžih. Pri drugih farmarjih, ki tega daru nimajo, pa se bo s časom tudi najboljše semenska kuruza izjalovila — prevladale bodo pri nadaljnjem naravnem križanju slabše lastnosti, skrite v doslej dobrih koruznih križankah. Wallace se dobro zaveda, da je le čista nekrižana semenska kuruza stanovitna. Treba je torej najti čisto, a rodovitno nekrižano semensko kuruzo, ali pa vzgojiti semenske križanke, ki bodo tako zelo rodovitne, da bodo zdaleka posekale dosedanjo najboljšo naravno semensko kuruzo. Če se mu to posreči, bo lahko pripravil farmarje svojega okoliša, da se bodo odločili za novo — boljše semensko kuruzo. Kajti, kot povsod drugod po svetu, so tudi ameriški farmarji trdoglavi in vse preveč radi pravijo: »Če je bila dosedanja semenska kuruza dobra za mojega očeta, bo dobra tudi zame!«

Vztrajni časnikar najde rešitev

Lastnik časopisa in časnikar Wallace, navdušen za svojo ožjo domovino, koruzno državo Jowa, si zada torej težko nalogo, najti najboljšo in stanovitno semensko koruzo. Loti se posla tako, kakor je to že pokazal Shull. Naravno semensko koruzno križanko cepi s samooploditvami na čiste osnovne zvrsti. Iz vseh krajev in iz vseh držav, kjer ameriški farmerji goje koruzo, prejema od najbolj uglednih poljedelcev, ki so marsikdaj že sami zboljšali seme, najboljše semensko koruzo. Vse te vrste razcepi, tako pridobljene čiste zvrsti pa križa v upanju, da bo vendarle našel umetno križanko, ki bo mnogo boljša od vseh dosedanjih naravnih semenskih koruz. Gospodarska kriza že hudo pritiska, na mnogih velikih kmetijah že poje boben. Mudi se! Kmetje — zanje se prav za prav trudi — se mu le smejejo. Ko ogledujejo njegove klavrne poskusne njive s čistimi koruznimi zvrstmi, se pomilovalno muzajo — vsi ga imajo za malce prismuknjena. Njegovi znanci in prijatelji, ki sicer razumejo, da hoče med tisoči in tisoči umetnih križank najti najboljšo semensko koruzo, mu nasprotujejo drugače: »Kaj ti bo koristilo, če boš vzgojil tudi mnogo boljše semensko križanko. Saj veš, da je treba vsako leto sproti vsaditi čisto križanko, če naj rodi nezmanjšano bogat pridelek. Kdo je bo vzgojil toliko, da jo bodo imeli zadosti vsi naši farmerji. Še manj verjetno pa je, da bi kdo mogel pripraviti naše trdoglave kmete do tega, da bi semensko koruzo kupovali — pomisli — kupovali, ko jo pa sami pridelajo na tisoče in tisoče stotov!«

Niti za posmeh, niti za ugovore se Wallace ne meni. Z njim držijo prijatelj Cassady, profesor Hughes s poljedelske visoke šole v Amesu in en sam, toda ugleden veleposestnik, Newlin, ki ima čudovit nos za najboljše semensko koruzo. Vsi ti mu pomagajo pri njegovih poskusih, preizkušajo njegove neštete nove križanke in mu dajejo poguma. Wallaceju ni prav, da more križati novo vzgojene čiste zvrsti le enkrat na leto. Prepočasi mu teko letni časi, zato čez zimo v najetih vrtnarijah in v kurjenih steklenjakih vzgaja še drugo koruzno letino. Njegova garaža je polna samih klavnih storžev. Vsi so zrasli na razcepljenih čistih koruznih zvrsteh. Na stotine in stotine križanj ne da povoljnega uspeha. Toda... Ze v letu 1923. vzgoji

Wallace nekatere odlične semenske križanke, leta 1924. jih prideluje že v večjih količinah, leta 1925. pa začnejo na jesen zmajevati uradniki v vseh dvanajstih državnih preizkuševališčih za semensko koruzo. Kar na lepem so se pojavile čisto nove zvrsti sijajne semenske koruze v raznih krajih države Jowa. In vse rode bolj bogato, kot doslej najboljše naravna semenska koruzo. Wallace je namreč prodal — in sicer pod lastno ceno — svoje umetno vzgojene semenske križanke po vsej državi Jowa raznim priznanim in uglednim farmerjem. Državna semenska preizkuševališča pa so zato mogla ugotoviti naslednja dejstva: v južnem delu države Jowa so rodile umetne semenske križanke po tri mernike več na oral, kot doslej znana najboljše naravna semenska koruzo. V srednjem, vendar še južnem pasu države, so vrgle Wallacejeve križanke po šest mernikov več na oral, kakor najbolj vestno izbrana semenska koruzo Yellow Dent. V srednjem severnem pasu je razlika v prid Wallacejevim križankam štiri mernike na oral, v severnem delu pa celo deset mernikov.

Prva leta seveda farmerji ne verjamejo, toda številke ne lažejo! Tudi razstave ne — in vendar odnašajo na vseh razstavah semenske koruze Wallacejeve umetno vzgojene semenske križanke vse prve nagrade. Saj rode več ko vse druge semenske koruze. Led je torej prebit! Farmerji polagoma spoznavajo skrivnost koruze, ki jo je prvi odkril Shull in dejansko preizkusil Wallace. Pravi učinek tega odkritja se bo poznal seveda šele tedaj, ko bo večina farmerjev sadila umetno vzgojeno semensko koruzo. Zato ustanovijo — čisto po ameriško — Wallace, Cassady in Newlin posebno družbo, ki se bavi le z vzgojo in razpečevanjem umetno križane semenske koruze. Bojni klic te družbe je: »Prodajamo najboljše semensko koruzo na svetu! Nismo je slučajno odkrili — vzgojili smo jo s križanjem! Vemo, kaj prodajamo!« Spočetka mora družba prodajati svojo semensko koruzo v izgubo, če hoče pripraviti farmerje do tega, da bi jo res kupili. Toda bogate letine teh prvih farmerjev privabijo druge — vedno več kmetov je pripravljenih, kupovati Wallacejevo semensko koruzo kljub strašni gospodarski krizi. — Skrivnost koruze, tisočletja neznana neštetim človeškim rodovom, ni več skrivnost, ampak blagoslov in rešitev za kmeta, ki v potu obraza obdeluje zemljo.

STANE KRANJC:

UPOKOJENEC

Tisti trenutek, ko je Tomaž Gradišnik, šef pisarne IX. oddelka pokrajinske vlade, v svojih rokah zagledal črno na belem, da je upokojen, mu je v razburjenju zatrepetal papir v rokah in vse v njem se je čudno zganilo. Kot bi gledal film v kinematografu, so se mu pričele v mislih prikazovati slike, ki so nato druga za drugo spet izginjale. Za hip se je zamislil vanje, v dogodke, ki jih je preživel, ko pa je pogledal na papir in roke, ki so se mu tresle kot bi bil že zelo star, se je sanjarjenja zavedel.

V strahu, da ne bi gospodična, ki je sedela s hrbtom obrnjena proti njemu, opazila njegovega stanja in ga kaj vprašala, je brž odložil do polovice prebrano pisanje na mizo pred seboj. Nato je, da bi se pomiril, odprl mizni predal, kjer je imel shranjene cigarete, ki jih je kadil le takrat, kadar je bil razburjen.

Segel je v predal, vzel iz njega cigareto in jo s težavo prinesel do ust. S tresočo roko je nato nekaj časa smešno opletal s prižgano vžgalico okoli ust in nosu, preden se mu je posrečilo, da je cigareta zagorela.

Ko je upihnil vžgalico in jo vrgel kar na tla, se je naslonil z obema rokama na mizo. Z desnico je krčevito držal cigareto v ustih in pohlepno srkal vase dim, ki naj bi ga omamil, pomiril in mu dal moči, da bo mogel mirno govoriti o upokojitvi.

Najprej, seveda, bo moral povedati gospodični, je pomislil. Potem pa še vsem drugim: tistim, ki jim je on podrejen, in tistim, ki so njemu podrejeni. Vsem bo moral reči, da je upokojitve zelo vesel in da je težko čakal tega trenutka. Vesel bo moral biti in smehljati se bo moral, ko bo pripovedoval, poslušal in se poslavljaj, da ne bodo mislili, da mu je težko slovo od pisarne in dela.

Ko je pisanje prebral do konca in ugasnil ogorek, ki je bil zelo dolg, v pepelniku, se mu je izvil globok vzdih, ki ga ni mogel zatajiti. Kdaj naj prav za prav pove? Kako naj začne? Ali je že dovolj pomirjen, da bo to zmogel že zdaj, se je spraševal, medtem ko je segal v predal in prižgal drugo cigareto.

Sedel je nekaj časa in se ni mogel odločiti. Srkal je vase dim, ga izpihaval, gledal sivkastomodre oblake, otreasal pepel s cigarete, spet vdihaval vase dim in okleval, dokler se ni rahlo odkašljaj in takoj nato že spregovoril, ne da bi se ozrl nazaj, s tako mirnim glasom, da se je sam sebi začudil.

»No, vidite, gospodična!« je počasi začel. »Zdaj sem pa že dobil črno na belem, hvala Bogu!... Dovolj smo garali, zdaj pa vlecite vi mlajši dalje!«

»Kaj pravite, gospod Gradišnik?« se je začudeno obrnila gospodična nazaj.

Tomaž se je na pol obrnil k njej:

»Upokojen sem, gospodična!... Ravno kar sem dobil pisanje o tem... Da, dolgo sem moral čakati... Saj veste, kako počasi gre taka reč... Ko je človek mlad, mora čakati na službo, morda do ušes zaljubljen v kakšno dekletce, ki bi se z njim rad poročil; ko pa se v službi postara, ga ne izpuste zlepa k zasluženemu počitku... No, hvala Bogu! Prav zares imam pisarne dovolj.«

Nekaj trenutkov sta oba molčala. Gospodična, ki je med Tomaževim pojasnjevanjem vstala in se naslonila na svojo mizo, je ves čas premišljevala, kaj naj reče. Opazila je namreč, da njen šef kadi in zazdelo se ji je zaradi tega, da upokojitve ni vesel. Pet let je bila skupaj z njim in dobro je vedela, kdaj je zares vesel njen šef, ki ga je, kot drugi tudi, vedno klicala s priimkom, ker ni maral, da bi ga izmed podrejenih kdo nagovarjal s šefom.

»Toliko menda ni še nihče pregaral v pisarni kot vi, gospod Gradišnik!« je rekla.

Tomaž ni vedel, kaj naj odgovori. Ko mu je omenila garanje, mu je postalo čudno tesno, da se ji ni upal pogledati v oči, ker bi se izdal in bi opazila, da mu je hudo. Ozrl se je zato na mizo in na predale, kjer so ležale velike črne mape. V teh mapah je bil papir, kamor je natančno in premišljeno vpisoval kratko vsebino vsakega spisa, ki je bil poslan uradu. Dvajset let njegovega življenja je bilo posvečenih tem mapam, temu papirju — indeksu. Dvakrat po dvajset debelih knjig, v katerih se more najti številka vsakega uradu poslanega spisa, je njegovo, Tomaža Gradišnika delo. Zdaj pa so ga upokojili, ne da bi ga vprašali, če si želi počitka in se prepričali, ali je še sposoben za delo.

Bog ve, je pomislil, ali bo tisti človek, ki bo zdaj to njegovo delo nadaljeval, tudi tako vestno vpisoval v te knjige? Bog ve, ali se bo ta njegov naslednik kdaj, kot on, Tomaž Gradišnik, sredi noči v skrbeh prebudil in se morda do jutra spraševal, ali je ta ali oni spis vpisal v indeks tako, da bo mogel v njem najti številko iskanega spisa tudi še po dvajsetih, tridesetih, petdesetih ali morda celo po sto dvajsetih letih vsak, ki se vsaj malo razume na tako delo? In Bog ve, ali bo njegov naslednik tudi hodil v urad popoldne, ko bodo drugi prosti?

Čez dolgo časa se je zavedel razmišljenosti. Prišel si je dopovedovati, da ga ne sme brigati, kdo in kako bo njegovo delo nadaljeval. Kljub temu dopovedovanju pa je bil ves izpremenjen in ob poslavljanju, ko je vsem, ki so bili v uradu, segal v roke, se smehljaj in poslušal, ni ničesar razumel in je čudno odgovarjal na vprašanja.

Hudo mu je bilo in sam ni vedel, kako je prišel domov. Še vedno ves zagledan vase, se je v mislih na upokojitev, ko je vendar bil še zdrav in pri močeh, čutil popolnoma nesrečnega in na kraju življenja.

»Nič ne maraj, Tomaž!« mu je rekla žena, ko je potožil, da je konec z njim. Razumela ga je. Tudi njegov smeh in otožno veselje je razumela.

»Marsikdo bi si želel počitka, ki ga morda živ ne dočaka nikoli, Tomaž! Ti pa si ga dočakal, možiček, zato ga bodi vesel!« ga je tolažila.

Molčal je nekaj časa Tomaž, saj je vedel, da je res, kar je rekla žena. Globoko v sebi pa je vendarle čutil, da je pametnejše, da molči; žena ga pač ne bi razumela, če bi ji povedal, kako malo mu je do počitka, ko je še pri močeh in bi lahko delal. Brez dela on, ki ga je vajen, ne bo živel dolgo. To on ve. Žena, ki govori o počitku, ga ne razume. Njemu ni do počitka, dokler ne bo zares utrujen. Zato mora, prav zares mora najti nekakšno delo, ki ga bo odvrnilo od misli, da je star in nesposoben, zrel za drugi svet.

»Lizika!« je dejal ženi po jedi. »Kaj praviš... Nekaj bom na vsak način moral pričeti. Za lenarjenje nisem ustvarjen in zdi se mi, da bi zbolel in umrl, ko še šestdeset let nimam, če bi moral brez dela posedati. A kaj bi počel, zares ne vem!«

»Pameten bodi, Tomaž, pameten in privošči si počitka, saj si ga zaslužil! Kaj boš mislil na delo!... Po-

kojnino boš dobival. Mladim ljudem ne smeš odjedati kruha! Dosti slabši so sedaj časi kot so bili takrat, ko sva midva bila mlada in si mogel izbirati službe.«

»Saj ne mislim, Lizika, na kakšno postransko službo! Le delal bi rad kaj, pravim.«

»Čuden si, Tomaž!« je dejala. »Kaj bi le hotel delati? Tu doma vendar nimaš česa, da bi delal. Sama sva, odkar se je Pavel poročil. Kuhal ne boš, drv sekal menda zmeraj tudi ne. Pameten bodi, Tomaž, pameten in daj si mir!«

Tomaž je nato molčal o delu. Molčal je o delu več dni in se dolgočasil zraven. Posedal je pri mizi, zdaj v sobi, zdaj v kuhinji, zamišljeno zrl skozi okno, prelistaval časopise, ali pa se je smukal okoli ognjišča, odkrival lonce, z rokami lovil muhe po kuhinji in jih metal v umivalno posodo, ki jo je prej napolnil z milnico. Ko pa je čez nekaj dni našel v omari ženino kuharsko knjigo in jo je pričel prelistavati, so se mu nenadoma zasvetile oči.

»Lizika!... Veš kaj mi je prišlo na misel, Lizika?« je ves srečen klical ženi, ko je hitel s knjigo v roki k njej, ki ga je začudeno pogledala.

»Poglej, Lizika, tole knjigo!... Boš videla, kako sijajno ti bom vse uredil. Nič več ti ne bo treba premišljevat, kaj boš kuhala... Poslušaj: kuhala boš kosilo... Prav!... Vse skrbi in spraševanje, kaj bi kuhala, bo zdaj odveč. Le poslušaj,« je važno nadaljeval, »kako enostavno bo vse to odslej dalje, to se pravi, ko bom jaz to zadevo uredil. Nič ti ne bo treba skrbeti. Preden boš pričela kuhati kosilo, boš samo pogledala v indeks, poiskala črko »K«, tam bo naslov »kosila«, kjer boš brala: 1. goveja juha, meso, krompir, špinača; 2. juha, makaroni, kisl zelje, ali 3. juha, kisla repa s fižolom itd. Razumeš?... Preden boš pričela kuhati večerjo, boš spet vzela v roke indeks, poiskala črko »V«, kjer bo naslov »večerje«, pregledala boš jedilne liste in si izbrala, kakršnega si boš hotela, navodila za pripravljanje jedi boš pa spet našla v indeksu po začetni črki jedi. Za primer: juha, goveja. Pogledala boš črko »J«, tam boš našla naslov »Juhe, goveje«, kjer bodo napisana vsa navodila o pripravljanju... Vse bo imenitno urejeno. Morda bom pri jedilnih listih označil jedi z zaporednimi številkami, kar ti bo olajšalo iskanje, zlasti pri takih jedeh, ki se pripravljajo na različne načine... Zares je škoda, da se že kdaj prej nisem spomnil na to, da bi te razbremenil skrbi za kuho... Sijajno bo to, žena, boš videla! Jedilni listi po željah in razmerah; od bogatih do skromnih.«

Lizika ni bila navdušena.

»Oh, nikar si ne delaj toliko dela, Tomaž! Če sva bila štiri in trideset let brez tega, pa res ni potrebno zdaj, ko sva stara in sama.«

Tomaž se je za trenutek zresnil.

»Vseeno ti bom naredil, saj imam čas. Pavel ima punčko in Bog ve, če ne bo kdaj prav vesela dela starega očeta.«

»No, če se ti ljubi, Tomaž...«

Še isti dan je pričel. Šel je v mesto, nakupil knjig in takoj pričel z vpisovanjem receptov.

Delo je zares bilo ogromno. Pol leta je od jutra do večera prepisoval, vpisoval navodila po abecednem redu ter bil ves srečen in razigran.

Tomaž Gradišnik, upokojeni šef pisarne IX. oddelka pokrajinske vlade, se je popravil, nič več ni bil suh, zredil se je, nič več ni bil žalosten in zamišljen kot v prvih dneh pokoja, saj zdaj ni imel prav nič več časa, da bi razmišljal, kako zelo podoben je vsak človek na svetu majčkenemu koleščku v velikem stroju, ki ga nadomeste z novim koleščkom, ko se stari obrabi in da ni nikogar, ki bi kaj dosti žaloval za starim.

Srečen je bil in tudi žena Lizika je bila srečna, saj se je zavedala, da je edino kuharski indeks pripomogel njenemu možu Tomažu do srečnega pokoja in ga ubranil pred shiranjem.

»Bog daj,« je želela, »da bi Tomaž z delom še dolgo ne bil pri kraju!«

Očistimo jezik peg! (Koseski)

Nekaj nerešenih vprašanj in najvidnejših napak našega knjižnega jezika

Znano je, da imamo troje vrst knjižnih jezikov: etimološkega, zgodovinskega in fonetičnega. Osnove vseh treh vrst so kaj različne: pri prvem odloča izvor jezika samega, kako se bo v vseh dobah pisal; pri zgodovinskem je bil temelj jezika vzet v neki določeni zgodovinski dobi; pri fonetičnem pa se morajo ravnati vsi pisci v knjižnem jeziku po sodobni živi govorici.

Naš slovenski knjižni jezik spada k srednji vrsti, saj je temelj našemu jeziku v pismu postavil Trubar v 16. stoletju. Samo ob sebi je razumljivo, da je vzel za osnovo tisti naš živi govor, ki ga je pač tudi sam znal: **dolenjskega**. V poznejših dobah so tudi druga narečja dobila vpliv na našo pisano besedo in si priborila nekaj svojih posebnosti v knjižnem jeziku, najprej seveda gorenjščina, v zadnjem stoletju pa tudi obmejna narečja, in tako se je prav pred sto leti ustvaril vseslovenski knjižni jezik.

Te spremembe in to izpopolnjevanje naše pisane besede pa že samo dovolj jasno priča, da **zgodovinski knjižni jezik** nikakor ne more za trajno ostati brez sprememb, da se njegova osnova od časa do časa izpopolnjuje z različnimi pridobitvami iz sodobnega živega govora med ljudstvom. To pa se pravi nič manj, kakor da so knjižni jeziki skoraj brez izjeme bolj ali manj odvisni od dogovorov, od bolj ali manj ustaljene rabe v splošnem pisanju, posebej pa še od velikih pisateljev in genialnih tvorcev novosti v besedotvorju in sintaksi.

Vendarle pa si jezik sam nekako postavi neke meje, do katerih smejo novosti in spremembe segati. Kar bi prekoračilo tiste, po praktični rabi ustaljene meje, tega jezik ne bi mogel sprejeti vase, še manj pa bi seveda sprejel take spremembe, ki bi bile že v svoji osnovi proti duhu živega govora. Zato pa mora ves pišoči svet v enem in istem narodu dobiti vsaj za določeno dobo neka splošna pravila, neke obče smerne, ki se mora po njih ravnati vsak, kdor se hoče uvrstiti med književne delavce tistega naroda. Taka pravila so vsem piscem dana v tako imenovani **opisni slovnici knjižnega jezika**. Ta slovnica nam opiše sodobna pravila, kakor so izšla iz same uporabe žive govorice za knjižni jezik.

Nalogo, postaviti ta pravila knjižnega jezika, prevzamejo slovnničarji. Veliko je odvisno od tega, kako slovnničar razume svoje delo in svojo nalogo: ali se namreč ima za samovoljnega postavodajalca ali pa le za tistega, ki hoče ugotoviti splošno rabo v okviru jezikovnega duha in ta pravila samo utrditi. Eno je gotovo: **absolutni postavodajalec ni in ne sme biti noben slovnničar**, kajti knjižni jezik je prav tako živ organizem kakor to ali ono narečje samo in končno vse jezikovno življenje sploh. In kdo naj živemu organizmu predpisuje za vse večne čase to ali ono obliko, ki je že po svojem bistvu samo mrtva in okostenela? Saj o življenju knjižnih jezikov dovolj zgovorno pričajo zmerom nova in nova izdanja ene in iste slovnice, čeprav izpod peresa enega in istega pisca.

Za slovenski knjižni jezik se res ne moremo pri- toževati, da ne bi bil v svoji zgodovinski dobi imel dovolj postavodajalcev in slovnice, ki so določale jezikovno izživljanje. V zadnjem stoletju smo dobili Slovenci skoraj vsakih nekaj let novo izdajo slovnice, vsaka od njih je bila izpopolnjena in je upoštevala najnovejše pridobitve splošne rabe in tudi pridobitve raznih ved (logike, psihologije, zgodovinskega študija itd.).

Do najnovejšega časa so bile vse naše slovnice pisane vse preveč pod vplivom starih klasičnih jezikov, deloma tudi še Breznikove izdaje. Ali študij slovenskega živega jezika na slavistični stolici naše ljubljanske univerze pod vodstvom prof. dr. Ramovša je že precèj razčistil pojme in najnovejša slovnica za tretji in četrti razred srednjih šol iz leta 1940. je že krenila na nova pota: da je namreč treba naš slovenski knjižni jezik rešiti vseh zastarelih nazorov in napisati zanj pravila in slovnico, ki bo povsem izvirala iz slovenskega jezika samega. In ti novi nazori so dali sodobnim slovnničarjem vse širše poglede na naše jezikovne probleme. Sodobni pogledi so vse prostejši, saj izvirajo iz prepričanja, da je treba jezikovne pojave predvsem **opisati**, ne pa jih kar vnaprej določevati. Jasno je, da pri takem gledanju na jezikovna vprašanja kot na živ organizem mnogokaj v knjižnem jeziku ostane zaenkrat nerešenega, dvomljivega. Ni pa s tem rečeno, da mora tisto nerešeno tako tudi ostati. Iz splošne rabe je vsekakor z leti treba izluščiti najsplošnejšo rabo in jo vsaj za nekaj časa tudi uzakoniti.

Pri takih vprašanjih negotovosti je seveda treba ločiti med povsem slovnničnimi vprašanji in med vprašanji stilistike. In zopet je ločiti v slovnici sami vprašanja glasoslovja in oblikoslovja od sintakse. Vprašanja prvih dveh so namreč vse bolj jasna, logična in nedvumljiva, medtem ko v sintaksi nikakor nimamo tako trdnih tal, prav tako kot ne v stilistiki, posebno še zaradi tega, ker sta pri nas zadnji dve še bore malo raziskani.

Vprav ti širši, a obenem domači pogledi so mnogotere stvari, ki so bile v Brezniku že obsojene kot nepravilne, zopet pokazali kot domače in zato dovoljene, tako da je prav v zadnjih dveh letih nastalo precèj nejasnosti. Ves pišoči svet bi pa rad imel to jasnost, zato taka vprašanja ne smejo ostati za daljšo dobo nerešena, marveč se morajo prav nasprotno rešiti in postaviti v jasno luč.

V temle članku hočem samo nakazati nekaj teh nerešenih vprašanj, da nánje opozorim in tako dam v globlji premislek bodočemu piscu opisne slovenske slovnice. Hočem pa pokazati tudi nekaj sodobnih peg našega knjižnega jezika, peg, ki jih nikakor ne bi smel najti v nobeni slovenski knjigi ali časopisu.

1. Prav velika nejasnost vlada v vprašanju, kaj je z nominalnim objektom, če je v nikalnem stavku odvisen od glagolskega objekta v nedoločniku ali naimenilniku. Breznik IV, str. 205 na kratko določa: »Predmet stoji v rodilniku samo tedaj, če je neposredno odvisen od zanikanega glagola.« Tedaj: Hlapec ni pokosil sena, toda: Hlapec ni prišel seno kositi. Da vprašanje ni tako preprosto in ga ni mogoče tako na kratko rešiti, so spoznali sestavljalci Slovnice III/IV (tako hočem zaznamovati najnovejšo slovnico za 3. in 4. raz. sred. šol!), kajti po Breznikovem pravilu napravljen primer: »Ta dolg me pa res ne skrbi plačati« se sliši vse prej kot pravilen. Zato Slovnica III/IV pravi: »O nedoločnikovem predmetu pri zanikanem povedku velja: 1. da stoji navadno v tožilniku, če je skupaj z nedoločnikom, 2. da je zmeraj v rodilniku, če stoji pred povedkom in je ločen od nedoločnika.« Torej je zgornji primer pravilen takole: »Res pa me ne skrbi plačati ta dolg.« toda: »Tega dolga me pa res ne skrbi plačati.«

In še nove probleme so videli slovničarji najnovejše izdaje, ko so na str. 90 ugotovili: »Nedoločnikov predmet stoji v rodilniku ne glede na mesto v stavku pri nekaterih glagolih, ki so z nedoločnikom tesno povezani.« N. pr.: Ne morem napisati članka. Ta ti ne zna povedati treh besed. Kaj še ni začel krompirja saditi?« Torej so tesno povezani z nedoločnikom glagoli: moči, znati, vedeti, začeti, marati, smeti, hoteti, nehati, želeti, misliti. Nekateri od njih so tako imenovani glagoli z nepopolnim pomenom, kakor jih imenuje Breznik IV, str. 159. Po tem pravilu je torej napačen stavek: »Zavezniki niso sposobni ustvariti drugega bojišča.« (Slovenec, 28. 8. 1942.) Vprašanje je torej precizno jasno rešeno, gotovo pa še ni izčrpno. Treba bi bilo o tem genetivu ali akuzativu napisati monografijo in potem izluščiti glavna pravila za novo opisno slovnico.

2. Zanimiv sintaktični problem je napisal v SJ II, 1-2, str. 88 sl. Sovre v članku: »Oziralni odvisnik — sintaktični omnibus«. V njem hoče pisec članka pokazati, da vse prepogosto rabimo relativ **ki** na mestih, kjer ni niti najmanj opravičen, kjer bi bilo treba napraviti priredbe ali pogojno, časovno, dopustno ali kako drugačno podredje. Relativ **ki** ima namreč nalogo, določiti iz več enakih predmetov ali oseb neko posebno osebo ali predmet, ki se od drugih — enakih — razločuje. Če pa sploh nimamo več oseb ali predmetov, je tak relativ povsem neopravičljiv. Na pr.: »Tistile mož, ki nosi pero za klobukom, je moj brat.« Tu je relativ povsem pravilen, ker je pač nekje množica mož, in jaz hočem določiti enega izmed njih po znamenju, ki ga loči od drugih. Zato je nepravilno: »V Celju je pes obgrizel deklico, ki se v bolnišnici bori s smrtjo.« Tukaj **ki** nikakor ni na mestu, saj je govor samo o eni deklici, zato ni treba, da jo **ki** še posebej določa. Zamenjati ga je treba s posledičnim odvisnikom, kajti pisec je to hotel povedati, da jo je namreč pes tako ugriznil, da se mora sedaj v bolnišnici boriti s smrtjo. Najboljšo preskušnjo, ali je **ki** opravičen ali ne, napravim, če dodam samostalniku, za katerim hočem postaviti **ki**, kazalni zaimek **tisti**. Če ima potem stavek smisel, je **ki** opravičen, sicer pa ni. Na pr.: »Kopitar, ki je bil velik slavist, je napisal prvo znanstveno slovensko slovnico.« Torej **tisti** Kopitar, ki je bil velik slavist! Kaj pa drugi Kopitarji? Kaj so pa ti napisali? Zato je gornji **ki** napačen in relativno zvezo je treba razvozljati drugače, n. pr.: »Kopitar je bil velik slavist in je napisal prvo...« ali: »Kopitar, velik slavist, je napisal...« ali še kako drugače, le s **ki** ne gre. Tudi izsledke tega članka bo treba v novi slovnici upoštevati in na kratko zapisati.

3. Posebne pozornosti je vredno vprašanje nedoločnika pri glagolih **imam** in **nimam**, n. pr. to ti **imam** povedati, koj me imaš ubogati, nimam kaj v loncu dati, nimač krasti itd. Sprva je Breznik v II. in III. rabo **imam** v pomenu **nem. haben, sollen** obsodil (str. 144). V IV. izdaji Breznik nič več ne govori o tem germanizmu in navaja zgled: »Odrešenik, ki ima na svet priti.« Prav tako Slovnica III/IV ne govori o vprašanju domače oziroma tuje rabe te zveze, marveč samo navaja zglede, kakor sem jih zgoraj napisal, in ugotavlja pravilo: »Glagol **imeti** v zvezi z nedoločnikom izraža nujnost dejanja.« (Str. 90.) Zdi se mi, da bo vendarle treba tudi o tej rabi izreči jasnejšo besedo in dovoliti primer, če je poleg nedoločnika še objekt, če ga pa ni, označiti tisto rabo za tujo, čeprav je v naši knjigi že od Trubarja.

4. Odločno bo pa treba odpraviti iz našega knjižnega jezika tisto Uršo Plut, ki še vedno straši po naših knjigah in listih, čeprav jo že dobrih štirideset let preganjamo. Pred kratkim sem bral tele cvetke: »Za kvas ni nobenih težav in **se ga dobi** povsod.« (Slov. Narod 1942, št. 197.) »Pri nobenem konserviranju **se ne sme dati** v kozarec moko.« (Istotam.) »Kljub politiki svoje vlade se narod ne odpoveduje idealom, ki se **jih** skuša

zda potlačiti...« (Istotam.) Prvič je tu trpni način, pa ga slovanski jeziki prav nič ne ljubijo, drugič pa osebik vendar mora stati v imenovalniku (vsaj slovnični zmerom, le logični stoji tudi lahko v drugih sklonih, zlasti v nikalnem stavku ali pri brezosebnih glagolih, n. pr. Delavcev ni na polju, skrbi me, ne ljubi se mi). Če že torej ne moremo iskati Urše Plut, naj se vsaj išče Urša Plut! Pa tale pasiv kar zmerom rajši spreminimo v aktiv!

5. Čeprav je Tomšič napisal prav izčrpen članek v SJ o **refleksivnih glagolih** in je Slovnica III/IV to poglavje tudi dobro odpravila, vendarle še zmerom vlada precizno nejasnosti o njih med našim pišočin občinštvom. Z refleksivnimi glagoli se namreč v slovenščini tudi lahko izraža trpni način, in sicer pri pravih prehodnih glagolih. Torej so taki glagoli brez se zmerom samo tvorni in je potemtakem popolnoma napačna raba, ki jo še zmerom beremo, n. pr. »Šola **konča** ob dvanajstih, predavanje **je končalo** ob devetih itd. Koga je pa šola končala? Studenta? Predavanje pa morda poslušalce, če je bilo presuhoparno! Toda tega ni mislil tisti, ki je napisal ta nestvor. Saj je vendar jasno, da se je šola končala, da se predavanje konča itd.

6. Takle primer sem pred kratkim bral v Slovincu: »...pozabil je na tisto čebelo, ki ni imela časa, da bi se umaknila njegovi nožici in sanjal je vedno pogostejše o Iliriji.« (Slovenec 28. 8. 1942.) Tri nepravilnosti bi rad popravil v temle stavku. Prvo in najvažnejše je vprašanje ločil! Dasi imamo že od Breznika I iz leta 1916. povsem jasno izobrazeno pravilo, kdaj se stavi vejica v slovenščini, vendar še po pet in dvajsetih letih vlada tolika nejasnost! Zgoraj mora namreč med besedama **nožici** ter **in** stati vejica. Kako — pred **in** vejica? Da, da, tudi pred njim! Kdaj pa? Zakaj pa? Prav preprosta je ta stvar. Vzemimo jo z druge strani in povejmo pravilo, da vejica loči stavke med seboj. Saj je to njeno najvažnejše opravilo, torej mora ločiti tudi **vmesne stavke** od tistih, med katere je **vmesni stavek** vrinjen. Glejte, kako preprosto! Zgoraj je zložen stavek: pozabil je na čebelo in sanjal o Iliriji. Pa se je med ta dva stavka vrinil prilastkov stavek o čebeli in še eden kot privesek finalnega pomena. Torej kar dva **vmesna stavka**, zato ju moram ločiti od obeh glavnih z vejico, ker samo nekaj postranskih stvari iz glavnega pojasnjujeta, ne pa da bi sama izrekala ali nadaljevala glavno misel. To se začne šele z **in** za **nožico**, zatorej je tamkaj nujno potrebna vejica! Prav enak primer: »...se je igral z otroci, kakor se spodobi in pobiral prve lešnike. (Slovenec 28. 8. 1942.) Za spodobi mora stati vejica!

V prvem primeru bi bilo izraz **ni imela časa** vse-kakor lepše izraziti, n. pr. z glagolom: **ni utegnila**.

Posebna stvar je pa raba primernika pri pridevniku in prislovu. Zgoraj je zapisano: in sanjal vedno pogostejše o Iliriji. Kdaj ali kako je sanjal? Torej prislov. Ta se pa ne tvori s **-še**, marveč samo z **-eje**: pogostejše, veseleje, živeje, podobno: više, niže, laže. Pač pa se komparativi pridevnikov glase: pogostejše delo, višje mesto, nižje opravilo, lažje telo.

V drugem primeru imamo tudi še neko grdo napako: z otroci nam. z otroki. Ta samostalnik se sklanja: otroci, otrok, otrokom, otroke, pri otrocih, z otroki; torej se je **k** spremenil v **e** samo pred **i** v **imenovalniku** in **mestniku**, ne pa tudi v **orodniku**, ker je bil v prvih primerih že v praslovanščini i oz. ê, v orodniku pa y. In ker se je **y** spremenil v **i** šele v slovenščini, ko že davno ni več bila mogoča tista palatalizacija **k**, je ta **k** ostal do danes **k**: z otroki!

7. Kljub določilom Slovenskega pravopisa 1935 in posebnega poglavja o neslovenskih predlogih vsak dan srečate dvoje vrst grdih spak v knjižnem jeziku. Prva vrsta so tako imenovani **nepristni predlogi** iz orodnika brez prepozicije, kakor so: koncem, prilikom, povovo-

dom, potom, druga vrsta so pa večinoma germanizmi: na hvalo, vsled, v svrhu, v očigled, z ozirom na. Pa imamo prav za vse te spake lepe možnosti povedati vse to po slovensko: konec ali ob koncu šolskega leta, ob priložnosti, ob zlati maši, po naredbi, po radiu, zaradi, za, spričo, glede na in podobno. Tehle neslovenskih predlogov kar mrgoli po knjigah in listih, da ni treba niti navajati zgledov. Pa za odpravo te napake ni treba drugega, kakor da vsak čisto preprosto po domače pove, namesto da se spakuje z izrazi: v očigled, v svrhu, z ozirom na itd.

8. Trd oreh je raba dovršnikov v **nikalnem velelniku** in v **namenilniku**. Breznik IV je odločno zahteval, da moramo prepoved opisati, če hočemo rabiti dovršnik: ne lomi! toda: ne smeš prelomiti! ne smeš iti! ne smeš storiti! Živ narodni govor pa vendarle tudi v nikalnem velelniku rabi dovršnike za enkratno dejanje. Zato so prav storili slovnicearji v Slovnici III/IV, ko so dovolili: »V nikalnem velelniku navadno rabimo nedovršnike, vendar v primerih enkratnega dejanja postavljamo tudi dovršnike.« (Str. 84.) N. pr.: Ne pokuri še danes vseh drv! Ne pozabi knjig! Vsaj tiste smreke mi ne posekajta! Ne odrecite mu te prošnje! Ne vpelji nas v skušnjavo!

Prav podobno je z namenilnikom! »Pravi namenilnik imajo le nedovršni glagoli,« je ugotovil Breznik IV, str. 141. Zato se rabe namenilnika pri dovršnikih radi izogibljemo z velelnikom: Pojdi, zapri dur! ali z odvisnikom: Greva, da konja izbereva. Enako Slovnica III/IV. In tako je vprašanje ostalo precj nedoločeno. Seveda, saj ljudska raba tudi tukaj ne preganja dovršnikov: Grem pogledat na njivo, umret je prišel domov, prišli so ga pokopat. Tako seveda zlasti pri dovršnikih, ki so dobili poseben pomen, kakršnega nedovršniki nimajo! (O obeh vprašanjih ima Breznik v rokopisu že napisano posebno razpravo in njeni izsledki bodo prihodnji naši opisni slovnici prav dobrodošli.)

9. Podobno vprašanje je **raba nedoločnika v prepovedi**. V Brezniku II in III še beremo: »Pomni, da se v slovenščini rabi velelnik, ne pa nedoločnik,« n. pr. »Ne ponavljaj istih misli v nalogi!« (neslovenski je: ne ponavljati). Breznik II, str. 145. V četrti izdaji pa je iz stare rabe popravil to pravilo v: »Velelnik se izraža tudi z nedoločnikom, n. pr.: »Starih šeg ne vseh zatreti, novih ne vseh sprejeti!« »Le moriti ga ne!« (Ravn.) »Nikar jih posnemati!« (Miklošič.) Breznik IV, 156. Podobno so zapisali slovnicearji v Slovnici III/IV, 84: »Za prepoved nam rabi tudi nedoločnik, zlasti pri nikar(te).« »Nikarte mene Turku dati!« Nar. p. Istotam pa je tudi zapisano: »Napačna je raba nedoločnika za zapoved,« n. pr. Tukaj pritisniti! Vrata zapirati! Desno voziti! Tu je treba brezpogojno rabiti le velelnik: Zapiraj vrata! Vozi desno! Pazi na snago!

10. Zanimiva je nadalje **raba predikatnega nominativa in akuzativa** v slovenščini pri glagolih **delati se, izkazati se, čutiti se, videti se**. O tem problemu je Breznik napisal članek v SJ IV, 1—4, 35 sl. Gre za primer: kazal se je skrben ali kazal se je skrbnega. Stari pisci so rabili skoraj izključno nominativ, sedaj pa je že skoraj povsem prevladal akuzativ. Tako nam zadnji slovarji od Janežiča in Bartla preko Pleteršnika omenjajo po večini le **ново rabo akuzativa**, tako da je marsikdo že mislil, da je nominativ napačen. Pa ni. Breznik je pravilno ugotovil na koncu omenjenega članka, da »je ta (nominativna) konstrukcija splošno slovanska in zlasti v srbohrvaščini krepko živi, zato ne kaže, da bi se je v prihodnje naše slovnice branile, temveč naj jo poleg novejših oblike tudi še trpe.« Tako je prav: delati se bolnega ali delati se bolan, narediti se hudega ali narediti se hud itd.

11. Prav brez potrebe se je v zadnjem času razpasla razvada **opisnega stopnjevanja**, kjer bi bilo na

mestu le **pravilno** stopnjevanje pridevnikov, n. pr.: se obnašajo vedno bolj nasilno nam, vedno **nasilneje**. Naj bi veljalo splošno načelo: če je le mogoče, stopnjujem pridevnik in prislov pravilno, opisno pa le takrat, kadar pravilno ne gre, kakor je n. pr. pri pridevnikih, ki pomenijo barvo, ki se končujejo na č, ski, ji in pri deležnikih na l in n. Potemtakem je popolnoma nepotrebno opisno stopnjevanje, kakor ga vsak dan utegnemo brati: bolj dober, bolj priden, bolj grenak namesto boljše, pridnejši, grenkejši itd.

12. Redki so, ki ločijo pridevniško rabljen zaimek **kolik, tolik** od adverbialno rabljenega **koliko, toliko**. Prvi se spreminja po spolu, sklonu in številu, drugi pa ostane nespremenjen, n. pr.: po tolikih izkušnjah ali po toliko izkušnjah ni eno in isto, marveč pomeni prvo: po tako velikih izkušnjah, drugo pa po tako številnih izkušnjah. Teh dveh pomenov ne smemo zamenjavati!

13. Primer v Slovincu z dne 28. 8. 1942: fant mora postati utrjen tako zelo diši po germanizmu **werden**, da je vsekakor treba povedati po slovensko: fant se mora utrditi; podobno: travnik je postal zelen — je ozelenel; postal je bolan — zbolel itd.

To so bile v glavnem same sintaktične in stilistične napake in nejasnosti in, kolikor še niso določene, tudi odpustljive, če kdo ni zanje vedel ali če celó v slovnici ni nanje našel jasnega odgovora. Tembolj so pa neopravičljive čisto slovnične napake. Teh sicer kar mrgoli po naših knjigah in listih, čeprav se tičejo n. pr. sklanjatve, ki bi jo moral vsekakor poznati vsak, kdor koli hoče prijeti za pero! Prav vsakdanje so n. pr. napake v sklanjanju **kdor** in **kar** in **kdo** in **kaj**. Tako piše S dne 28. 8. 1942: »V čemer pa bi bilo to zmanjšanje upora?« Kakor da bi ne bilo nobene razlike med relativnimi in vprašalnimi zaimki: v čem: v čemer! In v dativu ter instrumentalu, koliko grešimo: v čimer, s čemer, s komur itd. Pravilne so le te-le oblike: komur, čemer, v čemer, pri komer, s čimer, s komer, vse drugo so napačne in nedovoljene analogije, ki jih slovenska slovnica ne priznava!

Prav tako je v slovnici jasno določeno, koliko je bila sprejeta **moderna vokalna redukcija** v naš knjižni jezik. V splošnem tega pojava knjižni jezik ne priznava, ker je pač mlajši kot začetek knjižnega jezika. Vendarle je splošna raba sprejela nekaj redukcij kratkih i-jev in u-jev. Tako pišemo: starši, vsak, oljka, marenj, šolen, ne pa stariši, vsaki, oljika, marinj, šolin. V nekaterih primerih pa pisava še ni določena, zato je n. pr. dovoljeno pisati: dol in doli, gor in gori, skoz in skozi, pol in polu in poli. Da ne pišemo vejice med besede, ki šče skupno tvorijo veznik, je tudi jasno, torej: potem ko, medtem ko, brž ko, tako da — vse brez vejice pred drugo besedico! Tudi deležnik prenešen vse prepogosto beremo nam. prenesen, nasprotno pa govorenje, oznanenje, taborenje nam. govorenje, oznanjenje, taborjenje itd. Ti glagoli namreč spadajo v IV. vrsto, v kateri zaradi vrstne pripone i nastajajo asimilacije, v tretji vrsti pa tega pojava ni, zato pišemo: poželenje, hrepenenje itd.; edini izjemi sta življenje in trpljenje nam. etimološko pravičnih življenje, trpenje, kakor je pisal Levstik.

S tem člankom nisem hotel napisati kake nove razprave iz naše slovnice in našega knjižnega jezika. Opozoriti sem hotel samo na nekatere **neresene probleme** in nanje opozoriti predvsem javnost, slovnicearjem so že tako znani. Nakazal sem tu in tam, zlasti v uvodnih mislih, nekaj smernic, po katerih naj se še dvomljiva in nejasna vprašanja rešijo. Nasprotno pa sem se namenoma dotaknil tudi nekaterih grobih napak, ki so kot take nedvomno ugotovljene, z željo, da bi se med piščimi ne ponavljale več. Članek je potemtakem pisan v ta namen, da bi koristil čim širšim plastem našega ljudstva, kajti vsem tem naj pride Slovenčev koledar v roke!

Jure Strnad si je obrisal umazane, od kireza črne roke v modrikasti mizarski predpasnik, ga snel z vratu in obesil na zarjavel žebelj pri oknu. Levica mu je kot mrtva padla ob telesu; dva prsta na njej je še za silo premikal, ostali pa so bili negibni. Od kapí, ki ga je zadela lani v vso levo stran, mu je to ostalo. Toda krsto si je vendarle še napravil. Zdaj pa je z njegovim delom pri kraju, zdaj se bo lahko za zmerom poslovil od svoje mizarske mize, dlet in žag, skobelnikov in svedrov. Da, sedaj je z njim konec, konec je vsega, za kar bi bilo še vredno živeti.

Jure Strnad se je ozrl na črno krsto, ki je ležala pred njim. Ravno vanjo še spada. To čuti, to ve, kajti kdor nima na svetu srečne roke, zanj je najbolje, da se z njega umakne. In Jure Strnad srečne roke ni imel. Sam je bil prepričan o tem, čeprav je včasih moral to svoje mnenje nekoliko spremeniti. Nekaterikrat je namreč le zagrabil kos sreče in uspeha, bodisi že po naključju ali kako drugače. Takole na primer: ko je kot petintridesetleten prišel z ženo iz Temeniške doline v Brezovje, ni imel nič. Pač: deset goldinarjev, v vreči čez ramo mizarsko orodje, na ročnem vozičku nekaj oprave, potlej pa še ženo Kristino in desetletno Rozo, ki jo je priženil z njeno materjo vred. Vzel je namreč vdovo. Danes pa ima hišico s kuhinjo, tremi sobami in fičaro; danes ima hlev, kašči in kozolec pa še senico zraven. Vse to ima danes, oziroma boljše: vse to ima danes človek, ki je poročil njegovo pastorko. Sam pa nima nič. Prav nič. In tudi pomagati se tu ne da ničesar več, kajti če človek v življenju o pravem času nima srečne roke, je pač nima. Jure Strnad pa je ni imel, vsaj dvakrat ne, če ne večkrat, in sicer ko je jemal Kristino in ko je Pevčevega Filipa priženil k hiši. Če pa človek naredi dve taki napaki, je to čisto dovolj, da ima zagrenjeno vse življenje.

Jure Strnad kot omotičen kolobari po delavnici. Nekaj išče, nekaj mu manjka, pa sam ne ve kaj, vrti se, dokler se kar na lepem trudno ne sesede na tnalno, potegne iz žepa mehur s tobakom in pogleda po krsti. Saj je na njej vendar že vse dokončal. Lepa je; prav taka kot jo je pripravil svoji rajni Kristini, samo da je njegova za šest palcev daljša. Dvakrat jo je prebarval s kirezom, pribil na pokrov pozlačen papirnat križ, po dve zlati angelski glavicici na vsako stran in tudi žeblje je že napol zatolkel v gornje robove, da ob njegovi smrti ne bo preveč razbijanja v hiši. Tako. Zdaj se naj še dodobra osuši, potlej po jo bo postavil v kot, kjer ga bo počakala, dokler je ne bo potreboval. Mogoče bo to še prav kmalu, kajti takale kap je kot nekak božji prst, ki ti pomigne, da bo počasi treba oditi z zemlje dobršen seženj pod njo. Sicer pa se človek v dobrih sedemdesetih letih do vrha naužije trpljenja, dela in veselja — če mu je tega zadnjega sploh bilo kaj odmerjenega — tako da mu končno tudi to slovo ni težko. Treba je skleniti svoje račune, treba se je pač umakniti in napraviti prostor drugim.

Zunaj sije poletno sonce, vrabiči ščebetajo po drevju in topla sapa maje na njem listje, skozi katerega si utirajo sončni žarki pot v Strnadovo delavnico. Šipe so zaprašene in motne, vendar prodirajo ti žarki tudi skozi nje, poskakujejo po visokem kupu skoblanja in silijo na črno krsto. Stari Strnad se za hip ozre tja, potlej pa se na tnalno čisto sključi, da bi skozi nizko okno videl sleme pri kozolcu, kjer se ob vsaki najmanjši sapi vrti njegov leseni petelin. Pet let je bilo spomladi, odkar ga je napravil in sam pritrtil tja gori, pa se še zmerom suče in frfota s kreljutmi, kot bi bil živ. Vsakikrat ko se zavrti naokrog, razpne rdeče repetnice in stegne glavo, kakor bi hotel zapeti, pa jo že naslednji trenutek skloni in zloži peruti. Ko bi le še kikirikati znal! Mogoče bi Strnad na kak način tudi to stvar pogruntal — malo se mu zdi, kako bi se moralo napraviti — poskusil pa le še ni, ker ni bilo nikoli pravega časa za kaj takega. Sicer pa je tudi tako dobro. Otroci imajo s petelinom veselje in pet let se že vrti. Ah, seveda... enkrat samkrat se je ustavil, ko mu je burja odkrhnila repetnico, in to prav tisti teden, ko mu je umrla Kristina. Potem je igračo popravil zavoljo otrok in prav je bilo tako.

Starec se sklanja in napeña oči, da bi bolje videl skozi oslepele šipe. Kajpak, tudi zdaj se vrti njegov petelin, počasi in leno, vrti se pa le! Premalo sape je v zraku, ki bi mu hitreje razmahovala kreljuti in nagibala glavo. Včasih leži Jure Strnad takole v travi za kozolcem, gleda petelina po cele ure in se veseli kot otrok. Sam Bog ve, čemu postajajo ljudje na starost tako smešni? Filip mu je že dostikrat oponesel, da je neumen in otročji. Saj je menda res. Seveda ta mladega jezi, ker mu ne more več delati. Pa kaj ni zadosti, da mu je iz nič in iz svojih žuljev postavil hlev, hišo, pod in kozolec? Kaj nima dovolj, da ga je lani zrinil iz fičare v delavnico? Nazadnje ga bo menda še od tukaj vrgel na cesto?

Stari Strnad leze vase kot prazna vreča. Upadla lica se mu tresejo, oči lezejo skupaj in težka pipa mu nateguje spodnjo posinelo ustnico. Sunkoma stiska skupaj škrbaste čeljusti in vleče vase sapo, da kar poje in grgra v mrtvi pipi. Saj niti ne ve, kdaj mu je ugasnila. Samo vleče in vleče... Kajpak, neumen je postal in otročji...

Takrat pa je bil še mlad in pameten. Preveč pameten, da je drugim tako lepo postlal. Mizaril je, si prislužil kos zemlje in začel. Premeril jo je, zabil količke, napel vrv in zamahnil s krampom. Zgoraj tenka plast zemlje, spodaj pa je bilo kamenje, tega zlomka, za cele gore! Če bi to prej vedel, se ne bi lotil tal ravno tukaj. Odnehal pa ni, ker bi se mu ljudje mogoče smejali. Zato je za nekaj časa pustil les in se zajedel v skalo. Sveder je grizel in kladivo je pelo, pa še smodnik je govoril. Šlo je pa le! Za hlev, za klet, za stopnice. Zmerom globlje v živo skalo, ki je vsa ranjena in razlomljena sleherni dan zijala bolj in bolj na široko.

Potem se je lotil zidanja. Sam je obsekaval kamen, sam mešal pesek, cestno blato in apno, sam nosil vodo, sam meril, skladal, vezal in postavljaj. Delo se je motalo počasi. Iz zgodnje pomladi se je potegnilo v pozno jesen in prvo zimo, pa je zgradil le spodnje prostore in komaj polovico zgornjega zidu. Pokril ga je in tako je čakalo do druge spomladi. Ob prvem jesenskem deževju je nadkril kuhinjo in eno sobo ter si za silo uredil delavnico v kleti. Tam je mizaril čez zimo in čakal, da bo sneg znova skopnel. Takrat sta prišli na vrsto ostali dve sobi, prihodnje poletje si je uredil hlev in kupil kravo; potlej pa si je v naslednjih letih postavil še kozolec, nato pod, nadzidal hiši fičaro, v kateri bosta z ženo stanovala na stara leta, dokupil nekaj njiv in malo hoste, skratka: šlo je navzgor in na široko. Jure Strnad se je čudil samemu sebi. Iz desetih goldinarjev, ki jih je pred dvanaajstimi leti prinesel v Bre-

zovje, pa ti nastane taka domačija! Delal je čisto sam, v kolikor mu ni ravno prve dve leti malo pomagala žena in kasneje nekoliko Roza, pa še včasih pri postavljanju težkega ostrešja kakšen sosed; to je bila vsa tuja pomoč, sicer pa je v resnici naredil vse sam. Tukaj je prav gotovo imel Jure Strnad srečno roko. Ne bi si upal vsak z desetimi goldinarji v žepu pričeti graditi hišo, on pa se je tega dela postopil in si je streho tudi postavil. Res sta prenekaterikrat čez polnoč pela žaga in skobelnik, da je odrinil delo, ki so mu ga dali okoliški kmetje, da je na ta način odslužil les, železje, pesek, razne vožnje in podobno. Toda nazadnje je bila hiša le dograjena, postavil je še druga poslopja in vse bi bilo, če ne bi imel z ženo Kristino tako nesrečne roke.

No, Kristina — Bog ji daj v miru počivati! — dobri dve leti je že, odkar se mu je umaknila izpod nog. Bila je ženska, taka kot so približno druge, v katerih se skriva pol angela in pol vraga; samo da je pri njej vrag imel glavno besedo in je angel komaj kdaj pa kdaj potihno čivknil. Mogoče je bila za koga tudi dobra, tako na primer za Rozo in za Filipa, pa še za koga drugega, ki je morda piskal v njihov rog; toda za Jureta Strnada, za svojega pravega moža pred Bogom in pred ljudmi, za tega gotovo ni bila.

Stari mizar se na tnalu boleče zgane, potlej pa topo zastrmi v krsto pred seboj. Ugasla pipa mu nateguje spodnjo ustnico, tenka proga rjave slinje leze čez njo in nadležna muha mu brbota po ustnem kotu. Jure Strnad pa je ne čuti; od kireza črne roke upira ob kolena in niti z očesom ne trenje. Kot da je že odmrli temu svetu, kot da to ni več živ obraz, ampak samo še maska iz sive, nagubane papirjevine, ki sta jo preperela in presušila deževje in sonce.

Ne, ničesar ne bo očitil Kristini, pa čeprav ga je pri oporoki, ki jo je naredil po njeni želji, ogoljufala za vse: za zemljo, za hišo, za pod in kozolec, za zadnjo besedo, ki jo je še imel. Zdaj je malo manj kot berač, zdaj ga lahko Roza in Filip že jutri, če ne še danes poženeta na cesto. Vse pravice jima je dal, vsemu se je odrekel, še pošten kot in užitek si ni izgovoril, ker je mislil, da imata onadva srce. Pa ga nimata, ampak kamen, kamen imata!

Kristini pa le ne bo ničesar očitil, kajti če mu je v življenju vse to usojeno, potem je škoda, ako bi se preveč razburjal in krivil druge. Za mrtve pa je najbolje, da jih človek pusti v miru, posebno če tudi sam ni daleč od njih. Dva in sedemdeset let!... Koliko pa naj jih še pričakuje?... Krsta je vendar že pripravljena. Ne bo več dolgo, ne bo!...

Stari mizar počasi vstane in stopi k oknu. Sonce leze zmerom niže, listje se giblje in svetli žarki so se spet premaknili in zdaj že plešejo po zlatem križu na krsti. Zunaj pa vedno močnejše piha sapa in oblaki se gnetejo z vzhoda. Ah, njegov rdeči petelin na kozolcu!... Kako veselo krili z repetnicami!... Ne, tega pa ni dal v testament! Petelina ne! — Ta je samo njegov, ta ga bo preživel, ta mu bo mahal s kreljutni v slovo, ko ga bodo v črni krsti nesli na zadnjo pot...

Jure Strnad sloni pri oknu vse dotlej, dokler svetlosivi oblaki ne zagrnejo sonca. Potem se okrene, nagradi po tleh polne pesti skoblanja in ga stlači v železno pečico. Zakuril bo in si skuhal žgance. Zdaj na stara leta si pripravlja jed sam, potem ko se vse življenje ni nikoli ukvarjal s kuho. Mora tako, če hoče v miru spraviti vase kak grizljaj.

Mizar Jure Strnad si kuha večerjo. V lončku brbra vreča voda in na tnalu ga čaka kupček koruzne moke, da jo zasiplje vanjo. Ogenj poje v pečici; zunaj pa ni več sonca, le oblaki se kopicijo čez nebo in lesen petelin frfota, kot bi se hotel odtrgati s slemena.

*

Ta črna krsta, ki si jo je stari Strnad pripravil zase, bo menda v resnici njegovo zadnje delo. Tako

vsaj je kazalo, kajti dober teden po tistem, ko jo je napravil, mu je levica skoraj čisto otrpnila. Kje pa naj odslej z eno roko vodi skobelnik, kako naj drži dleto in obenem udarja s kladivom? To je bilo zdaj nemogoče.

Jure Strnad se je čisto vdal v usodo. Sicer bo nekoliko težko, ker se ne bo več mogel motiti z delom, je pa zato imel več časa, da bo gledal svojega petelina na kozolcu. Tako, glej, pride vsaka stvar nekako prav in končno je tudi že potreben počitka.

Odslej se je orodje prašilo po policah in tenka siva plast na njem je postajala vsak dan debelejša; nabirala se je povsod, na oknu, na mizarški mizi, na deskah in edinem polomljenem stolu, na postelji, na krsti... To je položil na tla pod oknom; črni pokrov je bil že ves siv in zlati križ se ni več tako blestel kot takrat, ko ga je vzel iz papirja in pribil na les. Toda pod tem prahom je bila skrita prejšnja črna barva; to se je videlo posebno dobro tam, kjer je Strnad včeraj s prsti zbrisal prah, ko je vzdignil pokrov in dal v krsto medit hruške, ki jih je čez noč močna sapa strela z drevesa. Toda ta prah ga ne skrbi. Ko bodo krsto rabili, jo bo treba zunaj samo malo obrisati s suho cunjjo in, če ni drugače, še z mokro, pa bo spet taka, kot je bila prvi dan.

Tako je stari Strnad medil v svoji krsti zgodnje sadje, ga jedel sam in razdajal vaškim otrokom — Filipovi trije so že šoli odrasli — ki so hodili z njim vred gledat lesenega petelina na kozolcu. Tam spodaj je posedal na klopi, strmel na sleme in jim pravil zgodbe. Vesele in žalostne, včasih ves popoldan, vse dotlej, ko je odšel v svojo delavnico kuhat žgance ali pa krompir.

Dela pa se ni več pritaknil. In tudi mogel se ga ne bi s svojo mrtvo roko. Filip in Roza sta ga gledala kot gada. Zdajle ko je žetev, ko so sredi največjega dela, pa ti po ves ljubi dan sedi pred podom, vabi vaške smrkavce in zija v tistega petelina kot v tabernakelj. Vsaj živino naj opravlja, če za drugega ni!

Strnad pa se ni ganil s svoje klopi in če je od onih dveh kdo mimogrede revsknil vanj kako besedo, se je naredil, kot da je ni slišal. Naj sama in njuni otroci poskusijo; deset rok imajo in če z desetimi ne odrinejo toliko, kot je moral on v njihovih letih z dvema, potem niso vredni, da jih zemlja nosi.

Stari je molčal, Filip in njegovi so bruhali psovke in kletvice in napetost je naraščala iz dneva v dan, dokler se ni nekega večera izpred hleva oglasila Roza:

»Slišite, Strnad!« je preteče zategnila besede in trdo stopila proti njemu, da je razpenjeno mleko pljusnilo čez rob kabljice, ki jo je držala v roki. »Slišite, vašega lenuharjenja mora biti enkrat tudi konec! Jutri boste vi gnali past v Grapo!«

Stari mizar se ni ozrl; počasi je vlekel iz pipe in gledal čez slame in negibnega petelina tja na zapad, kjer se je na večernem nebu razpotegovalo nekoliko rumenkastih oblakov.

»Ste gluhi ali kaj?!« je razdraženo kipela Roza. »Past boste gnali! Jutri!«

Strnad pa ni odgovoril, le dvakrat, trikrat je globoko potegnul vase in ko je videl, da mu je pipa ugasnila, jo je počasi vzel iz ust in iztrkal ob klopi. Potlej se je še enkrat ozrl po petelinu, vstal, obrnil Rozi hrbet in se nameril naravnost v svojo delavnico.

»Strnad!... Strnad!...« je vpila za njim.

Na hišnem pragu se je pokazal Filip.

»Kaj pravi stari? Da ne gre past?«

»Nič ni rekel. Še slišati me noče!«

»Tak je tudi oglušil, revček?!« je pikro zinil Filip. »Lej no, lej, mogoče bo pa slišal, če ga bom malo potipal s prave strani. Mogoče pa bo, mogoče, pravim. Poskusiti je treba!«

»Strnad, sem pridite!« je še enkrat ukazujoče zapisala Roza.

Stari je bil že pri vratih, prijel je za kljuko pa ni vstopil. Čemu? Ker bi se bal onih dveh? Ne! Naj vpijeta, če ju je volja. Past pa ne bo šel! Mleka ni pil že od pomladi. Ne dasta mu ga. Le zakaj naj bi potem pasel?

Izpustil je kljuko in šel na drugo stran delavnice. Sedel je na čok, privlekel mehur in si znova napolnil pipo. Od tu se je videlo na polje; le na nekaterih njivah je še zorela pšenica, ker je bila večinoma že požeta, medtem ko se je drugod še na široko bohotil oves in sta med velikimi zaplatami zelja in detelje zorela krompir in kuzuza. Velike sončnice so v nastopajočem mraku stale med fižolom in peso kot pojemajoče luči, ki bodo vsak čas ugasnile.

Jure Strnad je gledal po njivah in mislil svoje. Kar vpijeta naj, pritepenca nemarna! Past pa ne gre, čeprav bi šel lahko. Zanju ne!

Filip je planil iz hleva z bičevnikom v roki.

»Nikar! S silo nikar! — Zavoljo ljudi ne smeš!« se je prestrašila Roza, ko je videla moža vsega divjega.

»Kaj ljudje! Molčijo naj! — Tisto pa ni menda nič, če stari zganja svojeglavosti?!«

»Zlepa poskusi.«

»Le brez skrbi! Tako kot bo potrebno. — Če palica novo mašo poje, ni vrag, da ne bi še njegovo gluhoto ozdravila!«

»Filip, pazi, ljudje...«

Ni je poslušal in naglih korakov se je zagnal proti podu, ob katerem se je stiskala Strnadova delavnica. Kot burja je butnil vanjo. Starega ni bilo notri. Filip je presenečen zazijal, ko je opazil pod oknom krsto. Lej no, kako si je vse lepo pripravil. Še krsto! To je edino pametno. Samo kaj ga še zadržuje tukaj, da ne izgine v krtovo?!

Srdit je treščil vrata za sabo in stopil okoli delavnice. Tam je stari mizar sedel na čoku in strmel čez njive.

»Strnad, pasli boste! Od jutri naprej bo to vaša skrb!« je povedal naglo in komaj skrival togotljivost.

Stari ga ni pogledal, le desno koleno je prejezdil čez levega, se sklonil naprej in se s komolcem oprl nanj. Odgovoril pa ni, kot da ga niti najmanj ne briga, kaj oni blebeče.

»Za kravi in teleta boste vi skrbeli. Če ne bodo jutri napašeni, se pazite!« je povedal ujedljivo in švrknil z bičem po zraku.

Takrat Strnadu ni več strpel jezika.

»Filip, pazi se, nisem več otročaj, da bi se ti šalil z menoj! Vsaka stvar ima svojo mero! Ta pa tudi!«

»Kaj je to šala, če vam pravim, da pojdite past?«

»Fant, mislim, da ne slišim dobro, o čem česnjaš,« je stari postajal piker. »Če ti v glavi ni vse prav, se prespi, pa ti bo jutri mogoče že bolje!«

»Tebi bo pa že danes!« je naenkrat vzkipek Filip in z bičem vsekal Strnada čez napeti hrbet. »Se mi je kar zdelo, da ne slišiš dobro!... Se ti bodo že počasi odprla ušesa!... Bodo se ti, le verjemi mi, stari!... Kar verjemi!...«

Filip je zamahnil drugič, zamahnil tretjič, četrtič... Strnadu je odletela pipa iz ust in obupno je zakrilil z rokami, da bi se ubranil udarcev, ki so mu završeli nad glavo.

»Miruj... Tak nehaj!... Pusti, zverina!... Aa... Nehaj!... Nehaj!... aaa...« je grgal in se izmikal udarcem. Skušal je vstati in zbežati, pa so mu bile noge trde kot iz lesa. Trudil se je, nazadnje se je pa le na nek način odtrgal s čoka, se opotekel nekaj korakov, pa je Filip takoj skočil za njim in ga s pestjo podrl na tla.

»Počakaj! Povej zdaj, če boš jutri gnal past ali ne boš?!« je kričal in ga suval z bičevnikom.

Strnad ni odgovoril, le nekaj nerazumljivega se mu je trgalo iz grla in z zdravo roko je krčevito grebel po zemlji. Potem se je sunkoma prevrgel na hrbet in obmiroval. Zdelo se je, da niti ne diha več; oči je imel zaprte in čez lice mu je iz levega kota ust tekkel tenek curek krvi.

Filip je v grozi obstal. Preveč ga je. Mogoče celo do smrti. Za starega človeka je hitro zadosti.

Roza je kriknila, ko je Strnada zagledala na tleh. Potem je kot blazna skočila k Filipu. Kaj mu ni rekla, naj s silo nikar? Zakaj je ne uboga, zakaj, le to bi rada vedela! Potlej se je sesedla in zatulila, kot bi ji hiša gorela nad glavo.

Vrt pa je bil že ves poln sosedov. Kdor se ni prej zmenil za Filipovo kričanje, je moral vsaj zdaj priti pogledat, čemu Roza tuli.

Možje so dvignili starega mizarja in ga odnesli v njegovo delavnico. Tam so ga prepustili ženskim rokam. Še je dihal in tudi oči je odprl. Mogoče pa z njim le ni tako hudo, kot so sprva mislili. Še zlizal se bo lahko. Star je res, toda kopriva ne pozebe in nikjer ni rečeno, da bi moral človek zavoljo nekaj udarcev temu svetu takoj pokazati pete.

In kar so ljudje samo ugibali in menili, je postalo res. Dvainsedemdesetletni Jure Strnad se je zlizal. Dober teden je poležaval na postelji in stara Jerucovka je skrbela zanj. Potem je bil spet za silo dober. Toliko, da je lahko znova hodil pred pod gledat svojega lese-nega petelina.

Vsa stvar pa je prišla na uho orožnikom in ti so poskrbeli, da pravica ni preveč zadremala. Filipu Pevcu so na sodišču prisodili tri mesece.

*

Strnadovo življenje se ni v ničemer spremenilo. Vse je šlo po starem tiru, samo malo več miru je imel. Filip je sedel v mestu, Roza in njeni trije otroci so ga gledali sicer sovražno, toda besede mu niso privoščili nobene, niti take niti drugačne. Jure Strnad pa jih tudi ni bil željan, od njih prav gotovo ne! Saj se je lahko s kopico otrok, ki so prihajali k njemu, čez mero porazgovoril, in zraven so bili tu naokrog še drugi stari ljudje, s

katerimi je pretresel kakšno zgodbo, če se mu je to zdelo vredno. Sicer pa je rajši premišljeval sam zase, sedel lepo na klopi, se grel v soncu in vlekel pipo. Zdaj so drugi na vrsti, ki jih tlačijo težave in ki morajo skrbeti, kako bo s poljem, kako s hosto, živino in nešteto drugimi stvarmi. Tudi on je imel nekoč to na ramah, zdaj pa je vse odložil, oziroma so mu s silo odvzeli drugi. Njemu pa je preostala edina skrb, da se bo nezadolžen z Gospodarjem na onem svetu umaknil s te revne zemlje.

Tisti kos poletja, kar ga je še ostalo do Velike maše, se je kar nanagroma prevrgel v jesen. Drevje je rumenelo, počasi sicer, toda vztrajno in s tepke pred njegovo delavnico je že obletalo listje. Koruza je dozorevala, v toplen jesenskem vetru so šelesteli njeni dolgi listi in vonjave cvetoče ajde so se v celih valovih zaganjale na vrt, kjer je pod kozolcem sedel Strnad in gledal svojega petelina, ki je krillil visoko gori na slemenu. Zdaj je bila njegova ura, kajti ozračje ni bilo skoraj niti minuto mirno; zmerom je vlekel veter, pa najsi bo že s te ali z one strani, da so klepetci po vsej vasi nabijali kot živi vražički. Res je bilo škoda, da Strnadov leseni petelin ni dajal od sebe nikakega glasu; če že ne bi kikirikal, pa naj bi se vsaj kako drugače oglasil, bodisi da bi ropotal, škrtal, regljaj, kar koli, samo, da bi bilo nekaj slišati. Tako pa se je vrtil kot mutec. No, tukaj bo treba res nekaj napraviti, na vsak način! Tako je znova dognal Strnad in sklenil, da bo ob prvi priliki poslal na sleme kakega paglavca, da mu sname petelina, s katerim bo potem že sam naredil, vse tako, kot je prav.

Nato pa je počasi prišlo jesensko deževje, še preden so bile vse njive prazne in še preden se je Strnad lotil lesenega petelina. Dež je škropotal dan za dnem, vsa zemlja je bila razmočena, ceste blatne in po poteh so se prelivala goste rjave luže. Od vsepovsod se je stekala voda: s streh, dreves, bregov in grivin, vse je tonilo v tej poplavi in kalna Krka je grozeče narasla in nosila s sabo cele vozove dračja, hlodov in vej. V zraku pa ni bilo niti najmanjše sapa, dež je lil enakomerno in neugnano, da je leseni petelin na kozolcu klavrno priprl peruti in sklonil glavo, kot da bi čutil vlago in mokroto, ki sta vdiralai vanj.

Nazadnje se je po dobrem tednu to deževje le ustavilo; voda je odtekla in zemlja se je pričela sušiti. Potem je od nekod sunila majhna sapa, ki sicer ni bila več tako topla kot prej, a je je toliko le bilo, da je leseni petelin na kozolcu razkrehnil repetnice, potegnil glavo

nazaj in se zasukal. Takrat je tudi Strnad prilezel iz svoje delavnice, od koder ga že ves teden ni bilo na spregled. Človek bi mislil, da je umrl, če ne bi včasih videl dima, ki se je skozi pločevinasto cev počasi razlazel v mokroto in zrak.

Jure Strnad res ni veliko zapuščal svoje delavnice, saj se je skoraj vsak dan oglasil pri njem kak bosopetec, katerega je poslal v trgovino po tiste stvari, ki jih je slučajno potreboval. Tega pa je bilo bore malo treba. Nekoliko soli, potem tobak, žveplenke in zdaj na jesen še petrolej, ko so noči zmerom daljše. Drugo pa mu mora itak dati Roza, saj vendar ni nikak pes, da bi kar tako živel.

Pa še nekaj je bilo, kar je Strnada zadrževalo v njegovi delavnici. V levi nogi je spet začutil bolečine. Kaj ve, od česa je to naenkrat prišlo? Od prejšnje kapí, od prehlada, od vremena? ... No, tega res ne ve, samo čuti, kako ga boli, trga in grize, tako da se le s težavo premika po našarjeni delavnici. Ne pomaga ne drgnjenje, ne volnene cunje ne topla opeka, ki jo razgreva na pečici in polaga na nogo. Kajpak, starost, starost! ... Kri se mu mrzi iz dneva v dan; proti tej bolezni pa ni zdravila. Še slivovka in brinjevec, ki zares žgeta, ne pomagata v tem primeru, pa bo kaj pomagala uboga opeka! Če enkrat človeku kri zvodeni, potem je pač konec, konec! ...

Strnad je čakal samo še sonca. In to je prišlo. Kajpak ni bilo več ono žgoče poletno sonce, toplo pa je bilo še zmerom in v zavetju zadaj za delavnico je bilo staremu mizarju skoraj prijetno. Še v nogi so počasi popustile bolečine in tri prste na levici je za silo kar lahko zgibal.

Takrat je pričel spet misliti na petelina. Zdajle je dovolj pri moči, da bo lahko napravil tisto stvar. Mogoče se mu bo pa le posrečilo, da bo leseni petelin pel? Samo nekoga mora dobiti, da mu ga bo pomagal sneti s slemena.

Strnad je čakal otrok, pa mu ni bilo treba njihove pomoči. Sosedov hlapec je sam po lestvi splezal na streho in mu ga prinesel dol.

Ves teden potem ni bilo petelina na slemenu. Jure Strnad je poskušal na vse načine, da bi petelin kikirikal, pa le ni šlo. Človek si lahko namreč hitro zamisli neko stvar, kako naj potem tisto zamisel uresniči, je pa seveda drugo vprašanje. Če bi imel zdravo roko, če bi imel dovolj priprav, raznih vzmeti, kovinskih ploščic in sličnega, potlej bi mogoče še šlo, tako pa bo težko kaj.

Stari mizar se je mučil in napejnal, krevsal h kovaču, si nabral med njegovo kramo najrazličnejšo zmes pločevine, kovinskih paličic, ploščic, žebeljev, vijakov, vzmeti in podobnega, si sposodil težke železne škarje in nekaj dlet ter spet oddrsal v svojo barako. Kovač se je smejal, ko mu je povedal, kaj namerava iz tega napraviti, potlej pa je zmigal z rameni, češ Bog mu daj pamet, norcu staremu! Menda je res imel Filip čisto prav, ko je rekel, da Strnad ni pri ta pravi. Ja, vraga, kdo je pa že kdaj slišal, da bi kos lesa kikirikal?!

Strnad pa se ni zmenil niti za take niti za drugačne besede in je mirno delal naprej. Res je pri tem čisto skvaril petelinov trup in je potlej s svojo zdravo roko — levico skoraj rabiiti ni mogel — le z največjo težavo izrezal in izdolbel novega. Toda na koncu tedna se mu je po vseh neuspehih le posrečilo, da je vrteči se petelin dajal od sebe nekake glasove. Sicer je bilo vse skupaj bolj malo podobno kakšnemu kikirikanju, toda če je človek dolgo poslušal in imel malo domišljije in dobre volje, je pa v glasovih tistih malih batov, ki so se sukali naokrog in tolkli po najrazličnejših kovinskih predmetih, le spoznal nekakšno petje, ki je bilo vsaj od daleč podobno petelinjemu. Res bi lahko Strnad naredil še vse kaj drugega in bo to tudi poskušal napraviti na novem petelinu, ki se ga bo v kratkem lotil, če bo šlo vse po sreči. Toda zaenkrat je čisto dovolj, da tega starega petelina z muziko, kakršna se mu je pač posrečila, natakne

nazaj na streho. Zaenkrat je tako, drugič bo pa drugače in boljše!

Leseni petelin Jureta Strnada je po dobrem tednu spet rftotal na vrhu kozolca. Hlapec Drejca ga je nasadil prav tja, kjer ga je snel. Toda petelin ni bil več nem; v najmanjši sapi je škrepelal in drobil, da je bilo veselje. Kaj so bili zdaj v primeri z njim vsi klopotci! — Ne samo otroci, tudi odrasli so ga hodili poslušat tja pod kozolec. Še kovač je prišel in učitelj in župnik. Lejte no, Strnada prebrisanega! Le kje je snel svojo pamet, da se mu kaj takega posreči?! Čudno je to, v resnici čudno! Pa so ga imeli za neumnega! — Toda kaj tak petelin! Še orgel bi se lotil, orgel, ko ima toliko soli v glavi! Bi se jih, zlomek, kar pove naj, da bi se jih!

Kovač je silil vanj in ga tresel za ramo, da bi mu Strnad priznal, da bi se tudi orgel postopil. Ta pa ni odgovoril, močno je vlekel pipo in samo kimal je, kot bi hotel reči: »Molčite in mir mi dajte! Vse se še lahko naredi, tudi orglje! Za petelina nisem nobenemu nič znil, pa le poje. Kar poslušajte ga!«

Res, petelin je pel. Zdaj, ko je prihajal njegov glas nekje iz višave, se je slišalo vse drugače kot prej v delavnici, ko je človek gledal le tiste male bate in železje, na petje samo pa pri tem pozabil. Zdaj je bilo to že skoraj pravo kikirikanje, zlasti če sapa ni bila prehuda in se je petelin zmerno vrtel. Končno pa tudi pravijo ljudje, da prepelica poje »pet pedi!« ali pa »pod podret!«, v resnici pa ne poje niti enega niti drugega, saj nima človeških ust. No, potem lahko tudi temu lesenemu petelinu prisodijo bog ve katere besede, čeprav jih v resnici ne izgovarja. Tako je naslednji dan uganil kovač in je imel menda prav. Petelin je kikirikal, kako in kaj, pa si je lahko vsak čisto po svoje tolmačil. Kikirikal je pa le! In poslušalcev je imel zmerom zadosti.

Potem se je obrnilo še tistih nekaj lepih dni, ko so v jutrih padle prve slane in je listje na drevju obletalo v celih koših. Po njivah so posekali zelje, populili repo in v kozolcih se je bila ajda že dovolj posušila, da so jo od tam spravili na pode in se je lotili s cepci. Potlej je spet vprasnil dež, lilo je sicer počasi in tudi v presledkih, vendar se je slabo vreme zavleklo skozi do Vseh svetih in še čez, prav do tistega dne, ko se je Filip vrnil iz zapora.

Takrat je spet potegnila sapa in oblaki so se raztrgali; pričeli so se raztepati po nebu, dokler jo niso vsi pobrisali za Srobotnik in se je na modrini prikazalo sonce. Strnadov leseni petelin pa je pel kot za stavo! Sukal se je, zamahoval z repetnicami, klepal, nabijal, ščebetal in drobil, da je v starem mizarju vse poskakovalo od veselja. Ljudje, glejte, poslušajte vendar, kaj vse zmore ta leseni petelin!

Takrat je s ceste na dvorišče zavil Filip. Strnadov pogled se je srečal z njegovim, pa ga je ta brž umaknil. Samo za trenutek se je mimo njega ozrl na sleme. — Kaj je pa to?... Spet nova neumnost?...

Proti večeru je Strnad opazil, kako je Filip izza hleva zijal v njegovega petelina. Tako od daleč je oprezal, kot bi ga mislil ukrasti. Seveda, ugaja mu, zato se ga hoče nagledati in naslišati. Gotovo bi rad prišel bliže, pa si ne upa, ker ga je najbrž sram pred njim. Kaj ga ne bo, razbojnika! Toda umaknil se mu ne bo. Naj si ga pa drugič поблиže ogleda, ko njega ne bo tu.

Ponoči je vlekla mrzla sapa in leseni petelin na slemenu je klepal vso noč, prav do jutra. In skoraj vso noč se je preobračal Filip po postelji, kot bi bil na trnju. Kajpak, oni vrag na kozolecu je kriv, da ne more zaspati. No, bo videl, če bo jutri ponoči mir ali ga ne bo!

Zjutraj je Filip pristavil h kozolcu lestev, prijel v roke debel kol in splezal na streho. Dober seženj pod vrhom se je ustavil na klinu, se podolgem naslonil na prečnike in z obema rokama zagrabil za kol.

Pri delavnici so se odprla vrata. Naravnost iz postelje je planil Strnad.

»Filip, nikar!... Filip, pusti!...« je zakričal.

»Strnad, zdajle ti je dopel tvoj petelin!...« se je oni zarežal in ozrl navzdol. »Zdajle... kar poglej, Strnad, zdajle!... Ena, dva in...«

»Ooo!...«

Filip je dvignil kol in po bliskovo zamahnil. »...tri!« je zakričal in udaril čez sleme s tako silo, da mu je kol odletel iz rok in je sam komaj obdržal ravnotežje na lestvi. Petelina pa je odneslo, kot bi pihnil.

Strnada je vzelo besedo in kar sesedel se je ob hruški. Samo slab komolec pred njim se je započil v zemljo kol, ki je ušel Filipu iz rok. Le korak bi moral stopiti naprej, pa bi še sam za zmerom obmiroval. Toda kaj to? — Petelin, njegov petelin!... Zdaj je ležal na oni strani kozolca zamazan, polomljen, razbit... Ooo!...

Filip je splezal na tla, odslonil lestev in jo odnesel za pod. Besede pa ni rekel nobene in še pogledal ga ni. Kot razbojnik, kot pravi razbojnik!

Strnad se je spravil na noge, pobral razbitega petelina in ga odnesel v delavnico.

Tisti dan ga ni bilo na spregled in naslednji tudi ne. Tretje jutro pa je bil petelin popravljen.

Že navsezgodaj je odšel k sosedovemu hlapcu.

»Drejc, pojdi, ga bova nataknila na kozolec.«

»Kaj?«

»Petelina vendar!«

»Saj ga Filip ne bo pustil.«

»Kdo ga bo pa vprašal?«

»Sklatil vam ga bo, če ga boste še enkrat nasadili na kozolec. — Veste kaj? Na naš hlev ga dajmo!«

»Tisto pa ne!« je bil stari trmast. »Petelin je moj in na svojem naj poje!«

»Potlej se pa sami s Filipom z bogajte.«

»Lestev mi pomagaj pristaviti, saj za drugega te ne prosim,« je dejal Strnad.

Drejc je šel in mu jo od zadaj prislonil k strehi, tako da je iz hiše ni bilo videti. Potem je pa takoj zapregel voli in se odpeljal v hosto po rklje.

Strnad je ostal sam. Prav za prav ne, kajti ko so otroci videli, da stari mizar pristavlja lestev, so takoj uganili, da je zdaj spet petelin na vrsti. In res ga je Strnad kmalu prinesel iz delavnice, vsega rdečega in sveže pobarvanega. Z obema rokama je držal gređ, na kateri je čepel petelin. Vreme je bilo burjasto, pa kakor ga je Strnad nosil pred sabo in ščitil s hrbtom, je bilo vendar dovolj sapa, da je petelin razpiral repetnice in poskušal kikirikati. Pa je že pri prvem glasu onemel in zložil frluti.

Stari mizar je obstal pod lestvijo. Z levico je stisnil petelina pod pazduho in se z zdrav roko oprijel klina. Počasi se je vzpenjal na streho in vsakikrat ko je prestopil, so mali gibljivi bati zacingljali ob železne ploščice. Tik pod vrhom je stopil na zadnji klin. Ravno toliko je bila lestev dolga, da je dosegel sleme. Podolgem se je stegnil po strehi, da bi naravnal železno os, ki jo je takrat s svojim kolom skrivil Filip, pa ni dosti manjkalo, da se mu ni leseni petelin izmuznil iz rok. Potisnil ga je pred sebe, se naslonil nanj z brado in z obema rokama zgrabil za os. — Trda je. Ne bo šlo... Pač!... Os se narahlo upogiblje... Z desnico vleče, leve roke pa skoraj ne čuti... Pot mu stopa na čelo, pa ga burja že naslednji trenutek zbríše. Še!... Še malo!... Stari mizar poteguje k sebi, os se počasi vzravnavava in vsa sreča je, da je tako močno zabita v les. Če bi zdajle popustila, potlej zbogom, Strnad!... Odletel bi s strehe kot oni dan tvoj petelin!

Čez sleme vleče burja in vihra Strnadove zmršene lase. Naenkrat se stari mizar čuti trudnega in upehanega, da mora prenehati. Z rokami zgrabi petelina in težko sope. Potlej se spet loti železne osi. Potegne enkrat, dvakrat... Toliko da se pri zadnjem sunku obdrži na lestvi. Toda tisto železo je vendarle zravnano.

Strnad se stegne in pogleda čez sleme. Potlej prime z obema rokama lesenega petelina in ga posadi na os.

Burja sune z novo močjo, veternica se zasuče, petelin pa potegne glavo nazaj in razpne peruti, da kladivca rezko zazvene ob kovinskih ploščicah. Nato še in še! Petelin se obrača zdaj na to, zdaj na drugo stran, kamor ga pač zaganja močna nestanovitna sapa, kleplje in škrebeta, da se v Strnadu vse smeje. Z obema rokama se drži za sleme in gleda, gleda in posluša...

— »Hudič, kaj si mi spet nataknil tistega vruga tja gori?! Bom moral spet po kol ali kaj?!«

Stari mizar se zdrzne in pogleda navzdol. Otroci so se razbežali na vse strani. Samo Filip stoji pod kozolcem in kriči proti Strnadu:

»Da mi ga pri priči snameš, sicer grem sam gori in ti ga razbijem in sklestim, da ne bo niti ene trske ostalo za njim!«

Strnad bi mu rad odgovoril, rad bi kriknil, pa ne more. Za grlo ga nekaj davi, roke se mu tresejo in v nogah čuti, kot bi se mu vsak čas hotele prelomiti na dvoje.

»No, bo kaj?!« grmi oni spodaj. »Čakaj, ti bom jaz pomagal, če sam ne moreš.«

Filip je skočil za pod, pa se je že trenutek nato spet prikazal. V rokah je potresal težko poleno in počasi stopal proti kozolcu.

»Doli se spravi, mu bom jaz s temle posvetil!« je kričal že od daleč in dvigal poleno nad glavo. »Slišiš, Strnad! Z lestve zgini!«

Strnad se zgane gori na strehi. Z obema rokama zgrabi za železno os, kot bi hotel braniti petelina. Saj bo splezal na tla, če tako želi Filip, toda če ta misli razbiti petelina, potlej ne gre! Tudi če bi ga hotel samo sneti, se ne bo ganil z lestve.

»Doli zgini, sicer ga bom od tukaj sklatil na tla!«

»Filip, pusti!« boječe zašklepeta oni na lestvi in se še tesneje oklene železne osi. Roke se mu tresejo, noge šibijo in čelo mu rosi mrzel pot, ki ga niti burja ne more sproti zbrisati.

»Kakor hočeš!« je zaklical razdraženo Filip pod kozolcem in stopil na drugo stran. »Na glavo pazi, če nočeš, da ti jo odbijem s petelinovo vred!«

»Strnad je pogledal čez sleme, pa se je takoj odmaknil nazaj, ker je trenutek nato težko poleno zletelo tik nad njim in petelinom.

»Jezus, Marija!...« Stari je kriknil, zacepetal na lestvi in v grozi komaj še obdržal ravnotežje.

»Pazi se! Drugič merim bolje!« je zakričal spodaj Filip, pa še preden je skončal besede, je že treščilo novo poleno v streho, slabi dve pedi pod petelinom.

Strnada je spreletelo.

»Miruj... počakaj!... Petelin... snamem... snamem!... Počakaj... počakaj... snel ga bom, snel!...« je v grozi in strahu bebljal. — Še enkrat naj Filip zažene poleno, pa ga bo mogoče res sklatil. Strnad se je sunkoma vzpel z rokama nad sleme, da bi zagrabil frfotajočega petelina. Zagnal se je, z levice se je oprijel strehe, z desnico... — V nogah je nenadoma začutil šibkost in lestev je pričela drseti. Ha, petelin!... Desnica ga ni dosegla. — Kot podsekan štor se je Strnad prevalil po strehi v globino...

*

Še tisto jutro so iz Strnadove krste iztresli sadje, ki ga je v njej medil stari mizar. Potem so jo obrisali s suho cunjjo in ker se je prah že preveč zajedel v črno barvo, so jo morali obrisati še z mokro. Vanjo so natresli skoblanja, ga pregrnili z rjuho in na vse skupaj položili mrtvega Strnada. Postavili so oder in na njem je ležal do tretjega jutra, ko so ga odnesli na pokopališče.

In kakor se v takih žalostnih zgodbah razne želje in napovedi rade uresničijo, tako se je zgodilo tudi tu. Strnad je želel, da bi mu petelin zafrtjal v zadnje slovo, pa je ta njegovi skromni želji res ustregel. Čeprav je bilo prejšnji dan megleno, tiho in klavrno vreme, se je tisto jutro, ko so pred hišo ravno položili krsto na nosila, od nekod le prikradel rahel sunek sape, da je petelin zafrtjal s kreljutmi in mrtvem gospodarju zašklepetal v zadnji pozdrav. Na slemenu se je obrnil komaj dvakrat, trikrat; veliko to res ni bilo, toliko pa le, da so ljudje lahko govorili: »Ste slišali, kako mu je zapel? Kot bi imel pamet v glavi! Bog se usmili!«

Filip pa je tedaj pred hišo samo škrtnil z zobmi, kar pa od njega nikakor ni bilo lepo. Vsaj ob mrtvem človeku bi se lahko zdržal jeze. Popoldne pa je Strnadovega petelina razbil in vrgel v peč. Tako je ta v resnici dopel, dopel za zmerom.

Na žegnanje v Jeruzalemu

Midva z našim starim hlapcem sva se res razumela. Prav nič nisva čutila razlike v letih. Ko da sva krave skupaj pasla (saj sva jih včasih res). Zavedala sva se te povezanosti in je bila vesela. In so je morali biti veseli tudi drugi. Presneto, ljubezen je vendar v radost in srečo, ne v sebično nevoščljivost in mračno bolelost.

Na aninsko nedeljo je žegnanje pri našem Jeruzalemu. To vam je praznik. Vedel sem, da ga ni nad njim, na vsem svetu ne.

Ze mesec dni poprej so mi stric (beseda je imela bratovsko prijateljski pomen, hlapčevskega niti malo ne) zadržno obetali:

»Na aninsko nedeljo bova šla.«

Ej, to sem bil ves nor tiste dni. Po ves dan sem s svojimi petimi leti in njihovimi priveski visel na stricu, da bi me, če ne bi bili oni, v jezi pahnili od sebe, siti te otroške nadloge. Ali stric so ljubili deco, čudežno lepo, dobro, v svoji vedrosti vsemočno.

Ko sem tisto nedeljo vstal — drugi so se še k rani maši odpravljali —, sem imel nemalo posla in priprav. Letal sem po hramu, vse prevrnil in neprestano nadlegoval sestro Liziko, ki je od žensk edina ostala doma in imela polne roke dela z ópravico.

Stric so česali v konjskem hlevu. Vsako minuto sem jih hodil nadzorovat in priganjat, naj vendar hitijo, da ne zamudiva.

Potem sem — že docela opravljen — v prednji sobi sedel za peč in bil za čuda miren. Zvonil sem z nogami, oči so se bleščale, srce je tolklo in se smejalo, tako smejalo.

Čez dve uri pa sva zares šla. Za roke sva se prijela, ko da sem njihovo dekle, in sva se zagnala po grabi.

Kako vse drugačna je bila cesta kot navadne dni. Pa je menda niso pométali čez noč? Pa je menda niso z zlatim prahom opletali? Na gornji strani se je razigrano hahljala zelena koruza, spodaj je v plesnem gibu obstala v zastave spravljena pšenica in se s svojim zrelim čarom vabljivo zazrla v naju. Od razkošnih kmetij je tiho sijalo in glasno dišalo. Sadovnjaki so se klanjali dobrohotno, zoreče sadje je pozvanjalo do ust.

Videl sem vse to in čudno lahko sem izrazil svoja pisana občutja. Kar sul sem jih iz srca. V otroški obliki seveda. Stric so poslušali in se nasmihali.

Ob beli kapeli, ki je v rožah in sijaju kraljevala sredi vasi, bi skoraj ušel stricu. Skozi posrebren plot bi smuknil, odrinil vrata in potegnili za vrvi, da bi zaklenkalo, ej, gor do neba bi vzplalo v brezmadežni prazniški ubranosti.

Travniki so bili polni biserov, ki pa nič kaj dobro niso deli najinim skrbno osnaženim čevljem (dobro uro sem se trudil z njimi prejšnji večer).

Veličastne šume so skrivnostno šušljale. Nočne sanje so si bajale, gotovo.

Naenkrat sva se znašla pod goricami in že na vrhu. Takrat sem se pa res iztrgal stricu, se zavrtel in za-huškal. In še enkrat. In še enkrat. Ko v pijanosti. Stric so me ujeli in mi z roko zamašili usta.

»Ti kajon, ti! Ko trimesečno žrebe si.«

Spredaj in zadaj so šli ljudje, cele trume, ter se začudeno in smeje zazirali v naju. Bil sem jih vesel.

»O, Bog daj, ljudje, vi tudi k Jeruzalemu? Kako ste svetli vsi, pa zakaj ne huškate,« sem se v srcu menil z njimi (skozi usta se še kar ni dalo, pa bi si tudi ne upal, niti ne hotel, če stricu ni za to).

Kar plaval sem po klancu.

»Pa sem menda res v sredi med nebom in zemljo?« sem ugibal. »Dol v naši grabi je svet ves drugačen.«

Gledal sem te brege, ki so se bratili, pa spet vsak v svojo daljo odsanjali.

Te zidanice po vrhéh, kako so bele, sončne, vesele, vse žive — glej, morda so pa res deklina, gor v nebesa romajo v večni procesiji. Zdaj mi mahajo, naj se jim pridruživim. Ej, saj sem že z vami, pojem, vriskam, plešem — vse to je molitev sreče —, ej, sestrice drage, bomo skoraj tam, v Jeruzalemu nebeškem?

Na obeh straneh so v mladostni radosti vzdrhtevale gorice. Prešerno nakodrane, vedro razsijane bi z vso to samosvojo, bogato lepoto zmagale sto kraljevičev.

Procesija je bila zmeraj gostejša, zmeraj glasnejša. Ej, molili smo rožni venec — veseli del —, da bi človek ihtel od ganotja. Visoko smo že morali pluti in vsa raznežena je že bila duša — tedaj je nenadoma on sam vzevel pred nami, Jeruzalem. V vsej svoji kraljevski veličini. Zaigralo je istočasno od zvonika sem, tako neznan-sko lepó je zaklenkalo — samo gorički prerok klopotec bi še naj svojo himno pridal, pa bi pod trsje popadli od opoja.

Pri cerkvi so mi stric kupili konja in še neko drugo veliko živad iz lecta. Na mah sem vse snel, povrh čašo medicine popil in še bolj nebeško se mi je vse zdelo.

Petje v cerkvi me je zazibalo v sen, prav zares sem veroval, da me angelei nosijo na rokah.

Ali kaj kmalu sem se zdramil. Začutil sem strašen pritisk od vseh strani. Komaj sem premaknil glavo, sama tema je bila vseokrog, le pisani strop se je svetlikal visoko nad mano. Gromozanska vročina me je pogrela in mislil sem, da bom umrl. Za strica nisem vedel, ne za nikogar in ni mi preostalo nič drugega, ko da sem — prav po otroško — zajokal!

Ko pa smo bili zunaj in smo se gostili pod belim šotorom, me je znova zajel občutek blaženosti.

Trčili smo na sosedove. Stara teta Anika je bila in mala Micika. V pogovor smo se zapleli in jaz sem Miciki podaril veliko, rdeče prebarvano in belo znacirano srce, ona pa meni neke vrste babiko. Potem sva pila iz istega kozarca.

Ko smo se vračali, sta spredaj pajdašila stric in Anika, umirjeno in resno. Zadaj pa sva se prijela za roke midva z Miciko in še vse lepše ko prej so bile gorjice in kočke nad njimi. Iz srea v srce sva si šepetala, zaletela sva se naprej, pa zopet zadaj ostala, poskušala sva, če so drobne gozdne jagode že kaj mehke, ob čudovito visoki palmi sva se ustavila in na vrh bi najraje splezala pa zavriskala, da bi se stresla vsa Prlekija.

V grabi sva gazila po nizki otavi, čebele in metulje preganjala, zašla sva v šumo, v senčnem hladu drhte poslušala ta skrivni šumot, ki se je spajal z zamolklim bitjem srca, z očmi pa iskala za ptiči.

Vdrla sva v kapelo in vleklo so štiri roke, deset vrvi bi potrgale, deset zvonov pobile.

Iz kuhinj so udarile klobase in pogače ko magnet. Pod jablano bi samo usta bilo treba odpreti in sam bi padel sad vanje. Pšenica je prožila pozlačene roke, ej, sama s sabo pleši, midva bova tudi; gizdalinska koruza bi rada za pušeljce bila — ali midva z Miciko sva tekla, vihrala, v deveti svet mendá, ki je dom.

O blagor mu, kdor ga ima!

Stric in teta Anika sta pajdašila, se tudi držala za rokó, a bila vsa umirjena in resna.

Pa tudi midva s sosedovo Miciko se razumeva. Kako bi se ne na aninsko nedeljo pod Jeruzalemom!

ZDRAV KO DREN - SAMO ČE HOČEŠ!

DRAGO ULAGA

Kako lepa je bila mladost, čutiš šele takrat, ko se ti približuje jesen življenja; domačijo se navadiš res od srca ljubiti, ko se znajdeš zapuščen v tujini, ceno zdravja pa spoznaš, ko si ga izgubil, ko ležiš bolan in trpiš v bolečinah. Takšni smo navadno ljudje, da zanemarjamo to, kar imamo; toploto domačega ognjišča, ljubezen svojcev, blagoslov dela, bogastvo zdravja in vse podobne pogoje srečnega življenja čutimo šele takrat, ko je pozno, ali pa celo prepozno.

Neizprosni zakoni življenja pišejo neštete žaloigre in postavljajo vsakega posameznika pred mnogotere izkušnje. Te izkušnje so pač vsakomur kolikor toliko dobre znanke: bolezen, smrt v družini, brezposelnost, zapuščenost ali kratkomalo »nesreča« jim pravimo. Da bi nas Gospod rešil kuge, lakote in vojske, ognja in toče, suše in povodnji so molili naši pradedje, tako prosimo dandanes in bodo molili tudi naši otroci, ko jim bomo prepustili domačije.

Življenje poteka nekaterim laže, drugim težje. Srčni in močni premagujejo vsakdanje križe in težave z vedrim obrazom. Neizčrpno lepoto odkrivajo v stvarstvu, veselijo se brstenja in zorenja v naravi, s pesmijo v srcu obračajo zemljo in s toplimi čustvi do svojcev se vračajo spet k ognjiščem. Teže je s šibkimi in bolehnimi, posebno težko pa s takimi, ki imajo le malo notranjih kreposti. »Pomagaj si sam in Bog ti bo pomagal!« pravi stari ljudski pregovor. Bog in dobri ljudje naj pomagajo duševnim omahljivcem, za telesno zdravje pa je vsakdo sam dolžan, da ga čuva in neguje kot največji dar božji. Umetnost zdravja pa ni v tem, da poznaš le zdravila proti mnogoterim boleznim; veliko modrejše ravnajo tisti, ki se ne zanimajo toliko za bolezni, pač pa za utrjevanje in ravnanje, ki jih preprečuje.

Zdravi otroci — srečne družine!

»Zdrav, kolikor hočeš!« je zapisal ugledni slovenski zdravnik in s tem povedal, da je zdravje vrednota, katero marsikdo zapravi po nemarnosti in nevednosti, drugi pa jo imajo, ker jo hočejo imeti. V klenem zdravju ležijo trdni temelji narodne, družinske in osebne sreče. Vredno je torej, da razmišljamo kaj več o vzgoji zdravih otrok, pa o tem in onem, kar bi utegnili biti v prid ljudski odpornosti na kmetih in v mestih.

Vse, kar se razvija v rasti, je treba negovati in podpirati. To je prav dobro znano konjarjem, pastirjem in vsem, ki redijo živino. Krmijo jo in čistijo ter po pameti zaposlujejo, da bi si vzredili zdravo in zmogljivo živino. Znano je to tudi sadjarjem in vrtnarjem, ki imajo opravka z drevjem in drugimi rastlinami. Drevje obrezujemo, čistimo, redčimo in uravnavamo, da bi postalo lepše in rodilo boljših sadov. Pameten gospodar ve, da mu bo zemlja rodila le toliko, kolikor truda bo vanjo vložil; ve pa tudi, da mu bo živina uspevala le tedaj, če jo bo skrbno negoval.

Veliko več od polja in živine, vrtov in sadovnjakov pa so otroci, kri naše krvi, sreča staršev, bodočnost vsakega rodu. Ali smo dovolj skrbni pri reji otrok, pri negovanju zdravja in pospeševanju krepke rasti? Ali se ne zgodi prerado, da pozablamo nanje, ko imamo preveč skrbi z opravi v hiši in hlevu, na poljih in v gozdovih, s službami ali drugimi dolžnostmi. Ali niso zanemarjeni otroci kot neobdelano polje!

Kaj je smoter zdravstvene nege in telesne vzgoje otrok? Namen te vzgoje je, da skrbimo za snago, pravilno prehrano, zdravo oblačenje, primerno zaposlitev, utrjevanje proti mehkužnosti in končno tudi za urjenje vseh telesnih sposobnosti. Če vršimo vse to z ljubeznijo in modrostjo, smemo pričakovati, da se bodo otroci razvili v krepke, postavne, lepo razvite in zdrave fante in dekleta.

Vsak dan se morajo otroci temeljito umivati. Ne samo rok in glave, pač pa tudi noge in prsa. Navadite jih tudi na to, da se bodo vsaj enkrat tedensko kopali ali umili po vsem telesu. Pri igranju se znojijo, prašijo in mažejo; prav zaradi tega je potrebno, da se pogosto temeljito očistijo. Tedensko »generalno čiščenje« telesa ni privilegij meščanov, potrebno je vsem slojem, prav posebno pa otrokom. Izgovor, da so težave s kopanjem, ne drži. Poleti se lahko opravi kopanje pri studencu ali v potoku, pozimi pa v čeburu tople vode. Če se vam zdi to odveč, pomislite, da imajo na Finskem pri vsaki kmečki hiši domačo parno kopel. To je posebna lesena stavba, ki služi izključno za telesno znago in utrjevanje.

Umivanje ni zaradi ljudi, ki otroke opazujejo, temveč zaradi zdravja in odpornosti proti boleznim. Da bodo otroci res-

nično utrjeni, jih navadite na prenašanje vroče in mrzle vode, prav posebno pa na mrzle polive. Nad vse lepa je navada, da se otroci vsak večer pred spanjem ponovno umijejo ter da si očistijo tudi zobe in noge. Po takšnem ravnanju bo spanje bolj sladko, dobili bodo tople noge in utrdili se bodo.

Izkušeni starši priporočajo tudi bosonogo hojo po rosnih travah, pozimi pa po snegu. Petdeset korakov po mehkem pršiču zadostuje, da se poživi pretakanje krvi po nožnih žilah. Čedno negovane, pa z mrzlimi polivi ali s hojo po snegu utrjene noge in k temu še močna obutev, pa bo manj »prodajanja sveč« pod nosom in manj prehlada! Slavonski pregovor pravi, da škornji čuvajo glavo, ne pa kučme — izkušeni župnik Kneipp pa priporoča zlasti utrjevanje.

To, kar v marsikateri naši hiši pogrešamo, je obratjanje dobrega zraka. Niso redke družine, ki zapirajo okna spalnih prostorov tudi poleti; zunaj je najboljši zrak, nasičen s prijetnimi vonjavami in osvežujoč kakor balzam, ljudje pa spijo pri zaprtih oknih, v zadušljivem zraku, smrdečem po znoju, čevljih in oblekah. Takšna nevednost ali nemarnost pomeni lahko miselno zapravljanje zdravja. Dobra zrak potrebuje človek, da se počisto spočije in prebudi resnično svež! Nasprotno pa so zlasti med planinci in športniki znani ljudje, ki spijo tudi v najhujšem mrazu pri odprtih oknih — da ne omenjam tistih, ki se prav radi okopajo v snegu ali pa gredo celo plavat v ledeno mrzlo vodo. Da bi se prehladili? Ravno nasprotno, zato delajo vse to, da bi se utrdili! Zračenje stanovanj je tem nujnejše, čim več ljudi spi v istih prostorih. Zelo priporočljiva je tudi navada, da puščajo ljudje obleko, osebno perilo in obutev čez noč izven spalnice.

Z utrjevanjem proti mrazu kajpada ne smemo začeti sredi najhujše zime, pač pa v jeseni, ko postajata zrak in voda postopoma vedno hladnejša. Človeška narava ne prenaša hudih skokov, pač pa ji prija pametna postopnost. Kdor hoče torej imeti otroke zdrave kot ribe, jih bo utrjeval že v rani mladosti; navadil jih bo na redno umivanje, na oblivanje z mrzlo vodo, dobremu zraku pa ne bo zapiral vhoda v svoje bivališče.

Kratko poglavje iz romana »Ognjišče«.

Hrvatski pisatelj Mile Budak je v svojem romanu »Ognjišče« opisal trdo življenje kmetov v Liki. Mlademu kmetu Lukanu so po vrsti umirali otroci. Žalost se je naselila v hišo, povrhu pa še velika skrb za potomstvo, s katerim naj bi se nadaljeval rod, ki bi čuval ognjišče, kadar bodo legli stari k večnemu počitku. Sosed Nikola je znorel, ker je ostal na stara leta s svojo ženo sam na domačiji, pri Lukanu pa, ki je bil njegov zet, so se otroci sicer rodili, so pa tudi hitro umirali.

Stara mati Marija je pravkar prišla s pogreba — pokopali so spet otroka. Naročila je sinahi najpotrebnejše in krenila v pogrebni obleki še enkrat po isti poti, s katere je malo prej prišla.

Župnika je našla na trati med cerkvijo in župniščem ter mu v eni sapi odkrila svojo nesrečo in strah.

»Vidite, gospod fajmošter,« je hitela, kot bi kradla vsako besedo, »otroci mrjejo, a prijatelj Nikola... o jaz nesrečnica... Pomagajte, častiti, če vam je Boga mar!«

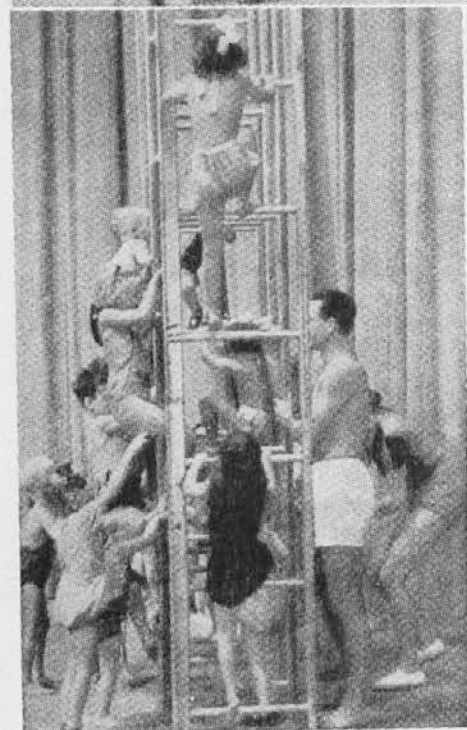
»Kako pa je tisto z Nikolom?« je vprašal župnik.

»Slabo, slabo. Glejte! Nori nesrečnež, tako je! Pomagajte, gospod, da se ta nesreča odvrne od hiše in otrok... Otroci bodo pomrli! Ognjišče bo ostalo zapuščeno!«

»Mro, mro, saj vidim,« je potrdil župnik. »Pa veš, Marija, ne mro le pri vas! Če bi živeli vsi otroci, ki jih Ličanke rode, bi bila Lika kaj hitro prva v cesarstvu. Le verjemi mi! Zato pa lepo pomro. Kako bi pa tudi ne?! Poglej, tvoja hiša je premožna in bogata, kako pa je v njej in okrog? Z vami je v hiši še dvoje, troje telet.«

»Res, hvala Bogu, včasih tudi pet ali šest,« mu je popravila Marija.

»O, celo pet ali šest! In prav Lukanova izba je nad hlevom, v katerem je deset glav živine, a v podnicah so špranje, da se lahko mačke zrinesejo skozi. Otroci in živina vdihavajo vsako ljubo božjo noč isti zrak. Takoj pod oknom pa je gnojnik in tista nemarna luža gnojnice. Deset korakov proč je Šimunov hlev in njegov gnojnik s prav tako lužo. Dvajset korakov naprej, kar na poti, spet nova luža, še deset korakov naprej pa cela poplava kot jezero. Poleti ne enega otroka ne vidiš iz roja mušic in brene-ljev, a kdaj še umijete otroka potem, ko ste ga nehale kopati v banji?! Pa ne bi umirali? Tako je, ljuba Marija, že pri tebi,

Takole se krepijo in utrjujejo dandanes otroci. Učijo se premagovati male nevarnosti, da bi postali bolj srčni in varni. Posebno veselje imajo s plezanjem v višino. Na prvi sliki jih vidimo, ko se spuščajo na glavo, na drugi pa posnemajo pogumne gasilce, ki jim ni nobena lestev previsoka. Nič več suhoparnih »prostih vaj«, pač pa enostavne naloge, tembolj mikavne, ker so tvegane.

ki si trdna gospodinja, a sama veš, kaj je šele drugod! Pa ne bi otroci umirali v takem smradu in gnoju?! Jaz se sploh čudim, kako da še kateri ostane!«
 »Tako je pri nas, gospod fajmošter, odkar svet stoji, pa ni še nihče trdil, da je narobe,« mu je odgovorila prepričevalno.
 »Jaz pa pravim, da je narobe in da morajo umirati.«

Marija je bila pač stara, zakoreninjena v svojih navadah in se za župnikovo pomoč ni kaj prida zmenila. Ti in jaz, spoštovani bralec, pa sva dovezetna za dober nasvet in magari tudi za novotarije in bova ravnala z otroki tako, kot se spodobi in kakor je prav za zdravo rast dragih malčkov. Doslej sva mdrovala o umivanju telesa in zračenju stanovanj, v naslednjem pa bova govorila še o pametni prehrani, pravšnem oblačenju in telesnem delu, ki oblikuje rast otroka, ga krepi in utrjuje. Ta ali oni bo porekel: »vse to že vem«. Vsakdo namreč misli, da ima vprašanje otroške vzgoje v malem prstu; v resnici pa ne dela po svoji pameti, temveč po starih navadah, v katerih je marsikaj dobrega, pa tudi slabega. Tisto slabo bo treba iztrebiti! Ne znajo vsi enako dobro vzgajati in rediti otroke; saj vemo, da nekaterim uspevajo, da jih je veselje gledati, drugim pa hirajo, zaostajajo, bolehalo in mro.

Hrana redi, delo pa krepi.

K telesni negi spada tudi hrana. Dajte otrokom zdravo domačo hrano. Ne preveč in ne premalo. Z jedjo jih nikoli ne silite, pač pa jih svarite pred preveliko požrešnostjo, ki je škodljiva. Dajte jim dovolj domače in zlasti rastlinske hrane, skopi pa bodite z mesom. Suho ali prekajeno meso sploh ni za otroke, sveže smejo uživati le v malih količinah; če pa otroci sploh ne dobijo mesa, ni nobene škode. Hrana naj bo zmerno slana, vselej brez popra, nikoli prevročja, vedno pa sveža in nepostana. Če le mogoče, pošljite majhne otroke po kosilu spat, šolskim otrokom pa privoščite vsaj malo počitka. Če pa že morajo takoj na delo (na kmetih), jim naložite po kosilu najlažje opravke.

Posebno skopi bodite s priboljški. Vino ali jabolčnik sploh nista za otroke, žganje pa je strup za vsako mlado telo. V družinah, ki se ponašajo z dobro vzgojo otrok, ne dobijo otroci niti za največje praznike opojnih pijač. Tudi bonbončki in druge

sladkarije so odveč. Tete, strice in botre navadite, da jim bodo prinesli namesto kupljenih priboljškov rajši hrušk in jabolk, lešnikov in orehov.

Kako pa je s telesnim delom? Vsako delo, vsak opravke je prav za prav »telovadba«, pri kateri se telo vadi, uri in razvija. To, kar je dobra zemlja za rastline, je za otroke hrana; to, kar je za trto in sadno drevje privezovanje, uravnavanje in podpiranje, je za otroke delo (telovadba), ki oblikuje organe. Delo je torej činilec, ki daje doraščajočemu otroku, fantu in dekletu, telesno obliko. Hrana redi, delo pa krepi mišice in vpliva na rast. Kdor dela, postane močan, kdor ne dela, ostane slab. Kakor rečeno, ne gre za rejenost ali težo, pač pa za klenost mišic, za zdravo držo telesa in za pravšno rast v višino in širino.

Važno pa je, da doraščajoča mladina pri delu ne pretirava, zakaj pretirano telesno udejstvovanje je za mlade ljudi škodljivo. Otroci, ki morajo zgodaj vstajati in ves dan delati, zaostajajo na rasti. Odrasli lahko potrošijo vso odvišno telesno moč v delu, otroci, fantički in dekleta, pa jo rabijo tudi za lastno telesno dozorevanje. Mladina potrebuje lažjih del, po delu pa zadostnega počitka. Posebno previdni bodite z dekleti: to so nežnejša bitja, telesno šibkejša in bolj občutljiva. Hudo napačno je, če se v času, ko se spreminjajo iz punčk v dekleta, ko spolno dozorevajo, ko nastopi čišča in rasejo prsne žleze, preveč trošijo v delu ali športu. Njihovo telesno zorenje je veliko bujnejše od fantovskega in zahteva obzirno ravnanje z močmi. Za dekleta sploh so le lažja dela, za dekleta v nerodnih letih pa še celo!

Med delom in počitkom, med dnevom in nočjo naj vlada strog red. Otroci do sedmega leta naj hodijo spat po kosilu, za vse otroke skupaj pa velja, da morajo hoditi zgodaj spat: poleti z mrakom, pozimi pa okrog osme ure. Otroško posedanje po večerji in dremanje za mizo je znak nemarne vzgoje! Če bodo hodili zgodaj spat, bodo tudi zgodaj vstajali.

Često boste opazili, da se otroci radi igrajo. Nikar jim tega ne branite; igre so namreč najnaravnejši in najboljši način urjenja telesne zmogljivosti. Kadar vidite, da se otroci podijo, premetavajo, skačejo ali plazijo po drevju, vedite, da delajo nekaj, kar je koristno za njihovo gibčnost, spretnost in moč. Ne igrajo se otroci samo zaradi zabave; narava sama jim je vcepila neko nagonsko težnjo po igrah. Igre jim prijajo podobno kakor mleko in med. Hrana redi, igre pa so potrebne kakor za zdravo rast, tako tudi za vsakovrstno telesno urjenje. Prav tako dragoceno pa je, da se otroci v igrah razvedrijo, zakaj vsako razvedrilo, vsak smeh pomeni majhno srečo, ki je zorečemu človeku nujno potrebna.

Ko že govorimo o pravilni negi otrok, se moramo na kratko dotakniti še vprašanja oblačenja. Ni vse eno, kako so otroci oblečeni. Nepravilno oblačenje je često vzrok slabotnosti in bolehnosti. Spomladi ne dovolite otrokom, da bi prezgodaj odložili zimska oblačila. Naj le potrpijo v toplih oblekah tako dolgo, da mine nevarnost spomladanskih prehladov. Skrbni bodite glede obutve, ki varuje noge suhe in tople. Poleti naj bodo otroci čim laže oblečeni, razoglavi in bosí. Tudi koža potrebuje sonca in zraka, kar utrjuje vse telo. Za otroke ni potrebno posebno sončenje, kakršno vidite na kopaljščih; pač pa jim moramo nuditi priložnost, da se igrajo v naravi. Sonce bo že opravilo svoje. Često je potrebno, da pregledamo otroke, če nimajo pretesnih pasov, podvez in ovratnikov. Obleka mora biti ohlapna, da ne bo ovirala otrok pri gibanju, zlasti pa, da ne bo ovirala pretakanja krvi po žilah. Računati moramo tudi s tem, da bodo otroci svoja oblačila umazali in tu pa tam tudi strgali. Če se to zgodi, ni najhujša nesreča. In da bo nesreča tem manjša, preskrbimo otroke s takšnimi oblačili, ki jih je lahko prati in krpati.

Ko sem pisal poglavje o otroški telesni vzgoji za »Knjigo o športu«, mi je takratni urednik Mohorjeve družbe svetoval, naj zapišem tudi naslednje: »Otroci ne smejo biti nekakšne lutke, na katerih razstavljajo imoviti starši dragocena oblačila!« To misel ponavljam tudi na tem mestu, da bo bolj držalo. Dragocena oblačila naj bodo mašna, sicer pa naj nosijo delavno obleko, saj veste, da morajo vedno kaj »delati«.

Nega otrok je vsekakor važnejša od telesne vzgoje in utrjevanja odraslih. Od otroških let je namreč odvisno, ali bo rod zdrav in odporen ali pa bolehen in mehkužen. So to vprašanja, ki jih ne gre odlašati na boljše čase. Dokler je drevo mlado, ga je lahko oblikovati in negovati; ko pa dorase, ostane takšno, kakršno je. Podobno je tudi z dozorevajočim človekom: dokler je v letih rasti, se dá veliko doseči s pametno telesno vzgojo in z utrjevanjem; lahko je mišice okrepiti, lahko je tudi navaditi srce in pljuča na večje napore. Ko pa postane polnoleten, je njegov telesni razvoj v glavnem končan; rast je zaključena, stas je takšen ali takšen, glede telesne zmogljivosti pa se dá samo z velikim trudom kaj doseči. V zrelih letih se omeji utrjevanje navadno le na to, da ostane čim dalje mlad in sposoben za delo.

Nekaj misli o športu in delu.

S stalno izpopolnjujočo se ureditvijo človeške družbe je prišlo do delitve stanov in razporeditve (specializacije) dela. Razvili so se poklici, ki so glede na telesno udejstvovanje zelo različni. Tu mislimo zlasti na tako imenovane razumnike, ki so navezani na življenje v mestnih zidovih. Ti delajo samo z glavo in trpijo na pomanjkanju gibanja. Prizadet pa ni bil samo stan razumnikov, temveč tudi delavcev v tovarnah in obrtnikov v delavnicah. Odtujili so se od narave in se navezali na enostransko delo in na tesno življenje v svojih delavnicah. Mnogi in premnogi ljudje v mestih in industrijskih krajih pogrešajo polnosti življenja pod vedrim nebom.

Nič čudnega ni, da si je človeška družba zaželela v takih razmerah nekakšno nadomestilo za zdravo življenje na kmetih. To nadomestilo imenujejo šport, ki se je razvil v teku preteklega stoletja. Med meščani se je razvilo najprej planinstvo, za tem pa kolesarski šport, nogomet, plavanje, veslanje, lahka atletika, skavtizem in še deset najrazličnejših načinov telesnega urjenja in razvedrila v naravi. V svojem bistvu ni šport nič drugega kot težnja po naravnem načinu življenja, borba proti mehkužnosti in stremljenje po zdravju in zmogljivosti, po razvedrilo in tesnejših stikih z materjo naravo.

V mestih so začeli graditi kopališča in igrišča, stadione in dirkališča, v gorah pa planinske in smučarske domove. Tudi pri nas je dobilo športno udejstvovanje v teku zadnjih desetletij veliko množico pristašev. Uradnik, ki je ves teden predsedal za pisalno mizo, si je v soboto popoldne napolnil nahrbtnik in se umaknil iz mesta v ljubljene planine, kjer je užival lepoto narave in črpal novih moči za delo. Dijaki in obrtniki, delavci in razumniki, ki so opravljali ves dan svoje enostranske dolžnosti, so začeli radi obiskovati igrišča in kopališča. V navado je prišlo, da so se ljudje, ki niso imeli priložnosti za zdravo kmečko delo, posvetili športu.

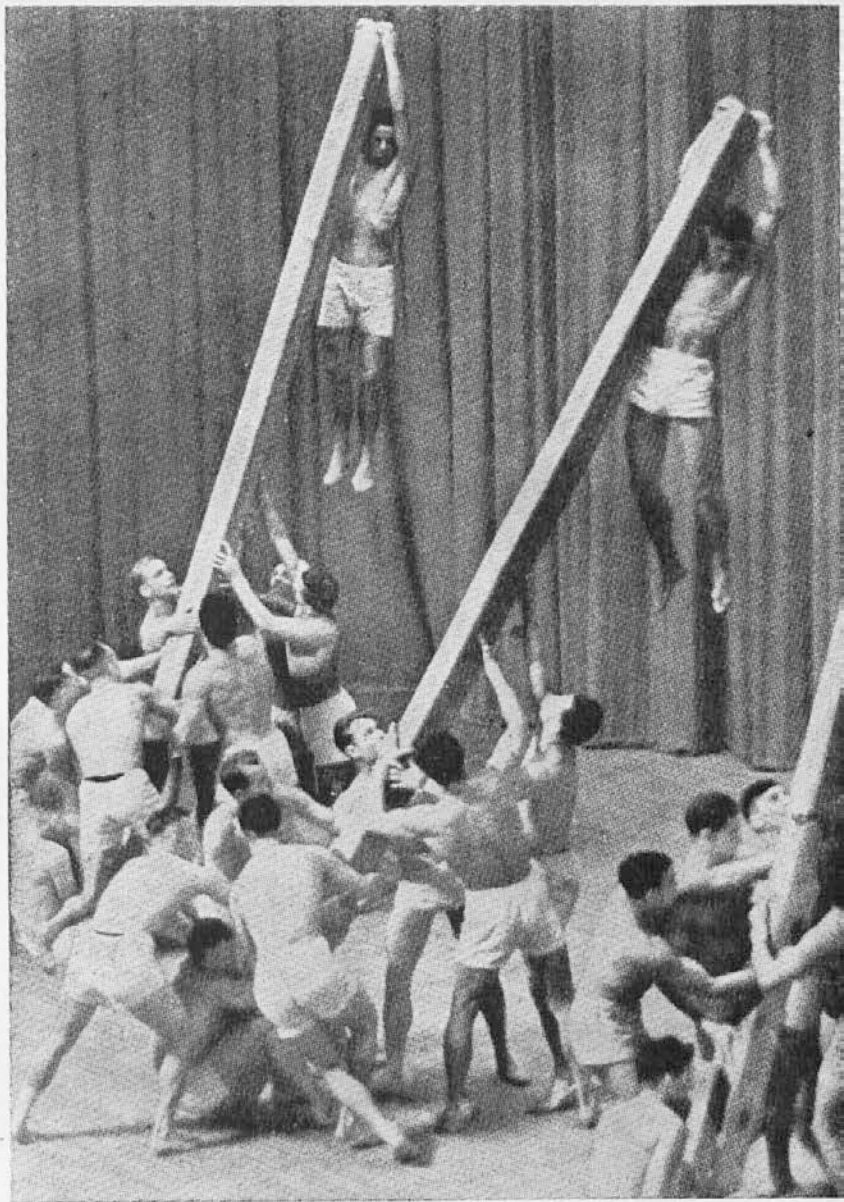
Ne smejo nas motiti športne prireditve, ki so dale organiziranemu gibanju videz podjetništva in lova za rekordi. Brez dvoma ima šport tudi svoje senčne strani — spoznali smo jih tudi v domačih razmerah — dal pa je človeštvu mnogotere dobrote: mladina se je začela zanimati za bolj zdrav način življenja, kopanje je prišlo v vročih poletnih dneh v splošno navado, fantje so postali odpornejši proti mrazu in vročini, svoje mišice so urili v trudu in znoju polnem radosti. Dandanes ne vidite več v pisarnah samo šibkih, bolehnih in bledih uradnikov, pač pa tudi moče in fante krepkih mišic in zagorelih obrazov. To so športniki, ki ne prebijejo prostega časa le pri pomenkih, kartah ali šahu, pač pa tudi pri rednih vajah na igriščih in plavalščih. Najboljši med njimi se udeležujejo tudi športnih tekem in tam šele imate priložnost spoznati, da so resnično hitri in vztrajni, močni in odporni, srčni in borbeni.

Kako tudi ne bi bili? Nekateri se znojijo na igriščih, drugi imajo veselje s teki na 5 ali 10 km, spet drugi se utrjujejo v boks ali v plezanju po strmih gorskih velikanih ali pa v smučanju v najhujši zimi. Šport je v resnici izvrstna metoda utrjevanja. Gotovo ste že slišali o tekačih, ki zmagujejo maratonske proge (42 km), o plavalcih, ki se tudi ledeno mrzle vode ne bojijo, o smučarjih, ki skačejo sto metrov daleč in globoko, pa o boksarjih, ki so neobčutljivi proti strahotnim udarcem.

Razume se, da ne gre za rekorde in druge izredne športne uspehe, kadar imamo pred očmi ljudsko zdravje. Rekord si le merilo človeške zmogljivosti, istočasno pa pomenijo uspešno propagando za utrjevanje s telesnimi vajami. Če ne bi bilo športnih prireditev in rekordov, ne bi imelo to gibanje tako ogromnih množic pristašev. Ljudje so pač taki, da so željni senzacij in prav zaradi tega so v naši dobi tudi športne prireditve na mestu. V vzgojnem oziru pozdravljamo šport zaradi tega, ker navaja mladino k podjetnosti, borbenosti in srčnosti, v zdravstvenem pogledu pa vidimo v športu nadomestilo za tisto delo in znojenje, katerega je na kmetih na pretek. Športu velja zasluga, da so meščani, pa tudi prebivalci industrijskih krajev spet dobili smisel za lepoto narave in razumevanje za telesno utrjevanje.

»Športnike vabim k delu, kmete pa k športu!«

Vse pa kaže, da se športni razvoj ne bo zaustavil pri današnjem stanju; marsikateri športnik zrelih let je spoznal, da je to ali ono športno orodje le nekakšno nadomestilo za plug in lopato, žago in sekuro. V tej in oni glavi se je posvetilo, da je delo v drvarnici, na vrtu ali na polju prav tako učinkovito kot n. pr. domača telovadba in ta ali ona vrsta športa. Zdravje, združeno s klenimi mišicami, je prišlo spet v modo, vzporedno s tem pa prihaja v modo tudi navadno telesno delo. Ni še dolgo od tega, ko so se razumniški stanovi izogibali vsakega mišičnega dela. V športu vzgojeni meščani pa si ne želijo nič drugega bolj kakor koščka zemlje, katerega bi lahko obdelovali s svojimi

»Mlaj postavljajo,« bi lahko rekli, v resnici pa vidimo učinkovite vaje z bruni, katere so pokazali na olimpijadi v Stockholmu.

rokami. Kako tudi ne? Pri tenisu, lahki atletiki ali nogometu gre le za točke, metre in centimetre; za tehniko in igro z žogo, loparjem, kroglo, kopjem ali diskom, pri delu na vrtu pa se poglobiš v snovanje narave, odkrivaš njene skrivnosti in se veseliš brstenja in zorenja.

Če imaš le nekaj zemlje, doživiš spremembe letnih časov z vsemi njihovimi lepotami in skrivnostmi. Željno pričakuješ spomladi prvih sončnih dni, zanima te vsaka bilka, ki se je prebudila iz zimskega spanja. Potem obračaš zemljo, sadiš in seješ in se oziraš po drevju in čakaš, da se bo razpočilo brsteče popje. Ko pridejo prazniki zemeljske pomladi in zagori sadno drevje v tisočeri nežnih cvetih, uživaš v barvah in vonju in veselega srca se oziraš po snujoči zemlji, ki ti bo bogato poplačala trud, ki si ga vložil vanjo. Vesel si čebelic, ki vasujejo v cvetju, vesel vsake bilke, ki je pognala iz zemlje. Zemlja te veže nase, ti pa se ji posvečaš z ljubeznijo; pije ti telesne moči in ti jih vrača pomnožene. Kakor mati dojenčka jo neguješ v dobi brstenja, z drugačnimi čustvi jo spet gledaš v poletnih mesecih zorenja, v jeseni pa obiraš sadove, ki so dar božji in oddolžite narave za tvoje delo. Ah, kako si vesel krompirja, ki si ga sam sadil, kako sočne so hruške, ki so zrasle na tvojem drevesu! Ko jih obiraš, čutiš njihovo težo, vonjaš sladke dišave; med čutiš v njih in čudovite barve vidiš, rumenkaste in rdečkaste. Druga je lepša od druge, le težko se odločiš, katera je najlepša; odtrgaš jo in jo podariš otroku, ki te spremlja z vedno lačnim želodčkom. Nikoli se ne naveličaš dela, obiraš in uživaš, tvoje misli pa vasujejo v tistih časih, ko je bilo drevo še en sam cvet, ko je vse dišalo samo še po pomladi, ko je bilo tako nežno, da si ga nisi upal dotakniti s svojo roko. Za tem pride pozna jesen. Prazne veje se spet zravnajo, rumenkastordeče listje pada na zemljo. Ta pa se odpravlja k počitku kakor starec za pečjo. Mrzli vetrovi zapihajo, jesenskemu deževju sledi sneg in dobra zemlja počiva pod belo odejo.

Sport je dejansko le nadomestilo za vse tisto, kar doživlja ljudje na kmetih v svojih srcih in dušah, v krvi in mišicah. Saj je tudi v športu veliko lepega doživetja: v igrah se sprostiš kakor otrok, v borbah si nagrajen z zmagami, na smučeh ali na kolesu, v planinah ali v čolnu občuduješ lepoto okolice in se je veseliš. Imaš pa le občutek, da se igraš, da si samo izletnik ali opazovalec. Delo in šport, oboje je za zdravje koristno, delo pa je le pristnejše in človeškemu dostojanstvu bližje. Napačno bi me razumeli, če bi mislili, da sem proti športu. Šport pomeni izvrstno metodo utrjevanja in šolanja telesne zmogljivosti, razen tega pa nudi človeški družbi obilo zdravega razvedrila. Sem pa proti strogi ločitvi med športom in delom, prav posebno pa proti zastarelemu meščanskemu pojmovanju, ki pravi, da je šport za gospodo, delo pa za kmete. Meščane, odtujene od življenja na deželi sem želel opozoriti na lepoto dela, kmečke ljudi pa na vzgojno moč in utrjevalno učinkovitost športa. Športnike vabim k delu, ki je izvrsten »kondicijski trening«, kmečko mladino pa k športu, ki nudi veliko prijetnejšega razvedrila kot nedeljski sestanki v vaških gostilnah. Za mišice je precej vseeno, če jih krepiš s teniškim loparjem ali z motiko; in kakor se zdi kmečkemu fantu imenitno, kadar si prvič pripne smučī na noge,

Na zadnji olimpijadi so doživeli Madžari lepo presenečenje. V plavanju na 100 m prosto je bil Csik za nekaj drobcev sekunde hitrejši od Japoncev in Amerikancev in zmagal. Njegova nepričakovana zmaga je tako zelo navdušila ljudi v njegovem rojstnem kraju, da so mu — živemu — postavili tale spomenik.

tako bi se moral počutiti tudi meščan, kadar se mu nudi priložnost, da telovadi z motiko ali lopato. Zdrav meščanski športnik naj bo ljubitelj dela v naravi, ponosen fant od fare pa naj ne misli, da je šport le za gospodo!

Kmečki dom — sanatorij za zdrave.

Doslej sva se, spoštovani bralec, seznanila s telesno vzgojo otrok pa s športom in delom v službi utrjevanja. Kramljala sva tudi o zračenju in umivanju, o pravšni prehrani in splošnem utrjevanju proti mehkužnosti. Preostane nama še, da govoriva posebej o utrjevanju na kmetih.

Zasluzen pobornik olimpizma Pierre de Coubertin je napisal zanimivo razpravo o »sanatoriju za zdrave«. Misel, ki ga je vodila, je tale: ljudje, ki žive vse leto v mestu, opešajo in se pomehkužijo; napačno ravnaajo, če preživijo svoje dopuste v letoviščih, zanje bi morali ustanoviti posebne sanatorije. V teh sanatorijih bi morali živeti preprosto, kakor ljudje na kmetih. Dober zrak, domača hrana in trde športne vaje po tri ure dopoldne in tri ure popoldne, vse to bi jim naj okrepijo zdravje in nakopičilo zdravstvenih zalog za prihodnje leto. Je to dobra misel, ki je naletela na velik odziv.

Za kmete je kajpada tak sanatorij nepotreben, saj imajo dovolj dobrega zraka in dela na pretek. Marsikaj pa bi morali vendarle zboljšati in spremeniti, da bi postala vsaka kmečka hiša v resnici »sanatorij za zdrave«. Pri nas imajo ljudje navado, da se zadovoljijo s tem, da so zdravi, ali točneje, da niso bolni. Malo pa jim je znano o utrjevanju in kopičenju zdravja, še manj pa o skrbi, da bi ostali kleni in krepki tudi na stara leta. Pametno pa je boriti se proti prezgodnjemu pešanju in stremeti za tem, da nisi samo zdrav, temveč zdrav ko dren! To pa si lahko, če hočeš!

Velikega pomena za zdravje so stanovanjske razmere. Ker so izbe na kmetih navadno majhne, je tem bolj potrebno redno zračenje stanovanj. V družinah, ki jim je mar za zdravje, bodo spali od pomladi do pozne jeseni pri odprtih oknih, pozimi pa bodo bivališče vsaj dobro prezračili, preden bodo šli spat. Hudo potrebno je to, zakaj zrak je ob dolgih večerih, ko se družina pogovarja pri petrolejki, moški pa kadijo, izrabljen in pokvarjen. Če prezračite prostor, v katerem boste spali, bo spanje slajše, počitek pa izdatnejši. Marsikje zapirajo okna, da bi se zavarovali pred smradom, ki prihaja z gnojišča, ali pa pred nevšečnimi muhami. To je znamenje, da je gnojišče preblizu in da je morda celo nepokrito. Kdor pa hoče imeti zdrav dom, se mora potruditi, da bo čedno okrog hiše. Zaradi zdravja in prijetnosti domačega ognjišča je potrebno, da niso gnojišča pod okni in da so urejena, kakor zahteva higiena kmečkega doma.

Ljudje, ki so ves dan delali in se znojili, so potrebni zvečer večje telesne nege. Malo je časa na kmetih za to, z dobro voljo pa je le mogoče ustreči zdravstvenim zahtevam. Zadoštuje pet minut, da vržeš obleko s sebe in izmiješ znoj s telesa. Če le mogoče, si poskrbi po delu lonec tople in škafr mrzle vode; najprej se očisti s toplo, za tem pa se obliž z mrzlo vodo. Topla te bo očistila, mrzla osvežila; nič več ne boš smrdel po znoju, prerojenega se boš počutil in na utrujenost boš pozabil, če boš žrtvoval vsaj pet minut za zdravje in snago.

Zupnika Kneippa poznamo pač vsi kot pobornika ljudskega zdravja. Glavne misli, ki jih razpleta in ponavlja v svojih obširnih delih, so tele: ljudje morajo delati ali vsaj telovaditi, utrjevati se morajo s toplo in mrzlo vodo, skrbeti za dober zrak v bivališčih in uživati zdravo domačo hrano. Vsega tega je na kmetih dovolj, le zraku in vodi bo treba priznati večjo veljavo. Da ne zahtevamo nič nemogočega, nam najbolje potrjuje primer o finskih »saunah«. To so zelo enostavne domače kopalnice ali, točneje povedano, parna kopalnišča. Lesene ute z nizkim vodom, notri pa kamnitna peč, lina za zračenje in odvajanje dima, nekaj klopi, nekaj vrčev za vodo in šop brezovih metlic. Takšno kopalnišče torej imenujejo »sauna«. Je to ljudski sanatorij za vse. Ljudje, ki zahajajo v saune, puščajo tam mehkužnost in utrujenost, kali boleznī in umazanost.

In takšno sauno ima vsaka kmetija, vsaka kočarija na Finskem! To, kar je za dušo spovednica, to je za telo finskega kmeta sauna. Vsako soboto, pa tudi med tednom, kadar so težka dela, si zakuri peč v sauni in kuri tako dolgo, da se razvije v izbi neznosna vročina. Ko zgorijo polena in ko se več ne kadi, prilezejo Finci v vročo sauno, zaprejo lino in se začnejo znojiti. Potem polivajo razbeljeno kamenje z vrelo vodo; na peči zavčrči, v istem hipu pa se začnejo dvigati oblaki vroče pare. V tej parni kopeli se razvije vročina do 70 stopinj. »Čim bolj vroče, tem bolje!« pravijo in prepustijo svoje telo vročini, ki odpira znojnice, da se cedi iz kože in mišic vsa strupena nesnaga.

Ko so se počisto preznojili, se začnejo umivati z vročo vodo, vmes pa se polivajo z mrzlo. In da bi bilo presnavljanje v telesu še bolj učinkovito, se bičajo z brezovimi metlicami po goli koži in mišicah. Marsikje imajo tudi večšo ženico, ki jih masira. Saj je masaža tako prijetna: presnavljanje pospešuje in utrujenost preganja iz mišic. Po končani kopeli gredo Finci plavat — saj je skoraj pri vsaki domačiji primerna voda za to — pozimi pa se valjajo goli po snegu. Tako pravijo, da jim je potem prijetno toplo, da se bolje počutijo, da so bolj zdravi in odpornejši proti strupenemu mrazu. Da se mimogrede tudi počisto očistijo, se razume samo po sebi. Tako se torej utrjujejo Finci. Kot ribe so zdravi, v športu pa so tako urni in vztrajni, da na olimpiadah zmagujejo nad dvajestkrat večjimi narodi.

Vidiš, dragi prijatelj, da ni pretirano, če te vabim k utrjevanju in rednemu večernemu umivanju. Čim več delaš, tem bolj je potrebno, da ne štediš z vodo. Kar se pa »knajpanja« tiče, je pametno, da se navadiš na redno umivanje nog tudi pozimi in na bosonogo hojo po rosi ali po snegu približno 50 do 100 korakov vsak večer. Utrjevanja z delom je na kmetih kajpada dovolj. Hvala Bogu, da pride po šestih delovnih dneh vselej nedelja, z nedeljo pa čas za počitek in razvedrilo. Če nisi preveč utrujen, pojdi v družbo in se posveti športu. Učil se boš meriti svojo zmogljivost, postal boš bolj uren, tvoja fantovska moč bo prišla do veljave in poštenega razvedrila boš deležen. Po urah, ki jih prebiješ v gostilni, rada glava boli in žep dobi luknjo — pri športnem razvedrilu pa si nabereš novih moči in veselja za delo.

Marsikdaj se čudimo, ko čitamo o 60 letnih tekačih, 70 letnih planincih, 80 letnih igralcih golfa in celo o 90 letnih plavalcih. Vse življenje so se urili in utrjevali, na jesen življenja pa so se z zmernim delom in pametnim športom uprli proti prezgodnjemu pešanju. Zlezli so v leta, moči pa jih niso zapustile. Tako nagradi mati narava vse, ki so dobre volje in ne razmišljajo o zdravju le takrat, ko morajo v bolniško posteljo.

JOŽE PLOT:

Delaj, delaj, dekle, pušeljc!

Kaj je najlepše na svetu?

V vrtu, ki ga razživilja jutranje sonce, gledam veselo punčko. Dedek jo varuje, ona je pa že kar velika, poskočila je s trate in vteknila svoj obrazček med dehteče šopke rdečih plamenic.

»Dedek, ali te rožice tudi rastejo?«

»Rastejo kakor ti!«

»Ampak so lepe, lepe —«

»— kakor ti!« je ušlo staremu možu.

»In zate bodo vzrasle, dedek moj!«

Pa ni ta dedek edini, ki v teh časih premišljuje o otrocih in cvetlicah.

Saj nas je nič koliko, ki smo se v življenju neugnano trudili in smo vendarle tu in tam obstali, ko nas je vznemiril dvom: ali ni morda ves trud zaman? Kolikokrat se je človek nadejal, da bo po jasno začrtani in trdno usmerjeni poti, ki mu jo kaže razumsko spoznanje, dosegel tudi svojo srečo; pa je to, kar doseže z razumom, le sodba o stvareh tega sveta, le resnica, zajeta v človeško besedo. Tudi tako spoznanje, taka beseda dajeta človeku uteho v večnem nemiru duhovnega življenja. Ni pa to uteha, ki bi s srečo potolažila srce; srce je prazno, srečno ni. Človek potrebuje še drugačne duhovne hrane; ljubezni; morajo se mu razodeti življenjske vrednote, ki so hrepenenja vredne. In kdo ne hrepeni po lepoti?

Hujša od trdega dela, ki smo vanj vpreženi od dneva v dan, in hujša od skrbi je puščoba v srcu — mrtva sesedlina, ki zastruplja vso voljo do življenja. Lepota pa človeka dviga, kadar omaguje. Lepota mu očiščuje srce in vzpodbuja nove življenjske sile. Lepota, ki je čudodelni blagoslov človeškega življenja!

Ali si bila Micika ali Francka, nič več ne vem. To pa še pomnim iz tistih davnih dni: naša dekle si bila in v srcu še živi spomin na tvoj nageljček in rožmarin. Mimogrede sem te ugledal v domačiji pod Limbarsko goro, ko si prilivala cvetlicam. »Kako so fletne!« sem te poprosil. In si ga naredila: pušeljček popotnemu človeku, da sem ves dan vriskal z Limbarske gore.

Tako malo je včasih potrebno, da se sprostí srce. Majčkeno sonca naj posije, pa se že vsi upi, ki jih v srcu skrivamo, pogumnejše razcveto. Rdeči nageljček naj se zasmije na oknu — pa že zbeže iz hiše vse mračne sence in je topel ves dom.

Čuj, dekle, rad bi te vprašal: ali si ti še tista dekle, ki v sanjah hrepenimo po tebi? O, saj še vsi kdaj sanjamo, vsi, ki hočemo živeti! Pa te v sanjah kličemo: delaj, delaj, dekle, pušeljc! Ali je na okencu pri tebi še tisti rožmarin? Veš, rožmarin ima svoj duh, naj bo zelen ali pa suh... in tvoja zvestoba ne sme usahnuti! Še pridemo pogledat v tvoj vrtilč, ki varuje naš dom: kako bo lepo spet spomladi, ko v senci na rosnih vejicah rdeči srčki drhte, omamljeni od vonjive resede! Srčki, rdeči, ki so pesem tvoje ljubezni.

Čuj, dekle in še bi te prosil: nikdo ne pozabi na pušeljc, ki je naš ponos! Ponos in zdravje tudi v bolečini. Saj bolečina in trpljenje dajeta vrednost našemu življenju. Tedaj postaja vsaka malenkost tako važna, vse, prav vse dobiva silno vrednost. Iz bolečine raste človeku blagoslov in iz bolečine se poraja novo življenje.

V sanjah te gledamo, cvetlico med cvetlicami, in s hrepenenjem kličemo tvoje srce: delaj, delaj, dekle, pušeljc! Veš, prišla bo spet ura: potrkal bo na polkence, odprla mu boš okence — da bi tedaj zagledal tvoj obraz v glorijski zvesti ljubezni!

Dekle, kajti tudi ti boš mati novemu rodu!

ČE ŠTEVILKAR PO SVETU HODI...

KOLIKO LJUDI ŽIVI NA ZEMLJI?

Na vprašanje, koliko ljudi živi na zemlji, do danes statistika še ni mogla popolnoma točno odgovoriti. Kajti še so mnogi predeli na zemlji, kjer prebiva ogromno število ljudi, pa do danes ni bilo izvršeno nobeno ljudsko štetje. Prav zato ni točnih podatkov o tem, koliko ljudi živi na zemlji.

Ogromno ozemlje je Kitajska in vendar do danes nimamo točnih številk o njenem prebivalstvu. Bila so razna štetja prebivalstva na Kitajskem, vendar zelo nepopolna. Zato navajajo razne cenitve za Kitajsko od 400 do 450 milijonov ljudi, drugi še več ali še manj. Drug tak primer je Belgijski Kongo v Afriki, kjer je še danes število prebivalstva negotovo. Nedavno so zemljepisci navajali, da ima okoli 20 milijonov ljudi, sedaj pa vladna statistika navaja cenitev nad 10 milijonov.

Vse to kaže, da smo navezani le na cenitve, ki nam jih dajejo znanstveniki najrazličnejših držav. Danes lahko računamo, da živi na zemlji okoli 2 milijardi 200 milijonov ljudi. Zadnji statistični letopis Zveze narodov navaja število prebivalstva konec leta 1939 na 2.170 milijonov ljudi, od česar jih živi na Kitajskem okoli 450 milijonov. V zvezi s tem je zopet pripomniti, da je zadnje ljudsko štetje, ki je bilo v Indiji marca meseca 1941, dejansko prineslo tako visoke številke prebivalstva, da jih niso pričakovali niti strokovnjaki. Indija je štela 389 milijonov prebivalcev. Nasprotno pa so bili računski strokovnjaki pri Japonski in Braziliji manjši kot jih je dejansko pokazalo ljudsko štetje. Prava Japonska je leta 1940 štela 73 milijonov ljudi, Brazilija pa istega leta 41.4 milijona prebivalcev.

V naslednjem navajamo površino in prebivalstvo vseh držav na svetu, pa tudi površino in prebivalstvo vseh važnejših kolonij raznih držav. Te podatke smo posneli po Calendario Atlante de Agostini za leto 1942-XX, deloma smo pa dobili podatke iz Italijanskega statističnega letopisa za leto 1942 (Annuario statistico italiano 1942-XX). Površino navajamo v km², število prebivalstva v tisočih in končno nam tretja številka pove gostoto prebivalstva, t. j. koliko prebivalcev pride na km². Številke so vzete po najnovejših podatkih in po ozemeljskem stanju v začetku l. 1942, neupoštevajoč velike izpremembe, ki so se izvršile na evropskem vzhodu ter v Aziji

EVROPA

	Površina v km ²	Prebivalstvo v tisočih	Gostota na km ²
Andora	452	6	13
Belgija	29.450	8.330	283
Bolgarija	156.700	8.482	54
Črna gora	12.000	450	37
Danska	44.330	3.870	87
Eire (Irska)	70.283	2.934	42
Finska	388.279	3.863	11
Francija	550.986	41.980	76
Grčija	108.000	6.200	57
Hrvatska	102.000	7.000	69
Islandija	102.846	118	1
Italija	321.000	45.250	141
Albanija	35.500	1.432	40
Lichtenstein	159	12	75
Luksemburg	2.586	300	116
Madžarska	171.532	14.740	86
Monako	1.5	25	—
Nemčija	692.000	90.830	131
Protectorat	48.901	7.380	151
Gen. Gubernij	93.871	12.110	129
Nizozemska	35.038	8.829	252
Norveška	322.681	2.937	9
Norv. arkt. oz.	63.292	2	—
Portugalska	90.982	7.450	82
Romunija	244.970	17.287	71
Rusija (evr.)	5.000.000	146.000	29
San Marino	61	13	214
Slovaška	38.704	2.700	70
Srbija	55.100	3.850	70
Španija	497.550	25.400	51
Švedska	448.953	6.370	14
Švica	41.295	4.225	102
Turčija (evr.)	23.975	1.350	56
Evropa sk.:	10.055.000	532.113	53

K tem številkam je najprej pripomniti, da se podatki za Sovjetsko Rusijo in Turčijo nanašajo samo na evropska ozemlja.

Zaradi velikih posestnih izprememb v zadnjih letih je pri statistiki nastalo mnogo netočnosti in razlik. Zlasti v nanovo priključenih ozemljih številnih držav ni bilo mogoče izvesti ljudskega štetja, tako da se podatki nanašajo na starejša štetja, razen v kolikor ni bilo novejših cenitev. Poleg tega pa statistike ne dajo pravega pregleda dejanskega stanja, ker je v sedanji vojni nastopilo tudi veliko preseljevanje narodov in so sedaj nekatera ozemlja bolj goste naseljena, druga pa zopet redkeje kot so bila v prejšnjih časih, iz katerih izvirajo bolj točni podatki.

Zaradi točnosti in primerjave navajamo še podatke Italijanskega statističnega letopisa za 1942/XX, v kolikor se ti podatki razlikujejo od prej nave-

denih, katere smo posneli iz koledarja — Atlasa tvrdke Agostini, velikega zemljepisnega zavoda v Novari, ki je eden največjih na svetu.

Po teh podatkih je ozemlje Italije pred letom 1941 imelo površino 310.000 km², 45.238.000 prebivalcev, h katerim je prišteti še 11.000 km² in 760.000 prebivalcev na novo priključenih ozemelj. Zemljevidni koledar navaja za te pokrajine naslednje številke: Ljubljanska pokrajina 4.595 km² in 305.000 prebivalcev, Italijanska Dalmacija 5.242 km² ter 322.000 prebivalcev in drugi predeli bivše Jugoslavije s 1.346 km² in 79.000 prebivalci. Nasprotno pa navaja omenjeni letopis za Ljubljansko pokrajino 4.545 km² in po štetju 1931 303.946 prebivalcev z gostoto 66.92 na km², za Kvarner 1.382 km² in 79.191 prebivalcev, gostoto 57.3 na km², za dalmazijske pokrajine 5.242 km², 322.712 prebivalcev in gostoto 61.6 na km². Od slednjih pokrajin odpade na pokrajino Zara 3.719 km², 179.858 prebivalcev, gostota 48.4, na pokrajino Spalato 976 km², 109.052 prebivalcev, gostota 111.7 in pokrajino Cattaro 547 km², 38.802 prebivalcev, gostota 61.3 na km². Skupno obsegajo nove pokrajine 11.169 km², 705.849 prebivalcev z gostoto 63.9 na km², vse to po bivšem jugoslovanskem štetju iz leta 1931.

Albanija je imela do leta 1940 ozemlja 27.538 km², ki pa se je leta 1941 povečala na 35.538 km², število prebivalstva je bilo po popisu leta 1930 1.003.097, zadnja cenitev januarja 1940 je navajala 1.082.000 prebivalcev, dočim jih navaja cenitev za leto 1941 s prebivalstvom na novo priključenih ozemelj že 1.432.000. Podatki iz statističnega letopisa pa navajajo za Albanijo 1940 29.000 km² in 1.106.000 prebivalcev, za priključena bivša jugoslovanska ozemlja pa 15.000 km² in 795.000 prebivalcev.

Črna gora je nova država. V nasprotju z Agostinijem navaja uradna publikacija površino s 15.000 km², prebivalstvo pa s 435.000, z gostoto 28.6 na km².

Za Hrvatsko so uradne številke 99.000 km² površine in 6.300.000 prebivalcev.

Za Nemčijo navaja Agostini, da je dobila 11.300 km² bivšega jugoslovanskega ozemlja in 800.000 prebivalcev z gostoto 70.7, dočim navaja uradni letopis to površino z 10.000 km² in 775.000 prebivalci.

Za Francijo navaja Agostini še površino treh departementov, ki so sedaj

nemška ozemlja. To je treba odšteti od Francije in dodati Nemčiji. Alzacija in Lorena imata površino 14.522 km² in 1.915.600 prebivalcev.

Za Madžarsko navaja Agostini, da je pridobila od bivše Jugoslavije 741 km² v Prekmurju in Medmurju, 1.213 km² v Baranji in 8.869 km² v Bački, skupno torej 10.823 km² in 1.1 milijona prebivalcev. Letopis pa navaja pridobitev z 12.000 km² in 1.145.000 prebivalci.

Za Romunijo navaja Agostini, da je leta 1941 pridobila v Besarabiji in Bukovini 49.664 km² s 3.673.000 prebivalci, dočim navaja letopis 50.000 km² in 3.700.000 prebivalcev.

Za Srbijo navaja Agostini površino s 55.100 km² in prebivalstvo s 3.850.000, dočim letopis navaja 59.000 km² in 4.450.000 prebivalcev, pri čemer je najbrže vključen tudi Banat, ki se nahaja ravno tako pod nemško vojaško upravo.

Države, pri katerih so bile največje izpremembe v zadnjih letih, so naslednje: Nemčija, Madžarska, Romunija in bivša Jugoslavija.

Za Nemčijo je slika zgodovinskega razvoja v zadnjih letih naslednja: Nemčija v obsegu, kakor ga ji je določil versajski mir, je imela na površini 468.620 km² 68.474.100 prebivalcev. Dne 1. marca 1935 je bilo priključeno Posarje z 1.924 km² in 842.500 prebivalci, dne 13. marca 1938 je sledil priključek Avstrije s 83.764 km² in 6.650.300 prebivalci, nato je bilo dne 30. septembra 1938 priključeno sudetsko ozemlje z 29.099 km² in 3.408.400 prebivalci. V teku naslednjega leta so bile izvedene naslednje priključitve: Od Litve je dobila Nemčija ozemlje Klajpeda, nemški Memel dne 22. marca 1939 z 2.848 km² in 154.700 prebivalci, nato je sledil dne 1. septembra 1939 priključek Gdanska (Danzig) z 1.893 km² in 390.600 prebivalci, nato pa po končani vojni s Poljsko dne 22. septembra vzhodna ozemlja, nekdanja zahodna poljska ozemlja, ki so imela 91.974 km² in 10.043.300 prebivalcev. Dne 18. maja 1940 sta bila priključena okraja Eupen in Malmedy, ki ju je z versajskim mirom dobila Belgija, imata površine 1.056 km² in 66.800 prebivalcev. 8. avgusta 1940 sta bili priključeni Alzacija in Lorena s 14.522 km² in 9.915.600 prebivalci, pod nemško civilno upravo pa se nahaja tudi velika vojvodina Luksemburška z 2.586 km² in 296.900 prebivalci. Leta 1941 pa so bila priključena Nemčiji tudi spodnještajerska in gorenjska področja. V območje nemške države je šteti tudi dne 16. marca 1939 vpostavljeni protektorat nad Češko in Moravsko ter generalni gubernij (Poljska), vpostavljen septembra 1939.

Romunija je doživela prvo zmanjšanje svojega obsega v jeseni leta 1938 z izrekom dunajskega razsodišča, ki je dal del njenega ozemlja Madžarski, nato je leta 1940 izgubila Besarabijo in del Bukovine, kar pa je dobila nazaj leta 1941 z začetkom vojne proti Rusiji. Tako je imela Romunija leta 1939 296.049 km² površine in 19.993.800 pre-

bivalcev, do junija 1941 se je zmanjšala po podatkih Agostinija na 195.306 km² s 13.490.000 prebivalci, dočim ima sedaj z Besarabijo in Bukovino zopet 244.970 km² in 17.164.000 prebivalcev. Po letopisu pa je imela Romunija pred lanskim priključkom 193.000 km² površine in 13.493.000 prebivalcev, dočim znaša površina Besarabije in Bukovine 50.000 km² s 3.700.000 prebivalci.

Madžarska je imela po štetju leta 1930 t. j. v mejah po Trianonskem miru 93.073 km² površine in 9.130.000 prebivalcev. Z odlokom razsodišča na Dunaju dne 2. oktobra 1938 se je povečala na 105.000 km² z 10.180.000 prebivalci. Dne 4. aprila 1939 je bila priključena Podkarpatska Rusija, tako da se je ozemlje povečalo na 117.142 km² z 10.857.000 prebivalci. Po odloku drugega razsodišča dne 30. avgusta 1940 na Dunaju je dobila Madžarska Transilvanijo, tako da se je njeno ozemlje povečalo na 160.729 km², prebival. pa na 12.925.386, dočim je ljudsko štetje l. 1941 dejansko izkazalo na tem ozemlju 13.643.620 prebivalcev. K temu pa je treba prišteti še ozemlje bivše Jugoslavije, tako da ima sedaj Madžarska skupno po Agostiniju 171.352 km² in 14.740.000 prebivalcev.

Za razdelitev bivše Jugoslavije navaja Agostini tele številke:

	km ²	preb.
Neodv. drž. Hrvatska	102.000	6.800.000
Srbija (n. civ. upr.)	55.100	3.850.000
Črna gora	12.000	450.000
Nemčiji priklj. ozem.	11.300	800.000
Italiji priklj. ozem.	11.200	750.000
Bolgariji priklj. ozem.	28.000	950.000
Madžarski priklj. oz.	10.700	1.100.000
Banat (n. civ. upr.)	9.800	800.000
Albaniji priklj. ozem.	8.000	350.000

Vse ozemlje biv. Jugoslavije je imelo 247.500 km² in 15.750.000 prebivalcev.

Da bo slika prebivalstva v Evropi popolna, navajamo še rezultate zadnjih ljudskih štetij v nekaterih evropskih državah. Ti nam dajejo naslednje številke: Liechtenstein 11.000, Portugalska 7.702.000 (z Azori in Madeiro), Romunija 13.493.000 (brez Besarabije in Bukovine), Slovaška 2.654.000, Švica 4.256.000, Madžarska (brez ozemelj biv. Jugoslavije) 13.644.000.

Čezmorska posestva evropskih držav.

Za presojo pomena posameznih evropskih držav pa ni važno vedeti samo, koliko površine in prebivalstva imajo v Evropi, temveč je koristno izvedeti tudi za površino in prebivalstvo prekomorskih posestev posameznih držav. Po Agostiniju so ti podatki naslednji:

	Površina v 1000 km ²	Prebivalstvo v tisočih
Italija	3.515	14.285
Belgija	2.390	14.076
Danska	2.175	18
Francija	11.880	70.405
Holandija	2.060	69.705
Portugalska	2.080	9.642
Španija	340	1.700
Vel. Britanija	33.682	486.000

AZIJA

	Površina v km ²	Prebivalstvo v tisočih	Gostota na km ²
Afganistan	680.000	12.000	18.4
Arabija	2.800.000	9.000	3.2
Iran	1.643.558	15.000	9.5
Irak	452.500	3.700	8.2
Japonska	382.253	73.114	191.1
Kitajska	8.160.000	432.000	—
Madžukuo	1.303.143	43.234	33.2
Mongolija	1.544.000	900	0.5
Nepal	140.000	5.600	40.0
Tajsko	600.000	16.060	26.6
Turčija (az.)	743.500	16.025	21.5
Tanu Tuva	165.754	50	0.4
Skupno neodvisna Azija	17.584.708	626.638	—
Ruska Azija	16.628.000	42.000	2.6
Brit. Azija	5.251.302	398.345	—
Ciper	9.282	378	40.8
Butan	46.600	250	5.3
Birma	604.721	16.119	26.6
Aden, Perim itd.	15.200	150	—
Cejlon itd.	65.905	6.000	91.1
Borneo	190.567	815	4.2
Hongkong	1.013	1.500	—
Indija	4.070.000	365.900	89.9
Palest., Transjordanija (p. m.)	116.000	1.890	16.2
Holand. Azija	1.488.000	69.235	—
Franc. Azija	868.355	27.028	—
Franc. Indija	513	300	—
Indokina	670.000	22.700	33.9
Kvang-čev	842	250	—
Sirija in Libanon (mand. oz.)	179.000	3.778	19.2
Filipini (am.)	296.285	16.850	56.9
Japonska pos.	298.451	32.112	—
Portugal. pos.	22.991	1.270	—
Grški otoki v Az.	4.350	310	—
Italijan. otoki v Egej. morju	2.700	140	—
Polotok Sinaj (egiptovski)	59.000	40	—
Površ. notr. morij:			
Kaspiško morje	438.000	—	—
Aralsko jezero	67.769	—	—
Skup. Azija	44.010.000	1.214.013	27.5

Celotna posest posameznih evropskih držav je tu in v vseh naslednjih razpredelnicah označena s krepkim tiskom, pod njo pa sledi po potrebi podrobna razdelitev.

Za Kitajsko navaja Statistični letopis površino z 10.361.000 km² in prebivalstvo po cenitvi iz leta 1936 na 436.778.000. Navaja še, da je to cenitev kitajskega notranjega ministrstva na osnovi štetja, izvršenega v nekaterih pokrajinah.

K številkam za Japonsko je treba omeniti, da obsegajo podatke za Japonsko samo. Koreja ima 221.000 km² in 24.236.000 prebivalcev, Formosa 36.000 km² in 5.872.000 prebivalcev, Sahalin pa 36.000 km² in 414.000 prebivalcev.

Za Irak navaja Statistični letopis površino s 302.000 km², pa tudi isto število prebivalstva kot Agostini.

Za Tajska navaja Statistični letopis površino 513.000 km² in 15.266.000 prebivalcev in sicer po stanju leta 1939. Agostini pa navaja tudi že ozemlje, ki ga je Tajski odstopila francoska Indokina na osnovi pogodbe z dne 11. marca 1941. Površino tega ozemlja cenijo nekateri viri na 69.420 km², drugi pa na 71.200 km², prebivalstvo pa na 800.000.

Vendar nam vse te številke ne povedo pravega stanja v Aziji. Kajti upoštevati je treba, da je danes izredno velik del Azije pod Japonskim območjem. Poleg same Japonske in njenih kolonij je treba šteti v japonsko interesno sfero vso Mandžurijo z 1.3 milijona km² in 43 milijoni prebivalcev. Nadalje je od Japonev zaseden velik del Kitajske in je nacionalna kitajska vlada v Nankingu prijazna Japonec. Pod nankinško vlado je okoli 1.264.000 km² ozemlja z okoli 180 milijoni prebivalcev. Pri tem pa je všteta severna Kitajska, ki je avtonomna, in Mengiang, ki je tudi avtonomen. Pripominjamo, da je po Agostini pod čungkinško vlado okoli 6.3 milijona km² in okoli 250 milijonov prebivalcev brez Tibeta in Sinkiang. Nadalje si je z vstopom v vojno proti Angliji pridobila Japonska Hongkong, kjer je okoli poldrug milijon prebivalcev. Japonci so zasedli Filipine, katerih površina je okoli 300.000 km² in imajo skoraj 17 milijonov ljudi. Prijateljsko razpoložena do Japonske je Tajska, nadalje francoska Indokina, kjer imajo Japonci svoja oporišča. Od angleških ozemelj v Aziji so zavzeli Japonci Birma z nad 600.000 km² in okoli 15 milijoni prebivalcev. Nadalje Straits Settlements s Singaporjem (površina 3.514 km² in 1.344.000 prebivalcev), malajske države (128.500 km² in 3.973.000 prebivalcev), kar vse skupaj tvori britansko Malajo. Končno je omeniti še zasedbo severnega dela otoka Borneo, ki je bil v angleški posesti. Borneo se deli na tri dele: Severni Borneo 76.000 km² in 302.000 prebivalcev. Brunei 5.787 km² in 38.000 prebivalcev ter Saravak 108.780 km² in 475.000 prebivalcev. Končno je Japonska zasedla največji del holandske Indije, ki je imela na 1.9 milijona km² in skoraj 61 milijonov prebivalcev.

To nam kaže, da je pod japonsko kontrolo danes brez Kitajske že okoli 145 milijonov ljudi, k temu je treba prišteti še 105 milijonov japonskega prebivalstva in okoli 180 milijonov kitajskega prebivalstva, kar da skupno 430 milijonov ljudi.

Ob Afriki je otok Sokotra, čigar suvereniteta po Agostiniju še ni določena, ker je to neodvisen sultanat.

Za severni Španski Maroko navaja Agostini, da je že všteti Tanger, katerega so dne 4. novembra 1940 zasedle španske čete in je bila dežela priključena španskemu Maroku. Tanger ima površino 373 km² in 60.000 prebivalcev. Bil je prej mednarodno mesto.

AFRIKA

	Površina v km ²	Prebivalstvo v tisočih	Gostota na km ²
Egipt	935.300	16.522	—
Liberija	95.400	2.200	23.0
Sokotra	3.579	12.000	3.3
Angloegipt.			
Sudan	2.462.925	6.342	2.6
Franc. Afr.	10.895.369	42.642	—
Alžerija	2.204.863	7.490	3.4
Tunis (prot.)	125.130	2.700	21.4
Maroko (prot.)	398.627	6.600	17.0
Fr. zah. Afrika	4.701.575	14.800	3.2
Fr. ekv. Afrika	2.370.000	3.500	1.5
Franc. Somalija	21.963	46	2.1
Madagaskar z ot.	592.200	3.900	6.5
Reunion	2.511	210	83.6
Kamerun			
(mandat)	422.000	2.615	6.2
Togo (mandat)	56.500	781	13.8
Belgij. Afr.	2.391.064	14.076	—
Belg. Kongo	2.336.892	10.356	4.4
Ruanda, Urundi			
(belgij. mandat)	54.172	3.720	64.8
Brit. Afrika	7.184.735	55.813	—
Gambia	10.536	205	19.5
Sierra Leone	72.362	1.970	27.2
Zlata obala	203.700	3.450	16.9
Nigeria	876.653	19.646	22.4
Južnoafriška			
Unija	1.223.854	10.160	8.3
Basuto dežela	30.344	580	19.3
Bečuania	600.000	275	0.4
Svazi dežela	17.366	160	9.2
Južna Rodezija	389.384	1.384	3.6
Sev. Rodezija	751.915	1.400	1.8
Niasa (z jezeri)	123.795	1.676	13.5
Kenia	582.636	3.365	5.8
Uganda (z jez.)	243.406	3.745	15.3
Brit. Somalija	176.113	350	1.9
Mavricij z otoki	2.096	425	—
Sešelski in bl. ot.	404	31	78.0
Zanzibar			
in Pemba	2.642	243	92.0
Sv. Helena			
in Ascension	210	4	19.0
Togo (mandat)	33.776	370	11.0
Kamerun			
(mandat)	88.268	830	9.4
Jugozah. Afrika			
(mandat)	822.875	283	0.3
Tanganjika			
(mandat)	932.400	5.260	5.7
Ital. Afrika	3.485.000	13.090	—
Port. Afrika	2.059.729	8.372	—
Madeira	782	212	271.1
Kapverdski otoki	4.033	170	42.1
Port. Gvineja	36.125	420	11.5
S. Tome			
in Principe	964	60	65.3
Angola	1.246.700	3.260	2.6
Mozambik	771.125	4.250	5.5
Španska Afrika	340.456	1.700	—
Kanarski otoki	7.273	585	80.4
Presidios	213	90	—
Sev. španski			
Maroko	21.321	855	38.0
Španska Sahara			
in Ifni	285.000	50	0.1
Španska Gvin.	26.649	120	4.5
Afrika sk.:	29.853.000	160.769	5.4

K tem številkam je treba dodati še nekaj pripomb. Površina za Egipt obsega ogromno puščavskega ozemlja in zato je gostota prebivalstva v Egiptu dejansko ogromna, ker je vse prebivalstvo osredotočeno v Nilovi dolini, ki je ozka in dolga. Za Maroko navaja Statistični letopis isto površino kot Agostini, toda prebivalstvo je za l. 1941 navedeno s 7.983.000, dočim ga Agostini navaja za januar 1940 s 6.600.000. Za Tunis navaja Statistični letopis površino s 155.000 km², dočim jo navaja Agostini s 125.000 km².

Italijansko Afriko lahko delimo na dva dela: Libijske pokrajine in Libijsko Saharo, katere površino navaja Statistični letopis z 1.700.000 km², prebivalstvo po stanju leta 1939 pa na 870.000, tako da znaša gostota 0.5 preb. na km². Za italijansko vzhodno Afriko pa navaja letopis površino 1.725.000 km², prebivalstvo 1940 na 12.165.000, tako da pride na km² 7.1 prebivalca.

SEVERNA IN SREDNJA AMERIKA

	Površina v km ²	Prebivalstvo v tisočih	Gostota na km ²
Dominika	50.070	1.690	33.8
Guatemala	109.724	3.284	29.8
Haiti	27.844	3.500	125.9
Honduras	115.570	1.110	9.3
Kostarika	49.827	655	13.2
Kuba	114.524	4.280	37.4
Mehiške Zed.			
države	1.963.677	21.000	10.7
Mikaragva	118.453	1.381	11.6
Panama	74.010	661	8.9
Salvador	34.126	1.745	51.1
Zed. države	7.997.000	131.670	16.8
Neodvisne			
drž. sk.:	10.654.825	170.976	—
Posestva			
Zed. držav	1.529.512	2.012	—
Alaska	1.518.7617	73	0.05
Portoriko	8.896	1.869	210.0
Kanalski pas	1.422	44	20.9
Deviški otoki	344	25	72.7
Razna posestva	133	1	—
Brit. posestva	10.035.631	13.490	—
Dom. Kanada	9.569.289	11.300	1.2
Nova			
Fundlandija	110.677	290	2.6
Labrador	306.800	5	0.05
brit. Honduras	21.535	58	2.7
Bermudski otoki	49	32	653.0
Bahamski otoki	11.405	68	5.9
Jamajka	12.225	1.185	96.9
Brit. mali Antili	3.651	553	152.5
Franc. posestva	3.127	569	—
St. Pierre,			
Miquelon	241	4	17.8
Guadeloupe	1.780	310	174.1
Martinique	1.106	255	226.0
Hol. Antili	76	5	—
Grenlandija			
(Danska)	2.175.000	18	—
Sev. in srednja			
Amer. sk.:	24.398.000	187.070	7.7

JUŽNA AMERIKA

	Površina v km ²	Prebivalstvo v tisočih	Gostota na km ²
Argentina	2.797.113	13.318	4.7
Bolivija	1.085.000	3.500	3.2
Brazilijska	8.511.189	41.290	4.9
Čile	747.767	4.730	6.4
Ekvador	537.000	3.900	7.3
Kolumbija	1.139.155	8.950	7.9
Paragvaj	404.444	1.000	2.4
Peru	1.249.049	7.400	5.9
Urugvaj	186.926	2.160	11.6
Venezuela	912.050	3.615	3.9
Neod. države			
skupaj:	17.564.000	89.863	—
Brit. posestva			
Trinidad, Tobago	248.826	804	—
Trinidad, Tobago	5.117	465	90.8
brit. Gvajana	231.749	337	1.5
Falkland	11.960	2	0.2
Hol. posestva			
157.059	269	—	—
Južnoameriški			
hol. Antili	918	95	—
hol. Gvajana			
(Surinam)	156.141	174	1.1
Franc. Gvajana	90.000	37	0.4
Juž. Am. sk.:	18.060.000	90.973	5.0

K tem podatkom je pripomniti še naslednje: Statistični letopis navaja površino Zedinjenih držav s 7.839.000 km², prebivalstvo pa s 131.670.000, tako da znaša gostota 16.8 na km². Za Haiti navaja letopis cenitev prebivalstva samo s 3.000.000. Za Honduras navaja Letopis površino s 153.000 km². Za Mehiko navaja Letopis število prebivalstva po štetju 1940 s 19.574.000.

AVSTRALIJA IN OCEANIJA

	Površina v km ²	Prebivalstvo v tisočih	Gostota na km ²
Brit. posest	8.511.000	10.006	—
Avstral. zveza	7.948.400	7.340	—
Nova Gvineja			
(brit. man.)	240.870	588	2.4
Nauru (mandat brit. imperija)	22	3	136.0
Nova Zelandija	269.038	1.640	—
Samoa (novozel. mandat)	2.934	60	20.4
Fidži in Rotuma	18.272	210	11.5
Gilbert, Ellice itd.	1.225	36	29.0
Salomon. otoki	29.676	95	3.2
Tonga otočje	997	34	33.8
Amer. posest			
Havaj, Sandwich	17.463	461	—
Guam	16.719	425	25.4
Samoa	534	23	43.1
197	13	66.0	—
Holand. posest			
416.000	200	0.5	—
Nova Gvineja			
383.200	200	—	—
Japon. posest			
2.265	136	—	—
Bonin in Vulkan	106	5	45.0
Ninamitori	10	?	—
Mandatna ozem.	2.149	131	57.2
Franc. posest			
22.653	97	—	—
N. Kaledonija	18.653	53	2.9
Franc. Oceanija	3.998	44	11.8
Skupna angleško-francoska posest			
Novi Hebridi	12.000	43	3.6
Avstralija in			
Ocean. sk.:	8.981.950	10.943	1.2

Avstralija in Oceanija je skupno ime za ogromno število velikih in malih otokov, ki se razprostirajo na ozemlju med Azijo in Ameriko v Tihem oceanu. Sama Avstralija se smatra za posebno celino, saj meri 7.631.000 km², dočim meri najbližji največji otok zraven nje, Nova Zelandija 270.000 km², sledi Tasmanija s 67.900 km² površine, nato Melanezija s 940.000 km², Polinezija s 46.300 km² in Mikronezija 3.400 km². Seveda je treba reči že v naprej, da podrubrike, ki kažejo posest posameznih držav niso popolne, saj ni mogoče naštetih vseh malih otokov in otočnih skupin, ki pripadajo posameznim državam, oz. njih posestvom. Tako na primer nismo za angleško posest navedli številnih malih otočnih skupin kot Starbuck, Malden, angleške Karoline, Flint in Vostok, za Francijo nismo navedli otoka Clipperton, ki leži bližje Mehiki kot francoskim otokom v Oceaniji. Končno nismo navedli tudi Velikonočnih otokov ter otoka Sala y Gomez, ki spadajo pod Čile, v katerega bližini ležijo. Imajo pa vsi otoki važen strateški pomen v sedanji vojni na Tihem oceanu, kjer se bje boj med Japonsko ter Ameriko in angleškim imperijem.

Da bi bila naša slika sveta popolna, moramo navesti tudi še nekaj podatkov

o polarnih deželah ob Južnem in Severnem tečaju, ki so tako velike, da bi jih lahko imenovali posebne celine.

K Evropi spadajo naslednje polarne dežele: otok Jan Mayen, Medvedji otok in Špicbergi, ki so vsi norveški, Zemlja Franca Jožefa in Novaja zemlja, ki sta ruski. K Aziji spadajo številni otoki, ki so vsi ruski, med njimi Severnaja zemlja, Samotni otoki, Nova Sibirija, otočje De Long, Wrangel itd. Severno od Amerike pa leži Grenlandija, ki je danska, nadalje Franklinovo ozemlje v severni Kanadi. Skupno znaša površina ozemelj, ki jih imenujemo tudi arktične polarne zemlje, 3.750.000 km² (približno).

V Antarktidi (torej ob in okoli Južnega tečaja) pa znaša površina vsega ozemlja okoli 14 milijonov km². Angleški so otoki Falkland, nadalje so nekateri otoki avstralski in novozelandski, Argentina hoče imeti zase tudi nekatere otoke. Francoski so nekateri otoki v bližini Madagaskarja, n. pr. Kerguelen, Crozet itd., nekatere smatrajo tudi Angleži za svojo posest. Nekateri otoki so norveški (n. pr. Bouvet), druge zopet pa smatra za svoje Amerika. Veliko celino okoli samega južnega tečaja pa zahtevajo zase nekaj Angleži, nekaj Norvežani, nekaj Amerikanci, nekaj pa tudi Nemci.

KOLIKO LJUDI LAHKO ŽIVI ZEMLJA

Teoretično se da odgovoriti na to vprašanje, da je število zemeljskih prebivalcev glede na količino beljakovin, potrebnih za življenje posameznika, praktično skoraj neomejeno. Toda računati je treba s sedanjim stanjem moderne tehnike in eventualnimi bližnjimi iznajdbami, ki bi postavile prognoze na sigurne temelje. Najbolj znana je cenitev znanega zemljepisca Pencka, ki prihaja do zaključka, da more na zemlji ob visoko razviti kulturi in gospodarstvu živeti 8 milijard ljudi namesto dose-danjih 2 milijard. Penck upošteva pri tem važne faktorje, ki določajo gostoto prebivalstva.

Sicer pa je to vprašanje v zemljepisju že staro. Že konec preteklega stoletja je cenil geograf Ravenstein največje možno število prebivalstva na zemlji na 6 milijard ljudi, Loch pa kasneje na 7 milijard. Pred prvo svetovno vojno je računal Ballod (1912) glede na življenjski standard raznih narodov, da lahko živi po ameriškem merilu (po katerem je potrebno 1.2 ha površine za preživljanje človeka) na zemlji nekaj nad 2 milijardi ljudi, pri nemških razmerah (0.5 ha na prebivalca za preživljanje) 5.6 milijarde, pri japonskih razmerah, kjer že 0.125 ha redi človeka, pa nad 22 milijard ljudi. Pri tem je upoštevati, da na Japonskem živi izredno mnogo ljudi od morja, kar drugje ni mogoče. Donos japonskega morskega ribolova cenijo za leto 1928 na 340.6 milijona jenov in 2.491.400 ton

rib. Tako visokih števil ne dosega nobena druga država, kot kažejo statistike.

Kot smo že omenili, je najbolj znana cenitev odličnega geografa Albrechta Pencka iz leta 1924, katero je kasneje sam izpopolnil. Tudi ostale novejšje cenitve se gibljejo okoli 6 do 8 milijard ljudi. Kritike, ki jih je bilo čitati o Penckovih številkah, so predvsem poudarjale, da so cenitve možnosti previsoke. Tako n. pr. cenil Franck, da je v Avstraliji prostora največ za 120, v najslabšem primeru za 170 milijonov ljudi, Penck pa prihaja do cenitve 450 milijonov. Za približno predstavo Penckovih cenitev navajamo (po Adolfu Wagnerju) te-le podatke:

	Sedanji odstotek preb. pri dveh mili- jardah ljudi	Možni odstotek preb. pri osem mili- jardah ljudi
Evropa in Azija	80	26
Afrika	7	29
Avstralija	0.5	6
Severna Amerika	9	14
Južna Amerika	3.0	25

V splošnem se računa, da se je prebivalstvo zemlje v 100 letih podvojilo, kajti leta 1800 so cenili prebivalstvo zemlje na 755 milijonov ljudi, 125 let kasneje pa na 1.900 milijonov. Po tem računu bi že v začetku 22. stoletja dosegli najvišje možno število prebivalstva, kolikor ga lahko preživi zemlja. Toda pri tem je treba upoštevati, da je v zadnjih 50 letih prebivalstvo v nemali

meri naraščalo zato tako zelo hitro, ker so se odpirale nove deviške zemlje in ker je obsegel moderni promet ves svet. Takih delov sveta je vedno manj in kmalu bo vsak košček zemlje izkoriščen v vsakem oziru.

Seveda ne vemo pri teh računih, kaj nam bo prinesla moderna tehnika, zlasti pa kemija, ki gotovo še ni dosegla svojega viška. Poleg tega je šele sedaj znanost začela posebej misliti na kmetijstvo in povečanje njegovih pridelkov zaradi avtarkičnih razlogov. Vsekakor moramo s te strani pričakovati novih gospodarskih možnosti izkoriščanja ze-

meljskih dobrin, kar bo pozročilo, da bo mati zemlja lahko preživljala še več ljudi kot jih navajajo pričujoče cenitve.

Razdelitev prebivalstva po klimatičnih pasovih si zamišlja Penck takole: zmerni pas bo preživel tri osmine, tropski kraji pa 8 osmin. Danes živi 72% prebivalstva v zmernem podnebjju, samo 28% pa v tropskih krajih. Toda vprašanje je, če bodo ti ljudje živeli v tropah, ker so prilike neugodne; gotovo pa je, da se bodo preživljali s pridelki iz tropskih krajev, kjer je rodovitnost zemlje največja. Na drugi strani pa dokazujejo zemljepisci s številkami izredni

dvig prebivalstva v tropih, kar ni pripisovati samo plodovitosti dosedanjih prebivalcev, ampak doseljevanju, ker je subtropska cona že prenapolnjena.

Končno podajamo še zanimivo cenitev o možnosti, koliko prebivalcev bodo lahko preživele nekatere države:

	Imajo l. 1942	Bo lahko živel l. 2200
	milijonov prebivalcev	
Brazilijska	43	1.200
Kitajska	430	nad 600
USA	124	ca 600
Rusija	163	ca 600

DRAGO POTOČNIK

Franc Prelog:

Stari Vuk

Vas je zavita v gosto jesensko meglo. Vrane krakajo in se leno spreletavajo.

Velik krik vrisne v nebo kakor strašen ognjen steber. Krik matere po deci. Ta strašni krik se meša z drugim, živalskim rjoventjem očeta, ki je izgubil sinova. Dva sta bila. Velika in močna, samo njegova. Ljubil ju je bolj kot kravo in telička. Sedaj pa visi na zakrivljenem drogu iz line črn predpasnik, v sobi ležita sinova, iztegnjena, toda še vedno trdih mišic in napetih prsi.

Star mož sedi med njima. S silo premaguje in požira solze. Vsaka, še tako majhna mišica mu igra na obrazu. Kakor postaran, ves osivel volk boljše srepo predse in stiska zobe. Oči mu živahno migotajo in se naglo zapirajo, da jim ne bi ušla solza. Stari, sivi Vuk se dvigne, potegne leseno nogo za seboj, pogleda sinova, zažmrka, zameži, se opre na palico in počasi oddrsi iz sobe.

Za hlev ga nese. Hitro stopa navzdol proti studencu, ne čuti ponjavne vlage, ki mu silni skozi raztrgane opanke, ne opazi, da se mu droben sneg lovi po zaraslem obrazu. Za nič na svetu se ne zmeni, saj nosi v sebi živ plamen, ki ga počasi žre. Opoteče se do vodnjaka, se nasloni nanj in tople solze padajo vanj ter se mešajo z ledeno vodo. Solze padajo, stari Vuk hlipla in se lomi od bolečine. V vodnjaku pa drhté svileni okrogli valovi navzven.

Sneg pada nanj. Zbudi se iz otopelosti, se vzravna, mrko pogleda okrog s krvavimi očmi, če ga ni morda kdo videl. Njega, starega Vuka, da joka kot otrok. Boji se, da mu ne bi kdo nepričakovano položil roke na ramo, ga zdramil, prebodel z očmi in zasmehljivo vprašal.

>Ti jokaš? Kot stara baba, ki od nadločnosti nič drugega več ne more. O ti...<

Sram bi ga bilo. — Posuši solze, dvigne glavo in odkreva po mokri, pobeljeni zemlji. Ob kocenje posekanega zelja se zadeva z nogo. Počasi stopa, ves bel od snega in starosti. Priziblje se do telička, ki išče napol zmrzlo zeljno listje. Dotakne se ga s palico, pogladi ga z raskavo roko in se nasloni nanj. Teliček dvigne glavo in ga plaho liže po stisnjeni pesti.

>Da! Pootročil sem se. Vidiš, mali, sinova so mi vzeli. Oba so mi iztrgali. Ali je kje še kaj hujšega? Ali more očetovo srce kaj bolj zadeti kot smrt velikega, močnega, odraslega sina? Naj umre, ko je majhen, kaj zato če pogine emravca žaba!... Toda sedaj, ko je bil že tak. Pa oba. Vitomir in Tihomir. Mlajši je bil malo svojeglav, to je dobil po materi. — Ne. Ne! Dobra sta bila oba, dobra do zadnjega! Ljubil sem ju moško, nisem jima cedil prijaznih besed, a imel sem ju rad, po svoje, kot oče. Sedaj ju pa nimam več. — Ostal sem sam, čisto sam, kot sem bil v začetku...<

Streslo ga je. Zopet se mu je utrnila solza, po teličkovi dlaki je spolzela in padla na zmrzlo zemljo, ki jo je željno sprejela, da bi se od njene boleče gorkote ogrela. Saj je

zato tako topla, ker jo je rodila pekoča in razbeljena bolečina. — S tresočo roko odrine teličkov gobec in odide navkreber.

*

Zbirajo se k pogrebu.

>Gospod odpusti jima!< se trga iz popovih prsi.

>Saj boš, ker si dober.<

Stari, sivi Vuk si grize brke in boljše v tla. Ne upa dvigniti pogleda, da ne bi morda komu pokazal oči.

Stopili so. Kakor jesenska megla so se raztegnili in se usuli po blatni cesti. Pogrebeci so dvignili odkriti krsti in ju položili na voz.

>Pustite ju pri meni, ki sem ju rodila! Pustite mi ju, saj sem ju jaz dojila! Zakaj mi ju hočete vzeti? Vsaj mrtva mi pustite! Oh Vitomir, zakaj te ne more mati ogreti, zakaj, Tihomir, ne more mati odpreti tvojih oči? Ko si bil še majhen, sem te s poljubom budila. Zakaj samo tedaj? Zakaj ne tudi sedaj?<

In pogrbljena starka je objela starega Vuka. Bila sta kakor živa bakla, ki gori in izgoreva v žalosti.

Voz se je premaknil, mati je klecnila od boli. Prav za srce jo je grabilo. Gnusna, nesnažna roka ga ji je stiskala in izžemala. —

Krepka roka je dvignila z zelenjem okrašen barjak.

*

Po globokem, blatnem kolovozu se pomika sprevod. Zadaž vlečeta dva vola voz s krstama. Globoko se pogrezajo kolesa, redko blato škropi izpod njih. Nemi trupli se treseta.

Stari Vuk sedi med obema. Sedaj je še bolj bel. Glavo ima sklonjeno. Čez pleča je pogrjnen s strgano plahto, ki mu pokriva črno našito rjavo gunjo. Skloni se k Vitomiru, ga poboža tako, kot zna on, trdo, ker je njegova roka trda, ali ljubeče. Sedaj je tako vseeno, če ga kdo vidi.

Voz se trese, stavec pa ždi nem za vse, kar je okoli njega. Niti tako pretresljivega kukanja in naricanja ne čuje. Bog ve, kje sedaj pláva njegova duša.

Ledenomrzal sever pa vleče brez počitka. Voloma se je naježila dlaka, krsti sta nemirni, stavec pa sedi med njima kot steber. Veter tuli, strašno, joka okrog njega; njega ne zebe, ker za nič več ne ve.

*

Po pogrebu se je predramil. Ni bil več tako mrk. Hotel je pokazati, da lahko mnogo prenese in preboli. Samo oči je imel še krvave.

Mati pa je ležala na grobu. S silo so jo morali spraviti domov.

Ko je stopil stavec v sobo, je videl, da je prazna. Tedaj je planil, se pognal navzdol do studenca in zarjovel. Zatulil je kot volk, ki so mu vzeli mladiče.

Sever pa je pihal, zavijal, lovil starčevu tuljenje, ga nosil v borovce, šumel in hitel dalje. —

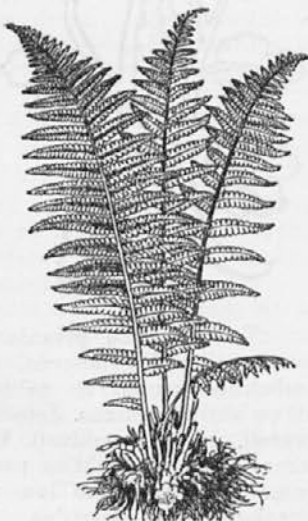
Zdravilne zeli v starih vražah

Dolgoletno prosvetno delo in vzgoja v šoli, še bolj pa doma v vernih, krščanskih družinah sta povzročili, da je med našim narodom vera v vraže že popolnoma ugasnila. To ni nazadnje nič čudnega, saj z visoko kulturno stopnjo in splošno izobraženostjo povsod ugašajo zadnji ostanki starih izročil, ki so jih dedje podedovali iz prejšnjih dob. Kakor mnoga druga izročila, so se tudi vraže podedovale kot ustno izročilo in so bile dragocena dediščina in spomin na prednike. V prejšnjih dobah je preprosti človek iskal v vražah utehe, ki je bila prepletena s poezijo. Največkrat so bile vraže navezane na rastline, navadno na zdravilne zeli. Tudi zdravljenje z zdravilnimi rožami je bilo vse povezano z vražami. V prejšnjih stoletjih je preprosti človek zaradi vraže zamenjaval zdravilni učinek. Zdravilna roža je bila le simbolični dodatek, medtem ko naj bi zdravju koristilo besedilo zagovora in postopek, ki ga je vraža določala. Tudi taki zagovori so že danes v glavnem pozabljeni.

Mnogo tega narodnega blaga zagovorov, zdravljenj, praznih ver in vraž je zbral v svoji knjigi »Doprinosi slovenskim nazivima bilja« pokojni zagrebški kanonik Slovenec Janko Barle, ki jih je sam vneto zbiral in napisal ter tako to dragoceno narodno blago rešil pred pozabljenjem. Ali ni zanimivo, da smo s propadanjem vraž na deželi, kjer so se še najdalj ohranile, doživeli nekaj, kar v sedanji prosvitljeni dobi skoraj res ne bi mogli pričakovati. Praznoverje se je namreč preselilo z dežele v mesta, čeprav se je pri tem preoblikovalo v bolj sodobno — moderno — obliko. Kmet danes ni več tako neumen, čeprav nanj meščan rad gleda nekako pomilujoče, pač pa meščan, zlasti tisti, ki je zgubil stik z vero, pa si išče zato klavrnega nadomestka v raznih praznih verah, ki najbolj jasno dokazujejo le to, da brez vere bohotno lahko zagospodarijo vse mogoče neumnosti, katerih bi se vsak trezen in razsoden človek lahko upravičeno sramoval.

Da otmemo pozabi zanimivo izročilo, hočemo navesti nekaj vraž, ki so združene z rožami. Saj zaradi svoje pestrosti in bogate domišljije zaslužijo, da nam ostanejo vsaj v spominu. Največ tega narodnega blaga se je še najdelj ohranilo na Dolenjskem, v okolici Celja in med našimi lžanci. Mnogo je med vražami takih, da imajo v raznih krajih svoje inačice. Deloma jih poznajo ali pa so jih vsaj poznali tudi drugi slovanski narodi. To ni nič čudnega, saj kaže le na enoten in prastar izvor. Oglejmo si nekatere, ki se že potapljujejo v pozabo.

Vsem je znano, da se je mnogo skrivnostnih moči pripisovalo praprotnim, med njimi zlasti navadni glistovnici. — Smatrali so, da varuje pred zlemi duhovi. Ljudje so bili prepričani, da tam, kjer raste praprost, ne morejo živeti kače. Ljudje pod Gorjanci vedo še danes povedati, da tam, kjer raste praprost, ne more hudič uganjati svojih vragolij. Zato priporočajo vsakomur, ki se izgubi v gozdu, naj se zateče med praprost. Prav tako naj se položi praprost v posteljo otročnice, da zlodej ne bi mogel obsesti matere in otroka. V narodnem bajeslovju

najdemo zlasti pri Slovanih mnogo primerov, kjer igra praprost, oziroma njeno seme, glavno vlogo. Vsem je znana pripovedka, da je mogoče s praprotnim semenom, nabranim v kresni noči, razumeti govorico živali. Prav s tem semenom so po drugih deželah v 17. stol. uganjali take stvari, da je morala l. 1612 nastopiti sinoda v Ferrari, ki je strogo prepovedala nabiranje semena in rastline v kresni noči.

Na Koroškem se je ohranila vera, da je mogoče postati srečen le, če nabereмо v kresni noči z gosjim peresom praprotno seme, ga zmešamo z voskom sveče, ki je gorela pri mrliču in nosimo to zmes kot amulet vedno s seboj. — Dalje trdi stara vraža: če želimo slišati živalske pogovore, lezimo v božični noči v praprotno steljo, da se tako nevede nabereмо nekaj praprotnega semena. Popolnoma nedolžen človek postane neviden, če se mu v kresni noči natrese praprotno seme v čevlje. Star Dolenjec iz okolice št. Vida pri Stični je vedel sledečo pripovedko, ki je v mnogih enačicah razširjena tudi med drugimi slovanskimi narodi.

»V naši vasi,« je pravil možakar, »je živel nekoč bogat, toda pošten in bogaboječ kmet, ki pa je imel hudobno ženo. Dan pred knesno nočjo je peljal svojo ženo v bližnje mesto, zvečer pa sta se vračala domov. Po klanecu skozi gozd, kjer je rastla visoka praprost na obeh straneh poti, sta šla peš. Vrh klanca pa sta z ozke poti spet stopila na voz. Da bi pomagal ženi na voz, stopi mož v praprost, nato pa še sam sede poleg nje. Ne da bi opazil, se mu nasuje v škornje čarodejno praprotno seme in v tistem trenutku postane neviden. Žena se vsa preplašena ozira po možu, ki je zginil kot bi se v zemljo udril, ter ga obupana kliče, češ kje da je. Začuden jo mož vprašuje, ali je slepa, da ga ne vidi poleg sebe. Vso pot ga žena kliče in ogovarja ter jo je vedno bolj groza. Končno dospeta do znane gostilne, kjer se ustavita. Žena vsa preplašena pove, kaj se je zgodilo, gostilničar pa, pameten mož, svetuje nevidnemu znancu, naj sezuje škornje. Ko to stori, ga zagledajo v sobi, krčmar pa pojasni vsem prisotnim, ki so jim tudi že stopali lasje pokonci, vso zadevo s praprotnim semenom.«

Mohamedanci v Bosni in Hercegovini so trdno prepričani, da pomaga praprotno seme do sreče in da oni srečnež, ki ga ima, razume govorico vseh stvari.

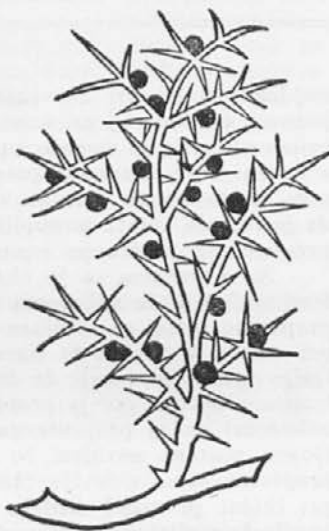
Praprost prične cvesti, tako trde ruske in poljske bajke, ki so tudi pri nas znane, eno uro pred polnočjo kresne noči. Že čez nekaj trenutkov se cvetje osuje in dozori v seme. Oni srečnež, ki vidi cveteti praprost, naj takoj pokrije tisti list s platneno krpo ter počaka do polnoči. Tedaj naj odtrga zaviti list ter steče hitro domov, kjer naj ga sežge. Pazi naj, da se vse zgodi še pred eno uro. Ako bi se namreč zakasnil, bi mu vrag, ki je čuvar vseh čarovnij, sledil, upognil glavo nazaj ter ga tako za vse življenje napravil bebastega. S srečno pridobljenim pepelom je namreč mogoče spoznati srečno in nesrečno bodočnost katerega koli človeka in jo prerokovati.

Praprotno korenine so svoj čas polagali tudi svinjam, da bi jih obvarovale pred rdečico. Vse čarovnije, vraže, pripovedke in zagovori v zvezi s praprotno kažejo, da so imeli slovanski narodi praprost za sveto rastlino, ki odvraca vse hudo in prinaša dobrim in nedolžnim ljudem zmerom srečo. — Praprost je seveda tudi znana zdravilna rastlina.

Robidnice pa so po trditvi vraž vragu zelo ljube rastline, kajti mednje poseda, kadar je slabe volje. Znana gorjanska pravljica pripoveduje, da se usede vrag v robidnice na starega leta dan, kjer premišljuje, kaj je vse povsod škodoval ljudem in koliko duš je pogubil. Če je slabe volje in če se boji svojega gospodarja, tedaj tolče s kopiti okoli sebe, da se še dolgo pozna. V svoji jezi tudi vleče za mladike in jih speljuje čez pota, da bi se ljudje

obodli, ko hodijo po gozdnih stezah. Vendar Bog to dopusti, ker če se bolan in začaran človek povleče pod robidovimi mladikami, ki so speljane čez pot in na obeh straneh zrasle v zemlji, ozdravi.

Pred zemlji duhovi naj bi po vraži varoval tudi brinjev grm. Z njim se je baje mogoče uspešno zoperstavljati hudiču in njegovim zlobnim nakanam. Ostanek te vraže je še dandanes običaj v krajih naše Notranjske, kjer mrliča krope z brinjevo vejico. Svoj čas so mislili, da tako odganjajo hudiča, ki čaka na dušo. Od kod naj bi bila ta čudovita moč brinje? Legenda, ki so jo znali pripovedovati naši Notranjci, trdi, da je ta skromni skalni grmiček nudil zavetje Materi božji, ko je s svetim Detetom na rokah bežala pred zlobnim Herodom. V spomin na to uslugo je prejel brin tako čudovito moč, razen tega pa ima

še dandanes vsaka brinjeva jagoda vtisnjen križ in se ga zaradi tega boje vse čarovnice, volkodlaki, škrti, jage babe in hudi duhovi. Prav zaradi svetega znamenja križa je mogoče z brinjevo šibo zapoditi vraga. Moč brinje je bila najbolj znana med našimi Notranjci, ni čuda, saj so notranjske poseke domovina brinje. Svojčas so verjeli: če koga sreča hudobni človek, če ga obsede hudoba, če je začaran po uročenem pogledu, se reši, če ga pokadimo z dimom brinjeve vejice, ki ima igle in jagode ter storimo to v imenu Boga Očeta, Sina in Sv. Duha. V navadi je bilo tudi zažiganje brinje v hlevih in bolniških sobah, kar preganja hude čare, zlasti, če se to stori v Valpurgini noči.

Na Češkem so pripovedovali, da hodijo v Valpurgini noči čarovnice od hleva do hleva in molzejo krave, ki zato do svete noči izgube mleko. Da se to prepreči, zatikajo na predvečer sv. Valpurgije za hlevska vrata brinjeve vejice. Ko dospo čarovnice do tako okrašenih vrat, začno šteti iglice na brinju, ki jih morajo točno prešteti, preden vstopijo. Ker je teh iglic mnogo, se navadno zmotijo in morajo prej oditi, preden bi mogle vstopiti.

V Toplicah na Hrvaškem so ponekod v sveti noči pred polnočnico trikrat pokadili z brinjevim dimom živino pri glavi, da bi jo obvarovali pred vražami in uroki. V Hercegovini pa so obešali nad vrata hiš brinjeve veje, ki naj bi odganjale čarovnice. Belorusi so uporabljali brinjev les za izdelovanje amuletov, ki naj bi jih varovali pred zlodejem. Tam so tudi verovali, da je mogoče videti čaravnico, če v božični noči sedemo na kobilo (za žaganje drv), ki je narejena iz brinjevega lesa. Pri polnočnici, ko gredu ljudje iz cerkve, naj bi imeli vsi oni, ki so čarovniki ali čarovnice, obrnjene glave nazaj!

Na Koroškem so poznali pripovedko, ki pripoveduje, kako je mogoče z brinjevim grmom dobiti ukradene stvari nazaj. Okradenec naj po tridnevnem strogem postu gre na skrit kraj, kjer ni blizu nobene ceste in poti, ter tam poišče lep brinjev grm. Ko dospo do njega, še ne sme vziti sonce. Kakor hitro se sonce pokaže, naj grmiček pripogne in položi nanj kamen, na tega pa postavi lobanjo človeka, ki ni bil pokopan v posvečeni zemlji, ter reče:

»Brin, brin, brin, v imenu Boga, svetnikov in Sv. Duha naj kamen te tišči dolgo tako, da dobim nazaj, kar mi je vzeto bilo.«

Okradenec naj bi svoje stvari dobil kmalu nazaj, češ da duh človeka, katerega lobanja je na kamnu, ne da tatu prej miru, dokler ne vrne ukradenih stvari. Seveda pa mora okradenec mnogo storiti za dušo nesrečnega človeka, njegovo lobanjo pa pokopati v posvečeno zemljo.

Brinje naj bi pomagalo tudi v raznih nesrečah, za blodah in revščini onim ljudem, ki ga znajo prav prositi in ki mnogo molijo.

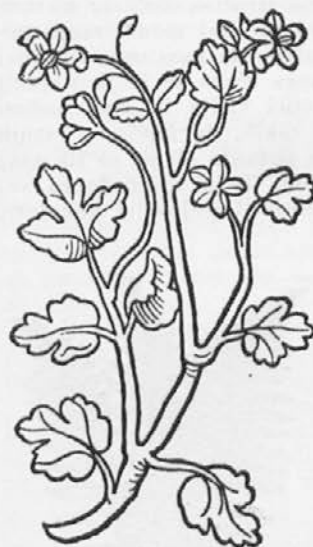
Česen ima po nekdanji ljudski veri moč, s katero se je mogoče obvarovati hudičevih hudobnih čarov, škodljivih čarov gozdnih žen, čarovnic itd. Na Hrvaškem in v nekaterih čeških vaseh imajo navado, da napravijo na večer pred Sv. Tremi kralji na vrata hleva tri križe, ki jim v sredi pritrdijo strok česna, da tako živino zavarujejo pred čarovnicami, ki bi drugače hodile molst skozi vse leto krave.

Ako pohvali nepoznan človek otroka, mora reči mati »česen, česen, česen«, drugače postane otrok uročen. Zanimivo je, da je česen tudi pri drugih narodih znan zaradi te vraže. Tako n. pr. so praznoverni Italijani večkrat na dan ponavljati besedo »aglio«, Albanci pa »chudärä«, kar oboje pomeni česen. Kako zelo se ga boje čarovnice, zveemo iz hrvaškega pregovora, ki pravi, če kdo beži, »da se mu mudi kot čarovnici pred česnom«.

V Slavoniji so nosile neveste, ki so se peljale k poroki, pod pečo strok česna, drobec kruha in peteršilj (česen je simbol zdravja, kruh blagostanja in peteršilj je že od nekdaj rastlina, ki naj pospešuje plodnost), ki naj bi mlada zakonca varovali pred strupenimi pljunki čarovnic, ki preže na mladoporočenca.

V Macedoniji, tako pripoveduje pravljica, je živel bogat kmet. Toda bogastvo mu je začelo kmalu kopneti, nesreče pri živini so se vedno bolj množile, tako da je kmalu obubožal. K temu kmetu pride nekoč star mož. Njemu potoži kmet svoje težave. Starček spozna, da imajo tu čarovnice svoje prste vmes, in pove, kako lahko spozna, katere žene so v njegovi vasi čarovnice. Kmet ga uboga. Na dan pred Marijinim Oznanjenjem ubije kačo, ji odreže glavo, vanjo pa nasadi strok česna in gre s kačjo glavo pritrjeno na klobuk, v cerkev. Nazaj grede se prično zbirati okoli njega čarovnice, ki bi rade kmetu vzele kačjo glavo, vendar je ne morejo, ker jim brani česen. Čarovnice, ki jih kačja glava privlači, česen pa jim strašno smrdi, prično kmalu prositi kmeta, naj sname kačo česen. A on ne odjenja prej, dokler mu čarovnice ne obljubijo, da mu bodo povrnile vso škodo in ga za vselej pustile na miru. Šele nato jih reši strašnega česnevega smrada.

Krvavi mleček je po vraži znana rastlina za odpravo bradavic. Pri nas je bila razširjena vraža, da je treba natrgati krvavi mleček, ko je polna luna. S sokom, ki priteče, naj se namočijo bradavice, ki začno minevati takoj po zadnjem krajcu. Ko nastopi mlaj, odpadejo vse bradavice. Na Koroškem so pa trdili, da učinkuje le oni krvavi mleček, ki je bil nabran na pokopališču.

Jagodnjak nima z vražami veliko opraviti. Pri nas so poznali le naslednje: S prvimi jagodami, ki jih človek najde, naj si vsako leto namaže obraz, da ne bo dobil sončnih peg. Ako namažemo roke in noge, ne bomo dobili ozeblin.

Trobentica prinaša po trditvi vraž — kot trdijo — skoraj vedno nesrečo. Posebno nevarno je, če prično trobentice cveteti že za božič. Navadno oznanjajo smrt ali pa veliko nesrečo. Zato tudi prvih trobentic, ki jih vidiš cveteti, ne smeš nabirati, ker ti lahko napravijo samo bolezen. Če najde deklica pred velikim petkom cvetočo trobentico, se bo še to leto poročila, če pa cvet utrga, bo v zakonu silno nesrečna.

Rman je med preprostim ljudstvom znan kot najbolj zdravilna rastlina. Zato se je tudi okoli rmana spletel venec vraž. Največ teh vraž pa ni našega izvora, ampak so prišle k nam največ od germanskih in romanjskih narodov.

Na Dolenjskem v okolici Črnomlja so poznali — po vraži seveda — dobro sredstvo proti vnetju oči in slabovidnosti. Ob polni luni, točno ob polnoči, je treba izkopati na strani, ki je obsijana od meseca, rman, ga zviti v venec in trikrat pogledati v mesec in v izkopano jamo. Nato se rastlino znova posadi. Čim se rman znova zakorenini, so oči — zdrave.

Druga vraža pravi: Na dan sv. Marjete nabrani rman zanesljivo ozdravi jetiko. Rmana je treba nabrati celo košaro, ga lepo očistiti in izločiti stebila. Izbrani rman naj se natlači v primerno vrečko, na kateri naj ima bolnik glavo. Medtem pa naj pije tudi rmanov čaj. Na dan sv. Jakoba naj to ponovi. Če to vestno izpolni, bo do jeseni zdrav.

Breza je bila nekdanj vsem narodom sveto drevo. Posebno pri Slovencih ni poleg lipe nobenega drevesa, ki bi bilo bolj spoštovano in cenjeno kot breza. Dočim je lipa bolj simbol poganjske mitologije, je breza nekakšen simbol slovenskega krščanstva. Pri procesiji sv. Rešnjega Telesa, pri raznih cerkvenih slovesnostih in pri žegnanjih postavljajo ob hiše, koder gre procesija, brezove mlaje.

Koliko lepih bajk o brezi je živelo v našem narodu, koliko lepih pripovedk! Tudi vraže, te večne spremljevalke vsega dobrega in slabega, so se spletle okoli breze. Zelo znana in pri nas precej razširjena je bila vraža, ki pove, kako je mogoče vrniti začarani kravi mleko. Vzeti je treba brezov količek, ga na enem kraju priostri in namazati z gadjo mastjo, da bi čarovnica ne zavohala človeka. Ta kolec naj se zabije v tla, kjer krava leži. Ponoči pride čarovnica, da bi pomolzla kravo, a je ne vidi, ker leži na brezovem količku.

Brezovi mlaji, ob katerih je šla procesija, pa naj imajo v sebi še mnogo čudodelnih moči. Zato naj se nekaj vejic zatakne za vrata hleva, kjer bodo varovale živino pred uroki. Tudi po poljih zatikajo brezove veje, da preženo poljske tatove in da obvarujejo poljske pridelke pred nesrečami. Brezove šibe, trikrat »zagovorjene«, obvarujejo zelje pred gosenicami. Pometanje z novo brezove metlo na sv. večer je bila splošno znana vraža. V tako pometeno sobo ne more skozi vse leto stopiti nobena čarovnica in neka izgubljena stvar se kmalu najde. Tepežkanje z brezovo šibo prinese ljudem srečo, zdravje in plodnost.

Kot simpatično zdravilo je breza manj znana. Le Korošci imajo vražo, da se človek znebi revmatizma, če nosi s seboj košček brezovega lesa.

Oreh — je kot drevo znak mogočnosti in gospodstva in ne trpi nobene druge večje rastline v bližini. Svojčas je živela močna vera, da prinašajo orehi ženam plodnost. — Pri Slovakah veljajo kot simbol plodnosti.

Lužiški Srbi so ohranili zanimivo pripovedko, ki so jo tudi v okolici Novega mesta, Celja in Zidanega mosta poznali. V tej pripovedki zvmemo, kako je mogoče z orehovim cvetom ozdraviti vse bolezni. Seveda se ta cvet ne dobi tako lahko kakor bi mi mislili. Po pripovedki cvete oreh le v kresni noči, in sicer le od polnoči do ene. Človek, ki si želi imeti orehov cvet, mora biti korajžen in na vse pripravljen. Zvečer je treba narediti okoli orehovega drevesa ris s kostjo popolnoma črnega mačka in v njem po-

čakati ure duhov. Ko odbije polnoči, planejo k vsem orehovim drevesom hudiči, ki jim pomagajo še skratje in čarovnice, da bi pobrali čudodelne cvetove. Le k orehu, ki ima ris, ne morejo, ker jim ta brani pristop. Zato pa tembolj razgrajajo, se čudno vijejo in smrde, da bi pregnali človeka, ki jim hoče odnesti cvet. Čim se cvet odpre, ga mora človek hitro odtrgati in ga shraniti v rano, ki si jo zareže v dlani. Ko je cvet skrit v rani, se hudiči in njihovi pomagači s strašnim truščem razbeže, človek pa lahko sedaj zapusti krog. S tem cvetom lahko srečnež ozdravi vse bolezni, saj ni treba drugega, kot da položi čudodelni cvet na glavo bolnika.

Po pripovedovanju pokojnega kanonika Janka Barleta imajo na Hrvaškem oreh za drevo, pod katerim imajo ob določenih dnevih vrage in čarovnice svoje sestanke. Zato pa oreh raste le posamezno in ne v družbi drugih dreves, da imajo vrage in čarovnice prost razgled in ne more tajnemu zborovanju prisluškovati človek. Na Siciliji je iz iste vraže nastal pregovor »Nuce noci« (oreh škodi). Posebno hudo sovraštvo naj bi bilo med orehom in hrastom, vsaj tako pravijo Dolenjci.

Orehov plod pa je znamenje plodnosti. V Slovenski vesi na Slovaškem obmetavajo otroci svate in mladoporočenca z orehi in čim več orehov ti ujamejo, tem več otrok bo imel mladi zakonski par. Na Koroškem imajo deklice navado, da na sv. večer mečejo v orehovo drevo orehe, ki jim skozi sredino vtaknejo in pritrdijo iglo. Če se oreh že pri prvem metu zapiči in obvisi na drevesu, tedaj je gotovo, da se bo dotična deklica že prvi predpust poročila.

Ko so pribijali Kristusa na križ, se je baje izgubil žebelj, ki ga niso mogli več najti. Po legendi, ki jo vedo Korošci, pa se žebelj ni izgubil, marveč se je v strahu, da ga ne bi zabili v Odršenika, pogreznil v zemljo. Gospod ga je blagoslovil in žebelj je pričel rasti v mogočno drevo — v oreh. V spomin na to je še danes mlada orehova rastlina podobna žeblju, prvi listki pa tvorijo križ. Kdor nosi mlado orehovo rastlinico v žepu ali pa jo ima v čevlju, temu se ni treba bati nesreč.

Arnika, vsakomur znana zdravilna roža, ki cvete najlepše okrog godu sv. Janeza Krstnika, se prav zaradi tega imenuje ponekod roža sv. Janeza. Menijo, da je njemu posvečena. Ako jo naberejo prav na njegovega godu dan, naj bi imela še posebno zdravilno moč. Arniko so nekoč sadili ob mejah njiv in travnikov, ker so verovali, da odvrata od polj vremenske ujme. Na Koroškem in v okolici Celja je bila udomačena navada, da so sadili arniko ob njive zato, da bi odvrata od žita rjo, snetje in mrčes. Verovali so namreč, da te tri bolezni uničijo mušice, ki se izležejo iz »črnih jajčec«, ki se nahajajo v sredini cveta. Prav ta vera je bila razširjena tudi na Moravskem.

Blušček je precej strupena zel, ki je zaradi tega in zaradi svoje izredne zdravilne moči mnogo služila v vražarstvu. Tako naj varuje hišo pred ognjem in bliskom. Kdor nosi pri sebi bluščev koren, se mu ni bati nobene bolezni; če si ga pa položi pod jezik, postane kot mrtev. To je lepo povedano tudi v naši narodni pesmi »Mlada Zora«, kjer ga imenujejo »koren zdravin, koren lečin«. Bluščec vsebuje namreč hud strup, ki povzroča otrpne krče in smrt.

Blušček ima po vraži veliko moč tudi v ljubezni. Korošci so verovali, da je treba zaželeni deklici zašiti skrivaj v obleko košček bluščeve korenine, ki učinkuje tako hitro, da dekle že od tiste ure dalje misli le na osebo, ki je to storila. Tudi polaganje korenine v čevlji, preden ga dekle obuje, ko gre plesat, naj pomaga, če si hoče kdo pridobiti njeno naklonjenost.

V južni Rusiji poznajo bluščec pod imenom perestupenj. Bluščec zavarujejo s posebno ograjo, da bi se nikakor ne poškodoval. Če kdo nalašč poškoduje bluščec, doživi veliko nesrečo ali pa postane za vedno bebast (strup!).

Čehi poznajo bluščec pod imenom hospodariček, ker duh, ki naj bi bil v njem, pomaga gospodarju dobro gospodariti.

»Kadar greš mimo bezga, se mu odkrij,« pravi star slovenski pregovor. In res! Ob vsaki hiši so nekaj zasadi bezeg, če se ni morda že sam. Verovali so namreč, da v tem skromnem in ponižnem grmu prebiva dobri hišni duh, zaradi česar je bil bezeg zelo spoštovan in čislán. O njem živi med našim ljudstvom vse polno pravljic, pripovedk in legend, ki posebej ljube bezeg kot zaklete dobre žene, vile in matere. V št. Juriju pod Kumom mi je pravila Kraljeva mama, kako se je v bezeg izpremenila ljubeča mati, da je lahko na ta način ozdravila svojega edinega otroka, ki je bil težko bolan.

Bezgov les naj bi bil izborno zdravilo proti zobobolu, če ga žvečiš na sam veliki petek. Zobobol izgubiš tako za vse leto.

Posebno čarodejno moč pa naj ima bezeg o kresu. Točno o polnoči sede v bezeg hišni duh. Takrat odlomi mlado vejico, jo speci doma na maslu in jo ob posebnem zagovoru použij. Na ta način se iznebiš vročice.

Bezeg, posejan pred hlevskimi vrati, naj bi branil čarovnicam dostop v hlev. Te bi spoznal tudi lahko s pomočjo bezga in sicer takole: »V noči od velikega četrta na petek odreži dveletno bezgovo vejo, ji izlušči stržen in pojdi z izvotljeno vejico na vel. petek k službi božji na kor. Ako pogledaš proti oltarju skozi bezgovo cevko, vidiš ženske, ki so obrnjene z obrazom proti koru. Vse te so čarovnice. Toda oditi moraš takoj ker bi ti drugače zavile čarovnice pred cerkvijo vrat.«

Lipa je poznana preprostemu ljudstvu kot drevo ljubezni. Čehinje imajo navado, da si nasteljejo v posteljo mlade lipove vejice in na njih leže. Tako postane njih

telo lepše in plodnejše. Tudi mladi poročni pari naj gredo skozi dve lipi, če hočejo srečno živeti. Nemci, pa tudi južni Slovani imajo navado, da postavijo prvega maja fantje najlepšemu dekletu pred hišo lipov mlaj. Poljaki pa verujejo, da je mogoče z lipovo gorjačo preteptati vraga.

Lipa priskrbi — po vraži — nedolžni deklici tudi moža. Na sv. večer mora deklica brez besede oditi iz hiše k prvi lipi, jo objeti in prositi, da naj ji pomaga poiskati dobrega moža. Odlomi naj košček lesa, ki ga mora doma takoj sežgati, da dobi oglje. Na dan Sv. Treh kraljev naj oglje stre, strese v kozarec in popije. Na ta način bo postala tako lepa, da jo bodo vsi fantje hoteli imeti za ženo. Lipa naj tudi varuje dom pred čarovnicami, tatovi in roparji.

Rožmarin je pri nas najbolj znana rastlina, ki spremlja človeka od otroških let mimo mladostnega sanjarjenja do poroke in še naprej do groba. Z njim dokaže deklica fantu svojo ljubezen. Rožmarin krasi nevesto pri poroki in nazadnje kropi telo umrlega. Zato ni nič čudnega, če so se prav okoli te rastline spletle najčudovitejše vraže. Omenim naj jih le nekaj. Deklica, ki bi rada spoznala svojega bodočega moža, naj takole naredi. Prvega maja naj, ko se komaj zaznava dan, očisti vrč z rožmarinovo vejico in odhiti z njim k studencu, ki leži na samotnem kraju poleg kakega grmička. Tam naj kleče zajame v vrč vode, rožmarin pa, s katerim je umila posodo, vtakne v grm. Tako naj počaka med molitvijo vzhod sonca. Ko se prikažejo prvi žarki, naj devetkrat izgovori sledeče tajinstvene besede: »Ami, arabi, roči.« Nato naj z levo roko brodi po vodi toliko časa, da sonce popolnoma vzide. Ko je sončna krogla nad obzorjem, zagleda v vrču obraz bodočega moža. Predpogoj pa je, da je pri tem nihče ne vidi.

Ako se odlomi rožmarinu vršiček in se ta prične sušiti, je nevarnost, da bo v družini kdo umrl. — Stara vraža, da na sveto noč opolnoči prične cveteti tudi rožmarin, je pri nas še znana.

V Hercegovini sade na grobove rožmarin, ki naj pomaga duši umrlega v miru zapustiti svet.

JANEZ JALEN:

Obcestni razbojnik

Pozno v noč sta pomočnik Matija in mojster Vid žagala in skobljala, dolbla in vrtala, zabijala kline, obrezovala, pilila in drzala in hitela sestavljati voj. Obljubila sta bila, da ga izgotovita do nedelje. Prav posebno je podvizal Matija. Namenjen je bil iti še domov, kakor je imel navado hoditi vsako soboto. Če bi ne prišel, bi domači mislili, da se mu je kaj pripetilo, ali pa, da se je kje predolgo po nepotrebnem zamudil. Prav bi ne bilo in mati bi od samih skrbi vso noč ne zatisnila očesa. Mojster ga je pridrževal, pa ni nič zaleglo. Da je v zvoniku pravkar odbilo enajst in da je nastopila že ura duhov, ga je skušal oplašiti. »No, saj,« je zamahnil Matija z roko: »Če hitro stopim, bom nekaj minut čez polnoči doma.« Naglo je odšel po stezi za vasjo na veliko cesto.

Noč je bila dokaj svetla. Na jasnem nebu so migetale zvezde. In ni še moglo biti dolgo, odkar je zašel prvi krajec lune. Še vedno se je medlo svetlikalo izza vrhov in izza robov gora.

Naokrog je bilo vse tiho. Žive duše ni bilo čutiti nikjer. Le Matijeve urni koraki so odmevali s trde ceste med pesem murnov po polju na desni in levi. Od Stola proti Triglavu se je otrnila zvezda. Če bi bil Matija lahkoveren, bi bil morebiti mislil, da so se speljale od Svetega Lovrenca v Pečeh k sveti Radegundi na Bregu svetinje v vas.

Še otroku je Matiju mati večkrat pravila, da se ob svojih godovih, katerega praznujeta svetnika mučenec Lovrenc in kraljica Radegunda samo dva dni vsaksebi, obiskujejo njihju svetinje. Takrat je sveto verjel. Sedaj pa, odkar je bil več let zdoma in videl dokaj tujih krajev, ve, da je to pač samo pobožna vera preprostih ljudi.

Nizko in svetlo, da je skoraj vid vzelo, se je znova otrnila zvezda. To pot pa od Save proti Pečem, Ravno v nasprotni smeri kakor prej.

Človek bi nazadnje res skoraj verjel, da se obiskujejo svetinje. Matija je stopil za spoznanje hitreje. Kar nehote si je začel dopovedovati, da duhov in strahov ni, in da se je treba bati samo hudobnega človeka. Strah si pa človek le sam dela. Umišlja si ga toliko časa, da ga nazadnje res vidi.

Matija se je spomnil, kako so pred leti, pozno zvečer na veliki petek hodili iz Celovca čez Ljubelj domov na Gorenjsko trije vajenci. On sam in Jakčev, ki sta se kolarstva učila. Najstarejši in najmočnejši med njimi je bil pa Turkov Joža. Dva meseca kasneje je postal kovaški pomočnik. Matija sam je bil takrat še nedoraščen. Prvič je šel za praznike domov. Videlo se je skoraj kakor podnevi. Svetila jim je polna luna.

Pod ovinki se jim je pridružila krepka ženska. Pokrita je bila nizko na oči in zavita v vso raztrgano ogrinjačo, komaj še uporabno za strašilo na njivi. Obraza ji ni bilo skoraj nič videti. Rekla je, da je pravkar usadila velikonočno peko v peč, sedaj pa gre molit k znamenju na ovinku, da se ji kolač in pogača čim lepše zapečeta. Prosila je, če sme hoditi z njimi, ker jo je samo skoraj malo strah. Matija, najmlajši seveda, je bil kaj voljan varovati žensko strahu. Turkov je pa samo nekaj zagodrnjal, rekel pa ni nič.

Hodili so navkreber. Jakčev in Joža naprej, Matija in ženska sta pa zaostajala. Zadrževala je ženska. Bila je kaj radovedna. Vse je hotela vedeti. Od kod in kam gredo. Če so si prihranili že kaj denarja in če imajo ure. Čudno narejen je bil njen glas.

Matija je vse po pravici povedal. Da ima sam samo nekaj drobiža, in da si bo uro že še kupil. Ostala dva pa da imata več denarja in oba že tudi srebrni uri. Joža celo tako z dvema pokrovčema.

Pri znamenju sta Joža in Jakčev počakala. Namesto da bi se ženska lepo zahvalila, ko so jo strahu varovali, je pa spregovorila s trdim moškim glasom: »No, fantje, sedaj pa denar in ure meni dajte, pa bo za vas in záme najbolj prav. Vsak bomo odšli mirno svojo pot.«

Matiju je zastala sapa. Jakčev je skušal nekaj ugovarjati. Turkov pa ni rekel ne bev ne mev. Samo zrastle je in zamahnil s polenom, ki ga je bil mimogrede potegnil raz skladovnico drv. Kakor je bil dolg in širok se je bil v žensko preoblečen razbojnik prevrnil na sredo ceste. Joža mu jih je pa še nekaj priložil in ugotovil: »No, tako. Kraj ga ne bo, kakor bi ga ne bilo nič škoda. Dohiteti nas pa tudi ne bo več mogel.«

Odšli so naprej in se venomer ozirali nazaj. Res so še videli, da je razbojnik vstal. Matija je hotel steči, pa mu Turkov ni pustil: »Nič se ne boj. Prehitel nas ne bo. Ne more po bližnjicah. Ljubelj še ni kopen. Blizu ga pa pustil ne bom.«

Pod cerkvijo pri Sveti Ani so debelo uro počivali, pa so bili še pred dnem vsak v svoji domači vasi.

Res. Lepo je bilo hoditi po svetu. Po Koroškem, po Štajerskem, po Solnograškem in Bavarskem. Najlepše je pa le doma. Zasluži človek malo manj, zato pa tudi manj za pravi. Sam ni vedel Matija, kdaj si je začel pol tiho žvižgati pesem:

»V dolinci prijetni je ljubi moj dom,
nikoli od njega podal se ne bom.«

Noč je bila gorka. Grela ga je tudi nagla hoja. Prav prileglo se je Matiju, kadar mu je rahel veter zapihal v žareč obraz. Matija je bil take volje, da bi najraje glasno zavriskal. Že je odprl usta in zajel sapo, pa —

Zaustavil je korak in se ostro zazrl skozi somrak. Na vogalu zelnika, tam ob natičnem fižolu, se mu je zdelo, da se je nekaj premaknilo. Že spet. Matija je obstal. Da bi bolje razložil, je na široko odprl oči. Če ga vid ne vara, stoji tik zelnika človek. Z enim samim skokom je lahko na cesti.

Matija se je spomnil, da nosi pri sebi dokaj trdo zaslužnega denarja. Sta bila prav danes z mojstrom za precej časa poračunala. Malopridni in delomržni ljudje pa denar kar nekako vohajo. Nak. Svojeja zaslužka ne da. Matija se je opogumil in glasno zaklical: »Kdo je?«

Daleč po polju se je razlegal Matijev glas. Čvrčanje v otavah ob cesti je utihnilo. Od zelnika sem se pa ni nihče odzval.

Matiju je postalo nerodno kakor morebiti doslej še nikoli v življenju ne. Če se vrne nazaj k mojstru, se bodo norčevali iz njega in ga imeli za strahopetca. In doma bodo v skrbeh. In mati ne bo vso noč nič spala. Če zavije s ceste, ga razbojnik lahko preteče in še drugič pričaka. Če pa gre po cesti naprej, pa tvega najmanj ves zaslužek zadnjih tednov; morebiti pa celo življenje.

Nepremično, kakor ukopan v tla je stal Matija in razmišljal. Odločil se je, da pojde po drugem robu ceste. Razbojnika pa, ko ga napade, prehititi in sam prvi zamahne. Vzel je nož iz žepa, odprl rezilo in trdo stisnil v pest držaj. Sedaj pa bo, kar bo.

»Kdo je?«

Še bolj trdo in odločno kakor prvič je pozval Matija neznanca, naj se mu oglasi.

Nič. Vse tiho. Videl je pa Matija razločno, da se je razbojnik z vsem životom premaknil in da mu je dvakrat z glavo pokimal. Kurja polt je oblila Matija in ni dosti manjkalo, da se ni obrnil in zbežal.

»Bodi kdor koli. Jaz tebi nočem nič, ti pa mene pusti mirno iti svojo pot.«

Dokaj glasno je povedal Matija svojo misel. Pa bolj zato, da je sebe opogumil, kakor pa, da bi prestrašil neznanca. Previdno in počasi se je začel prestopati. Pogleda niti za hip ni odmaknil od razbojnika, ki se je ves čas narahlo pozibaval. Kar prebadal ga je z očmi.

Prišel je vstric njega. Razbojnik se ni prestopil. »Nak. Za hrbtom si ga ne smem pustiti. Če me od zadaj napade, sem zgubljen.«

Rad ali nerad je moral Matija zaviti prek ceste proti zelniku, da dožene, kdo tam stoji. Stopnjo za stopnjo in kakor maček vedno pripravljen na skok, se je Matija bližal drugemu robu ceste. Slišal je biti svoje lastno srce.

Spet se je utrnila zvezda. Matija se je zdrlin. Če bi takrat navalil razbojnik nanj, bi ga podrl kakor otroka, ki je komaj shodil. Pa razbojnik se ni premaknil. Tudi Matija je obstal. Ni vedel, ali bi se smejal, ali bi samega sebe zmerjal. Namesto ubijalskega razbojnika je ugledal pred sabo — veliko konopljo. Tik na robu zelnika je rastle. Pravkar jo je spet veter zamajal.

»Ti zlomkov prazen strah ti!«

Matija se je sklonil in hotel konopljo pri priči odrezati. Pa se je zadnji hip spomnil, da bi grdo ravnal. Samotne konoplje po polju puščajo plevce vendar zato rasti, mu je pravila še otroku mati, da si božje ptičke, potem ko so izvalile, zredile in speljale mladi rod, privoščijo nekaj pribojška. So ga pošteno zaslužile. In pa — Matija se je škodoželjno nasmehnil — morebiti še koga drugega konoplja tako postraši, kakor je pravkar njega. Saj najrajši bi se še zmenil ne bil zánjo, ko bi ne bil ravno razmišljal o razbojniku na ljubeljskih ovinkih. Pa res človek sam sebi po nepotrebnem naredi strah.

Čez dobre pol ure je Matija potrkal na domače duri. Prišla mu je odpirat mati. Nekako počitala mu je, da dolgo hodi. Matija je kar potrpel. Ga je bilo sram priznati, kako se je bal — konoplje.

V ponedeljek zjutraj je Matija zgodaj šel spet na delo. Že daleč se je oziral proti poznanemu mu zelniku. Konoplje ni mogel nikjer spaziti. Kaj je imel v soboto ponoči privid ali kaj?

Prišel je vstric zelnika. Konoplja je bila prav pri tleh odrezana. Ležala je zavržena med natičnim fižolom.

»Tak, je le še tudi nekoga drugega postrašila, ne samo mene,« je bil vesel Matija.

Konoplje se mu je pa škoda zdelo. Zavoljo božjih ptičk.

Silvin Sardenko:

Kosec

Kosec gre kositi seno.
Lepa dolga senožet
izgubila bo svoj cvet.

Kaj pa zvezde poreko,
ko ne bodo na večer
cvetja videle nikjer?

Ko je zlati zvezdni roj
pokošeno videl plan,
skril se je v oblak teman.

Dež se je ulil takoj.
Kosec moj suši seno,
a posušil ga ne bo.

Zvezde tudi sodijo.
Kakor ni nebo brez zvezd,
niso zvezde mu brez cest.

Zvezde tiho hodijo.
Vsaka zvezda svoj si cvet
gre izbirat v solzni svet.

Moje prijateljice čebele

VZTRAJNA IN PRIDNA MUHA RES NI — OD MUHI!

Ne samo čebelarji, ampak tudi vsi drugi, ki ne hodijo z zavezanimi očmi mimo čudes narave, poznajo vzorni red v panjih, kjer teče delo lepše kot v najbolj sodobni tovarni. Ljubitelji čebel in znanstveniki so z vztrajno potrpežljivostjo odkrili skoraj vse skrivnosti iz življenja v panju. Danes vemo, kako gradijo čebele satovje, kako ga polnijo. Poznamo edino življenjsko nalogo matice, ki dan na dan zleže okrog 2000 jajčec v pripravljene celice, kjer naj doraste zalega. Kraljica male države je tudi edina mati vseh, a hkrati največja sužnja svojega kraljestva in svoje dolžnosti. Izvemši dan, ko povede svoje delavke v roju na novo domovanje, zapusti večno temo panja samo tedaj, ko odleti visoko pod nebo na ženitovanjsko potovanje. Vse to in še nešteto podrobnosti, kakor o pitanju žerk, o delitvi dela po starostnih dobah in o podobnem, vemo že danes.

Kratko je življenje tebel | Opazovanja so pokazala, da žive mlade čebeličice prvih 15 dni le v panju, kjer opravljajo najrazličnejše posle, nekakšno hišno gospodinjstvo. Po preteku 14 dni pa mladice začenejo že s prvimi poletji. Prve poskusne polete napravijo tako rekoč slučajno, največkrat okrog poldneva. Če jih živa reka, ki se vliva proti žrelu, slučajno potegne s seboj, pridejo skozi žrelo na beli dan. Tedaj ne zbeže več nazaj v varno, toda urejeno temo, ampak junaško poskusijo prvi polet. Taka novinka se previdno dvigne in brni ves čas, oziraje se proti žrelu, v bližini panja sem in tja. Prvi polet traja kvečjemu tri minute. Naslednje dni se taka novinka redno spušča na poskusne polete, na katerih spoznava najbližjo okolico čebelnjaka. Kasneje ogleduje tudi daljno okolico, nekako v krogu treh do štirih kilometrov okrog panja. Z vseh teh poletov prihaja vedno prazna. Na teh razgledih ničesar ne nabira, saj ima v panju še redno službo. Največkrat čisti panj in pomaga mladim iz celic. Ko je stara 18 do 20 dni, straži ob žrelu. Nato pa se začne njeno delo na polju brez vsake šole — saj ji je prirojeno — in pridno začne nabirati na cvetlicah ter jih obiskuje, dokler nekoč ne omaga.

Čebela nabiralica nabira v glavnem nektar — sladki sok — na dnu cvetnih čaš ali pa cvetni prah. Nabiralke cvetnega prahu imajo znane hlačke na zadnjih nožicah. Poleg teh najvažnejših dragocenosti za življenje panja, saj cvetni prah služi za krmo žerkam, med pa preživlja odrasle čebele, nabirajo čebele tudi — zadelavino — razne smole, s katerimi maše luknje in špranje v panju. Nabiranje je najbolj naporen posel, pa tudi najbolj nevaren. Vse polno sovražnikov preži zunaj na čebelo in marsikatera se ne vrne, čeprav je komaj nekaj dni pri tem poslu. Ne glede na to pa žive nabiralke kratek čas. Povprečno starost, ki jo doseže čebela potem, ko zleze kot mladica iz celice, se poleti, ko čaka toliko dela, suče okrog pet tednov. To se pravi, čebela nabiralica poletava od cveta do cveta poleti povprečno 15 do 20 dni. Nato njeno kratko življenje ugasne zaradi izčrpanosti, navadno v mrazu ali neugodnem vremenu. Seveda to ne velja za čebele, ki na jesen prezimijo v panju. Take postanejo stare tudi do devet mesecev.

Kaj pa počno na paši? | Seveda delo čebel v prosti naravi bolj malo poznamo, saj jih je težko opazovati; še težje pa je pravilno sklepati. V panju, kjer je vsa družina nekako doma, je

preglednost mnogo večja, opazovanje brez prestanka mogoče, če je panj za to le primerno urejen. Ker pa so čebele, ki gospodarijo v panju, po sodbi vseh opazovalcev tako izredno nadarjene, saj z vprav neverjetno bistrostjo in veliko spretnostjo opravljajo v panju najbolj svojevrstna opravila, se sam po sebi ponuja sklep, da bi vse te lepe lastnosti morale čebele pokazati tudi pri delu na polju. Tako si je mislil tudi Franço Julien Françon, (Izgovori: Züljan Françon), ki je pustil v nemar čebele v panju in se zanimal zanje samo na paši. V lepi dolinici ob vznožju pogorja Jura v Franciji je celih osem poletij posvetil opazovanju drobnih muh in pri tem preizkušal njihovo bistrost. S skromnimi poskusi je začel, marsikdaj se mu je zataknilo, toda ni popustil. Vse poskuse je podrobno zapisoval in tako nabral res zanimivo in neznano gradivo o bistrosti čebel pri delu na polju. Po osmih letih je zbral nabrane podatke v lepi in prisrčni knjigi, ki je izšla leta 1938 pod naslovom: »Bistrost čebel« v francoskem jeziku. Tu je podrobno popisal vse najvažnejše poskuse s čebelami in sklepe, do katerih je prišel. Iz njegovih besed diha izredno spoštovanje do čudes narave in občudovanje do teh drobnih muh, ki dokažejo v tako kratkem življenju toliko bistrost. Zato je njegova knjiga pravi slavošpev čebelam.

Na kratko posnemamo njegova najbolj zanimiva odkritja in upamo, da bo med našimi čebelarji marsikdo preizkusil Françonove trditve. Vsaj nekateri pa naj bi ob njih našli pobudo, odkrivati še naprej skrivnosti iz življenja čebel, ki se niso in se najbrž nikdar ne bodo udomačile, kakor druge naše domače živali. Pa pojdemo v Françonom!

Sladkorja vaba zanje | Prvi poskus, ki je zapeljal Françona, da se je osem let ukvarjal s čebelami nabiralikami, je bil dokaj enostaven. Dal pa mu je podlago za vse nadaljnje poskuse in tudi pokazal pot do tako zanimivih odkritij o delu čebel v naravi. Bilo je lepo sončno jutro, ko je Françon odšel na vrt. Hotel je opazovati čebele pri nabiranju. Da bi si lažje zapomnil izbrano delavko, se je odločil, da jo bo zaznamoval z barvno piko. Odšel je seboj na vrt barve, čopič in kozarec vode. Prav tako pa majhen krožnik in nekaj koščkov sladkorja, na katerega je hotel privabiti čebelo. Na vrtu se je ustavil ob cvetoči vrtnici, okrog katere je poletavalo nekaj čebel. Najprej se je lotil lova. Kmalu se je drobna čebeličica vsedla na cvet in začela srkati cvetni nektar. Françon je previdno poveznil prazen kozarec čez cvet in pritisnil ob njegovo odprtino od spodaj navzgor krožnik, na katerem je ležal košček z vodo namočenega sladkorja. Čebeličica v cvetu se za to čudovito spremembo ni zmenila, ampak mirno srkala naprej cvetni sok. To je bilo zelo ugodno. Če bi se namreč ustrašila ali razburila, bi se Françonu poskus najbrž ne posrečil. Ko je čebeličica čez nekaj časa zapustila cvet, je bila ujeta v prozorni ječi. Hotela je vzleteti, pa ni šlo. Zadelala je v stekleni zid. Začela se je jezno zaletavati sem in tja in si hotela s silo priboriti svobodo zlato. Toda vse nič ne pomaga! Kakor da bi spoznala, da je ves njen trud zastonj, končno sede na dno krožnika in začne preiskovati špranje med dnom krožnika in kozarcem. Ta je nastala zaradi stebila rože, ki ga je kozarec pritisnil ob krožnik. Ko čebela tako roma po dnu krožnika sem in

tja in pregleduje špranjo, skozi katero pa ne more uiti, zadene končno ob košček sladkorja.

Na mah se poleže razburjenje. Pridna muha obstane ob sladkorju, ga previdno otipava in ko spozna njegovo vrednost, takoj začne to, kar je njena sveta dolžnost: nabirati. Ne meni se več za čudno ujetništvo. Kakor pribita srka dragoceni sladkor. Françon dvigne kozarec previdno in počasi. Ujeta roža se zravna, čebelico to ne moti. Prav tako se ne zmeni, ko Françon odnese krožnik na bližnjo klopico. Zato poskusi Françon čebelo označiti. Čopič omoči v vodo in nameša zelene barve. Nato ji nariše veliko zeleno piko na rjavkasto trupelce. Tudi to čebele ne zmoti, mirno srka naprej, le z zadkom malo zatrepeta. Še dobri dve minuti mineta ob neprekinjenem delu. Videti je, da si je sedaj natovorila sladkorja toliko, kolikor ga more nesti. Dobro si začne snažiti nožice in se nato pripravlja na odlet. Toda kako?! Prav počasi se dvigne za malenkost nad sladkor in začne plesati v ozkih majhnih krogih nad sladkorjem. Pri tem ves čas gleda proti koščku sladkorja na krožniku. Polagoma se krogi večajo. Tudi vedno više se dviga, vendar še ves čas med poletom gleda proti krožniku. Človek se ne more ubraniti vtisa: ogleduje si okolico, da ne bi zgrešila tega dragocenega zaklada, ki ji je kar tako padel z neba. Na lepem se čebelica, ki je medtem že dosegla višino več metrov nad zemljo, zaleti v ravni črti v smeri, kjer je stal čebeljak na koncu vasi, in izgine Françonu izpred oči.

Taka pridnost pri delu | Dolgo je čakal zastoj. Po 12 minutah pa začne brnenje drobne čebelice. Zapazi jo, kako v velikih krogih obletava klopico, na kateri sedi on sam in na kateri je tudi krožnik s sladkorjem. Polagoma čebelica zožuje kroge, previdno se spušča v nižino. Prav dolgo traja to približevanje. Čebelica včasih skoraj obstane v zraku nad krožnikom in pri tem Françon spozna, da ima na zadku zeleno piko. Vrnila se je torej! Kmalu nato sede čebelica na krožnik in se zopet loti sladkorja. Pri tem poskusu je vztrajal Françon toliko časa, da je opravila čebelica vsega skupaj devet toletov. Zanimivo je bilo, da je vsakokrat manj časa obletavala krožnik, preden je odletela proti čebeljaku in da je prav tako potrebovala vedno manj časa, da se je približala iz višine krožniku in sedla nanj. Po devetem poletu se ni vrnila. Od začetka poskusa je minilo nad dve uri. Ker je bil čebeljak oddaljen nekaj nad kilometer, je preletela pridna delavka v dveh urah na poti sem in tja okrog 20 kilometrov. Pri tem pa jo je Françon prestregel že sredi dela in je, kar je lahko spoznal kasneje, gotovo delala še naprej do sončnega zahoda.

Že tedaj je preračunal Françon, da čebela delavka, ki čez dan nabira nektar po cvetju, preleti najbrž 40 do 50 km na dan. Kaj to pomeni, bomo razumeli, če upoštevamo, da na poti nazaj leti otovorjena s cvetnim sokom ali pa s cvetnim prahom in da v čebeljaku tudi mnogo ne poživja. Poskus sam pa je vsiljeval Françonu zaključke, ki jih kar tako in nedokazane ni mogel sprejeti. Po človeško gledano je čebelica, ko je spoznala vrednost sladkorja na krožniku, pred vrnitvijo v čebeljak vestno pregledala okolico krožnika in si jo vtisnila v spomin. Zlasti kroženje okrog krožnika bi človeku dalo misliti kaj takega. Drugi opazovalci čebel so vedeli povedati, da včasih čebele privedejo tudi pomočnice s seboj. To se ni zgodilo. Zopet novo vprašanje. Ali je torej kaj takega mogoče ali ne?

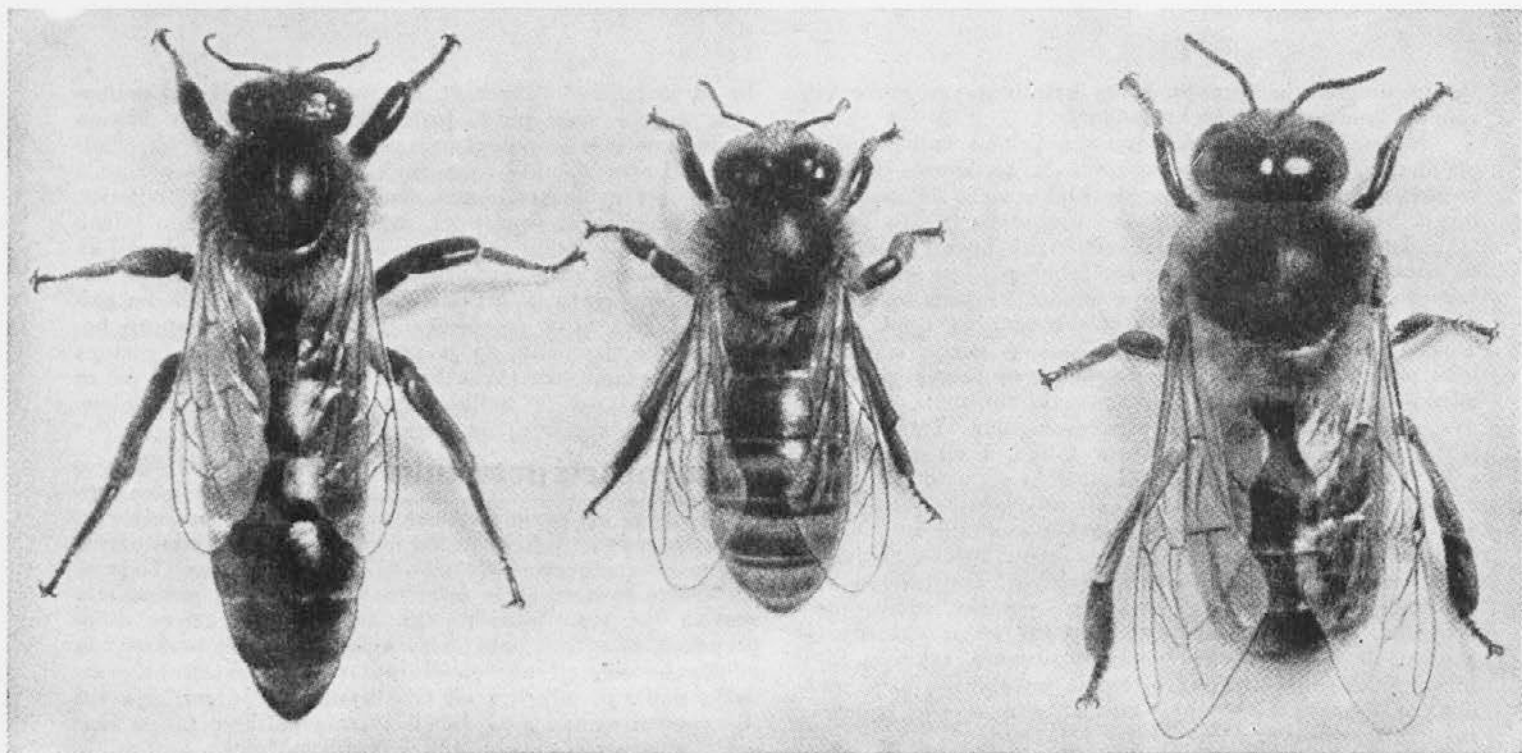
Françonu se je zdelo popolnoma naravno, če bi čebele privedle s seboj pomočnice. Zato je še večkrat poskušal z novimi ujetimi čebelami, vendar ni uspel. Pri tem je izgubil mnogo časa, saj je bil daleč od čebeljaka in so čebelice za polete sem in tja porabile preveč časa. Da bi si skrajšal čakanje, je šel bliže k čebeljaku. Kakih 100 metrov od čebeljaka je napravil poskus. Ujel je čebelico na detelji in jo zvalil na sladkor. Preden je odletela, jo je že zaznamoval z rdečo piko na zadku. Tudi ta je, kakor vse druge, zopet pridno zapamtovala lego krožnika s sladkorjem in nato odletela proti čebeljaku. Že po štirih minutah se je vrnila in zopet srkala sladki sok.

To se je ponovilo štirikrat. Ko se z rdečo piko zaznamovana čebela vrne petič, prileti kmalu za njo v bližino druga čebela in se polagoma vsede na krožnik in loti sladkorja. To pomočnico zaznamuje Françon z zeleno piko. Obe delata pridno in kmalu druga za drugo zopet odletita. Rdeča čebelica se vrne prva, dobrih 10 sekund nato zelena in kmalu nato pride še tretja! Tej novi pomočnici poslika Françon zadek z modro barvo. Vse tri čebelice marljivo nabirajo, odletavajo in priletavajo. Françon čaka, če bo prišla še katera nova pomočnica. Toda ne. Ker je sproti beležil polete, izračuna, da je prva čebela poletela že vsega skupaj osemnajstkrat v čebeljak, njeni pomočnici pa za toliko manjkraj, v kolikor sta kasneje začeli z delom. Novih pomočnic torej ne more pričakovati.

Zakaj prilete pomočnice | Nova uganka! Zakaj so to pot prišle pomočnice, zakaj pa pri prvih poskusih ne? Nov poskus mu odgovori dokaj jasno na to. Nekako 300 metrov od čebeljaka ujame čebelo, jo zvali na sladkor in čaka na pomočnice. Toda ni jih. Dolgo časa se ubija čebelica s sladkorjem, pridno leta sem in tja, toda pomočnic ni. Zakaj ne? Françon se je prepričal, to so mu potrdili še nešteti kasnejši poskusi, da odloča o tem, ali naj sodelujejo pomočnice ali ne, razdalja sladkega odkritja od čebeljaka. Če je razdalja velika, potem ostane prva čebelica sama na delu. Če pa razdalja ni prevelika, privede s seboj pomočnice.

Seveda nastane vprašanje, ali so izostale pomočnice zato, ker zaradi prevelike razdalje niso mogle najti sladkorja, ali pa zato, ker se jim zaradi prevelike razdalje to ni izplačalo. Če bi bilo slednje res, potem bi morali prisoditi čebelam sposobnosti, ki jih živalim skoraj res ne priznavamo. Ta uganka je trla Françonu. Ni vedel, kako bi jo našel, da bi mu čebele same od sebe dale odgovor. Kakor marsikdaj, tako mu je tudi tu pomagalo — naključje. Ko je zopet nekoč v bližini panja ujel čebelico in jo zvalil na sladkor, je ta po nekaj poletih privedla za seboj še dve pomočnici. Françon je zaznamoval vse tri po vrsti z rdečo, modro in rumeno barvo. Prva, rdeča se je vrnila že s petnajstega poleta nazaj na sladkor in Françon je vedel, da novih pomočnic zaman pričakuje. Ogledoval je, kako se mučijo na razmeroma suhem sladkorju. Delavke praskajo, strgajo in polagoma tope in sesajo trdi sladkor. Zasmilijo se mu in olajšati jim hoče delo. Zato kane par kapljic vode na skoraj čisto suhi košček sladkorja. Kakor bi trenil, se spremeni vedenje pridnih delavk. Kakor onemele obstanejo na mestu, kjer jih je presenetila sladka sladkorna raztopina, le zadki jim trepetajo. Hlastno srkajo sladkorni sok, ki sproti doteka. Videti je, da delajo z večjo vnemo. Hitro odlete in hitro so zopet nazaj. Takoj za njimi pribirni četrta. Nato še ena in zopet! Françon nima več časa, da bi izbiral barve. Vsako novo delavko hitro zaznamuje z belo piko. Medtem se prve tri, zaznamovane z rdečo, rumeno in modro piko, zopet vrnejo v čebeljak. Kmalu nato pribirni cela jata čebel in Françon obupa. Ni več mogoče sproti zaznamovati novih čebel, ki prihajajo po sladkorni sok. Kmalu je ves krožnik, na katerem se je sladkor močno raztopil, popolnoma pokrit s temnorjavimi telesi delavk, ki se prerivajo med seboj in srkajo. V zraku nad krožnikom ves čas brni. Delavke odhajajo in prihajajo.

Françon strmi in ugotavlja: Ko je bilo težko srkati sladkor, je prišlo kvečemu nekaj pomočnic. Če pa se sladkor spremeni v sladkorno raztopino, ki se da brez truda pospraviti, potem prihiti cela jata iz čebeljaka samo zato, da čimprej posrka tako nepričakovani dar. Navdušen nad čudnim odkritjem, za katerega se mora zahvaliti le naključju, ko mu je kanilo malo preveč vode na sladkor, ogleduje pridno vrvenje na krožniku. Toda, kaj zapazi? Gneča pridnih delavk na krožniku se polagoma redči. Zdi se, da jih prihaja vedno manj in da so se nekatere že izneverile nalogi, za katero so bile še pred nedavnim videti tako navdušene. Kmalu razloči Françon zopet dno krožnika. Misli si: najbrž so posrkale ves sladkor in zato jih ni več toliko. Pa ni bilo tako. Nekaj drobcev

Trije predstavniki čebeljega rodu: matica, delavka in trot (od leve na desno). Vse močno povečano.

sladkorja je še bilo na krožniku. Toda bili so čisto suhi. Na vsem krožniku ni bilo niti kapljice vode več. Srkanje sladkorja je postalo za delavke zopet težavno in le kakih deset se jih je ubijalo ob suhem sladkorju, med njimi seveda prve tri zveste delavke, rdeča, rumena in modra. Françonu je bilo takoj jasno, kaj se bo zgodilo, če bo sladkor zopet zmočil. Storil je to, in glej! V nekaj minutah je zopet brnelo okrog krožnika, ki je bil ves pokrit s samimi čebelami. Vse so vnovič srkale sladki sok in obiskovale krožnik, dokler ni zmanjkalo sladkorne raztopine.

Kot bi imele našo pamet | Françon je še ponavljal podobne poskuse. Vedno je ugotovil naslednja dejstva: prva ujeta čebela dela na suhem koščku sladkorja najprej nekaj časa sama. Če sladkor ni predaleč od čebelnjaka, se ji nato navadno pridružita dve pomočnici. Vse skupaj delajo po več ur in ostanejo same. Kadar koli pa je v bližini čebelnjaka namočil sladkor, je skoraj takoj nastopila velika jata čebel, tako da je naraslo število nabiralk v nekaj minutah tudi do sto. V nadaljnjem poteku poskusa se je spreminjalo število zaposlenih delavk na krožniku vedno tako, kakor je to odgovarjalo kakovosti sladkorne raztopine. Če je začelo na krožniku primanjkovati sladkorne raztopine, je število delavk hitro padalo. Če pa je zmočil sladkor vnovič, so čebele zopet takoj navalile nanj.

Françon je iz tega pravilno sklepal naslednje: na sladkor privabljena čebela je kakor koli, toda na nam še neznan način obvestila dve čebeli delavki o svojem odkritju. Prav tako je morala kasneje obvestiti čebele v panju o čudoviti spremembi sladkorja v sladkorni sok, ki ga je tako lahko srkati. Sklepal je še naprej. V panju mora vladati izreden čut za skupne koristi družine. Ta čut uravnava delo delavk, tako da prihite na delo tja, kjer se to najbolj splača. Saj je že prej ugotovil, da poleg dobrega razločevanja med lahko pridobljivim sladkornim sokom in težkim nabiranjem na suhem sladkorju upoštevajo čebele tudi razdaljo. Na suhem sladkorju, pa naj je bil še tako blizu panja, ni bilo nikdar več kakor le nekaj čebel. Isto velja za še tako lepo raztopljeni sladkor, če je bil predaleč od panja. V velikem številu so prihitele čebele vedno le tedaj, kadar niso imele daleč od panja in kadar je bilo treba sok le srkati. Po človeško gledano: storile so to, kar bi napravili otroci stanovanjske kasarne, če bi nekdo pred njo začel stresati kakršne koli dobrote.

Françonu žilica ni dala miru. Hotel je priti do točnih ugotovitev, hotel je vedeti vzroke, zakaj prihajajo čebele, saj je možno polno razlag. Na primer: na sladkor zvaljena čebelica pride z bogato zalogo v panj. Tam sok iztisne iz svojega želodčka za med. Njen bogati »pridelek« opazijo najbližje tovarišice, pa se morda polakomnijo in pohite za njo. Podobno kakor vidimo psa, kako teče za drugim, ki ima kost med zobmi. Tako bi tudi morda šlo. Toda ne velja! Čebele vendar ne morejo razločiti, kdaj je njihova tovarišica nasrkala sladkorni sok iz suhega sladkorja, kdaj pa iz sladkorne raztopine. Torej ostane le ena razlaga, da se čebele kakor koli med seboj lahko sporazumejo in da svoje delo uravnava tako, da ima od tega največ koristi njihova skupnost v panju. Françon je tudi ugotovil, da pomočnice, ki prihajajo na raztopino sladkorja, niso take čebele, ki bi sicer tedaj bile kje drugje po cvetju na paši. Po njegovem prihajajo vse pomočnice, zlasti številne jate, naravnost iz panja, kjer so zaposlene z raznimi deli. Pač pa ni napravil preizkusa, da bi vso jato čebel, ki je priletela na raztopljeni sladkor, zaznamoval z isto barvo in se potem, ko bi sladkor skrtil, prepričal, če vsaj večina zaznamovanih čebel še odletava iz panja na pašo ali ne. Morda bo kdo izmed čebelarjev ta poskus izpeljal tako.

Potrpljenje - božja mast | Kdor bo poskuse ponavljal, bo moral delati vestno in potrpežljivo. Françon je o vseh poskusih vodil zapiske in zapisoval z uro v roki vedno čas, ki ga je čebela prebila na sladkorju, dalje čas, ki ga je porabila za potovanje v panj, računano od trenutka, ko je vzletela pa do takrat, ko jo je na povratku v bližini krožnika zopet spoznal. Posebej je zapisoval čas, ki ga je čebela potrebovala od tedaj, ko jo je spoznal in ko se je vsedla na krožnik. Seveda rad priznava, da se vsak poskus vedno ni posrečil. Največkrat je kriva plašljivost čebel. Tudi med njimi so junaške in bolj previdne. Bojazljivk po njegovem mnenju ni. Vse vestno izpolnjujejo svojo dolžnost, žalostne izkušnje pa jih lahko uplašijo. Če se je na primer prvič v kozarec ujeta čebela hudo razburila, se zlepa ni pomirila. Tako preplašena čebela je, ko se je prvič nasrkala sladkorja, odletela nazaj v panj in Françon je bil prepričan, da je ne bo videl več. Včasih se je katera le vrnila. Navadno je dolge minute krožila nad krožnikom, preden se je spustila na sladkor. Največkrat je takoj zopet vzletela, kakor da bi jo bil nekdo preplašil. Zopet je krožila nad sladkorjem,

se dvigala in spuščala in se končno umaknila na bližnji cvet, kjer je začela nabirati sladki sok.

V splošnem sodi Françon, da so čebele precej plahe zlasti tedaj, kadar so navezane same nase in jim skupno delo z družicami ne pomaga preboleti strahu. Tudi z namočenim sladkorjem je Françon večkrat doživel neprijetna presenečenja. Zgodilo se mu je na primer, da je vlil preveč vode na sladkor, tako da se je gosta sladkorna raztopina razlezla po krožniku. Ko je čebela drugič ali tretjič priletela na krožnik, se je kar zaprašila naravnost v raztopino. Joj, kakšna nesreča! Drobne nožice in krila so se ji vsa omočila. Dokler je nabirala, je to še ni bogve kako motilo. Ko pa je bilo treba odleteti, je čebela šele začutila, da je ujeta kakor muha na muholovki. Če je izvela eno nožico, se ji je druga še globlje pogreznila v »močvirje«. Z največjim trudom je — kakor da bi imela hodulje — odkoracala počasi proti robu krožnika, kjer se je začelo veliko čiščenje. Vsako nožico je najprej oblizala, nato si jih je vse otrla; okračala je še krila in trup. Tako čiščenje je trajalo včasih četrt ure in šele potem je mogla komaj vzleteti. Pa ni prišla daleč. Nekje v bližini je na travi prekinila polet in se vnovič začela krtačiti. Končno je srečno odletela proti domu. Take razočarane delavke seveda ni bilo več nazaj. Strah pred nesrečo, ki je hkrati najvišji zakon samohranitve, ji je ukazoval, naj se ne spušča v nevarnost. — Čebelica je torej pridna in vzdržni največji napor. Opravlja svoje delo zvesto in vztrajno, pa naj bo še tako težko. Plašna pa je pred nevarnostjo, kar pomeni, da naravni čut varuje čebele pred tem, da bi brez potrebe zapravljalje svoje sile in postavljale na kocko življenje, ki je za skupnost vsega panja tako važno.

Disciplina je nad vse... Sedaj pa je Françon začel z bolj podrobnimi poskusi, ki so mu odkrili še več zanimivosti iz življenja in dela čebel. V vrtu, ki je bil 150 metrov oddaljen od panja, je bilo prav malo cvetja. Zato je le redkokdaj zašla tja čebela. Na vrtu pa je stala sliva in nekega popoldneva je našel Françon pod drevsom razpočeno zrelo slivo, na kateri so se gostile tri čebele. Vse tri je Françon zaznamoval z rdečimi pikami. Prav tako tudi kasneje došle pomočnice. Vsega skupaj je končno delalo na slivi šest čebel in minila je ura, ne da bi prišla še katera nova. Tedaj je Françon ujel eno izmed zaznamovanih delavk in ji dal poskusiti sladkor na krožniku, katerega je postavil 2 metra vstran od slive. Zvabljen delavka je pridno srkala ovlaženi sladkor in mu ostala zvesta. Ko se je vrnila že s tretjega poleta nazaj na sladkor, je bil ta že namočen; to je storil Françon, ko je bila čebela odsotna. Posledica seveda ne izostane. Hitro se prikažejo pomočnice in kmalu je krožnik kar pokrit s čebelami. Françon pazi ves čas, vendar ne zapazi niti ene izmed petih z rdečo piko zaznamovanih čebel, ki nabirajo na komaj 2 metra oddaljeni počeni slivi, na krožniku. Vse pomočnice so prišle posebej iz panja! Françonu se je zdelo naravno, da je prvih pet delavk na slivi ostalo pri svojem delu. Zavedal se je namreč, da je sliva na trati za čebele nekaj naravnega, krožnik s sladkorjem pa nekaj popolnoma neznanega in izrednega. Zato je ponovil poskus malo drugače. Hotel je videti, kaj bodo storile čebele, če bodo imele opravka z dvema krožnikoma.

Na travniku, kakih 100 metrov od panja, je ujel čebelico, jo zaznamoval z rumeno barvo in jo namamili s sladkorjem na krožniku. Po tretjem potovanju je Françon razmočil sladkor in kmalu je krožnik pokrit s pridnimi delavkami. Françon pridno zaznamuje vse čebele z rumenimi pikami in jih sešteje. Vsega skupaj je prišlo doslej na krožnik osemnajst čebelic. Pusti jih lepo v miru in gre kakih 10 metrov v smeri proti panju. Tam ujame na cvetu novo delavko, jo zvabi na sladkor na drugem krožniku in ga tudi položi v travo. Ko se novinka privadi na sladkor, ga razmoči in čaka na pomočnice. In res! V kratkem začno prihajati. Françon pa s čopičem hitro zaznamuje vse čebelice na drugem krožniku z rdečo piko.

Vsega skupaj jih našteje tu tri in dvajset. Postavi se nekako med oba krožnika in zasleduje življenje na obeh. Ves čas priletavajo in odletavajo delavke. Previdno pazi, da jim ne zmanjka sladkorne raztopine, zato tudi število delavk počasi narašča. Ko mine ura, gre in si pobliže ogleda prvi krožnik, na katerem delajo z rumeno piko zaznamovane čebele. Takoj opazi, da dela mnogo čebel, ki niso zaznamovane. Toda nobena med njimi nima rdeče pike. Na drugem krožniku, ki je bližji panju, vidi čebele z rdečimi pikami in druge brez pik. In zopet ne najde nobene, ki bi imela rumeno piko. To je vsekakor zanimivo, saj vse čebelice z rumenimi pikami na poti proti panju in od panja nazaj lete čez drugi krožnik, vendar se nobena za njega ne zmeni, ampak se vsaka vrne na svoje prvotno »službeno« mesto. Iz tega bi se dalo sklepati, da vsaka čebelica pri delu točno ve, kaj mora storiti in kaj je njena dolžnost. Ne meni se za svojo okolico in ostane zvesta svojemu delu. Kasneje je marsikdaj ugotovil Françon, da čebelica vedno niso tako točne. Toda ugotovil je hkrati, da v takem primeru ni temu vzrok površnost, ampak prava preudarnost. Zgodilo se je namreč to v primerih, ko je čebela zapustila malovredno najdišče in ga zamenjala z boljšim.

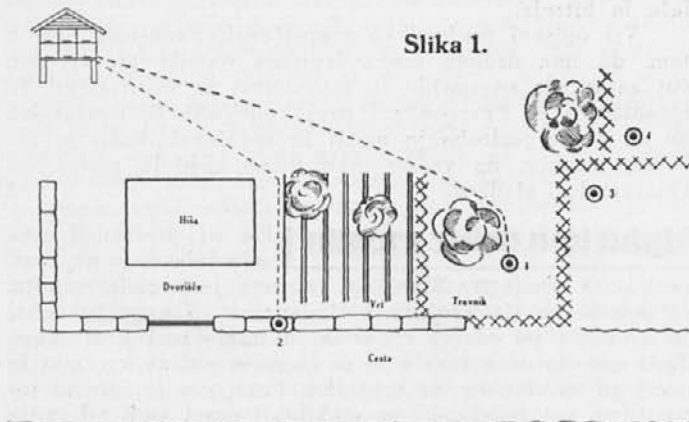
Red je le, če se izplača Françon rad prizna, da pri poskusu z obema krožnikoma še ni dokazal, če so v resnici čebele z rumenimi pikami, ki so letele čez krožnik, na katerem so delale čebele z rdečimi pikami, vedele za sosednji in panju bližji krožnik s sladkorno raztopino. Zato je poskus nadaljeval. Minilo je dobre pol ure in čebele so pridno letale z obeh krožnikov v panj in nazaj. Françon je vzel prvi krožnik in previdno stresel z njega vse čebele z rumenimi pikami. Nato je obrisal krožnik in položil nanj suh košček sladkorja, nato pa postavil krožnik na staro mesto. Takoj so se vsule po tleh raztresene čebele na krožnik. Françon je odhitel proti drugemu krožniku in ugotovil, da še nobena čebela z rumeno piko ne dela med »rdečimi«. Ostal je tam, da bi videl, če se bo zgodilo to, kar je prav za prav pričakoval. Saj je na prvem krožniku sedaj suh sladkor, ki ga čebele mnogo teže nabirajo, medtem ko je na krožniku, poleg katerega stoji na straži, sladkorna raztopina. Iz daljave je lahko opazil, da se je število čebel na prvem krožniku že začelo krčiti. Takoj nato pa je tudi pozdravil prve goste. Med rdeče delavke na krožniku so priletele prve čebelice z rumenimi pikami. Po desetih minutah je življenje na krožnikih že čisto drugačno. Na prvem krožniku s suhim sladkorjem se ubijajo le še tri delavke. Na drugem krožniku pa je med čebelami, zaznamovanimi z rdečo piko, že 12 čebel z rumeno piko. To je vsekakor dokaz, da so čebele dobro vedele za sosednji krožnik, a ostale zveste prvemu krožniku, dokler se jim je to izplačalo. Poskus je torej povedal tole: Dokler sta bili obe najdišči sladkorne raztopine za čebele enako pomembni in donosni, se skupine delavk niso mešale med seboj. Kakor hitro pa je na enem najdišču postalo delo bolj zamudno, se je skrčilo število delavk, večina delavk pa je prešla na sosednji krožnik, kjer se je dalo nabirati laže in hitreje.

Vsi opisani poskusi so prepričevali Françona tudi o tem, da ima drobna muha izvrsten spomin ter izreden čut za to, da se znajde in sposobnost za orientacijo. Te sposobnosti je Françon pri prvih poskusih le ugotavljal, ne da bi se podrobneje menil in spraševal, kako je čebelam mogoče, da vedno tako točno najdejo mesto, na katerem leži sladkor.

Muha ima dober spomin Da bi preizkusil spomin čebele, je napravil poskus. V sredi travnika, na katerem je cvetela detelja, je položil na tla krožnik s sladkorjem. Vse polno čebel je brenčalo po rdečih cvetovih in letalo nad krožnikom. Toda nobena od nabiralk se ni zmenila niti za krožnik, še manj pa za sladkor na krožniku. Françonu je bilo to razumljivo, saj čebela, ki jo vsakdanji posel vodi od cveta

do cveta, ne bo tako rekoč iz radovednosti šla pogledat, kaj je na beli lisi med deteljo. Ker torej sama od sebe nobena čebela ni našla sladkorja na krožniku, je Françon ujel čebelico in jo zvalil na krožnik. Poskus je potekel kakor običajno. Ko je zmočil sladkor, je iz razmeroma ne preveč oddaljenega panja prihitelo okrog dvajset čebel, ki jih je vse zaznamoval z isto barvo. V popoldanskih urah je Françon poskus prekinil. Drugo jutro je bilo sicer nekoliko oblačno, vendar je hotel videti, kaj bodo napravile čebele, če bo na staro mesto med deteljo zopet položil krožnik s sladkorjem. Komaj tri minute je ležal krožnik osamljen v detelji, ko sta že pribrela dve čebelici in se polagoma in previdno spustili na krožnik. Takoj nato priletita še tretja in četrta in tudi sedeta na sladkor. Françon opazi na vseh štirih slabe sledove barvnih znakov, ki jih je delavkam napravil prejšnji dan. Prihitele so torej iste čebelice, ki so že prejšnji dan našle med deteljo sladkor. Zapomnile so si torej to mesto. Boljšega dokaza za dober spomin čebele ni potreboval.

Poleg dobrega spomina pa mora čebela delavka, ki poletava včasih izredno daleč od panja, imeti še sposobnost, da se znajde. Dobro mora vedeti pot, po kateri leti, da zopet pride od panja nazaj do dokaj oddaljenega krožnika. Françon je vedel, da njegovi poskusi, ki jih je napravljaval vedno na travnikih, kamor so letale čebele na pašo, še ne dokazujejo prepričljivo, da imajo čebele v resnici ta dar. Saj je končno vedno ujel čebelo nekje v bližini, torej na mestu, ki ga je gotovo dobro poznala. Po njegovem se čebeli ni bilo treba posebno truditi, da je našla krožnik. Le bežno je morala pogledati znano okolico in je že lahko poiskala krožnik. Zato je začel dajati čebelam težje naloge. Zopet je položil krožnik z ovlaženim sladkorjem v deteljo in stara znanka ga je hitro našla. Ojačil je njeno staro rdečo piko in dodal na zadek še zeleno piko. Sedaj jo ne bo mogoče zamenjati. Ko se povrne čebela prvič iz panja, vzame Françon krožnik s sladkorjem in čebelico in ga nese deset metrov v stran. Pridne delavke to niti najmanj ne moti. Ko konča z nabiranjem, vzleti, obletava krožnik, kakor da bi si hotela zapomniti njegovo lego in izgine proti panju. V štirih minutah je že nazaj. Malo kroži nad krožnikom in se vsede na sladkor. Françon takoj vzame krožnik s čebelo in ga nese zopet drugam, za veliko skalo. Tudi to novo mesto čebela pri povratku iz panja takoj najde. Tako prenaša Françon krožnik iz travnika na travnik, sem in tja, čebele to ne moti. Pred vsakim poletom proti panju si dobro ogleda mesto, kjer leži krožnik in se nato brez težav vrne. Zato napravi Françon še zadnji poskus. Ko je čebelica vsa zaposlena z nabiranjem sladkorja, prime previdno ta košček sladkorja s čebelo vred in si ga položi na desno dlan. Tudi to čebele nič ne razburi in ko konča z delom, vzleti in si ogleduje sladkor na roki. Nato odbrni proti panju in se kmalu vrne. Sedaj se obnaša res malo smešno. Takoj prileti do Françona, toda preden sede na sladkor, si ga najprej ogleduje tako rekoč od nog do glave. Ker stoji Françon negibno, se končno spusti na desno dlan in se, meni nič, tebi nič, mirno loti sladkorja.

Čebele se hitro znajdejo | Françon je vedel, da je poskus dokazal le to, da čebele nabiralke ni mogoče zmešati, če se njeno delovno mesto spreminja v njej že znanem okolju. Vsa mesta iz prejšnjih poskusov bi čebela najbrž lahko našla, če bi si dobro zapomnila najbolj izrazite točke okolice. Zato je napravil še težji poskus. Na travniku, ki je označen tudi na risbi (slika 1), položi krožnik (1) s čebelico in počaka, da odleti prvič v panj in se vrne. Takoj po povratku pokrije sladkor in čebelico z neprozornim kozarcem in odnese krožnik kakih 50 metrov v stran, na obzidje (2), ki obdaja hišo. Tu ni nikdar čebel, ker ni nobenega zelenja, še manj pa cvetja. Živa meja in več dreves v vrtu ločijo travnik od tega mesta. Čebela torej tega kraja ne more imeti v spominu in je zato le malo verjetno, da bi se mogla spoznati. Ko položi Françon krožnik na zid, dvigne kozarec, za kar se čebela ne zmeni. Ko se pa čez nekaj časa napase, vzleti, dobro ogleduje okolico in nato v resnici po najkrajši poti odleti proti panju. Tega seveda ni videti, saj ga zakriva hiša. Françon je prepričan, da se bo čebela vrnila. Vendar je niti po desetih minutah še ni nazaj. Zato prepusti krožnik nadzorstvu deklice, ki z največjo vnemo vedno zasleduje njegove poskuse, sam pa jo po cesti mahne nazaj na travnik. In res, tam najde čebelico, ki vztrajno leta nad mestom, kjer je bil prej krožnik (1). Françon jo ujame in jo zopet v temi prenese nazaj na novo mesto (2). Ko čebela zopet odleti, se Françon vnovič prepriča, da se čebela iz panja vrne le nazaj na travnik, ne pa na zid za hišo. Trikrat ponovi Françon ta poskus, vedno se vrne čebela le na travnik. V četrtili Françon noče več loviti čebele, zdi se mu nepotrebno in brez haska. Ko tako gleda po travniku in ne ve, kaj bi počel, nenadoma prihiti njegova pomagalka in mu vsa razburjena kliče, da je čebelica sama od sebe našla krožnik na zidu. Françon se hitro vrne k zidu in začuden ugotovi, da je prava, z rdečo in zeleno piko zaznamovana muha res na sladkorju.

Dobro, si misli, pa nadaljujmo! Ko čebela odleti, je zopet ni nazaj. Françon hiti nazaj na travnik in jo tam zopet najde, ko leta nad mestom, kjer naj bi bil krožnik. Sedaj pa ne razume ničesar več. Ostane na travniku in opazuje zanj nerazumljivo čebelino početje. Prav nizko nad mestom, kjer je bil krožnik, leta, se dviga in spušča in ne najde ničesar. To traja precej časa, končno pa odbrni v smeri nazaj proti panju. Nekaj sekund za tem že vzklika deklica in mu kliče, da je čebelica priletela na krožnik. Françonu se zdi, da je sedaj razumel početje čebele. Stara navada najbrž vpliva na čebelo tako, da tedaj, ko odleti iz panja, vedno zavije najprej po znani poti proti travniku. Ko tam nič ne najde, se ji najbrž vzbudi spomin, češ da je odletela od nekod drugod. Nato se vrne nazaj v panj in od tod po novi poti res prileti do krožnika. To potrdi Françonu tudi nadaljevanje poskusa. Še pri dveh nadaljnjih poletih leti čebelica najprej na travnik in nato šele pride do krožnika na zidu. Ko odleti s krožnika na zidu šestič, se vrne naravnost po najkrajši poti k zidu. S tem je navajena na novo, nenavadno pot in je pozabila na travnik. S svojimi vztrajnimi in dolgotrajnimi poskusi, da bi našla sladkor, pa je dala tudi najlepši zgled potrpežljivosti.

Ko da bi imele kompas | Tako je mislil Françon, toda star pregovor pa pravi: »Misliti se pravi — nič vedeti!« In res, nadaljnji poskusi so pokazali, da se je Françon vendarle motil. Opazovanja pri prejšnjem poskusu so bila nedvse vestna, toda kljub temu so privedla Françona do dveh napačnih sklepov. Françon sam jih je nalašč navedel, da z zgledom pokaže, kako previdni moramo biti pri sklepanju, če nočemo zaiti. Tako se mu je zdelo pri prejšnjem poskusu, da je čebelica, ko je zastoj iskala krožnik na travniku, odletela najprej nazaj proti panju. Dalje je sklepal, da je po šestkratni vaji končno pozabila na travnik tako, da je lahko naravnost priletela do krožnika na zidu. Ko je Françon videl odleteti čebelo s travnika, je stal tako

nerodno, da ni mogel dobro opazovati, kaj je čebela počela, in je zato sklepal, da je odletela proti panju. Veliko drevo mu je namreč zapiralo razgled. Zato je poskus, ki ga je napravil nekaj dni kasneje, zadevo temeljito preobrnul. Zopet je ujel na travniku (1) čebelo in jo zaznamoval z dvema rdečima pikama. Ko je že večkrat odletela z nabrano sladkorno raztopino v panj, jo je odnesel s krožnikom vred za živo mejo na drugo stran (3). Ko je čebela končala z delom, je odletela naravnost proti panju. Françon pa se je vrnil na travnik, kjer je še pred nedavnim ležal krožnik. Po štirih minutah prileti čebela in zopet začne iskati krožnik, ki ga seveda tam ni več. V vijugah poletava nad mestom, kjer naj bi bil krožnik, dviga se, spušča se, toda sesti ne mara. To traja celih šest minut. Na lepem pa se premisli. Ker ima Françon dober razgled, vidi prav dobro. Čebelica ne odleti nazaj proti panju, ampak naravnost, po najkrajši črti čez živo mejo na drugo stran, kjer je krožnik. Ko pride Françon sam do krožnika, jo že najde pri malici. To se ponovi še štirikrat. Vedno odleti čebelica naravnost v panj, od tod pa se vrne najprej na prvotno mesto (1), vendar tam izgubi vedno manj časa in končno odleti čez živo mejo naravnost na krožnik (3). Po šestem poletu pa se vrne čebelica kar naravnost na krožnik, ne da bi obiskala mesto, kjer je bil prej krožnik. Čebela je torej našla novo lego krožnika, ne da bi se vrnila v panj! S samim ogledovanjem pa si ni mogla pomagati, ker je letala vedno zelo nizko nad mestom, kjer naj bi bil krožnik in je nato, kakor da bi jo bil nekdo poklical, v ravni črti odletela čez živo mejo na pravo mesto.

Ko se je čebela že popolnoma navadila na novo mesto, je Françon nadaljeval poskus. Odnesele je krožnik s čebelo vred še naprej, za drugo živo mejo in za drevo (4). Čebelica si je nabrala sladkorne raztopine, si dobro ogledala novo okolico in odletela proti panju. Vsakdo bi mislil, da se bo vrnila na predzadnje mesto (3) in od tam odletela na novo. Toda Françon je doživel še nekaj drugega. Ker za prvotno živo mejo (3) ni našla krožnika, je čebelica odletela najprej nazaj na travnik (1) in iskala krožnik tam, kjer je ob začetku poskusa res tudi bil. S tem je dokazala, da si je obdržala v spominu vsa mesta, kjer je kdaj ležal krožnik. Krožnika seveda tudi tam ni bilo. Čebela se zato vrne nazaj in išče zopet na predzadnjem (3) mestu. Ker tudi tam nič ne najde, se spomni in brez odlašanja preleti živo mejo vnovič. Sedaj v pravi smeri in ko pride Françon do krožnika (4), je čebelica že na delu. Tako zamudno išče čebela tudi še drugič. Ko se pa vrne čebelica s tretjega poleta, prileti kar naravnost na krožnik, ne da bi iskala drugod.

Pri teh poskusih je torej čebela dokazala, da zamore vedno brez iskanja najti pravo smer za povratek v čebeljak, čeprav ne ve, kje je, saj jo je Françon vedno pokrito prenašal na novo mesto. Dalje je potem, ko je dalj časa iskala, znala zopet najti krožnik. Spoznal je, da ima čebela nepojmljivo sposobnost, najti vedno pravo smer, v kateri je treba leteti proti čebelnjaku. Zdi se, da ima čebelica nekakšen kompas, po katerem uravnava svoj polet. (Po znanstvenih ugotovitvah se pri tem ravna tudi po soncu.)

Mezi kakor zemljemer | Vsi ti poskusi so dokazali, da si more čebela prav dobro zapomniti lego krožnika in da se pri tem manj ravna po znakih v okolici kakor pa po legi mesta. Če krožnika ni na starem mestu, vedno vztraja točno nad mestom, kjer je krožnik bil in ga hoče na vsak način najti. Zapomnila si je torej lego krožnika. Vprašanje je le, po kakšnih znakih. Da bi se prepričal o tem, napravi nov poskus. Krožnik postavi poleg stola v travo. Za krožnik pa postavi še velik kos bele lepenke. Rogovile stola in bela lepenka sedaj zelo jasno označujejo lego krožnika. Ujeta čebelica je že štirikrat odletela s krožnika proti panju in prav sedaj je zopet tam. Françon hitro prenese krožnik, lepenko in stol tri metre v stran in jih postavi prav tako, kakor so stali prej. Tudi on sam se postavi

po poleg stola, kakor je stal prej, ko je nabirala čebela. Komaj je končal, vidi, kako se je vrnila čebela, pa ne k stolu, lepenki in krožniku, ampak točno na staro mesto. Človek tega skoraj ne bi mogel verjeti, če ne bi videl na svoje oči. Nad travo, kjer ni niti krožnika, niti vse druge ropotije, poletava čebelica in hoče, vsaj človeku se tako zdi, s silo najti krožnik, kjer ga je prej pustila. Ker ga vendarle ne najde, se nekoliko dvigne in nato odleti naravnost na novo mesto ter se vsede na sladkor. Françonu se zdi, da je čebelica našla krožnik zato, ker je bil obdan s tako čudnimi — nevsakdanjimi predmeti. Spomnila se jih je, ko je zastoj iskala krožnik in zato zletela na novo mesto. Krožnik sam ni igral pri tem nobene vloge. O tem se je prepričal Françon na ta način, da je pri drugem poskusu zopet premaknil stol, lepenko, krožnik pa sploh skrnil. Ko čebela na prvotnem mestu ni našla krožnika s sladkorjem, je zletela k lepenki. Ker tudi tam krožnika ni bilo, je zopet zletela na staro mesto nazaj in še enkrat iskala. Še parkrat je premenjala mesto, končno se je naveličala in začela nabirati na eni izmed bližnjih cvetlic. Vsekakor pa je dokazala čebelica pri tem poskusu, da že pri poletu iz panja točno ve, kam mora leteti, in da se ne zmoti glede lege krožnika, četudi je okolica spremenjena. Ta računski in zemljemerski sposobnost je seveda za nas nekaj nerazumljivega.

Oslajen cvet, lep zaklad | Za Françonu je bila ta sposobnost vredna še posebnega občudovanja zato, ker živi čebela tako kratek čas in ker bi, če bi zgrešila panj, brezpogojno poginila. Ugotovil je, da čebele na travnikih niti najmanj ne pazijo, s katere cvetlice odlete proti panju. Razlagal si je to tako, da je čebelam vse cvetje na travniku enako vredno in enako dobrodošlo. Čebele poznajo pač travnik in poletavajo od cveta do cveta. Zanimalo pa ga je, kaj bi napravila čebela, če bi med neštetim cvetjem na travniku našla prav dragoceno cvetlico, recimo polno sladkorja. Da bi bila naloga še težja, je Françon izbral, ne recimo travnik, kjer je preglednost dobra, ampak njivo, zasajeno s fižolom preklarjem. Sredi take njive, ki je pravi majhen gozd, je hotel napraviti poskus. Fižol je bil v cvetju in kmalu je zapazil Françon čebelo, ki je pravkar končala malico in se, ne da bi se ozrla na cvet, pogrnala v zrak in proti panju. Sedaj je začel Françon. Ker je vedel, da ne more spraviti koščka sladkorja v cvet, je že vnaprej pripravil gosto sladkorno raztopino in jo nakapljal v enega izmed cvetov. Sedaj je treba imeti le srečo, da bo katera izmed pridnih nabiralk ta zaklad tudi našla. Skoraj debelo uro čaka, ko končno zapazi čebelico, ki po vrsti obira cvet za cvetom. In res, sedaj sede tudi na oslajeni cvet. Takoj vidi, kako veselo presenečena je pridna delavka. Zadek ji začne razburjeno trepetati, Françon pa ji ročno naslika na zadek rumeno piko. Medtem ko je čebela drugod hitro opravila z nabiranjem, čepi v tem cvetu skoraj tri minute. Ko konča in prileze iz cveta, odleti seveda čisto drugače kakor njene tovarišice. Prav dolgo se mudi, potem ko je vzletela, v največji bližini cveta. Kar niha v zraku okrog njega, kakor da se ne more ločiti od tega skrivnostnega odkritja. Polagoma, ves čas opazovaje dragoceni cvet, se čebelica oddaljuje in nato končno odleti proti panju. Prav radoveden je Françon, če bo našla nazaj. Ni mu treba dolgo čakati. Kmalu zapazi, kako leti med preklami čebelica, ki se naravnost zakadi na oslajeni cvet. Na zadku ima rumeno piko. Našla je skrivnostni cvet, ki si ga je pred odletom tako dobro zapomnila. Kar mislimo si drobno čebelico v pragozdu, ki ga zanjo pomeni njiva fižola preklarja. In vendar je našla pravi cvet! Kako je to dosegla, je uganka. Saj mi tega skoraj ne bi znali ponoviti, če bi glede na svojo velikost morali najti v sorazmerno povečanem gozdu, recimo, vedno vsaj eno in isto drevo. Še nekaj je pri tem poskusu presenetilo Françonu. Zapazil je namreč, da je že na prvem povratku letela čebelica med posameznimi preklami ves čas točno v višini oslajenega cveta, namreč približno 1.60 m

nad zemljo. Zdelo se mu je, da si je to višino kar odmerila in se je pri poletu ves čas držala. To je bilo treba seveda dokazati.

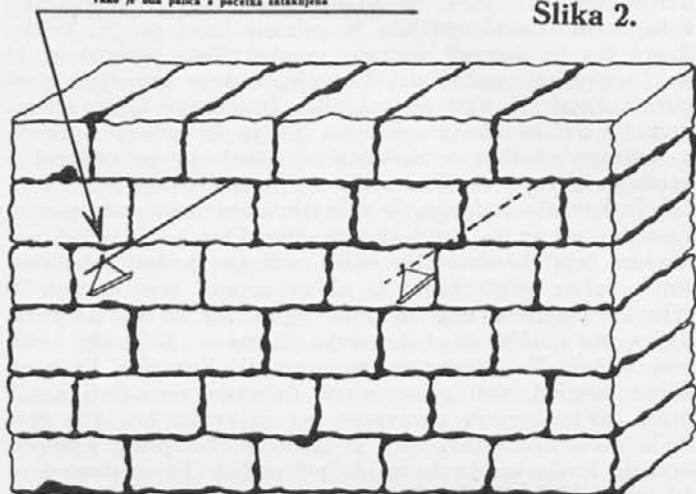
Tudi višino odmerijo... Na koncu travnika stoji visoka kamnitna ograda. Močno jo že prerašča mah. V špranjo med skalami, poldrug meter nad zemljo, je zasadil Françon palico. Nanjo je obesil zapognjen trikotnik iz lepenke, kakor to kaže slika (2). Nato je na že znani način ujel čebelico in jo s sladkorjem vred prenesel v gubo iz lepenke, torej v višino poldruega metra nad zemljo. Čebelice to ne moti in ko se nasrka sladkorne raztopine, odleti potem, ko si je točno zapomnila okolico dragocenega najdišča, proti panju. Françon pazi, kdaj se bo vrnila. Gleda proti njivi, zasajeni s fižolom prekrlarjem, ki leži med kamnitno ogrado in panjem. Že zapazi čebelo, kako leti nad fižolom in se takoj ob koncu njive poševno spusti navzdol do višine poldruega metra. Nato leti čebela v ravni črti ob ogradi in pristane mirno in naravnost na trikotniku s sladkorjem. To je v resnici nekaj izrednega, če ne bi morda vsakdo upravičeno sklepal, da je čebela enostavno gledala na trikotnik in se pri poletu ravnala po njem. O tem, če je res gledala na trikotnik, se je hotel prepričati Françon. Pustil je čebelico, da se je tretjič odpravila v panj. Nato je premaknil palico s sladkorjem v isti višini za dva metra vstran (črtkana palica na sliki). Kmalu nato se vrne čebelica. Zopet leti v višini poldruega metra in Françon je prepričan, da bo letela mimo praznega starega mesta naprej na 2 m oddaljeni trikot. Saj ga mora videti! Toda kaj še. Kakor hitro je na mestu, kjer je bil prej v zraku na palici trikot, se ustavi in začne v krogih obletavati prazno mesto v zraku. Ima tako rekoč sladkor pred nosom, pa se ne meni zanj. Pač pa hoče na vsak način najti res na pravem mestu v zraku sladkor, ki ga je pred odletom tam pustila. Za Françona je to dokaz, da čebela po nekem nepojmljivem čutu ve točno, da je na pravem mestu in da jo spomin ne vara. Vedno večje vodoravne kroge dela, vendar vedno okrog točke, kjer je bila prej lepenka. Toda ne dovolj velikih, da bi našla 2 m oddaljeno lepenko v isti višini. Tako ni našla lepenke in pri mnogih ponovnih poskusih je ugotovil Françon, da najde čebela lepenko visoko nad tlemi le, če je premaknjena kvečjemu za 50 cm od starega mesta. To si razlaga tako, da je ta razdalja tolikšna, da čebela še pripušča možnost, da se je morda zmotila.

Ali tebele lotijo barve? Ni čudno, če je Françon preizkušal čebele tudi še v čem drugem. Vedel je, da vsaka čebela delavka, kadar zleti iz panja, odhaja na livade z določeno nalogo. Ali nabira cvetni prah, ali sladki cvetni sok ali pa smolo — zadelavino. Prav tako je vedel, da delavke, ko nabirajo cvetni prah in ga odlagajo v satju, pri svojem delu dobro razločijo barvo cvetnega prahu. Saj je v satju nekaj skupin celic napolnjenih samo z rumenim cvetnim prahom, druge pa zopet samo z rdečim. Dalje ločijo čebele cvetlice, ki samo mede, in druge, ki pridejo v poštev za cvetni prah. Vsaka cvetlica ima seveda svojo obliko in jo čebela lahko loči od drugih. Vprašanje je, če se čebele ravnaajo pri tem tudi po barvah. O tem se je hotel prepričati.

Po stari navadi je Françon zvalil delavko na bel pravokotnik iz lepenke. Položil ga je na tla v travo in počakal, da je zaznamovana čebela trikrat odletela s sladkorja na lepenki v panj. Ko je bila tretjič na poti, je premaknil belo lepenko s sladkorjem za meter vstran in na prvotno mesto položil prav tako velik pravokotnik iz rdeče lepenke. Ko se je čebela vrnila, je priletela naravnost nad rdečo lepenko. Nizko preletava lepenko, se zopet dviga, dela vijuge nad njo, toda ne sede. Po treh minutah pa lepo pristane na belem pravokotniku in se loti sladkorja. Ali je torej ločila barvo in se zato ni hotela vsesti na staro mesto? Poskus tega jasno ne pove. Ali je iskala na lepenki le sladkor, ki ga tam ni bilo. Morda je zaradi

Tako je bila palica v početku zataknjena

Slika 2.

tega tako hitro našla belo lepenko s sladkorjem. Da se prepriča o tem, napravi nasprotni poskus. Čebela, ki je že večkrat nabirala sladkor na beli lepenki, odleti. Françon zamenja belo lepenko z rdečo, a položi tudi nanjo sladkor. Belo lepenko s sladkorjem pa zopet položi za meter vstran. Res se vrne čebela sedaj k rdeči lepenki, malo okleva v zraku, toda končno se vsede in se loti sladkorja. No, sedaj je pa vse narobe! Zdi se, da čebela barve ne upošteva in da je zanj važen le košček sladkorja na lepenki.

Françon je uvidel, da mora povečati učinkovitost barve in zmanjšati vpliv sladkorja. Zato je pri drugem poskusu namesto sladkorja uporabljal le kapljico sladkorne raztopine, ki jo je skušal skriti v gubi lepenke. Toda tudi to ni zaleglo. Postalo mu je jasno, da z barvanimi lepenkami, ki so za čebelo nekaj tujega, ne bo mogel ugotoviti, če čebele barve dobro ločijo ali ne. Kapljico sladkorne raztopine mora skriti tako, da je še tako dobre oči ne bodo mogle opaziti. Kje stori to lažje, kakor na dnu cvetne čaše, kamor že po stari navadi hodijo nabirati čebele.

Razločijo barve cvetic V bližnjem vrtu so cvetele dalije. S svojimi stisnjenimi prašniki v cvetu so bile kaj pripravno skri-vališče za kapljico sladkorne raztopine. Françon je nakapal v cvetno čašo velike rdeče dalije na robu grede goste sladkorne raztopine in čakal, kaj se bo zgodilo. Ni hotel ujeti nobene čebele, ker je želel, da naj poteka vse kakor v naravi. Dolgo časa je moral čakati, končno je vendarle sedla ena izmed čebelic, ki so po dalijah v bližini nabirale cvetni prah, na pripravljeno dalijo. Čebelica je imela debele rumenkaste hlačke, dokaz, da se je bavila na svojih obiskih po cvetju z nabiranjem cvetnega prahu. Ko je okusila v cvetni čaši sladki zaklad, je njen trepetajoči zadek takoj pokazal njeno navdušenje. Še bolj se je zarila v cvet, Françon pa ji je medtem narisal na zadek zeleno piko. Ko se je naložila še sladkorja, je po vestnem zapamtovanju odletela v panj. Hitro se je vrnila, njene hlačke so bile prazne. Torej ne bo več nabirala peloda in se bo rajši lotila sladkorja. Še trikrat je poretela delavka v panj. Ko se je vrnila četrtič, je takoj za njo priletela družica, ki je dobila rumeno piko. Ko sta obe pridno nabirali v cvetni čaši, je Françon odrezal dalijo in jo nesel na deset metrov oddaljeno mizo. Ko sta si obe nabrali dovolj sladkega soka, sta odleteli, vendar je pred tem vsaka izmed njih dobro zapamtovala novo lego na mizi ležeče dalije. Še trikrat sta potovali od mize do panja. Ko sta bili zadnjič v panju, je Françon premaknil rdečo dalijo na mizi za 50 cm vstran, na staro mesto pa je položil prav tako veliko belo dalijo, ki seveda ni imela v čaši sladkorne raztopine. Prva se je vrnila zelena. V ravni črti je priletela nad belo dalijo. Preletavala jo je, toda sesti ni marala. Ko je krožila tako dve minuti v vedno večjih krogih nad belo dalijo, je končno

sedla na rdečo. Sedaj ni mogla sladkorne raztopine niti videti, niti zavohati. Odločila je torej barva. To je potrdila tudi druga čebelica z rumeno piko, ki se je prav tako obnašala. Françon je še petkrat premenjal lego rdeče dalije in jo zamenjal z belo, toda nikdar nista hoteli delavki iti na lim.

Da bi se prepričal, če res pri izbiri dalij odloča samo barva, je zopet premenjal lego rdeče dalije. Belo dalijo, katero je položil na prvotno mesto, je tudi bogato založil v čaši s sladkornim sokom. Ko se čebelici vrneti, obletavata sicer belo dalijo, toda nobena ne sede. Pač pa obe poiščeta rdečo in se gostita na njej. Toda še lepše pride! Françon zamenja prvotno rdečo dalijo, ki je imela v cvetni čaši sladkorno raztopino, z drugo, prav tako veliko in podobno rdečo dalijo. Premenja mesta in čaka, kaj bo. Čebeli priletita na staro mesto, torej k beli daliji, ki ima v čaši sladki sok. Seveda nobena ne sede. Obe poiščeta rdečo, sedeta nanjo in začneta iskati. Čaša je prazna. Zopet odletita in se vnovič vrneti. Tako iščeta zastoj rdečo dalijo s sladkim sokom. Pri podobnem poskusu je nekoč Françon prevaril čebele tudi tako, da je belo dalijo obložil z rdečimi listi. In res, čebele so se zadovoljile tudi s tako. Z rdečimi listi prekrito belo dalijo so natančno pregledale in iskale zastoj sladkega soka. Françon je nadaljeval poskuse še z drugimi barvami. Pri posameznih barvnih odtenkih se poskusi niso več tako točno posrečili, zato je prišel do sklepa, da najbrž razlikujejo barve le po tem, če so bolj svetle ali bolj temne. Drugi znanstveniki so z neoporečnimi poskusi dokazali, da čebele v mavričnem pasu barv vidijo vse barve razen rdeče, dalje so zanje vidni še ultravioletni žarki. Rdeča barva je zanje isto kot črna.

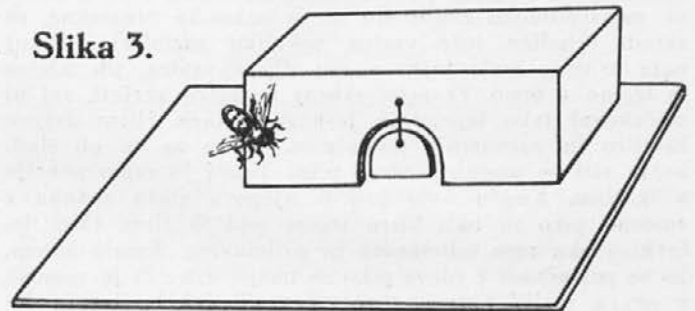
Kako ubogajo navodila Françon je še zanimalo, kaj bi počele na rožah čebele pomočnice. Mislil je, da bo prav lahko dobil tudi pomočnice na cvet, če bo le nalil v njegovo čašo dovolj sladkorne raztopine. Ko je to poskušal, je videl, da se to le redkokdaj posreči in si razlagal tako, da čebele sladkorno raztopino v cvetni čaši smatrajo za nekaj samo po sebi umljivega. V jatah priletijo samo na izredne gostije, ki jih niso navajene! Pa je le imel srečo, da je nekoč za prvo čebelo priletela tudi pomočnica. Prva čebelica, ki je nabirala v oslajeni cvetni čaši rdeče dalije, je že napravila pet poletov. Ko se je vrnila šestič in je že zlezla v cvet, je priletela pomočnica. Na mizi je ležalo poleg oslajene rdeče dalije vse polno belih in rdečih dalij. Takoj je spoznal Françon, da je došla čebelica res povabljen pomočnica in ne slučajen gost. Obnašala se je namreč kaj čudno. Obletavala je rože na mizi in se menila izključno le za — rdeče dalije. Sem in tja je obstala na eni izmed rdečih dalij, zlezla v čašo in jo takoj zopet zapustila. To je nadaljevala toliko časa, dokler si ni ustavila na pravi — oslajeni daliji. Françon je torej ugotovil, da je ta čebelica nekaj iskala. Sicer bi gotovo dalj časa ostala v cvetnih čašah drugih rdečih dalij in tam nabirala. Toda ni se zadovoljila s tem. Pregledovala je cvetove vse dotlej, dokler ni našla pravega, pri tem pa se ni nikdar zmotila, da bi se kakor koli menila za bele dalije. Zaključek je nujen. Prva delavka je morala kakor koli že obvestiti pomočnico. Kako je to napravila, ne vemo. Obvestilo pa je moralo obsegati najmanj naslednje podatke. Tako daleč od panja, v tej smeri so rdeče in bele rože. V eni izmed rdečih je sladka zaloga, ki se jo izplača nabirati. Ali je to mogoče? Človek bi dejal, da ne. Tudi Françon takih zaključkov ni upal napraviti kar tako. Hotel se je prepričati. Tako je prišel do najbolj zanimivih poskusov, ki so mu dejansko dokazali, da se čebele znajo pomeniti med seboj in da znajo dajati izredno točna navodila druga drugi.

Pri poskusih, ki jih je začel, se je hotel izogniti temu, da bi čebele, ki prihajajo prvi delavki na pomoč, lahko tej sledile v poletu. Saj je čisto razumljivo, da bi pomočnica lahko letela le nekaj metrov za prvo delavko in jo tako rekoč ves čas zasledovala. Da bi to preprečil, je

izbral prav posebno mesto za poskuse. Odločil se je za prostor za plotom. Med plotom in panjem pa je še stala velika hiša. Če je čebela torej hotela prileteti na to mesto, je morala torej na desno ali levo mimo hiše, nato do plota in čez njega ter ob njem na drugi strani naravnost na tla. Plot je torej zakrival pomočnici, ki bi morda sledila, razgled. Ne bo mogla videti, kam se je za plotom obrnila prva čebela in kaj je storila. Če bo torej pomočnica vendarle našla pravo mesto, ga bo našla zato, ker je bila o njem poučena.

Prva, lažja skrivalnica Françon je zato položil sladkor na pravokoten kos lepenke. Pokril ga je s pokrovom, visokim 4 cm. Podoben je bil torej škatlam, v katerih lahko kupujemo po sto cigaret. V eni izmed stranskih sten je izrezal skoraj dva centimetra visoka in skoraj prav toliko široka vrata. (Slika 3.) Napravil je nekakšen »obokan«
vhod.

Slika 3.

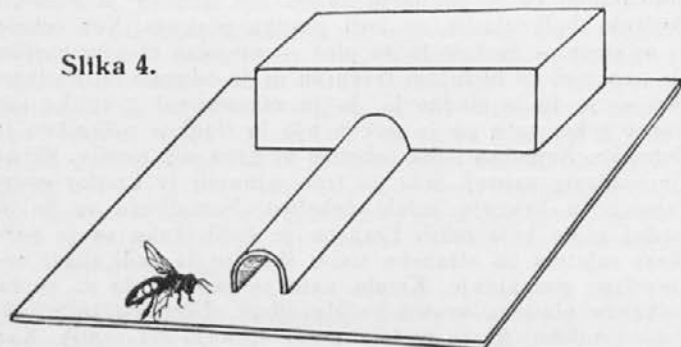
Izrezani kos lepenke je nekoliko zmanjšal in ga nato s sukancem obesil na vrata. Tako je ustvaril nekakšno past. Vrata so visela nad vhomom in čebela jih je lahko odmaknila, če se je uprla vanje. Na lepenki je namočil kosček sladkorja in se lotil prvega poskusa. Ker čebele v to smer — za hišo in za plot — navadno niso prihajale, je eno ujel na bližnjem travniku in jo odnesel na sladkor. Ko se je lotila sladkorja, jo je zaznamoval z veliko rumeno piko, nato pa je pokril njo in sladkor s škatlico iz lepenke. Nenadna tema čebelice ni prav nič motila. Mirno je nabirala naprej. Šele po treh minutah je kratko godrnjanje in brnenje izdalo čebelico. Namalicala se je in sedaj nima kam oditi. Françon je čutil, kako se je parkrat zaletela ob stranske stene škatlice in tudi slišal nejevoljno godrnjanje. Kmalu nato je zapazil, da so se na sukancu obešena vrata začela zibati. Ujetnico je privabila svetloba, ki je padala skozi špranjo ob vratih. Kar videl je, kako se je zaganjala v viseči kosček lepenke in z glavo naprej silila iz ječe. Vedno bolj so se dvigala vrata, že so se pokazale tipalke in nato velike oči. Že je bila zunaj! Takoj si je poravnala malo pomečkana krila in vzletela. Seveda ne naravnost proti čebelnjaku. Za malenkost se je dvignila v zrak in od blizu ogledovala in zapamtovala čudna vrata, skozi katera je prišla. Ko je tudi to vestno napravila, se je dvignila čez plot in odbrnela proti panju okrog južne strani hiše, ki ji je zakrivala razgled proti panju.

Po šestih minutah se je rumena znanca vrnila. Hitro in brez oklevanja se je spustila nad škatlico in jo nekaj sekund obletavala. Spustila se je niže in pristala na eni izmed stranskih sten škatlice. Najprej je pregledala to prav vestno in kar smešno je bilo gledati, kako je z nogami pritiskala na lepenko in poskušala najti mesto, kjer se lepenka vda. Ko na prvi ni bilo uspeha, je šla na drugo in tam je tudi našla viseča vrata. Hitro ugotovi, da je na pravem kraju, krepko pritisne in se splazi pod njimi v temo. Čez tri minute pogleda zopet na beli dan in odleti, ne da bi še toliko časa ogledovala čudno najdišče. Čez šest minut se zopet vrne. Še vedno sama. Zopet se vsede na stransko steno, že v nekaj sekundah je pri vratih in tudi že pod škatlico. To se ponavlja na štirih poletih, ki jih še vse opravi sama. Ko odleti zopet proti panju, se Françon ustraši, da ne bo nobene pomočnice, in

hitro vnovič temeljito namoči sladkor. Komaj je sladkor pokrtil, ga že zmoti brnenje čebele. To ni mogoče! Saj je minilo komaj tri minute, odkar je čebela odletela. Kaj naj pomeni prezgodnji povratek? Ko Françon ogleduje čebelo, ki v krogih poletava nad škatlico, šele zapazi najvažnejše. Saj to ni njegova rumena znanka, ampak tujka čebela — najbrž pomočnica. Sama je našla pot do tako skritega sladkorja. Kako se bo obnašala pred čudno skrivalnico, ki je ni še nikdar videla?

Pomočnica se znajde | Pomočnica sama kaj lepo odgovarja na ta vprašanja. Dobro minuto kroži nad škatlico in se nato spusti — in to je najbolj čudno — na eno izmed stranskih ploskev škatle. Ne meni se niti za podložko, na kateri stoji škatlica, niti ne za ravni in tako veliki pokrov škatlice. Na stranski ploskvi se urno vrti sem in tja in ko ne najde na prvi ničesar važnega, pride na drugo in tako naprej. Končno zadene viseča vratca in zdi se, da se ne meni posebno zanje. Ko se še nekoliko premakne, se zaradi čebeline teže vratca nekoliko zazibljejo. Takoj nato pritisne mala tujka z vso silo v vratca, jih odrine in izgine v temo. Françon skoraj ne more verjeti, saj ni pričakoval tako lepega in jasnega dokaza. Hitro dvigne škatlico in zaznamuje pomočnico, ki se za to ob sladkorju niti ne zmeni, z rdečo piko. Takoj jo zopet pokrije s škatlico. Kmalu nato prihiti njegova stara znanka z rumeno piko in tudi hitro izgine pod škatlico. Obe delavki vsaka zase odletavata in priletavata. Kmalu zatem, ko se pomočnica z rdečo piko že tretjič vrne in je rumena v panju, zasliši Françon zopet brnenje čebele. Trejta delavka je priletela in se zopet spustila na stransko ploskev škatlice. Nekaj časa išče, končno najde vratca in izgine k tovarišici v temo.

Slika 4.

Ob teh ugotovitvah je sklepal Françon takole: Dve pomočnici sta prišli čisto sami vsaka zase na cilj. Obnašali sta se prav tako, kakor prva čebela, ki je poznala vrednost sladkorja pod škatlico in ki je poznala izkušnje skrivnost dohoda v škatlico. Ni mogoče trditi, da bi bilo to naključje, če je čebela iz panja priletela na mesto, kjer ni nobene paše, in se tam tako rekoč za šalo vsedla na lepenko, na kateri je poiskala edini možni vhod in šla nato naprej v temo. Vedeti je morala, kaj ji ta dohod skriva. Prav tako je značilno, da so se vse čebelice vsedle na stransko ploskev škatle, torej na eno izmed ploskev, na katerih je bilo treba iskati skriti vhod.

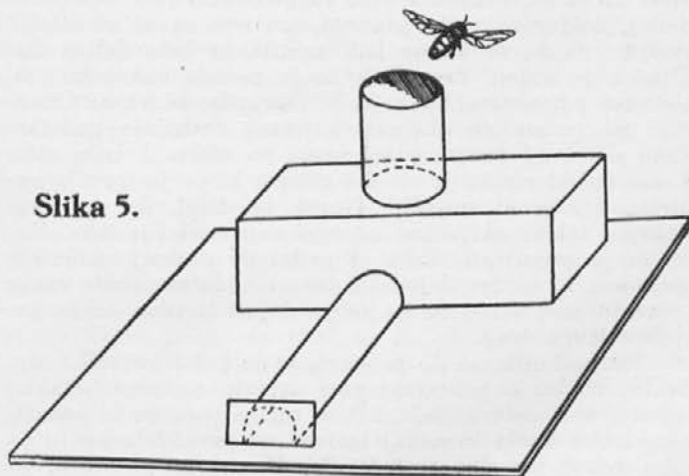
Da bi brezpogojno preskusil, če je bilo sodelovanje pomočnic le golo naključje, je Françon napravil še nov poskus. Podložko s sladkorjem, pokritim s škatlico, je nesel v bližino panja in jo položil tako, da je večina čebel, ki je odletavala iz panja, morala leteti mimo nje. Debele štiri ure je stražil Françon škatlico, ki je skrivala sladkor. Na tisoče in tisoče čebel je letalo nad njo. Toda ves ta čas se niti ena ni zmenila niti za škatlico, niti za podložko. Dalje se je hotel prepričati, če čebela lahko najde sladkor, na katerem se je že pasla, tudi v primeru, če pokrije sladkor s škatlico tedaj, ko je čebela na poletu v panju. Tako presenečena čebela je na povratku popolnoma jasno odgovorila tudi na to vprašanje. V no-

benem primeru ni nikdar našla vrat. Sicer jih tudi nikdar iskala ni. Vedno je bila čebela tako presenečena nad spreminjeno zunanostjo njej znanega najdišča sladkorja, da je le malokdaj sedla. Če pa je sedla, je obstala vedno le na pokrovu škatlice ali pa na podložki. Nikdar pa ne na stranski ploskvi. Seveda tudi v takih primerih ni našla vhoda. Vsi ti preizkusi so torej potrjevali sklep, da so pomočnice, ki so našle skriti vhod, bile brezpogojno obveščene in točno poučene od tovarišice, kje in kako je treba iskati sladkor.

Skrivalnica s predorom | Nov poskus je napravil Françon za živo mejo ob travniku. Namesto vratc je na izrezani vhod škatle prislonil 20 cm dolg rov, pravi »tunelček«. Skozi ta rov je bil edini dohod v škatlo. (Slika 4.) Ko je ujel čebelo ter jo zvabil na sladkor in zaznamoval z rdečo piko, jo je pokrtil. Čebela je potem, ko si je nabrala sladkorja, kmalu našla edini izhod in pokukala ob koncu »tunelčka« na beli dan. Dvignila se je in nato dobro zapamtovala lego dohoda in škatle, končno pa odletela proti panju. Ko se je vrnila, je krožila nekaj časa nad škatlo in se je končno spustila ne daleč od vhoda v rov na podložko. Nato je — najbrž je bila mladica — več minut oklevala pred zevajočo črtno rova, ne da bi se mogla ojunčiti. Večkrat je napravila nekaj korakov v rov, toda kakor da bi jo bilo strah, hitro jo je zopet odkurila nazaj na sonce. Po več takih poskusih je vendarle premagala strah in se zagnala skozi rov. Pri tem je jezno brenčala, kakor da bi si delala korajžo. Na štirih potovanjih, ki jih je opravila na poti sem in tja, je vedno kazala precejšen strah pred vodom v rov. Ko se je vrnila petič, jo je spremljala pomočnica. Zopet je strmel Françon nad tem, kar se je zgodilo. Prva in navajena čebela je precej časa, kakor doslej vedno, krožila najprej nad škatlico. Novodošla tujka pa se je skoraj takoj vsedla na podložko pred rovom. Ne da bi kaj premišljevala, je zavila v rov sama od sebe, čeprav bi vsakdo moral pričakovati, da bi bilo bolj prav, če bi prva čebela, ki je še krožila po zraku, drugi pokazala pot. Po preteku štirih minut je prišlo še šest drugih pomočnic. Dve od teh sta prišli popolnoma sami od sebe, vse pa so vedno pokazale največje zanimanje za vhod v rov in tudi po krajšem ali daljšem oklevanju vedno zlezle skozi njega. Tudi za ta poskus je napravil Françon odgovarjajoče nasprotno poskuse, kakor smo jih že omenili pri prvem poskusu. Jasno je, da so mu le vnovič potrdili, da so morale biti vse pomočnice točno obveščene o skitem sladkorju.

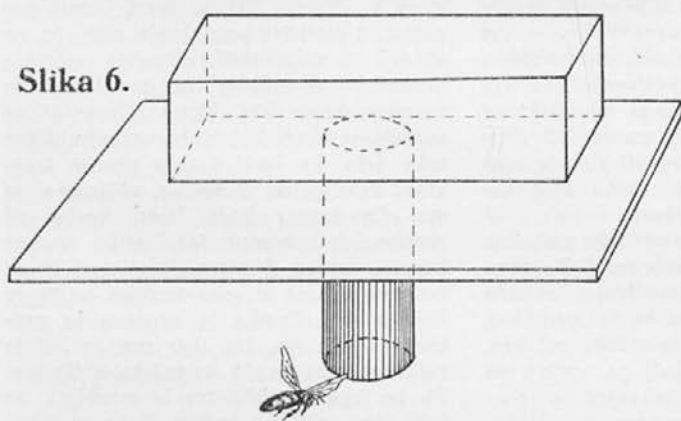
Ni jih ni strah težav | S tretjo skrivalnico je poskusil takoj naslednji dan. Ujel je prav isto čebelo, ki je prejšnji dan železla skozi »tunelček« — poznala se ji je še rdeča pika na zadku — in jo zvabil na sladkor na podložki. »Tunelček« je bil še prilepljen na škatlo iz lepenke, vendar mu je Françon zaprl vhod, pač pa je izrezal nekako v sredi

Slika 5.

pokrova škatle okroglo luknjo s premerom 5 cm in nad to odprtino nalepil 10 cm visok okrogel dimnik. (Slika 5.) Ko se je čebelica pasla ob sladkorju, jo je pokrnil s tako predelano škatlico in čakal, kako bo našla izhod iz zagate. Dolgo časa je čebelica brenčala v škatlici in se zletavala, končno pa je vendarle srečno priplezala skozi dimnik. Ko je vzletela, je pazljivo zapamtovala in nato odbrnela proti panju. Njeno vedenje ob povratku je bilo značilno. Včeraj je morala najmanj dvajsetkrat lezti skozi »tunelček« in vendar danes ni bilo videti, da bi se ga še kaj spominjala. Vso pažnjo pa je posvečala dimniku, okrog katerega je poletavala dolgo časa. Šele po devetih minutah se je ojunčila in leteč strmoglavila skozi dimnik na sladkor. Pridna delavka je opravila že pet poletov, ko se je prikazala prva pomočnica. Tudi ta se ni menila za nič drugega kakor za dimnik. V ostrih vijugah je obletavala nekaj časa gornjo odprtino dimnika, končno sedla na rob in splezala po notranji strani dimnika do sladkorja. Vsega skupaj je pri tem poskusu nastopilo pet pomočnic, ki so priletele druga za drugo. Tri od teh so prvič priletele ob času, ko v bližini in na sladkorju ni bilo nobene čebele. Tudi te tri so iskale samo vhod v dimnik in ga vsaka zase našle.

Četrta skrivalnica je bila podobna prejšnji, pač pa je Françon vrezal v podložko, na katero je položil sladkor, okroglo luknjo in nanjo pritržil cev iz papirja. (Slika 6.) Podložko je položil med veje jablane, ki je s svojim zelenjem popolnoma zakrivala to najdišče sladkorja. Cev, ki je vodila z deščice, je gledala navpično navzdol ob deblu jablane. Prvo in ujeto čebelo je Françon potem, ko se je že pasla na sladkorju, pokrnil s škatlo, ki ni imela nobenega izhoda. Ko se je čebela napasla, je kmalu našla luknjo v podložki in po cevi pot v svobodo. Samostojno je ta delavka opravila več poletov in vedno prišla skozi cev do sladkorja. Ko je četrtrič odletela, pribri prva pomočnica. Tu ni imela prav ničesar iskati, nobenega cvetja ni bilo v bližini, prav ničesar. Pomočnica je priletela do

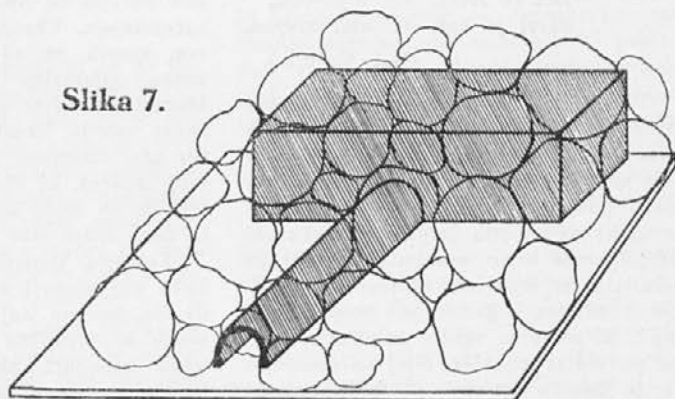

debla jablane približno v višini enega metra. Ob deblu se je nato dvigala v višino, dokler ni prišla do prvih vej, med katerimi je bila podložka s cevko. Ob vejah je čebela obletela deblo krog in krog in tako tudi zadela na škatlico. Takoj nato se je približala odprtini cevke, letala nekaj časa okrog nje in končno zlezla vanjo in naprej do sladkorja. Javno je, da je vedela, kaj je iskala.

Françonu je prišlo na misel, da so tako izjemne okoliščine pri njegovih poskusih čebelam mogoče pomagale, da so se znašle. Zato je hotel še povečati težave. Vzel je veliko lepenko in nanjo nalepil podoben »tunelček« kakor pri drugem poskusu. Vendar je bil predor to pot dolg 30 cm. Nato je iz škatlice izrezal odprtino, v katero se je točno prilagal obod predorčka. Imel je torej na podlago pritrjen predorček, kateremu je lahko, kadar je hotel, vedno priložil škatlico. Predorček sam je zasul s peskom, kamenjem in listjem. (Slika 7.) Odprtino, ki je vodila v predor, pa je spretno prikrlil z drobnimi listi ali kamenčki.

ki jo je lahko na hitro prekril z velikimi listi in večjimi kamenčki. Ob začetku poskusa je zvabil čebelo na sladkor. Ko je začela nabirati, jo je hitro pokrnil s škatlico. Ujeta čebela je imela torej en sam izhod — pot skozi dolgi predor. Hitro je še zadela s kamenčki in listjem škatlo samo in čakal. Ko se je čebela napasla, je po daljšem

Slika 7.

iskanju srečno našla izhod in prišla na beli dan. Temejljito si je ogledala okolico in nato odletela. Večina čebel — Françon je napravil veliko število takih poskusov — je zopet našla skriti vhod. Sem in tja se je pa zgodilo, da je kakšna iskala zastoj. Prišlo je tudi mnogo pomočnic. Vse so se zanimale vedno le za okolico tistega mesta, kjer je bil skriti vhod. Skoraj vse so ga tudi našle. Posebno presenečenje je napravila pomočnica, ki je priletela čisto sama in nato dolgo časa preletavala kupček s kamenčki in listjem. Končno je sedla na bližnjo travo, prav nasproti vhoda v rov. Celo minuto je sedela tam mirno, nato pa je odletela naravnost med kamenčke, ki so zakrivali vhod, in zlezla v rov. Pri teh poskusih je Françon večkrat ugotovil to, kar je že doživel, da je bila namreč pomočnica bolj korajžna kakor prva čebela in da je v primerih, kadar sta prileteli obe hkrati do vhoda, prva zlezla v rov — pomočnica.

Françon se je lahko prepričal, da imajo pomočnice le tedaj uspeh, kadar prva čebela res sama dobro ve, kaj hoče. Zgodilo se je pri navadnem poskusu z rovom, da si je čebela preveč omočila nožice in krila v raztopini. Ko je prihitala vsa zmedena skozi rov, se je najprej začela umivati. Nato pa je odletela, ne da bi se posebno menila za skriti vhod. Ko se je povrnila, je zastoj iskala vhod in Françon ji je večkrat pomagal tako, da je dvignil pokrov. Če se je pri nabiranju sladkorja zopet namazala, je na povratku gotovo zgrešila vhod v rov. Če je tako zmedena čebela povabila pomočnico, seveda tudi ta ni našla vhoda in zato končno odletela.

Tako je Françon ugotovil za vse poskuse veljavna načela. Prvič: čebele, ki ne poznajo že iz skušnje vrednosti sladkorja ali sladkorne raztopine, se zanjo ne zmenijo. Drugič: čebela more najti sladkor vnovič samo v primeru, če je pri prvem odletu točno zapamtovala, torej si točno ogledala mesto in njegovo okolico. Tretjič: če je čebela dobro zapamtovala, najde sama vedno staro mesto in je tudi sposobna na kakršen koli način obvestiti druge čebele o tem mestu tako natančno, da ga same od sebe morejo najti.

Seveda je Françon za vedno ostal pred nerešeno uganko: na kakšen način se čebele med seboj tako točno obveščajo. Morda opravijo to z znamenji ali z glasovi. Morda si dajejo obvestila s pomočjo tipa ali s trepetanjem kril. Prav nič ne vemo. Françon se je naučil pri teh poskusih le opazovati in sklepati. Razumeti ni mogel, kakor ne bo mogel razumeti nihče, ki bo morda za njim s prav tako velikim veseljem kakor on ponavljal te poskuse in občudoval pridnost in razumnost čebel.

HAFNER JANKO

Nekaj temeljnih načel za trgovce

Išče te sreča, um ti je dan,
našel jo boš, ak' nisi zaspan.

(Val. Vodnik.)

Vsi veliki narodi posvečajo mnogo skrbi razvoju svojega narodnega bogastva. Vedoč, da vsako uspevajoče podjetje narodno bogastvo krepi, vsako propadlo podjetje pa slabi, so razni strokovnjaki na temelju dolgoletnih izkušenj izdelali celo vrsto osnovnih navodil za industrijo in trgovino, ki sta za izgradnjo narodnega bogastva pač najpomembnejši. Mi nimamo velike industrije, imamo pa nekaj trgovine. Njej so namenjene te kratke besede, ki bodo seveda prišle do polne veljave šele takrat, ko bodo zaradi vojnih dogodkov prekinjene svetovne prometne in trgovske zveze zopet poživljene.

Kratkim splošnoveljavnim resnicam, kakor dvakrat dve je štiri, celota je večja kakor del, pravimo aksiomi. Tudi trgovina ima nekaj tako trdnih resnic ali aksiomov. So zelo preproste, pa zato tem važnejše. Prvi aksiom se glasi: za trgovski posel sta potrebni vsaj dve osebi. Nihče ne more kake stvari od samega sebe kupiti ali jo samemu sebi prodati. Bistvo vsakega trgovskega posla je zamenjava nekega blaga za drugo blago ali za denar v svrhu dosege dobička. Število pri trgovskem poslu udeleženih oseb je lahko navzgor neomejeno, biti pa morata najmanj dve. Marsikomu se zdi ta resnica tako preprosta in umevna, da je odveč govoriti o njej. Poznajo jo skoraj res vsi, toda vsi se ne ravnaajo po njej. Če torej k trgovskemu poslu spadata najmanj dve osebi, potem trgovec nikakor ne sme pozabiti na tistega, ki igra vlogo druge osebe. Ker je trgovina igra dveh, se bo brihtnejši obdržal dalje kakor manj brihten, se bo poštenost obnesla bolj kakor nepoštenost. Nikdar še ni dolgo obstajala trdka, ki je svoje upe gradila na goljufiji in zlorabljanju zaupanja. — Komur je znan ta aksiom, bo tudi takoj spoznal veliko važnost umetnosti prodajanja in dobre reklame. Če je dobro blago v tovarni izdelano in spravljeno v trgovino, zadeva v normalnih časih še ni pri kraju. Blago je treba uspešno prodati, privabiti kupce. Prodajalec mora misliti na občinstvo. Zanj ni važno, kdo je blago naredil, kdo zalaga podjetje z denarjem; prodajalec mora imeti številne prijatelje, poznati mora mnogo ljudi, biti mora ljubezniv, prikupen in zgovoren. Okoli sebe mora ustvariti tako vzdušje, da bo v ljudeh zrasla želja kupiti tisto, kar on prodaja. Znana mu morajo biti vsa moderna reklamna sredstva.

Prvi aksiom pa pove trgovcu še nekaj: njegovi odjemalci nikakor nočejo

biti odvisni od njegove milosti. Časi se spreminjajo. Včasih je na boljšem trgovcu, včasih pa odjemalec. Trgovcu, ki pozna odjemalca le v času splošnega blagostanja, sicer pa ne, se bo tega pozneje morda kesal. Roka roko umiva. Ob prvi možnosti bodo odjemalci zapustili trgovca, ki jih je poznal le v časih izobilja in bodo kupovali pri tistem, ki je imel zanje srce tudi v slabših časih.

Vsakega trgovca zanima vprašanje, kako naj postavi cene svojemu blagu, da bo dosegel največjo korist. Ali naj blago le približno oceni, ali naj ceno točno preudari, ali je dobro izravnan izgubo pri enem predmetu z dobičkom pri drugem, ali naj upošteva le nabavno ceno, ki ji pribije nekaj dobička in podobno. Gotovo je, da vpliva na prodajno ceno kakega blaga nabavna cena, tržni položaj, konkurenca, davki in carine, obrestna mera, splošen položaj, moda itd. Prodajno ceno je treba vsakakor določiti tako, da podjetje ne bo propadlo. Polom ni »trgovski posel«. Za določitev prodajne cene so strokovnjaki postavili naslednji aksiom: prodajna cena je vsota stroškov in pribitek dobička. Ta resnica je tako jasna, kakor resnica, da je celota večja kakor del. Trgovcu, ki se te resnice ne drži, bo na svojih vratih kmalu zagledal konkurznega upravitelja. — Pri tem pa je treba omeniti hvalevredno pobudo oblasti, ki, upoštevajoč na eni strani neobhodno potrebni zaslužek trgovcev, na drugi strani pa koristi širokih slojev občinstva, sproti določa najvišje dovoljene cene ter tako ščiti koristi kupecev in prodajalcev.

Resnična vrednost blaga ima navadno le malo zveze s ceno. Na ceno vplivajo stroški, vrednost blaga, navade in okus kupecev, moda in še marsikaj. Poleti stane glava solate morda pol lire, pozimi pa 10 lir. Najbolj pa vpliva na ceno trg z znanim zakonom o ponudbi in povpraševanju. Čepprav je tudi ta zakon silno preprost, ga vendar često spregledujejo. Premnogo podjetje je že propadlo, ker lastnik ni dovolj upošteval moči tega zakona. Če torej hočeš, da bo po kakem blagu veliko povpraševanje, ga ne smeš ponujati v preobilici. Kar je vsakomur dostopno, tega nihče ne mara, ali vsaj ne pogreša. Nabavi si in prodajaj predmet, po katerem občinstvo začenja ali vsaj utegne povpraševati in ga ni mnogo na trgu. Trgovino si uredi tako, da bo po možnosti edinstvena svoje vrste. Občinstvo ne potrebuje le poljubnega blaga, marveč nekaj takega, kar ga zanima. Prodajalcu nekaj, s čimer se bo lahko postavil, pa ne bo gledal na ceno. Dami moraš ponuditi kaj takega, za kar jo bodo druge zavdale, pa bo rada solidno plačala. . . .

V čem je skrivnost reklame? V tem, da ve privabiti nove kupce in narediti iz priložnostnih stalne odjemalce. Ni dovolj dati v izložbo najboljše blago na svetu. Občinstvu ga je treba nuditi, ga privabljeti, vzbujati v njem zanimanje za tako blago. Kakor hitro je n. pr. kak iznajditelj kaj novega ustvaril in tovarnar poceni izdelal, nastopi trgovčeva naloga, poučiti občinstvo o potrebi in koristih novega izdelka. Človeška narava se rada drži starega in se težko privadi na novo. Laže je storiti nekaj, kar smo že enkrat storili, kakor nekaj, česar še nismo storili. Potreba po kakem novem izdelku ni že vnaprej podana. Treba jo je šele razviti. Umetnost prodajanja je nagovarjanje ljudi h kupovanju. Zato pravi prodajalec ni tisti, ki postreže strankam z blagom, katerega zahtevajo in se jezi nanje, če mu ne vedo točno povedati, kaj žele kupiti, češ zakaj pa ste potem prišli sem. Prodajalec stranke nagovarja, naj kupijo tisto blago, ki bi ga rad prodal. Največjo umetnost prodajanja je treba posvetiti ženskam. Ženske kupujejo skoraj vse: zase, za otroke, za gospodinjstvo in odločajo še o tem, kar bo kupil mož. Ženske so pri nakupovanju navadno tudi spretnejše od moških. Treba jim je torej znati ponujati. Umetnost prodajanja nikakor ne obstoji v zvižanosti. Trgovcu oziroma prodajalcu se nikdar ne sme lagati, le spreten mora biti. Samo nespretni se morajo zatekati k laži in varanju. Kdor tako dela, bo imel kmalu prazno trgovino. Prodajalec je vrtnar, občinstvo pa vrt. Če vrtnar hoče imeti korist od zemlje, je ne sme izrabljati, marveč krepiti. Stalno ji mora dajati vse, česar potrebuje. Kjer je sejal mačeha, ne more žeti vrtnic. Zemlja je poštena in pravična: dala mu bo, kar mu gre. Isto velja za trgovca in kupujoče občinstvo. Če bo trgovcu občinstvo le izrabljalo, bo tudi sam ostal na cedilu. Tega se mora trgovec zavedati zlasti v sedanjih časih. Kolikor je le mogoče, mora biti do vseh odjemalcev enako pravičen in iti vsem na roko. Na noben način ne sme zapostavljati revnih pred bogatimi. To bo zanj največja reklama.

. . .

V civiliziranih krajih z visoko razvito trgovino je čas dragocenost. Dobro nam je znan pregovor: čas je zlato. Čas je samostojna oblika bogastva. Njeno veličanstvo ura je postavljena na trg in vsi se ji klanjamo. Ura plačuje tiste, ki ji zvesto služijo. Aksiom za trgovca: vsako z upravljanje časa zvišuje stroške. V trgovčevem skladišču leži često blago, kupljeno za izposojen denar. Čim dalje je blago v skladišču, tem bolj naraščajo obresti za iz-

posojen denar, izdatki za vzdrževanje, osebje, davke, reklamo itd. Tudi moda se hitro spreminja in drugo leto bodo ljudje morda kupovali že kaj čisto novega. Kdor si hoče zagotoviti korist, mora hitro prodajati. V normalnih razmerah blago ne sme dolgo ležati v skladiščih. Glede na čas je med blagom in denarjem velika razlika: vrednost denarja s časom narašča, vrednost blaga pa pada. Današnja prodaja je zato mnogo več vredna kakor jutrišnja. Nikdar se ni bati, da bodo šli trgovski posli prehitro naprej. Te nevarnosti ni. Povsod je dovolj počasnih ljudi, nesreč in zaprek. Vse to samo od sebe trgovske posle zadržuje. Počasnost pride sama od sebe, hitrega poslovanja pa se je treba naučiti. V časih, ko je na trgu manj blaga in se trgovcu ni bati škode, če mu blago leži v skladišču, pa ne sme gledati le nase, ampak tudi na druge. Njegova socialna dolžnost je v teh časih še večja. Če jo bo izpolnjeval, se mu bo gotovo poplačala.

* * *

Pri trgovini ni nič preveč stalno. Vse se lahko čez noč spremeni. Rizika ni mogoče nikdar popolnoma odpraviti — možno ga je kvečjemu zmanjšati. Koliko mladih ljudi je ostalo na začetku ali sredi poti, ker so jih naučili prevelikega strahu pred rizikom. Niso jih učili boriti se z rizikom, marveč bežati pred njim. Tako so se oprijeli prvega nepomembnega mesta in prebili celo življenje v prežanju pred mišjo luknjo. Nihče jih ni opozoril, da prihajajo iz mišjih lukenj le miši. Riziko je v trgovini potreben. Trgovati se ne pravi zgolj poceni kupovati, drago prodajati in dobro služiti. V trgovini je več možnosti za polom, kakor je besed v jeziku. Število bogatih in trdnih trgovcev je v primeri s propadlimi majhno. Trgovec mora biti na riziko pripravljen, zavedati pa se mora dvojega: da se je treba proti riziku boriti in da mu pomnožitev rizika prinaša pomnožitev koristi. Med rizikom in rizikom je seveda velika razlika. Lok tveganja ne sme biti nikdar prenapet. — Zlasti vsako veliko

podjetje je skoz in skoz zvezano z rizikom. Čeprav so njegovi upravni sveti še tako častiljivi in mogočni, je vendar neke vrste pustolovščina. Za uspeh mu je potrebnih mnogo pametnih, izkušenih in poštenih ljudi, izučena osebja, preizkušenih metod in neprestane čuječnosti. Riziko je torej potreben, ne sme pa biti pretiran.

* * *

Trgovanje ni umetnost, ki se je naučiš in obdržiš v spominu. Trgovanje se razvija prav tako kakor življenje in se neprestano spreminja. Ne zadošča mu zgolj izkušnja, ampak še več: sposobnost opazovanja, vzgajanja, prilagojevanja. Večji trgovec mora stalno zasledovati poročila o stanju na trgu. Paziti je treba, kaj ljudje radi kupujejo, kakšnemu blagu cene naraščajo, kaj je zastarelo itd. Primer: Neka tvrdka bi rada dobro uspevala. Lastnik je napravil nekega strokovnjaka, naj mu vsak teden poroča o važnejših dogodkih in spremembah na trgu in naj mu svetuje, katero blago naj nakupi v upanju, da bo v bližnji prihodnosti zaželeno med občinstvom. Strokovnjak mu je na podlagi svojih izsledkov svetoval nakup krtovih krzen. Pozimi so bila krtova krzna moda in trgovina je krasno uspevala. V normalnih časih je namreč mogoče predvideti cene za bližnjo prihodnost. Pri našem primeru je strokovnjak uporabil naslednja načela: 1. blago je bilo dobro in praktično; 2. zaloga ni bila prevelika; 3. blago ni bilo predrago; 4. cena mu je v zadnjih treh letih stalno naraščala.

* * *

Tržna vrednost blaga je zelo spremenljiva. Sedanja, današnja vrednost kakega blaga se bo lahko jutri že usodno spremenila. To dobro razume tisti, ki mora nesti kak predmet v zastavljalnico, ali izdelovalec blaga, ki je bilo nadomeščeno s kakim boljšim izdelkom. Trgovec, zlasti srednji in mali, mora biti previden. Kakor je socialna dolžnost bogatih ustanavljanje novih podjetij in sprejemanje nužnih rizikov, tako je dolžnost majhnih — previdnost.

* * *

Malokdo ima pogum nepristransko presojati svoje delo. S ponosom radi kažemo na svoje uspehe, napake pa so nam nebitvene in že v mislih radi bežimo od njih. — Skoraj vsi smo takšni. Če smo uspeli, pripišemo uspeh samim sebi; če smo ga polomili, se razlije naša jeza na druge. So ljudje, ki klatijo neumnost za neumnostjo, pa nimajo poguma, eni sami napaki pogledati v oči. Toda dejstva ostanejo dejstva. Bolje je gledati na stvari, kakor so, kakor se pozneje kesati. Jasnno je, da nihče ne bo obešal svojih neumnosti na veliki zvon. Na zunaj se bo vsak kazal v najlepši luči. Nihče pa ne sme prikrihati resnice sebi. V takih primerih krmari trgovec ladjico svojega podjetja skozi morje blažene negotovosti, dokler mu je vihar bilance nenadoma ne potopi. Potem pa se še čudi. Le kdo je kriv? Gotovo knjigovodja... Vsak trgovec in podjetnik mora imeti vedno točno bilanco, upoštevajočo vse dobre in slabe postavke. Pravo stanje pokaže le resnično povprečje med dobrim in slabim. Zdravnik, ki je uspešno ozdravil kakega slavnega človeka, ima obstoj za vedno zagotovljen. Trgovec pa ne more živeti od enega samega uspeha. Neprestano mora paziti na svoje podjetje, zlasti na slabe točke v podjetju. Tudi če je ranljiv le na eni sami točki, mora pustiti drugo in paziti predvsem nanjo. Odkriti in odpraviti jo mora prej, kakor jo zazapi tekmeč ali nasprotnik. Posebno naj pazi na dolgove. Ti grede vedno neusmiljeno svojo pot. Nikdar ne zgreše, nobena volja jih ne ustavlja, so trdi in neusmiljeni. Zato dobro pazi, da te ne prehiti tisti kritični dan, ko bo prepozno.

*

To je nekaj skromnih navodil, doseženih na podlagi izkušenj. Za napredkom stremeč trgovec jih bo s pridom uporabil in ne bo mu žal. V njih ni neugank, ne učenosti. V vrvenju trgovskega življenja so take osnovne resnice edina trdna opora. Kdor je moder, jih bo sprejel in — obstal.

ŠEGAVOST NAŠIH DOLENJCEV

Ko je stekla belokranjska železnica, so se na prvi vožnji peljali gostje zastonj. O tem je slišal tudi neki kmet v šmihelski občini. Nesreča je hotela, da je zašel k Štemburju in zaupal, da bi rad šel v Ljubljano.

»O, nič lažjega,« je pomežiknil Štembur. »Greš v Kandijo in pri blagajni zahtevaš listek v Ljubljano. A, da te spoznajo, potegni z levico vnic pod nosom proti desni strani. Boš videl!«

Kmetič si je mislil, da mu tak pozkus ne more škoditi, in je pritrtil. Štembur je videl, da je riba ugriznila, zato je koj stopil k sosednji mizi, kjer je sedel kandijski postajenačelnik, mu

obrazilo stvar ter zagotovil, da plača, če bo treba, karto on sam.

Možiček je res drugi dan prišel, napravil pred blagajnikom dogovorjeno znamenje. Na vprašanje, koliko stane karta, mu je blagajnik odgovoril, da je vse v redu.

Peljal se je v Ljubljano, veselo zabil zadnji krajcar v mestu in zvečer stopil na kolodvor. Napravil je pred blagajnikom znano krettno, ta ni razumel in ni hotel dati vozovnice brez denarja. Čim bolj je uradnik vztrajal pri svojem, tem bolj je oni ponavljal krettno. Nazadnje se jim je pobliskalo, da ni pri pravi. Spravili so ga s silo na opazovalni oddelek

in ga po tridnevem zasliševanju in temeljiti preiskavi nazadnje po odgonu poslali domov.

Štembur je bil šmihelski župan, kar čez mizo je hotel planiti prignani popotnik nanj. Štembur pa ni zgubil pri-sebnosti. Kmet mu je moral povedati kako in kaj.

»A tako,« se je nasmejal Štembur, »seveda, seveda! Moral bi bil potegniti z desnico vnic proti levici. Saj je bilo za nazaj!«

Miha Moškerc se je rad zamudil in prišel domov v jutranjih urah. Privedel je s seboj kaplana.

»Veš, dekan ti bom pravil! Sicer vstane žena in me pride kregat!«

KOLENDAR

umnega vrtnarja

JANUAR

V tem mesecu nimamo na cvetličnem vrtu skoraj nobenega dela, posebno še, če je zapadel sneg. Skrbeti pa moramo za uboge ptičke, ki prav zdaj najhujše stradajo. V krmilnice jim natresemo konopno in laneno seme, seme sončnic, ostanke mesa, neslano maščobo itd. Nikdar pa ne kruhovih drobtin in slane maščobe. Ako ni snega in tudi zemlja ni zmrznjena, ne zalagajamo krmilnic!

Proti koncu meseca posejemo v primerne 12–13 cm široke lončke že prve trajnice. Zemlja, ki jo uporabljamo, naj bo mešanica dobre kompostne prsti, težke zemlje in mivke. Posejane lončke shranimo v zračno in svetlo klet, kjer je stalna toplota 3–5 stopinj Celzija. Lahko pa jih tudi zakopljemo v izpraznjene mrzle grede. Seveda moramo tu lončke pokriti z zemljo in listjem, da seme ne zmrzne. Ker bi pa vedno lačne miši kmalu ovohale seme in bi ga snedle, moramo lončke pokriti z drugim poveznjenim loncem. V januarju posejemo: vrtno primule, potonke, perunike, orlice, pogačice, akonitum, jesenčke, lilije, morske čebulice, grozdne hijacinte, tulpe itd.

Cez zimo zalivamo sobne in druge cvetice le toliko, da ne zvenejo. Izjemno pa prilivamo cvetočim rastlinam več mlačne vode. Nikdar pa ne puščajmo vode v podstavkih.

Če pokriva zemljo sneg, ne moremo na zelenjadnem vrtu opravljati kakršnega koli dela. V glavnem uredimo in popravimo ograjo, pripravimo in popravimo orodje.

Ako je kopno, prelopatimo zadnje gredice, kolikor jih nismo že v jeseni obdelali. Gredic ne ravnamo, marveč pustimo zemljo v grudah, da jo mrz in sonce, s pomočjo zmrzali, vode in vetra, dobro obdelata, da bo zemlja prhka in rešena raznih škodljivcev. Zdaj imamo tudi dovolj časa, da poskrbimo za izboljšanje zemlje. Navozimo na vrt presejan material od podrhtih hiš in zidov, cestno blato itd.

V jeseni smo na določena mesta zakopali v zemljo nekaj drobnjaka. Zdaj je že čas, da ga posadimo v primerne lončke v dobro vrtno zemljo, ki jih postavimo na toplo v kuhinjo in zalivamo z mlačno vodo. Čez 10–14 dni lahko drobnjak že prvič režemo. Porezati ga moramo vedno do tal, da znova odžene. Pri zalivanju pazimo, da ne pride voda v stebelca!

Meseca januarja napravimo tudi točen pridelovalen načrt za novo leto. Pri tem pazimo, da bomo imeli skozi vse leto o pravem času dovolj zelenjave in da bo tudi za zimo dovolj ostalo. Ko imamo načrt že napravljen, zračunajmo, koliko gnoja bomo neobhodno potrebovali in katere gredice pridejo za gnojenje zdaj na vrsto.

Glavno opravilo tega meseca je naročanje semen. Po pridelovalnem načrtu in po izkušnjah prejšnjega leta izpišimo vse one rastline, ki jih nameravamo gojiti. Preglejmo, koliko semen imamo še od lanskega leta in koliko smo ga pridelali. Manjkajoče seme pa takoj naročimo! Čim prej naročimo, tem prej in tem boljše blago dobimo.

Ko dobimo gnoj, pognojimo najprej one gredice, na katere smo se namenili posaditi paradižnike, buče, kumare, solato in kapusnice. S kompostom izboljšamo zemljo gredicam, kjer bo rasel peteršilj, korenje, česen, šalotka, čebula itd. Grahu in fižolu ne gnojimo s svežim gnojem, če pa je zemlja že močno izrabljena, vržemo nekaj komposta ali preležanega gnoja.

V sadovnjaku pa se pridnemu gospodarju dela ne zmanjka. Vendar je glavno opravilo v zimskih dneh uničevanje sadnih škodljivcev. Pozimi lahko rabimo za zatiranje škodljivcev mnogo močnejša sredstva, ker se ni bati, da bi osmodili liste in cvetje. Tudi se prej opazi, kje ti prezimujejo. Dobro so vidni zapredki gosenic, različnih jajčec, ličink in že godnih žuželk, ki jih uničujemo na ta ali oni način. Ker pa sami ne bi bili nikdar kos temu delu, nam je narava dala izborne in zanesljive stražnike sadovnjakov — ptice pevke. Tem pa se ravno zdaj najhujše godi, ko jih preganja hud mraz, in ne morejo nikjer dobiti potrebnega živeža. Zdaj smo dolžni mi, da jim priskočimo na pomoč.

Kadar dopušča vreme, izkopavamo stara, suha in propadajoča sadna drevesa, jih razžagamo in porabimo za kurivo. Z ostro žagico in nožem se lotimo redčenja pregostih vrhov in vej, izrezujemo bolne in suhe veje, odrežemo polomljene vrhove in veje, osnažimo debela suhega in odmrlega lubja ter mahu, da ne morejo razni škodljivci najti ugodnih skrivališč. S primernim obrezovanjem in snaženjem sadnega drevja pospešujemo zdravo in čvrsto rast in rodovitnost sadnega drevja.

Če je vreme ugodno, to se pravi, če ne zmrzuje, se lotimo škropljenja in mazanja sadnega drevja z drevesnimi karbolineji. Priljučno sadno drevje le oškropimo, starejšemu in visokodebelnemu pa namažemo deblo in debelejšje veje s karbolinejem. Na 10 litrov vode vzamemo 1–1,5 kg karbolineja. Tudi zajec prične hoditi v škodo. Kakor hitro opazimo objedena drevesca, zamažemo rano s cepilno smolo in jo povijemo z vrečevino. Prav tako tudi ravnamo, če nam sneg odčesne veje. Veje odžagamo, rane pa zamažemo s cepilno smolo.

Pri čiščenju dobljen drobir: lišaje, mah, suho lubje, okuženo listje in drobiž sežgemo na mestu, da ne raznašamo trosov raznih boleznih in sadnih škodljivcev.

Ob lepih dnevih, že bolj proti koncu meseca, pričnemo z obrezovanjem sadnega grmičevja: ribeza, kosmulje, ker ta najprej ozeleni. Šele zatem pride koščičasto sadje in nazadnje pečkasto. Pri ribezu in kosmulji razredčimo in pomladimo grmiče, iz malinovih grmov pa izrežemo lanski les.

Meseca januarja režemo tudi cepiče od zdravih in rodovitnih dreves in jih pogrobimo na senčno gredico na severni strani ob hiši.

FEBRUAR

Takoj začetek februarja si izberimo sončen ali vsaj topel dan, da očistimo prezimovališče kolikor je mogoče temeljito. Tudi cvetlične lončke, na katerih so se nabrale alge, umijemo. Če je rastline napadel kapar, umijemo liste v triodstotni tobačni raztopini. Ušive cvetice pa kar pomočimo v to raztopino, potem pa jih položimo, da se raztopina ne odceja na korenine. Čez nekaj ur rastline splaknemo z mlačno vodo.

Vrhnjo plast zemlje, ki je tudi porasla z mahom in algami, odstranimo, s primernim lesenim klinčkom zrahljamo zemljo, dosujemo sveže prsti in oprostimo odtočno luknjico, da more zrak do korenin in se voda lahko odceja.

V prostoru, kjer prezimujemo cvetlice in druge vrtno rastline, ki ne prenesejo zime, mora vladati vedno čistota. Vse odpadle liste, nagnite in plesnive mladice in vejice stalno odstranjujemo. Zalivajmo le toliko, da rastline ne trpe preveč suše. Velike važnosti je tudi svež zrak, zato ob južnih dnevih stalno zračimo. Najprimernejša toplota za prezimovanje je od 3–5 stopinj Celzija. Ako se toplota preveč dvigne, začno rastline odganjati dolge blede mladice, ki so nezmožne življenja. Prezgodnje prebujenje pa tudi drugače škodi rastlinam. V prezimovališču pa mora biti dovolj svetlobe, zato postavljajmo vedno zelene rastline čim bližje oknu, dočim lahko ostale, ki nimajo listja, postavimo bolj zadaj.

Večino naročenih semen smo že prejeli in ni čudno, da nas ta drobna semena vedno kličejo, naj jih posejemo, da bo konec dolgega čakanja v temni lupinici, in se tem vabljivim besedam ne moremo več upirati. Že v jeseni pripravljeno kompostnico znosimo v toplo kuhinjo, da se odtaja in ogreje. Nakoplujemo še nekaj lopat dobre težke prsti in presejemo mivko.

Manjše cvetlične podstavke, lončke, zaboječke ali nalašč zato narejene lončene posodice pravilno napolnimo z zemljo. Najprej pokrijemo odtočne luknjice s črepinjami, zatem nasujemo in zravnamo za prst na visoko debelejšega drobirja, da bo imela voda dober odtok. Na to podlogo naložimo zemljo, ki jo zmešamo iz polovice kompostnice (ali listovke), četrtine mivke in četrtine težke zemlje. Ta zemlja naj bo bolj grobo presejana na ročni mreži in pred uporabo razkužena s 5–do 8-odstotnim uspulomom. Dobro je, da primešamo zemlji

še nekaj ogljenega prahu, da zabranimo plesnjenje. Na vrhu te prsti izravnamo za 0,50–1 cm na visoko iste zemlje, le da jo prej presejemo na drobno sito. Zemljo zatem stisnemo s primerno deščico; lonček je pripravljen za sprejem semena.

Praden sejemo, navlažimo zemljo v sejalnici z mlačno vodo. To opravimo najbolje z drobnim razpršilcem ali s primerno in mehko krtačo, ki jo pomočimo v vodo in potegnemo s prstom po dlakah. Na tako navlaženo zemljo posejemo seme. Drobnihih semen begonij in gloksinij ne pokrivamo z zemljo, marveč le ponovno pritismo seme z leseno deščico, da pride v stik z vlažno zemljo. Marjetne nageljne (šabo), petunije in verbene pa le nalahno pokrijemo s prstjo in zatem potlačimo. Ko je to končano, naložimo zemljo še enkrat in lončke pokrijemo s steklom, da je zemlja stalno in enakomerno vlažna. Steklo moramo vedno obračati in čistiti, da ne pade strupena rosa nazaj na kaleče seme! Setev postavimo na toplo (15–20 stopinj Celzija), kjer prične pridno kaliti. Do kalitve ni potrebna svetloba.

Ko seme vzkali, postavimo lončke čim bliže svetlobi, a senčimo kaleče seme pred sončnimi žarki. Le počasi navadimo mlade rastlinice na zrak in sonce. Ko je prvi pravi list dobro viden, prepikiramo mlade rastline v nove posode v primerni razdalji. S pikiranjem dosežemo, da se mladi sejančki okrepe, postanejo odpornejši in napravijo nove korenine.

Rastlinice moramo prve dni po presaditvi senčiti pred sončnimi žarki in jih večkrat orositi, da čimprej poženo koreninice tudi ob stebelcu, ki je prišlo pri presajanju v zemljo. Cvetlice prepikiramo vdrugič, ko se prične med seboj dotikati. Zatem jih posadimo ali na prosto ali pa v večje lončke. V tem mesecu posejemo v posamezne lončke še palme in ricinus.

Ako ni snega, pognojimo z dobrim kompostom vrtno trato, otrebimo, izrežimo star les in obrežimo lepoticno grmovje, rože vzpenjalke obrežimo in privežimo ter zasa- jajmo nove nasade. Gredice lahko osnažimo, posebno pri trajnicah, ki jih tudi okoplamo in pognojimo.

Cvetice, ki prezimujejo v prezimovališču, gojimo še prav tako kot prejšnji mesec, le da jim bolj zračimo. Z obilnejšim zalivanjem še ne pričnimo!

Potrebno je, da premečemo tudi kompost. Tega dela se navadno branimo in odlašamo tako dolgo, da je prepozno. Najpametneje je, da zdaj vzamemo v roke primerno rovnico in lopato ter se spravimo na delo. Pri prekopavanju primešamo kompostu apna, židnega drobirja ali cestnega prahu. Komposta pa ne smemo kopati, kadar je prehud mraz, da ne zamorimo bakterij, ki presnavljajo različne snovi v dobro prst. Ne pozabimo, da je kompost za vrtnarja to, kar je gnojna jama za kmeta. Pri lopatenju ne odstranimo štorov kodrastega kapusa, ker odžene prav zgodaj spomladi iz mnogih očesa drobne glavice, ki se dajo izvrstno uporabiti kot nova zelenjava.

Staro in od lanskega leta prihranjeno seme preizkusimo pred uporabo. V ta namen zadostuje, da vzamemo določeno število semen, jih položimo na vlažen pivnik in vse skupaj postavimo na krožnik. Seme pokrijemo z drugim pivnikom, krožnik pa s steklom in skrbimo, da sta pivnika vedno vlažna. Krožnik imamo na toplem, da seme čimprej vzkali. Po vzklihih zrnih določimo kaljivost semena in lahko izračunamo, koliko semena bomo porabili. Če je kaljivost pod 40 odstotkov, se že ne izplača semena sejati, ker se računa da se tudi kasneje uniči precej rastlinic.

Protj koncu meseca, če je vreme ugodno in se da zemlja že obdelovati, pripravimo gredice za prve setve. Na plano lahko posejemo peteršilj, korenje, črni koren, čebulo in špinačo. Tudi čebulček in česen že nasadimo. Če je vreme muhasto, pa počakajmo še kak teden. Na zavetne gredice, ki leže na južni strani ob zidu in so dobro zavarovane pred severnimi vetrovi, posejemo bolj za poskus nekaj graha, boba in berivke.

Zdaj je tudi čas, da postavimo na vrt toplo gredo, ali če jo že imamo, da jo pripravimo za prve posevke. Vanje posejemo proti koncu meseca solato, peteršilj, korenje in redkvico. Pri topli gredi imamo obilo dela z zračenjem, pokrivanjem in zalivanjem, vendar se delo izplača, ker je pridelek iz nje zgoden. V lončke in zabožke posejemo paradiznik in paprike. Zabožke pripravimo prav tako kot smo jih opisali pri cvetličnem vrtu za setev begonij, le da morajo biti ti globlji. Tudi paradiznike moramo vsaj dvakrat presaditi.

Zelenjadne gredice, ki jih ne mislimo pognojiti s hlevskim gnojem, potresemo z umetnimi gnojili in sicer v prvi

vrsti s kalijevo soljo in Tomasovo žlindro. Prve rabimo za sto kvadratnih metrov 4–5 kg, druge pa 3–4 kg. Obe gnojili dobro zmešamo pred uporabo, ju raztrosimo in nalahno podkopljemo.

V tem mesecu odberemo tudi semenski krompir od zgodnjih vrst, da ga damo kalit. V posebne lesene zabože zložimo krompir tako, da imajo gomolji glave obrnjene navzgor in leže tam, kjer so rastli. Posode s krompirjem prenesemo v svetlo sobo, kjer prične krompir kmalu odganjati zdrave in močne kali. Na krompir pa ne sme sijati sonce, tudi moramo paziti, da ne zmrzne. Najprimernejša toplota je okoli 10 stopinj Celzija. Ako je prostor le enostransko osvetljen, obračamo zabožke, da kalčki rasto vedno naravnost. Tako nakaljen krompir nam da vsaj za 2–4 tedne zgodnejši pridelek.

Meseca februarja skoplamo na vrtu več korenin rabarbare, če se le da z večjimi zemeljskimi grudami, in jih prenesemo v klet, kjer jih zasujemo z zemljo in pričenmo polagoma zalivati z mlačno vodo. Mladi poganjki so zelo okusni in nežni, ker rasto hitro in v temi. Tudi na vrtu lahko silimo rabarbaro. Na prostor, kjer raste, poveznemo primeren lesen zaboj ali sod, ki ga obdamo s svežim hlevskim gnojem. Vse skupaj pokrijemo še s plastjo zemlje. Pod vplivom toplote korenine kmalu odženo, tako da lahko že čez par tednov pobereemo prvi pridelek.

Če nismo že v jeseni skopali jam za sadike sadnih dreves, opravimo to delo zdaj. Pod priličnimi nasadi prerigolamo zemljo in izdatno pognojimo. Pri mlajšem sadnem drevju prekopljemo drevesne kolobarje in jih pognojimo s hlevskim gnojem ali s kompostom. Starejšemu drevju pa pognojimo z gnojnico, ki ji dodamo na 100 litrov nekaj superfosfata in pepela. Da se zmes bolje vpije v zemljo, napravimo s kolikom več jamic v zemljo.

Drevje, ki ga nameravamo precepiti, obrežemo, vendar pustimo veje za pedenj daljše in jih bomo prikrajšali šele pred cepitvijo. Osnaženo in obrezano sadno drevje škropimo ob talnem in mirnem vremenu, da nam veter ne raznaša škropiva. Pečkasto sadje škropimo s 7–8odstotnim drevesnim karbolinejem ali s 15–20odstotno apnenožvepleno brozgo; koščičasto sadje s 4–5odstotnim arborinom ali s 6–10odstotno apnenožvepleno brozgo. Mlado sadno drevje poškropimo s šibkejšo raztopino, dočim uporabljamo pri starem in zanemarjenem drevju precej močnejša sredstva in raztopine. Škropljenje opravimo temeljito, ker drugače ne zaleže dosti. Oškropiti moramo vse veje do zadnjega vršička, deblo pa še posebej namazati. Le na ta način je mogoče uničiti vso zalogo jajčec in ličink.

Konec meseca prebelimo debela z apnenim beležem, da ga obvarujemo pred pozebo. Z beležem pa nikar ne preganjamo škodljivcev, ker bi bil skoraj vsak trud zaman.

Delo, ki bi ga morali opraviti januarja, lahko opravimo tudi ta mesec, poleg tega pa še obrezujemo koščičasto drevje in napravljamo potaknjence grozdličja. V ta namen izrežemo močne enoletne šibe, jih razrežemo na 20 cm dolge kose, ki jih zakoplamo v zemljo, nanje pa položimo listja in slame, da so varni pred mrazom. Potaknemo jih marca in aprila.

MAREC

Meseca marca delo na vrtu kar oživi. Najprej se lotimo pospravljanja, grabljenja in čiščenja gredic in potov. Za to delo izrabimo vsak lep in sončen dan. Ob drugih dnevih pa imamo precej dela s setvijo cvetic, ki jih posejemo v zabožke ali pa v toplo gredo. Od poletnih cvetic posejemo: nageljne, astra, petunije, šaboje, balzaminke, cinije, verbene in še vse one, ki smo jih pozimi naročili. Treba je tudi presajati (pikirati) drobne rastlinice, ki so se že razrasle, da se bolje okoreninijo.

V marcu tudi odkrijemo vse trajnice, vedno zeleno grmičevje, planinske gričke, skalnake, dvoletne rastline itd. Seveda moramo te tudi počistiti, iztrebiti suhe nadzemne dele in jih okopati, da bo vse pripravljeno za sprejem pomladi. V prezimovališču pričenmo cveticam dodajati nekoliko večje obroke vode in jih pridno zračimo. Pripravimo tudi dobro vrtno prst za presaditev.

Da spoznamo potrebo za presaditev, snamemo rastlini lonec in ako je zemeljska gruda močno prerasla s koreninami in ima že veliko bradoč, potrebuje večjo posodo in svežo prst. Za presajanje vzamemo za 2–3 cm večji lonček in pravilno pripravljeno zemeljsko mešanico. Za rastline z debelimi koreninami rabimo v glavnem mešanico polovico težke zemlje, četrtno vrtno prsti (kompostnice, listnice itd.) in

Sadovnjak

Cvetlični vrt

četrtno mivke; pri rastlinah z drobnimi lasnatimi koreninicami pa vzamemo polovico vrtnih prsti, četrtno težke zemlje in četrtno mivke. Pri presajanju odstranimo kisló zemljo in z lesenim klinčkom prerahljamo vso grudo. Navadno odstranimo koreninsko brado in koreninski venec, grudo pa previdno posadimo.

Na dnu lonca pokrijemo s črepinjo luknjico, stresemo nanjo nekaj prsti, na katero posadimo cvetico. S strani potiskamo zemljo s primernim lesenim klinčkom. Presajene rastline dobro zalijemo in jih večkrat na dan orosimo z mlačno vodo. Branimo jih pred sončnimi žarki.

Na vrtu otrebimo lepotično grmovje, ga delimo in presajamo. Sadimo trajnice in vrtnice, ki jih takoj pripognemo in ogrebemo z zemljo ali z mahom; nizkim vrtnicam pa prisujemo zemlje. Obrežemo tudi živo mejo in vrtnice vzpenjalke, ki jim izrežemo star les. Prav tako izrežemo samo slabotne poganjke hortenzijam. Za verande in balkone pripravljene pelargonije in fuksije močno postrizemo, da so od tal le za kakih 20 cm visoke. Ko jih porežemo, cvetic ne smemo zalivati; šele čez par dni pričnemo postopoma dolivati vodo! Posadimo tudi gomoljaste begonije.

Tudi na zelenjadem vrtu se dela kar vrste. Kar imamo opraviti z zemljo, kmalu končajmo, da bomo lahko pričeli sejati. Ako zemlja še ni dovolj suha, si lahko pomagamo pri setvi na sledeč način: Na gredici skoplujemo manjše jarkce, ki jih napolnimo z dobro presušeno kompostnico. Nato posejemo in pokrijemo seme. Na zavetne gredice posejemo kapusnice, čebulo, por, zeleno in solato, da bomo o pravem času imeli dovolj sadik. Na prosto pa posejemo: črni koren, redkvice, špinačo, grah in bob, korenje in peteršilj.

Če je vreme le količkaj ugodno, skrbno pripravimo zemljo za krompirjev nasad. Dobro nakalen krompir posadimo tako, da gledajo kalčki vedno navpično. Gomolje zasujemo z dobro zemljo, nasad pa pokrijemo, če le mogoče, s slamo, listjem in smrekovimi vejami, če bi mraz na novo pritisnil.

Setev napravimo vedno v vrstah, da laže plevemo in tudi redčimo. Na ta način se tudi zemlja bolje in enakomerneje izrabljuje. Za setev v vrstah si pripravimo posebno črtalo iz starih grabelj. V ta namen izderemo vse zobe in posadimo v primerni razdalji nove klíne, ki služijo za črtalo. Česen, čebulo in šalotko posadimo ob robovih gredic in sicer bolj gosto, da jih lahko kasneje prepulimo in za zeleno uporabo porabimo. Posejemo tudi peso.

Koliko dela imamo s presajanjem mladih rastlinic, ki bi drugače kar zdvijale in se pretegnile. Le o pravem času prepikirane sadike so zdrave, močne in dovolj zakoreninjene. Zato, če le mogoče, vzgajamo sadike sami. Iz prezimovališča pobereemo razne semenske rastline in jih posadimo. Konec meseca posejemo tudi dišavnice, trajne dišavnice pa razdelimo in na novo posadimo.

Zalivanje se vrši le dopoldne.

Če imamo toplo gredo, posejemo še enkrat vse zelenjadne rastline prejšnjega meseca, poleg teh pa še: belo zelje, rdeče zelje, cvetačo, kolerabico, por in solato. Tudi zeleno in paradižnike lahko ponovno posejemo. Rabarbaro, ki zelo zgodaj odžene, pričnemo zalivati z gnojnico, vendar jo močno razredčimo z vodo, ker rastlina potrebuje silno veliko vlage. Čas je tudi, da posejemo novozelandsko špinačo in sicer v lončke (po tri zrna), ki jih postavimo v toplo gredo.

S tem mesecem moramo končati s čiščenjem sadnega drevja. Kar smo zamudili prejšnji mesec, skušajmo nadomestiti, da bo drevje res dobro pripravljeno za pomlad.

Čim se je zemlja osušila, posadimo sadna drevesca. Koščičasto drevje — češnje in slive — posadimo najprej, nato pa jablane in hruške. Pred saditvijo obrežemo poškodovane korenine in koreninice, vendar pazimo, da nikdar preveč ne odstranimo, posebno lasnatih koreninic, ki so izredne važnosti pri okoreninjenju. Vrh pri mladih drevescih naj ima štiri glavne veje in voditeljico. Mladike prikrajšamo pri koščičastem drevju za eno tretjino, pri hruškah in jablanah pa za dve tretjini. Končna očesa naj na obrezanih mladikah gledajo navzven. Pred saditvijo zabijemo v že pripravljeno jamo na dnu kol. Zemljo za saditev izboljšamo s kompostom. Pri saditvi pazimo, da ne pridejo korenine pregloboko v zemljo. V zadnji polovici marca precepljamo nerodovitna in slabo rodovitna drevesa. Da nam ptiči ne polomijo cepičev, pritrdimo na pricepljene veje posebne locnje.

Pod češnjami, slivami in jagodičjem prekoplujemo in pokoplujemo vrhno zemljo, da uničimo razne zajedalce, ki so se zarili v zemljo. V tem mesecu napravimo tudi grebenice ribezlja, kutin, kosmulje, leske itd. V ta namen izberemo

močne enoletne mladike, jih pripognemo in po sredini zasujemo z zemljo, da se okoreninijo. Zadnji čas je, da pognojimo drevje z gnojnico ter potrosimo, zlasti pod koščičastim drevjem apno, ki ga nalahno pokoplujemo. Apna in gnojnice pa ne smemo nikdar skupno uporabljati.

Zgodaj cvetoče sadne vrste, kot marelice, breskve in slive, zasenčimo s smrekovimi vejami, da ga obvarujemo pred ogrevanjem in tako pred predčasnim cvetenjem. Tik, preden se popje odpre, poškopimo drugič sadno drevje. Tedaj uničimo največ bolezenskih trosov in sadnih zajedalcev.

APRIL

Aprila obrežemo in privežemo h količkom visokostebelne vrtnice. Iz prezimovališča prenesemo na prosto gomolje dalj, jih razdelimo, vendar tako, da ostane pri vsakem gomolju vsaj del vratu, iz katerega rastlina odžene. Posadimo pa tudi gladijole in ostale trajnice. V zabožke posejemo ageratum, zajčke, astre, gajhardije, levkoje, enoletne plamenice, rudbekije, cinije, nageljne itd. Na prosto sejemo mak, resedo, kapucinarje, sončnice, klarkije, godetije, sončnice itd.

Mnogo dela imamo s presajanjem dvoletnih cvetic: zvončnic, naprstcev, pa tudi spominčice in mačehe posadimo na stalna mesta. Potaknjence lepotičnega grmovja, ki smo jih narezali v januarju in februarju, potaknemo v primerno, če mogoče bolj mivkasto gredico v vrstah. Med vrste natresemo gnoja, da se ohrani vlaga in se potaknjenci prej okoreninijo.

Ta mesec je tudi najprimernejši za presajanje iglavcev, dalje presajamo lepotično grmovje in drevje. Kdor želi napraviti vrtno trato, naj si pravočasno priskrbi seme, ker je konec meseca najprimernejši čas, da ga poseje. Ta mesec tudi prvič pokosimo že obstoječe trate in rušnate robove. Seveda očistimo znova pota in navozimo po potrebi svež pesek. Iz prezimovališča prenesemo na prosto vse one rastline, ki niso tako občutljive za slano. Ob toplih sončnih dnevih prav pridno zračimo prezimovališče, da se rastline počasi navadijo na zunanjo temperaturo in da ne prično prezgodaj odganjati.

Ko se vreme zboljša, posadimo iz sejalnic prve sadike na stalno, a kolikor toliko zavetno mesto. Za saditev vzamemo samo krepke, popolnoma zdrave, ne pretegnjene in dobro zakoreninjene sadike. Bolehne, pretegnjene, objedene, slabo okoreninjene sadike brezpogojno odstranimo.

Sadimo ohrovt, zelje, solato, kolerabo in por. Na prosto v sejalnice posejemo, ali če smo že prej sejali setev, ponovimo od sledečih zelenjadinih rastlin: zelja, ohrova, pese, karfijole, poznega kapusa, kolerabe, novozelandske in navadne špinače. Na stalna mesta pa posejemo grah, špinačo, solato in redkvice.

Grah posejemo čimprej, ker ne prenaša poletne vročine. Pred setvijo namočimo seme za 15 minut v petroleju, da uničimo graharja. Sejemo ga v jarkce, ki so oddaljeni 20 do 30 cm drug od drugega. V jarkce polagamo seme po dva do tri centimetre vsaksebi. Pri nizkem grahu, ki ne rabi opor, lahko napravimo več vrst na isti gredi, dočim pri visokem naredimo le dve vrsti, da se lahko veje, ki jih zatikamo v oporo, naslonijo druga na drugo. Čim naredi rastlina tretji list, okoplji in osuj grah, visokemu pa potaknj veje.

April je tudi najprimernejši čas za napravo špargljevih nasadov. Pri starih nasadih pa v aprilu zgrnemo zemljo v nasipe. Konec meseca pripravimo gredice za kumarične in paradižnikove nasade.

Že v začetku aprila posadimo kumarično seme v manjše lončke, ki jih postavimo v gnojnik ali pa jih imamo kje drugje na toplem. Konec aprila navozimo na grede, ki so določene za nasad kumar, dobre sprstenine in komposta. Ako pa je zemlja vlažna in težka, skoplujemo na gredi po sredini 35 centimetrov širok in prav toliko globok jarek, vanj nanosimo svežega konjskega gnoja, ki ga močno steptamo. Na gnoj razprostremo v velikem grebenu izkopano zemljo, ki smo ji vsaj na polovico primešali dobre kompostnice. Po sredi nasipa skoplujemo jarek, tako da nastaneta dva grebena, ki varujeta mlade rastlinice pred mrzlim vetrom. Zdaj posadimo na vsakih 40 cm kumare, ki smo jih vzeli iz lončkov, ali pa posejemo seme. Vendar pa moramo s saditvijo počakati tako dolgo, da minejo nočne slane. Čez noč poveznemo na rastlinice lonce. Tudi paradižnikom dobro pognojimo zemljo s preležanim gnojem ali vsaj s kompostom. Paradižnike sadimo v maju. Za poskušnjo posadimo nekaj fižola in sicer nizkega. Ne pozabimo na rani krompir. Do srede meseca mora biti v zemlji! Zalivanje se vrši vedno le zjutraj, da se do noči zemlja že osuši.

Zelenjadni vrt

Sadovnjak

Meseca aprila skrbimo predvsem, da ima sadno drevje vedno dovolj vlage. Prav zdaj nastopajo rade pomladanske suše, a drevje potrebuje ogromno vode, zato mu pridno zalivamo. Vodi pa smemo primešati tudi gnojnice, da tako gnojimo in zalivamo obenem. Le sveže posajenemu in presajenemu drevju ne gnojimo. Sadovnjaka ne zalivamo vsak dan, le tedensko ali še bolj poredko, zato pa tedaj temeljito!

Da pa voda tako hitro ne izhlapi, pokrijemo drevesni kolobar z gnojem. Drevesni kolobar naj ima vsaj 1.5 m premera, torej naj bo od debla 0.75 m prekopane in oplete zemlje. Drevje, ki mu pod krono raste trava ali plevel, ne more nikdar ugodno rasti in se razvijati, ker se korenine duše zaradi pomanjkanja zraka, ne glede na to, koliko hrane pobere ta plevel in trava drevesnim koreninam.

Do srede meseca še lahko požlahtnjemo in sadimo peč-kasto sadno drevje. Kakor hitro pa je drevje dovolj sočno, cepimo za lub. V aprilu puščamo tudi slabotna debela in veje. V ta namen zarezemo z ostrim nožem na severni strani lub od vrha do tal v več presledkih. Pri tem delu pazimo, da ne poškodujemo lesa. Veje zarezavamo na spodnjem delu. Pri mladem sadnem drevju pregledamo kole, obnovimo vezi in poskrbimo, da je drevesni kolobar vedno čist.

Pred cvetjem poskropimo sadno drevje z 2% bakrenopapeno ali žvepleno-apneno brozgo. Na ta način zavarujemo sadno drevje pred škrlupom. V zgodnjih jutranjih urah potresamo raz dreves cvetožera, ga polovimo na rjuhe in uničimo. Porežemo goseničja gnezda in pokončamo jajčeca prstničarja. Rakaste rane otrebimo in namažemo s 50% dendrinom.

MAJ

V mesecu maju posejemo še enkrat nekaj maka, mesečka in drugih poletnih cvetic. Na primerno gredico pa posejemo dvoletne cvetice: sleze, zvončnice, nageljne, naprstec, šeboj itd.

Vse rastline znosimo iz prezimovališča na vrt, jih presadimo ali pa jih posadimo kar brez loncev na stalna mesta. Z ostalimi rastlinami okrasimo večje vrtno vaze ali pa jih postavimo na stopnišča, ob zidove ali pred vhode. Pelargonije, kane, begonije in razne druge občutljive rastline posadimo na stalna mesta. Cvetlične gredice in rabate obsadimo s poletnimi cveticami. Odcvetele trajnice presadimo in jih znosimo na vrt v senco. Pri vrtnicah odganjajo zdaj divji odganjki, ki jih moramo pridno zatirati. Tudi ušice se pojavljajo na vrtničnih listkih. Pomagamo si s tobačnim izvlečkom.

Sobne rastline, kot palme, aralije, dracene in druge, ki so že zimo razveseljevale v stanovanju, znosimo proti koncu meseca na poseben prostor na vrt, da se tudi te odpočijejo in opomorejo. Prostor, kamor postavimo sobne rastline, naj ima po možnosti le dopoldansko sonce in sicer le nekaj ur dnevno. V zemljo napravimo z močnim kolom precej globoko, a ozko luknjo, v katero pogreznemo cvetlični lonec. Prazen prostor, ki je pod loncem, služi za odtok vode in da ne morejo deževniki zlesti v lonec. Preden rastline zakopljemo v zemljo, jih presadimo ali pa jim vsaj zrahljamo prst, odpremo odtočno luknjico in odstranimo kislo zemljo, ki se je naredila na vrhu. Seveda moramo tem rastlinam tudi izdatno in večkrat pognojiti, da si opomorejo. Ako so se zaredili na listih kaparji ali listne uši, jih s tobačnim izvlečkom unijemo. Na splošno pa moramo na vrtu skrbeti za red in čistoto. Pokositelj je treba večkrat vrtno travo in gredice izdatno zalivati.

Na zelenjadnem vrtu se vrsti delo: pletev, okopavanje, zalivanje. Posejemo podzemno kolerabo, listni kapus, ohrovt, redkev, kumare in buče. Še enkrat posejemo redkvico, solato, korenček ter posadimo fižol in na stalna mesta paradižnike, kumare, zelje, karfijolo, por, solato, peso, zeleno.

Proti poznim slanam, ki tako rade zamore kaleči grah, fižol in krompir, si pomagamo na ta način, da čim večkrat osipljemo zemljo, če je treba, pa zagnemo gredico tudi s slamo. Mladi povrtnini večkrat pognojimo z močno razredčeno gnojnico, to je boljše kot enkratno zalivanje s samo gnojnico.

Po 15. maju posadimo na prosto v že pripravljene gredice kumare in paradižnike, ki jim takoj zatakemo količice in dobro zalijemo. Tudi novozelandsko špinačo posadimo iz lončkov na gredico v dve vrsti, kjer so rastline oddaljene 40 cm druga od druge. Maja posejemo na prosto tudi razne kuhinjske dišave. Zanje imamo posebno gredico, da se ne mešajo med ostalo povrtnino.

Zelo važno je zalivanje vrta. Skoraj povsod zalivajo vrt dnevno in sicer le toliko, da se zmohi vrhna plast, kar pa je

popolnoma napačno. Bolje je, da zalivamo le dva- ali trikrat tedensko, a tedaj pošteno, tako da se zemlja dodobra prepoji z vodo. Po vsakem takem zalivanju kakor tudi po vsakem večjem dežju je treba vrtno gredice prerahljati, da se zdrobi vrhna otrdelasta plast. Na ta način se ohrani vlaga dalj časa v zemlji in prodre zrak laže do korenin, kar povzroča tudi bujno rast.

Na vrtu pa se pojavljajo v tem mesecu tudi škodljivci: Bolhače preganjamo s posipanjem pepela, apna in s škropljenjem. Na ta način zatremo tudi polže. Ogrce in strune najdemo pod objedenimi rastlinami in jih uničimo. Bramorje lovimo v zakopane cvetlične lončke.

V sadovnjaku nam napravljajo meseca maja največ dela in preglavic sadni škodljivci. Takoj ko opazimo listne in krvave uši na sadnem drevju, jih moramo takoj v začetku uničiti s kakim primernim sredstvom, tobačnim izvlečkom, kvasijevo tekočino itd. Cvetožera in gosenic ne moremo več nadzirati, slednje pobirajo le še ptice pevke. Iz debel se vsiplje črvojedina, ki jo napravi vrbarjeva ličinka. Ko to opazimo, razširimo luknjico ter skušamo s primerno žico doseči ličinko, da jo uničimo in potegnemo na dan; rano pa skrbno zamažemo s cepilnim voskom.

Pa ne samo sadni zajedalci, temveč tudi druge rastlinske bolezni napadajo sadovnjak. Po vlažnih dneh se ob sončni pripeki prične pojavljati škrlup. Tega pa ne moremo ozdraviti, pač pa ga lahko preprečimo s pravočasnim škropljenjem. Z gnojnico in čilskim solitrom počasi prejenjamo gnojiti, ker nam kasno gnojenje lahko več škodi kot koristi.

Močno rastočemu drevju z zdravo napeto kožo lahko še zdaj puščamo. Takoj po cvetenju škropimo sadno drevje proti glivičnim boleznim in škrlupu z 2% kalifornijsko brozgo. Temu škropivu dodamo še 250-300 g aresina, ki uniči tudi jabolčnega zavijača in druge zajedalce. Proti listnim ušem uporabljamo 3% izvleček mušjega lesa in 0.5% mazavega mila. Ako se pojavi pri slivah, češnjah, breskvah in marelicah munilija, odrežemo napadene veje in jih sežgemo. Dva ali tri tedne po prvem škropitju škropimo ponovno s prav tako močno kalifornijsko brozgo, le da ji dodamo 400 g aresina.

Sadnemu drevju, posebno onemu, ki nastavlja že plodove, ob suši pridno prilivamo. Vse odpadle plodove pa sproti poberejo in sežgemo. Pri smolikovem drevju odstranimo z vodo, ki smo ji dodali kisa, smolo, rane pa izperemo s 5% karbolinejem in zamažemo s cepilno smolo. Zgodnjim cepljenem porežemo vezi, ki so se začele zajedati v lub. Pri cepljenih odstranjujemo močnejše poganjke iz starega lesa, šibkejše pa le na vrhu poščiplotimo, popolnoma odstranili jih bomo šele prihodnjo pomlad.

JUNIJ

Meseca junija posejemo nekaj cinerarij, kalcelarij in sobnih primul. Setve naj bodo na hladnem in v senci skrbno negovane. Odvetelim vrtnicam porežemo cvetne glavice. Zaradi vročine in hitrega izhlapevanja vode trpe vrtnice v tem času precej zaradi suše, zato pokrijemo zemljo okoli njih s starim in drobnim gnojem. Posejemo še mačehe, potočnice in presajamo šeboj. Mnogo dela imamo s pletvijo, okopavanjem in zalivanjem. Zalivamo zvečer in to raje redkeje, a tem bolj izdatno. Pota, posuta s peskom, očistimo in pregrabimo vsaj vsak teden enkrat, vrtno trato pa škropimo na 14 dni. Ta mesec pričnemo tudi z okuliranjem šipka. Ako požene oko isto leto, pravimo, da smo cepili z živim očesom, ako prihodnje, pravimo, da smo cepili s spečim očesom. Na oko cepimo, da so podlage muževne, od junija do septembra ob lepem in suhem vremenu. Zrele, ne premlade cepiče režemo tik pred okuliranjem, da ne zvenejo. Za cepljenje pripravljene divjake prejšnji dan dobro zalijemo. Sejemo turški nagelj in gorečo ljubezen ter delamo iz sobnih rastlin potaknjence.

Cvetlični vrt

Na zelenjadnem vrtu imamo tudi s pletvijo, okopavanjem in zalivanjem največ dela. Zalivamo vedno zvečer, posebno, kadar se zemlja močno ogreje. Ob deževnih dnevih pa gnojimo z močno razredčeno gnojnico paradižnike, kumare in kapusnice. V juniju sejemo endivijo, za jesensko uporabo kolerabo in redkev ter posadimo grah in fižol za pozno jesen. Presajamo solato, pozno zelje, ohrovt, rožni kapus, peso in kolerabo. Špargljev po kresu ne režemo več. Paradižnikom odstranjujemo zalistnike, rodilne poganjke pa privežemo h kolom. V glavnem skrbimo, da na vrtu ni plevela, da je zemlja vedno rahla in dovolj vlažna. Z vrta pobiramo prve sadeže, na izpraznjene gredice pa sadimo drugo povrtnino. Škodljivce še preganjamo tako, kot smo povedali prejšnji mesec.

Zelenjadni vrt

Sadovnjak

V sadovnjaku zori prvo sadje. Navadno mislimo, da ta mesec nimamo posebnega dela, zato pa je tudi sadje črveno in piškavo. Od konca maja do konca junija je čas, da škropimo drugič, tretjič in celo četrtič. Ko so plodovi za lesnik veliki, škropimo drugič, čez dva tedna pa že tretjič. Največ škode po sadovnjakih nam napravijo ta mesec listne uši. Kako preganjamo te in ostale škodljivce, je bilo že pri mesecu maju opisano.

Po jablanah in češpljah prične delati škodo jabolčni ubadar. Samica ubada v drobne plodove in polaga vanje jajčeca. Jabolka zaradi tega odpadajo, v njih pa se dalje razvija ličinka. Ako odpadlo sadje poberejo in sežgemo, uničimo zarod, da se nam prihodnje leto še bolj ne zaplodi. Mlademu sadnemu drevju skoplujemo večkrat kolobar in mu odstranimo vse poganjke divjaka. Če je premlado sadno drevje preveč obloženo s sadjem, ga delno ali popolnoma odstranimo. Preobloženo drevje gnojimo in zalivamo s tekočim gnojem. Prilistično sadno drevje pinciramo, vodilne poganjke na špalirnem drevju privezujemo in naravnavamo v špalirno lego, drevesne kolobarje pa potresamo z drobnim gnojem.

JULIJ

Cvetlični vrt

Kakor v juniju tako tudi v juliju plevemo, okopavamo in zalivamo. Odevetelim vrtnicam porežemo cvetna stebelca in cepimo vrtnice na speče oko. Mnogo dela imamo tudi s postavljanjem količev in privezovanjem dalij, gladijol in drugih cvetic. Če napade vrtnice plesen, žveplamo. Posejemo še mačehe in potočnice in presajamo šeboj. Vsa druga dela na cvetličnem vrtu vršimo kot v maju in juniju.

Zelenjadni vrt

Zelenjadni vrt je eno samo zelenje, ki v julijem soncu kar vidno raste. Da moramo vrt pleti, okopavati in zalivati, smo že večkrat omenili. Ta mesec posejemo endivijo in repo, zadnjič posadimo še nekaj fižola ter posejemo solato in kolerabo. Sadimo na gredice listnati in rožnati kapus in poletno endivijo.

Nobena gredica ne sme ostati prazna, vsako takoj, ko je prazna, dobro prekoplujemo in pogojimo s kompostom ter na novo zasadiamo. Namesto komposta lahko rabimo tudi hitro se razkrajajoča umetna gnojila.

Rani krompir zori in ga čimprej porabimo, da dobimo prostor za nove nasade. Paradižnike redno obrezujemo in prerezujemo. V ostalem pa se ravnamo, kot smo navedli v juniju in maju.

Sadovnjak

V sadovnjaku popolnoma prejenjamo z gnojenjem, le ob sušah moramo nanovo posajenemu sadnemu drevju, kakor tudi onemu, ki ima obilo zaroda, dobro zalivati. Kolobarje okrog sadnih dreves, zlasti mlajših, prekoplujemo in potresemo z drobnim gnojem, obenem pa porežemo vse poganjke z debela in korenin. Vsa opravila meseca junija nadaljujemo tudi v juliju.

AVGUST

Cvetlični vrt

Isto kakor za junij in julij velja tudi za avgust. Na vrtu zdaj cvete vse. Največ dela nam da plevel, ki se bohoti povsod. Zalivati moramo zjutraj in zvečer.

Še je čas, da cepimo vrtnice na speče oko. Od fuksij, vrtnic, pelargonij in od drugih trajnih cvetic delamo potaknjence. Nageljne razmnožujemo z grebenicami. Presajamo in delimo trajnice in sejemo spomladanske cvetice. Od enoletnih cvetic nabiramo seme, ki ga hranimo z napisom v posebnih papirnatih vrečicah. Vrtno trato pogosto kosimo in jo tudi izdatno zalivamo. Posebno pazimo na letos posejano travo. Ta rabi mnogo vode, da se mlade koreninice ne posuše.

Na zelenjadnem vrtu vse zori. V kuhinji imamo povsem zadosti zelenjave, večkrat nam še ostaja. Zato mislimo že za zimo. Sušimo grah, fižol in drugo povrtnino, ali pa kako drugače konzerviramo. Poskrbimo za kompost, ker zdaj se je nabralo že dovolj raznih ostankov in plevela iz vrta. Kompostu primešamo še cestnega prahu, apna in travno rušo. Nanj spada vse, kar pride iz kuhinje in drugih gospodarskih poslopij.

V začetku avgusta dozori česen, čebula in šalotka. Populjeno čebulo pustimo še nekaj časa na prostem, da se cima dobro posuši. Prazne grede obdelamo, pognojimo s kompostom, in znova zasadiamo z zeljem, karfižolo, kolerabo in solato. V začetku meseca sejemo redkev, repo, peso in zimsko endivijo, kasneje pride na vrsto še špinača za jesensko porabo.

Paradižnikom odstranjamo posušene liste in poščiplate, vršičke, da prično plodovi zoreti. Nikakor pa jim ne sme-

Zelenjadni vrt

mo skubsti zelenih listov, ker drugače rastlina ne more dihati in presnavljati hrane. Na zelju in po drugih kapusnicah uničujemo zalego jajčec kapusovega belina, ki prav zdaj opravlja svojo pogubonosno nalogo. Kasneje ne bomo mogli uničiti vseh gosenic, ki se bodo izlegle iz jajčec. Povezujemo endivijo, razsajamo drobnjak in spravljamo seme.

V avgustu cepimo sadno drevje na speče oko, in sicer le ob lepem in mirnem vremenu, najbolje po dežju. Jagode razmnožujemo s pritlikami, stare nasade očistimo in pognojimo.

Sadje zori. Rano potrgamo vsaj 3—5 dni pred dozoritvijo, da se nam vsaj 10—14 dni obdrži. Če dozori poletno sadje na drevesu, nima nikdar pravega okusa in se tudi hitro pokvari. Odpadlo, črveno ali kako drugače bolno sadje poberejo, da se zalega ne zarije v zemljo. Tako sadje lahko obrežemo in posušimo, ali pa ga rabimo za krmo prašičem.

Zdaj je tudi zadnji čas, da podpremo bogato obloženo sadno drevje, da se veje ne pobesijo in polomijo. Pri manjšem in mladem drevju si pomagamo na ta način, da privežemo ob deblo daljši kol, ki ga, če je le mogoče, še nekoliko zabijemo v zemljo. Na vrhu navežemo na vse strani močne žice, ki drže veje v pravilni legi. Vedno pa veje podložimo z lesom ali cunjami. Ostalo drevje pa podpremo na ta način, da privezujemo šibkejše veje na močnejše ali pa podstavimo drogove, ki imajo na vrtu križni prečni drog. — Nasajene jagode ščitimo pred soncem in jih dobro zalivamo. Ako so sadike dobro zakoreninjene, lahko že prvo leto pričakujemo nekaj zaroda.

Pripravimo vse potrebno za sušitev sadja, preglejmo sušilnice in lese, da bo v pravem času vse pri rokah in že pripravljeno.

SEPTEMBER

Septembra nimamo na cvetličnem vrtu drugega dela razen zalivanja, pletve in rahljanja zemlje. Na pripravljene gredice posadimo čebulice spomladi cvetočih čebulnic: hijacint, tulipanov itd. V lončke posadimo poletne rastline, ki so dozdale rasle in cvetele na vrtu. Tudi občutljivejše sobne cvetice, ki so bile dozdale na oddihu v vrtu, spravimo v hišo. Uredimo in prekoplujemo kompost.

Iz zemlje poberejo čebulice gladijol ali mečkov, jih posušimo in shranimo. Meseca septembra lahko še cepimo vrtnice po Forkertovem načinu, ker pri tem ni potrebno, da je podlaga muzevna. Na podlagi izrežemo prav tolikšen del kot je velik ščitek z očesom. Ta ščitek, ki je prav takšen kot pri navadni okulaciji, pritismo na prav tako veliko rano na divjaku in ga trdno privežemo in še zamažemo s cepilno smolo. — Zrele semenske rastline porežemo in obesimo pod streho, da se dobro presuše, nakar jih omlatimo, očistimo seme plev in ga shranimo.

Na zelenjadnem vrtu vse zori. Pridelke prve vrste uporabljamo, odvišno zelenjavo pa konzerviramo. V prvi vrsti posejemo špinačo, motovilec in zimsko solato. Ker je vročina že pojenjala, lahko posejemo še redkvico.

Ponekod sejejo še peteršilj, korenje, črni koren. Radič posejemo na primerno gredico, da bomo imeli zgodaj spomladi okusno solato. Debeli zimski česen posadimo v mesecu septembru, ker mu mraz ne more škodovati. Šalotka lahko tudi prezimi na prostem, le v zimah, ko ni snega, pokrijemo gredice z listjem, gnojem in smrekovimi vejami. Sadimo še zimsko solato.

Kar je dozorelo semen, jih poberejo, oziroma porujemo cele rastline in porežemo semenska stebelca, ki jih povežemo v šopke in obesimo, da se seme posuši. Zrelo endivijo povezujemo, da porumeni.

Za sadjarje je konec septembra poln veselja ali žalosti, kakršno je pač sadje. Seveda so večkrat tudi sadjarji krivi, da sadje ni tako kot bi moralo biti, ker so površno obdelovali in škropili sadno drevje.

Pri trganju mnogo grešimo. Namizno sadje moramo odtrgati in polagati v košare, ki so znotraj prevlečene z žakljevino, da se sadje ne obtolče in ne rani. Sadje spravljamo ob lepem in suhem vremenu. Po drevju plezajmo bosi. S prekljo klatimo samo orehe in slive na vejah, do katerih ne moremo, drugače pa vse sadje odtrgajmo! Le manjredno sadje in tisto, ki ga nameravamo takoj porabiti, otresemo.

Pred obiranjem pripravimo lestve, obirače, košare in za-
boje. Uredimo zimsko shrambo za vzimovanje jabolk in hrušk.
Jesensko sadje obiramo, preden popolnoma dozori, dočim pu-
stimo zimске vrste čim dalj časa na drevesu.

OKTOBER

Sedaj se je delo v cvetličnem vrtu nekoliko
poleglo. V skrbno pripravljene gredice posadimo
čebulice hijacint, narcis in tulipanov, če nismo tega
že prej storili. Da obvarujemo čebulice pred miši-
mi, jih namažemo z minijem. Iz zemlje vzamemo
dalje in kane, ki jim pritrđimo nove lesene
tablice z imeni. Prav tako pobereimo iz loncev gomoljaste
begonije.

Ta mesec posadimo tudi hijacinte v lončke, ki jih po-
stavimo v temno klet; ali pa jih zakopljemo v zemljo. Ka-
sneje, ko se bodo čebulice okoreninile, jih bomo prenesli na
toplo in silili. Proti koncu meseca pobereimo iz vrta še zadnje
rastline, ki ne prenesejo zime, in jih preneseimo v prezimova-
lišče. Pred ozimčitvijo rastlin pa shrambo dobro prezračimo,
očistimo, pospravimo in prebelimo.

Visokim vrticam porežemo vezi, da bi jih morebitni
sneg ne polomil in zadnjič prav na kratko pokosimo travo.
Izpraznjene gredice prekopljemo in jih tako pustimo, ne da
bi jih pograbili. Iz vrta pobereimo še zadnja semena, počis-
timo pota in skrbimo, da je vrt vedno posnažen in priprav-
ljen na prezimovanje. Kasneje lahko pričnemo tudi presajati
lepotično in drugo grmovje.

Na zelenjadnem vrtu se prazni gredica za
gredico. Vsako izpraznjeno gredico takoj pognojimo,
globoko prekopljemo in tako pustimo čez zimo.
Zemljo, ki jo ne mislimo gnojiti s hlevskim gnojem,
potresemo z apnom, tako da bo vsaka gredica prišla
3.—4. leto na vrsto.

Peteršilj, zeleno in drobnjak posadimo v zabožke, da
bomo imeli tudi pozimi zelenjavo vedno pri roki. V začetku
meseca presajamo še zimsko solato, proti koncu meseca pa
sadimo rani krompir.

Do novembra navadno že pospravimo vse vrtno sadeže
v primerne shrambe. Vendar s tem delom ne smemo preveč
pohiteti, ker slane, ki jih prinaša ta mesec, niso posebno ne-
varne odporne zimski zelenjavi. Zelje, ohrovt in zelena se
dobro počutijo prav v pozni jeseni; tudi poru in črnemu ko-
renu mraz ne škodi dosti. Brstnati kapus in listnatj ohrovt
dobita pravi okus šele tedaj, ko ju je oparila slana. Zato
počakajmo s prezimovanjem do Vseh svetih.

Ta mesec pa pripravimo kleti, ki jih je treba dobro pre-
zračiti in prebeliti. Staro zemljo in mivko, v kateri smo hra-
nili povrtnino, znosimo čimprej na vrt na kompost, v klet pa
spravimo svežo in zdravo prst. Če bomo hranili zelenjavo v
topli gredi, tudi to primerno pripravimo, odbamo obod z
deskami, med nje pa zatlačimo za ped na široko listja. Skop-
ljemo tudi jame in podsipnice, v katerih vzimujemo. Pripra-
vimo zemljo, slamo, deske in vse, kar rabimo pri napravah
za shranjevanje povrtnine.

Glavna opravila sadjarja so prebiranje, od-
biranje in shranjevanje sadja. Po vsem, kar velja
za september, se tudi zdaj ravnamo. Sadje razdeli-
mo vsaj v tri dele, in sicer odberemo vse piškavo,
črveno, obtolčeno ali kako drugače bolno in poško-
đovano sadje, ki ga čimprej na ta ali oni način
porabimo. Ostalo brezhibno sadje ločimo po velikosti na
dva dela.

Odbrano sadje shranimo v dobro, zračno, hladno in ne
presuho klet. občutljive sorte polagamo na kolicе posamič, da
se ne dotikajo sadeži drug drugega, dočim odpornejše nalo-
žimo po več plasti drugo vrh druge. V sadni shrambi ne
smemo hraniti predmetov, ki močno diše (kislo zelje, petrolej,
ribe itd.), ker bi se sadje navzelo neprijetnega duha. Pred
shranjevanjem shrambo prezračimo, očistimo, prebelimo in, če
je potrebno, še žveplamo. Proti koncu meseca pričnemo s
kopanjem jam za nove nasade.

NOVEMBER

V novembru položimo vrtnice k počitku.
Visokodebelne vrtnice pripognemo previdno v na-
sprotni smeri kot je zrastle deblo iz korenike in
jih previdno pritrđimo z navzkriž zasajenimi palica-
mi in pripravimo potrebno odejo, s katero jih
bomo, ko pride čas, pokrili, proti sredi novembra,
ko je padlo že več močnih slan. Krona vrtic ne sme ležati

nikdar nižje kot je površina zemlje, da se ne nabira voda,
ki bi nam uničila ves žlahtni les. Navadno pokrivamo vrtnice
z zemljo, ki je tudi najboljše sredstvo. Vendar pa mora biti
zemlja rahla in sipka, da se voda hitro odteka in propušča
zrak. Pri težki zemlji, ki teh lastnosti nima, pa se poslužimo
mahu, listja, smrekovih vej, slame, praproti itd. Ob hudih
zimah brez snega namečemo na vrh še nekaj rahlega slam-
natega gnoja.

Tudi drugim občutljivim trajnicam zavarujemo nadzemske
in podzemske dele s slamo, listjem, s smrekovimi vejami in
gnojem. Gredice s trajnicami pognojimo s preležanim hlev-
skim gnojem. Skrbimo na vrtu za red in čistočo.

V že pripravljene shrambe spravljamo povrtnino, ko je
suho in po možnosti še vetrovno vreme, da se ja posuši vsa
vlaga. Korenju, peteršilju in zeleni potrgamo vse liste in
pustimo le sree; zelju, ohrovtu in endiviji oberemo vse na-
gnite in pomečkane liste; repi odrežemo s cimo vred tudi
sree. Če nameravamo zelje, ohrovt, peso in repo shraniti v
topli gredi ali v zakopih, jih populimo, če pa zelje spravl-
ljamo na kupe ali obešamo pod strop, ga lahko posekamo.

Zelenjadni
vrt

Manj občutljivo povrtnino kot hren, črni koren, korenje,
peteršilj, por, motovilec, rožnati in kodrasti kapus in špinačo
lahko ob milih zimah s snegom pustimo kar na prostem. Ven-
dar spravimo vsaj nekaj te povrtnine, razen špinače in mo-
tovilca, v shrambo, ker pozimi pridemo težko do nje.

Korenje, repo in peso spravimo v klet kar v kupih brez
zemlje, dočim drugo zelenjavo posadimo v zemljo tesno drugo
poleg druge. Zeljnate glave in karfijolo shranjujejo ponekod
v senu ali pa jih obešajo pod strop.

Največ dela nam da endivija, ki se v slabi shrambi kaj
rada pokvari in zgrije. V klet prinašamo le popolnoma suho,
dobro očiščeno in če le mogoče nekoliko velo. Na gredici v
shrambi naredimo jarkce, v katere postavljamo endivijo in
ji korenine sproti zasipamo. Ta mesec tudi prekopljemo in
uredimo kompost.

Sadjar se veseli svojega sadnega pridelka in je veči-
noma v sadni shrambi. Vendar ima tudi v sadovnjaku precej
dela. Najprej je treba pograbiti sadovnjak in odstraniti vse,
kar ne spada na vrt. Zdaj lahko pričnemo in nadaljujemo
prav do spomladi gnojenje z gnojnico. Polivamo jo lahko po
zamrzli ali talni zemlji, po snegu in ledu ob lepem in tudi
gredem vremenu.

Sadovnjak

Mlademu sadnemu drevju prekopljemo drevesni kolobar
in mu pognojimo. Ne pozabimo na zajca, zato zavarujemo sad-
na debela z deskami, latami, slamo, mrežo itd. Jesensko sadje
zori v shrambah. Vsak teden je treba sadje pregledati in
shrambo prezračiti.

DECEMBER

December je mesec počitka. Sedimo pri toplo zakurjenih
pečeh, beremo vrtnarske knjige in časopise in že mislimo,
kaj vse bomo sejali in sadili prihodnjjo pomlad.

Sobne rastline zdaj največ trpe. Škodi jim tobakov dim,
dim iz peči, prehuda toplota, prepil, prah, mraz itd. Zato
jim moramo prav skrbno streči, pravilno zalivati in večkrat
na dan orositi z mlačno vodo. Če zunaj še ni snega, pričnemo
rigolati in prekopavati vrtno gredice. Uredimo kompost in
pognojimo vrt z umetnimi gnojili, ki se počasi razkrajajo.

Cvetlični
vrt

Na zelenjadnem vrtu imamo prav ista dela: prekopa-
vanje, rigolanje in gnojenje. V shrambi redno prebiramo po-
vrtnino, odbiramo že popolnoma dozorele rastline, da jih po-
rabimo, odstranjujemo gnilobo in pridno zračimo.

V shrambi pregledamo okna za toplo gredo, če je po-
trebno, jih prepleskamo in popravimo. Spletemo slamo za
pokrivanje, zbiramo listje in mislimo na gnoj, s katerim bomo
napolnili toplo gredo. V prezimovališču redno prebiramo ze-
lenjavo, odstranjujemo vse poškodovane in nagnite rastline.

Zelenjadni
vrt

V sadovnjaku nadaljujemo s snaženjem in gnojenjem
drevja, izkopavamo jame za nove nasade in pripravljamo
kole. V sadovnjake razpostavimo krmilnice in počasi nava-
jamo ptice na potreseno hrano.

V sadni shrambi nadaljujemo s prebiranjem in zrač-
njem. V tem mesecu pa tudi pospravimo vse orodje, ga po-
pravimo, nabrusimo ali nanovo nasadimo. Skrbimo za red in
snago povsod.

V decembru tudi naročimo sadno drevje, da bomo do-
bili dobro blago in ne le izbirek. Po drevju so obviseli razni
gnili in bolni sadeži, listni zapredki itd. Vse to lahko zdaj
brez težave požgemo in uničimo.

Sadovnjak

Kako se kličemo po imenu

Sestavil Stanko Bunc, Novo mesto.

V pričujočem sestavku so izvzeta obča imena, kakor: ata, mama, beba itd. Izpustil sem tudi imena, ki so last otroški govoric, kakor Tulči, Ega, Dada, Gingica, Tenda, Lala itd. Moj namen je razpravljati samo o tistih osebnih imenih, ki so nastala iz krstnih in ki se nasplošno rabijo v našem družinskem in javnem življenju. Najprej pogledjmo, kako so se prvotna imena spremenila in kako so iz njih nastala naša domača, ljubkujoča pa tudi grdilna imena!

Prvotna imena, iz katerih se je v teku mnogih stoletij izoblikovala sedanja skoraj nepregledna množica osebnih imen, so lahko dvojnega porekla:

1. Najpogostejša so tuja imena, svetopisemska in cerkvena, ki so lahko hebrejska (Adam, Daniel, Jakob, Janez), grška (Ciril, Filip), latinska (Klement, Valentin, Viktor) ali pa germanska (Konrad, Rudolf, Herman, Sigmund). Ta imena je sprejela stara slovenščina brez posebnih sprememb; tuja oblika se je le malo (bolj v končnici in manj v osnovi) prilagodila našim glasovom in oblikam.

a) Latinsko obrazilo -us je odpadlo: Paulus-Pavel, Justus-Just, Constantinus-Konstantin. Prav tako je izginilo tudi grško obrazilo -os, ki smo ga sprejeli v lat. obliki -us: Kyrillos-Cyrillus-Ciril, Philippos-Filip, Stephanos-Štefan. Na vzhodno Štajersko pa so prodrle madžarske oblike, kakor Janoš, Lajoš, Mikloš.

b) Obrazilo lat. -ius (gr. -ios) je dalo -ij ali pa je odpadlo: Antonius-Antonij in Anton, Methodios-Metodij in Metod, Ambrosios-Ambrozij in Ambrož, Eugenios-Evgenij in Evgen.

c) Končnica -aeus je prešla v -evž ali pa je dala -ej: Matthaueus-Matevž in Matej, Thaddaeus-Tadevž in Tadej, Bartholomaeus-Bartolomej.

č) Obrazilo -as je prešlo v -až, -aš, -ež ali pa odpadlo: Thomas-Tomaž, Andreas-Andreaš, Andraš in Andrej, Lucas-Lukež in Luka.

Nekaj tujih imen pa se je sčasoma tako zelo spremenilo, da na prvi pogled le s težavo spoznamo njihovo prvotno obliko: Bartolomej-Jernej, Hermagoras-Mohor, Ulrich-Urh, Neinrich-Areh, Leonhard-Lenart, Georgios-Jurij, Hilarius-Jeler, Osvald-Ožbolt, Nikolaj-Miklavž, Chrysogonos-Krševan, Johannes-Ivan in Janez, Wolfgang-Bolfenk in Volbenk; Aegidius-Tilen, Tilh, Ilj in Ilgo; Elizabeta-Olžbeta in Ošpeta, Gertruda-Jedert itd. Le malo je imen, ki so ohranila prvotno obliko nespremenjeno; Ana, Magdalena, Julijana, Marija, Adolf itd.

2. Poleg tujih imen imamo tudi mnogo domačih slovenskih, ki so lahko imena svetnikov (Stanislav, Vojteh, Vaclav) ali pa so nesveta imena, podedovana iz poganskih staroslovenskih časov (Radoslav, Jaroslav) ali pa so nastala šele v mlajši dobi, ko so tuje ime prevedli na slovensko (Cvetko za Florijan, Srečko za Feliks, Vera za Fides, Blažena za Beata, Jagna za Agnes itd.).

Ta prvotna imena so nekatera zelo dolga (Bartolomej, Hermagoras, Magdalena, Margareta, Vladimir, Stanislav). Ker so za vsakdanjo uporabo malo primerna, zato jih je ljudstvo okrajšalo na tri načine:

1. Od imen se je sprejel samo začetek (prvi zlog ali prva dva): Magdalena-Magda, Katarina-Kata, Leopold-Leo, Radoslav-Rado, Nikolaj-Niko, Valentin-Valo itd.

2. Obdržal se je drugi del imena (zadnji zlog ali zadnja dva): Magdalena-Lena, Karolina-Lina, Antonina-Nina, Dorothea-Tea, Jožef-Zef, Matevž-Tevž itd.

3. Vzeli so se lahko tudi posamezni glasovi iz sredine imena (Elizabeta-Liza, Leopoldina-Poldi, Evgenija-Geni) ali pa tudi iz začetka in konca (Avgusta-Asta, Genovefa-Nefa).

Na ta način dobljena okrajšana imena, nazvana hipokoristika, so postala izhodne oblike za tvorjenje novih imen. Potreba v rodbinskem življenju je namreč povzročila množico novih tvorb, s katerimi izražamo ljubezen in laskanje ali pa tudi zasmeh in zaničevanje. Zlasti pri ljubkujočih imenih (shrv. imena od mila, nem. Kosenamen) se kaže čudovita iznajdljivost naših mamic in očetov pa tudi njihov okus. Nov pomen so dobila imena s tem, da so jim dodali posebna obrazila:

1. Za moška ljubkujoča imena imamo najnavadnejša obrazila tale:

-o: Stano, Slavo, Miro, Rado, Marko, Viko, Makso, Igo, Valo, Ferdo.

-e: Stane, Rade, Tone, Jože, Lovre, Štefe, Lipe, Nande, Narte, Cene.

-ko: Stanko, Slavko, Radko, Jožko, Darko, Benko, Lacko, Nacko, Elko.

Pomanjševalen pomen dajejo obrazila:

-ek: Stanek, Tonek, Pepek, Jožek, Štefek, Poldek, Lovrek, Karlek.

-ec: Markec, Mihec, Jakec, Gregec, Mirkec, Dragec, Drejec.

-če: Stanče, Tonče, Tinče, Mirče, Borče, Julče, Cenče, Matijče.

-či: Ivči, Elči, Julči, Pepči.

-ček: Stanček, Slavček, Tonček, Tinček, Julček, Cenček, Matijček.

-ej (na Koroškem): Tonej, Lukej, Mihej, Lipej.

2. Za ženska ljubkujoča imena imamo navadno tale obrazila:

-a: Stana, Slava, Mira, Mina, Frana, Nika, Rika, Pepa, Tona, Bara.

-ka: Stanka, Slavka, Vladka, Darka, Tonka, Micka, Milka, Julka, Ivanka.

Pomanjševalen pomen izražamo z obrazili:

-ica: Marica, Barica, Anica, Slavica, Franica, Katica, Jerica (ali v skrajšani obliki: Franca, Hanca, Manca, Katrca).

-ika: Micika, Lizika, Fanika, Nežika, Stazika (ali v skrajšani obliki: Micka, Nežka, Urška, Rozka).

-inka: Lizinka, Karlinka, Katinka, Katrinka, Lojzinka.

-čka: Ančka, Tončka, Marička.

-či: Fanči, Valči, Konči, Darči, Elči, Verči, Danči.

-čica: Tončica, Polončica, Alenčica, Minčica, Ančica.

3. Zasmehljiv in zaničljiv pomen dajejo tale obrazila:

-on: Anžon, Blažon, Jakon, Petron, Pepon, Lenardon, Žigon, Micon.

-ač: Jernač, Jerač, Jurač, Lovrač, Petrač, Gregorač (velik in neroden Gregor).

-iha: Pavliha (smešen in neresen Pavel).

-ulja: Aगतulja, Danulja, Štefulja.

-ina: Jurina (velika Jurica).

K tem imenom se je v novejših časih zanesla zlasti med mestne sloje vrsta tujih imen in oblik, ki so pa večinoma afektirana in nepotrebna. Med njimi so najpogostejša slovanska imena:

1. Srbska in hrvatska: Mijo, Mišo, Tošo, Lujo, Joso, Pero, Miloš, Uroš, Ivica, Jovica, Perica, Stipica, Dragiša itd.

2. Ruska: Dunja, Daša, Maša, Nataša, Anuša, Betuša, Maruša, Tanja, Katja, Darja, Marja, Manja, Nastja. — Moška: Saša, Griša, Petruša.

3. Češka: Janek, Hinek in Hinko. — Ženska: Mařenka, Božena.

Zelo prisiljena in tuja pa se čutijo neslovenska imena:

1. Madžarska: Lajoš, Janoš, Mikloš, Antol, Ferenc.

2. Angleška: Mary, Anny, Nelly, Dolly, Fanny; John, Mike, Vicky.

3. Francoska: Aneta, Šarlota, Lote; Jean, George.

4. Španska: Anita, Nina; Nino, Mario.

5. Nemška, ki se mnogo in že davno rabijo, imajo razna obrazila:

-l: Rudl, Gustl, Mundl, Francl, Markl, Nacl, Mikl, Maksl. — Ženska: Mičl, Gretl, Maridl, Midl itd.

-e: Ilse, Inge, Kete.

-i: Mičl, Anl, Katl, Poldl, Lill, Eli, Nel, Finl, Judl, Suzl, Gusl, Štefl, Zofl, Jožl, Slavl, Danl, Pepi itd. — Moška: Rudl, Jozl, Franci, Pepi, Vili, Viki, Toni itd.

Iz zgornjega kratkega razbora moremo spoznati, kako so se pri nas oblikovala osebna imena. V naslednjem abecednem seznamu pa podajem za vsako ime, ki se pri nas pogosteje srečuje, kopicu okrajšanih oblik, kolikor sem jih mogel nabrati iz knjig in iz ustne rabe našega naroda po raznih krajih. V slovarčku bo našel bralec uteho za radovednost, od kod prihaja njegovo domače ime, študiran človek pa bo poleg tega dobil v roke še ključ za razlago postanka in pomena premnogi naših priimkov, ki so se razvili iz osebnih imen, kakor n. pr. Blažon, Benko, Ilgo, Iljaš, Jehart, Kocjan, Krševan, Linhart, Melihar, Orožen, Vester, Zorn, Žigon; ali pa od Johannes: Janež, Janežič, Anžič, Anžek, Janžek, Janžekovič, Jankovič, Jenko, Juvan, Juvanec, Juvančič, Ivančič itd.

Abraham — Abram, Abramek
Adalbert (Albert, Albreht) — Berto, Berti, Bertek, Bertel
Adalberta — Berta, Bertica, Bertka; Ana, Adica, Adka
Adelgunda — Gunda, Gundica
Adelhajda (Adelinda) — Ada, Adica, Adka; Adela, Adelica, Adelka; Dela, Delica, Delca, Delčka
Adolf — Ado, Adi; Dolf, Dolef, Dolfi, Dolfe, Dolfek
Agata — Aga, Agica, Agatulja; Jaga, Jagica; Ajta, Ajtica
Agneza — Neža, Nežica, Nežka, Nežika, Nežkica; slovansko Janja in Jagna, Jagica
Ahacij — Ahac, Ahacek, Ahacelj, Ahaceljček
Albin — Bine, Binček; po slov. Belo, Belko, Belan
Albina — Bina, Binica, Binea, Binčka, Binčica
Aleksander — Ksandi, Sandi, Skender, Škender; iz ruščine Aljoša, Aljoška, Saša; srbsko Aco; madžarsko Šandor
Aleksandra — Sanda, Sandica
Aleksij — Aleš, Lekš, Lekše; rus. Aleksej, Aleks, Leksa; Lešek, Leško
Alfonz — Fonzi, Fonzek, Fonzelj, Fonzeljček
Alfred — Fredo
Alice (za Aleksandra ali Elizabeta) — Liče, Liči, Lička
Alojzij — Alojz; Lojz, Lojze, Lojzek; Lujz, Lujze; Lois (po nem. Alois); it. Luigi; franc. Louis in od tod Luj, Lujó, Lulu (slovensko ime glej pod Vekoslav)
Alojzija — Lojza, Lojzka, Lojzika, Lojzinka; po fr. Louise imamo Luize in Lujza; it. Luigia
Amalija — Malja, Mala, Malka, Malika, Malica, Malči, Malčica, Malčka, Malinka; Lija; češ. Milada
Ambrozij — Ambroz, Ambrož, Ambrožek; Broz, Brož, Brožek
Ana — Anica, Anca, štaj. Anca; Anči, Anča, Ančka, Ančica, Ančica, Anička; Anika, Anka, Ankica; Jana, Janica, Janika; Nana, Nanika, Nanca, Nanča, Nančica; Niča, Nička; po rus. Anuša, Anuška, Anjuta; Nuša, Nušica, Nuška; Nina, Ninca (iz it. Annina); špan. Anita; fran. Nanon, Aneta, Eta; po nem. Ani (Anny)
Anastazija — Nastazija, Staza, Stazika, Asta; po rus. Nastja, Nasta, Nastica, Nasta
Andrej — Andrejec, Andrejc, Andrejček, Andrejče, Andrejško; Andreaš, Andraš, Andrašek; Andre; Drejec, Dreje, Drejče, Drejček; hrv. Andrija; bav. Anderl
Angela — Angelica, Angelca, Angelka; Ela, Elica, Elka
Apolonija — Polona, Polonica, Polončica, Polonka, Polonca, Polonija; Lona, Lonka, Lonči, Lončica, Lončika
Anton — Tone, Toni, Tonej, Tonek, Tonče, Tonček, Tonči; hrv. Ante, Antek; rus. Antja, Antoša; it. Nino (od Antonino); madž. Antol
Antonija — Tona, Tonica, Tonca; Tonka, Tonaka, Tončka, Tončica; štaj. Tunika; Nina, Ninca (iz it. Antonina); Nija
Avgust(in) — Gusti, Gustelj, Guštin, Štine
Avgusta(-ina) — Gusta, Gusti, Gustika; Asta, Astica; Stina
Avrelija — Lija, Lia
Anzelma — Selma, Selmica
Baldomir — Baldo, Baldek
Barbara — Bara, Bare, Barica, Barča, Barika; Barba, Barbica, Barbičica; Barbka, Barbika; Beta, Beti, Betka, Betica; Babetka, Barbara, Varbula
Baltazar — Baltazar, Boltažar, Boltežar, Boltižar; Bolta, Bolte, Boltek
Bartolomej — Bartol, po nem. Bartel. Iz tega imena je nastalo ime Jernej (glej dalje).
Bazilij — Bazilijko; po rus. Vasilij, Vasil, Vaso, Vasko, Vasja
Benedikt — Benedik, Bedenik; Beno, Benko; češ. Beneš, it. Benito
Bernard(in) — Brnard, Brnardek, Brnad; Beno; Nardin. — Žensko ime Bernardka, Bernardica
Bibiana — Biba, Bibica, Bibika
Blazij — Blaž, Blaže, Blažej, Blažek, Blažon; staj. Baláš, Balášek (madž.); hrv. Vlaho. — Žensko: Blažena, Blaženka
Bogomil — Milo, Mile, Milko; Bogo
Bogomir — Bogo, Bogec, Božo
Boleslav — Bolko (Boljko)
Boris — Borče, Borček
Božena — Boženka, Boža, Boži, Božica
Božidar — Boži, Božo, Božko; Darko, Darči, Darček
Branislav — Branko, Brankec. — Žensko: Branka, Brankica
Bratislav — Bratko
Brigita — Gita; Brajda, Brajdica, Brajdka (iz nem. Breide)
Cecilija — Cila, Cilica, Cilka, Cilika
Ciril — Cirilček; Ciko, Cici; po hrv. Čiro
Čedomir — Čedo, Čede
Damijan — Damjanček, Tamjan, Domen
Danica — Dana, Dani, Danči, Dančica, Danček, Dančka, Danuša, Danulja, Daša
Daniel — Dane, Danči, Danček; Danil, Danilo, Nilo
Darija — Dara, Darica, Darka, Darina, Darinka, Darči; po rus. Daša, Dašica. — Moško ime: Darko
Desimira — Desa, Desanka (iz hrv.), Desančica
Dimitrij — Mitja, Mičo, Miter
Dominik — Dominek, Dominko; Dinko; Minkuš, Minče, Minč
Dominika — Neda, Nedica
Dorotea — Dora, Dorica, Dorka; Rotka, Rotija, Rotijica; Tea; rus. Daša, Darka, Darja (glej Darija); češ. Dorota, Dorna; po angl. Dolly, Dolica
Dragotin (hrv. Dragutin) — Drago, Dragec, Dragan, hrv. Dragiša
Dragotina — Draga, Dragica, Draguša
Dušan — Dušo, Duši, Duško. — Žensko: Duša, Duška, Dušica
Edmund — Mundl, Mundelček
Edvard — Edo, Edi, Edek
Egidij — Egid, Ilj, Ilij, Ilgo; Til, Tilih, Tilh
Eleonora — Eleonorka, Eleonorica; Lenora, Lenorka, Lenorica; Ela, Elica, Elka; Lora, Lorica, Lorka, Lori; Nora, Norka; Nela, Neli, Nelka, Nelica
Elija — Elijaš; Ilija, Ilijaš, Iljaš, Ilja, Ieš
Elizabeta — Ela, Elica, Elka, Elči, Elčica; Eliza, Elza; Liza, Lizika, Lizinka, Lizica; Lizbeta, Olžbeta, Olšbeta, Ošbeta, Špeta, Špela, Špelica; Ilza (po nem. Ilse); Beta, Beti, Betka, angl. Betty; Lili (nem. Lily); špan. Izabela, Iza; po rus. Jelisava, Jelisaveta; Betuša, Betuška
Emil — Milan, Milko, Milanček
Emilija — Emilijka; Mila, Milica, Milika, Milena, Milenka
Erazem — Eražem, Eražman; Ražem, Ražen; Oražem, Orožen, Orož
Ernest — Ernst, Ernesto; češ. Arnošt; nem. Nestl
Ernesta(ina) — Ernestica, Ernestinka; Erna, Ernica
Evdoksija — rus. Dunja, Dunjica, Dunjka
Eva — Evi, Evica, Evička
Evgenij — Evgen, Geno; Žene, Ženi (preko franc. Eugène)
Evgenija — Gena, Geni, Genka; po fr. Ženi, Žena, Zenka, Zenija
Fabijan — Fabjan, Febjan, Fabjanek, Fabjanček, Fabe; Habjan, Habjanek, Habjanček, Habe, Habek
Felicita — Cita, Citka
Feliks — Fele, Felči, Felkus (glej Srečko)
Ferdinand — Ferdinandek; Ferdo, Ferdek; Fero, Ferko; Nande, Nandek; Nante, Nantek, Nanta
Florijan — Flore, Florči, Florček, Florin, Flure, Flerè, Fúre; Ferjan, Frjan, Ferjanek; Herjan in od tod Verjanko
Fides — Fida, Fidica; po slov. Vera
Filip — Lipe, Lipče, Lipček, Lipš. — Žensko: Fila, Fili, Filica, Filika
Fortunat — Fortunatek; Forte, Fortek
Frančišek — Fran, Frane, Frano, Franek, Franik; po hrv. Franjo, Franja; Franc, France, Franček, Francej, Franci, Francelj (nem. Franz, Franzl); Frank, Frankec; Frank, Frenc, France; Fronc, Fronček, Fronek; češ. Franta; madž. Ferenc, Ferenčík; Češko po it. Cesco
Frančiška — Frana, Franica, Franca, Franika, Francka, Frančika; Franuša, Franuška; Fani (nem. Fanny), Fanika, Fanči, Fančica; štaj. Feruna
Friderik — Frido, Fridolin, Fridel (nem.); Riko, Rikec; Fric, Fricko, Frič, Fričko (po nem. Fritz, Fritsch)
Friderika — Rika, Rikica; Frida, Fricka; Breda (po nem. Friede), Breduc
Gabrijel — Elo, Elko, Elči, Elček; Jelo, Jelko, Jelči, Jelček; Gabre; po shrv. Gavro, Gavril, Gavriilo
Gabrijela — Ela, Elica, Elka, Elči; Jela, Jelica, Jelka, Jelči, Jelčica
Gal — Gol
Genovefa — Gena, Genica; Nefa, Nefka; Fefa, Fefika
Georgij — Jur, Jure, Juri, Jurij, Jurči, Jurče, Jurček, Jurijček. Jurič, Jurač, Jurek, Jurko, Juro, Jurca; Jerač; fr. George = Zorž; nem. Georg, angl. Georges. — Žensko: Jurica, Jurina, po češ. Jirka
Gerhart — Jehart (ohranjeno v priimku)
Gertruda — Jedrt, Jendrt, goriško Gendra; Gera, Gerica, Gerca, Gerčka, Gerčica, Gerčica, Gerika; Jera, Jerica, Jerca, Jerčka, Jerka, Jerkica; Gerta, Gertica; Ručka
Gizela — Giza, Gizica, Gizika; Giga, Gigi; Zela, Zeli, Zelka, Zelčica
Gojmir — Gojko
Gregorij — Gregorec, Gregorek, Gregorček, Gregorač; Grega, Gregec; Grogga, Grogec; Gigo, Gigeč; hrv. Grgur, Grga, Grgo; rus. Griša
Hedviga — Edvika, Edvinka; Jadviga; Hedi, Heda; Vika, Vikica
Helena — Helenka, Helenica, Helenčica; Jelena, Jelenica, Jelenka, Jelenčica, Jelenkica; Lena, Leni, Lenica, Lenka,

- Lenkica, Lenčica, Lenika, Lenči, Lenčika, Lenčka, Lenča, Lenče; Jela, Jelica, Jelka, Jelčica, Jelči; Alena, Alenica, Alenčica, Alenka, Alenkica; Jalenčica; Jelva, Jelvica; Hela, Ela, Nela
- Heinrich** — Henrik, Hajnek na Štaj., Areh; Riko; Hinek, Hinko, Hinkec; češ. Hynek. — Žensko: Rika, Rikica
- Hermagoras** — Mohor, Mahor, Mohorec, Mohorček, Mohorek, Mohorko
- Herman** — Armin, Arminček
- Hermenegilda** — Gilda, Gildica
- Hermína** — Mina, Minka; Irma
- Herod** — Herodež, Jerodež, Orodež
- Hiacint** — Jacint, Jacek. — Žensko: Jacinta
- Hieronim** — Jeronim, Jerom, Jeromin, Jerolim, Jerko, Jeremos, Oremoš, Remoš
- Hilarij** — Hile, Jeler
- Hildegarda** — Hilda, Ida
- Hubert** — Obert
- Ida** — Idica, Idka
- Ignacij** — Ignac, Ignat; Igo; Nac, Nace, Naci, Nacek, Nacko, Nacelj
- Igor** — Igorček
- Ingeborg** — Inge, Ingica
- Irenej** — to ime se je pomešalo z Jernejem, ki se je razvil iz Bartolomej (glej tam). — Ireneja — Irena
- Irmgarda** — Irma, Irmica
- Izabela** (= špan. Elizabeta) — Iza
- Izidor** — Izidorec, Izidorček; Zidor, Zidorček; Židor, Zorn
- Jakob** — Jakobček, Jakobčik; Jakop, Jakopè, Jakopec, Jakopek; Jakov, Jakovek; Jaka, Jakec, Jakon, Jakelj; Japa, Jape, Japec; belokr. Jepe, Jepič; Jope, Jopek; Jok, Jocek, Jokej, Jokelj
- Jakobina** — Bina, Binica, Binca; Joki, Jokica
- Jernej** — Jernejec, Jernejc, Jernejče, Jernejček; Jernuš, Jernuša, Jernuško; Jarnej, Jarnejček; Arne, Arni, Arnej, Arnejec, Arnejček, Arnec, Arnek, Arnejško; Neje, Neječek. (Ime Jernej se je razvil iz Bartolomej in se pomešalo z Irenejem.)
- Joahim** — Ahim, goriš. Jakin; srb. Aćim, rus. Akim
- Johannes** — Johanez, Johan, Johaneč, Johanček; Janez, Janezek, Janezik; preko nem. oblike Hans imamo: Hanz, Hanzek, Hanzelj, Hanžel; Anza, Anser; Hanž, štaj. Hanž, Hanžek; Anž. Anže, Anžek, Anžič, Anžiček, Anžon; preko slovanskih jezikov smo sprejeli: Jan, Janko, Jankič, Jankec, Janek; Ivo, Ive, Ivek, Ivko, Ivon, Ivči, Ivček, Ivica; Ivan, Ivanček, Ivanče, Ivanek; iz shr. Jovo, Jovan, Jovanek, Jovica; po češ. Vanjek, Vanek, Vanko, Vanja, Vanči, Vanček, Vane; po madž. Janoš, Janošek, Januš; Žan, Žane po fr. Jean; Zvan in Nino po it. Giovannino; angl. John = Džon, Johnny, Jenny = Žen
- Johanna** — Johana, Johanca, Johanca, Johanika, Johanka; Hana, Hanica, Hanca, Hanika, Hanka; Ivana, Ivanka, Ivankica, Ivančica, Ivanica; Iva, Ivica, Ivka, Ilka; Jana, Janica, Janka, Jankica; Jovana, Jovanica, Jovanka, Jovankica; Janžka; Vanja, Vanjica
- Jodokus** — Jošt (po nem. Jobst)
- Josef** — Jožef, Jožefek, Južef, Jožep; Joža, Jože, Jožek, Jožej, Jožko, Jožik, Jožman; Jozo, Jozi, Jozej, shr. Joso; Žef, Žefek; Žep, Žeppek, Žepič; Pep, Pepe, Pepi, Pepo, Pepek, Pepič, Pepči, Pepče, Pepček, Pepon; po slovanskih jezikih Josip, Osip, Juš
- Josefa** — Jožefa, Jožefina, Jožefinka, Jožefka; Joži, Jožica, Jožika; Žefa, Žefka, Žefika, Žefica; Zefa, Zefka; Pepa, Pepica, Pepca, Pepka, Pepika, Pepi, Pepina; Josipa, Josipina, Josipinka; Pina, Pia; Fina, Fini, Finika; Fifa, Fifi, Fifina (po fr.)
- Judas** — Juda, Judež, štaj. Judaš
- Judita** — Juta, Jutka; Juda, Judica, Judi; Dita, Ditka
- Julij** — Jul, Jule, Julek, Julči, Julče, Julček, Juči
- Julijana** — Jula, Julika, Julka, Julkica, Julči, Julčka, Julčica
- Just** — Justek. Žensko: Justa, Justica, Justika, Justka
- Kancijan** — Kocjan, Kocjanček
- Karel** — Karl, Karlek, Karlček, Karlo, Karol; Korl, Korlček, Korliček; Ličko
- Karolina** — Karolinka, Karolinkica, Karolinčica; Karla, Karlica; Lina, Linica, Linka, Linkica; Inka, Inkica; Karlina, Karlince; Šarlota (fr.), it. Carlota (po fr. Charlotte), od tod tudi nem. Lotte in naše Loti, Lotica, Lotika, Lotinka
- Kaspar** — Kašpar; Gašpar, Gašparek, Gašparček; Gašper, Gašperček, Gašprček, Gašo
- Katarina** — Katarinka, Katarinčica; Katrinca, Katrinka, Katrinčica; po madž. Katalena, Katalenka; kor. Katreja, Katrejica, Katrejčica, Katrejčika, Katrejčica; Katra, Katrica, Katrea, Katrčka; Kata, Kati, Kate, Katica, Katka,
- Katika, Katina, Katinka, Katanica; Rina, Ina, Inka, Inkica; po rus. Katja, Katjuša; po nem. Kete, Ketj, Ketica
- Klara** — Klarica, Klarči, Klarčka
- Klotilda** — Tilda; Tila, Tilka, Tilkica, Tilčica, Tilčka, Ilka
- Koncepcija** (Marija) — Konči
- Konstantin** — po hrv. Kostadin, Kosto
- Konrad** — Konradin, Koređ, Kuno; Rado, Radko
- Kordelija** — Kordula, Korde
- Kornelija** — Nela, Neli, Nelica, Nelka; angl. Nelly
- Kristijan** — Kristelj, Kristeljc, Kristeljček
- Kristina** — Kristinka, Kristinkica; Krista, Kristi, Kristica; Stina, Tina, Ina, Nina
- Kristofor** — Krištof, Krištofek, Krištofelj, Krištop
- Krizogon** — Krševan (ohranjeno v priimku)
- Ksaverij** (Frančišek) — Verij
- Kunigunda** — Kungota, Kungeta, Kuntara, Kunta, Kuna, Jungert
- Ladislav** (= Vladislav) — Lado, Lade, Ladi, Ladko, Lacko. — Žensko: Lada, Ladka, Ladkica
- Lavrencij** — Lovrenc, Lovrè, Lovro, Lovrek, Lovrač; Lavrent, Lavrè, Lauro; Lorenc, Lorenček, gorenjsko Vorenc
- Lavrencija** — Lavra, Lavrica, Lovrena
- Lavoslav** (iz hrv., slov. Levoslav) — Lav, Lavo
- Lazar** — Lazarek, Lazarček, shr. Lazo
- Leon** — Leo, Lev, Levko; Leč, Lečko; po hrv. Lav
- Leonhard** — Lenard, Lenart, Linhart, Lenardon; Lenko, Lenče, Lenček; Narte
- Leopold** — Leo; Poldi, Polde, Poldek
- Leopoldina** — Lea; Pola, Polda, Poldi, Poldica, Poldka
- Lidija** — Lida, Lidica, Lidka, Lidi, Lili; Didi
- Ljubislava** — Ljuba, Ljubica
- Ljubivoj** — Vojko, Vojče
- Ljuboslav** — Ljubo, Ljubi, Ljubček, Ljubči
- Ljudmil** — Mile, Milo, Milko, Milček, Milenko
- Ljudmila** — Mila, Milica, Milka, Milčica; Ljuda; Miluša, Miluška
- Lucij** — Luce. — Ženska: Luca, Luce; prevedeno Lučka, Luči
- Ludovik** — Ludvik (nem.), Ludo, Viko; po fr. Louis imamo Luj, Lujo in Lulu; it. Luigi; madž. Lajoš; shr. Ljudevit. (V rom. jezikih sta pomešana Alojzij in Ludovik)
- Magdalena Marija** — Magdalenka, Magdalenica, Magdalenčica; Magda, Magdica; Majdalena, Majdalenka, Majdalenčica; Majda, Majdica; Majdka; Lena, Lenka, Lenčica, Lenčka; Marlena, Marlenca
- Maksimilijan** — Maks, Maksi, Makso, Maksec, Maksič, Maksielj, Maksim
- Margareta** — Margeta, Margetica, Margečica, Margečika; Margita, Rita; Marjeta, Marjetica, Marjetika, Marjetka; Mreta, Mretača, Mretačka; Meta, Metica, Metka; Jeta, Jetka, Jetica; Mata; Geta, Greta, Gretica
- Marija** — Marijica, Marijička; Mara, Mare, Mari, Marica, Marča, Mariči, Marička; češ. Mařenka; po rus. Marja, Maruša, Maruška, Marušica; Marjuta, Marjutka, Marjuči, Marjučka, Marolka, Marjola, Marjolka; Ruša, Ruška, Rušica, Rušenka; po nem. Mietze, Miez; imamo: Mica, Mici, Micika, Micka, Micica, Micon, štaj. Micl, Micada; Mičika, Mičica; po nem. Mimi; imamo: Mima, Mimi, Mimica, Mimika; po nem. Minna nahajamo: Mina, Minka, Minkica, Minica, Minca, Minčica; Mija, Mijica; Maja, Maca shr. Muc; po rus. Maša, Mašica, Manja, Manjica; Mojca, Mojčica, Mojčika; Marula, Marulka, Marulčica; fr. Marion, Manon; po angl. Mary, Merica; Marinka, Inka
- Marija Snežna** (Maria de las Nieves) — Snežka; Neva, Nevica, Nives
- Marijana** (= Marija Ana) — Marjana, Marjanica, Marjanka, Marjankica, Marjančica; Mana, Mani, Manica, Manca, Manika, Mančica; Mina, Minka, Minkica, Minčica; Mira, Mirica; Marina, Marinka, Inka, Marinkica, Marinčica; nem. Mariandl
- Marij(an)** — Marij, it. Mario; Marjan, Marjanče, Marjanček
- Marin** — Marinko, Marinče, Marinček
- Marcus** — Mark, Marka, Marko, Markec, Markež, Markuš, Markelj, Mareš češ.
- Marta** — Martica, Martika
- Martin** — Martinek, Martinče, Martinček; Tine, Tinče, Tinček
- Martina** — Tina, Tinica, Tinka, Tinčica
- Matevž** — Matevžek, Mate, Matej, Matejko, Mato, Matko; Tevž, Tevžek
- Matija** — Matijec, Matic, Matijče, Matijček, Matiček; Tiče, Tiček; Matjaž, Matjažek, Matjaš, Matjašek. — Žensko: Matuša, Tuša, Tušica
- Matilda** — Mata; Tilda; Tila, Tilka, Tilčica
- Mavricij** — Mavro, Maver, Moric (po nem. Moritz)
- Melanija** — Mela, Melica

Melior — Melihar (ohranjeno v priimku)
 Mihael — Mihél, Mihál, Mihalek, Halek; Mih, Miha, Miho, Mihe, Mihec, Mihek, Mihej; Mišo, Miško; Miče, Miček; po shr. Mihajlo, Mihovil, Mijo; po angl. Majk (Mike). — Žensko: Mihaela, Mihela, Mihelca, Mihelčica
 Milan — Milanče, Milanček
 Monika — Mona
 Mojzes — Mojžes, Mozè, Mojžè
 Natalija — Nataša, Taša (iz rus.), Nata
 Nepomuk Janez — Muki
 Nikolaj — Miklavž, Miklav; Mikol, Mikula, Mikuš, Mikus, Miko, Miče, Miček, češ. Mikeš, madž. Mikloš; Nikolav, Nikola (shr.), Nikita, Niko, Niče
 Nikolaja — Nika, Nikica; Niče, Ničica, Nička
 Olga — Olgica, Olgi, Ola
 Osvald — Ožbalt, Ožbolt; Ažbè, Ožbè
 Oton — Oto, Oti, Otl (po nem.)
 Pankracij — Pankrac, Pongrac
 Pavel (Pavlin) — Pavle, Pavli, Pavlek, Paliček, Pavlica, Pavelček, Pavliha, Pavluša. — Pavlin, Pavlinček, Pavlinek
 Pavla (Pavlina) — Pavlica, Pavelca, Pavli; Pavlina, Pavlinica, Pavlinka, Pavlinčica
 Peter — Petriček, Petriček, Petron, Petre, Petrin, Petrač, Petran; po rus. Petruša, Petruška, Petko; hrv. Pero, Perica. — Žensko: Petra, Petrica, Petri, Petrina, Perina
 Primus — Primož, Primožek; Možek
 Radoslav — Rado, Rade, Radek, Radko; žensko: Rada
 Rafael — Raf, Rafko, Rafél
 Rajmund — Rajko; Mund, Munda, Mundl. — Ženska: Rajka
 Rastislav — Rasto, Rastko
 Regina — Ina
 Rihard — Rišo (po fr. Richard), it. Riccardo, Rikard
 Roksanda — Roksi, Sanda, Sandica
 Roman — Mana, Manica, Manca
 Rosalino — Rošlin, Rožlin
 Rozalija — Roza, Rozika, Rozka, Rozi; Rozala, Rozalika; Zala, Zalika, Zalka. Prevedeno: Roža, Rožica, Rožinka; po shr. Ruža, Ružica, Ružena, Ruženka
 Rudolf — Ruda, Rudi, Rudl, Rolf (nem.); Dolef, Dolf, Dolfe, Dolfek
 Ruprecht — Rupert, Ropert, Robert
 Sebastijan — Boštjan, Boštjanek, Baštjan
 Sibila — Sembilja, Sembiljica
 Sidonija — Sidona, Sidonka; po slov. Zdena, Zdenka
 Sigismund — Zigmund (po nem.), Ziga, Zigon; po češ. Zička
 Silvester — Silvo; Vester, Bešter (ohranjeno v priimkih)
 Simeon — Šimon, Šimen, Šime, Šimek, Šimnik, Šmonca, Šumen, Šimon, Šimonek
 Smiljana — Mija, Mijica
 Stanislav — Stano, Stane, Stani, Stanko, Stankec, Stanek, Stanči, Stanček; po poljsko Stah, Staša, Staško; Slavo, Slavko
 Stanislava — Stana, Stanka; Staša, Staška; Slava, Slavka
 Suzana — Suza, Suzi; prevedeno Solza, Solzica
 Štefan — Štefanek, Štefanček, Štefanko; Štefe, Štefek; Števo, Števek. Števan; Števo, Števek, Števan; Štepan, Štepan; madž. Ištvan
 Štefanija — Štefa, Štefi, Štefka, Štefica, Štefulja, Štefuc, Števa; Fani, Fanica
 Tacijana — Tatijana, Tanja, Tanjica, Tanjička (iz rus.)
 Teodor — Teo; Dore, Dorče, Dorček; rus. Fedor, hrv. Tošo
 Teodora — Tea; Dora, Dorica, Dorčica
 Terezija — Tereza, Terezika, Terezinka, Terezinčica; Treza; Reza, Rezi, Rezika, Rezka; Zina, Zinka, Zinkica; Tea
 Tomaž — Tomažek, Tomažè, Tomažej; Tomaš, Tomašek
 Tomislav — Tom, Toma, Tomo, Tomi, Tomek, Tomica
 Ulrich — Urih, Urh, Ureh, Orih, Vorih; Riko. — Ženska: Rika, Rikica
 Ursula — Urša, Uršika, Urška, Urši, Uršula, Uršola; Orša, Oršica, Vorša, Voršika
 Valentin — Bolentin, Bolantač, Balant, Balantek; Velenta, Valo, Bale; Tine, Tinče, Tinček
 Valentina — Tina, Tinica, Tinca, Tinka, Tinča, Tinčica
 Valerija — Vali, Valči, Valčika, Valčka; Valerka, Valerica
 Večeslav — Venceslav, Venčeslav, Venčesl; Venko, Venče, Vencelj (nem. Wenzel), češ. Vaclav
 Vekoslav (= Alojzij) — Slavo, Slavko, Slavkec, Slavec, Slavček
 Vekoslava (= Alojzija) — Slava, Slavka, Slavica, Slavi
 Vendelin — Venó, Bendel (pri Trubarju)
 Vera — Verica, Verči, Verčika; po rus. Vjeročka, Veruša, Veruška
 Veronika — Verona, Rona; Faronika, Feronika
 Vladimir — Vlado, Vladko; Miro, Mirko, Mirkec, Mirče, Mirček
 Vladislav — Vlado, Vladko; shr. Vladoša
 Vladislava — Vlada, Vladka, Vladika, Vladica, Vladiša, Vladoša, Vladoška, Vladinka
 Vlastimila — Vlasta, Vlastica, Vlastka
 Viktor — Viktorček; Viko, Viki, Vikec
 Viktorija — Viktorijica, Viktorica; Vika, Vikica
 Vilhelmina, Viljemina — Vilma, Vilmica; Helma; Mina, Minka
 Vilhelm, Viljem — Vilko, Vili (nem. Willi, angl. Willy), Vilči, Vilček
 Vincent — Vincenc; Vine, Vini, Vinko, Vinkec; Cene, Ceno, Cenko, Cenče, Cenček
 Vitus — Vito, Vitek; Vid, Vido, Videk; po rom. Gvido, Gvidon. — Žensko: Vita; Vida, Vidi, Vidica, Vidka
 Vojislav — Vojko
 Vojteh — Vojtek
 Wolfgang — Volbenk, Bolfenk, Bolfank, Ublenk, Ublank
 Urban — Urbanek, Urbanček; Verban, Verbanek; Vorban
 Zdeslav — Zdeno, Zdenko, Neno
 Zenon — Zen, Zeno
 Zlata — Zlatica, Zlatka, Zlatuša, Zlatuška
 Zmagoslav — Zmago, Zmagec
 Zofija — Zofo, Zofi, Zofka, Zofika, Zofilja; po rus. Sonja, Sonjica; po poljsko: Zoša, Zoška
 Zorislav — Zor, Zore, Zorko, Zorkec, Zoran, Zorec
 Zorislava — Zora, Zorica, Zorika, Zorka, Zorana
 Zvonimir — Zvono, Zvonko, Zvonkec, Zvonec.

ANEK DOTE

Gospod Stepančič je bil župni upravitelj na O. Bil je »Eko«, ker je pred vsakim stavkom uporabljal to besedo. O njem krožijo razne zgodbe, tudi kako je presenetil dr. Frančiška Lampeta.

Nadučitelj Čibej in dr. Lampe sta ga šla obiskat. Čibej je Lampeta opozoril nanj ter se skrila za farovžem, izpred katerega se je slišalo, kako nekdo cepi drva.

Lampe je drvarja spoznal, a ga hotel preizkusiti:

»Ali je župnik doma?«

»Bom pogledal!« je bil odgovor in je mož stopil v farovž. Čez hip je stal na pragu, oblečen v talar in s kolarjem.

»Eko, doma je, kar naprej!«

Ko je prišel še Čibej, je oba pogostil in na koncu obljubil, da pokaže obroč, kamor je Noe privezal barko. Dr. Lampe se je pripravljal, da mu povrne župnika. — Šli so k naravnemu oknu. Luknja v skali meri 6 × 8 m.

»Eko, tu!« je dejal Stepančič.

»In boste morda trdili, da je Noe privezal barko na kameni! Kje je železen obroč?« je dejal dr. Lampe.

»Eko, slab dohtar ste Sv. pisma, če ne veste, da takrat še ni bilo železa!«

• • •

Stolni dekan Lesar je bil človek brez vsake zvižaje. Bogve kdo je naučil strežnika.

»Gospod dekan, v časopisih je stalo, da so v Betlehemu odkopali hrib in na-

šli kosti nedolžnih otročičev. In da so po Svetem pismu spoznali, katere so ženske, katere moške!«

»Tako, kaj?« je nasedel Lesar, »po Svetem pismu pa ne?«

»O pač,« je odvrnil deček. »Moške so bile, ker je Herod moril samo dečke!«

• • •

Dekan Kunšič je poslušal človeka, ki je vse vedel, a ni hotelo biti konca modrosti. Nazadnje je moral oni po sapo, Kunšič pa koj:

»Ali imate barometer? Če ga nimate, si ga lahko sami napravite. Tak je še najboljši.«

»Kako?« je bil ves radoveden vseznalec.

»Kako? Nit obesite na okno. Če se ziblje, je veter, če je mokra, je dež, če se pa utrže, je zanič!«

»Vseznalec!« je utihnil.

Ureditev gnojišč in gnojničnih jam

Gnoj je duša kmetijstva. (Slov. nar. rek.)

Za umno in smotrno kmetovanje je nedvomno najvažnejše pravilno gospodarjenje z gnojem. Naši kmetje so že od nekdaj pravilno cenili veliki pomen gnoja za proizvodnjo, žal pa še danes mnogi ne znajo z njim pravilno ravnati.

Za naše večinoma male kmete je vprašanje hlevskega gnoja in gnojnice še prav posebno važno, ker večina njih ne pridela dovolj pridelkov niti za prehrano lastne družine. Razen s skrbnim obdelovanjem in odbiro dobrega semena je mogoče zvišati donosnost polja edino še z dobrim in smotrnim gnojenjem. Zemlji moramo vedno znova vračati z gnojenjem hranilnih snovi, ki jih rastline porabijo za svojo rast.

Blato - zlato.

Umetna gnojila, če jih pravilno uporabljamo, morejo sicer izravnati nekatere nedostatke in pridelke močno in hitro zvišati. Toda umetnih gnojil kmet ne proizvaja doma, ampak jih mora kupovati, kar je seveda tudi glavni vzrok, da jih uporablja slovenski kmetovalec tako malo (pre-malo!). Ker naš gospodar ne zmore denarja za zadostno količino umetnih gnojil, naj vsaj ta gnoj, ki ga ima doma, oskrbuje tako, kot je potrebno, da mu ne bodo šle v izgubo ogromne količine humusa, dušika, fosfora in kalija, ki jih zemlji v večji meri ne more nadoknaditi z umetnimi gnojili, ki jih pa rastline neobhodno potrebujejo za svoj razvoj.

Koruza veli: Ti meni gnoja, jaz tebi zlata.

Hlevski gnoj je najvažnejša vrsta naravnega gnojila, ki ga proizvajamo v domačem gospodarstvu, je najpopolnejše gnojilo. Vsebuje vse snovi, ki so potrebne rastlinam za rast, razen tega pa še mnogo organskih snovi (humusa) in mikroorganizmov, ki so zemlji potrebni za pravilno presnavljanje. Prav tako je pa gnojnica odlično gnojilo, predvsem dušično in kalijevo. Njena prednost je zlasti v tem, da hitro učinkuje.

Hlevski gnoj in gnojnica pa imata veliko gnojilno vrednost samo tedaj, če pravilno gospodarimo z njima. Pri tako slabem ravnanju s hlevskim gnojem in gnojnico, kakršno je pri nas, se izgubi najmanj polovica njune vrednosti. Ta trditev ni prav nič pretirana. Le redke slovenske domačije imajo urejena gnojišča in gnojnične jame in še redkeje so one, ki z gnojem pravilno gospodarijo.

Brez gnoja ni prosa.

Če bi mogli našemu kmetu dati točen vpogled v dogajanja, ki se vršijo v gnoju in gnojnici in ki povzročajo tako velike izgube, potem bi prav gotovo neprimerno bolj skrbel za gnoj in gnojnico in vsak bi pohitel, da čimprej uredi gnojišče in gnojnično jamo. Saj je v malokatero napravo na kmetiji denar bolj plodonosno naložen kot prav v vzorno gnojišče z gnojnično jamo. Te naprave so prvi pogoj za pravilno gospodarjenje z gnojem in gnojnico.

Gradbeni stroški za napravo dobrega gnojišča in gnojnične jame se zaradi povečanja vrednosti gnoja in gnojnice izplačajo že v nekaj letih. Poleg velikega gospodarskega pomena, ki ga imajo, so važne te naprave tudi iz zdravstvenih razlogov.

Pokaži mi gnojišče in povem Ti, kakšen kmetovalec si. (Slov. nar. rek.)

A. VZORNO GNOJIŠČE.

Legs gnojišča.

Kje naj gnojišče zgradimo, odloča predvsem lega hleva glede na dvorišče, dalje velikost in oblika dvorišča, lega ostalih poslopij in potrebe prometa. Glede na vse to je lega gnojišča navadno že kar vnaprej določena, tako da o tem ni treba veliko razmišljati. Najprimernejši prostor za gnojišče je za hlevom, pa ne predaleč, da nam vsakodnevno odvažanje gnoja iz hleva ne vzame preveč časa. Sončnim legam je dati prednost.

Pazi na to, kako boš prišel z vozom do gnojišča, kako boš z vozom obračal, da ne boš imel pri odvažanju gnoja težav. Skrbeti je torej treba za udoben dovoz in odvoz. Če je gnojišče tik ob hlevu, da zlagáš gnoj neposredno ob steni hleva, je treba hlevski zid dobro zavarovati (izoli-

rati), da iz gnoja ne prehaja vlaga na stene. To je za zid in za živali v hlevu zelo škodljivo. Bolje je, da je gnojišče vsaj malo odmaknjeno od hleva. Streho na hlevu je treba oskrbeti z žlebovi, da se ne bo stekala deževnica s strehe na gnojišče.

Kadar gradiš novo betonirano gnojišče, nikar ne misli, da mora stati prav tam, kjer je stalo staro. Često se gospodarji zelo težko odločijo za nov, čeprav boljši prostor. Nikar ne reci: če je bilo dobro tokaj doslej, naj bo pa še poslej. Betonsko gnojišče delaj samo tam, kamor po resnem preudarku res spada. Če le mogoče, zgradi gnojišče skupno z gnojnično jamo, oziroma nad njo!

Velikost gnojišča.

Velikost gnojišča se ravna po številu živine. Gnojišče mora biti tako veliko, da gre nanj ves gnoj kakih šestih mesecev. Navadno gnoja ne skladamo više kot 1 in pol do 2 metra. Za naše slovenske razmere velja pravilo: gnojišče naj ne bo manjše kot 3 do 4 m² za eno glavo odrasle živine. Glede na proizvodnjo gnoja kakor tudi gnojnice računamo za odraslo žival: kravo, bika, vola, konja (odnosno dva konja ali dva vola, če veliko vozita in sta malo v hlevu), dva junca, dve telici, tri do štiri svinje.

Kako gradimo gnojišče.

Kadar gradimo novo gnojišče, moramo vsestransko dobro premisliti, da ga tako uredimo, da bo res praktično, trpežno, primerno veliko in končno razmeroma poceni. Nepravilno zgrajeno gnojišče nam bo le v jezo ter bomo imeli z njim kmalu ponovne stroške. Posebno je treba paziti na to, kako bomo najlažje dovažali gnoj iz hleva in kako ga bomo z lahkoto odvažali brez zamudnega premetavanja. Če gnojišče ni praktično, obstoji nevarnost, da se bodo najvažnejše zahteve pravilnega oskrbovanja gnoja izvajale nepopolno. Čim pravilneje in čim bolje bo gnojišče zgrajeno, tem hitreje se nam bodo z zboljšanim gnojem poplačali gradbeni stroški.

Kakšna oblika gnojišča je za posamezno kmetijo najbolj primerna, mora gospodar sam odločiti. Veliko gnojišče bo navadno tako napravljeno, da lahko nanj zapeljemo voz. Pri manjših in srednje velikih gnojiščih pa tega ne bo treba, posebno če je mogoče zapeljati voz vsaj ob dve strani gnojišča.

Najvažnejše na gnojišču je popolnoma nepropustna podlaga. Dno gnojišča mora biti vse betonirano. Proti gnojnični jami naj visi približno 2—3 cm na 1 m, da se more gnoj odcejati v gnojnično jamo. Če ni gnojnične jame pod gnojiščem ali takoj zraven, pa odpeljemo vanjo kanal. Nikdar ne smemo pustiti, da odteka voda z gnojišča po dvorišču ali po cesti brez vsake koristi, kakor tudi ne, da stoji na gnojišču. Za gnoj je zelo škodljivo, če stoji v vodi, ker se popolnoma skisa. Na vsak način je treba poskrbeti, da se odcedna voda, ki je izprala iz gnoja precej rudninskih snovi, ne bo brez koristi odtekala po dvorišču in ne zastajala na gnojišču.

Plošča dna naj bo debela približno 10 cm. Sezidamo jo iz betona v razmerju 1:6 (en del cementa in šest delov peska). Vrh tega pride še približno 1 cm debel sloj cementne malte v razmerju 1:2,5.

Slika 1.

Da nam betonska plošča ob večjem mrazu ne razpoka, moramo pod njo nasuti plast propustnega materiala, debelega gramozu ali zdrobljene opeke.

Gnojišče naj bo tudi obzidano s približno 12—15 cm debelo betonsko ograjo. Ta naj bo visoka okrog 80—100 cm; še boljša je višja. Če je gnojišče manjše in če je mogoče zapeljati voz z več strani do njega, potem se pusti primeren propust samo na eni strani, in sicer za dovažanje gnoja iz hleva. Pri velikih gnojiščih pa po potrebi pustimo propust ob dveh straneh, da lahko zapeljemo voz po sredi, kadar gnoj nakladamo. Ako tega propusta ne rabimo, ga lahko zapremo z deskami. (Glej sliko 1.) Vse robove okolnega zidu nekoliko zaokrožimo, da se prehitro ne okrušijo.

Če je le mogoče, obdaj gnojišče z betonsko ograjo. Gnojišče brez okolnega zidu pa mora imeti višjo lego nego ostalo zemljišče, da se deževnica in druga voda ne more stekati nanj. Če gnojišče brez betonske ograje nima višje lege, moramo napraviti okoli njega iz istih razlogov vsaj 10–20 cm visok betonski obrobek.

Če sonce neposredno obseva gnoj, zelo pospešuje izhlapevanje in povzroča zlasti velike izgube dušika. Zato je priporočljivo, da gnoj zasenčimo. Ob gnojišču zasadimo drevje, ki napravi močne krošnje ali pa napeljemo nad njim brajdo. (Glej sliko 4.)

Gnojna jama — zlata jama. (Slov. nar. rek.)

B. GNOJNIČNA JAMA.

Lega gnojnične jame.

Tudi za določanje lege gnojnične jame velja vse tisto, kar smo povedali že za gnojišče. Posebno je treba pomisliti, kako boš prišel do jame z vozom in z njim obračal in kako boš postavil črpalko. Najbolje je zgraditi gnojnično jama obenem z gnojiščem, po možnosti pod njim. Betonska gnojnična jama je trajna zgradba. Kot za gnojišče tako velja tudi za jama, da napravi dobro, ko že gradiš. Pozneje je zlasti betonske zidove zelo težko prenejati in popravljati; kljub velikim stroškom jih navadno ne bomo mogli več dobro urediti. Na dobro izdelavo je treba paziti pri gnojnični jami še v veliko večji meri kot pri gnojišču.

Odvodni kanali za odvajanje gnojnice iz hleva v jama naj bodo čim krajši in naj po možnosti ne spreminjajo smeri. Najprimernejša oddaljenost gnojnične jame od

Slika 3. Pravilno zgrajeno gnojišče z gnojnično jamo. Odprtina za črpalko mora biti izven gnojišča. Streha je oskrbljena z žlebom, da se kapnica ne steka na gnojišče. Zid hleva mora biti izoliran.

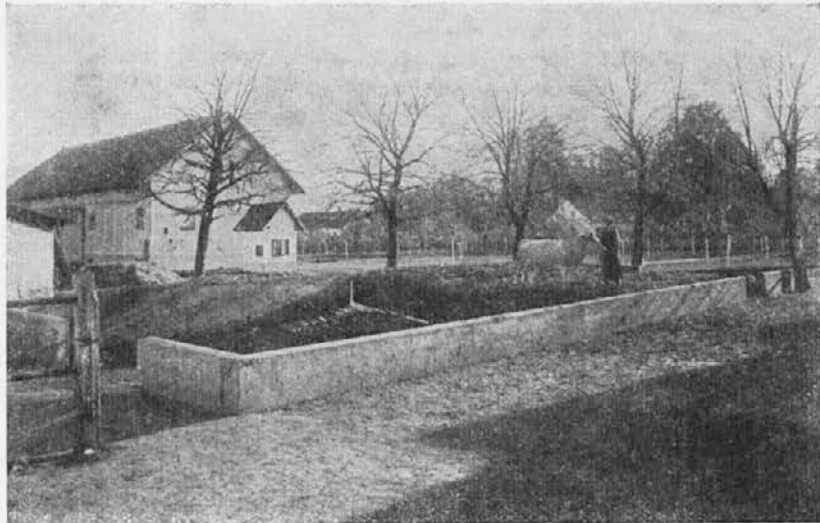
hleva je 2–5 m. Večje razdalje se je treba kolikor mogoče izogibati. Prav tako pa tudi ni priporočljivo graditi gnojnične jame tik ob hlevu. Če je pa to zaradi pomanjkanja prostora nujno, potem moramo hlevski zid dobro izolirati.

Da bo mogoče neovirano črpati gnojnico, je treba odprtino za črpalko napraviti na takem mestu, da pridemo lahko z vozom prav do nje. Če je gnojnična jama pod gnojiščem, naj bo odprtina za črpalko izven gnojiščne ograje, najbolje na vogalu. (Glej sliko 11 in 12.) Če pa položaj zemljišča dopušča, zgradimo gnojnično jama s samoztokom. (Glej sliko 15 in 16.)

Preden začnemo graditi, moramo napraviti celoten načrt. V načrtu naj bodo obsežene vse naprave od hleva do jame, in sicer gnojnični kanali v hlevu, ocedni jašek, odvodni kanali prav do izliva v jama in končno gnojnična jama z vsemi podrobnostmi. (Glej sliko 11 in 12.) Za gospodarja kakor tudi za zidarja ne predstavlja gradnja gnojnične jame in gnojišča nobene težke naloge. Treba pa je paziti na več važnih stvari, ki so za te naprave odločilnega pomena. Dobro je, da vprašamo za svet tudi kakega strokovnjaka ali vsaj kakega naprednega kmeta. Več glav več misli in več oči več vidi!

Velikost gnojnične jame.

Velikost gnojnične jame določimo po številu živine in po načinu krmljenja, po vrsti stelje in po tem, kolikokrat razvažamo gnojnico. Načeloma naj bo gnojnična jama tako velika, da bo mogla sprejeti vso gnojnico kakor tudi ocedno vodo gnoja za dobo šestih mesecev. Za Slovenijo splošno veljavno pravilo je, da naj prostornina gnojnične jame ne bo manjša ko 2 m³ za eno glavo odrasle živine. Kaj smatramo za odraslo žival, smo povedali že spredaj.

Slika 2. Pravilno zgrajeno gnojišče, pod njim gnojnična jama, pokrita z lesenimi plohi. Okrog gnojišča so zasajena drevesa za senco. Gnoj se pravilno zлага po od-delkih. — Gnoj tlačijo z živino.

Gnojišče je ogledalo gospodarjeve pridnosti in njegovega znanja.

(Slov. nar. rek.)

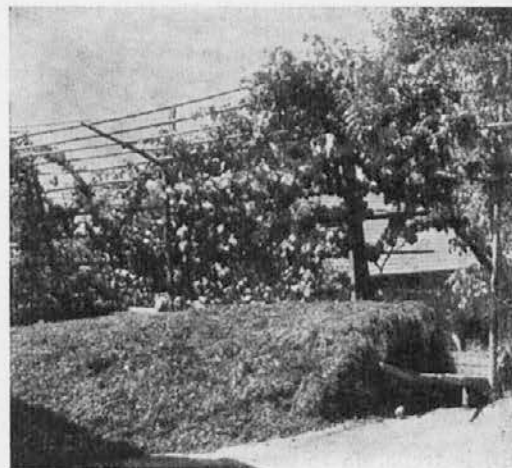
Naši kmetje pri odmeri velikosti gnojnične jame navadno bolj pazijo, da bi ne bila za kak sod prevelika, kot pa da bi ne bila premajhna. Gnojnice ne moremo odvažati v času, ko je njena smotrna uporaba pri gospodarstvu nemogoča, zato je gotovo bolje, napraviti malo večjo gnojnično jama kot premajhno. Če je gnojnična jama premajhna, stopa gnojnica nazaj v dovodne kanale ali pa zamaka gnojišče in leze po dvorišču ter nam brez koristi odteka.

Globoka naj bo gnojnična jama 2 do 3 m. Manj kot 2 m globoko jama je opravičljivo graditi samo tedaj, če so tla zelo trda, ali če preveč nastopa talna voda in pa takrat, če je mogoče zato narediti naprave za samoztok gnojnice. Širina srednje velike jame naj bo 2 do 3 m, dolžina se pa potem določi po številu glav živine.

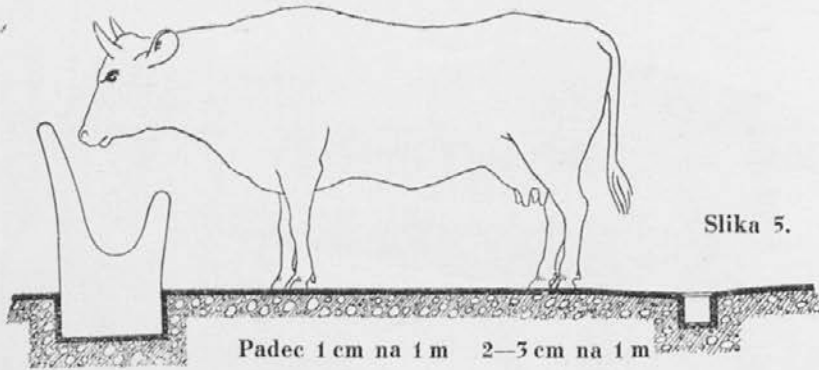
Kako zajamemo gnojnico v hlevu.

Skrb za pravilno ravnanje z gnojnico se začne že v hlevu. Z zgraditvijo nepropustne betonske jame še ni dosti storjenega, če ne poskrbimo za primerno kanalizacijo že v hlevu. Pod v hlevu mora biti napravljen tako, da je mogoče vso scalnico zajeti s čim manjšimi zgubami hranilnih snovi in jo tako odpeljati v gnojnično jama.

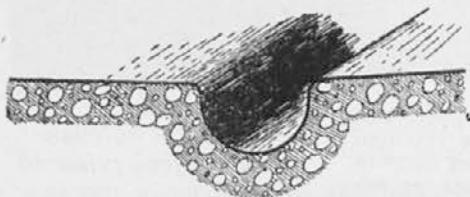
Pri nas so v tem pogledu hlevi še zelo zanemarjeni. Po tleh so preperle lesene podnice, pod temi pa rahla prst ali pesek, ki propuščata scalnico, da pronica v zemljo. Odvodni kanali so leseni in plitvi ali jih pa sploh ni. Gnojnica zastaja v hlevu in je izpostavljena zraku, da se razkraja in izhlapeva. Odtod tudi neugodni duh v takih hlevih. V pravilno kanaliziranem in urejenem hlevu ni skoraj nobenega smradu. Ležišča v hlevu naj vise približno 1 cm na 1 m, zadnja četrtina ležišča pa še malo bolj, da more scalnica takoj odteči v kanal. (Glej sliko 5.) Zadnjo tretjino poda pred gnojničnim kanalom vedno betoniramo. Pri staji za vole je pa treba vsaj polovico poda betonirati. Kakor zadnji del ležišča, tako morajo biti tudi gnojnični

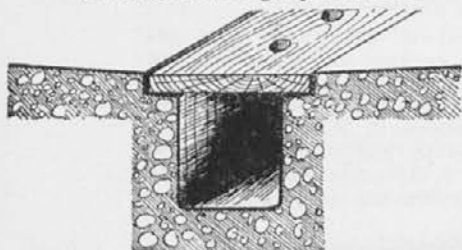
Slika 4. Dobro zložen in stlačen gnoj. Gnojišče je lepo zasenčeno z brajdo.

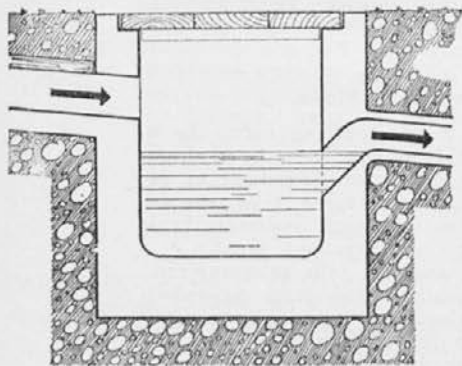
Slika 5.

Slika 6. Odkrit gnojnični kanal.

Slika 7. Pokrit gnojnični kanal.

Slika 8. Pravilno napravljen ocedni jašek. Prosto kroženje zraka med gnojnično jamo in hlevom je onemogočeno.

ga izjemoma tudi v hlevu, če je gnojnična jama preblizu hleva. Jašek se mora dobro zapirati z lesenim pokrovom. V jašku se usedajo delci gnoja in stelje, ki nosijo s seboj milijone bakterij, ki potem razkrajajo dušik v gnojnici. V njem se ustavljajo tudi vsi trdi predmeti, da se kanali ne zamašijo. Če je jašek pravilno zgrajen, preprečuje tudi prosto kroženje zraka med gnojnično jamo in hlevom. To bi bilo škodljivo za gnojnico, v hlevu bi pa povzročalo smrad. (Glej sliko 8.)

Kako speljemo gnojnico od hleva do gnojnične jame.

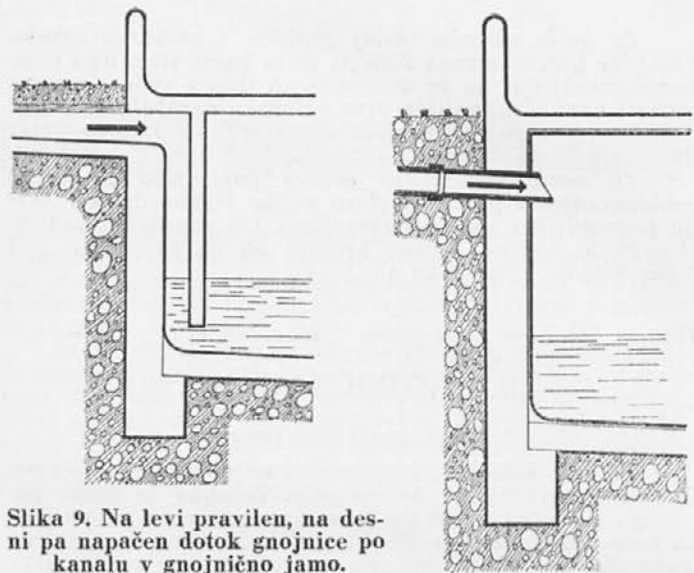
Od hleva do gnojnične jame speljemo gnojnico po cementnih ceveh ali pokritih kanalih. Premer cevi naj znaša 15 cm. Cevi s premerom 10 cm, kot jih nekateri uporabljajo, so skoraj premajhne, ker se prerade zamašijo. Paziti je treba, da se posamezne cevi dobro stikajo, da ne puščajo. Vsi stiki se morajo

kanali vedno betonirani. Če so odkriti (Slika 6.), naj bodo globoki približno 5 do 10 cm, široki pa okrog 10 do 15 cm s padcem okoli 1,5 cm na 1 m. Če so pa kanali pokriti, naj bodo široki 12 do 15 cm, globoki pa 15 do 20 cm prav tako z 1,5% padcem.

Hlevska kanalizacija s pokritimi gnojničnimi kanali je res zelo dobra. (Glej sliko 7.) Tu je treba poskrbeti seveda za potrebne odprtine, da lahko teče scalnica v kanal. Pri takem načinu kanalizacije pride gnojica malo v dotik z zrakom. Da ne zaostaja odtok gnojnice, je treba te pokrite kanale od časa do časa očistiti delcev gnoja in stelje, ki se naberejo v njih. Čiščenje je enostavno, ker pokrovna deska kanala ni pritrjena in se lahko privzdigne. Pokrovna deska se nikdar popolnoma tesno ne prilega na podlago, zato bo gnojica vedno našla potrebne špranje, skozi katere bo odtekla v kanal. Lahko tudi pokrovno desko na več mestih prevrtamo.

V hlevu naj bo tudi hodnik betoniran. Visi naj nekoliko proti kanalu, da ne zastaja na njem voda oziroma gnojica. Hodnik naj bo vedno tako čist, da moremo z vsakim obuvalom v hlev.

Takoj zunaj hleva, kjer prideta skupaj hlevni in odvodni kanal, je treba napraviti jašek, ki naj bo globok 40 cm, dolg in širok pa tudi približno toliko. Napravimo

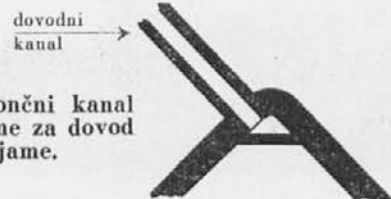

Slika 9. Na levi pravilen, na desni pa napačen dotok gnojnice po kanalu v gnojnično jamo.

neprodušno zaliti z betonom. Enako dobri kot cementne cevi so tudi betonski kanali. Pokrijemo jih z deskami in povrh nasujemo zemlje ali jih pa zabetoniramo. Cevi se morajo položiti, oziroma kanali napraviti primerno globoko.

Odvodna kanalizacija naj bo napravljena s padcem vsaj 1,5 cm na 1 m. Kanali naj bodo speljani skoraj do dna gnojnične jame, da ne more zrak prosto krožiti po ceveh in po jami. (Glej sliko 9.) Najenostavneje se to napravi tako, da pride dovodni kanal v jamo ravno na vogalu. S posebno steno napravimo tu trikotni pokončni kanal, kakor nam prikazuje slika 10.

Gnojnica teče po tem kanalu in ne vznemirja stalno vse površine gnojnice v jami. Če je gladina gnojnice mirna, se napravi na njej nekaka skorja, ki varuje gnojnico pred prevelikim odhajanjem dušika. Zrak ne more svobodno krožiti po kanalih in jami, zato so izgube dušika mnogo manjše.

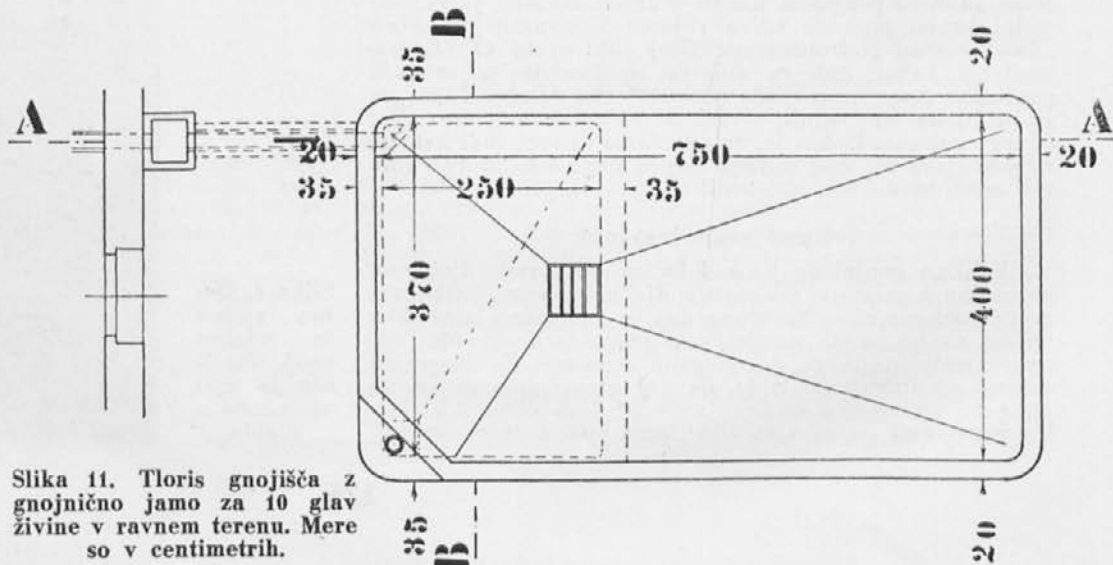

Slika 10. Trikotni pokončni kanal na vogalu gnojnične jame za dovod gnojnice do dna jame.

Kako gradimo gnojnično jamo.

Oblika gnojnične jame se mora prilagoditi krajevnim razmeram in obliki gnojišča. Najboljša bi bila ovalna oblika, ker daje pri najmanjši površini največjo prostornino. Ta oblika pa zahteva precejšnjo točnost, pazljivost in spretnost. Le dober mojster jo zna pravilno sezidati. Tudi opaziti za ovalno jamo je drag. Zaradi oblike gnojišča in preprostosti izvedbe zidamo pri nas gnojnične jame navadno v štirikotni obliki.

Da laže zgradimo strop, ne delamo jame nikdar širše kot 3-4 m. Če je treba graditi širšo jamo, so namreč potrebni za strop tudi podporni stebri.

Slika 11. Tloris gnojišča z gnojnično jamo za 10 glav živine v ravnem terenu. Mere so v centimetrih.

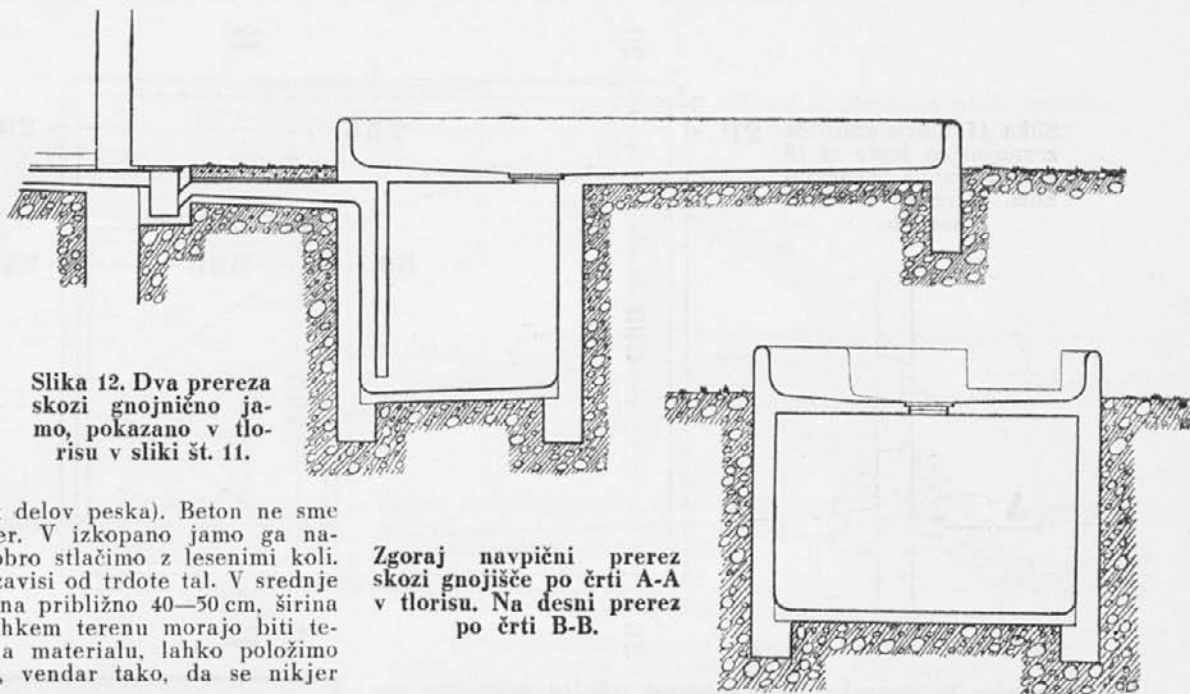
Gnojnična jama mora biti tako zgrajena, da ne propušča zraka in vode in da so stene odporne proti razjedanju raznih kislin. Dno, stene in strop jame morajo trajno vzdržati brez vsakih razpok. Če nam katera koli stena jame počí, jo bomo zelo težko spet dobro popravili.

Temelj.

Ko izkopljemo primerno veliko jamo, zbetoniramo najprej temelje stranskih sten z mešanico v razmerju 1:10 (en del cementa in deset delov peska). Beton ne sme biti niti presuh niti premoker. V izkopano jamo ga naspamo v plasteh in sproti dobro stlačimo z lesenimi koli.

Širina in višina temelja zavisi od trdote tal. V srednje dobrem terenu naj znaša višina približno 40–50 cm, širina pa 50–60 cm. Pri slabem, mehkem terenu morajo biti temelji širši. Da prihranimo na materialu, lahko položimo med beton ostrorobate skale, vendar tako, da se nikjer ne dotikajo zemlje.

Slika 12. Dva prereza skozi gnojnično jamo, pokazano v tlorisu v sliki št. 11.

Zgoraj navpični prerez skozi gnojnišče po črti A-A v tlorisu. Na desni prerez po črti B-B.

Na zunanji strani temelja gradimo stene gnojnične jame s pomočjo opaža (oboda), ki si ga zbije lahko vsak sam iz desk. Stranske stene gnojnične jame morajo biti debele praviloma približno eno desetinko notranje širine jame. Gradijo se iz betonske mešanice 1:4 do 1:6. Med

Restavracija „Figovec“ Andolšek A.
Ljubljana
Bletwelsova cesta št. 13

Rudolf Deržaj

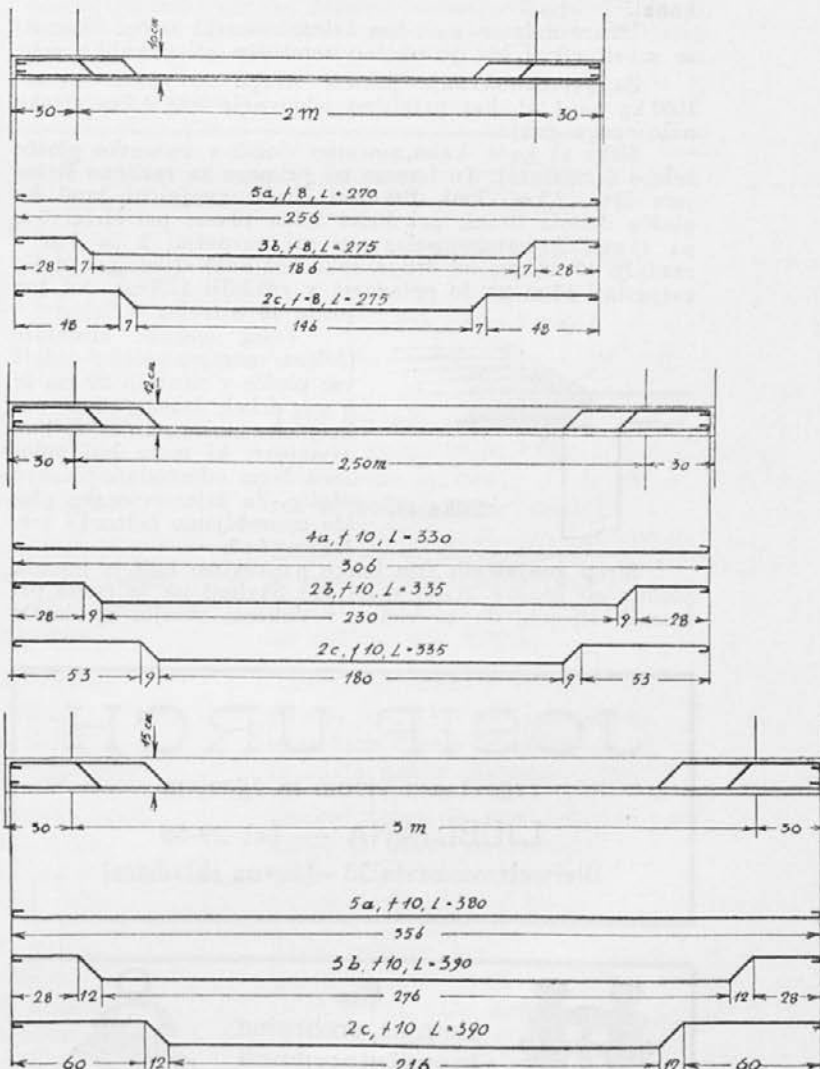
žage - jermena - tehnični material
Ljubljana, Kolodvorska ul. 28

Plošča dna, stranske stene in strop.

Temelj nosi na zunanji strani obodno zidovje, na notranji pa betonsko ploščo dna. (Glej sliki 11 in 12.) Če je zemlja, na katero pride ulita betonska plošča, peščena (propustna), jo moramo zadelati s 5 cm debelo plastjo ilovice, ki jo dobro stolčemo s težkim tolkalom in izravnamo. Na to ilovico pride 5 cm debel sloj gramoza, nakar napravimo približno 10–15 cm debelo ploščo, ki je ulita iz betonske mešanice 1:4 (cement:pesek). Dno jame mora viseti za 1,5 cm na 1 m proti črpalki. Kjer je dno najnižje, napravimo primeren jašek, v katerega pride sesalna cev črpalke, da moremo gnojnično jamo popolnoma izprazniti. Posebno pri tem jašku gnojnična jama rada pušča, zato ga je treba skrbno napraviti.

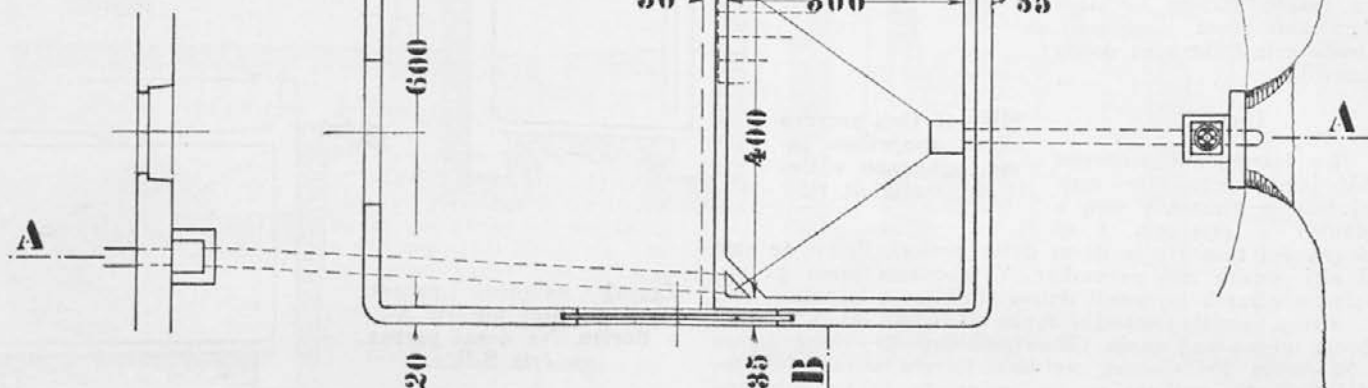
Če samo enkrat kupiš Gagel-ova semena, ne boš pozabil več njegovega imena!

GAGEL JOSIP, Ljubljana
Nabrežje 20. septembra - Pod Lemenatom

Slika 13. Armaturni načrti za železobetonske plošče nad gnojničnimi jamami. Prva slika 2 m široka jama, druga slika 2,5 m široka jama, tretja slika 3 m široka jama. (a, b, c = število želez na tekoči meter; f = debelina železa v milimetrih; L = dolžina ravnega železa v centimetrih.)

Slika 14. Floris gnojišča z gnojnično jamo za 10 glav živine s samoiztokom. Mere so v centimetrih.

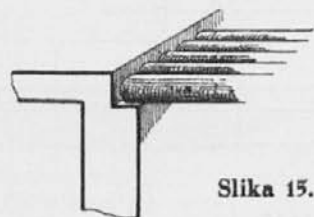
temelje in stranske stene moramo položiti pokončno nekoliko železnih palic za vezavo.

Paziti je treba, da beton dobro tolčemo (pehamo), kar je posebno važno. Ogle jame je treba poševno odrezati ali zaokrožiti, ker se tako poveča trdnost jame. Pri graditvi stranskih sten moramo seveda vnaprej misliti na dotok gnojnice in pustiti primerno odprtino v steni za dovodni kanal.

Danes delamo navadno železobetonski strop. Napravi se v isti višini kot je okolno zemljišče ali nekoliko niže.

Za preračunavanje jakosti stropa se vzame breme 1000 kg na 1 m², kar približno odgovarja teži 1,5 m visoko naloženega gnoja.

Slika 15 kaže, kako moramo vložiti v betonsko ploščo železo (armaturo). Tu imamo tri primere za različne širine jam (2 m, 2,5 m, 3 m). Pri 2 m široki gnojnični jami bo plošča debela 10 cm; pri širini 2,5 m 12 cm; pri širini 3 m pa 15 cm. Armaturo polagamo pri razpetini 2 in 3 m v razdalji 10 cm eno od druge, tako kot kaže slika; pri plošči razpetine 2,5 m pa jo polagamo v razdalji 12,5 cm. Na 1 m pride 10 oziroma 8 želez.

Slika 15.

Strop gnojničnih jam lahko napravimo tudi iz lesenih plohov ali hlodov. (Glej sliko 15.) Skrbeti pa je treba pri lesenih stropih, da so vedno v dobrem stanju. Strohnjele

Semena
za polje in vrt

DOMINIK BEZENŠEK
LJUBLJANA, Miklošičeva c. 6
(v palači Ljudske posojilnice)

Franc Košenina
Ljubljana, Tržaška cesta 119

Kleparstvo in vodo-
vodna inštalacija
Telefon št. 27-40

hlode moramo sproti nadomeščati z novimi. Dober les za to je borovina. Ko se dobro prepoji z gnojnico, je zelo odporna. Betoniran strop je sicer dražji, vzdrži pa dalj časa.

Ko delamo betonski strop, moramo misliti tudi na odprtino za vstop v jamo in na odprtino za gnojnično črpalko. Odprtina za vstop v jamo naj bo velika približno 60 x 60 cm. Napravimo štiriogelnik, ki ga vzdramo v strop. To odprtino zapiramo z masivnim lesenim pokrovom. Delamo jo zato, da lahko jamo po potrebi očistimo ali znotraj popravimo. Za črpalko pa napravimo posebno odprtino, ki naj bo izven gnojiščne ograje, najbolje na vogalu. En vogal betonske ograje gnojišča toliko odrežemo, da bo ta odprtina zunaj gnojišča. (Glej sliko 11.) Velika naj bo toliko, da se ji cev črpalke ravno dobro prilega. Seveda naj bo tudi ta odprtina pokrita (zaprta), kadar je ne rabimo. Če je odprtina za črpalko izven gnojišča, moremo razvažati gnojnico ne glede na to, ali je gnojnična jama zametana z gnojem.

Dokončna ureditev notranjosti gnojnične jame.

Opaža pri jami ne smemo prehitro odstraniti; stoji naj vsaj 14 dni. Potem moramo ometati vse stene gnojnične jame s cementno malto v razmerju 1:2 in jo dobro zgladiti. Ogle med stenami moramo dobro zaokrožiti. Takoj ko jama razopažimo, moramo začeti z izglajevanjem, da se omet dobro prime zidu. Ne smemo čakati, da se stene čisto posuše. Omet mora pasti na še svež beton. Istočasno z izgladitvijo sten se vložijo tudi cevi, oziroma napravijo kanali za dotok gnojnice v jamo. Te moramo ob steni neprodušno zaliti s cementom. Ko je omet popolnoma suh, je dobro, če namažemo stene dvakrat z inertolom, da jih toliko ne razjedajo razne kisline, ki so v gnojnici.

Končno moramo opozoriti še na nekaj. Naši kmetje se zelo neradi držijo predpisov glede pripravljanja betona. Na vsak način hočejo pri betonski mešanici prihraniti čim več cementa. To njihovo ravnanje se ne da opravičiti. Pri nas se je zgradilo že dosti jam s prešibko mešanico, zato so pa tudi temu primerno slabe; vzdrže le malo časa ali pa puščajo že takoj nove.

Za beton je treba uporabljati čist, po možnosti ostrobrat gramoz in pesek, brez najmanjših primesi ilovice in prsti. Najmanj 14 dni je treba betonsko zidovje varovati pred neposredno pripeko sonca, da se beton prehitro ne suši. Ob nalivu moramo prva dva dni svež beton pokriti z deskami. Za omet uporabljamo cement in najdrobnejši

JOSIP URCH

Trgovina z vinom in žganjem

LJUBLJANA — Tel. 29-66

Bleiweisova cesta 33 - (Javna skladišča)

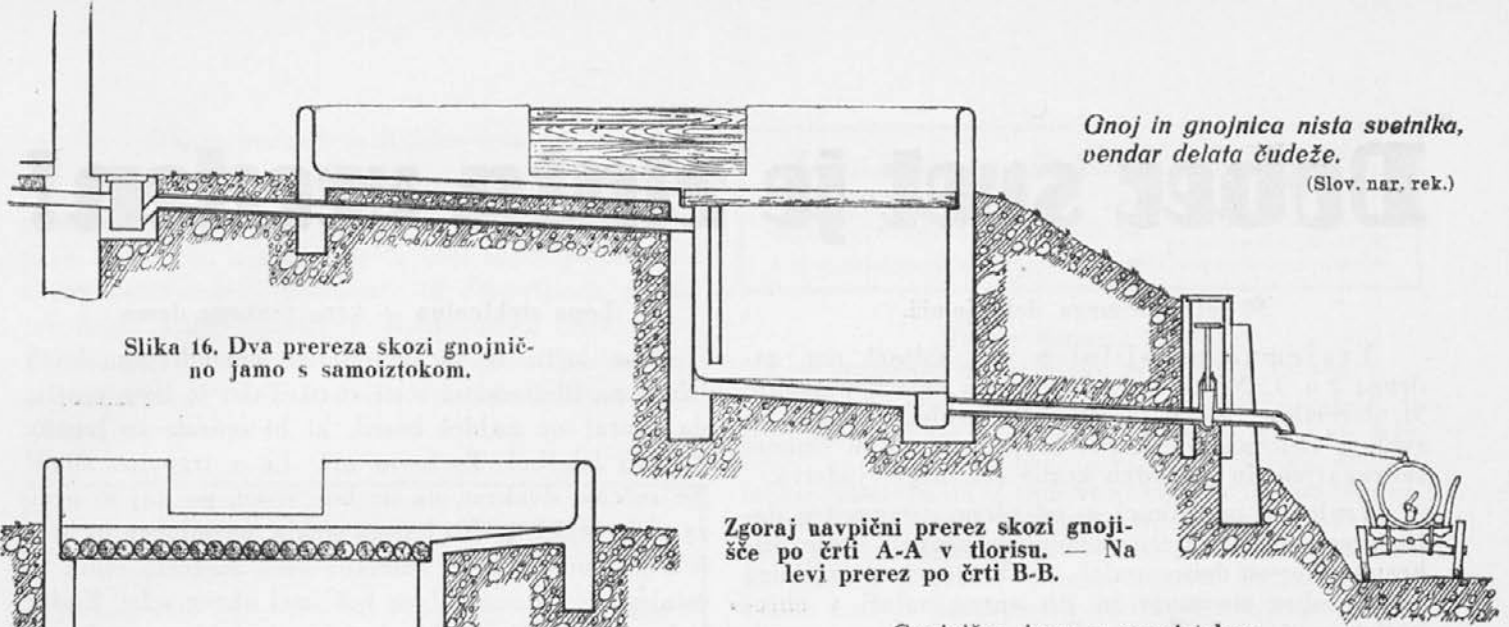

Ure
zlatnina, srebrnina
in optični predmeti
J. VILHAR
urar — Sv. Petra c. 36
Ljubljana

Gnoj in gnojnica nista svetlnka,
vendar delata čudeže.

(Slov. nar. rek.)

Slika 16. Dva prereza skozi gnojnično jamo s samoiztokom.

Zgoraj navpični prerez skozi gnojnišče po črti A-A v tlorisu. — Na levi prerez po črti B-B.

Gnojnična jama s samoiztokom.

Ko se odločimo zgraditi gnojnično jamo, moramo ugotoviti, ali ni morda teren tak, da bi se dalo napraviti jamo s samoiztokom. To je najpreprostejši, najlažji in najcenejši način spravljjanja gnojnice iz jame. Prihranimo si stroške za nabavo gnojnične črpalke in za njeno vzdrževanje in polnjenje soda se vrši samo, brez vsakega truda. (Glej sliki 14 in 16.)

Najvažnejši del samoiztoka sta zaporna zaklopka (ventil) in iztočna cev. Za zvezo med iztočno cevjo in sodom rabimo, kot pri črpalci, navadno leseno korito ali korito iz pocinkane pločevine. Po končanem odvažanju gnojnice moramo paziti, da zapornice dobro zapremo. Pozimi moramo zapornico zametati z gnojem, da cevi od mraza ne popokajo.

prodni pesek (mivko). Uporablja naj se le najboljši (»Portland«) cement.

Če notranjosti gnojnične jame ne napravimo skrbno, začne kmalu propuščati. Velik trud in vloženi kapital je tako mnogokrat skoraj popolnoma zastoj, kajti že suhega betona potem ne moremo več dobro krpiti.

Lojzetova kosa

Železnina
ALOJZIJ HOČEVAR
LJUBLJANA
Ulica 3. maja 9

Ni orodja kot je kosa,
kadar se po travi bliska,
in vihti jo fantič mladi
ter med cvetjem poje, vriska.

Šviga, svetli se, zveni,
reže bilke in cvetlice,
a za kosci pa grabljice
naglo trosijo redi.

Ostre kose za fantiče,
ostre srpe za deklīče,
na zalogi vse imam,
rad poceni vse prodam.

Ni pa tista kosa dobra,
ki se hitro skrha rada,
da jo kosci jezno brusī,
kolne, kot je to navada.

Naša kosa pa je prava,
iz najboljšega je jekla,
čisto reže, nič ne pušča,
še nikoli ni odrekla.

Po vseh krajih popotujem
in tovarne obiskujem,
po Slovenskem, po Taljanskem
kose iščem, preiskujem.

Iščem, gledam, preiskujem
zdaj doma in zdaj na tujem,
pazno gledam, tenko slušam
in ostrino preizkušam.

Iščem pazno, ogledujem,
če speljana je lepo,
če je vitka kot dekle,
ki vsa bistra k maši gre.

Ko blišči se v soncu rosa,
gladko reže naša kosa,
čez polje gre kosci z njo,
kakor zvezda čez nebo.

Njene prednosti velike,
nje fineše in odlike -
ni mogoče vseh naštetī,
to je znano po vsem sveti!

Kdor jo vidi, ostrmi,
vsakdo reče: to je kosa,
dobro reže in kosi,
res najboljša, ta ni bosa!

Kadar pa se skrha kosa,
k meni urno prihitite,
pravi bergamaški kamen
za ostrino brž dobite!

Zmeraj ga imam v zalogi
pravi bergamaški kamen,
spet vam rezala bo kosa
in sijala kakor plamen.

Zmeraj dobra in priročna,
kakor je dekle poskočna,
to je prava naša kosa,
to je Lojzetova kosa!

Reže, seka in kosi,
koscu se srce smeji -
to je prava naša kosa,
to je Lojzetova kosa!

Ovojni papir

VREČICE, OGLJE nudi naj-
ugodnejše trdka
H. SKALA, Ljubljana
Mirje št. 2.

UMER IVAN

MIZARSTVO
LJUBLJANA-VIČ, POSTOJNSKA ULICA 74
TELEFON 3458

Dober svet je zlata vreden!

50 let uspešnega dela jamči.

Vzajemna posojilnica v Ljubljani reg. zadruga z o. j., Miklošičeva 7 (v lastni palači) praznuje 31. decembra 1942 petdesetletnico svojega obstoja in svojega delovanja v korist in pomoč svojim članom zadrugarjem in posredno korist celotnega ljudstva.

Vzajemni posojilnici so od njene ustanovitve dalje premnogi vlagatelji popolnoma zaupali svoje prihranke, ker so dobro vedeli, da Vzajemna posojilnica vloge dobro obrestuje in jih varno naloži v obče-koristna in rentabilna podjetja in pomaga z ugodnimi posojili malemu človeku v potrebah in stiskah.

Za popolno varnost vlog jamči zadruga s svojim premoženjem v nepremičninah, vrednostnih listinah itd.

Po kosilu se prileže kozarček vina

Hočete kupiti dobro vino? Obrnite se na Centralno vinarno, Ljubljana, Frankopanska ulica 11, telefon št. 25-73.

Centralna vinarna pazi na dober glas, ki si ga je v teku dolgoletnega poslovanja pridobila. Zato dobavlja odjemalcem le pristna popolnoma zanesljiva vina.

Tudi danes morete pri Centralni vinarni še izbrati različne vrste vin, ki jih imamo v zalogi.

Če želite vsak dan h kosilu kozarček vina, ga ne morate vzeti v sodu. Naročite ga pri Centralni vinarni v steklenicah in dobite po isti ceni, kot v sodih.

Centralna vinarna je kot dobavitelj za mašna vina autorizirana od škof. ordinariata.

Centralna vinarna d. d. Ljubljana, Frankopanska 11.

SPEDICIJA

LJUBLJANA, CESTA SOŠKE DIVIZIJE 14
BRZOJAVNI NA SLOV: „GROM“
TELEFON INTERU RBAN ŠTEV. 24-54
ZASTOPSTVA V VSEH VEČJIH MESTIH
TUZEMSTVA I INOZEMSTVA

Lepa steklenina — kras vsakega doma

Kar ločiti se ne moreš od krasnih Agnolovih izložb na Bleiweisovi cesti št.10. Tako je lepo v njih, da skoraj ne najdeš besed, ki bi opisale to lepoto. Pa kaj izložbe! To še ni nič. Le v trgovino stopi! Ne rečemo dvakrat, da ne boš vedel, po kaj si prav za prav prišel, toliko lepega stekla, navadnega in brušenega, porcelanastih izdelkov vseh mogočih oblik in ostalega tovrstnega blaga boš imel okrog sebe. Kadar boš torej v zadregi, kje boš kupil steklene predmete in izdelke iz porcelana, tedaj jo mahni kar k Avgustu Agnoli na Bleiweisovo cesto 10. Blago je vedno odlično, izbira velika, cene zmerne. Ne pozabi torej: Avgust Agnola, steklo, porcelan.

„MERKUR“

tvornica mila in kemičnih izdelkov

priporoča svoje vodeče izdelke

„ANITA“ zobna pasta

Gutnik Antonija Ljubljana-Vič Tržaška c. 73
mesarija in mesni izdelki

Kdo posreduje med kmetom in meščanom?

Da bi se izpopolnila zadruga organizacija tudi v Ljubljani in okolici, je bila leta 1940. ustanovljena Gospodarska zadruga, z. z o. j. v Ljubljani. Za svojo nalogo si je naredila: potom kmečke stanovske organizacije tudi zadruga organizirati kmete v mestu in okolici ter povezati z zadrugo vse socialne in vzgojne zavoda v Ljubljani. To nalogo je v precejšnji meri tudi izvršila. Kot posredovalka med kmeti in zavodi je v okviru skupne organizacije omogočila prvim ugodno prodati odvišno blago, drugim pa ceneno in solidno nabaviti razne kmetijske pridelke.

Sedaj je Gospodarska zadruga prevzela vlogo, ki so jo narekovale razmere in postala tudi aprovizacijski organ v Ljubljani. A tudi sedaj skrbi, da ima vedno v zalogi blago, ki sicer ni racionirano, pa ga je težko dobiti. Tako oskrbuje zavode in ostale svoje člane skoraj z vsemi predmeti, ki so potrebni v gospodinjstvu — tudi s kurivom — kmetom pa dobavlja razna umetna gnojila, cement itd.

V dobrih dveh letih je Gospodarska zadruga svoje poslovanje znatno razširila. Organizirala je skoraj vse zavode v Ljubljani, mnogo posameznikov in Krajevnih kmečkih zvez, tako da znaša število njenega članstva nad 500. Svoje poslovne prostore in skladišča ima na Bleiweisovi cesti 29.

Oh, ta parket! — Koliko dela dá!

Cenjene gospodinje! Ne trudite se preveč z drgnjenjem parketov po stanovanjih. Da boste imeli parket spet tak kot nov, za to vam najbolje preskrbi znana delavnica za polaganje in dobavljanje parketov **Brlec Josip, Ljubljana, Kolodvorska ulica št. 28.** Tvrdba ima strokovne moči, ki izrabljen parket lepo ostružijo, da je tak kakor nov. Vsa dela izvršuje temeljito. Cene so zmerne.

**JOS. O
L
U
P**

Priporočamo trgovino z oblekami, manufakturno in perilom. — Še vedno velika zaloga z dobrim blagom. — Obleke in perilo se izoršuje tudi po naročilu.

LJUBLJANA - STARI TRG 2

KUNOVAR VALENTIN Vrtnarstvo
Ljubljana - Sv. Križ
Vsakovrstne cvetlice, šopki in venci • Specialna vzgoja cvetlic za nasade grobov • Oskrbovanje cvetličnih nasadov • Velika izbira cvetlic za okrasitev balkonov in oken • Dekoracija grobov za praznik Vseh svetnikov

Obleko kupuješ za več let, torej premisli...

Ko boste hoteli kupiti obleko, plašč ali drugo konfekcijo, se obrnite kar na staro in solidno

tvrdko Lukič, Ljubljana, pri tromostovju,

kjer boste dobili vse po vaši želji.

V stalni zalogi lahko izbirate plašče, površnike, obleke za moške in ženske. Izbira je velika, cene pa skrajno zmerne.

Praktično darilo je najboljšo!

Kadar boste potrebovali raznovrstne škatle, mape, šatulje in podobno, se obrnite kar na tvrdko **Mrovlje Alojzij, Ljubljana, Emonska cesta št. 2,** kjer boste z vsem zaželenim odlično postreženi. Na zalogi vse, kar spada v kartonažno stroko. Postrežba solidna in točna.

Dobra volja je pol zdravja

Le nikar se tako kisló ne držite! Denite bonbonček v usta, pa boste takoj boljše volje. Odlične bonbone, raznovrstne kekse, likerje izbranih vrst pa dobite v največji izbiri v trgovini

**BON-BON, Florjanc Josip,
Ljubljana, Miklošičeva cesta št. 50.**

Le stopite notri pa vam bodo postregli z vsem, kar vam bo pozelelo srce. Nakupili boste tudi lahko razne sladke dobrote za vsake vrste domačih praznikov. Blago je vedno sveže, v dovoljni meri v zalogi in ceneno.

Obiščite ob vsaki priliki tvrdko **BON-BON!**

Mladinska založba

Zastopstvo Mariettija,
LJUBLJANA, STARI TRG 30

ima po najugodnejših cenah misale, brevire in druge bogoslovne knjige. Tu se dobijo poleg drugih knjig knjige Salezijanske izdaje, vse knjižice, vse za šolo in pisarno

Dober denarni zavod

— najboljši gospodarski svetovalec vsakogar

Zrno do zrna pogača, kamen do kamna palača, ta stari pregovor velja še danes. Premnogi, ki se ga drže, lahko na stara leta uživajo plodove svojega dela in lahko dokažejo, da se tudi varčevanje v malem izplača. Že od nekdanj naše ljudstvo pridno varčuje. Tako si premnoge družine prihranijo železne rezerve za čase, ko pride v družino nesreča, bolezen. Kako hudo je, kadar družina ne premore potrebnih sredstev za najvažnejše predpogoje sreče — zdravja in življenja. Zato je treba varčevati ne samo v dobrih, ampak tudi v resnih časih. Dandanes marsikdo misli drugače in se izgovarja, češ, kaj bi varčeval, bo že kako. In vendar je tako postopanje skrajno neresno. Drugi, ki varčujejo, pa mislijo, da je boljše, če hranijo denar doma. Koliko bridkih izkušenj so že doživeli taki varčevalci, ko jim je denar doma zgorel ali se kakor koli uničil. Privarčevani denar je in ostane najprimernejše in najvarnejše spravljeno v hranilnici. S tem ni odtegnjen obtoku in koristno služi vsemu gospodarstvu.

Hranilna knjižica solidnega denarnega zavoda je še vedno najprimernejši hranilnik. Denar ni naložen samo varno, ampak prinaša tudi obresti. Zvest varčevalec ima povrhu vsega v denarnem zavodu potem tudi svojega najboljšega svetovalca ob svojih gospodarskih neprilikah. Takemu varčevalcu bo denarni zavod posebno rad pomagal s posojilom, če bo prišel v gospodarsko nepriliko.

Ali je kriza res še pustila kaj dobrih denarnih zavodov, boste vprašali? Je.

Hranilnica ljubljanske pokrajine v Ljubljani ves čas točno izplačuje vloge in daje posojila po najugodnejših pogojih. Poleg tega ima tudi ekspozituro v Kočevju. Obe vršita tudi vse bančne posle, zlasti tudi nakazila v inozemstvo.

**Najmoderneje
urejena lekarna**

Dr. G. Piccoli

Velika zaloga tu- in inozemskih specialitet. — Oddajajo se zdravila na recepte za vse bolniške blagajne. — Naročila točno proti povzetju.

Ljubljana

nasproti nebotičnika — Telefon št. 28-35

JAGER

MILAN, MEHANIČNA PREDILNICA ŽIME
NIZKE CENE
TRGOVINA: SV. PETRA C. 17 - PREDILNICA: FUŽINE
TELEFON 2042 TELEFON 2045

„ŽIMA“

Ljubljanska mestna elektrarna.

Ljubljanska mestna elektrarna je že leta 1925. odprla svojo lastno prodajalno v magistratnem posloju na Mestnem trgu št. 2, z namenom, da širokim slojem ljubljanskega prebivalstva nudi vedno priliko nakupovati najrazličnejše elektrotehnične potrebščine. V tej prodajalni si lahko vsakdo izbere vse, kar potrebuje pri električnih napeljavah, tako za stanovanjske, gospodarske, gospodinjke in obrtniške namene. V stalni zalogi in veliki izbiri ima ves elektrotehnični material od žarnic, lestencev, stropnih in namiznih svetilk, delavniških svetilk, posebnih sojnikov pa do najmodernejših svetil sodobne svetlobne tehnike.

Za gospodinjke in obrtne namene si lahko izbere vse potrebne aparate.

Prodajalna ima vedno v zalogi električne likalnice, peči; ogrevalnike za vodo in druge priprave pa lahko naročite po izbiri in nasvetu, ki vam ga nudi vedno rade volje osebje mestne elektrarne.

Prav tako izvršuje mestna ljubljanska elektrarna vse električne napeljave, tako za razsvetljavo kakor tudi za pogon, vse pa najsolidneje in po najnižjih dnevnih tržnih cenah. Proračuni za napeljave izvršujemo na željo v najkrajšem času.

Za svoje ljubljanske odjemalce ima mestna ljubljanska elektrarna že dolga desetletja vpeljano posebno nadzorno službo za nujna popravila in odpravo motenj oziroma napak, tako da ima vsak odjemalec mestne elektrarne možnost, kar najhitreje urediti pomanjkljivo električno napeljavo.

Ravnateljstvo mestne elektrarne je na Krekovem trgu št. 10, prodajalna mestne elektrarne pa na Mestnem trgu št. 2, v hiši magistratnega posloja.

Naš vsakdanji kruh.

Priznано je, da peče Dolinarjeva pekarna na Poljanski cesti št. 19, telefon 30-56, odličen kruh. Kruh je tak kot malokje, pravijo tisti, ki so ga enkrat kupili v tej pekarni. Pa ne samo s kruhom, ampak tudi z raznimi slaščicami vam lahko postrežejo ob vsaki priliki. Odličen kruh pa še kaj drugega zraven: ali si lahko želite še kaj več?

Papírocel

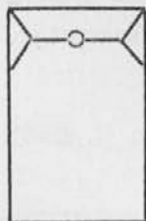
A. ADAMIČ

Tovarna vrečic

Izdelki iz celofana

Ljubljana, Lepodvorska 23

Telefon 46-69

Zadružništvo in napredek kmetijstva.

Gospodarska zveza je zadruga z omejenim jamstvom, ki združuje v sebi vse slovenske kmetijske zadruge. V njej so torej včlanjene samo zadruge. Kot centrala slovenskega blagovnega zadružništva opravlja svojo nalogo tako, da prevzema od krajevnih zadrug kmetijsko blago v vnovčevanje. Kmetijske zadruge ji pošiljajo vse kmetijske pridelke kakor sadje, seno, krompir, gozdne sadeže, živino itd. Kot blagovna centrala kmetijskih zadrug, pa mora le-te oskrbovati tudi s kmetijskimi potrebščinami. Zato Gospodarska zveza nakupuje doma ali v inozemstvu razna umetna gnojila kakor superfosfat, kalijevo sol, apneni dušik, kostno moko, razna škropiva (galico) itd. Pri njej dobijo članice zadruge tudi poljedelsko orodje in stroje.

Gospodarska zveza predstavlja višjo organizatorično stopnjo v blagovnem zadružništvu in je zaradi tega kmet preko nje povezan s trgov. Vsak kmet mora biti torej vključen v to organizacijo. To stori, če se vpiše doma pri svoji krajevni zadrugi, ki je članica Gospodarske zveze.

„MERKUR“

tvornica mila in kemičnih izdelkov

priporoča svoje vodeče izdelke

„ANITA“ toaletno milo

ŠIMENC PAVEL

LJUBLJANA, SV. PETRA CESTA 26 - TELEFON 26-54

Stalna zaloga cvetlic, šopkov, žalnih vencev ter raznih aranžmajev, kakor tudi bogata izbira cvetlic za vsakovrstne okrasitve

Kam bi šel, ne veš?

Kdo ne pozna znane ljubljanske mesarije Javornik? Menda ga ni meščana, ki še ne bi kupoval v tej mesariji raznovrstnih mesnih izdelkov. Tudi zdaj jih lahko dobite, kolikor hočete. Le pridite v Wolfovo ulico, kjer si boste lahko marsikaj izbrali za svoj okus!

Kakršen je temelj, takšna je stavba.

Tako pravijo ljudje. In če hočete imeti trden temelj pri svoji hiši, tedaj jo dajte v delo gradbenemu podjetju Karel Kavka, Ljubljana, Žibertova ul. 11, telefon 20-50. Stavbenik Karel Kavka vam bo solidno izvršil vsa gradbena in tesarska dela. Podjetje izvršuje vsa v graditeljsko in tesarsko stroko spadajoča dela po predloženih in lastnih načrtih. Na kratko torej: Nove hiše dajte v delo gradbeniku Karlu Kavki.

Kdo mi bo natisnil tiskovino?

Kadar boste v dvomih, kje naročiti tiskanje raznih revij, knjig, časnikov in ostalih v to vrsto spadajočih del, tedaj se brez skrbi zaupajte **Zadružni tiskarni**, ki vam bo ustregla v vsem kot želite. Razen tega lahko pri njej naročite tiskanje različnih vabil za gledališke odre in koncerte. Kar najbolje boste postreženi tudi z najrazličnejšimi pisarniškimi tiskovinami, kuvertami, reklamnimi lepaki in še z vsem takim, kar potrebuje tiskarskega stroja in večjih tiskarskih rok. Kadar boste torej v zadregi, kje naročiti takšne izdelke, tedaj se vedno in ob vsaki priliki obrnite na **Zadružno tiskarno**, ki ima svoje delovne prostore na **Bleiweisovi cesti št. 17** v Ljubljani. Z izdelki boste vsekakor zadovoljni, prav tako tudi s ceno.

ZOBNI ATELJE - ORDINACIJA

Telefon 32-96

Dentist **BEVC Joško**

Telefon 32-96

LJUBLJANA, Cesta Arielle Rea 4/I

(v hiši, kjer se nahaja lekarna DEU)

Ordinira od 9-12.30 in od 2-5.30. Ob sobotah popoldne se ne ordinira. Po dogovoru se sprejema tudi izven teh ur.

A. ČERNE. graveur

LJUBLJANA - TELEFON 38-61

štamplje

etikete

tisk z jekloreza

Kje naj kupim gradivo, kje poljedelske stroje?

Železnina Fr. Stupica v Ljubljani, cesta Arielle Rea 1, ki obstoja že skoraj 50 let, ima vedno v zalogi:

STAVBNI MATERIAL: cement, betonsko železo, krovno lepenko, štorjo i. dr. — Palično železo, črno, cinkovo, pocinkano, bakreno, medno in drugo pločevino. — Žico, žičnice, vijake. — Mrežo in žico za ograje. — Peči in štedilnike. — Cevi in kolena za dim. — Okovje za stavbe in pohištvo. Črpalke za vodo in gnojnico. — Cevi in armature za vodovod. Konopnene in gumijeve cevi. Kopalne kadi, klozete, lijake, rešetke za kanale. — Orodje za vse obrti. Mere za les. Vozne dvigalke. Žage in verige vseh vrst. — Kroglična vretena za krožne žage. — Tehtnice in uteži.

POLJEDELSKE STROJE: slamoreznice, mlatilnice, sejalnice, trosilce za gnoj, geplje, mline in stiskalnice za sadje, žitočistilnike, kosilnice »Deering«, kultivatorje, posnemalnice, jermene, nože za slamoreznice, pluge, brane. Kotle za krmo in žganjekuho.

Kuhinjsko posodo raznih vrst. Čebelarske in sadjarske potrebščine. — Razstreliva. — Tovarniška zaloga krogličnih ležajev.

**D
O
M.**

Premog - Drva - Koks

M. ČEBIN, Ljubljana, Wolfova 3

Za razmnoževanje muzikalij
se priporoča opalografija

ROMAN PAHOR, Ljubljana, Pribinova 6

Knjiga — tvoj prijatelj.

Ali veš kje jih dobiš največ in vseh vrst? V domačem jeziku in v tujih? Leposlovje, znanost, umetnost, tehnika, in z vseh področij. Prav tako razne liturgične knjige, cerkveno in svetno glasbo, tiskovine za župne in davčne urade, strokovne, znanstvene in modne revije. Posebno bogata izbira v italijanskem in nemškem jeziku.

Vse to najlažje dobiš ali naročiš

v **Ljudski knjigarni** v Ljubljani, ki ima zelo bogat sortiment, razen tega pa tudi svoje **založništvo**, v katerem izhaja znana zbirka »Naša knjiga«, **Mladinska knjižnica**, **Bogoslovna knjižnica**, revija **Dom** in svet itd.

Knjigarni je pridružena tudi **Papirnica**, kjer dobite vseh vrst papir, šolske in pisarniške potrebščine, devocijonalije, kipe, nabožne in umetniške slike, krasne keramične izdelke, aktovke, mape, poslovne knjige itd.

Založba izdaja tudi svoj **Vestnik**, s katerim vas stalno obvešča o vseh novostih, prav tako pa lahko dobite pri njej tudi vse podatke o knjigah.

Zato ne pozabite na

Ljudsko knjigarno v Ljubljani, **Pred škofijo 5**, in na njene **podružnice**: Ljubljana, **Miklošičeva 5**, ter **Novo mesto (Krajec)**.

**KREDITNI
ZAVOD ZA
TRGOVINO IN
INDUSTRIJO
LJUBLJANA,**

Prešernova ulica št. 50

Telefon: 37-81, 37-82, 37-83, 37-84, 37-85
Brzojavni naslov: Kredit Ljubljana

Obrestovanje vlog, nakup in prodaja vsakovrstnih vrednostnih papirjev, deviz in valut, borzna naročila, predujmi in krediti vsake vrste, eskompt in inkaso menic, kuponov, nakazila doma in v tujini, safes deposits itd.

Mr. ph. Kolář

Kemična tvornica in drogerija na veliko
Ljubljana VII

Ljubljanska mestna plinarna.

Ljubljanska mestna plinarna pridobiva razen plina in kokska tudi še važne stranske produkte **surovega katrana**. V novo postavljeni napravi pridobiva kot nadomestek bitumena smolo za izoliranje stavb. Razen tega je važen proizvod tudi **karbolinej**, ki služi za konzerviranje lesa in lesnih izdelkov.

O uporabnosti **cestnega katrana**, ki je tudi izdelan iz surovega katrana, pa se lahko vsakdo prepriča na mestnih cestah, ki so bile napravljene v zadnjih letih.

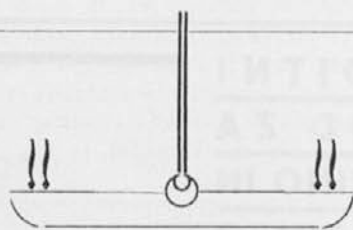
Ljubljanska mestna plinarna postreže vsem interesentom z **najboljšimi plinskimi aparati**, ki izrabljajo plin čim racionalneje. Vse te aparate pa si lahko ogledate v razstavnem prostoru **mestne plinarne v Kresiji (Nabrežje 20. septembra)**. V tej svoji prodajalni ima vedno stalno veliko zalogo vseh plinskih aparatov.

Ljubljanske gospodinje šele danes pravilno cenijo gospodarski pomen plina in njegove velike udobnosti.

Srečne so lahko tiste družine, ki imajo v svojih kuhinjah plinski štedilnik in z njim najhitrejše, ceneno in higiensko kurivo. — Da se plin rabi za prekanje mesnih izdelkov, za sušenje perila, za likanje, pri ulivanju kovin, pri razkuževanju zdravniških instrumentov, za peko itd. itd., tega nam ni treba še posebej omenjati. To bi naj bile le glavne panoge, pri katerih se uporablja plin v večjih merah.

Kadar boste torej potrebovali plinske aparate, ali ko boste potrebovali strokovnih nasvetov za plin, se vedno obrnite na **Ljubljansko mestno plinarno** in njeno prodajalno v Kresiji.

Vodovode, sanitarne opreme, centralne kurjave, plinovode, strelovode in splošno
kleparstvo izvršuje podjetje
LOVRO PIČMAN, Ljubljana
Ilirska ulica 15 - Telefon šte. 29-11

Elektro - Bogataj

Električno podjetje. vseh vrst instalacijskega
Izvršuje vse električne materiala. Elektromotorji
instalacije in popravila. stalno na zalogi. Stro-
Trgovina in zaloga kovno in solidno delo.

C e n e n i z k e .

LJUBLJANA — KONGRESNI TRG ŠTEV. 19
poleg nunske cerkve — Telefon šte. 20-03

Velika mesta v Italiji

Po ljudskem štetju iz leta 1931 je bilo največje italijansko mesto Milan, in sicer pred Rimom. Kajti dne 21. aprila 1931 je štel Milan 960.729 prebivalcev, dočim je imel istega dne Rim samo 930.926 prebivalcev. Toda že ljudsko štetje iz leta 1936 je izkazalo za Rim večje število prebivalstva kot za Milan. Kajti Rim je štel dne 21. aprila 1936 1.150.989 prebivalcev, dočim jih je imel Milan samo 1.115.848. Najnovejše številke kažejo, da prebivalstvo Rima vedno hitreje narašča in da bo imel Rim v najkrajšem času poldrug milijon prebivalcev.

V naslednjem podajamo število prebivalstva velikih mest v Italiji s koncem lanskega leta (v oklepajih podatki po ljudskem štetju dne 21. aprila 1936):

Rim 1.415.890 (1.173.034), Milano 1.246.199 (1.114.111), Napoli 942.048 (873.855), Torino 716.261 (637.029), Genova 666.547 (631.346), Palermo 445.143 (417.400), Firenze 363.920 (329.982), Bologna 330.662 (289.053), Venezia (Benetke) 291.540 (269.699), Trieste 261.586 (252.457), Catania 258.625 (243.819), Bari 226.009 (197.455), Messina 208.708 (195.096), Verona 171.653 (162.416), Taranto 159.819 (137.515), Padova 155.864 (142.213), Brescia 139.670 (127.653), Livorno 138.249 (125.538), Ferrara 127.685 (119.532), Reggio di Calabria 127.296 (117.783), Cagliari 125.857 (113.190), La Spezia 124.041 (111.523), Apunian 109.254 (101.692).

Glede Apunian je pripomniti, da je to nova občina, ki je nastala konec leta 1938 z združitvijo občin Massa Carrara in Montignoso.

Ljubljane v tem seznamu ni, ker njeno prebivalstvo še ne dosega sto tisoč. Po ljudskem štetju dne 31. marca 1931 je imela Ljubljana 59.765 prebivalcev. V letu 1935 pa so bile priključene Ljubljani nekatere okoliške občine, oziroma njih deli. Po štetju dne 31. julija 1941 je štela Ljubljana 91.613 prebivalcev.

Mancini Anton

Fotoateljé

Ljubljana, Tržaška c. 83

Železniško in cestno omrežje v Italiji

Po podatkih Statističnega letopisa za 1942 je znašala s koncem leta 1941 dolžina državnega cestnega omrežja 21.111 kilometrov, dočim je znašala dolžina železniških prog 23.007,7 km. Naslednja statistika kaže dolžino železniškega omrežja po posameznih pokrajinah (niso vštete nove pokrajine, ki so bile leta 1941 priključene Kraljevini).

	dolžina vseh žel. prog v km
Piemont	2.178,2
Ligurija	528,2
Lombardija	2.241,3
Tridentinska Benečija	556,6
Veneto	2.038,6
Julijska Benečija	517,1
Emilija	1.662,7
Toskana	1.550,1
Marke	520,0
Umbrija	577,0
Lacij	1.366,5
Abruci in Molise	1.034,2
Kampanja	1.509,7
Apulija	1.560,9
Lukanija	616,1
Kalabrija	1.205,4
Sicilija	2.181,1
Sardinija	1.364,0
Kraljevina	23.007,7

Od vsega železniškega omrežja odpade na normalnotirne državne železnice 16.475 km, na ozkotirne državne železnice, katere so skoraj vse na Siciliji, pa 595,6 km. Na normalnotirne zasebne proge odpade 2.776,2 km, na ozkotirne zasebne proge pa 3.160,9 km, od teh največ na Sardiniji.

Dolžina cest ni dana po deželah, temveč po upravni razdelitvi cestnega omrežja, tako da ni mogoča primerjava z železniškim omrežjem.

Za notranji promet skrbi tudi 2.150 km tramvajskih medkrajevnih linij, 2.188 km mestnih cestnih železnic in 510 km filobusnih linij. Nadalje izkazuje statistika 21,7 km žičnih železnic na zemlji in 60 km v zraku.

ORFAN IN LEZARSKI

Z A S T A R E I N M L A D E

1.

Bistri cesar Tai Tung

Na Kitajskem so imeli vladarja. Tai Tung mu je bilo ime. Bil je tako bister, da mu ni bilo para v vsej kitajski zgodovini. Ni je bilo skrivne misli ne tajne prevare, da je ne bi takoj pregledal.

Imel je veliko hrabro vojsko, njegovemu brodogovju pa je poveljeval spretni admiral Ti Tang.

Srečno je vladal bistri Tai Tung, veselje pa mu je grenila zagrizena tolpa tihotapev, ki je sleherni večer pošiljala po eno ladjo z oddaljenega otoka Filipa proti kitajskemu zalivu Keming, kamor je dospela po petih dneh plovbe. Vsi cesarjevi opomini niso nič zalegli, tihotapeci so vneto gusarili dalje, da je bilo kaj.

Končno je cesar dal admiralu Ti Tangu povelje, naj tihotapece poštene kaznuje. Tihotapeci so imeli pet ladij, Ti Tang pa silno brodogovje, a vsaka cesarska ladja je bila prav tako hitra kakor gusarske ladje strastnih tihotapev.

Admiral Ti Tang se je po nekaj dnevih vrnil k cesarju ter mu sporočil, da je srečno opravil dano nalogo in tihotapece trdo kaznoval. Dejal je, da je z brodogovjem odplul iz zaliva Keming določenega dne v smeri proti otoku Filipu, torej po poti, kjer je lahko srečaval gusarske ladje. Sleherni dan, tako je zatrjeval, je potopil po eno izmed petih gusarskih ladij, ki je nanje naletel na vožnji.

»S tem je bilo gusarstvo docela iztrebljeno, veličanstvo!« je admiral Ti Tang zaključil svoje poročilo.

Cesar pa je ostal zamišljen. Namrščil je obrvi in zgubančil visoko čelo. Nenadoma pa je vstal, admiralu osorno ošinil ter mu rezko dejal, naj se pobere domov, kjer ga bo čakal odlok o upokojitvi.

Kaj mislite, zakaj se je cesar Tai Tung tako zelo razrdil, da je svojega admiralu Ti Tanga odslovil, ko mu je vendar prinesel poročilo o lepi morskimi zmagi?

2.

Nemara pa imaš žilico za odkrivanje zločinca

Pred leti se je v Lizboni pripetil hud zločin. V neki mornariški beznici so štirje sloviti pretepači igrali za čedne vsote. A kakor je že stara navada med strastnimi kvartopirci: ob nekem trenutku se je med njimi razvnel silen prepir in eden od štirih pretepačev je tovariša kar ubil. Pretepačem so bila imena: Garcia, Undino, Zampa in Vega.

Gre za to, da zdaj odkrijemo, kdo je bil žrtev in kdo morilec. Pomagati si moremo samo s podatki, ki jih je policija dobila po prvem zaslišanju. Preiskovalni sodnik ni mogel Garcia pripraviti do tega, da bi kaj povedal o zločinu svojega brata. Vega je komaj pet dni pred zločinom prišel iz jetnišnice, kjer je odsedel tri mesece. Garcia je bil popeljal svojega prijatelja Zampo k Undinu, da bi ju spet pomiril in spravil, ker sta se ob neki priliki sporekla. Vega je Undino

spoznal šele nekaj dni, preden je odromal v jetnišnico. Zampa je poznal samo očeta Garcia. Undino pa je bil pripravljen pričati proti enemu izmed tovarišev, ki je teden dni pred zločinom bil na kosilu pri umorjencu, in mu ni še prav zapal, ker ga ni dolgo poznal.

Če boš zdaj lahko nedvoumno dognal, kdo izmed naštetih pretepaških kvartopirceev je bil morilec in kdo umorjenec, bomo morali priznati, da si sposoben za dobrega detektiva.

Etikete

GRAVER JOŠKO DOLENC
LJUBLJANA - MESTNI TRG ŠTEV. 5-I.

Telefon šte. 44-25

3.

Kdo bi ga mogel ujeti?

Tinček je v tistih letih, ko dečki »požirajo« cele kupe pustolovskih spisov, zlasti še Karla Maya. Oče sumi, da tudi njegov sinček Tinček prebira tako čtivo cele noči. A vsi njegovi poskusi, da bi ga pri tem zalotil, so bili zaman. Tinček je od sile bister deček. Okna in vrata je tako spretno zadelal, da najmanjši žarek svetlobe ni mogel prodreti iz njegove spalnice. Električni števec je pred Tinčkovo sobo, a

oče si tudi s tem ne more pomagati. Tinček namreč očeta takoj zasliši, kadar parkrat na hodniku zaškriplje, ter brž luč ugasne.

Zato je oče v zadregi vprašal za svet strica Franceta, kaj naj ukrene, da bi Tinčka mogel ujeti.

»O nič lažjega ko to!« je odvrnil stric. »Kadar slutiš, da bere, stopi v njegovo spalnico, potem pa samo...«

No, kaj bo treba skrbnemu očetu storiti, da bo takoj uspel?

Trgovina z južnim in domačim sadjem ter zelenjavo na debelo

Glavnik Marjan

Skladišče in pisarna: Pogačarjev trg 1 (Semenišče)

Brzjavni: GLAVNIK LJUBLJANA - Telefon interurban 24-93

4.

Tehten pomislek

Tone in Tine se vračata iz predavalnice, kjer je njun prijatelj Cene pripovedoval zbrzanemu občinstvu zanimivosti s svojega potovanja po afriški puščavi.

Nenadoma se Tone ustavi: »Veš, Tine, človek ne bi skoraj mogel verjeti, kakšne imenitne stvari je Cene na svojem potovanju videl in doživel. Si slišal, kakšni so puščavski viharji, kakšne krasne vidne prevare doživljajo tam doli, ki jih imenujejo »lata morgana«? Potem pa, kako napeto je popisal svoj boj s tigrom! Še zdaj me oblije kurja polt, če pomislim, kako malo je manjkalo, pa bi ga danes ne slišali v predavalnici. Res je imel srečo, da je veliki nevarnosti ušel. Prav mojstrsko je tudi prikazal, kakšne so ondotne zelenice v resnici!«

»No, več kaj, Tone, Cene je lahko marsikaj doživel na svojih potovanjih, toda po tem predavanju mu ne verjamem več. Cene se je nocoj debelo zlagal!« mu je odvrnil Tine. »Kako neki!«

LEKARNA PRI

ZLATEM JELENU

Ph. Mr. R. Sušnik

LJUBLJANA, MARIJIN TRG

Poštnoizdatni račun šte. 10.522 Telefon 21-15

Zaloga vseh domačih in tujih zdravilnih sredstev, mineralnih vcdá, obvezil, kirurških in toaletnih predmetov. Poštne pošiljkatve obratno.

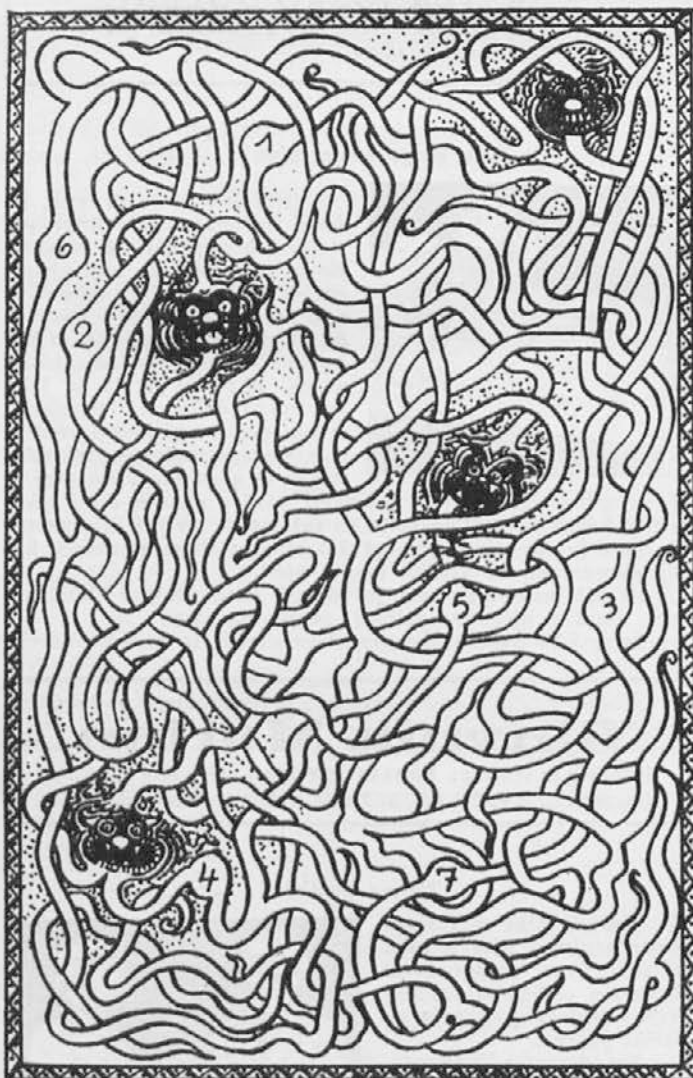
ALEKSANDER M. FRIEDRICH
EKSPORT LESA
 LJUBLJANA - BLEIWEISOVA CESTA 1/b

A. KASSIG UNIFORMSKI ZAVOD
 Ljubljana, Miklošičeva 17. Palača Vzajemne zavarovalnice

5.

Glej, da se ne izgubiš!

Stric Tone je pred leti dobil za god takole kitajsko preprogo. Umetnik je vanjo vtikal skrito nalogo. Tone je po daljšem ogledovanju namreč spoznal, da so štiri glave zmajev po dolgih kačjih trupih zvezane med seboj. Če namreč začneš pri kateri od teh glav in greš po zavojih naprej, prideš do naslednje glave pošasti itd., dokler nazadnje ne doseješ spet do prve glave.

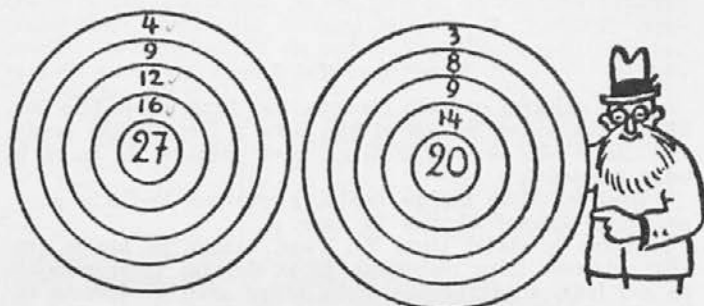

Poskusi, če se ti bo posrečilo najti pravo pot v vsem tem zavitem črevesju! Povej, pri kateri glavi je treba začeti in naštej po redu vpisane številke, da bomo vedeli, če si ubral pravilno pot.

6.

Si dober strelec?

Pred seboj vidiš dve tarči. Na obeh je bilo več zadetkov. Število krogov, ki so bili zadeti, smo napisali s številkami. Stari logar je oddal tri strele na vsako izmed obeh tarč in dosegel na vsaki 30 krogov.

Katere kroge je torej logar zadel?

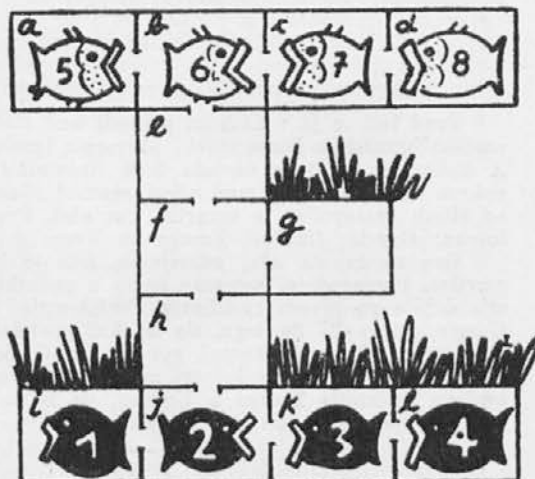
MAKS JERAS
Bonboni, čokolada, keksi
 LJUBLJANA, MIKLOŠIČEVA 34 — TELEFON 38-36

Fabbrica di mobili **J. J. NAGLAS**
 Tovarna pohištva **LUBIANA — LJUBLJANA**
 Cassa di risparmio postale No. 11.226 Telefono No. 2169
 Poštno čekovni račun štev. Telefon štev.

7.

Potujoči krapi.

Podoba naj predstavlja po ozkih vodnih stezah zvezana bajerja. V vsakem od njih plavajo štirje krapi. Spodnje štiri črne ribe, ki nosijo številke od 1 do 4, je treba spraviti v gornji bajer, ribe iz gornjega bajerja, zaznamovane s črkami od »a« do »d« pa v spodnjega. Ker so krapi debele ribe, gre skozi tesne prehode zmeraj le po ena riba. Treba bo torej več potez, a pri tem ne smeš preskakovati polj. Seveda smeš v eni potezi »premakniti« ribo skozi več polj, če so prosta. Polje »g« je ogibališče.

Naloga je precej zapletena. Zato si rajši iz lepenke napravi podobno sliko, za »ribice« pa vzemi majhne, s številkami zaznamovane koščke papirja ter vleci, kar ti duša da.

SLOVENIA TRANSPORT **JOS. L. ŠILIH**

SPEDICIJSKO IN TRANSPORTNO PODJETJE — CARINSKA AGENTURA — TARIFNI BIRO

Telefon 27-18, 37-18, 37-19

LJUBLJANA, Miklošičeva cesta

Telefon 27-18, 37-18, 37-19

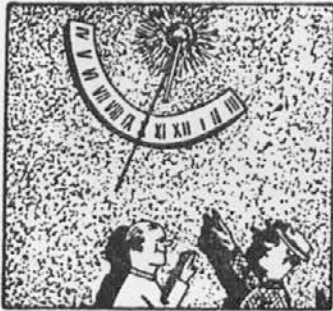
PRVA LJUBLJANSKA MEHANIČNA
PREDILNICA ŽIME NUDI VSE KVA-
LITETE ŽIME ZA ŽIMNICE PO
NIZKIH CENAH

„ŽIMA“

JAGER MILAN
TRGOVINA
SV. PETRA CESTA 17
PREDILNICA
FUŽINE
TEL. 2042
TEL. 2045

8.

Kdo ima prav?

Tinčkov oče si je uredil lep dom; vse v novem, lepem slogu. Na enem izmed zidov ima celo sončno uro. Očetu je ime Avguštin in ker je imel 28. avgusta god, mu je prišel čestitat tudi star znanec. Avguštin je prijatelju razkazal hišo in seveda sta se ustavila tudi pred sončno uro.

»Lepo, lepo!« je pritrjeval prijatelj, »toda nekaj si pri tej sončni uri le pogršil.« je po kratkem ogledu dejal. »Kako to?« vpraša oče Avguštin. — »Številke na uri so napačno zarisane, po moji uri je namreč zdaj natanko enajst, tvoja sončna ura pa kaže deseto uro.« — »In vendar ti pravim, da je sončna ura čisto v redu,« vztraja oče Avguštin.

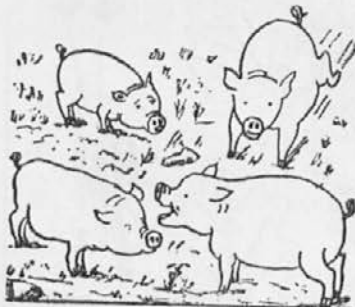
Kdo izmed njiju ima torej prav in zakaj?

„MERKUR“

tvornica mila in kemičnih izdelkov

priporoča svoje vodeče izdelke

„ANITA“ šampon

9.

Taka svinjarija!

Gospod Bacek ima tako le dragoceno premoženje. Vsi štirji prašički tehtajo skupaj 100 kg. Prvi ima 6 kg več ko drugi, drugi $4\frac{1}{4}$ kg več ko tretji in tretji $3\frac{1}{2}$ kg več ko četrti! — No, kaj meniš, koliko tehta vsak prašiček?

10.

Žeja na severnem tečaju

Loveca sta se odpravila v severno pokrajino skandinavskega polotoka, da bi napolnila lovski torbi z dragocenimi kožuharji. Da ju ne bi preveč zeblo, sta vzela s seboj tudi dve steklenici žganja. Toda eden od lovcev je bil strasten prijatelj žgane pijače ter je že na tihem počasi izpraznil eno izmed steklenk. Ko je trezni tovariš to sprevidel, je drugo steklenico nekam skrnil, da bi jo imel pri roki, če bi ju zadela kaka nesreča. Zganje je hotel imeti vsaj za razkužilo, če bi se kdo kaj rnil. Spravil ju je nekam zunaj lovske kočice.

A ko je drugega dne stopil tja, da bi jo poiskal, je doživel veliko presenečenje. Ob prvem pogledu na steklenico je spoznal, da se je tovariš lotil tudi tega žganja, čeprav je bila steklenica še zmeraj polna.

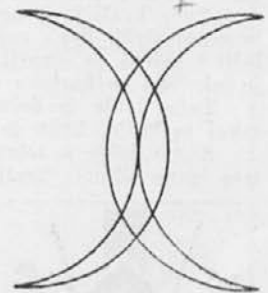
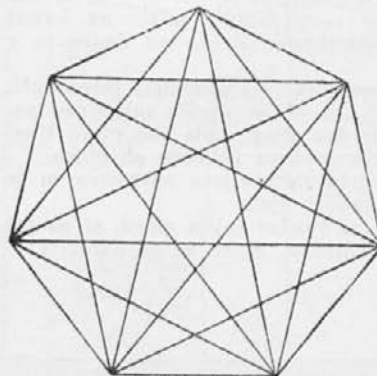
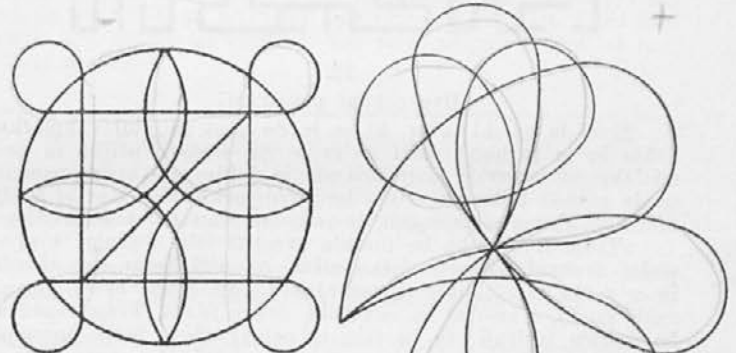
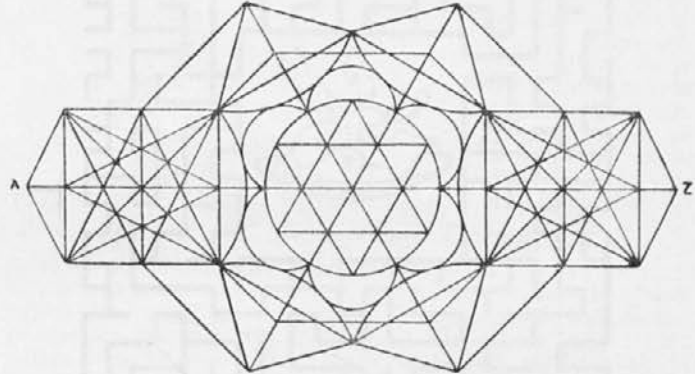
Kako neki je mogel to spoznati?

Družba sv. Mohorja je najstarejša slovenska kulturna ustanova, ki je razdelila med svoje ude do sedaj že nad 20 milijonov izvodov koristnih in priljubljenih knjig.

11.

Zdravilo proti dolgočasju.

Če te je kaj, pa povej, ali se da kateri od črtežev a, b, c, d in e narisati v eni sami nepretrgni črti! Povej še, v katerem od narisanih primerov se to ne posreči! Stavimo, da se boš uštel, če že ne pri vseh, pa gotovo pri polovici.

PLETENINE:

jopice, puloverji, sviterji, jersey-obleke, modni in športni dresi, pijame v volni itd.

TRIKOTAŽA:

perilo, bluže, srajce v mako, svilenem in volnenem predivu

CFRO

F. KOS

LJUBLJANA

Židovska ulica 5

Juan Kregar - Ljubljana

Zrinskijska cesta šte. 3 - Telefon šte. 32-41

Pasarstvo, izdelovanje cerkvenih in raznih drugih kovinastih predmetov, lesencev, okovja itd. Vlečenje žice in galvanizacija.

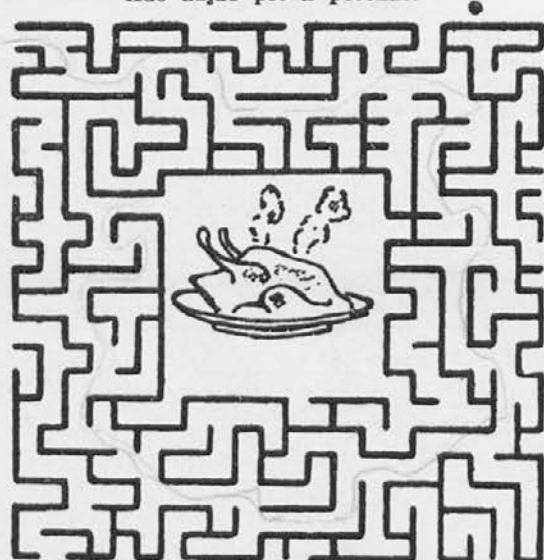
Trgovina z južnim in domačim sadjem ter zelenjavo na debelo

Juan Dielick, Ljubljana

Pisarna in skladišče
Lingarjeva ulica (v knezoškof. palači)

Poštni predal šte. 335
Brzjavni: Pielik Ljubljana
Poštni ček, račun 17.706
Telefon Interurban št. 45-47

12.
Kdo najde pot k pečenki?

13.
Dve usodni pomaranči

Živel je galski princ, ki se je do ušes zaljubil v kmečko dekle in jo je hotel vzeti za ženo. Na očetove očitke in pomisleke ministrov je odgovoril, da je dekle zelo bistre pameti in da zasluži biti princezinja ter pozneje kraljica. Ker si kralj ni mogel drugače pomagati, je svojemu sinu dal tale predlog:

»Tvoja izvoljenka bo morala prestati tole skušnjo: v prestolni dvorani bo postavljena miza, na njej bosta dve skledi in v vsaki skledi po ena pomaranča. Na zunaj bosta pomaranči enaki, a znotraj bo ena bela, druga rdeča. Tvoja lepotica bo morala izbirati; če bo izbrala pomarančo z belim mesom, bo tvoja nevesta, če se bo pa odločila za rdečo, bo obglavljena.«

Princ je očetov predlog povedal svojemu dekletu. Ta je po dolgem tehtnem premisleku predlog sprejela. Ko je prišel dan preskušnje, je stopila v prestolno dvorano, kjer so že bili zbrani kralj in ministri, ter se približala mizi, na kateri sta bili dve skledi precej odmaknjeni druga od druge in v vsaki po ena pomaranča.

Toda kralj je v noči poprej skrivaj zamenjal pomaranči: namesto tistih dveh različnih, ki jih je vpričo ministrov položil v skledi, je spravil vanje dve drugi, toda obe rdeči. Upal je tako, da bo kmečko dekle v vsakem primeru ob glavo.

Toda dekle je dobro vedelo za kraljevo sovraštvo in je takoj zaslutilo, kako je bo skušal ujeti.

Bistro dekle je izbralo in si vendar rešilo glavo, ni pa pri tem javno odkrilo kraljeve hudobije. Kako je to naredila?

Stavbenik

Matko Cerk

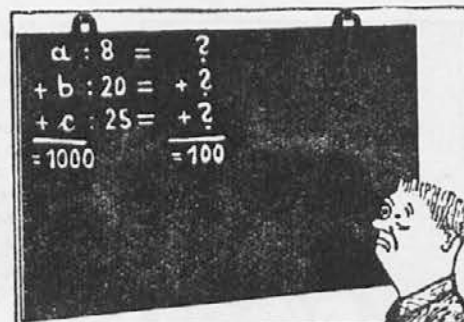
Ljubljana, Mijeje 1

stavbeno podjetje - elektro-žaga
izdelovanje cementnih izdelkov

ZA VISOKE IN NIZKE ZGRADBE

14.
Tri skrivnostne številke

Tudi ti se nemara čudiš tem neumljivim pismenkam na tabli? A vsa zadeva je čisto preprosta: število 1000 moraš razdeliti na tri različna števila, od katerih potem prvo deliš z 8, drugo z 20, tretje pa s 25 in če rezultat teh treh delitev sešteješ, dobiš za vsoto število 100!

Katera so torej ta tri števila, na katera moraš število 1000 razdeliti, da boš na omenjeni način dobil število 100?

August Hribernik

Ljubljana, Bleiweisova cesta 37

Izdeluje torbice, listnice, aktovke, kovčke - vse po naročilu. Sprejemajo se popravila

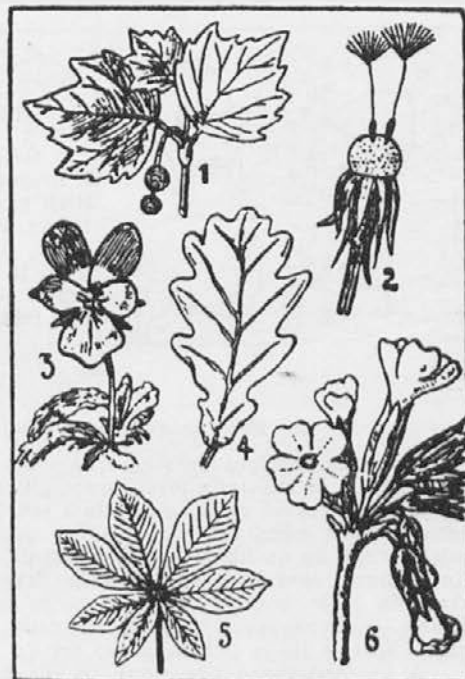
Vsakovrstne cvetlice, šopki in venci. Specialna vzgoja cvetlic za nasade grobov. Oskrbovanje cvetličnih nasadov. Dekoracija grobov za praznik Vseh svetnikov

Šimenc Stanko, Ljubljana - Sv. Križ

15.

Stavimo!

Na podobi vidiš šest najbolj navadnih listov in cvetk, kar si jih moreš na svetu misliti. Navzlic temu pa stavimo, da vsaj enega ali ene neboš takoj spoznal po imenu! Ne smeš se! Poskusi: številka 1 je...?

16.

Nesreča na morju

Jadrnica, obložena z lepim številom tramov ebenovine in mahagonija je doživela brodolom, kmalu potem ko je odplula od afriške obale. Na srečo je brž prišla na pomoč druga ladja, ki je rešila vso posadko. Navzlic vsemu prizadevanju pa niso utegnili rešiti hlodov dragocenega lesa, ki so zdrsnili v vodo, ko se je jadrnica nagnila.

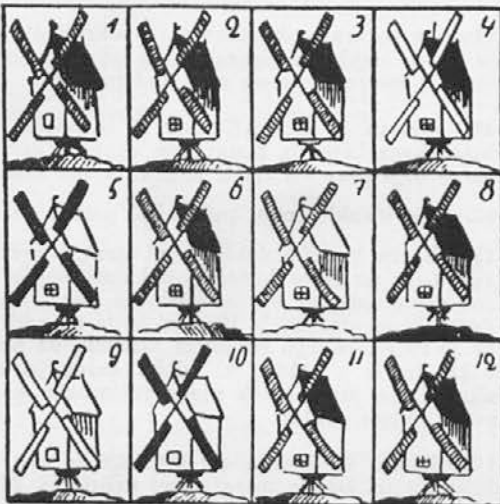
Kaj misliš, zakaj lesa niso mogli spraviti na varno?

17.

Samo za dobre oči.

Morda se boš začudil, a ko boš malo boljše pogledal, se boš zasmel. Podoba kaže 12 mlinov, ki so si vsi podobni, a se vendar med seboj razlikujejo po malenkostih.

Zdaj gre za to, da ugotoviš, če sta kje dva mlina, ki sta si docela podobna. Rekel boš nemara: 6 in 12 sta si podobna, toda to ne drži. Pri obeh je namreč zemlja drugače zarisana.

Zdaj pa natančno glej in pazi, da si ne izbuljiš oči!

STAROZNANA MANUFAKTURNA TRGOVINA

JANKO ČEŠNIK

Ljubljana, Lingarjeva 1

priporoča svojo veliko izbiro volnenega, polvolnenega in bombažastega blaga za moške in damske obleke.

„**MERKUR**”

tvornica mila [in kemičnih izdelkov

priporoča svoje vodeče izdelke

„**ANITA**“ krema - dnevna, nočna, ter
pralne in čistilne potrebščine

18.

Samo za dobre računarje.

Tule je profesor Teleban, ki muči svoje uboge šolske kozličke, da je joj. A danes je sam v zadregi. Sedi sredi božje narave, pa se zanjo ne meni. Premišljuje in tehta kakor slon, ki ni vedel, ali bo lahko prebredel poteček ali ne. Časnikar ga je brž narisal. To je bilo dne 28. aprila v letu Gospodovem 1940. Bila je nedelja. Vrh tega še njegov rojstni dan. In ubogi profesor je ta dan premišljeval, koliko je zdaj prav za prav star. Počakajmo! Zdaj se mu je posvetilo: tistega leta, ko smo pisali letnico, ki je bila natančno x^2 , je imela njegova žena ravno x let. Ker pa je žena ravno $x/4$ let mlajša od njega, je bil tedaj sam star $x - x/4$ let. Tega dne pa je bilo 28. aprila 1910. — Kaj torej praviš, koliko let ima ubogi profesor?

PRIPOROČA SE TRGOVINA IN GOSTILNA
MÜLLER LEOPOLD, GROSUPLJE

Uganka za Silvestrov večer

Bistri ugankarji jo bodo lahko rešili, čeprav rešitve ne objavljamo

Trije tatovi.

V srednjem veku je po južni Franciji razsajala tatinska tolpa, ki ji niso nikdar mogli prav do živega. Bili so trije zlikovci, neznansko spretni v svojih hudobijah; ljudje so se jih hudo bali in jih povsod poznali kar po krstnih imenih: Leon je bil vodja tolpe, Marko njegov brat, Ivan pa sin.

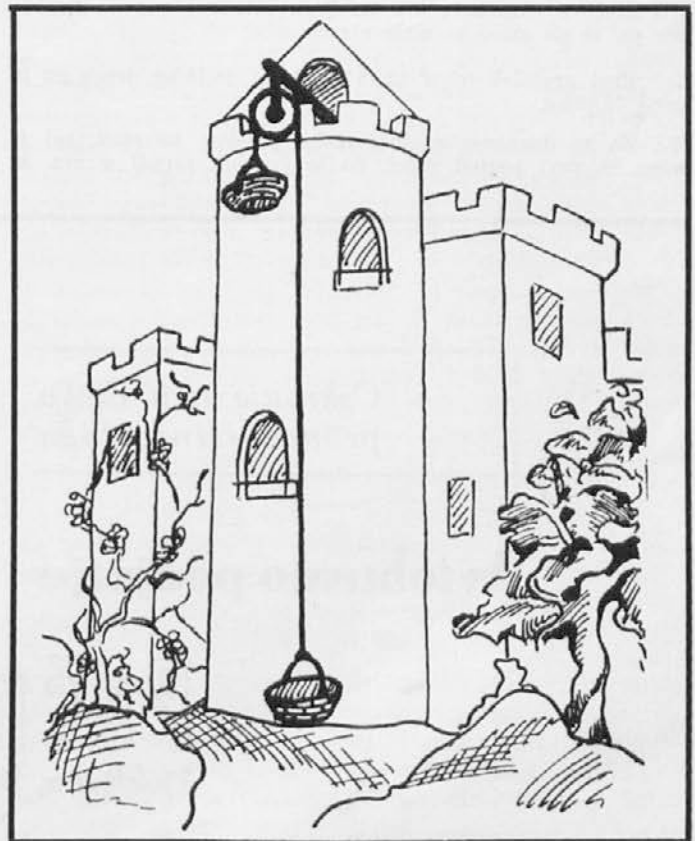
V teh časih je stal blizu Toulousea imeniten grad bogatega veljaka. Zlobna trojica je po vohunih izvedela, da ima graščak zaklad zlata in draguljev skritega v blagajni prav v podstrešnici visokega grajskega stolpiča. Nepridipravi so sklenili, da se bodo lotili velikega zaklada ter ga odnesli.

Res se jim je posrečilo, da so vdrli v omenjeno podstrešnico v stolpu in iztaknili zaželeno tuje blago. Hudo pa so bili presenečeni, ko so se hoteli splaziti nazaj po isti poti, ker se močna vrata iz skritega vzroka nikakor niso več dala odpreti. Ponarejeni ključ jim ni več mogel hasniti. Bili so ujeti. Razbijati niso smeli, da ne bi prebudili prebivalcev v gradu.

Vendar jim je še ostala pot rešitve: zunaj stolpa je bila takoj ob okencu dvigalna naprava, s katero so večkrat potegnili kak tovor v stolp. Dvigalo sta tvorila dva s precej debelo vrvjo povezana koša, ki sta se po škripcu pomikala gor in dol. Vsa naprava je bila torej podobna vretenu pri starih vodnjakih z dvema čebričema. Leon je tehtal 85 kg, Marko 50 kg, Ivan 40 kg, blagajna pa je imela 30 kg. Sprevideli so brž, da je v košu ob stolpu prostora le za eno osebo in blagajno ali pa za dve osebi. Lahko bi se spuščali, če bi drugi koš vedno prevzel vlogo protiuteži. Vendar pa so tudi sprevideli, da koš, ki se bo spuščal, sme imeti kvečjemu za 10 kg več teže, ker bi sicer s toliko brzino dospel na tla, da bi se utegnil ubiti, kdor bi bil v njem.

A tatinska trojica je vse to dobro pretehtala in se z blagajno vred pripeljala po premišljenih voznjah gor in dol nazadnje vendarle na varna tla.

Kako so se vozili, da so naposled lahko odnesli dragoceni plen? Najprej se je peljal... potem... nato... Vozi previdno, da se ti štrana ne zmeša!

Strti orehi in lešniki - Rešitve ugank

1. Cesar Tai Tung je mornariškega poveljnika odslovil, ker je takoj sprevidel, da se mu je grdo lagal. Če bi bil namreč opravil omenjeno pot, bi bil moral srečati ne pet ladij tiho-tapeev, marveč dvanaest, in sicer vsakih dvanaest ur eno.

2. Če si vse podatke dobro pretehtal, si prišel do tegale zaključka: Garcia ni govoril o umoru svojega brata. To se pravi, da je sam bil nedolžen. Zampa je poznal samo očeta Garcia; torej ni brat Garcia in zato prav tako nedolžen. Undino je bil pripravljen pričati, torej ni zakrivil umora. Ostane le še Vega, ki je bil morilec.

Vega je morilec, torej je živ. Tudi Undino je živ, ker priča. Zrtev je potemtakem ali Garcia ali Zampa. Undino ni prav zaupal Vegi, ker ga je šele pred kratkim spoznal. Garcia ali Zampa je teden dni pred umorom bil na kosilu pri umorjenu. Vega je bil tedaj v jetnišnici, torej ni bil pri kosilu. Umorjenec je torej kosil z Zampo, ki je torej živ. Ker smo že zgoraj povedali, da sta Vega in Undino živa, sledi, da je bil umorjenec Garcia.

3. Skrbni oče naj bi kar stopil v Tinčkovo sobo ter malo otipal žarnico. Če bi bila topla ali celo vroča, bi imel dokaz, da je sinček pridno prebiral povesti.

4. Seveda se je Cene debelo zlagal: v Afriki namreč ne najdemo tigrov, razen v živalskem vrtu.

5. Začeti moraš pri pošastni glavi spodaj levo, nato moraš priti po vrsti do številke (pazi na odcepe!): 4, 7, 3, 5, 1, potem naprej do glave zgoraj 6, 2.

6. Na levi tarči je zadel $2 \times 9 = 18$ in 1×12 , skupaj 30. Na desni pa $2 \times 8 = 16$ in 1×14 , skupaj 30.

7. Naloga je hudo zapletena. Treba je namreč nič manj ko 43 potez. Tu jih najdeš naštetje po vrsti (številka je riba, črka pa polje, kamor moraš ribo premakniti): 6-g, 2-b, 1-e, 3-h, 4-i, 3-1, 6-k, 4-g, 1-i, 2-j, 5-h, 4-a, 7-l, 8-e, 4-d, 8-e, 7-a, 8-g, 5-c, 2-b, 1-e, 8-i, 1-g, 2-j, 7-h, 1-a, 7-g, 2-b, 6-e, 3-h, 8-l, 3-i, 7-k, 3-g, 6-i, 2-j, 5-h, 3-e, 5-g, 2-b, 6-e, 5-i, 6-j.

8. Oče Avguštin je imel čisto prav. Znanec je prezrl, da je bila njegova »umetna« ura tedaj za celo uro naprej. Sončna ura pa se ne meni za naše spremembe.

9. Prvi prašiček tehtal 32,75 kg, drugi 26,75 kg, tretji 22 in četrti 18,50 kg.

10. Za to dognanje ni bilo treba posebne bistrosti, saj je lovec na prvi pogled videl, da je vsebina zaradi mraza, ki

vlada v severnih skandinavskih pokrajinah, zmrznila. Tovariš je torej steklenico izpraznil in jo napolnil z vodo, žganje namreč zmrzne šele ob zelo hudem mrazu.

11. Gotovo si se zmotil, ker si se najbrž dal preslepiti od hinavskega besedila zastavljene uganke. Rešitev je namreč ta, da se dajo prav vsi črteži narisati v eni sami nepretrgani črti.

12. Pot k taki slastni pečenki si gotovo našel že sam.

13. Bistro kmečko dekle se ni strašilo preskušnje, čeprav je vedela za kraljevo hudobno nakano. Stopila je k mizi, vzela eno pomarančo ter dejala: »Izbrala sem svojo, zdaj pa vzemite drugo in jo prerežite!« Ministri so to naredili in seveda videli, da je rdeča. Iz tega so potem sklepali, da pomaranča, ki jo je dekle imelo v rokah, ni rdeča. Jasno je, da kralj ni smel ukazati, naj prerežejo še njeno pomarančo, ker bi s tem razkril svojo zlobno podlost.

14. Iskana tri števila so: 680, 220 in 100, ki dajo za vsoto 1000. Ta tri števila moraš torej deliti z 8, 20 in 25.

15. Tu imaš zbirko listja in cvetja po številčnem redu: 1 platan, 2 regrat, 3 mačeha, 4 hrast, 5 kostanj, 6 trobentica.

16. Lesa niso mogli rešiti, ker imata mahagoni in ebenovina večjo specifično težo kakor morska voda. Tramovi so se torej takoj potopili, ko so zdrsnili s potapljačje se jadrnice.

17. Samo mlina na podobi 2 in 12 sta docela enaka.

18. Na prvi pogled se zdi naloga nerešljiva, ali pa da je v zvezi z »visokim računstvom«. A je vendar prav preprosta. Najprej si moramo pojasniti, kaj pomenijo besede »tistega leta, ko smo pisali letnico, ki je bila natančno x^2 (x^2 je torej neko število, ki nam pomnoženo samo s seboj pove letnico). Vzemimo na primer število 40: $40 \times 40 = 1600$. A to leto nam ne pomaga, saj je imel profesor Teleban rojstni dan 28. aprila 1940. Poskusimo s številom 43: $43 \times 43 = 1849$. S tem smo cilju že precej bližji. A tudi ta letnica ne bi prav hodila.

Morda pa 44? Poskusimo: $44 \times 44 = 1936$. Oreh je že počil. Poskusimo še z naslednjim številom 45: $45 \times 45 = 2025$. To je pa že preveč. S tem smo torej dognali, da more za profesorja Telebana priti v poštev le letnica 1936 (ki predstavlja zmnožek števila 44×44).

Vse drugo pa je zdaj lahko. Leta 1936 je bila njegova žena stara x let, torej 44 let x krat x je namreč x^2 . Ker je za $x/4 = 11$ let mlajša od moža, je imel profesor Teleban 55 let. Od tedaj pa so pretekla 4 leta. Torej je bil profesor Teleban 28. aprila 1940 star natančno 59 let.

Oskrbuje tudi vsako
prevoznništvo blaga

Avtobusno podjetje

Pečnikar Anton

Ljubljana, Dolenjska cesta 48 - Telefon 49-28

Na sredi te Ljubljane

LEA FATURJEVA

je lip'ca zelena...

POVEST IZ STARE LJUBLJANE

ILUSTRIRAL AK. SLIKAR FRANCE GODEC

»Ježeš, ježeš, kaj si res ti, Fertinka, mojstrovka iz Forštata? Nese branjerija, nese! In dobro piha veter po Friškovcu! Okrogla si in nimaš vogla. In vsa židana in košata! Ali greš na svatbo ali na bo-trinjo?«

»Matevževka z Rebri, duša draga! Ti pa, ti! Veš da si obilna kakor vaša stara lipa pred rotovžem. In cveteš kakor gavtroža! Vidim, tudi sedlarstvo nese in veter z Gradu odpihuje smrad z Rebri. Napravljena si kakor kaka žlahtna gospa! Kakšno rogato kapo pa imaš?«

»Take nosijo zdaj meščanke v nemškem Gradu« se ponese mojstrovka.

Obilni gospodinji sta se ustavili v največji gneči tik pod Trančo. Poljubujeta se v lica, si stiskata roko in ogledujeta obleko.

Pred njima se dviguje mrka in težka stara Tranča. Dvonedropna stavba zagrinja pogled na hrib, veže hiši na obeh straneh ob koncu Starega in začetku Velikega trga in dela tesnobo. Nekdanja slika na pročelju je razpokana in zbrisana. Omet se že lušči.

Pod obokom so kolibe z blagom, nato stopnice, ki peljejo na desno v orožarnico in v shrambo orodja in mesarskih klopi. Stopnice na levo pa peljejo v pisarno, ki je obenem stanovanje stražnika, in v mestne ječe.

Ljubljanski mesarji imajo svoje stojnice na mostu pred Trančo v bližini kruharne. To je Novemu trgu zelo na roke, obenem pa pripravno za Stari in Veliki trg. Nerodno je samo to, da se širi neznosen smrad od mesnic po mestu in udarja kot prvi pozdrav v nos potnikom, ki stopajo čez most v Ljubljano. Tudi voda

pod mostom je kalna in smrdeča, zato pa so ribe in raki v njej tolsti. Psi in mačke prežijo ob mostu in vrane ga krakajoč obletavajo. Nad stojnicami pa plešejo veliki roji mesarskih muh, obadov in komarjev. V kupih smeti po mostu se plazi golazen.

Mojstrovki se še vedno živahno pogovarjata in se močno držita na nogah med vali gneče, ki buta vanje. Konji in vozovi jima ne delajo napotja, ker se drže sredine poti, Toda ta Tranča! Kako lahko bi se porušila in pokopala vse pod seboj! Potres leta petstošnjega jo je dobro zrahljal in mestni zidarji so jo le bolj za silo popravili. Potres jo strese večkrat kakor za poizkušnjo in verjetno je, da se mu bo nekoč posrečilo zrušiti jo v prah. Kaj se ne bi podrla in razsula stavba, saj je stara kakor zemlja! Visi že od nekdanj tukaj, ko je branila že v davnih časih vhod v mesto in na Grad. Vendar se pogovarja Stari trg živahno s Forštatom. Saj ni, da bi se morala Tranča ravno zdaj podsuti. Kruhar s kruharnice in stražar Luka se že navihano sprašujeta koliko vode bo preteklo pod mostom, preden se bosta ženski dogovorili. Čevljarški mojster Janež jima namigne:

»Če se dve ženski že enkrat poslovita,
še zmeraj potem eno uro stojita!«

in hiti v obokani prostor, kjer moli Bog roko ven in udarjajo v poletno predpoldne hripavi glasovi:

»Pijmo ga, pijmo, dokler živimo,
saj ne dobimo kaplje ga tam!«

Rdečelični stražar pod Trančo namežikne zabuhlemu kruharju: »Zdaj se zdravijo mojstri od sinočnje težke cehovske seje. Mojstri in pomočniki. Seja je bila huda. Sodim po buškah in podplutbah. Pa tudi od magistrata že tolikokrat prepovedani meč je govoril po svoje. In tudi mi jih nismo božali, ko smo jih me-

»Kakšno rogato kapo pa imaš?«

Nekdanji Čevljarški most s staro Trančo.

tali iz krčem. Dva smo zaprli. Celjana Maksa, pomočnika pri čevljarju Robavsu, in Gorenjca Jošta, pomočnika pri čevljarju Berčiču. Zdaj tožita, da se jima je od suše prilepil jezik na nebo...«

»Včasih slišim tarnanje iz Tranče prav sem v kruharnico,« ošine kruhar stražnika s pogledom in besedo.

Stražnik pa se pobaha: »Mi imamo prave bikovke. Če ne bo kazni, bo še več zločinov.« In se nasmehne brhki krščenici, ki gre z Novega trga v šenklaško šolo po otroke, obenem pa že žuga malharju, ki se je zaril med gnečo, da bi prišel neopažen izpod oboka.

Ponedeljek je. Mesarji nimajo dosti posla, zato postajajo in se pogovarjajo. Vajenci polnijo jerbases in stržejo krvave čoke in klopi.

Kar pridrvita od kruharnice dva pobalina, vsak s polnim vrčom v rokah. Opasana sta s platnenim predpasnikom, lesene coklje se jima privzdigujejo v teku, veliki šopi las pa mahedrajo okrog prebrisanih obrazov.

»Narazen!« vpijeta in si delata pot s sunki proste roke. »Uboge duše čakajo rešenja!« Hočeta kar na stopnice mestne ječe.

Stražar pa je urno za njima. »Hola! Kam tako urno?«

Pobalinoma se razširijo usta do ušes: »Maks in Jošt umirata od žeje.«

»Žejne napajati je delo krščanskega usmiljenja,« se muza stražnik in izgine z dečkoma za vrata.

»Tudi ta goba je vedno suha,« vrže kruhar opazko za njim.

Mojstrovka s Starega trga se razvname: »Tako! Zdaj nosijo pijancem še pijačo! Biča jima je treba, da jim zbije prevzetnost. V nedeljo pijo, v ponedeljek bi radi pohajkovali! Take navade prinašajo s popotovanj. Oblačili bi se kakor grofje in jedli ko knezi. Po tri vrste mesa zahtevajo za večerjo, pa še vampe ali jetrea za malco...«

Frtinka se nasmehne mimoidočemu mojstru jermenarju. Ta ji pomežikne: saj ve cela Ljubljana kako se pritožujejo vajenci in pomočniki pri Matevževih. Vse, kar gre in se drenja pod Trančo, lovi besede razjarjene mojstrovke. Frtinki je nerodno in potegne znanko v kot k stopnicam, kjer jo vpraša: »Kako pa je z vašo ženitvijo?«

In zdaj bi lahko šli mimo njiju s turškim bobnom, Tranča bi se lahko sesula in most bi lahko odneslo z mesarji vred, oni dve pa bi še vedno kramljali...

Le drsajte, ženice, ob palici po odpustke od svetega Fridolina do svetega Frančiška ob Poljanskih vratih; nosite, dekleta, škafe z vodo — tudi če bi pljusknila na v pogovor zamaknjeni ženski, bi ju ne čutili. Cigani, le hodite z medvedom mimo, berači z mavho, zidarji z malto, bradati redovniki in gladko briti svetni duhovniki; nosite, Krakovčanke, ribe in, Trnovčanke, zelenjavo, Dolenjke, mleko! Pogledjte radovedno, zlahtne gospe z Novega trga, nanje; le pomežikujte si, gospodje od mestnega sveta; namigujte si, mesarji, in suvajte se, vajenci: Matevževka in Frtinka sta kakor oni menih, ki je poslušal rajsko ptičico...

Še meščana ne vidita, ki stopi naglo in oblastno na stopnice, ima nekoliko oguljeno baržunasto obleko, bel ovratnik, nabran pod koničasto črno brado in pernat klobuk. Kar je bilo pod Trančo ljudi, se mu je spoštljivo umaknilo.

Matevževka še vedno pripoveduje z vso vnemo in Frtinka z vso dušo poslušša, ženitne zadeve obujajo spomin na nekdanje lastne težave in upe...

»Vse je bilo že gladko kakor povaljano sukno. Selan se mora oženiti, da dobi mojstrovsko pravico, in naša Jedert bi šla rada z Rebri. So še tri dekleta doma, Frtinka. Pa ti zagleda Selan to šafarjevo Urško! Saj veste, da ima sedlar šafar hišo ob vogalu Rebri, mi pa na gornjem koncu. Urška se pa nastavlja zdaj na oknu, zdaj na vratih, še celo na vrtu za hišo. Povsod cinglja s tistimi velikimi uhani, ki jih je dobila od botre grofice Turjaške. Pa prav grofica je morala biti punčari za botro! Ker se je naučila pri grofici nekolikanj gosposčine, že misli, da je plemkinja, zlahtna gospica, posebno, ker je bil njen stari oče za šafarja — oskrbnika pri knezu Esterhazyju. Tam se je nekaj pofrtičilo, veste, in potem je stari šafar prišel sem, kupil hišo in začel obrt. Saj so se ga zelo branili v ceh in mu nagajali, pa je imel zaslombo pri deželnihih stanovih: magistrat je moral odnehati in pritisniti na zadrugo. Zdaj pa hodijo tudi vnuku dedove prejšnje zveze prav. Na Hrvaško, na Madžarsko in Turško pošilja sedla, komate in drugo konjsko opravo, zlate cekine in bele ventine zbira za svojo precartano Urško...«

»Urška,« pomisli Frtinka in že vidi pred seboj deklico take lepote, kakor da bi stopila sama Mati božja z oltarja. Polna v ude, vitka v rasti, vsa sorazmerna, obrazek se ji zožuje v bradici, kostanjevi lasje se ji kodrajo po čelu in vratu, polt ima čisto in prozorno, oči kakor vijolice za Gradom, obrvi pa kakor dva tanka, tanka loka... A Jedert? Motovilasta je, krepka in zalita, debelonosa, nerodna v hoji in kretnjah...

»Pa vendar,« se čudi Frtinka, »pa vendar se ne meni Urška s Selanom?«

»Saj to je tisto,« se raztogoti Matevževka. »Ne meni se, je pa kriva, da se je razdrlo že več zarok in užalostilo več žena. Če se zdi fantu ali možu prej njegova izvoljenka zala, jo potem, ko je videl Urško, prezira. Dekle pa zbira in prebira. Leta visoko. No, nazadnje bo pa dobila rablja ali cigana. Njena mati se baha, da ima Urška snubce že od svojega enajstega leta naprej, kakor sv. Neža. Rada tudi pove, da se je v Pragi zgodilo, da je vzel cesarjev sin preprosto padarjevo hčer.«

Frtinka zmaje z glavo: »Pevci pripovedujejo take pravljice. V resnici pa sami veste, botra, kako se dogaja: še navaden ubogi plemič ne vzame meščanske ali kmečke hčere. In če bi jo, jo pa zaničuje vsa

»S pota, babe!«

njegova žlahta, njegovi vrstniki in otroci žlahtnikov dalajo razliko med seboj in njegovimi otroci.«

»Je že res. Vendar meša Urška tudi plemiškim sinovom glave. Slikarji jo slikajo in pevci opevajo. Če hoče na sprehod, na otoček k sv. Volbenku, na Breg ali v Krakovo, že ji ponuja vsak čolnar svoj čoln. Ribiči ji nudijo žlahtnih rib, rož dobiva cele jerbese. Nič ne dela, samo poje in se lišpa. Oče in mati, pa tudi brata, jo podpirajo v brezdelici. Sviri jo samo tista stara hišna teta Špela. Naša Jedert pa prede, pere, šiva, hodi na polje in krmi prašiče. Pa ti pride taka larfa in ji požre srečo. Na pranger bo treba z Urško! Z bikovko jo bo treba izgnati iz mesta!«

»S pota, babe!« Od stopnic sta se zaletela v skoku vajenca med mojstrovki, ju suneta vsaksebi in zgigneta. Mesarji vdarijo v smeh in namignejo svojim vajencem, da odnese jerbese v čolne ob mostu. Saj je Ljubljana podobna Benetkam! Veliko mestnega prometa gre po široki vodi, ki pljuska ob hiše nabrežja. Preden prideš čez Gornji in Špitalski most, si že po vodi doma. In vrata, in jarki!

Matevževka komaj pride do sape. Frtinka jo pa tolaži: »Vse je danes podivjano, draga botra. Kaj bi tudi ne! Turek nas ogroža od vseh strani, vse govori samo od bojev in si brusi orožje. Luterajnerji nam silijo v cerkve in magistrat. Potres nas opominja vsak čas: krpaj in popravljaj hiše! Gobavec imamo toliko, da je lazaret kar poln; črno kugo nam lahko prinesejo vsak čas Turki. Še prostora ni pri nas za grobove. Šempetrsko pokopališče je premajhno za čas hude bolezni. Pri Frančiškanih pa prav tako. Kako žalostno je, ko je treba pokopavati rajne v neblagoslovljeno zemljo!«

»Pomagaj nam, sveti Rok in sveta brata Valentin in Peregrin!« se pokriža pobožna Matevževka in uči: »Dišav je treba pripraviti, če bi kaj prišlo. Močnega vinskega kisa. Rožmarin, polaj, majaron in sivka te varjejo okužbe. Prekadi vsak dan hišo in družino!...«

Pek-pek-pek! — prileti na most jezdec, se zažene med ljudi in izgine pod Trančo. Vse se drži za nos, kiha in kašlja. Vzdignil se je namreč pod kopiti oblak posušene, smrdeče nesnage. Naši znanki si otepata obleko in ogledujeta obutev. Umazano in blatno je res zmeraj po mestu, ali ob hišah že gledajo gospodinje da je pometeno in da ni treba v lepih dnevih hodulj in cokelj, vsaka ženska gleda, da ne pride umazana in prašna v drugo hišo. Ne moreš zmeraj

krtačiti, brisati in prati. Frtinka briše Matevževki prah z lepe, nove kape: »Ko bi ta umazanija vsaj toliko ne smrdela! Še kugo lahko naležeš od te nesnage. Kaj da morajo mesarji biti ravno na Zgornjem mostu? Nimajo nobenega drugega prostora? Toliko tujcev pride ravno tod v mesto, še vladarji prihajajo tod, pa dobijo v pozdrav polna usta prahu in poln nos smradu. Taka je naša mestna gosposka! Ne gleda ne na snago, ne na red. Kje bi se smeli taki pobje poditi pod Urškinim oknom? To zaletelo pa leta vsak dopoldan mimo Urškine hiše, da se vidita in pozdravita. Gosposka bi morala vendar videti kaj počenja ta frtavka. Zazidati bi bilo treba Urško, zažgati jo na grmadi, z bičem jo poditi po mestu in obmetavati z gnilimi jajci! Pa kaj se briga naš mogočni sodnik za krivice, ki jih ta cipa prizadeja ubogim dekletom! Pravdo bi moral soditi mestni svet vsak drugi ponedeljek, pa bi jo najraje enkrat v letu. Če zahtevaš in iščeš pravice — hodi in čakaj! Če se pritožiš v Gradec in na Dunaj, zasmehuje cesarja samoblastno mesto. Mestnemu svetu gre še najbolj od rok pojedina za občinski denar. Sodnik ti prisodi rad samo globo...«

Močan sunek ustavi jezni val besed. Matevževka pogleda in okameni: na stopnicah pred njimi stoji sam mestni sodnik Jurij Volk v črni baržunasti obleki, z namehurjenimi rokavi, v mehastih hlačah, in naskrobanim ovratnikom pod črno brado, kar ga dela še bolj veličastnega in mogočnega. Ostre, črne oči je uprl v Matevževko in po vedno bledem, duhovitem obrazu mu zaigra smeh.

»Kaj je slišal?« se vprašujeta prestrašeni ženski, zgibljeta odreveneli nogi in hajdi v beg izpod Tranče na pot k sv. Petru in Rebri.

Z dolgimi koraki gre za njima mestni sodnik. Ustavi se pred obokom in motri, kako melje Matevževka vatle. Malo jeze in malo hudomušnosti se prikaže okoli njegovih izrazitih ust.

»Ženska« — si misli mestni sodnik. — »Najbolj krotka postane zverinska, če ji nasprotuješ v njenih ženitovanjskih načrtih. Hoho, najlepšo rožo ljubljansko bi hotela ometati z gnilimi jajci! Na grmadi naj jo zažgo, v apotekarnico zazidajo samo zato, ker se izvija Selan iz zanke, ki mu leze na vrat. In vsega tega je kriv mestni sodnik! Ta sploh nič ne dela, a pribija globo... Dokaže naj, jezik zlobni ženski, če je bila kakšna globa neupravičena! Četudi ne dobiva ljubljanski mestni sodnik plače, si z globami ne bo dosti pomagal, draga moja Matevževka! Zato pa si izbira Ljubljana sodnika, ki ima kaj, da lahko še iz svojega doklada pri raznih darilih in poklonih. Mestni svet podpira skrite in javne siromake, zavode in cerkve. Svet misli, da je Ljubljana silno bogata, pa je le požrtvovalna in radodarna. Koliko nas stane poprava mestnega zidu in stolpov. Z opeko iz mestne opekarne podpiramo zidanje cerkvá in samostanov. Podpiramo dijake, ki študirajo na Dunaju, v Gradcu, v Rimu, v Padovi in Bologni. Novomašnik, ki nam javi dan svoje slavnosti, kakor tudi nevesta in ženin, ki

»Sodnik ti prisodi samo globo...«

nam naznanita dan svoje poroke, so vedno deležni magistratove dobre roke. Tudi k porokam na cesarski dvor pošiljamo svoj poklon. Zasluge vsakega priznavamo in spoznavamo, in še cesarju posojamo, draga Matevževka! Pojedine pa, draga Matevževka, stanejo mestnega sodnika toliko, da bi ne prišel na svoj račun, tudi če bi zaglobil vse hudobne ženske jezike in moške godrnjavce. —

Sodnik misli svoje užaljene misli in stopa ob hišah, mencajoč z dolgimi prsti listine v roki, da bi skoraj odtrgal vrvico z velikim pečatom. Spoštljivo se mu umikajo znanci in nepoznani. Na kratko odzdravlja,

previdno stopajoč preko trga, in se ustavi pred klado: »Sodnik nič ne dela? Poskrbel bo, da bodo prišli strupeni jeziki, ki iz zavisti opravljajo nedolžno dekle, v klado.«

Sodnik premišljuje naprej: »V nečem pa ima Matevževka prav: čas je že, da se Urška udomi in gre ženski zavisti s poti. Že veliko žena in mater se je pritožilo zaradi Urškine prevzetnosti. Magistrat res ne sme več tega trpeti. Izrekel bo očetu ukor. Lepota je dostikrat slepota, ki lahko pripelje vase zaljubljena dekleta v sramoto. Le kdo bi bil primeren ženin za lepo Šafarjevo Urško?« —

V teh mislih obstoji sodnik pred rotovžem in ogleduje Cambisovo sodbo.

»Tako zamišljen, naš strogi gospod sodnik?« ga nagovori znani glas.

Izpod rotovža stopi rdečelični in dobrodušni Andrej Šarec, mestni notranji svetovalec, nekdanji strojarski mojster, sedaj pa trgovec s kožami, posestnik treh hiš in pristav, več travnikov in njiv. Sodnik ga opazuje, kakor da ga še nikoli ni videl: Kaj je na Andreju? Tako mladeniški in tako prožen. Vse se sveti na njem: od zlate zaponke na širokem klobuku do srebrnih na šolnih. —

»Srajca špinatasta, pramen klobuk, život je židan, pas pa srebrn,« se nasmehne sodnik. Životni mož pa zardi po širokem in zdravem obrazu. Sodniku se zasveti: zaljubljen je... Spomni se, da je že šest mesecev, kar mu je izrekel mestni svet svoje sočutje, ker mu je umrla žena. Zvedavo motri sodnik nališpanega, postavnega vdovca: Le kaj mu pove?

»Iskal sem vas, gospod mestni sodnik,« začuti vdovec neprijetno sodnikov predirni pogled. »Kaj ni danes seja?«

»Morala bi biti,« prizna sodnik. »Bil sem ob šestih tam, seja ni bila sklepčna. Gospod pisar so najbrž zaspali in drugi gospodje so šli po opravkih. Mi smo najbolj točni, kadar je pojedina na vrsti.«

»Ki jih zna naš mestni svet tako imenitno prirejati,« se prikloni Andrej Šarec.

»Hvala,« se smehlja sodnik.

Andrej Šarec pa menca v zadregi s prsti, stopi tik do sodnika in mu zaupno reče: »Hotel sem vas prositi svéta in pomoči v važni zadevi...«

Kmalu sedita v sodnikovi pisarni na rotovžu. Sodnik zapira okna. »Slugo sem poslal z ukori na dolenjsko stran,« pojasnjuje Šarcu.

»Vaših ukorov in glob bodo prav veseli,« meni Andrej.

»Veseli ali ne; pomislite samo to rabljevo predrznost: Ko smo šli obesit morilca Gržuna v Novo mesto, je podil rabelj svojega konja poleg mojega in se hotel pogovarjati z menoj. Rabelj s sodnikom... In v gostilni bi sedel najrajši k isti mizi. Rabelj k sodniku... Da se bo znal obnašati, sem mu napisal, da se ne sme nikdar vtikati vame. Skrbi naj, da dobi on in njegov hlapec, kar jima gre. Pritožili so se že, da je bil rabelj nasilen, da je pijančeval čez polnoč in nadlegoval ljudi. Kadar pride v kraj izvršitve pravice, gre rablju in hlapcu po dva bokala vina in dva krajcarja kruha. Za kosilo in večerjo po tri jedi in tri bokale vina, za prenočišče po dve blazini, rjuha in odeja. Tisti dan, ko opravi svoj krvavi posel, dobi še četr žganja. Plačan je imenitno, pojo mu kar goldinarji — zato se pa hoče enačiti z višjo gosposko!«

»Je res začuda predrzen ta naš rabelj!« se čudi Andrej Šarec. »Najbrž si domišljuje, da je izvršilni organ pravice. Jaz pa si stavim vprašanje: ali je rabelj sploh še človek ali ne?«

Slovesno poudari sodnik: »Sodnik je višek državnega ustroja, rabelj pa je njega najnižji uslužbenec. Njegova obrt je nepoštena, kakor je nepoštena konjehajarska. Če se te dotakne rabelj, si omadeževan. Stanovati mora v samoti. Kdo pa je danes rabelj? Hudo delec, ki je zapadel sodbi, ali pa sin po očetu. V to obrt pa sili sina to, da ga ne sprejme v uk nobena poštena obrt. — Pa pustimo rablja, gospod Andrej,« se razjasni sodnik, »gotovo mi boste kaj bolj prijetnega zaupali.«

»Gotovo bo imel rabelj še večje neprilike v takih zadevah,« meni sožalno Andrej, pogumno pa reče: »Stvar je taka, gospod sodnik: sam sem in imam šele štirideset let. Moja rajna žena je bila vdova in jaz sem se poročil z njo, da sem prišel do mojstra. Imela je dva otroka iz prvega zakona — ta dva sta preskrbljena in odpravljena, in zdaj bi rad okusil življenja srečo. Svoji ženi nudim lahko lepo udobje. Le bojim se, da ni tista, ki sem si jo izbral, že drugemu obljubljena, da ni premlada in prevetrasta zame. Jaz bi snubil, gospod sodnik, Šafarjevo Urško...«

Toliko da ni vrglo sodnika raz stol. Kar strmi v moža, ki steza roko po deklici, ljubljanski lepoticici. In ravno tedaj, ko je sodnik preudarjal, kje bi dobil primernega ženina za Urško.

Šarcu se zdi nemara sodnikovo začudenje žaljivo. Zato zarudi še bolj in se hiti opravičevati: »Saj se poročijo še starejši možje z mlajšimi nevestami. Jaz zapišem Urški dobro zaženitev, jo preskrbim za primer njenega vdovstva in ji podarim lepo jutrinjo.«

Sodnik se zave in začne prepričevati zaljubljenega vdovca: »V čast mi je vaše zaupanje. Presenečen sem le zato, ker sem pravkar premišljeval, s kom bi omožili Urško. Meni se zdite prav primeren ženin za njo. Pa tudi ona ni tako vetrasta, da bi ne postala dostojna žena resnega moža. Urška je živahna, duhovita in prešerna. Lepotica, da ji ni para, in zato ne more biti tako skromna, kakor so sicer dobra, toda neugledna dekleta. Pri vas bo Urška lahko razvijala svoje posebne zmožnosti in povzdignila bo sloves vaše hiše. Seveda je mogoče, da se bo deklica branilo. Saj je dobil že marsikateri snubec skledo z orehi. Vem pa, da bodo Urškini starši kar srečni in počaščeni. In to je glavno. Saj ne odloča nespametna mladina pri tako resni zadevi.«

Snubcu vdovcu zažari obraz. Če se zanima mestni sodnik za kakšno zadevo, potem je že toliko kakor urejena. »Smem upati, gospod sodnik, da spregovorite zame svojo tehtno besedo?«

»V dokaz, kako vas čišla mesto, mojster Andrej, vam bo mestni sodnik popeljal nevesto pred oltar.«

»Najdražji kožuh vam bom dal v zahvalo,« ga zagotavlja presrečni snubec. Moža se dogovorita in poslovita zadovoljna drug z drugim.

Mestni sodnik si ogleduje zadovoljen sam s seboj svoj veliki pečatni prstan: — On je gosposka, on skrbi, da vlada v mestu red. Velik gospod je. Kako je zvonilo po vseh ljubljanskih cerkvah, ko so ga peljali mestni očetje po izvolitvi na rotovž. Ves mestni svet v škrlatnih plaščih! Vsa Ljubljana je bila na ulici in na oknih, po čolnih in po mostovih! Saj je ostalo v ljudstvu živo sporočilo, da je bil sodnik svobodne Ljubljane, edini razsodnik in gospodar mestni občini. Res, da se je zdelo cesarju potrebno, da postavi na čelo župana ter s tem razbremeni sodnika, toda srebrna palica pravice je sodniku ostala v stari moči. In četudi ukazuje cesar, da mora soditi mestni sodnik po njegovem novem zakoniku, se vendar ozira sodba tudi na to, kakor je bila navada od nekdaj. Izenačiti bi hoteli pravo po vseh deželah, pa ima vsako ljudstvo in vsak kraj svoje pravne nazore, ki so zrasli iz razmer in izobrazbe dotičnega kraja in ljudstva. Tako je lahko v Zagrebu krivo, kar je v Ljubljani pravo. Veliko je dežel in držav, ki ne poznajo čarovniške nadloge, še več jih je, ki si razlagajo vsako novo iznajdbo tako, kot da je delo zlih duhov. Kraljestvo satana med ljudmi je res veliko. Vendar najde vesten sodnik z božjo pomočjo pravo, da kaznuje in zatre zlo. Najhujše zlo našega časa je, da hoče biti hlapec večji od gospodarja in sin modrejši od očeta. O, to sodnik čuti že na svojem domu: ugovarjati se mu upa žena in golobradi starejši sin že dvomi, da je očetovo ravnanje vselej pravo in modro. Pa jih uženi! Najprej Urško! Dopolnil bo novo zvezo v ugled vsega mesta. Novega kožuha pa je tudi potreben. Mojster šafar bo spoznal njegov trud; novo sedlo, lepa konjska oprema bo gotovo dar od njegove strani. In prav je, da je videti, če potujeta po isti poti in za istim poslom sodnik in rabelj, razliko tudi v opremi konja pri osebi, ki je v mestu prva od osebe, ki ne sme bivati v mestu. Rabelj si že domišljuje, da je mestnim očetom enak, ker se oblači pri izvrševanju svojega krvavega posla v krvavordeč škrlat. —

Mestni sodnik gre z rotovža zadovoljen sam s seboj. Ob vratih se mu pokloni globoko rotovski sluga, od šenklaža prihaja nebeški vonj po lipovem cvetju; ko stopa po mestu, se srečuje z vonjem lipe pred starim rotovžem, ki se meša z vonjem dehteče lipe velikanke na gradu in ta se zopet pozdravlja z vonjem šempeterskih in šentjakobskih lip. O, ta vonj! Kako preganja smrad iz kupov smeti, ki čakajo na bregovih na odvoz. Dvakrat v letu odpeljejo trnovski vozniki smeti; sicer se ulice večkrat pometejo, da meščani ne tonejo v smeteh, kakor bi se kmalu zgodilo cesarju v Nürnbergu. Saj so glavne ulice za sveto Telo povsem pometene. Pa tudi med letom obsodi sodnik kakšno žensko, da mora pomesti ulico. Ob hišah pa je itak bolj snažno, ker mečejo vso nesnago kar sredi ulice. Ljubljana velja kljub temu za čisto mesto. Ko se zbirajo na pogovor pod lipo pri šenklažu in šentjakobu, pri šempetru ali na Ajdovščini,

ko zaplešejo pod cvetočo lipo — mora biti vendar pometeno! Drage praznične obleke ne sodijo v blato in prah. In smrad! Kakšno je šele po drugih mestih? Na angleškem dvoru imajo kar naprej stekleničice z dišečo vodo pod nosom, francoski kralj pa je omedlel, ko je odprl okno na svojem dvoru in je udaril vanj pariški smrad. Pri nas preganjajo smrad veter z Gradu, lipovo cvetje in drevje po vrtovih.

Sodnik stopa mimo svoje hiše na Velikem trgu. Pomisli, ali bi šel gori na malico? Pa bo preveč vprašanj. Ženske bi rade dognale vsako uradno delovanje in tudi uradno tajnost. Šafarica ima izvrstno medenico in njeni kolački se kar topijo v ustih.

Sodnika ustavita dva tujca — trgoveca, vsa razburjena in divja: prvi je iz Ptuja, drugi iz Nürnberga.

»Ne bom stavil svojega blaga v vaše mestno skladišče! Saj teče vanj. Toliko opeke bi že premoglo mesto, da bi lahko zamašili streho. Neumna je odredba, da mora vsak tuji trgovec spraviti za šest tednov svoje blago v vašem preperlem skladišču, kjer vse splesni in se pokvari.«

»Cesarjeva odredba!« skomizne sodnik. »Kdor ne uboga, plača kazen.«

»Cesar si ni izmislil te naredbe v našo škodo,« hiti trgovec, »ne glede na to, da moramo šest tednov postajati brez dela. Ste že poslali kakemu svetovalcu tovor vina ali možnjo zlata?«

»So najbrž take vaše navade. Kolo ne teče.«

»Svoje blago bom spravil v drug kraj in še pritožil se bom pri cesarju,« se jezi trgovec iz Nürnberga; oni iz Ptuja pa pripomni: »S takim ravnanjem boste pregnali vse tuje trgovce! Vse preneumni so ti vaši privilegiji! Samo Ljubljana naj živi? Ne daste ne kmetu, ne grajščaku do sape. Vse naj gre samo v vaš žep. Pa si bomo našli drugih poti in se ognili Ljubljane.«

Sodniku je neprijetno. Ve, da imajo tuji trgovci res škodo; razume, da si hočejo pomagati — toda mesto mora tudi skrbeti zase. Zato vjudno opozori trgovca: »Gospoda, naše mesto ima velike stroške z zidanjem in vzdrževanjem zidu in stolpov. Cesar je res ukazal že pred leti vicedomu, naj izplača mestu za utrdbe letno štiristo rajnšev. Toda mesto ni dobilo niti vinarja od vicedoma. Šele na nove prošnje in pritožbe pri cesarju nam je izplačal dvesto rajnšev. Znano vam je, da peša trgovina zaradi turških pohodov, da lezejo mesta in vasi v dolgove. Da smo lahko posodili nekaj cesarju, smo morali najeti denar pri obrtniških cehih. Sicer se pa obrnite s svojimi pritožbami na mestni svet!«

»Tudi na tej poti smo že preizkusili vaše navade,« zagodrnja Nürnberžan. Toda sodnik samo na kratko pozdravi in gre nejevoljno naprej. Vedne sitnosti med zunanji in notranji trgovci, med meščani in plemiči! Vsak gleda, kako bo škodil mestu. Kmetje izdelujejo pozimi domače sukno in platno, leseno robo, kučme, kožuhe in jope, kape in čevlje

»Ne bom stavil svojega blaga v vaše mestno skladišče...«

— skoraj vse, kar izdeluje mestni obrtnik. Ta tudi mora živeti od tega dela, ki se ga je učil in plačuje od obrti davek. Kmet lahko prodaja ceneje. Neizučeni šušmarji delajo celo meščanom obleko in obutev. Vse kazni ne zaležejo nič, ker gleda vse le na ceno, ne pa na izdelavo. Mestne travnike bi vsak rad kosil, pasel na mestnih pašnikih, sekal mestna drevesa in imel rad zastoj mestno opeko! Mrko gleda sodnik predse in dela široke korake, da ga zopet ne bi kdo ustavil. Domačini že vedo, da sprejema samo v uradu. Toda ti predrzni tuji si upajo vse v tem »Wendenstadtu«.

Pod Trančo udari smrad in se bije z vonjem lipovega cvetja. Krepko zakolne sodnik — hudo le pre-rado premaga dobro. Pa smrad z mostu ostane za njim, dočim se njegovim pljučem sladko prilizuje lipov cvet, dehteč z Gradu izpred starega rotovža in šent-jakoba, šepetajoč z dišavami šmarnic in gautož, pre-žilj in nageljčkov, ki so vse slajše, kakor od daleč prenešene drago plačane dišeče vode. Sodnik se ustavi pri Šafarjevi hiši. Tu diši po predivu, po usnju, smoli in žimi. Že to ga draži, ko ga mami lipin hlad. Draži ga pa tudi sitnost v grlu in tudi lice se mu še ni zve-drilo. Za nov kožuh pa moraš zbrano in ubrano govo-riti. Pod lipo, v šumenju listov in čebel, se razvežejo misli, se razporede besede.

Že je sodnik pri vogalu Šafarjeve hiše. Sliši po Rebri okovane stopinje, rožljanje ostrog. Začudenje razširi sodniku oči: po Rebri prihaja mlad dečko — junak po životu, plemič po obleki. Izpod pernaté kape silijo v vrat črni kodri, izpod širokega, obokanega čela in močnih ravnih obrvi gorí zasanjani plamen črnih velikih oči. Ima škornje za ježo z zavihki ob kolenih, mehaste hlače zamolklo zelenega sukna, jopa iz ravno takega blaga se tesno oprijemlje vznešenega života. Skozi odprtino pri rokavih sili beli atlas, za vratom širok čipkast ovratnik, za pasom draga zaponka, ročaj dolgega meča pa je umetniško izdelan. Obraz mu je ostro podolgovat, izraža trpkost in ponos, mladeniško nežnost in moško odločnost.

Mladi plemič gre mimo sodnika, katerega ne pozdravi, pač pa vzdigne oči k Urškinemu oknu. In v teh očeh zagori taka strast, da se zdrzne sodnik in pogleda za fantom, ki hodi kakor v sanjah. — Kaj je to? Nova Urškina žrtev? Saj to je vendar tujec, naj-brž iz kraljestva sv. Štefana! —

Sodnik stoji in gleda, kako izginja ponosna po-stava tujega plemiča za ovinkom. Zasveti se mu: Ne bo tako lahko zaslužiti kožuh in konjsko opremo. Če je videla Urška tega fanta, se je gotovo zaljubila vanj. In če se tako dek-le res zaljubi, je zmožno vsake ne-premišljenosti. Seveda bi bil to krasen par... Takle bi jo kar ugrabil — in kaj bi bilo z revo potem? Tudi hrvaško plemstvo, majhno in veliko se ženi samo sebi enakim. Ne prerokuje stara teta Urški zaman, da ne bo storila srečne smrti... Zaskrbljen pride sodnik do zgornjega kopališča. Spomni ga tega rezek duh po smrečju in brinju: stari, udobolni pek Jerančič se koplje pri padarju. Smrečje in brinje! Sodnik kima: Taka kopel ti pregreje kosti! —

Z obeh trgov hitijo krščénice z belimi škafi k vodnjaku pred rotovžem. Beli rokavi, debele kite, razigrane besede. Vprašanja, odgovori, zvenijo preko ulice, voda pljuska v polnih škafih, smeh spremlja ploho.

Med mestnimi tesarji, ki prihajajo od mestnega skladišča za Vratmi na vodi, zagleda sodnik svojega slugo Lukeža. Močno je zgovoren, razlaga nekaj te-

sarjem in se maje pri hoji zdaj na desno, zdaj na levo. Zdi se, da ga ima pod kapo. Aha! Kamor je prišel, so ga počastili z žganjem ali vinom. Pravijo, da počastijo gospodarja, če počastijo služabnika! Rdeč obraz Lukežev, motne oči in zmršeni lasje pričajo, da zelo spoštujejo sodnika tam pod Golovcem.

Lukež zagleda svojega gospodarja, se vzravna, pozdravi, obstoji s kamižolo na desni rami in de-belim zavitkom pod levo ramo. Lukež je član meščan-ske vojske in sodnik je mestni praporščak — zato je zdaj dvakrat v zadregi in bi bil še bolj, da mu ni pijača zameglila zavesti.

»Si odpravil vsa moja naročila?« vpraša sodnik potem, ko je premeril z ostrimi očmi Lukeža od glave do umazanih peta.

»Vaša milost, gospod mestni sodnik! Vse je iz-vršeno po Vašem naročilu,« se klanja Lukež.

»In kaj so rekli milostljivi gospod rabelj?«

»Ima izvrstno žganje in visok obisk,« hiti Lukež in vpleta v nekoliko zmešani glavi odgovor, ki naj bi oholega »starega« malo ponižal, a ga ne ujezil.

»Visok obisk?« se reži sodnik. »Je bil konjederec pri njem?«

»Bil je tam mlad plemič onkraj Sotle,« pripove-duje Lukež samozadovoljno.

»Plemič?! Noriš, Lukež? Kaj naj dela plemič pri rablju? Razen, če je prišel po obešenčevo vrv ali kako skrivnostno korenino, Hrvati imajo polno vraž.«

Lukež zategne usta: »Nič manj kakor naša gos-poda. No, rabelj je pogledal vaše pisanje in rekel, da ne bere teh čačk in da sploh ne zna nemškega. Potem je bral pisanje tisti mladi, lepi gospod. In ta mi je rekel: »Vprašaj vašega mestnega sodnika, za-kaj naj bi bil rabelj nepošten, ko izvršuje samo to, kar je prisodil in spoznal za pravo mestni sodnik? Oba sta uslužbenca deželne uprave...«

»Kaj?!« skoči sodnik. »Ta predrznež se bo zago-varjal radi žaljenja sodnijske časti...«

Vsaka žilica po sodnikovem telesu se trese. Kri mu sili v možgane. Zavpil bi, zarjul, zaklel... Že se ustavljajo tesarji, krščénice se ozirajo in jezični pa-dar stoji na vratih. Po hišah odpirajo okna.

»Izgubi se!« zamahne sodnik.

Ves srečen uboga Lukež. Stari je nagle jeze, do popoldne že pozabi.

Rotovška lipa sprejme razburjenega pod svoje veje, vonj in hlad mu božata čelo. Ženice, ki so sedele na klopi okrog lipe se umaknejo, pobje, ki se igrajo »Turke in kristjane« in streljajo s kamni, bežijo k cerkvi. Kosi v lipi se posmehujejo: »Si slišal? Si slišal?« Ščinkovci pristavljajo: »Res! res!« »Jezel! Jezel!« bu-čijo bučelice; z grajskega hriba se oglašá prijatelj vislic, tovariš obešencev — črni vran: »Rabelj je enak sodniku! Rabelj je človek kakor ti!«

Sodnik si briše vroče čelo. — Ne! Kar stoji Ljub-ljana in ima sodnika, ni bil še noben sodnik tako kruto užaljen. Mestno stražo bi bil poklical, da pri-žene nesramnega Hrvata vklenjenega na rotovž. A tisti junak ne nosi kar tako tak veliki meč ob boku — užugal bi vseh dvanajst mož... Svet bi se smejal. In tujec ne spada pred mestni sodni svet, plemiče tožiš pri vicedomu. O, to bi privoščili vicedom in deželani mestnemu sodniku zafrkacijo! Saj jim je mestni sodnik, ki brani mestne pravice, trn v peti. Molčati je treba, požreti jezo in udariti nesramneža tam, kjer ga bo najbolj bolelo. Urško je treba kar hitro zasnuti...

Razburjenemu sodniku uhajajo misli. Zagleda se v prastaro lipo, ki mu podpira hrbet in ki ima tako debelo deblo, da ga ne objame več mož. — Kdo jo je sadil? Koliko je stara? Nikdo ne ve tega. Kronist poroča, da je plesalo že pred stoletji okoli lipe dvanajst parov. Bila je torej že takrat obsežna in bila je že takrat kraj zborovanj in iger. Mogoče, da je stala lipa prej kakor stari rotovž. Znana je svetu: ob Savi, Kolpi in Dravi pojejo o lipi, ki stoji sredi mesta. Lipa trhli od starosti, grozijo ji s sekiro. Tistim, ki bi radi preuredili mesto, zavzema lipa preveč prostora. Sezidali so nov rotovž in lipa tukaj nima več pravega pomena, dasi se zbira še mlado in staro pod njene veje k pomenku, k počitku in k plesu. Pa če jo tudi odstrani novosti željni nov rod, rotovška lipa bo živela v ljudski pesmi, dokler bo živel slovenski rod. —

Ugibanje o tem, kar je bilo, je razjasnilo sodnikovo čelo. Nasmehne se v misli, da razsodijo na magistratu: »Tako, kakor je bilo nekdanj...« In Ljubljana je od nekdanj. Od prvega selišča na hribu, ki je molel iz vode, do onih, ki so pustili v strugi svoje kamnite nože in kladiva; od onih, ki so se vozili v izžganem drevesnemu deblu — drevaku — po barju in jezeru; od selišča ribičev in rimskega mesta — vse je samo ena Ljubljana, Ljubljana, ki nima začetka in ne bo imela konca!

»Dajmo jih! Žaklarje! Mustačarje! Šiške! Roparje!«

Vrisk je hujši kakor če se skušajo mestni piskači in vojaški trobentači. Debelo kamenje frči po glavah in plečih 'Turkov', se zaleti do špitalarjev, ki sedijo po klopeh pred samostanom avguštincev, zadeva berače, ki čakajo pred cerkvijo, da pojdejo na porto po kosilo in udarjajo na zid in v okna Rožne ulice.

Zmagoviti 'kristjani' podijo 'Turke' na Žabjek. Za njimi žuga raz okna samostana pater Teodor, kolnejo berači in zgražajo se špitalarji. Iz Rožne ulice prihitijo razjarjene ženske z metlami, a z oken se ulijejo plohe.

Sodnik se zabava: — Dečki so pač vedno enaki. Takšni smo bili mi takšni bodo za nami. In zdaj bodo prišle matere: 'Kaj, boš tepla mojega fanta? Ti?! Kdaj si mu rezala kruha?!' In kmalu si bodo v laseh. Pa berači in gospodinje iz Rožne ulice sklepajo obrambno zvezo. Naj le pridejo matere! Maruša, kozava in polomljena, ki jo dobiš na vsakem sejmu in na vsaki božji poti, že stiska pesti. Jernač — potepač si nabira z levico kamenja. Desnico mu je odsekal rabelj, ker je bil večkrat zaloten pri tatvini. Zdaj se izgovarja, da ne more delati, krade z levico, se pretepa in potepa. Roka pravice ga je zaznamovala in izločila izmed poštenih in nekaznovanih. Rabljevo delo se ne skriva. Vojaka, ki je bil pohabljen v vojni, ali plemiča, ki ima vrezke od dvoboja, ločiš takoj od tistega, ki skriva pod lasmi ušesno vdolbino, ali ki vleče nogo za seboj, ker mu jo je pretegnil rabelj, se premika ves polomljen ob bergljah, ali pa nosi na čelu ali na hrbtu sramotni rabljev žig. Rabljeva roka te izroči hiranju in potepu. Ženske vlačuge in tatice vodijo s seboj otroke, rojene hudodelce. To krade in ropa po poti, to požiga, prenaša uši in bolezni. Zgodi se, da vzame kak samostan ali kaka gospodinja otroka potepuhov, da ga reši propada. Pa večinoma je dobrota — sirota.

Iz šafarjeve delavnice prihaja razburjeno govorjenje. Najbolj glasna je sicer skromna šafarica. Vpije:

»Dajmo jih! Žaklarje! Mustačarje! Šiške!«

»Tega ne pustim, ta ženska ne bo izpodjedala naši hiši čast in našemu dekletu dobro ime! Tožila jo bom, ves Štari trg jo je lahko slišal. Vse, kar govorijo ženske o naši Uršuli, je zrastle na Matevževkini njivi. Kako naj se dekle omoži?«

»Aha!« naredi sodnik in udari s trkalom po vratih. Vajenec priteče, se prestraši, beži in vpije: »Mestni sodnik!«

»Gospod mestni sodnik se reče, ti tepec!« kriči mojstrovka in sliši se pljuska.

Že pozdravljata mojster in mojstrovka sodnika in ga peljeta v sobo poleg delavnice, ga posadita na klop ob visoki zeleni peči in že so na mizi pred njim medica in kruhki. Sodnik je že potreben po tolikem razburjenju.

»Še enega! in »Še enega!« mu nalije mojster šafar in mojstrovka ponuja kruhka in čaka, da začne imenitni gost pogovor.

Mojster šafar je odložil na čast obisku svoj usnjat pripasnik in se ogrnil v rjavo platneno haljo. Mojstrovka je bila čedna v svojem širokem krilu z nabranim modrcem in belo, gladko pečico, ki ni skrivala njenih debelih kostanjevih kit. Sodnik premotri oba: gosposki nastop in lep život. Razum ima Urška gotovo po očetu, lepoto obraza pa po materi. Je res dobra hiša. Vse, kar je v njej, je iz dobrega blaga, trpežno in tako izdelano, da te ne bode v oči. Vse diha meščansko udobnost in poštenost.

Kar tako površno vpraša: »Ponedeljek je in gotovo vas je ujezil kak pomočnik, ki se drži šege lenivcev?«

Silno rada bi izbruhnila šafarica, pa sodnik vprašuje moža.

Šafar si pogladi rjavo brado in upre sive razumne oči v sodnika. Malo v zadregi iztisne: »Ženske čenče!«

»Čenče?« plane šafarica možu v besedo in krili z belimi rokami, ki ne poznajo težkega dela — saj so zato vajenci, da olajšajo mojstrovkam življenje. »Tako je gospod mestni sodnik: Neki Selan iz Koroškega, sedlarski pomočnik, se je začel ženiti pri Matevževih, ker je mislil, da postane tako laže mojster. Zadruga ga noče sprejeti med mojstre, ker je nas že dovolj in skoraj preveč. Zdaj se Korošec umika in pripoveduje že o neki mojstrovski hčeri v št. Vidu. In zato bi Matevževko skoraj zlodej vzela, da oprostite. Prej se je bahala, da nam bo njen zet prevzel najboljše odjemalce, zdaj pa nas opravlja povsod. In tega, da ni več k njim Selana, ni kriv ceh, kriva je Urška. Ne rečem, da naša Urška ne pogleda rada na okno ali na vrata, mlada je in veseli jo pogovor s fanti. Ne rečem, da ni taka kakor dekleta v pesmi: 'Draga moja lepa hči, kjer je ples, tam si ti, kjer delo, tam te ni. Kar je lepše, mi gre nate, kar je

boljše, mi gre vate. Ne rečem. Ali ko bo sama gospodinjala, bo že gledala na red. Z umazanim in težkim delom se ji pa ne bo treba ukvarjati, na tako slabo jo ne damo! — Pa je danes Urška stopila na vrata, da pogleda, če je vajenec pometel pred hišo. Imamo novo brezovo metlo, takšno, da kar sama pometa... Ko se pokaže Urška na vratih, stoji na oni strani padar in nekaj mladih fantov. Vsi pozdravijo Urško, padar vprašuje, kaj je sanjala in če jo kaj srček boli? Naša Urška mu nagaja in vsi se krohotajo. Kaj je hudega na tem? Pa ti pride Matevževka, zaripla in razburjena in začne kar na lepem zmerjati Urško, da se vsakemu nastavlja, da vsakega ustavlja, pa je vendar nobeden ne mara za ženo; da bo obsedela in da bo prišla še rablju v roke...«

»Zakaj je ne omožite?«

»Sem slišal,« pristavi mož na kratko k ženinemu poročilu, »stopim ven in Matevževko takole malo podprem, da je šla laže domov.«

»Haha!« se zasmehi sodnik. »Babnici je čisto prav. Pa Urška?«

»Urška?!« vzdihne mati; »saj to je, kar me skrbi bolj kakor Matevžkino klepetanje. Urška, ki ima

drugače tak jeziček, je samo stekla v hišo in se zjokala. Sploh se je dekletu čudno izpremenilo. Ne jé, joče se, nihče ne ve, zakaj, začne peti, pa ne izpoje, — da je ni kdo uročil? Teta Mana pravi, da bi je le ne videl povodni mož — gotovo bi prišel po njo. Veste, gospod sodnik, da smo že dvakrat komaj rešili Urško, ko so jo hoteli neki hajduki uropati in prodati na Turško?«

»Vem,« pravi sodnik, »lahko bi postala sultanija in pregovorila bi sultana, da bi ne napadal naših dežel.«

»Da!« pravi mojster Šafar, malce ponosno, pa tudi malce zaskrbljeno.

»Z našim dekletom imamo velike sitnosti.«

»Zakaj je ne omožite?« vrže sodnik tja.

»Dosti proseev, a malo odpeljancev,« skomigne Šafar. »Dal bi jo prvemu primernemu snubcu.«

»In ko bi jaz vedel za takega?« izkuša sodnik in pripoveduje in hvali — potruditi se je treba za kožuh, posebno če je upanje na sedlo in drugo konjsko opremo!

Šafar in Šafarica poslušata pozornostno in zanimanje prežene sence i znjiju oči. »Vem, veim,« kima oče tega dekliča na oddaji, »poznam šarca. Je res poštenjak, ki ima pod palcem in pod petami. Ta bi bil mož za našo Urško!«

»Šarec? Seveda poznamo šarca,« hiti mati, »poznala sem še njegovo rajno ženo. To bi bil mož za našo Urško! Pravijo, da bo kupil grad na Dolenjskem. Tisti graščak ga prodaja, ker se bo preselil na Novi trg. Naša Urška bo graščakinja! In šarec si kupi lahko plemstvo, naša Urška bo zlahtna gospa! Kočijo ima šarec. Še midva se popeljeva v graščino. To bo gledala in zavidala Matevževka!«

»Ali —« prebledi in se ustavi v svojem veselju, »kaj pa, če Urška ne bo hotela vdovca — starejši je dvajset let od nje? Že ko je imela šestnajst let, jo je snubil stari Grahor, pa je vpila in cepetala, da ne mara starega vdovca, tudi če je ves zlat.«

Zdaj je čas, da govori sodnik. Kakor kadar razsoja na rotovžu, mu gredo stavki ostro odsekani iz ust:

»Da je bogataš Andrej Šarec starejši od Urške, je brez pomena. Šarec se je moral poročiti mlad z vdovo mojstra. Ko bo Urška mlada vdova, si bo izbirala sama moža. Z lepim zaženilom bo imela več resnih in petičnih snubcev kakor zdaj.«

»Je že res,« si briše mojster Šafar v zadregi čelo. »Ali naša Urška je trmast otrok: če noče, ji ne dopoveste.«

Strogo premeri mestni sodnik očeta in mater: »Od kdaj si izbirajo otroci po svoji volji ženin in neveste? To je vendar od nekdanj zadeva staršev, zlahte in prijateljev. Ti poznajo in razsodijo razmere, zasledujejo — kod? kdaj? zakaj? — tri rodove nazaj. Tako se gradi sreča družin, mesta in dežele. Zaljubljenost je samo v pravljicah. In rečem vam, Šafarjevi: čas je, da omožimo hitro Urško, da ne pride do sramote...«

»Kaj?! Sramote?!« skoči Šafar. »Malo živa je Urška, sramote pa nam ne dela. To je žalitev, gospod mestni sodnik!«

»Zaradi Matevžkinega jezika, te zlobudrave babe, naj pride naša deklet v sramoto? Namesto da bi poklicali opravljalico na odgovor in kazni, grozite nam, gospod mestni sodnik?«

Sodnik stoji in se upira z desnico na mizo. Kako so vendar občutljivi in slepi zaljubljeni starši. Pa jima pravi, kako se je že pritožila ta ali ona plemenita gospa, kaj je že rekel ta in oni mojster... Slikarji in mladi sinovi bogatih družin, ki hodijo okoli Urške, jo spravljajo v slab glas in od tega ni daleč do klade in pogona po mestu. Vsemu se izognemo s tako ugodno poroko...

Šafar in Šafarica se potolažena vsedeta, nalivata medico in ponujata kruhke. Še dolgo se razgovarja sodnik z njima. V delavnici pa ugibljejo pomočniki, vajenci nastavljajo ušesa k vratom in se prirežijo nazaj: »Za Urško gre!«

Urška je v kamri pri teti Špeli. Teta je prikovana od udne boleznin na klop pri peči. Najhujše bolečine ima v križu, z nogo pa vrti kolovrat, ob čigar brnenju pozabi na svoje muke. Ob pogledu na svojo lepo, danes tako žalostno nečakinjo se spominja, da je bila tudi ona nekdanj 'zauberno' deklet, da je tudi ona bila žalostna, a ni nikdo vedel zakaj. In nikdar ni tega omenila preyzetni nečakinji, kajti smešen si mladini, če govoriš star in sključen o ognju mladosti. Kdo ti pa verjame, da si bil kdaj mlad?

Urška sedi pri oknu, ki gleda na grajski hrib. Vonj lipe in prežiljke jo pozdravlja, šepetanje vej jablane na vrtu ji pripoveduje nekaj, nekaj žalostnega. Deklet, ki se je sklonilo nad blazinico za kleklanje in prestavljalo s tankimi prsti iglice in niti, si zakrije naenkrat lice z rokama in zaihti. Ihti in vitko telo se ji krčevito trese, kaplje, debele kakor vinske jagode, ji polzijo med prsti in padajo na vzorec čipk.

Kolo se ustavi. Teta vpraša rahlo: »Dušica moja zlata, zakaj jočeš tako bridko?«

»Rekla mi je, da bom prišla rablju v roko!«

»Ta grda ženska! Sama naj gleda, da njo ne prime rabelj za jezik! Ta mrhovina pasjal! Tebe pa rabelj?! Kaj hujšega ti ni mogla reči. Rabelj — to je zadnji človek na svetu, zavrženec. Konjederec in rabelj sta nepoštena, vse se ju ogiblje. Če bi prišel rabelj v gostilno, se umaknejo vsi od njega. Posebej sedi v kotu. Nikdo ga ne nagovori, nikdo mu ne nazdravi, nihče ne pije iz njegove kupice. In ko odide, odnese gospodar kupo, dekla umije stol in gospodinja pokadi gostilno z rožo sv. Janeza Krstnika, ki ima moč čez čarovnije. Rabelj pa zlodej sta si dobra znanca. Rabelj je prisiljen fant. Katera bi ga pa vzela?! Na smrt obsojena bi se rešila, ko bi hotela rablja. Ko je rekla gosposka na smrt obsojeni Nežki, da ji podari življenje, če vzame rablja, je deklica premišljevalo, kajti grozna je smrt od rabljeve roke. Še hujše pa je pogubiti za vekomaj dušo. Spomni se Nežka na rabljeve zveze s zlodejem in — rajši je dala mlado glavico. Še povodni mož je boljši.«

Urška dvigne glavo in se razvname:

»Kaj verujete vi, teta, da je res povodni mož? Še ko sem bila majhna dečla, sem stala cele ure tam pri Krnici ali na tej strani brega za rotovžem in sem čakala, da pride povodni mož ali da se pripelje povodna deklica na vozičku, narejenem iz svetlih školjk, ki ga vlečejo ribe po vodi. Povodna deklica, vsa zavita v svoje zelene lase, ovenčana s sitjem in kokvanji. Pa nisem dočakala. Izpraševala sem druge in nikoli nikdo ni mogel priseči, da je videl stanovalce globin. Tam so pač žabji kraki, ribe in raki. Prestrašen ribič je videl starega, bradatega soma. Palače na dnu Ljubljane ni, teta...«

»Glej jo, glej frkljo!« se ogorči teta. »Kdo pa je bolj verjel v povodnega kakor ti? Še za pedenj te ni bilo, ko si vedno prosila: »Teta, povejte od povodnega moža! Nisi toliko marala ne za zaklete kraljičine, ne za viteze junake. In silila si k vodi tako, da sem se bala, da te potegne enkrat k sebi v svojo svetlo palačo. Zdaj pa praviš na enkrat, da ga sploh ni?! Ti seme ti nevarno in zanikerno! Že od nekdanj je živel povodni mož v Ljubljani, v Savi in v drugih vodah, rekah in morjih. Že od nekdanj živijo povodne in morske deklice, gorske vile in drugi možje. V starih časih pred krščanstvom je bilo tega vse več kakor danes. To povodno ljudstvo si je v zlahti, se obiskuje in tudi skrega. Kadar kipi Ljubljana ali Sava prav divje in je rjava in skaljena, takrat se kregajo povodni. Deklice in možki, kar je te poganske svojati, se radi ženijo s krščeno krvjo. Koliko deklet je že zmamil povodni mož k sebi! Nazaj ne moreš, krščena duša, v vragovih krempljih si. Prosi ali ne. Obeta pa ne izpolni, ne pusti svoje žene k materi, da se izjoče, in se ji potoži. Ko je nekoč vendarle dovolil Nežki, da je šla obiskat mamo, se ni hotela več vrniti k njemu, njemu so pa ubranili močni blagoslovi do nje — zato je pa treščil Nežki v vrata njenega otroka! Drugi povodni mož je izpustil ženo na dolgem konopcu in jo je kar nazaj potegnil. Tretji je imel take oči, da je videl skozi zid in je vse vedel kaj dela sirota žena pri materi. Ne prideš več zlepa iz pekla, če prodaš enkrat dušo, Urška. Tudi z deklicami je tako. Na morju pojejo in premamljajo mornarje, da skočijo v morje. Te po rekah pa, kjer le morejo dobiti kakega dečka, da ga prevarijo. V ogrski kraljevini je jezero, ki mu pravijo 'Kraljevo'. Tam je pasel mlad pastir in posedal je rad ob jezeru. Bil je žalosten, ker sirota ni imel nikogar od rodu in krvi.

Nekoč je točil bridke solze v jezero, pa se je jezero skalilo, bičje in lokvanji so se pregibali — vrh jezera se je prikazala čudovito lepa deklica. Vprašuje, tolaži in vabi: 'V mojem domu je mir in ljubezen. Igral se boš z ribicami in školjkami brez vsake skrbi in brez vsake teže. Z menoj pojdeš o kresu, ko ima vse, kar živi v vodi, svoj sestanek pri kraljici povodnežev.' Zmamila ga je. Lepo, lagodno in brezskrbno je bilo tam doli. Človek pa je tako ustvarjen, da ljubi trud in zapreke. Dečku se je stožilo po ljudeh. Prosil je in prosil. Nerada ga je izpustila povodna deklica in ga svarila, da si bo želel še nazaj. Deček pa je mislil, kako bo spet pastiroval, kako bo pel in se pogovarjal s sebi enakimi. Ni pa vedel revež, da mu je bivanje v vodi pokrilo kožo z luskinami, da so mu zrasli na nogah in rokah kremplji, da je izgubil človeški glas, a tudi hoja mu je postala negotova. Pride do svojih nekdanjih tovarišev — ti ga napadejo s kamenjem in ga zapró v občinsko ječo. Trdili so, da ni človek, zlasti še, ker se je bil odvalil kuhane hrane. Razgrizel je ograjo svoje ječe in zdirjal naravnost v vodo. Kdor se privadi življenju pod vodo, ni več za med nas. Zapisan je in prodan. Pač sliši v dnu vode glas zvonov, petje pastirjev, vabi ga nazaj spomin na igre, toda, če bi se vrnil...«

Tako pravi teta in pripoveduje na dolgo... Ne more doumeti stara reva, da bi ne biló res, kar so vedeli, videli in zatrjevali stari pošteni možje in razsodne žene. Saj ve vsakdo, da so vile naredile jezera in da so divji velikani zlagali ogromne skale v stavbe vrh gora. Mar misli Urška prevzetna, prešerna nevernica, da tudi velikanov ni bilo?

Teta umolkne. Saj je ne poslušala in ne sliši to nesrečno dete. Poglej jo! Roke so ji omahnile v naročje in oči so ji zastrmele v tisti košček neba, ki ga vidiš med bukovjem na hribu. V okno prihaja šumenje svetih dreves, cvrčanje žuželk, rahel šum zelenih kril velikih muh, zdaj zasenčijo okno golobice s srebrnimi perutmi, zdaj se zadere nanje vrana in zalaja pes. Duh po smoli, osmojenem predivu in surovem lesu, ki se pari na soncu, sili v Urškin tanki, rahlo zapognjeni nosek. Tigrasta mačica skuša, da bi ji splezala v naročje — Urška pa ne vidi in ne sliši. Uročena je. Srečala je hudobne poželjive oči. Treba je zlomiti njih moč. In teta zakrili z velimi rokami in šepete: »Kdor je božji, Bog je z njim! Beži hudoba čez gore in čez polja! Sveta klepa zaklepi...«

Urška ne sliši. Zajela jo je tako mrka žalost, da ji tone duša v njej. Kam je prešla prelest mladostnega veselja? Kakor svinčena teža jo tišči v rame in kakor v sive oblake se je zagnilo mlado poletje. Kakor sirota je, ki ji je pogorel dom in pomrlo sorodstvo. Ti ljudje okrog nje, ta hiša, ta njena soba, njen vrt, njena skrinja, polna blaga, ki razveseljuje žensko srce — vse je nekam tuje... Večkrat je pomrlo njena duša v neznane daljave in iskala tam podobo, ki živi že od zdavnaj v njej...

Rada je hodila s teto na božjo pot. Z višin gora se je razgledala po svetu. O daljave, zagonetne in vabljive! Da bi bila ptičica lahkokrila, kako bi poletela k vam! Rada je spremljala z očmi čolne po Ljubljani in splave po Savi. Valčki so se prelivali in šepetali: 'Pojdi z nami, prelepa!'

Z grajskega hriba je strmela na barje. Mislila je na čase, ko se je razlivala voda vse tod naokrog in so čepela nad vodo selišča mostiščarjev. Tam je bila deklica Vodana, ki je drobila z žrnomo pšenico in me-

sila glino za lonce. Ni bilo zanjo moža med sosedi. Koprnela je in želela preko vode v daljne daljave. Tako močno je bilo njeno hrepenenje, da je vzvalovilo vodo in pretreslo ozračje. Lovec na daljnem bregu je razumel šepet valov in pozdrav vetrov. Podrl je drevo, izdolbel ga z ognjem, oklestil močno vejo in zaveslal v nepoznane kraje za nepoznanim ciljem. Zaman ga je ustavljala mati. In ko se je dvignil po dolgi vožnji izza vode grič in za njim zaraslo gorovje, je zagledal stavbe na koleh in na mostiču deklica v plašču in z dolgimi razpletenimi lasmi.

Zapustila je stavbo pod varnim gričem med grgrajočo vodo in sledila tujemu v tuje kraje. Vodana, kakor ti bi rada sledila junaku, ki mi je ranil srce, Vodana, kakor ti ne bi vpraševala po plemenu in kolenu...

Prihajal je po Rebri, zamišljen in poln bridkosti. Žvenket ostrog jo je bil poklical na okno. Dvignil je velike črne oči in — zavrtel se je svet v njej. En hip samo sta se srečala in strnila pogleda — en hip samo — in odločeno je za vse življenje. Pozdravil je s ponosno viteško kretnjo in ona — je strmela za njim. Utonil je svet pričakovanj. Plemič je in ne bo se oziral za obrtnikovo hčerjo; tujec je, in odšel bo kakor svari goslar: „Deklica rožica! Ne ljubi mene, ne gubi sebe! Z daljne dežele potnik utrujen vračam domov se, ti pa ostaneš. In ko obolim in ko umrjem, ti ne boš vedela, me ne milovala...“

»Na koga misliš Urška? Kdo te je uročil?«

»Povodni mož v Krnici,« zafrkne dekle teto.

»Blede se ji!« se prestraši teta. »Navežem ji na senci drevesnega mahu in na podplate krvavičinega testa, skuham ji uročnika...«

Svetlo jo pogleda Urška: »Mene ne pozdravi ne uročnik, ne vrednjak.«

»Beži, beži Urška!« prigovarja teta. »Lišpaj se in poj! V nedeljo bo ples pod lipo in ves Stari in Veliki trg se bo zbiral okrog tebe. Ti boš pa izbirala in odklanjala.«

»Ples pod lipo?« Saj res. Urška oživi. Na ples pod lipo prihaja rad vsak tujec, ki pride v Ljubljano. Gotovo pride tudi oni nepoznani... Gotovo! Pravili mu bodo... Saj govorijo toliko o njej. In zapleše z njim... O sreča!

Urška si zbira krilo in rute, pregleduje avbe in peče, pere, lika, šiva; pripravlja se kakor za poroko.

Pozabljena je Matevževka in vsi častilci na bregu, čolnarji in ribiči, sveti Volbenk in sveti Fridolin. Samo svetemu Antonu se priporoča, ki je pomočnik v zakonskih zadevah.

Kljub svoji zamišljenosti zapazi Urška, da je v hiši slovesno razpoloženje. Oče, mati in teta govorijo vneto o nečem in umolknejo, kadar jih preseneti, gledajo jo drugače kakor prej. Bratje in mlajše sestre, pomočniki in vajenci si šepčejo in namigujejo. Zdi

se, da bo mati zamesila na veliko potic. Oče je malo doma. Stricev in tet kar sneži v hišo. Kaj neki bo?

V četrtek zapazi Urška pri kosilu, da sta oče in mati zelo slovesna — morda zaradi navzočnosti strica, očetovega brata? Urška sledi le površno njihovim pogovorom in molitvi, kajti šteje samo dni do nedelje in se nasmehe najmanjšemu bratcu, ki poje, kakor da bi uganil njene misli: „Kmalu bo nedelja, danes sem videl ena kobilica bela.“

Urška se hoče izmakniti pogledom in pogovorom staršev in strica. Saj cikajo samo na možitve in ženitve. »Dobro je treba izbrati, pravi čas se odločiti,« meni stric in ji pomežikne: »Katera ima tako previdne starše, dobi dobrega moža. Bogastvo je podlaga zakonski sreči. Kaj zato, če je mož malo starejši, pošteno dekle ne vprašuje za tem.«

Urška vstane. Oče ukaže: »Ostani! Izvedela boš častne in lepe novice. Po žalitvi hudobne ženske ti je poslal Bog zadoščenje. Naklonil ti je srečo. Bogati Andrej Šarec je vprašal po mestnem sodniku zate. Mi smo se posvetovali s sorodstvom. Vsi so srečni. Sklenili smo, da bo v nedeljo zvečer po plesu zaroka, potem pride pismo in oklici, poslavljanje od ledig' stanu, pride poroka in svatba. Lej, to bo veselje, Urška! Še Matevževko povabimo. Naj še dolgo govori Ljubljana od svatbe najlepše Ljubljančanke! Trčiva na to, Urška!«

Stric ji moli kupico, oče roko, mati jo hoče objeti, teta se pa joče. Urška stoji kakor kamnit steber, kakor solnata soha v svetem pismu. Kaplje krvi ni v njenem obrazu, samo oči govorijo in ustnice trepečejo. Oče in mati, stric in teta jo vidijo tako in njih slovesno razpoloženje se sprevrne v ogorčenje: skrbiš, da bi udomil otroka čim boljše in čim lepše, a namesto da te objame in se ti zahvali, se ti napihuje in oblači, kot da bi zdaj zdaj zagrmelo!

In res zagrmí: »Dogovorili ste se torej?! Vprašali ste vse sorodstvo za svet, mešetarili ste zame, kakor za ciganovo kobilo, le mene niste vprašali! Še žival si izbere sama družico, človeku jo pa izbirajo drugi!«

Krepko udari Urška po mizi: »Ne maram vašega starega vdovca, tudi če bi bil ves zlat in če bi snubil zanj sam cesar!«

Po gromu pride ploha. Izlije se na Urškino glavo iz štirih ust. Uboga deklica plava v očitjanju. Solze ji padajo izpod dolgih res, zasolzele oči strmijo v starše — še nikdar jih ni ne videla ne slišala takšnih. Mati, stric in teta govorijo vsi vprek. Oče zbira sapo za najhujše. Mati našteva, kaj ima in kaj ji hoče zaženiti ugledni snubač, teta pripoveduje o novi kočiji, ki jo bo naročil, da ne bo hodila mlada žena po blatu, stric pa poudarja, kako je upoštevan Andrej Šarec na magistratu, lahko da ga izbere občina še za župana. Urška pa le stiska prezirno usta: »Govorite, kar hočete...!«

Mojster šafar razbesni in zagrozi svoji ljubljenci

Dvignil je velike črne oči...

s pestjo. »Vzela ga boš, to je kakor amen. Svetniki božji! Kakšna kazen je prišla na nas? Ta, ki nam je bila za slavo hiše, nam dela sramoto...«

Ni navajena Urška graje. Rdeča od jeze se napne: »Kakšno sramoto vam delam jaz? Koliko komatov in sedel ste prodali, ker prihajajo moški, da bi videli mene!«

»Molči vendar!« jo miri stric. Oče vpije zaripel in hripav: »Gada smo redili na prsih, zdaj nas grize. Pa ne misli Urška, da nas boš dognala! Vsak gospodar mora varovati čast svoje hiše. Ti se boš v nedeljo zaročila z Andrejem Šarcem, ker sem dal jaz svojo besedo in z menoj vse naše sorodstvo. Ti se boš poročila z Andrejem Šarcem in boš zahvalila Boga, da te je vzeli! Kajti sicer ti, prelepa naša hčerka, grozi klada ali celo apotekarica. Preveč smo ti gledali skozi prste. Dobrikala si se temu, nasmehnila onemu, se vzpenjala z okna, hodila z ribiči in čolnarji, s plemiči in slikarji; prišla si v slab glas in moraš izginiti iz vrst deklet. Že se je pritožilo več gospa, da motiš njihove može in sinove. Mestni sodnik me je opozoril in posvaril...«

»Mestni sodnik?!« se začudi Urška žalostno. Vselej je bil tako dober z njo. In če tudi! Urška dvigne glavo: »Če me dene tudi v klado, starega vdoveca ne vzamem, rajši grem k povodnemu možu!«

Zdaj nastane tak krik, da prihitijo pomočniki in se ustavljajo pred hišo ljudje. Šafar plane k hčeri, žena ščiti hčer, teta joče, Šafar pa vpije:

»Gôri! In ne boš se genila iz hiše. Martin, ti boš stal na straži, in nikdo, razen tete ne sme v zgornico.

»Ponosno zravnana gre Urška po ozkih stopnicah. Prezirnó pogleda Martina, ki se je oborožil z gospodarjevimi mečem. Hoče posnemati angela v raju, bedak neroden. Stražil bo zvesto, ker je zavračala njegovo surovo vsiljivost.

Zaprta v ozki kamri gleda Urška na visok vrtni zid. Saj je hujši kakor na Tranči! Tam smejo k jetnikom obiski, ki jim prinašajo pijače. Ko bodo izvedeli prijatelji v Trnovem in Krakovem, jo osvobodijo... da, ko bi vedel oni vitez... Gotovo si bi štel v častno dolžnost, da jo reši in odpelje. Šla bi z njim. Kamor koli... Morda pojde mimo hiše, se bo ozrl v prazno... Oh, kako boli Urško srce! Samo enkrat, da bi ga še videla, enkrat še srečala tiste črne oči, ki so vžgale v njej prej neznanó bolečino! Enkrat še! Zavila bi se v plašč žalosti in zapustila rodni dom in iskala bi po vseh cestah in stezah črne oči in usmev njegovih trpkih ust. Poštenje? Čast? Rodbina? Prazni pojmi, kadar se zvija srce v premočnem čuvstvu in je užaljen ponos in uničeno zaupanje! Zase skrbijo in ne zanjo, ki jo prodajajo neljubemu. Pa ne boš oče! Dragi sorodniki! Ne pojde! Urška odloča sama. Bo že našla pot, da uide Martinu in Šarcu in izgubi se iz Ljubljane, pa če se skriva v samostan. Še je mož, ki si upa nasprotovati očetovi oblasti. Pater Avguštin, njen spovednik ji bo svetoval.

Tako premišljuje Urška v tmíni in ponavlja: »Sama odločam!...«

Pa se zakrohoče usoda iz kota: Sama odločaš! Po poti pojdeš, ki ti je bila začrtana. Tega se braniš, drugega se ne ubraniš...

Dolga je noč in ne vidiš zvezdic tolažnic. Dolga je noč, gluha in črna. Slišiš samo laj psov po dvoriščih, klic sove in čukov, tožbe mačkov, plašni vrisk ptičev in gibanje vej. Od ulice prihaja trdi korak nočne straže, žvenket helebard in šepet vode ob bregu. Dremavica

»Poskusite, kako suje bosansko jeklo!«

prihaja na trudne solzne oči. Rabelj jezdi krvav, v rdečem plašču po cesti. V naročju ima Urško. Za njim dere mestna straža, Urškino sorodstvo, ribiška in čolnarska ceha. Mestni sodnik vpije: V klado! Ob glavo! Urškin oče nabija puško... Konj pa dirja, dirja... Cesta se zavije, skriva se nad gozdi, gre mimo rek in izginja v gore. Nepoznani so Urški kraji in drugače oblečeni ljudje, na strminah gradovi z nazobčanimi stolpi, v nižinah utrjena mesta, porušene vasi in razdejana polja. Konj dirja, dirja, kakor konj Smrti, ki nosi ubogo dušo v pogubljenje. Jezdec pa molči. Urška vprašuje: Kam! Kdo si? Jezdec molči, veter napihuje njegov krvavordeči plašč, od nekod zadiši po strnjeni krvi in le ujede z močnimi kremplji letajo nad njima na gosto kakor oblak. Urški tone srce: Zakaj si šla iz varnega doma? Zdaj ti izpije zmaj žalosti kri. Zdaj se oziraš zaman nazaj... Ustavi se jezdec! Domov pojdem! K materi, k sestricam, k vsemu, kar je tako ljubo in privajeno. Ustavi se jezdec v krvavem plašču!...

Jezdec molči in podi konja... Kako daleč je že ljuba Ljubljana! Kakor na veke izgubljena! Če bi bil prišel res povodni mož po njo — ostala bi bila v bližini svojega doma!

Mesto z zidovi in stolpi, mesto z zaprtimi vrati. Konj se ustavi. Jezdec skoči s konja, oglavnina plašča mu pade raz glavo. Urška vrisne v strahu in radosti: »On je, ki ji je omamil dušo in uročil razum!...«

Ob lastnem kriku se prebudi Urška, strmi v tmíno: »Kje je?« Zave se, ko kliče teta iz svoje kamre: »Kaj je Urška? Pa te ne mori môra ali muči volkodlak?«

Martin kliče pred vrati: »Hej, Urška! Saj smo tu! Kaj se dereš, kakor da bi te nategoval rabelj na lojtrah?«

»Strah me je,« toži Urška, »kaj je pred hišo?«

Izpred hiše prihaja priglúšeno topotanje težkih korakov mestne straže, helebarde udarjajo, zagrljeni, spanja potrebni glasovi tulijo: »Z nami! Vdaj se...! Nikdo ne sme preko devete ure po mestu!« Jasen, mlad glas predoni ves trušč: »Nimate pravice! Plemič sem in tujec! Poskusite, kako suje bosansko jeklo!«

»Mati božja! Poglej vendar, Martin, kaj je?« prosi Urška in čaka zahropela pojasnila.

Trušč in ropot ponehava, koraki se oddaljujejo proti Visokemu trgu. Martin se prismeje skozi ključavnico: »Angel Gabrijel z dolgim mečem straži pred hišo. Fante imaš pa res, Urška! Po devet na vsak prst!«

»Kdo pa je Martin?« vprašuje Urška razburjena. Martin se smeje. »Ne vem. Morda kakšen klativitez. Slabo se vidi ob luči nočne straže. Dolg je in širok na pogled, meč zna sukati. Dvanajst naših helebard se je umaknilo.«

»Ali ga bo lovil jutri mestni sodnik?« se boji Urška. Martin meni zaničljivo: »Še povedali mu ne bodo, da jih ne bi ošteval. Dvanajst mož, pa jih nažene en meč. Bojijo se itak že vsakega čevljarčka. Tudi sodnik ga ne bi lovil. Plemič spada pod sodbo vicedoma, s tujci pa nastajajo velike nevšečnosti. Če bo stal vitez še drevi pred hišo, se ga bo straža ognila.«

Sladko grenko je deklici pri duši: sanjala je o njem, ker je stal pred hišo in so jo klicale njegove misli. Ona pa je zaprta in mu ne more poplačati zvestobe s prijaznim pogledom in besedo. Kaj si bo mislil? Da je neolikana in trdosrčna. Morda je tak vitez, kakor so hodili včasih po svetu, da so opevali in raznašali po svetu slavo svoje gospe?

Dolga, dolga je bila noč za zaklenjenimi vrati. Strah, upanje, pričakovanje so polnili ure, a jih niso pomaknili naprej. Grozeče so se oglašali tajni glasovi noči. Temna in gluha je gledala v Urško prihodnost. Kje ostajaš z zlatom opasana danica, tolažnica jetnikov, bolnikov in popotnikov? Pridi, zvezda morska! Poto-laži in pozdravi mi ranjeno srce! In priplava danica, kikirikanje od kurnikov podi zle mrakove, kos pleše, pozdravlja zlato sonce, škrjanček je zbudil mladi dan. Domišljavi in prepirljivi vrabci bi radi imeli prvi glas v ptičjem zboru, najstarejši nastavi živo svoj, »šivščiv«, drugi prihaja »stjastja«. Kure se raztogotijo, pes renči, mačka se zakadi — vrabci vpijejo tem glasneje.

Vrata po hiši se odpirajo, iz tetine sobe gre kobancanje težkih bolnih nog in ropoče po ozkih stopnicah. Teta gre k rani maši. Urška ne sme iz hiše! Matevževka, mestni sodnik, Andrej Šarec so ji skuhali to kašo in ona, reva uboga, naj jo pojé... Ne, ni je bolj nesrečne deklice, kakor je Urška Šafarjeva!...

Veter zapiha od Gradu. Lipov vonj in šepet bukev tolaži: »Ne žaluj Urška! Spomin — kamen ti bo tvoja nesreča: dokler bo stala Ljubljana in bo odmevala od gora naša pesem, toliko časa bo živel tvoje ime! Stoletja se bodo spominjali tvoje lepote, ob zakajenih ognjiščih in po svetlih dvoranah, po sejmiščih in svetiščih, po plesiščih in taboriških, povsod, na potu in doma. Tvojo usodo in tvojo lepoto bodo opevali pevci, spominjale se je bodo pravljice in povesti. Mati bo pravila hčeri, kako si je natikala Urška prstane, ko se je ravnala na ples in kako je zagotavljala povodnemu možu: »Nič nisem še plesala, sem nate čakala...«

Mineta še druga dva dneva Urškinega zavora. Mineta v molitvi, v poslušanju korakov in glasov, ki se bližajo in odhajajo. Ponoči je povedal Martin, da stoji straža pred hišo. Mati se je posvetovala čez dan s teto, kaj vse bi naročili, skuhali in pekli, kakšno vrsto vina, koliko medice in tudi to: koliko godcev in koga naj povabijo. Svatba Urške Šafarjeve naj bo taka, da bodo pravile babice svojim vnukom o njej. Trnovski godec Florijan zna še stare obredne svatovske pesmi in navade, teta Maksa ve, kako je treba napraviti nevesto in česa se je treba ogibati, da se ne zameriš tajnim silam. Beračem je treba obilo postreči, da ne privoščijo nevesti zla. Težke so skrbi matere, ki ženi na glasu lepotic. In posebno, če je ženin meščan, ki si bo pridobil plemstvo, ki daruje veliko za meščanski špital, za cerkev svete Elizabete, za lazaret, za gobavce, za pobožne bratovščine in svete maše!

Tako je zapovedal mojster Šafar: »Izprašuj si vest, nehvaležna hči! Pojdi v nedeljo k maši in spovedi, potem se pripravi na ples in na zaroko. Naplesala in nanorela si se! Vsaka pesem je le en čas lepa — pripeljali ti bodo ploh.«

V nedeljo zjutraj se odpro svečano vrata Šafarjeve hiše. Ven pride mojster Šafar, imeniten v pražnji obleki, z rdečim životnikom in s širokim klobukom ter z debelo palico v roki. Važno se priziblje Šafarica, ponosna mati najlepše Ljubljančanke; svila kar šumi okoli nje in kordovanasti čevlji so rdeči. V dolgih kitah in jankerjih pridejo mlajše Urškine sestre, brata Polde in Lojze, nato pa pomočniki in vajenci. Teta naj varuje hišo. Vsa Šafarjeva rodbina in družina bo pristopila danes k mizi Gospodovi. V zahvalo in prošnjo, da bi se srečno obvarovali sramote in dobro končali, kar so začeli.

Zadnja pride Urška. Vitka in visoka, sveti se kakor mlada rosa poletno jutro. V črni svileni obleki in beli pečici je tako plemenitaška, tako posebna, da se čudi mati: Ali je to res moj otrok? Pa kaj gleda po tleh? Tako živo ogledujejo oči — zvezde, prah in kamenčke pred hišo: »Ne boš si umazala šolničkov, fanta sta lepo pometla, da gre naša nevestica lepo po čistem!« Bridko se nasmehne Urška. Danes ji ni mar šolničkov, zdaj išče po prahu in blatu sled stopinj. Tri noči je stal pred hišo in tri noči je prečula ona v hiši. Ali pride k maši k svetemu Jakobu? — Oči — zvezde preletijo hitro, kar prihaja po Starem in po Visokem trgu, od Brega in pristana. Ni kape z dolgim peresom, ne postave v progasti jopi. Pač so pred cerkvijo krakovski in trnovski fantje. Hlače imajo na mahédro, klobuk pa postrani! Tam se postavljajo, hodijo sicer v cerkev pred Mostom — če pa so prišli sem, prihajajo zato, da vidijo, kaj je z Urško. Pozdravljala bi jih prejšnja Urška s porednim smehom in besedo, Urška-jetnica pa je prejkala tri noči in gre k spovedi; zato le na kratko pokima fantom.

Cerkev sprejme ljubo znanko Urško v svoje naročje in ji odkriva skrita klečala po kotih. Zlati svetniki vprašujejo iz svoje slave: »To si ti Urška? Pa nisi več tista in nisi več tako naša... Jokala si... Zakaj nisi nas klicala? Radi pomagamo. Posebno je hiter sveti Tadej, rad usliši sveti Anton, sveti Jožef urejuje gospodarstvo, Janez Krstnik te napolni z modrostjo, sveta Peter in Pavel ti potrdita vero, sveta Notburga te nauči pridnosti in ponižnosti. Tako radi vidimo, da nas kličete na pomoč!...«

»Svetniki, dobrotniki naši! Bila sem tako daleč od vas... Prišlo je in mi zajelo dušo. Pomagajte mi, da pozabim črne oči. Ljubi svetniki božji! Priprošnjiki pred stolom Vsemogočnega! Rešite me!« moli Urška.

Dobrotno se nasmihajo svetniki: »Minljive so tvoje skrbi... Nesi jih in pusti v spovednici!«

In Urška poklekne in se obtoži Vsemogočnemu Očetu in svetnikom, prijateljem božjim, da je kriva, kriva, silno kriva. Zanimarjala je molitev, ozirala se je po fantih, zmedla se je v duši.

Pozorno posluša stari pater Avguštin, Urškin večletni spovednik, dekletove tožbe in pritožbe: Moža so ji izbrali starši, pa ga ne mara, drugam so se obrnile oči in srce. Tri dolge noči je prejkala, tri dolge dni je premišljevala. Zaroka naj bo še danes po volji staršev, zaroka z neljubim, a ona umira od žalosti in bi sledila dragemu, kamorkoli...

Presunjen je pater od vročinskih Urškinih besed. Premišljuje in razsoja: »Ne dajaj se v oblast svojim

čuvstvom, dekle! Hudoba nam vrže svilen vrv za vrat, pa nas zadrigne z njo. Kaj se mučiš zaradi človeka, ki ne veš, odkod je in kaj hoče od tebe? Zakaj ne stopi pred starše in te ne zasnubi? Pazi na hudičeve zanjke, dekle! Tvoji starši so te obljubili poštenemu možu, poskusi se sprijazniti z njim! Zaroka ni poroka. Siliti v zakon te ne morejo, pred oltarjem lahko rečeš 'da' ali 'ne'. Če se sploh ne maraš možiti, ti je častna pot v samostan, pa tudi med svetom živi lahko samsko dekle v božjem strahu.

Urška moli grevengo, pripravljena je storiti vse, kar je prav in opustiti prevzetnost. Trden in dober je njen namen. Poskusila bo govoriti prijazno z nezaželenim ženinom — in pozabiti črne oči. Če se ne bo mogla odločiti za Šarca, ji ne bodo branili starši v samostan, to bi bil primoran izhod iz zagate. »Kako lepa nunca bi bila,« gre hipoma njena misel in takoj nato: »Odpusti mi, Bog, moje grehe! — ni morda tam na moški strani?...«

Srečna v svojih dobrih namenih se prepusti Urška valu, ki se vali čez cerkveni prag. Ribič Janez zapoje: »Glej, glej! Kak mimo gre, še ne pogleda me!« Urška, prejšnja nagajivka, ne trene z očesom.

Val ljudstva jo zanese pred samostan. Ob njej vzraste — ali je privid ali resnica? — oni, na katerega noče in ne sme več misliti. Zajame jo vroč pogled in pridušeno vprašanje butne v njo:

»Pridete, prelepa, na ples pod lipo?«

Kar samo od sebe se ji je iztrgalo: »Pridem!«

»Počakajte name za prvi raj!«

»Počakam.«

Že so bili Šafarjevi ob njej. »Kdo te je pozdravljaj?« hoče vedeti oče.

»Urško pozdravljajo vsi,« se smehlja ponosna mati.

»Prosil me je za prvi raj,« pojasni zmedeno dekle.

»In si mu obljubila? Nimaš več pravice, prvi raj gre Andreju,« se vsaja oče.

»Nisem še zaročena,« vzkipi Urška. »Tujec je, ali naj pripoveduje, kako smo nevljudni na Kranjskem?«

»Res je,« pritegne mati. »Tujec bo lahko pripovedoval doma o lepoti in gibčnosti, o izobrazbi in dostojnosti našega deklča. Bil je plemič in je uganil, da sodi Urški plemstvo.«

Materina častihlepnost odbija hčer. Nesreča je, da je mahoma prelomila svojo obljubo, a presenečena, da je bil res tu pri maši, da jo je iskal, čakal, in jo nagovoril... A zakaj se je kar izgubil?... In vendar je zadihala prosto. Ne bo pustil, da jo dobi v plen stari vdovec! Odvedel jo bo, če bo treba. Sanje! Kaj pomenijo? Kdo je?...

Pri kosilu se suče vse okoli Urške, kakor da se je vrnila izgubljena ovca. Neprijetno je le Urški, ko vidi, kako računajo njeni svojci na bogastvo, ki ga naj dobi. Sestrici vprašata: »Kaj mi boš kupila?« Brata vprašujeta: »Se bomo vozili v tvoji kočiji v tvoj grad? Boš zapustila meni eno hišo?«

Mati odgovarja otrokom: »Seveda, kupila vama bo pisano svilo, vozili se bomo v kočiji in ljudje bodo rekli: Glejte Šafarjeve! Dobro so omožili svojo hčer!«

Urška odrine krožnik z račjim bedrom. Zato torej! Ne za hčerino srečo, zase delajo... Ko bi hotela Urška v ribičevo hišo na Krakovem, kamor bi šla raje, kakor v Šarčevo hišo in pristave — to bi se zgražali in ji ne bi dovolili! Ko bi vprašal oni za njo, ki je nemara klati vitez, potepač, bi ga mogočno zavrnil, če nima

drugega kakor svoj meč; a ga veseli sprejeli, če bi imel gradove in vasi! Kupčija je vse to...

Ko omenja tudi oče, kako se bo lahko okoristil z zvezami, ki jih ima bogati zet, prekipi Urški:

»Medved ima še kožo na sebi. In grem še lahko v samostan!«

Bučni smeh spremlja Urškino domisljico. Martin vpije: »Ta je ta prava! Urška in samostan! Tam ni plesa in fantov. In če bi šla, bi te fantje odpeljali.«

Šafar nalije Urški kupo črnikalca: »Ta je pa vredna požirka! Kako lepa, pobožna nuna bi bila ti! Pij in pojdi počivat, da se boš lažje vrtela pod lipo. Danes je soparno, če le ne bo kakšne nevihte. Bodo že Ižanci kaj skuhalo.«

Urška ne počiva. Hodi po hiši, ogleduje si vsak prostor, kakor da si ga hoče zarisati za vedno v spomin. Nasmehne se poslikani zibelki, ki je zibala že par rodov Šafarjev, poljubi svete slike na oltarčku in postoji pred veliko skrinjo na mostovžu, ki hrani bale tankega platna. »Kdo bo tebe, platno, nosil, če mene več nazaj ne bo? Kaj je ne čaka nestrpen konj in še bolj nestrpen konjev gospodar? Čuti, da so sanje resnica... In vse, kar je bilo doslej, je prerezano, odtrgano. Zapadla je neki skrivni moči in zaman bi bil odpor, da se je reši.

Res je soparno. Kure na dvorišču zijajo, pes zeva, se leno preteguje, zaspano gleda na Urško. Nič je ne pozdravlja. Nemara, da že ve, da ne spada več k tej hiši. Pes voha, stisne glavo med šape, premišljuje nekaj neprijetnega in zarenči. »Name lajšaj sultan,« vpraša užaljena domača hčerka. »Zakaj?« Pes renči in se umika božajoči roki. Urška zardi: »Mar ve zvesti pes, da je ona nezvesta domu?«

Gre v svojo kamro in odpre s srebrnim ključem posrebrnjeno ključavnico visoke skrinje iz orehovega lesa, ki stoji na levjih šapah, in ima na vsakem vogalu levjo režeco se glavo. Pokrov je od znotraj poslikan s cveticami, na koncih ima skrite predalčke. Iz desnega vzame Urška mošnjo, spleteno iz srebrne žice, in strese na pokrov zlatnike in tolarje. Darilo očeta, botrov, stricev in ujcev, strin in tet. Prešteje jih in pobere v mošnjo. Odpre drug predal in strese na pokrov zlate in srebrne zalasnice, zaponke za čevlje, prstane, uhane, verižice, pasove, zapestnice, koraldeže, šapelne, — sama darila in spomini. Bogastvo. Ima svilena krila, sukneni, obšita z zlatim blagom, ti modrci iz zlate hastje, te žlahtne jope, obrobljene in sešite od vilinjih rok, ti predpasniki s širokimi trakovi, te peče, zavijače, avbe, ošpetelni — za tri življenja jih je, za navadne nedelje, za praznike, za velike praznike, za ples in za gostije. Med tem pa je lepo položena in zavita naparna rjuha. Zašla je v lišp in lesk kakor opomin: Dekle, življenje in smrt sta v tesni zvezi...

Urška razgrne rjuho, ki je dolga in široka, da seže od odra do tal in se zamisli v pomen slik, vžitih s črno prejico. Tu je mrtvaški ptič, ki pozove človeka; tu so venci žalostnih rož — krvavordeča srca. Ko gre nevesta od hiše, nese s seboj smrt in življenje.

Teta dobi Urško vso v solzah in se zavzame: »Čas je, da se ravnaš na ples. Kaj si razgrnila naparnico? Čudna nevesta boš ti, Urška, saj joče se vsaka, ker bo treba od doma, ali ti si hujši od vseh. Spravimo sence smrti! Pomagam ti, da se oblečeš.«

Urška objame teto: »Najrajši bi ne šla... Doma ostanem...«

»Zaradi zaroke ti ni treba na ples.«

»Pomagaj ti, da se oblečeš!«

Zaroka?! Še mislila ni Urška nanjo — starega vdovca je izbrisala slika mladega viteza. Saj mora, mora tja, da ji potrdi besede, kar so že povedale strastne oči.

Urška se lišpa, natika ves svoj lišp nase, kakor da bi se bala, da ji ga ne ukrade kdo ta čas, ko je ne bo doma ali kakor da ne misli več priti nazaj.

Napravljena sije kakor tista kraljičina, ki so jo namenili za žrtev zmaju, pa jo je rešil sveti vitez Jurij. Vendar sijejo Urškine oči bolj kakor vsi njeni dragulji in teta jo gleda in gleda. Pravi: »Dobro, da boš v družbi, če bi te videl povodni mož, te vzame! Le preblizu vode ne hodi!«

Povodni mož! So drugi še bolj nevarni, uboga moja teta!

Prisrčno objame Urška teto: »In če sem vas kdaj užalila, niste hudi name?«

»Ali Urška! Čakaj, da te pokropim, da te obvarujem urokov.« Urška se ne brani križa, poljubi teto in zvihra po stopnicah.

Bilo je čimdalje bolj soparno. Skoraj ves Stari trg je bil že zbran v hladu, ki ga je dajala lipa, ko so se prisvetili Šafarjevi tja. Vse se je oziralo po Urški; tudi Matevževka, ki je sedela s hčerjo in Selanom pri mizi skoraj pod rotovžem. Ples se še ni začel, mestni piskači pa so že sedeli zeleni v zelenju lipovih vej. Prinašali so še in premikali mize, klopi in stole. Vsaka družina si je poiskala svoj prostor in razgrnila po mizi, kar je prinesla dobrega s seboj. Velik krog pod lipo je ostal za rajanje.

Z naglim pogledom je ugotovil Šafar, da še ni mestnega sodnika in Andreja Šarca. Dogovorili so se, da zasedeta mizo nasproti samostana in da prideta kar tako mimogrede k njim. V tej sopari pa sta gospoda gotovo malo podremala.

Ni pa dremal on, ki je stal celo noč pred hišo deklice, ki mu je bila ukradla z enim samim pogledom srce. Že od daleč je razločila Urška njegovo postavo, videla radovedne poglede moških in zaljubljenih deklic. Junak iz daljnih krajev pa je videl le njo, ki je stopila in zakrila vse druge. Pri srcu je zbolelo Urško, ko mu je pogledala v oči, in čutila stik njegove roke. Srečna, da stoji ob njem, a nesrečna, ker je prelomila rano dano obljubo; vidi kako pozdravlja tuji vitez njeno družino in sliši: »Ivo Kumljan. Iz Knina« je pristavil in vsi gledajo z zanimanjem junaka, ki pride iz kraja, kjer so noč in dan budni, da čuvajo krščanski svet od turškega vruga. Vse ga občuduje in gleda, kako se poda Urški. Res, kakor, da je rojena zanj.

Šafar nalije in ponudi tujcu bokal vina, misli si pa: »Da bi te vrag odnesel! Zdaj, ko smo vse tako lepo uredili, nam bo delal ta zrago.«

Šafarica hiti v svoji častihlepni domišljiji v sijajnejšo bodočnost hčere. Temu ne bo treba prositi za plemiški grb in ne kupovati gradu. Ni povedal, kakoga rodu in kolena je, pa se mu vidi, da je častitih dedov vnuk. Le škoda, da je tam doli tako divje, da spi vse z orožjem v roki, kjer bi sultan hitro izvedel za Urško in bi jo odpeljali Turki kakor lepo Zalo s Koroškega. Žila ji ne da miru, da mora vprašati: »Gotovo ste v cesarski službi?«

Bridko se nasmehne mladi junak.

»Moja služba je visoka, vse pod mano škriplje, poka, vse pred mano trepeta...«

»To je velik gospod,« so si rekli s pogledi.

Pa predno je mogla Šafarica naprej vrtati s vprašanji, so zaklicale piščali, udarijo cimbele in zapele trobente. Mladina se je uvrstila pod lipo, se prijela za roke, zazibala se in zavrtela po napevu okoli svetega drevesa. Kakor pravadne dni, ko je stal v lipi še iz lipovega lesa izrezan malik, kakor takrat, ko so čistili po božje morje, svetlobo, življenje in sonce. Prej so peli pri takem plesu: »Oj sijaj, sijaj soncece, oj sonce rumeno!« pripomni stara žena ob sosedni mizi. Druga pripomni: »To pojejo še na kmetih pri žetvi: »Po polji žanjice žanjejo, na srpke se opirajo, v zlato sončko se ozirajo.« Pa tudi pri košnji pojejo: »Na travniku kosci kosijo, na kose se opirajo, vame sončko se ozirajo,« se nasmehne v blaženih spominih star mož. Pa obmolknejo in gledajo rajanje, svečana vez, ki jih veže z davnimi stoletji.

Piščali zavriskajo, trobenta trobi, cimbala udarja. Krog se razpusti. Zdaj pleše vsak zase, se suče, obrača in zleti v naročje svojega plesalca. To se vrti, vriska in poje. To bi se vrtelo nepretrgoma, vedno in vedno naprej. Lica deklet žarijo, fantom silijo sladke besede na usta. Iz obredne slavnosti postaja ples slepilo duha. Kri je razburjena, možgani zmedeni. Neresnična se ti zdi resnica in dejanska utvara. Fant vse obljublja in zagotavlja, obeta bele gradove in rajsko življenje; dekle pa vestno posluša; vse nemogoče je mogoče, ko se sučeš ob vrisku in laskanju godal. Urška je pozabila na jutranjo obljubo in večerno zaroko. Ve samo, da je pri njej zaželeni; zagrnilo jo je kakor vroč plamen. Ne vidi, da sta prišla mestni sodnik in Andrej Šarc k Šafarjevi mizi, ne vidi, da prihajajo bratci: »Kličejo te.« Ne vidi, da se zbirajo naglo oblaki in ne čuti zunanje soparice, ko ji je tako vroče v duši. Zlatnik pade v godčev nabiralnik. Mladina vriska in se vrti.

Neprijetno je Šafarjevim. Urška pleše kakor divja, ne meneč se za svojo mizo. Ko so ji vendar dovolili samo za prvi raj. Ta čas sta že prisledla k mizi mestni sodnik in Andrej Šarec. Bila sta malo začudena, da ni Urška tam. Šafarica se je pohvalila: »Tuji vitez! Že večkrat je prišel kateri tujec v našo delavnico naročat kaj — samo zato, da vidi našo zalo hčer. Ni mu mogla odreči, kaj bi govorili o nas?«

Postarni snubač pa ni bil kaj posebno tega vesel. In ko ni prišla Urška, dasi je prišel bratec prav med plesalce, da jo odpokliče, je postajal snubač čim dalje bolj rdeč, kri mu je silila tako v glavo, da ga je skrbelo. Prav mu je rekla stara kuharica: »Slabo ste si izbrali, gospod! Ženite se s svojo 'gliho' v letih, ne z razvajenim otrokom. Lepa žena prinaša hiši razprtije.«

»Urška rada poskoči,« ga tolaži Šafar, »mlada je, a se bo že unesla.«

Mlada je... To bi potem slišal vsak dan. Lepo je imeti mlado zaročenko, pa ne, če pleše z drugim.

Tudi sodniku ni kaj všeč. Ko je videl, s kom pleše Urška, mu je kar sapa zastala. Torej sta vendar prišla v kup in lep par je — ali sramota je to za starše, kakor se obnaša! Sodnik mrmra nekaj od slabe vzgoje. Šafar sliši in vidi. Sikne ženi v uho: »Z jermenom bom oplazil tisto tvojo lepo hčer.« Žena mu odvrne strupeno: »Kdo jo je razvadel? Zmeraj moja, moja Urška! Zdaj pa imaš!«

Andrej Šarec si briše rdeče čelo. »Nevihta bo. Krim se je zagnil, komarji in mušice so neznosni in zrak se ne gane.«

»Seveda,« si misli sodnik. »Zdaj govori o nevihti. Če bi sedela Urška poleg njega, bi mislil, da sije sonce. Tako lepo sem vse zasnoval in zdaj mi podre punčara vse moje načrte. Zakaj nisem zaprl mladega petelina v Trančo, dokler bi ne bilo že po zaroki? Naj bi potem razgrajal!«

Petelini po Rožni ulici se oglašajo drug za drugim s čudno hreščočim glasom. »Nič dobrega ne bo,« stikajo ob mizah glave in si pripovedujejo znake in znamenja bližajoče se nesreče. Urška sliši petelinji krik: »Pojdi domov,« jo svari. Ona pa se oklene svojega druga in raja naprej in naprej. Lipine veje se zamajejo v pišu, še močnejše zadiši cvet, še bolj omamlja glave in srca mladine. Naj se zbirajo oblaki! Gosta je streha lipinih vej, blizu je stari rotovž.

»Še enkrat!«, vrže zlatnik in godba zahrešči izpod lipe pod grozeče nebo.

»Pojdi Marijanica,« pravi Šafarica svoji mali hčerki, »povej Urški, da gremo domov. Škoda bi bilo zmočiti dragoceno obleko.«

Marijanica skoči, se zvija med mizami in pride vsa potrta nazaj: »Urška ne pleše. Ob vogalu rotovža pri vodi stoji s tistim gospodom in oba sta tako žalostna. Še zmenila se ni zame.«

Marijanica ni razumela, kar sta govorila vitez in Urška v zanosu žalosti.

»Ti moja prelepa!« je šepetal Kumljanski, »kraljestva bi rad položil pred tvoje noge, pa ti prinašam samo sramoto. Rabelj sem in onečastil te je dotik moje roke. Rabelj sem, izvržek ljudi! Nepoštena si, ker si plesala z menoj — odpusti mi, odpusti moji ljubezni, ki ne more živeti brez tebe...«

»Rabelj!« je dahnila Urška. Besede Matevževke in sanje ji zaženejo krvav val pred oči. »Rabelj?« To je čast, ki jo želijo starši za njo. A, četudi je rabelj! Vroč se ji dvigne iz srca: Ne morem ga pustiti.

On se izpričuje: »Plemenite rodbine sem. Stopil sem v cesarsko službo. Po nesreči sem ubil svojega bojnega tovariša. Moral bi dati glavo. Ponudili so mi rabeljsko službo. A svet je velik. Pojdi z menoj, prelepa, z mečem osvojim zate svet!«

Razgreta kri, silna soparica in bližina moškega, v katerega se je zaljubila z vso močjo svoje mlade, neukročene duše, vzamejo Urški razsodnost in pomisleke. Kaj jo čaka? Dolgočasno umiranje ob starem možu. Usojeno ji je pač tako in kaj moraš, če ti je namenjeno? Ne izmakne roke rablju, ne plaši je tmina, ki prihaja kakor grozeča kazen božja. Vroč pogleda junaku v žalostne oči: »Zaplešiva do vode!«

Šafarjevi se spogledajo ob Marijaničnih besedah. »Hitro ponjo!« pravi žena možu. Iznenadi jih tema, ki se spušča nad gosto lipo in njene goste. Zdaj zatuli vihar in strese veje. Vse pospravlja z miz in sili še bolj pod lipo. Blisk seka oblake. Grom stresa hiše. Godba še kljubuje, pa rajajoči se tiščijo k deblu lipe. Samo dva sta, ki se še vrtita in se poganjata v skokih k vodi, ki jo biča nevihta...

Šafar skoči, da prime svojo znorelo hčer... Sodnik stopi za njim, da ukaže tujcu, naj nemudoma zapusti Ljubljano. Kar zasika blisk in zagrmí, kakor da se je razklala zemlja; v rumenem blesku vidijo Urško, kako se zavrti in izgine s svojim osvajalcem v vodi.

Godba sunkoma odreže, krik groze pretrese nebo in vlije se dež v enem samem debelem curku, kakor da bi zlila v vodo nebo in zemljo. Voda teče po tleh, zaliva čevljevke; nosi liste, cvetje, robce, steklenice,

»Zaplešiva do vode!«

Čolni so kar pokrili Ljubljano...

meso in kruh; sili v rotovž, samostan, v cerkev in v hiše Rožne ulice. Vse stoji prestrašeno in blede, vse je prikovano v tla... Kaj se je vendar zgodilo?

Od nekod zabobni: »Povodni mož!«

In takoj je vsem vse jasno: povodni mož je vzel Urško Šafarjevo!

In naenkrat vedo vsi: tri noči je stal pred njeno hišo in čakal. Zmamil jo je v ples in odpeljal v svoj dom pod Krnico.

Vsi se zbirajo okrog prepadenih Šafarjevih, govorijo, jočejo in mahajo z rokami: »Nevihta je naredil, čakal je ravno na prvo nedeljo v mesecu. Čakal je na ples. Zanesi se, če se seznaniš s tujcem — povodni mož se preobleče in prepači.«

»Kako mrzle roke je imel,« pravi Andrej Šarec.«

»Ne,« ugovarja drugi, »roke je imel tako vroče, da te je speklo v dno srca.«

Matevževka se oglasi: »Vedela sem, da ne bo naredila prevzetnica srečne smrti.«

Hitro, kakor je prišla, je nevihta minila. Svetloba se vrača in dež poneha, kakor da bi odrezal. Vsi silijo k vodi. Ženske so podobne kuram, kadar jih opere dež. Zlivajo vodo iz šolničkov, ovijajo si krila, peče in kape; rokavi so omahnili brez moči. Pa nobena in nikdo ne gre domov. Vse stoji ob vodi in gleda, kako dviguje čolne, grgra in vali naprej veje, in kako je nakošena trava motna, rjava in gosta. Šafarjevi stojijo, stojita sodnik in Andrej Šarec in gledajo v kalne valove... Morda se pokaže Urškina roka, — morda se vrne. Nikomur ne pride na mar, da bi skočil v vodo in iskal... Pregloboko zavleče, kar vzame povodni mož.

Uboga mati se sesede v mokra tla, ihti: »Moj zlati lepi otrok! Kaj te ne bom več videla?« Solz je toliko, da narašča Ljubljana, kot da grozi: »Vas vsel... Vas vsel!...«

Prstan z dragim kamnom, ki ga je hotel Andrej Šarec natakiniti tisti večer Urški na prst, vrže sedaj v vodo, da je zagrgralo: »Dam ga nevesti povodnega moža'. Nesrečni snubač si zapne janketo in gre po Starem trgu domov.

Mestni sodnik gleda ob ograje in ob hiše privezane čolne, kakor da jih prešteva. Patru Avguštinu, ki ga je priklical krik iz samostana, reče: »Nocoj ne bo policijske ure. Mesto bo vso noč na nogah!«

Pater moli in dela križe nad vodo ter odgovori bridko: »Da bi vsaj kdo izmolil očenaš za to ubogo nedolžno dušo. Da bi vsaj kdo prižgal svečo za zadnjo urol!«

»Je več radovednosti kakor sočutja, prečastiti oče,« reče hladno sodnik. »Vsak se sam sebi najbolj smili, za druge imamo lepe besede, a nič srca.«

Šafarica sliši in vzdihne: »Če se komu smilim ali ne — moje hčerke ni več!«

Vso noč so bdeli in hodili na kraj nesreče iz bližnjih ulic.

Ko se je dan zazoril, se je začelo šele pravo romanje. Iz Šempetra, Poljan, iz Trnovega, Krakovega, iz Šiške in Velikega trga, iz Blatne vasi in Kravje doline je hitelo staro in mlado na šentjakobsko nabrežje. Čolni so kar pokrili Ljubljano, posamezni neverniki, ki so sodili, da je bila nesreča ali samomor, so preiskavali vodo z dolgimi drogovi.

Mestni sodnik je gledal njih brezplodni trud in odšel v svoj urad.

Sluga Lukež pride ves razgret od dogodkov in hiti praviti: »Povodni mož je vzel Majdičev čoln!«

»Čemu pa bo povodnemu možu čoln?« vpraša sodnik.

»Naredi se za ribiča ali čolnarja,« ga poduči sluga.

Neverni sodnik se nasmehne: »Bilo je toliko ljudstva, pa si ga je kdo izposodil. Najbrž bo čoln kje privezan. In zdaj, Lukež, poslušaj: Pojdi k rablju in oglej si konja tistega gospoda, ki je pri rablju. To je gotovo močan konj, ki nosi lahko dve osebi. Rad bi kupil takega konja, poglej ga dobro in ne mudi se po potu.«

Lukež gre in maje z glavo. Na stopnicah ga sreča županov sluga Ambrož: »Kaj stresaš glavo kakor veterica?«

»Eh, prijatelj! Našemu staremu se meša!... Je res žalostno...«

»Samo če se ne meša tebi, Lukež! Če ti ne razumeš, kaj hoče gospod, ni treba misliti, da se mu meša,« poduči Lukeža Ambrož.

»In strela božja! Če ni imel Ambrož prav?« preudarja Lukež, ko se vrača izpod Golovca. Ves začuden pravi sodniku: »Res je čoln na Prulah... Kako je mogla Vaša milost vedeti?«

»Pomiri se, Luka,« se smehlja strogi gospodar. »Sodnik mora vedeti marsikaj. Kaj je s konjem?«

»To je vražja reč,« si praska Lukež glavo. »Konj je izginil čez noč. Hlapec je zaklenil hlev, zjutraj odklene — konja ni — ali so ga vzele skozi ključavnico vile ali sam vrag.«

Sodnik pa kakor da je pričakoval, da konja ne bo... Da Lukežu za bokal vina. Lukež še zahvaljuje in se domisli: »Kmeta sem srečal, Franca izpod Golovca. Grozno je prestrašen. Pravi, da je videl povodnega moža in njegovo ženo.«

Sodnik se zasučje na stolu: »Kje jih je videl?«

Lukež, srečen, da je vzbudil gospodarjevo zanimanje, razprega na široko, kako je šel Franc pozno po nevihti in je srečal tam, kjer se odcepi kolovoz k rablju dve postavi, eno bolj veliko, natančno ni videl, samo zdelo se mu je, da ima možki na glavi krono iz bičja, kakor jo pač ima povodni mož...«

Sodnik je kar dobre volje. »Žakaj bi ne bil povodni mož? V gozdu je na vsak način bolj prijetno kakor v vodi.«

»Grozno je včasih čuden naš stari,« pripoveduje pozneje Lukež Ambrožu.

Županov sluga pa zavrača: »Naš sodnik že vejo, kaj govorijo.«

Res vé to mestni sodnik. Zato molči. Ne gre k Šafarjevim in jim ne reče: »Naša Urška živi.«

Šafarjevi žalujejo zdaj. Bila je nesreča, ni bila sramota. Ko bi se razneslo, da je Urška šla z možem brez materinega in cerkvenega blagoslova in če bi nadalje prišlo do matere, kaj da je bil lepi, mladi plemič — bi pokrila sramota Šafarjevo hišo za tri rodove naprej. Naj čaka Šafarica in prisluškuje, kdaj pusti povodni mož svojo ženo materi na obisk!... Naj hodijo Ljubljanci po Bregu in si izmišljujejo povesti o povodnem življenju! Tudi razočaranemu snubcu ne pove sodnik svojih domnev. Ta se potolaži kmalu in si izbere starejšo, modrejšo žensko. Šafarjevim bo kmalu bolj žal za dragotinami kakor za Urško... Če bi bilo vse to v vodi, bi bilo res škoda — tako pa naj pomaga do novega življenja!

*

Vera v povodnega moža, strah pred njim pa je ostal Ljubljancem skozi stoletja. Matere so svarile svoje hčere, da naj ne postajajo ob vodi, in steza za vodo je ostala na slabem glasu. Posebno Krakovo in Trnovo je videlo večkrat povodnjaka. Prikaže se v različni podobi, pusti se prepeljati čez vodo in razsipa s cekini. Ko so kopal temelje za prvi šentjakovski most, je čakalo pri Krnici mnogo radoved-

nih, da zagledajo krasno povodno palačo in prelepo Urško. Ko so zasnavljali drugi šentjakovski most, je imel graditelj načrt, da postavi med mostnice kip Urške in njenega moža v spomin žalostne dekličine smrti.

Povodni mož si je izbral večkrat kako žrtev. Tako je hodil za dekletom v Kravji dolini. Sedeval je cele noči na klopi pred hišo (pozneje Hradeckega vas števil. 1). Dočakal jo je. Izginila je in našli so jo mrtvo v bičju blizu Štepanje vasi. Teta in mati rajnega dr. Dolšaka sta še vedeli za ime in priimek dekleta.

Da bi ne strašil več povodni mož po Kravji dolini in svetega Petra cesti, so postavili na stezi k vodi znamenje, velik križ. Ko so podirali križ, so odnašale ženske opeke, da bi jih dele v podstrešje — v bran pred povodnim možem.

Ubogi povodni mož! Vera vanj je sicer v Ljubljani še živa, ali doma nima več! Prekopali so struge, preuredili reke in razbili steklene palače povodnih vil in mož. Nič več se ne vozijo v ladjici iz školjk, nič več jih ne vlečejo srebrni sulci in nič več jim ne poje povodni kos. Prelepa bajka o vilah in začaranih jezirih, o neumrljivih bitjih, ki si želijo ljubezni umrljivega človeka, se je razblinila — minil je čas pravljic.

Dušan Cudvik:

Božični triptih

1. Pogled v davnino

Nad vzhodom se razcvela je zvezdica,
plamteča zvezda repatica.
In glas Gospodov, v njo zaklet,
jo je krmaril na ta svet.

Le malo izvoljenih je čulo...
Na znamenje sandale obulo,
stopala občutila so
to nit poti in — šla za njo.

So šli, čeprav poznali niso
speljane tenke kam poti so:
preprostih src, zvestó so šli
za glasom žarka čez rebri.

In ko priromajo vrh klanca,
so — tujci — prepoznali Znanca:
po Njem je vzdihal vsak njih vzdih,
v njih bil neznan, a sluten, tih.

Popadali so na kolena,
mu darovali srca, imena...
Za vse zlato bi ne bili
prodali čudeža te pólnoč!

Tedaj je zvezda v loku k njim zletela,
jim v mislih še jasneje zablestela.

2. Božično jutro

Za belimi krdeli dvorov
so rdeče sveče bórov
v svetlobi jarki
prižgali sončni žarki

za čas, ko skozi drevorede,
skozi skrbi sotesko, bede,
čez ceste, kjer divja bolezen,
bo šla vtelešena Ljubezen...

Tišina diha lahek čar na zimsko pot —
vse za Prihòd pripravljeno je tod.

Prej razigrani kodri brez
obstali so kot pramen vodopada,
ki je zamrznil čez in čez —
prej živa kaplja več ne pada.

Samo za hip se ujame sončni soj
v šotore ivnatega smrečja
in veter dvigne v nepokoj
peroti vran izza porečja.

Potem tišina oddihuje vsepovsòd —
vse za Prihòd pripravljeno je tod.

3. Jaslice

Svod je podoben klavirju —
tipke zvezdá zaigrale
nanj so mehak pastorage.

Kakor nekoč repatica,
so solze se nocoj pozlatile,
Tvoj nam prihod oznanile.

Nismo Ti dali blazinic,
haljic, svileno dišečih,
src, od ljubezni gorečih.

Kakor pred tisoči leti
nič se ni, nič spremenilo...
Miro, zlato in kadilo

v dar je poklonilo malo,
malo le zvestih in vernih...
V begu trenutkov večernih

z glasom zvoná le molitev
bednih je v upu zatelela,
v jaslicah Tebe ogrela.

Mi pa prihranili nismo
niti najmanjšega koščka
dobrih besed zate — ubožčka!

Ko si potrkal na srca,
kakor berača smo z gnevom
v breme bodočim Te dnevom

v mraz, siromaštvo pahnili,
vest pa kot svečo ugasnili...

Pisemske poštne pristojbine	Tuzemstvo v kraju med- kraj.		Ino- zem.	Poštne pristojbine	Ino- zem.	Tu- zem.	Denarna in brzozjavna pošta	Tu- zem- stvo
	Lire							
Pisma in zalepke za vsakih 15 g ali del te teže za prvih 20 g za vsakih nadaljnjih 20 g	0'25	0'50	1'25 0'75	Paketne pristojbine	Lire		Poštne nakaznice do 25 lir 0'40 od 25 lir do 50 lir 0'80 od 50 lir do 100 lir 1'20 od 100 lir do 200 lir 2'— za vsakih nadaljnjih 100 lir ali del te vsote do zneska 3000 lir preko 3000 lir do 5000 lir za vsa- kih 500 lir 1'— Brzozjavne nakaznice še razen obi- čajne tarife tudi brzozjavno pri- stojbino 0'50 Izplačilno obvestilo 0'50 Čekovne položnice do 50 lir 0'15 od 50 lir do 100 lir 0'20 od 100 lir do 500 lir 0'40 od 500 lir do 1000 lir 0'60 od 1000 lir do 5000 lir 1'— od 5000 lir do 10000 lir 2'— za vsakih nadaljnjih 5000 lir 1'— najvišja pristojbina pa 10'— Brzozjavke do 10 besed 2'— za vsako nadaljnjo besedo 0'25 Medkrajevni telef. govori za Ljub- ljan. in druge pokrajine čez dan: do 25 km 1'50 od 25 km do 50 km 2'— od 50 km do 100 km 4'— od 100 km do 200 km 7'— od 200 km do 400 km 9'— od 400 km do 600 km 11'— od 600 km do 800 km 13'— od 800 km do 1000 km 16'— nad 1000 km 18'—	
Dopisnice	0'15	0'30	0'75					
Razglednice s sporočili	0'15	0'30						
Posetnice do 5 besed vljudnosti	0'25	0'50	0'25					
Naznanila (tiskana) o rojstvu, poroki, smrti itd.	0'15	0'15	0'25					
Trgovski računi	0'25	0'25	1'25					
Ekspressnina razen običajne pristojbine		1'25	2'50					
Priporočnina razen običajne pristojbine za zaprte pošiljke za odprte pošiljke		1'25	1'50 0'60					
Poštno ležee pošiljke razen običajne pristojbine		0'15						
Zrakoplovna pošta pisma, dopisnice za vsakih 15 g ali del te teže, razen običajne pri- stojbine za Evropo za vsakih 20 g ali del te teže, razen navadne pristojbine		0'50	1'—					
Rokopisi za prvih 200 g (za inozem. do 250 g) za vsakih nadaljnjih 50 g	0'60	1'25	0'20					
Tiskovine za vsakih 50 g ali del te teže	0'10	0'25						
Mali paketi za prvih 200 g za vsakih nadaljnjih 50 g za Nemčijo za vsakih 50 g najmanj pa V ostalo inozem. niso dovoljeni			1'20 0'30 1'50 2'50					
Vzorec brez vrednosti za prvih 100 g za nadaljnjih 50 g		0'50	0'35 0'15					
Paketi do 1 kg od 1 kg do 3 kg od 3 kg do 5 kg od 5 kg do 10 kg od 10 kg do 15 kg od 15 kg do 20 kg od 20 kg do 25 kg			2'50 5'— 7'50 12'50 16'— 18'— 20'—					
Paketi s svežim sadjem in paketi društva Rdečega križa (v Ljubljanski pokrajini) do 6 kg od 6 kg do 9 kg od 9 kg do 12 kg			1'90 3'05 3'80					

Kolkovanje listin in druge takse

V Ljubljanski pokrajini so ostali v veljavi vsi predpisi Zakona o taksah bivše Jugoslavije. Prejšnje banovinske takse so sedaj pokrajinske takse.

Vloge in prošnje na oblastva: od vsake pole L 4.—.

Priloge k prošnjam, vlogam in pritožbam L 1.60.

**Pismene odločbe, odloki in obvestila obla-
stev** L 8.—.

Pritožbe zoper odločbe nižjega državnega ali avtonomnega oblastva, ki so namenjene višjemu oblastvu, od vsake pole L 12.—. Nekolkovanih ali nezadostno kolkovanih vlog državnih ali samoupravna oblastva ali službeno osebje ne smejo sprejemati. Vrnejo jih izročitelju, da jih v roku 30 dni predpisano kolkuje, ker drugače vlog ne rešijo. Za opomin oblastva, ki poziva stranko, da plača takso, je plačati L 4.—. Kdor te opominke takse ne bi plačal, se od njega izterja z izvršbo.

Izpričevala in potrdila, ki jih izdajajo privatne osebe ali pa oblastva o osebnih lastnostih, razmerah, sposobnosti, delu itd., je kolkovati z L 8.—; krstni in rojstni list, samski list, poročni in mrliški list (cerkveni kolki) L 4.—.

Zakupne pogodbe o najemu stanovanj, lokalov in zgradb po višini letne najemnine, toda ne glede na čas trajanja pogodbe, in sicer:

do L 912.—	L 4.—
nad L 912.— do L 1.368.—	L 8.—
nad L 1.368.— do L 2.280.—	L 16.—
nad L 2.280.— do L 3.800.—	L 24.—
nad L 3.800.— do L 7.600.—	L 38.—
nad L 7.600.— do L 11.400.—	L 76.—
nad L 11.400.— do L 19.000.—	L 152.—

preko tega zneska od vsakih nadaljnjih L 38.— še ½ %.

Kupno-prodajne pogodbe: za nakup in prodajo premičnin 2% od vrednosti; od nepremičnin do vrednosti L 76.000 6%, nad L 76.000 do L 380.000 7%, nad L 380.000 do L 1.900.000 8%, nad 1.900.000 10%. V obeh primerih je plačati še za listino L 20.—. Pri taksi za nakup in prodajo nepremičnin se pobira še 1% v korist sklada za gradnjo, popravila itd. sodnih zgradb in ureditev zemljiških knjig ter 2% pokrajinske takse za prenos nepremičnin.

Posodbene pogodbe o oddaji nepotrošnih stvari za določen čas v uporabo 2%.

Pooblastila, omejena ali neomejena, od pole L 12.—.

Potrdila ali priznanice o prejemu vsote ali predmetov od vrednosti ½ %.

Za sprejeto najemnino za stanovanje in lokale: do L 190 L 0.40, od L 190 do L 380 L 0.80, od L 380 do L 760 L 2.—, od L 760 do L 1140 L 4, nad L 1140 za vsakih L 38 še L 0.20.

Oporoke: za izjavo poslednje volje kot listine za vsako pole L 6.—; za ustne izjave poslednje volje na zapisnik L 60.—; za predajo izvensodne pismene izjave poslednje volje v shrambo sodišču L 30.—. K tej taksi pa se pobira še 1/10 kot sodni prispevek.

Naročilnice: L 0.40.

Računi: do L 19 so brez kolka, nad L 19 do L 38 L 0.40, nad L 38 do L 190 L 0.80, nad L 190 do L 380 L 1.20, nad L 380 L 2.— od vsake pole.

Nabavne knjižice trgovcev in obrtnikov o oddanem blagu posameznim osebam na leto L 4.—.

Trgovske knjige: glavne knjige L 0.90, druge knjige L 0.20 od vsakega lista, ne oziraje se na njegovo velikost. Te taksi so podvrženi tudi kartotečni listi.

Za prepise aktov in listin v pisarni brez overitve: za izpiske iz računskih ali kakih drugih uradnih knjig, ki jih vodi oblast, se pobira od polovične pole: ako izvrši prepis privatna oseba L 0.80, če izvrši prepis oblast L 4.—; ako so listine ali akti v tujem jeziku, je plačati dvakratno takso. Za potrditev ali overitev listin, spisov in aktov ter overitev prepisov, ne oziraje se na to, ali jih overavlja oblastvo ali kak druga uradna oseba, od vsake pole L 6.—.

Z overitev vsakega podpisa L 6.—, a za overitev prepisov, spisov in listin pri sodišču od prve pole L 9.—, za vsako nadaljnjo pole L 6.—; razen tega še 1/10 kot sodni prispevek.

Tovorni listi: za kosovne pošiljke L 0.80, za komadne pošiljke L 8.—, za vagonске pošiljke L 10.—. — Za potrditev prenosa pravice iz tovrnega lista za prvi prenos na drugega L 12.—, za vsak nadaljnji prenos L 20.—.

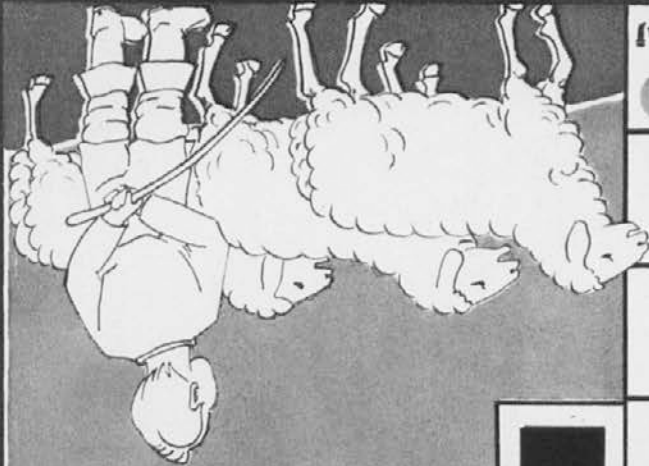
Za razglasitev, da ne veljajo raztrgane (nečitljive) ali izgubljene listine in prav tako vrednostni papirji (razveljavitev listin), in sicer pri vrednosti od L 190 do L 380 L 6.—, nad L 380 L 12; ako pa listina nima označene vrednosti L 18.—; razen tega je plačati še 1/10 gornje takse kot sodni prispevek.

Vstopnice za gledališča, kino, zabave, plesne veselice 20% od vrednosti vstopnice ali prostovoljnih prispevkov. K tej taksi se pobira še kontrolna taksa in 40% pokrajinske doklade.

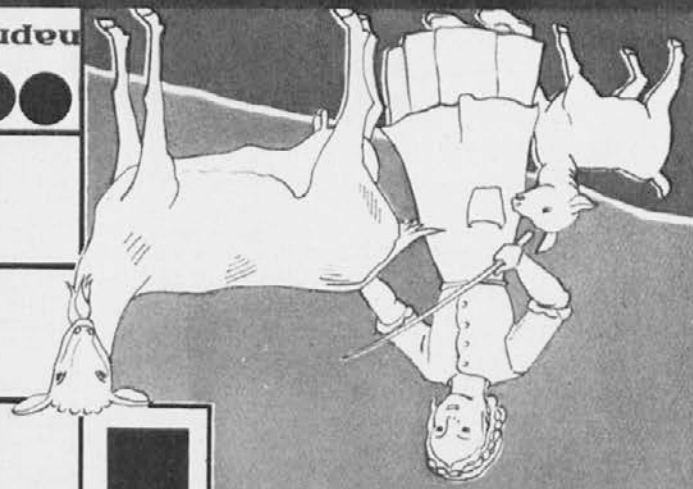
Davek na dohodek hišnega služabništva znaša na leto L 19.— za vsako osebo. K temu davku se pobira L 1.90 v korist pokrajinskega bednostnega sklada.

Dohodki kmetijskih delavcev in služabnikov pri kmetijskem delu ne spadajo pod uslužbenški davek.

naprej 8:4 nazaj

3

3

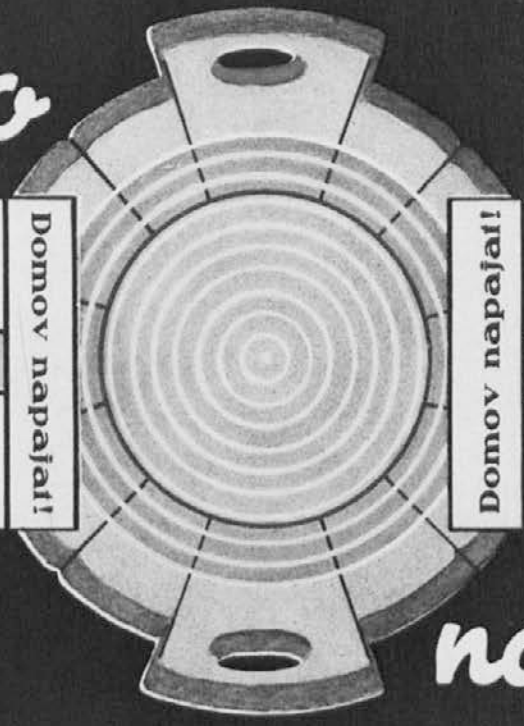
Ženimo

18

18

Domov napajati!

Domov napajati!

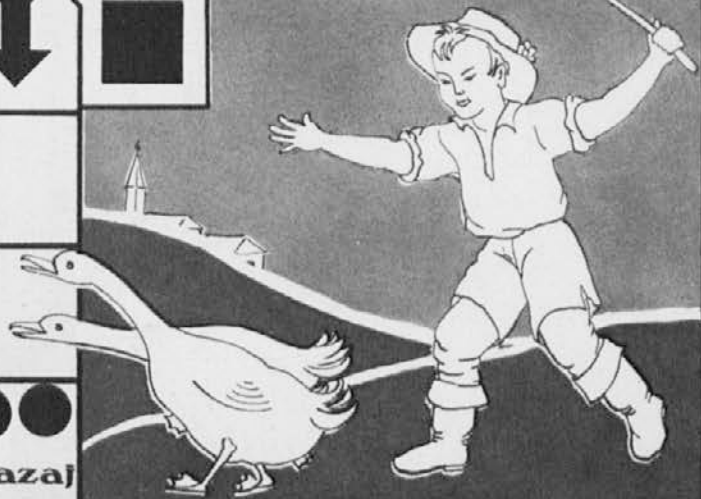
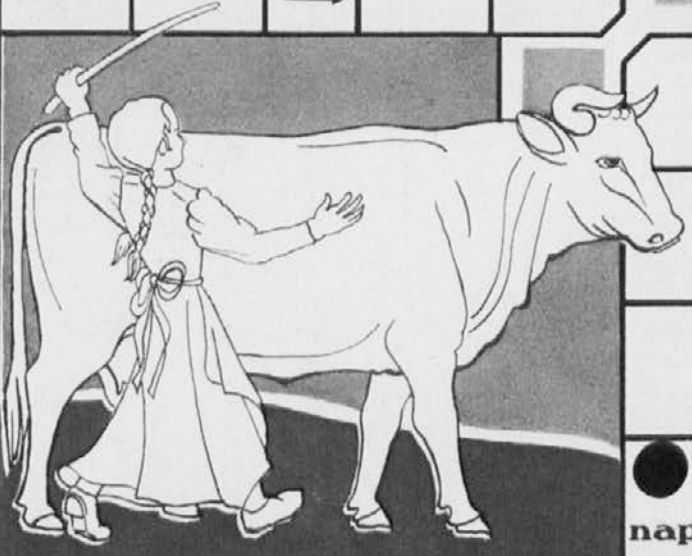
18

18

na pašo!

3

3

naprej 8:4 nazaj

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

izplačuje »A vista vloge« vsak čas,
»navadne« in »vezane« po uredbi.

PUPILARNO VARNA!

Sodno depozitni oddelek.
hranilniki, tekoči račun,

Za vse vloge in obveze jamči
MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA

Ženimo na pašo!

To družabno igro igramo s kocko po podobnih pravilih kakor razne inačice tako imenovanih »Clovek, ne jezi sel«

Prvi način igre:

Vsak igralec ima eno samo živinčo. Iz hleva, označenega z risbo, ženemo živinčo na pašo po beli — v kvadratu in pravokotnike razdeljeni — poti. Igramo s kocko in kolikor pik zadenemo, za toliko (kvadratnih in pravokotnih) polj se pomikamo po poti naprej v smeri urinega kazalca (debele puščice). Kdor vrže 6 pik, sme kockati še enkrat in iti za toliko mest zopet naprej, kolikor je zadel. Vsako živinčo mora obstati le v kvadratnih poljih. Če bi se moralo ustaviti na pravokotnem polju s številko ali napisom, mora ubogati, kar polje narekuje. N. pr.: 3 ali 8 polj v smeri puščice naprej ali nazaj. Če bi se naj ustavilo na pravokotnem polju z napisom: Domov napajati pomeni to, da se mora živinčo vrniti v barvani kvadrat, ki leži v poti ob njegovi staji in začeti pašo znova. Če zadetek pošlje živinčo v pravokotno polje s štirimi barvanimi krogi in s številkami 8 in 4, recimo med kravjim in gosjim hlevom, tedaj odloča barva živinčeta. Če je zeleno ali temnorjavo, mora za 4 polja nazaj. Če je črno ali svetlorjavo, pa gre za 8 polj naprej. V pravokotniku med ovčjo in kozjo stajo je istim barvam usojena prav nasprotna usoda.

Ob začetku postavi vsak igralec svoje živinče v barvani kvadrat v staji. (V kravji staji na pr. pokriva del tega kvadrata kravji rog.) Naslednje mesto je barvani kvadrat v poti, nadaljnja pa so v smeri, kamor kaže debela puščica. Igralci začno kockati po vrsti drug za drugim. Vsako živinčo sme iz staje le, če zadene igralec eno piko, tako da se pomakne na barvani kvadrat v poti. Dokler ne zadene eno same pike, tiči v staji, čeprav drugi že lepo pasejo po poti. Pri tem se živinčeta lahko prehitvevajo. Zgodí se tudi, da je treba položiti živinčo na že zasedeno polje. V tem primeru tisti, ki pride zadnji, tam obstane, izpodrine pa živinčo, ki je tam že bilo. Izpodrinjeno živinčo mora začeti vso pot znova z barvanega kvadrata v poti ob svoji staji. Vsako živinčo mora, ko je preromalo pot in se bliža svoji staji, še srečno v stajo nazaj. Vzemimo: kravica je že prišla naokrog in je obstala, recimo, na polju, v katerega krava moli gobec. Pri prihodnjem metu bi morala zadeti

tri pike, potem pride res v stajo nazaj. Če zadene več, se sploh ne premakne z mesta in čaka sreče pri prihodnjem metu. Če pa vrže dve ali eno piko, se za toliko premakne naprej. Pri prihodnjih metih pa jo zato spravita v stajo le ena odnosno dve piki. Podobno, samo z odgovarjajočimi številkami, velja za 4., 5. in 6. kvadratno polje pred vsako stajo. Kdor pride prvi v stajo, je zmagal, ostali igrajo naprej, da se ugotovi, kdo bo drugi in tretji.

Drugi način igre:

Vsak igralec ima po dve živinčeti. Ob začetku položi vsakdo živinčeti na oba svoja barvana kvadrata. Ko igralec zadene eno piko, gre iz staje na barvani kvadrat v poti, kjer že čaka drugo živinčo. Šele sedaj, ko sta obe živinčeti skupaj na poti v barvanem kvadratu, gre pri prihodnjem metu eno živinčo za toliko naprej, kolikor je igralec zadel. Pri naslednjem metu gre naprej živinčo, ki je zadaj, torej v barvanem kvadratu. Ob vsakem metu mora igralec pomikati naprej tisto živinčo, ki je zadaj, mora torej živinčeta zganjati. Pri tem se seveda živinčeti preskakujeta, a ostaneta blizu skupaj. Če mora eno izmed živinčet nazaj v stajo, mora drugo živinčo čakati na svojem mestu ves čas, dokler ga zamudnik ne dohiti ali prehití. Izpodrivanje velja tudi tukaj, vendar z razliko, da sta dve živinčeti iste barve lahko na istem kvadratu skupaj in da jih tedaj živinče druge barve, četudi pride na isto mesto, ne more izpodriniti, ampak mora samo nazaj v stajo. Prav tako pri igri z dvema živinčetoma ni mogoče izpodriniti živinčeta (tudi enega samega ne), če stoji na barvanem kvadratu pred svojo stajo. Tudi pri tem načinu obstanejo živinčeta le na kvadratnih poljih. Pač pa veljata le pravokotnika: Domov napajati v pravokotnikih s številkami pa morajo igralci tudi tedaj, kadar jim puščica ali napis kaže, naj gredo nazaj, iti za prav toliko mest naprej. Kockanje in vrnitev v stajo tako kot pri prvem načinu. Živinčeti se morata vrniti na oba barvana kvadrata.

V splošnem igrajo štirje igralci. Igrata lahko tudi dva, če začneta vedno v posevno nasproti si ležečih stajah, na pr. v kravji in kozji. Dva igralca igrata lahko s tremi živinčeti po drugem načinu. Dve živinčeti sta ob začetku na barvanem kvadratu v poti, tretje pa na barvanem kvadratu v staji. Ob vrnitvi v stajo morajo biti živinčeta zopet tako postavljena.

Kocko si lahko napravimo sami, za živinčeta pa porabimo barvano kroglo na spodnjem robu igre. Izrežimo jih lepo in nalepimo na debelejšo lepenco! Srečno!

*Ko dneva nam ugasne luč
in stan nam in stezo noč temna pokrije ...
Do dnevne svetlobe Vam v žep dajo ključ
trpežne odlične*

»ZMAJ« baterije

Ljudska posojilnica v Ljubljani

zadruga z neomejenim jamstvom v lastni palači v Ljubljani, Miklošičeva cesta št. 6, nasproti hotela »Union« - Sprejema hranilne vloge v vsaki višini in jih najugodnejše obrestuje, daje posojila na vknjižbo in proti poroštvu - Posojilnica je bila ustanovljena leta 1895.

STAVBNA DRUŽBA D. D. LJUBLJANA

Pisarna: Bleiweisova c. 17,
telef. 20-46. Obratovališče:
Šmartinska c. 32, telefon 23-93.
Opekarna: Vič, Cesta dveh
cesarjev 114, telefon 26-46. —
Ustanovljena leta 1873. — Kot
stavbno in tesarsko podjetje pro-
jektira in gradi visoke in talne
zgradbe vseh vrst.

Ima obsežen inventar, lastne
delavnice in druge pomožne
obrate. — Kamen za obloge,
ograje, arhitektonsko opremo
vrtov itd. Zaloge stavbnega
materiala, kakor mavca,
azbestnocementnih izdelkov itd.

OPEKARNA NA VIČU proizvaja prvovrstno zidno
in strešno opako — **KAMNOLOM V PODPEČI**
dobavlja znani podpeški lomljenec za kamnoseška
in zidarska dela

